

Jantar starší doby železné a průběh jantarové stezky ve střední Evropě

Bernstein der älteren Eisenzeit
und der Verlauf der Bernsteinstraße in Mitteleuropa

Miloslav Chytráček — Martin Golec — Ondřej Chvojka —
Milan Metlička — Jan Michálek —
Miroslava Novotná — Drahomíra Frolíková

Předloženo redakci v prosinci 2016, upravená verze v únoru 2017

Práce poskytuje základní přehled o výskytu jantaru ve středoevropském prostoru starší doby železné, analyzuje výpověď nálezů jantaru především z České a Slovenské republiky, přihlíží též k současnému stavu výzkumu v sousedních zemích. Z území České republiky starší doby železné je známo cca 3250 jantarových předmětů z 88 lokalit, nově provedené spektrální analýzy jsou k dispozici z 28 nalezišť. Pozoruhodná zjištění se ukazují při srovnání poněkud odlišného vývoje v Čechách a na Moravě v období 8. až 1. pol. 6. stol. a především 2. pol. 6. až 5. stol. př. Kr. Na Moravě ve starší fázi vymezené stupni Ha C – Ha D1/2 známe dílny zpracovávající jantar na sídlišťích horákovské i platěnické kultury. Vzhledem k nebývalému soustředění lokalit s jantarem na Moravě můžeme oprávněně uvažovat o významném zapojení nositelů horákovské i platěnické kultury do dálkového směnného obchodu s touto surovinou. V mladší fázi Ha D2 a ve stupni Ha D3 se ovšem jantar z Moravy úplně ztrácí, koridor jantarové stezky se pak přesouvá více na západ a významnou roli získává v této souvislosti území Čech. V období vymezeném stupni Ha D2 – LT A již doklady výroby ozdob z jantaru na Moravě nemáme a rovinné osady, kde se zpracovávala jantarová surovina, se objevují nyní v Čechách. Na většině z nich nápadně vystupují v nálezovém fondu také importy z oblasti Středomoří a naznačují integraci sledovaných sídlišť s nálezů jantaru do sítě nadregionálních dálkových tras. Průběh dálkových koridorů nám prozrazují vedle nápadného soustředění lokalit s nálezů jantaru také importy etruských bronzových nádob, které se dostaly na území Čech koncem 6. a v 5. stol. př. Kr. ze severní Itálie přes Alpy. V Čechách pozdní doby halštatské a časně laténské udržovala lokální elita nadregionální kontakty, podílela se na organizaci dálkového směnného obchodu a odebírala výjimečné zboží, které pak přerozdělovala dále. Podrobné zmapování nálezů jantaru starší doby železné na území střední Evropy postihuje změny v jeho distribuci a odráží zřejmě významné proměny v tehdejší společensko-ekonomické a mocensko-politické sféře.

Jantar, doba halštatská, časná doba laténská, Čechy, Morava, Slovensko, střední Evropa, jantarová stezka

Amber of the Early Iron Age and the course of the Amber Road in Central Europe. The work provides a basic overview of the occurrence of amber in the Central European area of the Early Iron Age, analysing the testimony of amber finds primarily from the Czech and Slovak Republics, while also looking at the current state of research in neighbouring countries. Roughly 3,250 amber artefacts are known from 88 Early Iron Age sites in the Czech Republic, and newly performed spectral analyses are available from 28 of these sites. Remarkable findings have been made in a comparison of the rather distinct development in Bohemia and Moravia in the period from the 8th century BC to the first half of the 6th century BC, and especially in the second half of the 6th century to the 5th century BC. Workshops processing amber at Horákov and Platěnice culture settlements are known in Moravia from the early phase demarcated by stages Ha C – Ha D1/2. Given the unusual concentration of sites with amber in Moravia, it is reasonable to consider the significant involvement of the bearers of the Horákov and Platěnice cultures in long-distance trade with this material. However, amber disappears completely from Moravia in the later phase of Ha D2 and in stage Ha D3, the Amber Road corridor moves more to the west and Bohemia gains an important role in this context. In the period bounded by the stages Ha D2 and LT A, there is no longer any evidence of the production of ornaments made from amber in Moravia, and flat land settlements where amber was processed now appear in Bohemia. The find inventories at the majority of these settlement sites also conspicuously contain imports from the Mediterranean, implying the integration of the studied settlements with amber finds into the network of trans-regional long-distance routes. In addition to a marked concentration of sites with finds of amber, the course of long-distance corridors also reveals imports of Etruscan bronze vessels that reached Bohemia at the end of the 6th century BC and during the 5th century BC over the Alps from northern Italy. In the Late Hallstatt and Early La Tène Periods, the local elite in Bohemia maintained trans-regional contacts, were involved in the organisation of long distance exchange and acquired extraordinary goods that they then distributed further. A detailed mapping of Early Iron Age amber finds in Central Europe captures the changes of its distribution and evidently reflects major transformations in the socioeconomic and power-political sphere at the time.

Amber – Hallstatt Period – Early La Tène Period – Bohemia – Moravia – Slovakia – Central Europe – Amber Road

Úvod (M. Chytráček)

Nové nálezy jantaru na území střední Evropy podnítily vznik dvou studií¹ sledujících rozšíření jantarové suroviny a změny v její distribuci v průběhu delšího časového období střední doby bronzové, doby popelnicových polí a starší doby železné.² Druhá část výzkumu o jantarech zahrnuje dobu halštatskou a časně laténskou charakterizovanou relativně chronologickými stupni Ha C – LT A, v absolutní chronologii se tak jedná o časový úsek vymezený roky 800–390 př. Kr. Práce navazuje na současné vyhodnocení nálezů jantaru ve starší (Ernée 2012), střední až pozdní době bronzové v Čechách (Chvojka et al. 2017). Jantar starší doby železné nebyl ve střední Evropě dosud souborně, detailně zpracován a studie tak vychází z podrobného katalogu nálezů z Čech, Moravy a Slovenska, výskyt jantaru je také sledován i v přilehlých regionech Maďarska, Rakouska, Německa a Polska. Pro postižení změn ve výskytu jantaru a zachycení předpokládaných posunů dálkových koridorů, kterými se jantar od severu k jihu transportoval, se ukázalo být nezbytné rozlišit v nálezech sledovaného středoevropského prostoru starší fázi (st. f.) charakterizovanou stupni Ha C – Ha D1 a mladší období / fázi (ml. f.) dané stupni Ha D2 – LT A. Podrobné zmapování nálezů jantaru na území střední Evropy rozlišené na starší a mladší fázi tak umožňuje dokumentovat důsledky významných změn, které se na konci stupně Ha D1 odehrály ve východní části střední Evropy a odrazily se následně i v distribuci jantarové suroviny. Práce vychází z detailní analýzy artefaktů z jantaru a rozboru jejich náleзовých prostředí, k dispozici jsou také nové přírodovědné analýzy jantarové suroviny z Čech a Moravy. Všechny dostupné nálezy jantaru jsou revidovány a řada z nich je kresebně a fotograficky nově dokumentována, většina nebyla dosud vůbec publikována. Revize nálezů umožnila využít jednotné typologické třídění jantarových artefaktů a kovových výrobků s jantarem. Údaje o nedostupných či ztracených jantarech jsou převzaty jen z literatury a nepublikovaných zpráv. Studie si klade za cíl poskytnout základní přehled o výskytu jantaru ve středoevropském prostoru starší doby železné a postihnout rovněž proměny v jeho distribuci odrážející zřejmě významné změny v tehdejší společensko-ekonomické a mocensko-politické sféře.

1. Historie výzkumu (M. Chytráček)

1.1. Čechy

První nálezy jantaru z doby halštatské až časně laténské v Čechách poskytly bohaté vybavy hrobů prokopané ve 2. polovině 19. a v 1. polovině 20. století. Poprvé se jantarové předměty našly v časně laténské mohyle 1/1858 v Hradišti u Písku (Miltner 1862–63, 44), známý je však jen jejich strohý popis, neboť jantarové předměty

se nedochovaly. Postrádáme v tomto případě také jakoukoli terénní dokumentaci, neznáme např. rozmístění milodarů v hrobové komoře. Ozdoby z jantaru poskytly rovněž první výzkumy mohyl halštatské mohylové kultury (např. Kříše, Kyšice, Dobronice u Bechyně: Sklenář 1987, 9, 15, obr. 7: 19h; Šaldová 1968, 324, 363, obr. 25; Michálek 1976, 231), odkryvy hrobů bylanské kultury (např. Bylany, Hradenín, Lhotka n. L.: Koutecký 2003a, 22, 34, Taf. 11: 12; Dvořák 1938, obr. 10; 1939, 61–64) a nalézaly se také v hrobech pozdní doby halštatské až časně doby laténské (Nynice, Manětín-Hrádek, Poleňka: Šaldová 1971, 22, obr. 35: 4, 5; Soudská 1994, 55, 62, 199, Abb. B30: 98; Hostaš 1882–84, 326). Ve druhé polovině 20. století se začaly registrovat nálezy jantaru také ze sídlištních situací. Hotové výrobky jantarových korálků se našly na opevněných výšinných sídlech (např. Praha-Bohnice, Závist, Svržno: Fridrichová 1974, 11; Jansová 1983, 21, 52, obr. 11: 9; Chytráček 1997, 88, Abb. 4: 12) i v otevřených rovinných sídlištních (např. Dolní Břežany, Tuchoměřice, Praha-Pitkovice: Motyková 1986, 138, 140, fig. 3: 12; Veselá 2003; Trefný — Polišenský 2014b, 696, obr. 16: 10). Záhy přistoupily také objevy neopracovaných kousků jantaru (např. Chržín, Tuchoměřice, Chytráček 2008, 75, Abb. 15; Sankot 2006, 152, ill. 3: f–j; 4: d) i nálezy polotovaru a také nezdařených i dokončených výrobků jantarových korálků (Poříčany, Radovesice: Čtverák 1986; Waldhauser et al. 1993, 46, 195, Abb. 50: 21) dokládající místní zpracování této suroviny na rovinných sídlištních. Zprávy o přírodovědných analýzách dokládající skutečný původ jantaru ze starší doby železné nebyly téměř k dispozici (Čtverák 1986); teprve až v posledních letech mohly být zveřejněny výsledky analýz jantarových předmětů (Chytráček 2008; Chytráček — Danielisová — Pokorný et al. 2012; Chytráček — Michálek 2016). Práce zabývající se typologickým a chronologickým zařazením jantarových nálezů jsou ojedinělé, první typologické třídění jantarových korálků z doby bronzové až raného středověku provedl u nálezů z jižních Čech J. Michálek (1976, 230, obr. 1). Přehled o jantaru z hrobů bylanské kultury podává D. Koutecký (1993) a G. Divác (2013), která zveřejňuje jantarové předměty ze sbírek Národního muzea v Praze. Nálezy jantaru starší doby železné v Čechách sledují v rámci středoevropského prostoru práce Z. Bukowského (Bukowski 2002) a Ch. Stahl (2006), oba autoři ovšem vycházejí jen z dosud publikovaných nálezů, jejich přehled je neúplný a neodpovídá soudobému stavu výzkumu. Narůstající množství jantaru z hrobů i sídlišť starší doby železné podnítilo také vznik studií sledující tyto importy (Hrala — Plesl 1989, 219) a také směr dálkových tras a koridorů, jimiž se žádaná surovina dostávala do střední Evropy a dále na jih (Bouzek 1993, 143; Chytráček 2002, 137; 2008, 85–88, Abb. 15, 18–19; 2012, 208–209, Abb. 1; 2015, 281–282, Abb. 6; Chytráček — Metlička 2004, 131, Bild 4; Karte 25; Chytráček — Michálek 2016, 170–177, fig. 1–5).

1.2. Morava

První nálezy jantaru ze starší doby železné na Moravě přinesl významný objev v jeskyni Býčí skála (Wankel 1882), který zároveň reprezentuje největší soubor jan-

¹ Práce byla vytvořena v rámci Programu interní podpory projektů mezinárodní spolupráce AV ČR, reg. č. projektu M300021201.

² Příspěvek připisujeme k významným životním jubileím prof. Márii Novotné a prof. Janu Bouzkovi.

tarových předmětů (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995) na celém území někdejší ČSR. První přehled o známých nálezích jantaru starší doby železné ze sídlišť a pohřebišť na Moravě podává J. Mrázek (1996, 78–89, obr. 64). M. Přichystal (2007, 209–210, obr. 1) přináší novější výčet moravských lokalit s jantarem v souvislosti s publikací dokladů místní výroby jantarových korálků na sídlišti v Kralicích na Hané. Množství nalezišť s jantarem na Moravě v posledních letech nápadně vzrůstá (Dobisíková — Geisler et al. 2010, 90; Golářová 2013, Tab. 13: 2a, 2b; Zeman 2015, 224), ukazuje se ovšem nápadný rozdíl v koncentraci jantarových nálezů v období Ha C – Ha D1 a Ha D2 – LT A (Chytráček — Michálek 2016, 169–177, fig. 1; 5). Významná je přítomnost artefaktů z této suroviny v depotech (Čižmář — Čižmářová 2014, 53), žádné přírodovědné analýzy jantarů však nebyly zatím publikovány.

1.3. Slovensko

Ojedinelý sídlištní nález jantaru je zmiňován z třicátých let 20. století (Eisner 1933, 157), první velký soubor jantarových korálků přinesl ovšem až výzkum pohřebiště v Chotíně (Dušek 1966). Pohotově provedené přírodovědné analýzy korálků z Chotína prokázaly transport jantaru od Baltského moře (Beck — Dušek 1969). Jantarové šperky se na dalších pohřebištích objevovaly velmi vzácně (Chropovský 1962) a spektrální analýzy určující místo původu se již nepodařilo u novějších nálezů realizovat. Pozoruhodnou kolekci předmětů z jantaru přinesly odkryvy hradiště Molpír u Smolenic (Dušek — Dušek 1984; 1995) i výzkum pozdně halštatského a časné laténského pohřebiště v Bučanech (Bujna — Romsauer 1983).

Studie sledující jantar v kontextu kulturních vztahů v Karpatské kotlině (Marková — Stegmann-Rajtár 2009) shrnula i tehdejší dosavadní známé nálezky jantaru na Slovensku. Nedávné průzkumy na hradišti u Sklabinského Podzámku (Pieta — Veličačík 2014) umožnily významný objev depotu s velkým souborem jantarových předmětů. Nejnovější soubory jantarových artefaktů byly publikovány z pohřebiště ve Ždani (Miroššayová 2010), přírodovědné analýzy jantaru však nejsou k dispozici.

2. Kritika pramenů (M. Chytráček)

Podobně jako u nálezů jantaru ze starší (Ernée 2012, 75) až pozdní doby bronzové, zjišťujeme také u řady lokalit ze starší doby železné, zvláště v Čechách a na Moravě, absenci přesnějších údajů o nálezových okolnostech, obtížně lze rekonstruovat nálezové celky, vyobrazení nálezů není kvalitní nebo úplně chybí. Přesný počet jantarových předmětů v hrobech není mnohdy jistý a nálezky již často nejsou dochovány, také antropologická určení nejsou k dispozici. Zmíněné nedostatky vystupují do popředí zvláště u starších nálezů z 19. a 1. poloviny 20. století. Nepříznivou situaci ovšem zaznamenáváme i u některých nově prozkoumaných lokalit, kde nejsou údaje o nálezech často ještě dostupné. Řada výzkumů není dosud v úplnosti publikována a zveřejněné informace mají jen předběžný charakter.

Za nejpřesnější lze považovat údaje o počtu lokalit ze starší doby železné s nálezky jantaru. V Čechách známe 18 lokalit z období Ha C – Ha D1 a 29 nalezišť z fáze Ha D2 – LT A. Z Moravy je k dispozici 34 lokalit z Ha C – Ha D1 a pouze 6 lokalit z Ha D2 – LT A. Na Slovensku disponujeme s 5 lokalitami z období Ha C – Ha D1 a jen se 3 lokalitami z Ha D2 – LT A.

Méně přesný je údaj o počtu hrobů s jantarem, nedostatečné informace jsou zvláště u starších nálezů z mohyl v jižních a západních Čechách nebo na Moravě, kde v ojedinelých případech víme jen, že se na pohřebišti jantar našel (Blažovice). Nejméně přesný je údaj o počtu jantarových předmětů v hrobech, nejisté informace se objevují opět u výzkumů staršího data. Stanovení přesného počtu jantarů v nálezových celcích znesnadňuje kromě nedochování nálezů také jejich fragmentarizace (obr. 18: 15) i výskyt drobných amorfních zlomků či drti, který je zaznamenán zvláště na sídlištních (obr. 15). Informace o počtu jantarů je značně ovlivněna charakterem terénního výzkumu, negativně se projevuje častá absence plavení či prosévání výplní objektů. Údaj o počtu jantarů je proto nutné chápat vždy jen jako minimální počet a nedostatečnou pramenovou základnu je tak potřebné zohlednit u výsledků následujících analýz. Získaný obraz rozšíření jantaru výrazně ovlivňuje současný stav výzkumu. Z mladší fáze Ha D2 – LT A např. nemáme ve středních Čechách prozkoumáno žádné větší pohřebiště a s tím souvisí také úplná absence hrobových nálezů jantaru v této oblasti.

3. Jantar ve fázi Ha C – Ha D1 v Čechách

(M. Chytráček)

3.1. Nálezová prostředí v Čechách ve fázi Ha C – Ha D1

Jantarové předměty se ve starší a mladší době halštatské vyskytují na území Čech v různých typech nálezů zatím na 18 lokalitách. Jantar lze doložit podobně jako ve starší (Ernée 2012) až pozdní době bronzové na pohřebištních a sídlištních (tab. 1). Jedná se především o milodary z hrobů (15 lokalit – 180 kusů jantaru) a jen výjimečně lze doložit jantar na sídlištních (3 lokality – 6 kusů jantaru), depoty s jantarem nejsou ve starší fázi k dispozici.

3.1.1. Hrobové nálezky

Jantarové předměty této starší fáze (st. f.) pochází z hrobů bylanské a halštatské mohylové kultury, informace o nálezech z doby před 2. světovou válkou jsou dostupné mnohdy jen torzovitě. Všechny detailní informace obsahuje katalog a tab. 2. Jantarové artefakty evidujeme z 10 pohřebišť bylanské kultury, z toho 6 ve středních a 4 v severozápadních Čechách. Téměř všechny hroby s jantarem spadají do stupně Ha C, pouze hrob 23 z Lovosic (k. č. 4, st. f.) je datován na rozhraní stupňů Ha C2 – Ha D1. Kategorie kovových výrobků s jantarem zde není jednoznačně doložena, z známého hrobového celku v Hradenině (k. č. 2, st. f.) pochází zdobený jantarový kotouč bez centrálního

Nálezová prostředí	Celkem		Pohřebiště		Sídliště		Depoty	
	lokality	ks jantar	lokality	ks jantar	lokality	ks jantar	lokality	ks jantar
HaC-HaD1	18	186	15	180	3	6	0	0
HaD2-LTA	30	177 + x	15	72	15	105 + x	1	3

Tab. 1. Nálezová prostředí jantaru z území Čech ve starší době železné. — **Taf. 1.** Bernstein-Fundmilieus aus dem böhmischen Gebiet in der älteren Eisenzeit.

provrtu (obr. 2: 30; 13: 1). Z hrobů na území slezsko-platěnické kultury ve východních Čechách žádné nálezy jantaru známé nejsou, vysvětlení lze pravděpodobně hledat v žárovém pohřebním ritu. Jantarové ozdoby se vyskytují ve výbavě hrobů na 5 nekropolích halštatské mohylové kultury, v západních Čechách registrujeme 3 lokality, v jižních jen 2. Pouze 2 hroby s jantarem lze řadit do stupně Ha C, na přelom stupňů Ha C2 – Ha D1 se datují 3 a jeden do stupně Ha D1. Kovové výrobky s jantarem reprezentuje pouze bronzový řetízek s navlečeným jantarovým korálkem (obr. 1: 19) z Dobronic u Bechyně (k. č. 11, st. f.).

3.1.2. Sídlištní nálezy

Z období Ha C – Ha D1 evidujeme v Čechách jen 3 lokality s nálezy jantaru ze sídlišť (tab. 3). Jedná se přitom o lokality ležící pouze na území bylanské kultury ve středních Čechách (obr. 12: B). Čtyři amorfní zlomky jantaru pocházejí ze dvou zahluobených objektů na sídlišti v Hradenině (k. č. 16, st. f.), fragment jantarového korálku se našel na rovinném sídlišti v Jirnách (k. č. 17, st. f.) a zlomek jantarového kroužku pochází z ohrazeného výšinného sídliště v Praze-Bohnicích (k. č. 18, st. f.). Fragments malých amorfních kusů jantaru ze dvou sídlištních objektů v Hradenině mají charakter odpadu vzniklého při manipulaci s jantarem a mohou snad být indicií naznačující pravděpodobné zpracování této suroviny na sídlišti v průběhu stupně Ha C i Ha D1. Do stupně Ha D1 se řadí také zmíněné dvě zbývající lokality. Z území halštatské mohylové kultury v jižních a západních Čechách žádná sídliště s nálezy jantaru zatím neznáme. Nízký počet nálezů jantaru ze sídlištních kontextů Ha C – Ha D1 souvisí výrazně se současným stavem poznání, kde se ukazuje nápadně malý počet dosud známých sídlišť Ha C (cf. Chytráček — Metlička 2003; 2004).

3.2. Typy jantarových výrobků v Čechách ve fázi Ha C – Ha D1

V souboru sledovaných artefaktů ve střední Evropě rozlišujeme dvě základní skupiny (tab. 4–5): Jantarové výrobky (A) a kovové výrobky s jantarem (B). Mnohem početnější je první skupina, která zahrnuje jantarové korále, kroužky, rozdělovače a závěsky. Korálky (A1–3) se vyznačují poměrně úzkým centrálním otvorem a menším celkovým průměrem. Kroužky (A4) jsou zpravidla nápadně větší než korálky a mají široký centrální otvor, jehož průměr při ústí je vždy větší než $\frac{1}{3}$ průměru kroužku. Rozdělovače (A5) mají vícenásobný počet malých otvorů, závěsky (A6) jsou charakteristické jedním obvykle excentricky umístěným otvorem pro zavěšení. Předložené třídění vychází z běžně užívané typologie artefaktů starší doby železné (cf. Kossack 1959; 1983;

Michálek 1976; Sievers 1984; Beck — Dušek 1969; Parzinger — Nekvasil — Barth 1995; Nikulka 1998; Hennig 2001; Meixner 2004; Kozubová 2013), mezi některými variantami korálků lze často registrovat plynulé přechody (cf. Tischer 1994, 34).

3.2.1. Korále a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištních, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 jsou v Čechách doloženy jantarové korálky charakterizované kulovitými (A1: šířka i výška je stejná), širokými (A2: šířka větší než výška) i vysokými tvary (A3: šířka menší než výška/délka), které lze dále členit do několika variant (tab. 4: A1–A3).

A1: Kulovité korálky (obr. 1: 2, 25; 2: 9, 12–17) mají šířku (průměr) a výšku stejnou, známe je výhradně z hrobů bylanské kultury stupně Ha C ve středních a SZ Čechách (tab. 2, 4), kde jsou obvykle součástí náhrdelníků s velkým počtem jantarových korálků různých variant. V kostrových hrobech se našly v okolí lebky a pod spodní čelistí (Poláky hr. 16; Tuchoměřice hr. 1; k. č. 5, 9, st. f.). Průměr mají 8–10 mm nebo 6 mm.

A2a: Oválné korálky mají šířku (průměr) vždy větší než výšku (obr. 1: 1, 12, 30, 32; 2: 1–2, 4–6, 10–11, 18–22; 13: 9), svrchní a spodní strana je klenutá, není plochá. Představují nejčastější variantu doloženou hlavně v bylanské kultuře středních a SZ Čech především v hrobech stupně Ha C (tab. 2–4). V hrobech patřily opět k náhrdelníkům, korálky ležely kolem lebky, na krku kostry nebo v místě hrudníku (Bylany, hr. 3, 41; Tuchoměřice, hr. 1; Poláky, hr. 16). Z prostředí halštatské mohylové kultury jižních Čech známe pouze 1 malý oválný korálek z mohyly 1 v Dobronicích u Bechyně (k. č. 11, st. f.) navlečený na kroužku bronzového řetízku (obr. 1: 19), pohřeb je datován do stupně Ha D1. Do téhož časového úseku lze datovat jediný sídlištní nález (tab. 3) oválného korálku (obr. 1: 34) ze zahluobené chaty rovinného sídliště bylanské kultury v Jirnech (k. č. 17, st. f.) ve středních Čechách. Průměr korálků kolísá mezi 4–17 mm, výška 3–9 mm.

A2b: Kotoučovitě korálky se vyznačují výrazným zploštěním, mají často obdélný průřez, svrchní a spodní strana je plochá. Řadí se k běžným variantám korálků v náhrdelnících z hrobů bylanské kultury stupně Ha C ve středních a SZ Čechách (tab. 2, 4; obr. 1: 15–17, 21, 23, 26, 33; 2: 3, 7–8, 23). V kostrových hrobech jsou zpravidla nalézány kolem lebky, pod spodní čelistí, někdy disponujeme jen nedostatečnou informací, že ležely u kostry (Poláky, hr. 16; Tuchoměřice, hr. 1; Praha-Střešovice, hr. 3). V halštatské mohylové kultuře západních Čech můžeme doložit jantarový korálek této varianty (obr. 1: 35) v mohyle 27 z Kaliště (k. č. 12, st. f.) s dodatečným pohřbem z Ha C2 – Ha D1. Průměr korálků se pohybuje mezi 5 a 10 mm, výška mezi 2–5 mm.

Jantar na sídlištích																
Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem obj. s j.	Jantar ks.			Typ				Celkem artef.			Amorf. kusy	Nález. situace
					HaC	HaC2-HaD1	HaD1	Korále		Kroužky	Jisté	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)		
								A2	A4							
								a	b	3						
16	Hradenín	1978–79	bylanská	2	3	1								4	obj. 1, 8	
17	Jirny	2006		1			1			1		1	0,13		obj. 66	
18	P.-Bohnice	1968		1						1		1			obj. 12/68	

Tab. 3. Sídliště s nálezy jantaru na území Čech v Ha C – Ha D1. – **Taf. 3.** Siedlungen mit Bernsteinfunden auf böhmischem Gebiet in Ha C – Ha D1.

stejná jako šířka a nápadný je čtvercový půdorys se zaoblenými nárožními. V Čechách nejsou doloženy.

A3g: Rourkovité podlouhlé korálky mají vnější boční stěny rovné, výška (délka) je výrazně větší než šířka. V Čechách nejsou doloženy.

Nedochované jantarové korálky neznámých tvarů byly v kostrovém hrobu 6 bylanské kultury v Praze-Bubenči (k. č. 6, st. f.) nalezeny v hrudním koši a zasahovaly až k pánvi.

3.2.2. Kroužky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 jsou v Čechách doloženy jantarové kroužky (**A4**) dvou základních skupin. Hráněné kroužky (**A4a**) se v Ha C – Ha D1 vyskytují mnohem častěji než oblé kroužky (**A4b**), obě skupiny lze ještě dále členit do několika variant (*tab. 4: A4*).

A4a1: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru s pravidelným kosočtvercovým průřezem (*obr. 1: 28; 2: 35; 13: 7, 10*) mají větší centrální otvor a v Čechách jsou doloženy ve stupních Ha C2, Ha C2 – Ha D1 (*tab. 2, 4; obr. 12: 9; 14*). Ve středních Čechách se vyskytují v hrobech bylanské kultury Ha C jako součást náhrdelníku, umístění náhrdelníku je doloženo pod spodní čelistí (Tuchoměřice, hr. 1, *obr. 1: 28; 13: 10*). V západních Čechách na území halštatské mohylové kultury se v mo-

hyle Ha C2 – Ha D1 našel kroužek osamoceně, jedná se o starší nález a jeho poloha v hrobu nebyla zaznamenána (Kyšice, mohyla 1). Průměr kroužků je v rozmezí 28,8–48,5 mm, výška 6,6–13 mm, průměr centrálního otvoru 14,3–21 mm.

A4a2: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru s protáhlým kosočtvercovým průřezem (*obr. 2: 26–27, 32, 36; 13: 4, 8*) mají větší centrální otvor a ve stupni Ha C jsou doloženy na území bylanské kultury ve středních a SZ Čechách (*tab. 2, 4; obr. 12: 7, 10*). V kostrových hrobech se vyskytují jednotlivě, jejich poloha je zaznamenána na horní části těla, v místě hrudního koše (Praha-Letňany, hr. 6, 14). V Záhoří (k. č. 10, st. f.) obsahovala hrobová komora kostrový a žárový pohřeb, umístění kroužků nebylo dokumentováno. Průměr kroužků se pohybuje v rozmezí 21–38 mm, výška 8–13,5 mm, průměr otvoru 10–14 mm.

A4a3: Hráněné kroužky diskovitého tvaru s trojúhelníkovitým průřezem (*obr. 2: 28, 33–34; 13: 3*) mají větší centrální otvor a ve stupních Ha C1 – Ha D1 jsou doloženy v bylanské kultuře ve středních a SZ Čechách (*tab. 2, 4; obr. 12: 2, 4*). V kostrových hrobech se vyskytují jednotlivě, ležely obvykle v blízkosti lebky u dolní čelisti a krčních obratlů (Lovosice, hr. 23, 24; Hradenín, hr. 6). Průměr kroužků dosahuje 15–33 mm, výška 4–10,5 mm, průměr otvoru 5–14 mm.

A4a4: Hráněné kroužky diskovitého tvaru s pětibokým průřezem (*obr. 2: 31; 13: 6*) mají nápadně menší cen-

Tab. 4. Typy jantarových výrobků v Čechách, na Moravě a Slovensku v období Ha C – LTA.

Jantarové korálky: A1 – kulovité, A2a – oválné, A2b – kotoučovitě, A2c – bočníkovité, A2d – válcovité, A2e – diskovité, A2f – čočkovité, A3a – větvenovité podlouhlé, A3b – dvojkónické podlouhlé, A3c – dvojkónické symetrické, A3d – dvojkónické asymetrické, A3e – soudkovité, A3f – soudkovité čtvercového půdorysu, A3g – rourkovité podlouhlé.

Jantarové kroužky: A4a1 – hráněné prstencovitého tvaru s pravidelným kosočtvercovým průřezem, A4a2 – hráněné s protáhlým kosočtvercovým průřezem, A4a3 – hráněné diskovitého tvaru s trojúhelníkovitým průřezem, A4a4 – hráněné s pětibokým průřezem, A4a5 – hráněné prstencovitého tvaru s šestibokým průřezem, A4b1 – oblé prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru, A4b2 – oblé profilované prstencovitého tvaru s oběžným žebírkem, A4b3 – oblé kotoučovitěho tvaru, A4b4 – oblé prstencovitého tvaru s kruhovým průřezem, A4b5 – oblé prstencovitého tvaru s polokruhovitým průřezem, A4b6 – oblé s oválným průřezem, A4b7 – oblé s čočkovitým průřezem.

Rozdělovače: A5a – ploché obdélného tvaru, A5b – ploché plankonvexního tvaru, A5c – tyčinkovité obdélného tvaru.

Závěsky: A6a – podlouhle oválný kus jantaru, A6b – kloboukovitý závěsek.

– **Taf. 4.** Typen von Bernsteinerzeugnissen in Böhmen, in Mähren und in der Slowakei in der Periode Ha C – LTA.

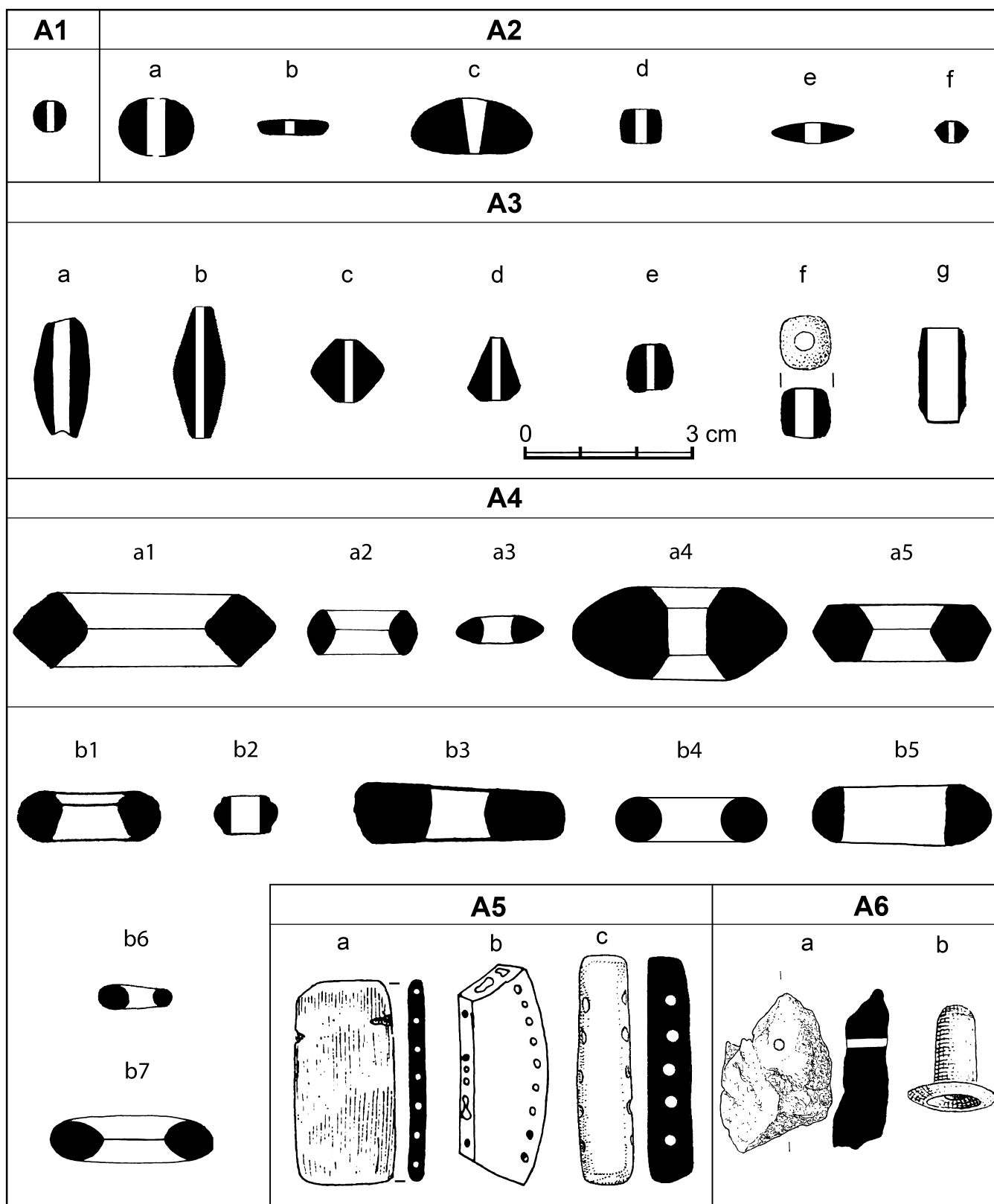
Bernsteinperlen: A1 – rund, A2a – oval, A2b – scheibenförmig, A2c – laibförmig, A2d – zylinderförmig, A2e – diskusförmig, A2f – linsenförmig, A3a – spindelförmig länglich, A3b – doppelkonisch länglich, A3c – doppelkonisch symmetrisch, A3d – doppelkonisch asymmetrisch, A3e – fassförmig, A3f – fassförmig mit quadratischem Grundriss, A3g – röhrenförmig länglich.

Bernsteinringe: A4a1 – kantig profiliert ringförmig mit gleichmäßigem rautenförmigem Querschnitt, A4a2 – kantig profiliert mit länglichem rautenförmigem Querschnitt, A4a3 – kantig profiliert diskusförmig mit dreieckigem Querschnitt, A4a4 – kantig profiliert mit fünfseitigem Querschnitt, A4a5 – kantig profiliert ringförmig mit sechsseitigem Querschnitt,

A4b1 – rund ringförmig mit kantig profilierten Seiten des Mittelochs, A4b2 – rund profiliert ringförmig mit umlaufendem Rippchen, A4b3 – rund scheibenförmig, A4b4 – rund ringförmig mit rundem Querschnitt, A4b5 – rund ringförmig mit halbrundem Querschnitt, A4b6 – rund ringförmig mit ovalem Querschnitt, A4b7 – rund ringförmig mit linsenförmigem Querschnitt.

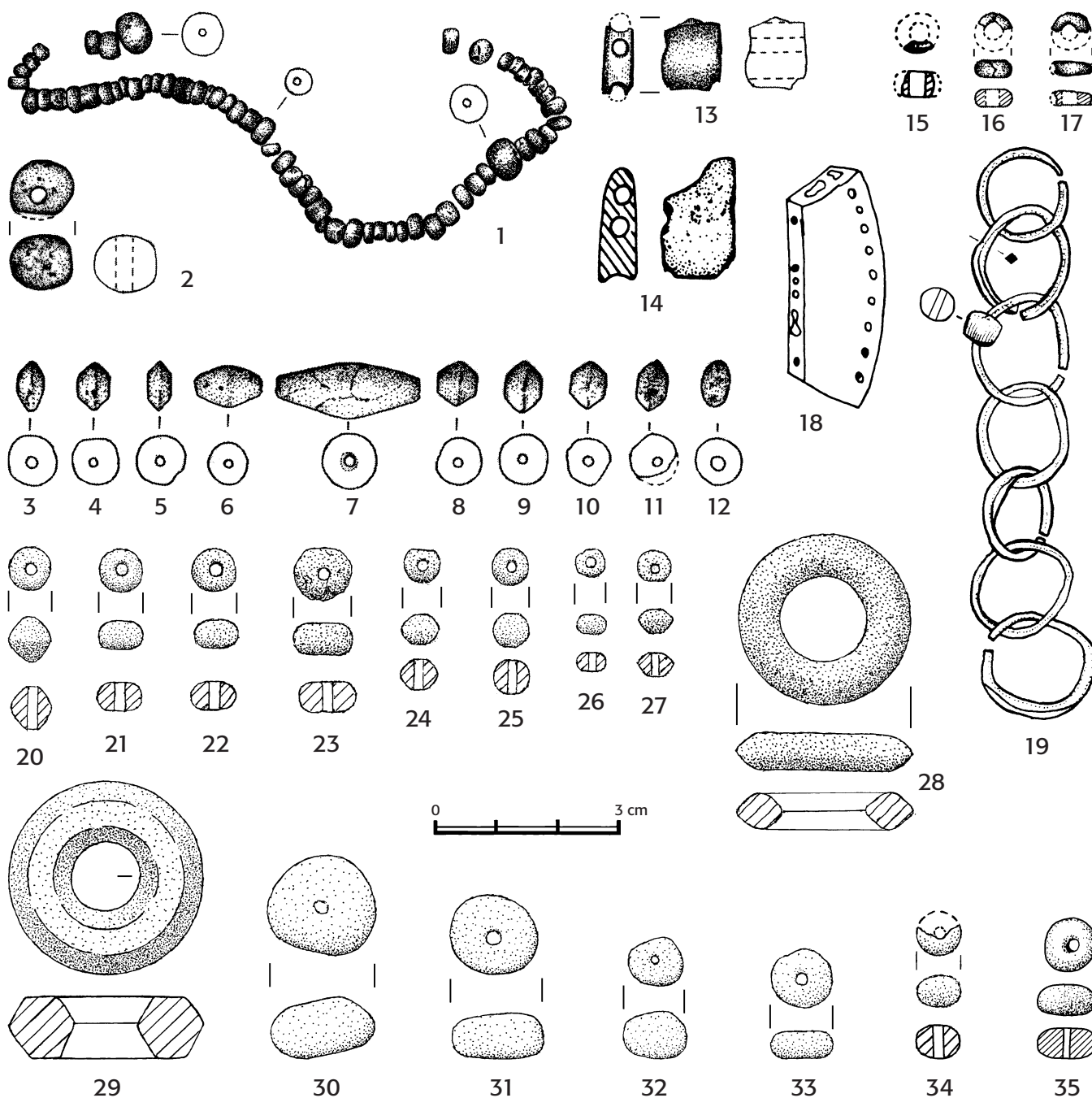
Schieber: A5a – flach länglich, A5b – flach plankonvex, A5c – stäbchenförmig länglich.

Anhänger: A6a – länglich-oraleförmig Bernsteinstück, A6b – hutförmiges Anhänger.

trální otvor (jeho světlost se pohybuje mezi $\frac{1}{3}$ a $\frac{1}{2}$ průměru kroužku) a ve starší fázi lze tuto variantu doložit jen jedním exemplářem na území bylanské kultury ve středních Čechách (tab. 2; obr. 12: 2). Hrob 12 v Hradčíně (k. č. 2, st. f.) je datován do stupně Ha C1, kroužek ležel u pravé ramenní kosti. Průměr kroužku je 37 mm, výška 18 mm, průměr otvoru 6,5 mm.

A4a5: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru s šestibokým průřezem (obr. 1: 29; 2: 24) mají větší centrální otvor a ve stupních Ha C1–2 jsou doloženy jen na území bylanské kultury v SZ Čechách (tab. 2; obr. 12: 3, 5). V hrobu 16 v Polákách (k. č. 5, st. f.), byly zřejmě součástí náhrdelníku, ležely kolem lebky společně s velkým souborem jantarových korálek. Podobně tomu mohlo

Obr. 1. Jantar v Čechách z období Ha C – Ha D1. **1** – Bylany, hrob 41/1; **2** – Bylany, jáma u hrobu 12; **3–12** – Bylany, hrob 3/1 (1–12 podle Divác 2013); **13–17** – Praha-Střešovice, hrob 3 (podle Divác 2013; Fridrichová – Koutecký – Slabina 1999); **18** – Kříše, mohyla 19 (podle Sklenář 1987); **19** – Dobronice u Bechyně, mohyla 1 (podle Michálek v tisku); **20–28** – Tuchoměřice II, hrob 1 (Stř. M. Roztoky, inv. č. 37969); **29–33** – Lhotka nad Labem (podle Pare 1992); **34** – Jirny, obj. 66 (nepublikováno, M. Čelákovice, inv. č. A266775); **35** – Kaliště, mohyla 27 (NHM Wien, inv. č. 62.505). **19** – bronz a jantar; **ostatní** – jantar (**18** – bez měřítká); **22–28, 34** – kresba M. Chytráček senior, **35** – kresba M. Metlička. — **Abb. 1.** Bernstein in Böhmen aus der Periode Ha C – Ha D1. **1** – Bylany, Grab 41/1; **2** – Grube bei Grab 12; **3–12** – Grab 3/1 (1–12 nach Divác 2013); **13–17** – Prag-Střešovice, Grab 3 (nach Divác 2013; Fridrichová – Koutecký – Slabina 1999); **18** – Kříše, Grabhügel 19 (nach Sklenář 1987); **19** – Dobronice bei Bechyně, Grabhügel 1 (nach Michálek im Druck); **20–28** – Tuchoměřice II, Grab 1 (Stř. M. Roztoky, Inv.-Nr. 37969); **29–33** – Lhotka nad Labem (nach Pare 1992); **34** – Jirny, Obj. 66 (unveröffentlicht, M. Čelákovice, Inv.-Nr. A266775); **35** – Kaliště, Grabhügel 27 (NHM Wien, Inv.-Nr. 62.505). **19** – Bronze und Bernstein; **sonstiger** – Bernstein (**18** – ohne Maßstab); **22–28, 34** – Zeichnung M. Chytráček senior, **35** – Zeichnung M. Metlička.

být zřejmě i ve Lhotce (k. č. 3, st. f.), kde se kroužek našel rovněž s jantarovými korálky. Oba kroužky z hrobu 16 v Polákách měly dva protilehlé do středu vrtané otvory (obr. 2: 24). Průměr kroužků se pohybuje mezi 21–33 mm, výška 7–10 mm, průměr otvoru 10–12 mm.

Nedochovaný jantarový hráněný kroužek zdobí hrdlo muže pohřbeného v hrobu 18 v Hradeníně (k. č. 2, st. f.). **A4b1:** Oblé kroužky prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru, vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené. Ve starší fázi Ha C – Ha D1 nejsou v Čechách doloženy.

A4b2: Oblé profilované kroužky prstencovitého tvaru s oběžným žebírkem při ústí centrálního otvoru, vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené. V Čechách nejsou doloženy.

A4b3: Oblé kroužky kotoučovitého tvaru mají menší centrální otvor (jeho světlost se pohybuje mezi $\frac{1}{3}$ a $\frac{1}{5}$ průměru kroužku) a téměř obdélníkový průřez, vnější strany kroužku jsou mírně zaoblené. Ve starší fázi je doložen (obr. 12: 18) pouze ve středních Čechách v sídlištním objektu Ha D1 v ohrazeném výšinném sídlišti v Praze-Bohnicích (k. č. 18, st. f.).

A4b4–5: Oblé kroužky těchto variant nejsou ve starší fázi Ha C – Ha D1 v Čechách doloženy (specifikace kroužků viz kap. 4.2.2).

A4b6: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s oválným průřezem, vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené (obr. 2: 29; 13: 2). Ve starší fázi lze tuto variantu doložit jen jedním exemplářem na území bylanské kultury ve středních Čechách (tab. 2; obr. 12: 2). V hrobu 17 v Hradenině ležel kroužek vedle popelnice se žárovým pohřbem dítěte (k. č. 2, st. f.), hrob je datován do stupně Ha C3. Průměr kroužku 19–20 mm, výška 7 mm, průměr otvoru 9 mm.

A4b7: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s čokovitým průřezem mají vnější i vnitřní stranu kroužku mírně lomenou (obr. 2: 25). V Čechách jsou ve starší fázi doloženy na území bylanské kultury v SZ Čechách (tab. 2; obr. 12: 5). V kostrovém hrobu 13 v Polákách ležel jantarový kroužek v horní části hrudi, hrob je datován do stupně Ha C3. Průměr kroužku 29 mm, výška 8 mm, průměr otvoru 10,5–11 mm.

3.2.3. Rozdělovače a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 se ve střední Evropě vyskytují rozdělovače (**A5**) tří tvarově odlišných skupin (tab. 4: A5). Vzácne jsou doloženy jen ve středních a západních Čechách.

A5a: Ploché rozdělovače obdélného tvaru (šířka vždy přesahuje dvojnásobek tloušťky) jsou zastoupeny ve středních Čechách dvěma fragmenty rozdělovačů (obr. 1: 13–14) z hrobu 13 bylanské kultury v Praze-Střešovicích (tab. 2; obr. 12: 8). Přesnější umístění v hrobu není známé (k. č. 8, st. f.).

A5b: Ploché rozdělovače plankonvexního tvaru s jednou rovnou a jednou delší konvexní stranou (obr. 1: 18) jsou doloženy pouze jedním nedochovaným exemplářem v západních Čechách z mohyly 19 halštatské mohylové kultury z Kříší (tab. 2; obr. 12: 13), která spadá do stupně Ha D1. Přesnější umístění v hrobu není známé (k. č. 13, st. f.).

A5c: Tyčinkovité rozdělovače obdélného tvaru nejsou v Čechách doloženy (specifikace viz kap. 7.2.2).

3.2.4. Artefakty nezařazené

Z neznámého hrobového celku v Hradenině (k. č. 2, st. f.) pochází zdobený jantarový kotouč obdélného průřezu (obr. 2: 30; 13: 1), který není opatřen centrálním prvem. Pravděpodobně se jednalo o samostatný předmět (kap. 9). Spodní strana i boky jantarového kotouče jsou zdobeny vrtanými dírkami, které se pravouhle propojují (obr. 2: 30).

3.2.5. Závěsky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 nejsou v Čechách závěsky doloženy.

3.3. Typy kovových výrobků s jantarem v Čechách ve fázi Ha C – Ha D1

V nálezech kovových výrobků s jantarem ve střední Evropě (tab. 2, 5) rozlišujeme ve starší době železné spony (**B1**), jehlice (**B2**) a řetízky (**B3**). Z Čech známe pouze řetízky; spony zdobené jantarem ani jehlici nelze ve starší fázi doložit.

3.3.2. Jehlice a jejich datování, poloha v hrobech, geografické rozšíření

B2a–e: Jehlice s jantarovou hlavicí těchto variant nejsou v Čechách doloženy (specifikace viz kap. 5.3.1).

3.3.3. Řetízky a jejich datování, poloha v hrobech, geografické rozšíření

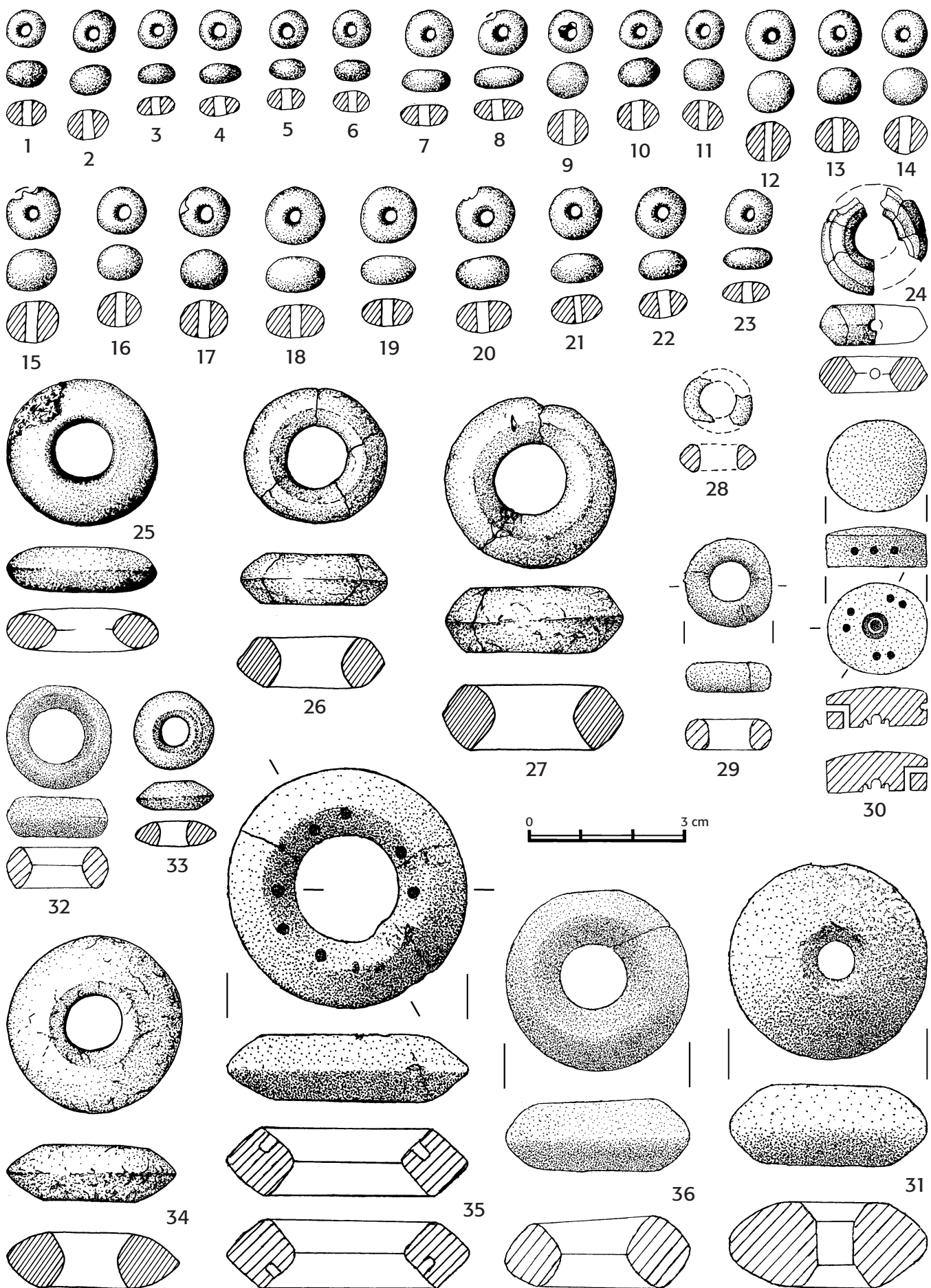
B3: Řetízek s jantarovým oválným korálkem navlečeným na jednom z bronzových kroužků (obr. 1: 19) je znám pouze z prostředí halštatské mohylové kultury v jižních Čechách. Nalezl se v mohyle 1 v Dobronicích u Bechyně (obr. 12: 11), která je datována do stupně Ha D1. Poloha řetízku v hrobu nebyla zaznamenána.

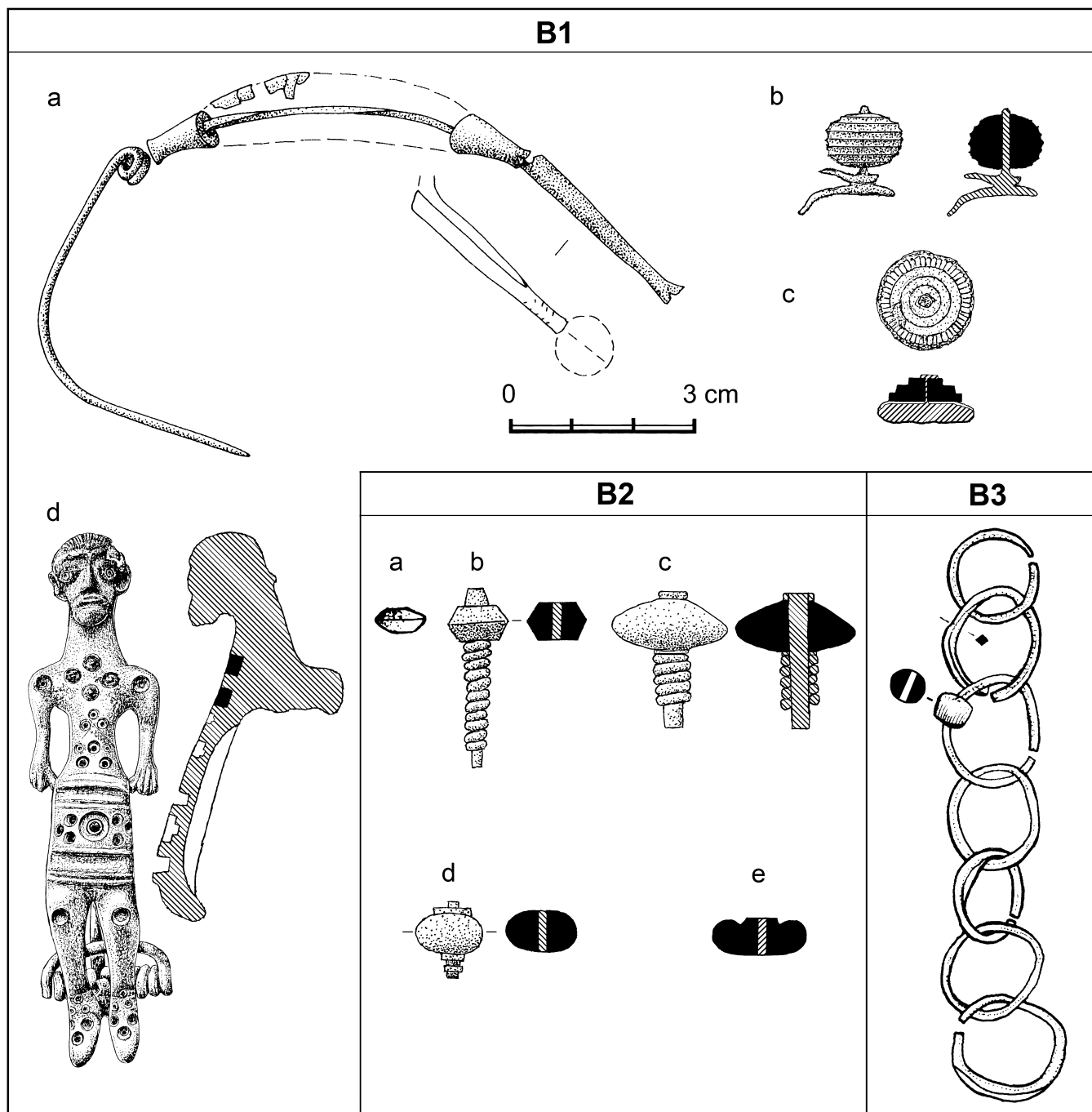
3.4. Věk a pohlaví pohřbených s jantarem v Čechách ve fázi Ha C – Ha D1

Absence antropologických analýz u řady hrobů s jantarem je závažným nedostatkem, uvedená skutečnost znesnadňuje interpretaci milodarů jantaru. Spolehlivé antropologické údaje chybí zvláště u archeologických výzkumů staršího data (tab. 2, 6), rovněž u několika nedávno odkrytých hrobů nebyla antropologická analýza dokončena a publikována. Některá určení tak nevychází z antropologického rozboru, ale spíše z charakteru hrobových milodarů.

Z celkového počtu 21 bylanských hrobů vybavených jantarem známe určení pohlaví pouze u 9 pohřbů (43 %). V jednom případě se mělo jednat o dívku (tab. 6; Praha-Bubeneč, k. č. 6, st. f.), v osmi o muže (tab. 6). Určení pohlaví u čtyř pohřbených jedinců (Lhotka nad Labem, Lovosice, Praha-Letňany, Záhoří (k. č. 3, 4, 7, 10, st. f.) se opírá spíše jen o milodar meče v hrobovém inventáři. Nějakým údajem o věku disponujeme u 9 pohřbených (43 %). Ve třech případech se jednalo o děti (*infans I–III*), ve čtyřech o mladší jedince (*juvenis*), stáří dvou zbývajících mužů z hrobů v Hradenině a Poláků (k. č. 2, 5, st. f.) je určeno jako starší jedinec a *adultus II* (tab. 6).

Hrob asi šestnáctileté dívky z Prahy-Bubeneče (k. č. 6, st. f.) obsahoval jantarové korálky, které se nedochovaly, ale podle zprávy o jejich rozmístění od hrudního koše až k pánvi měla zřejmě náhrdelník z početných jantarových korálků. Náhrdelníky složenými z jantarových korálků byly vybaveny i kostrové pohřby dětí (tab. 6) z Bylan (typ

Tab. 5. Typy kovových výrobků s jantarem v Čechách, na Moravě a Slovensku v období Ha C – LTA. **Spony:** B1a – obloukovitá, B1b – s ozdobnou patkou, B1c – terčovitá, B1d – antropomorfní. **Jehlice:** B2a – čočkovitý tvar hlavičky, B2b – dvojkónický tvar hlavičky, B2c – diskovitý tvar hlavičky, B2d – oválný plošně stlačený tvar hlavičky, B2e – oválný profilovaný plošně stlačený tvar hlavičky. **Řetízky:** B3. — **Taf. 5.** Typen von Metallernzeugnissen mit Bernstein in Böhmen, in Mähren und in der Slowakei in der Periode Ha C – LTA. **Fibeln:** B1a – Bogenfibel, B1b – Fußzierfibel, B1c – Scheibelfibel, B1d – Antropomorphfibel. **Nadeln:** B2a – linsenförmiger Kopf, B2b – doppelkónischer Kopf, B2c – diskusförmiger Kopf, B2d – ovaler flächig zusammengedrückter Kopf, B2e – ovaler profilierter flächig zusammengedrückter Kopf. **Kettchen:** B3.

Obr. 2. Jantar v Čechách z období Ha C – Ha D1. **1–24** – Poláky, hrob 16 (M. Chomutov, př. č. 193/74-7); **25** – Poláky, hrob 13 (M. Chomutov, př. č. MO 190/74-22); **26–27** – Záhoví, hrob z r. 1932 (nepub., M. Žatec, inv. č. 1.699/5); **28** – Hradení, hrob 6 (nepub., M. Kolín, inv. č. 10.700); **29** – Hradení, hrob 17 (nepub., M. Kolín, inv. č. 10.650); **30** – Hradení, neznámý hrobový celek (nepub., M. Kolín, inv. č. 11.324); **31** – Hradení, hrob 12 (nepub., M. Kolín, inv. č. 13.076); **32** – Praha-Letňany, hrob 14 (nepub., ARÚ Praha); **33** – Lovosice, hrob 24/2002 (nepub., ÚAPPSZČ Most, př. č. 208/02-1035); **34** – Lovosice, hrob 23/2002 (nepub., ÚAPPSZČ Most, př. č. 169/02-001); **35** – Kyšice, mohyla 1 (ZČM Plzeň, inv. č. 11.313); **36** – Praha-Letňany, hrob 6 (nepub., ARÚ Praha). **1–36** – jantar. **1–27, 33, 34** – kresba M. Metlička; **28–32, 35–36** – kresba M. Chytráček sen. — **Abb. 2.** Bernstein in Böhmen aus der Periode Ha C – Ha D1. **1–24** – Poláky, Grab 16 (M. Chomutov, Nr. 193/74-7); **25** – Poláky, Grab 13 (M. Chomutov, Nr. MO 190/74-22). **26–27** – Záhoví, Grab z r. 1932 (unveröffentlicht, M. Žatec, Inv.-Nr. 1.699/5); **28** – Hradení, hrob 6 (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 10.700); **29** – Hradení, Grab 17 (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 10.650); **30** – Hradení, unbekannter Grabkomplex (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 11.324); **31** – Grab 12 (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 13.076); **32** – Prag-Letňany, Grab 14 (unveröffentlicht, ARÚ Prag); **33** – Lovosice, Grab 24/2002 (unveröffentlicht, ÚAPPSZČ Most, Nr. 208/02-1035); **34** – Lovosice, Grab 23/2002 (unveröffentlicht, ÚAPPSZČ Most, Nr. 169/02-001); **35** – Kyšice, Grabhügel 1 (ZČM Plzeň, Inv.-Nr. 11.313). **36** – Praha-Letňany, Grab 6 (unveröffentlicht, ARÚ Praha). **1–36** – Bernstein. **1–27, 33, 34** – Zeichnung M. Metlička; **28–32, 35–36** – Zeichnung M. Chytráček senior.

Č. lokality		Jantar v hrobech												Typy kov. v. s. j.														
		Lokalita	Hrob	Typ hrobu	Použití	Pohlaví	Věk	Datování	Typy jantarových výrobků (A)							Jantar + kov		Zlato	Stříbro	Bronz								
												Korále	Kroužky		Rozdělovací	Řeitzy			Šperk		Kování opasku		Plechý z náboje	Hřebíčky	Uho + kování	Náletky	Košský nástroj	
												A1	A2	A3	A4	A5	B3			Spirálka	Kroužek	Příšek						
												a	b	c	1	2	3	4	5	6	7							
1	Bylany	2B/1	sběr		žárový	?	?	byl. k.				?	?	?	?	?												
1	Bylany	3/1	obdélková jáma		kostrový	?	?	HaC2				1	6	2	1													
1	Bylany	41/1	obdélková jáma		kostrový	?	dítě	HaC3				1	12															
1	Bylany	12	jáma		?	?	?	byl. k.																				
2	Hradenín	6	komorový kůlové k.		kostrový	?	juvenis	HaC2-3																				
2	Hradenín	12	komorový kůlové k.		kostrový	muž	mladý j.	Ha C1																				
2	Hradenín	17	popelníkový v kruh. j.		žárový	?	dítě	HaC3																				
2	Hradenín	18	komorový kůlové k.		kostrový	muž	starší j.	HaC2-3																				
2	Hradenín	?	?		?	?	?	byl. k.																				
3	Lhotka n.L.		obdélková jáma		kostrový	muž	?	HaC1																				
4	Lovosice	23/2002	komorový kůlové k.		kostrový	?	?	HaC-HaD1																				
4	Lovosice	24/2002	komorový		kostrový	muž	?	HaC1+2																				
5	Poláky	13	obdélková jáma		kostrový	muž	adultus II	HaC3																				
5	Poláky	16	obdélková jáma		kostrový	?	infans III	HaC2																				
6	P.-Bubeneč	1	komorový srubové k.		žárový	?	?	HaC2-3																				
6	P.-Bubeneč	6	obdélková jáma		kostrový	dívka	cca 16 let	byl. k.																				
7	P.-Letňany	6	komorový kůlové k.		kostrový	muž?	?	HaC																				
7	P.-Letňany	14	komorový srubové k.		kostrový	muž?	?	HaC																				
8	P.-Střešovice	3	?		kostrový	?	?	byl. k.																				
9	Tuchoměřice	1	komorový		kostrový	?	mladší j.	HaC2																				
10	Záhroří		komorový		1. kostrový 2. žárový	1. muž?	?	HaC2-3																				
11	Dobronice	1	mohyla		?	?	?	HaD1																				
12	Kaliště	27	dodatečný v mohyle		?	?	?	HaC-HaD1																				
13	Kříše	19	mohyla		žárový	?	?	HaD1																				
13	Kříše	23	popelníkový v mohyle		žárový	muž	?	HaC																				
14	Kýšice	1	mohyla		?	?	?	HaC-HaD1																				
15	Oldřichov	1	mohyla		žárový	?	?	HaC-HaD1																				

A2a, d; *obr. 1: 1*; k. č. 1, st. f.) a Poláků (typ A1, A2a, A2b; *obr. 2: 1–23*; k. č. 5, st. f.), náhrdelník z podobných korálek (typ A1, A2a–c, A2f, A3c; *obr. 1: 20–27*) měl na sobě také mladší jedinec z Tuchoměřic (k. č. 9). V případě hrobu z Lhotky nad Labem máme doložen jantarový náhrdelník složený ze stejných korálek (typ A2a, A2b, A2d; *obr. 1: 30–33*) i v pohřbu muže (*tab. 6*). Součástí náhrdelníků byly také kroužky z jantaru a tato kombinace je doložena v hrobu dítěte z Polák (typ A4a5; *obr. 2: 24*; k. č. 5, st. f.), mladšího jedince z Tuchoměřic (typ A4a1; *obr. 1: 28*; k. č. 9, st. f.) i v hrobu muže ze Lhotky n. L. (typ A4a5, *obr. 1: 29*). Kroužky se však v hrobech vyskytovaly častěji samostatně. Jediné předměty z jantaru tak reprezentují v žárovém hrobu dítěte z Hradenína (typ A4b6; *obr. 2: 29*; k. č. 2, st. f.), v kostrových hrobech mladého (typ A4a4, *obr. 2: 31*) a staršího muže (typ A4a) i čtrnáctiletého jedince (typ A4a3, *obr. 2: 28*) z Hradenína (k. č. 2, st. f.). Také v hrobech mužů z Lovosic (typ A4a3, *obr. 2: 33*), Polák (typ A4b7, *obr. 2: 25*) a Prahy-Letňan (typ A4a2, *obr. 3: 32*) se našel vždy jen jeden jantarový kroužek. Z hrobu muže v Záhoří (typ A4a2, *obr. 2: 26–27*) známe dva takové kroužky. Osamocené kroužky z jantaru pocházejí také z dalších bylanských hrobů, kde ovšem není určen věk ani pohlaví pohřbených (Lovosice, typ A4a3, *obr. 2: 34*; Praha-Letňany, typ A4a2, *obr. 2: 36*). Antropologickými údaji nedisponujeme ani u pohřbů s ojedinělými milodary jantarového rozdávče (Praha-Střešovice, typ A5a, *obr. 1: 13–14*) a jantarového kotouče (Hradenín, typ B2f, *obr. 2: 30; 13: 1*).

Na území halštatské mohylové kultury je stav antropologického výzkumu pohřbených jedinců s jantarem ještě více neuspokojivý. U žádného ze šesti hrobů s milodary jantaru nejsou k dispozici antropologické analýzy. Pouze v mohylovém hrobu z Kříše (k. č. 13, st. f.) předpokládáme pohlaví muže na základě objeveného nákončí pochvy meče (*tab. 6*); našel se zde osamocený jantarový kroužek, jenž se nedochoval. Hráněný jantarový kruh (typ A4a1, *obr. 2: 35*) patřil i k hrobové výbavě mohyly v Kyšicích (k. č. 14, st. f.), žádné údaje o pohřbu však nebyly zaznamenány, nedisponujeme tak ani antropologickými údaji.

3.5. Jantar a ostatní milodary, pohřební ritus a úprava hrobů v Čechách ve fázi Ha C – Ha D1

Na území bylanské kultury se jantar našel ve 21 hrobech, z toho bylo 10 komorových hrobů (48 %) zahloubených pod úroveň terénu, původně je překrýval zřejmě mohylový násep. Kúlová konstrukce byla prokázána u pěti komorových hrobů, srubová konstrukce je rekonstruována u dvou hrobů a nelze ji vyloučit ani u tří zbývajících komor (*tab. 6*). Jantar v komorových hrobech reprezentují především nálezy samostatných hráněných jantarových kroužků (typ A4a2, A4a3, A4a4; *tab. 6; obr. 2: 26–28, 29, 31–34, 36*). Pohřby v komorových hrobech s jantarovými kroužky byly především kostrové, v jednom případě je doložen i birituální pohřební ritus (typ A4a2, *tab. 6; obr. 2: 26–27*). Ojediněle je v komorovém hrobu evidován také náhrdelník z jantarových korálek doplněný jedním hráněným kroužkem (typ A4a1, *obr. 1: 20–28*). Kostrové pohřby s milodary jantarů (*tab. 6*)

známe také ze 6 jámových obdélkových hrobů (19 %). Vyskytují se zde jantarové korálky (typ A2a, A2b, A2d, A2f, A3b, A3c) složené do náhrdelníku (*tab. 6; obr. 1: 1, 3–12, 30–33*), součástí sady může být i jantarový kroužek (typ A4a5, *obr. 1: 29*). Samostatný kroužek z jantaru (typ A4b7, *obr. 2: 25*) registrujeme také v jednom obdélkovém jámovém hrobu. Výjimečný případ (5 %) představuje nález samostatného jantarového kroužku (typ A4b6, *obr. 2: 29*) u popelnice se žárovým pohřbem dítěte.

Na území halštatské mohylové kultury známe jen 6 hrobů s milodary jantaru v mohylách, pohřební ritus lze doložit pouze u tří hrobových nálezů. Žárové pohřby s nedochovanými jantarovými korálky a kroužkem byly zjištěny ve dvou mohylách z Kříše (*tab. 6*), jantarové korálky neznámých typů se našly i v mohyle z Oldřichova (*tab. 6*), dnes jsou rovněž ztraceny. Jantarový korálek z Kaliště (typ A2b, *obr. 1: 35*) patřil k dodatečnému pohřbu Ha C – Ha D1 v mohyle ze střední doby bronzové. Podrobnější informace o úpravě hrobů nebo hrobových komor ve výše uvedených mohylách nebyly zaznamenány.

Tabulka 6 ukazuje široké spektrum milodarů ve 21 bylanských hrobech s jantarem. Nejhojnější jsou keramické nádoby (17 hrobů – 81 %), běžně se vyskytují předměty z bronzů (18 hrobů – 86 %) a železa (17 hrobů – 81 %) i masité jídelní obětiny (9 hrobů – 43 %), vzácněji lze doložit artefakty ze zvířecích kostí (2 hroby – 10 %), skla (2 hroby – 10 %), zlata (2 hroby – 10 %), stříbra (1 hrob – 5 %), švartny (1 hrob – 5 %) a kamene (1 hrob – 5 %).

Zlatá spirálka se vyskytla společně s jantarovým náhrdelníkem (Bylany, hr. 41/1 – korálky typu A2a, A2d, *obr. 1: 1*) v obdélkovém jámovém hrobu s kostrovým pohřbem dítěte, zlatý kroužek a plíšek patřil k výbavě komorového hrobu srubové konstrukce se dvěma žárovými pohřby spolu s nedochovaným jantarovým korálkem (Praha-Bubeneč, hr. 1).

Stříbro lze doložit pouze v jednom případě, z tohoto kovu bylo vyrobeno kování opasku nalezené v kostrovém hrobu muže s jantarovým náhrdelníkem (korálky typu A2a, A2b, A2d; kroužek typu A4a5, *obr. 1: 29–33*) a vozem (Lhotka n. L.).

Čtyřkolový vůz se objevil ve 3 hrobech (14 %) s jantarem. Železné obruče, náboje kol a zákolníky evidujeme ve 2 hrobech (Lhotka n. L. – j. náhrdelník; Praha-Letňany, hr. č. 6 – j. kroužek A4a2, *obr. 2: 36*), v jednom lze doložit pouze kování nábojů kol (Praha-Letňany, hr. 14 – j. kroužek typ A4a2, *obr. 2: 32*). Vůz může být někdy pouze symbolicky zastoupen železnými zákolníky (Hradenín, hr. 18 – j. kroužek typ A4a).

V hrobech s jantarem se běžně nalézají bronzové a železné součásti koňského postroje (11 hrobů – 52 %). Bronzové ozdoby dřevěného jha se objevují ve 2 hrobech (10 %, Lhotka n. L. – j. náhrdelník; Praha-Letňany, hr. 14 – j. kroužek), železné a bronzové uzdy nebo jen udidla lze doložit v 5 hrobech (24 %). Hojně jsou také kovové kroužky, knoflíky a návlečky z řemení postrojů (9 hrobů – 43 %).

Zbraně máme doloženy v 5 hrobech (24 %) s jantarem. Železný meč se objevuje ve 4 (19 %) hrobech (Lhotka n. L. – j. náhrdelník; Lovosice, hr. 24 Praha-Letňany, hr. 6 – j. kroužek typ A4a2, A4a3, *obr. 2: 33, 36*;

Záhoří – dva j. kroužky typu A4a2, *obr. 2: 26–27*), kopí jen ve 2 pohřbech (10 %; Lhotka n. L. – j. náhrdelník; Praha-Letňany, hr. 14 – j. kroužek).

Nástroje jsou v hrobech s jantarem zastoupeny především noži a sekáči (10 hrobů – 48 %), které lze např. doložit jak v pohřbech dětí (Bylany, hr. 41/1 – j. náhrdelník s korálky typu A2a, A2d, *obr. 1: 1*; Poláky, hr. 16 – j. náhrdelník s korálky a kroužky typů A1, A2a, A2b; A4a5, *obr. 2: 1–24*), tak i v hrobech mužů se zbraněmi (Praha-Letňany, hr. 14 a hr. 6 – j. kroužek typu A4a2, *obr. 2: 32, 36*; Lovosice, hr. 24 – j. kroužek A4a3, *obr. 2: 33*; Záhoří – j. kroužky A4a2, *obr. 2: 26–27*). Ojedinele, vždy jen v jednom hrobu (5 %) se objevuje železný rožeň (Praha-Letňany, hr. 6 – j. kroužek typ A4a2, *obr. 2: 36*), břitva (Lovosice, hr. 24 – j. kroužek) nebo jehelník (Tuchoměřice, hr. 1 – j. náhrdelník s korálky a kroužkem typů A1, A2a, A2b, A2f, A3c, A4a1).

Bronzová nádoba se vyskytla také jen v jednom hrobu (5 %) s jantarem (Praha-Letňany, hr. 6 – j. kroužek A4a2).

Nejpočetnější skupinu kovových milodarů představuje šperk a součásti kroje vyrobené z bronzu a železa (16 hrobů – 76 %). Nákrčníky známe ze 3 hrobů (14 %), patřily k výbavě mužských i dětských pohřbů (Hradenín, hr. 12 – j. kroužek A4a4, *obr. 2: 31*; Lovosice, hr. 24 – j. kroužek A4a3, *obr. 2: 33*; Poláky, hr. 16 – j. náhrdelník s korálky a kroužky A1, A2a, A2b, A4a5). Nánožníky jsou známé ze 2 hrobů (10 %), náramky z 12 hrobů (57 %), malé kroužky ze 3 hrobů (14 %), bronzové korálky se našly pouze v jednom žárovém hrobu dítěte (5 %; Hradenín, hr. 17 – j. kroužek typu A4b6, *obr. 2: 29*), jehlice v 6 hrobech (29 %), malé tyčinky ve 3 hrobech (14 %), spony jen ve dvou hrobech (10 %; Bylany, hr. 3/1 – j. korálky typu A2a, A2f, A3b, A3c, *obr. 1: 3–12*; Záhoří – j. kroužky A4a2, *obr. 2: 26–27*), zápona snad také ve dvou hrobech (10 %). Závěsek lze doložit jen v jednom hrobu (5 %) a toaletní soupravu ve dvou hrobech (10 %). Do kategorie šperků lze řadit také skleněné korálky, které se objevují ve dvou hrobech (10 %).

Vzácně je evidováno bronzové nákončí z picího rohu (1 nebo 2 hroby – 5/10 %) a kamenný brousek (1 hrob – 5 %). Výjimečně se objevují rovněž rituální předměty z pálené hlíny. Mondidol se našel ve dvou hrobech (10 %), chrastítka byla také jen ve dvou pohřbech.

Tabulka 6 ukazuje také spektrum milodarů v 6 hrobech s jantarem z oblasti halštatské mohylové kultury. Keramické nádoby jsou evidovány ve třech hrobech (50 %). Početnější jsou v hrobech s jantarem předměty z bronzu (6 hrobů – 100 %) než ze železa (1 hrob – 17 %). Tento stav ale spíše odráží nedostatečnou dokumentaci nálezové situace u většiny výzkumů mohyl staršího data. Masité jídelní obětiny byly zaznamenány v případě jednoho pohřbu (17 %). Vzácně je doloženo zlato (1 hrob – 17 %), častěji sklo (3 hroby – 50 %). Zlatá spirálka se našla ve výbavě jednoho pohřbu (Kříše, moh. 19).

Části vozu nejsou v hrobech s jantarem doloženy, koňský postroj zastupují pouze bronzové návlečky z řemení ve dvou hrobech (33 %).

Zbraně máme zaznamenány pouze v jednom hrobu (17 %), jedná se o bronzové nákončí pochvy meče (Kříše, moh. 23 – j. kroužek neznámého typu). Nástroje zastupuje železný nůž a také jehelník z bronzu

a železa, oba předměty se našly v témže hrobu Kříše, moh. 23).

Nejpočetnější skupinu milodarů představuje bronzový šperk a součásti kroje (5 hrobů – 83 %). Nákrčníky známe ze dvou hrobů (33 %: Dobronice, moh. 1, řetízek s j. korálkem; Kříše, moh. 19, j. korálky, j. rozdělovač typu A5b), náramky ve třech hrobech (50 %), kroužek v jednom hrobu (17 %), jehlice ve třech hrobech (50 %), spony ve dvou hrobech (33 %: Dobronice, moh. 1; Kříše, moh. 19 – j. korálky) a toaletní soupravu evidujeme jen v jednom hrobu (17 %: Kříše, moh. 23 – j. kroužek). Skleněné korálky se vyskytly ve třech hrobech (50 %).

Hliněná kulička nalezená v jednom hrobu (17 %) pochází zřejmě z chrastítka a zastupuje tak rituální předměty z pálené hlíny.

Z výše uvedeného vyplývá, že milodary jantaru se vyskytují nejčastěji v nákladněji vybavených komorových a obdélných jámových hrobech s kostrovými pohřby dospělých i dětí, výjimečně se však objeví i v žárovém popelnicovém hrobu (*tab. 6; kap. 9*).

4. Jantar ve fázi Ha D2 – LT A v Čechách

(M. Chytráček)

4.1. Nálezová prostředí v Čechách ve fázi Ha D2 – LT A

Jantarové předměty se v pozdní době halštatské a časně laténské vyskytují na území Čech v různých typech nálezů na 30 lokalitách. Jantar se objevuje podobně jako ve starší a mladší době halštatské na pohřebištích i sídlišťích, ve fázi Ha D2 – LT A (*tab. 1*) však nápadně vzrůstá množství sídlišť s jantarem (15 lokalit – 105 artefaktů, množství větších i drobných amorfních kusů, *tab. 8*), kde jsou doloženy rovněž dílny zpracovávající tuto surovinu. Pohřebiště s jantarem (15 lokalit – 72 kusů jantaru) jsou nyní známá pouze v jižních, západních a severozápadních Čechách. Ojedinele lze doložit jantar v depotu (1 lokalita – 3 artefakty).

4.1.1. Hrobové nálezy

V pozdní době halštatské a časně laténské známe milodary jantaru z pohřebišť jihozápadních, ojedinele i severozápadních Čech, informace o nálezích z doby před 2. světovou válkou jsou však často nedostatečné (katalog mladší fáze /ml. f./, *tab. 7*). V západních Čechách se našel jantar na 4 pohřebištích, jantarové artefakty i kovové výrobky s jantarem se zde vyskytly v 10 hrobech, doloženy jsou žárové i kostrové pohřby. Pozdní době halštatské náleží 6 pohřbů, do stupně LT A můžeme zařadit 4 hroby. Nejvíce hrobů s jantarem poskytlo pohřebiště v Manětíně-Hrádku (6 hrobů) a dosud nepublikovaná nekropole v Plzni-Radčicích (pravděpodobně 2 hroby). V severozápadních Čechách známe jantar pouze z jednoho pohřebiště v Čížkovicích (pravděpodobně 1 hrob z LT A). Kovové výrobky s jantarem se našly jen v západních Čechách ve dvou hrobech z Manětína-Hrádku (*obr. 5: 1, 3; 16: 4; 18: 13, 16; k. č. 4, ml. f.*) a v jednom hrobu z Nynic (*obr. 5: 2; 16: 6; 18: 12; k. č. 6, ml. f.*). V jižních Čechách známe jantarové artefakty, ojedinele i amorfní kus jantaru (Kostelec, k. č. 3, ml. f.) celkem z 10 mohylových

Č. lokality	Lokalita	Rok	Region	Jantar v hrobech													Typy kov. výr. s j. (B)									
				Celkem hrobů	Hroby s jantarem				Typy jantarových výrobků (A)										Spony							
					HaD2-3	% s jantarem	LTA	% s jantarem	Korále					Kroužky				Závěsky	Celkem artefaktů							
									A1	A2			A3	b				A6			Jisté	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)	Amorf. ks. j.	B1
a	b	c	f	a	e	1	4	5		6	a	c	b	c	d	Celkem										
1	Hradiště	1858	Jiří a západní Čechy	?	x												1									
2	Hvozďany	1895, 1980		?	2									1	1					2	2	0,3				
3	Kostelec	1882–83		?	3									1					14	22	22	?	1			
4	Manětín-Hrádek	1965–82		223	3	1%	3	1%						1	1		1		5	5	6			1	1	2
5	Milejovice	1919–20		?	1														1	1	?					
6	Nynice	1953–60		114	1	1%															?		1			1
7	Paračov	1913		3	1	33%				1									1	1	2,89					
8	Paseky	1930		3	1	33%				1									1	1	2,13					
9	Plezeň-Radčice	1982–88		150	2	1%					1					1			2	2	1,15					
10	Poleňka	1881–93		?			1							1					1	1	2					
11	Požánky	1927		?	1						1								1	1	0,4					
12	Rovná	2012–13		?	1										1				1	1	5,1					
13	Těšínov	1944		?	1				12				14	2	2				30	30	?					
14	Tuchonice	1880		?	1					1	1	1							4	4	6,2					
222	Čížkovice	1876	SZ Čechy	?			1			?	?	?	?	?	?											

Tab. 7. Pohřebiště s nálezy jantaru na území Čech v Ha D2 – LTA (srv. obr. 16). — Taf. 7. Gräberfelder mit Bernsteinfinden auf böhmischem Gebiet in Ha D2 – LTA (vergl. Abb. 16).

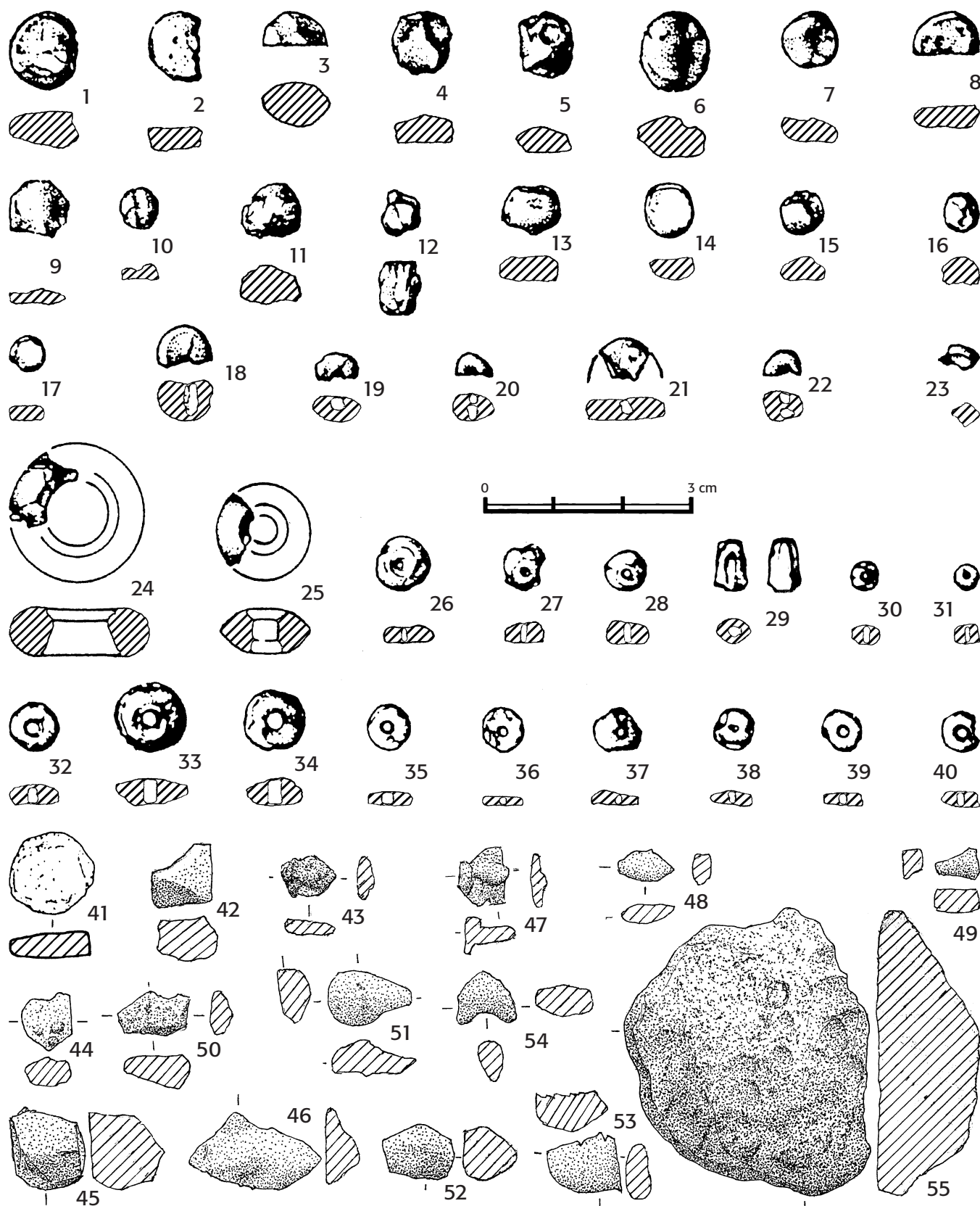
pohřebiště. Kovové výrobky s jantarem zde nejsou doloženy. Milodary jantaru se našly spolu s bronzovými nádobami i ve výbavě zvláště bohatých hrobů knížecího charakteru. Jedná se zvláště o hroby Ha D2–3 a LT A z mohyly 1/1858 v Hradišti u Písku (k. č. 1, ml. f.) i kostrový hrob Ha D3 z mohyly 1 v Rovné (k. č. 12, ml. f.), ale do kategorie bohatě vybavených hrobů elity patří i hrob 196 s dvoukolovým vozem z Manětína-Hrádku (k. č. 4, ml. f.), lze sem pravděpodobně zařadit též hrob LT A s dřevěnou konvicí s ozdobnými bronzovými plaketami z Čížkovic (k. č. 122, ml. f.). Časté jsou ovšem také nálezy jantaru z chudších pozdně halštatských žárových hrobů Ha D2–3, které byly někdy dodatečně zapuštěny do mohyl ze starší (Těšínov, k. č. 13, ml. f.) či střední doby bronzové (Hvozďany u Bechyně, k. č. 2, ml. f.; Kostelec, k. č. 3, ml. f.) nebo patřily k primárním pohřbům s následně pak navršenou mohylou (Milejovice, k. č. 5, ml. f.; Paračov, k. č. 7, ml. f.; Paseky, k. č. 8, ml. f.; Požánky, k. č. 11, ml. f.). Nejvíce hrobů s jantarem poskytl mohylové pohřebiště v Kostelci (mohyla I, II, XI) a Hvozďanech u Bechyně (mohyla XVII, mohyla 1980). Nepříznivý stav současného výzkumu (např. absence větších prozkoumaných pohřebiště ve středních Čechách) vybízí k opatrnosti při závěrech plynoucích z přehledu dosud známých nálezů jantaru z hrobů.

4.1.2. Sídlíšní nálezy

Z mladší fáze Ha D2 – LT A známe v Čechách 15 lokalit s nálezy jantaru z rovinných i výšinných sídlí (katalog ml. f., tab. 8), jedná se především o naleziště ze středních a také západních Čech (obr. 16). Ve středních Čechách jsou zvláště pozoruhodné doklady dílen v rovinných osadách či dvorcích, kde se nepochybně šperky

z jantarové suroviny vyráběly³. Množství neopracovaného surového jantaru, polotovaru, zlomků i dokončených kusů korálků či kroužků z baltského jantaru se našlo při výzkumu ohrazeného sídlíště Ha D – LTA u Poříčan (obr. 3: 1–40; 15: 30; 16; 17: 17; 18: 11; k. č. 17, ml. f.). Import středomořského původu zde zastupuje fragment větvičky červeného korálu (*Corallium rubrum*), průběh nadregionálních dálkových komunikací dokazuje také nález mušle *Cypraea Tigris* (Čtverák 1986, 112–113; Waldhauser — Mangel 2011, 398, 405, obr. 2: 14; 3). V časně laténském sídlíšti v Chržíně (obr. 3: 43–54; 15: 22–27; 16; 17: 16; k. č. 16, ml. f.) výrobu jantarových předmětů prozrazuje početný odpad amorfních jantarových úlomků do max. velikosti 27 mm nalezených ve výplni šesti zahlobených objektů. Analýzy jantaru metodou infračervené spektroskopie potvrzují transport této suroviny od Baltského moře. Sídlíště v Chržíně je známé objevem fragmentu napodobeniny řecké červenofigurové keramiky (Chytráček 2008, 60, Abb. 4). Malé úlomky jantaru pocházejí z výplně zahlobeného sídlíšního objektu Ha D v Praze-Benicích (obr. 3: 42; 15: 19; 16; 17: 18; k. č. 18, ml. f.), zlomky baltského jantaru se našly také ve dvou sídlíšních objektech Ha D – LT A v Praze-Křeslicích (obr. 15: 20–21; 16; 17: 19; k. č. 18, ml. f.). Jantarový korálek ležel ve výplni

³ Podobné nálezy jsou nejnověji hlášeny i ze severovýchodních Čech. V době korektur této studie jsme získali informaci o výzkumu polykulturní lokality ve Slatinkách, k. ú. Slatiny, okr. Jičín (Novák v tisku). Prozkoumaná zemnice datovaná do pozdní doby halštatské (kultura slezskoplatěnická) je interpretovaná jako dílna, kde byl kromě jiného zpracováván i jantar, obsahovala odpad jantarové suroviny i jantarový korál. Za laskavou informaci děkujeme Mgr. R. Novákovi (Regionální muzeum a galerie v Jičíně).

Obr. 3. Doklady zpracování jantaru v Čechách z období Ha D2 – LT A. Amorfní kusy jantaru (42–55), polotovary výrobků z jantaru a jejich zlomky (1–23, 41), hotové výrobky a jejich zlomky (24–40). 1–40 – Poříčany, obj. 1, 530 (podle Čtverák 1986); 41 – Radovesice, obj. 343 (podle Waldhauser et al. 1993). 42 – Praha-Benice, obj. 60/07 (nepub., ÚAPPSC Praha); 43 – Chržín, obj. 95; 44–46 – Chržín, obj. 120; 47–53 – Chržín, obj. 160; 54 – Chržín, obj. 130 (42–54 – nepub., ARÚ Praha); 55 – Přehýšov (nepub., ZČM Plzeň, inv. č. P 81.077). Jantar. 42–55 – kresba M. Chytráček sen. — **Abb. 3.** Belege für Bernsteinbearbeitung in Böhmen aus der Periode Ha D2 – LT A. Amorphe Bernsteinstücke (42–55), halbfertige Bernsteinerzeugnisse und ihre Fragmente (1–23, 41), fertige Erzeugnisse und ihre Fragmente (24–40). 1–40 – Poříčany, Obj. 1, 530 (nach Čtverák 1986); 41 – Radovesice, Obj. 343 (nach Waldhauser et al. 1993). 42 – Praha-Benice, Obj. 60/07 (unveröffentlicht, ÚAPPSC Praha); 43 – Chržín, Obj. 95; 44–46 – Chržín, Obj. 120; 47–53 – Chržín, Obj. 160; 54 – Chržín, Obj. 130 (42–54 – unveröffentlicht, ARÚ Praha); 55 – Přehýšov (unveröffentlicht, ZČM Plzeň, Inv.-Nr. P 81.077). Bernstein. 42–55 – Zeichnung M. Chytráček senior.

Č. lokality	Lokalita	Rok	Region	Celkem obj. s j.	Vrstva	Jantar na sídlištích a v depotech														Polotovary	Celkem artefaktů				Amorfni kusy	Nálezová situace	
						Jantar ks.		Korále						Kroužky							Jisté	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)			
						HaD2-3	LT A	A2			A3			A4													
						a	b	d	e	f	a	e	a	b	4	1	3	5									
15	Dolní Břežany	1982–84	stř. a sz. Čechy	1														1		1	?		obj. 1				
16	Chržín	2001		6		x																	x (7,45 g)	obj. 95, 120, 130, 160, 175, 185			
17	Poříčany	1984–85		2		x	x	2	8	3	1	2	1		1	1			68	95		95	12,75	x (56,8 g)	obj. 1, 530		
18	Praha-Benice	2007		1		2																	2 (0,6 g)	obj. 60/07			
19	Praha-Křeslice	2004		2		6																	6 (0,102 g)	obj. 8, 17			
20	Praha-Pitkovice	2006–7		1		1	1	1															0,5		obj. 760		
21	Praha-Ruzyně	1982		1	1	1	1									1							3,2	1 (1 g)	obj. XIII, vrstva		
22	Radovesice	1969–88		1		1		1											1	1		1	?		obj. 343		
23	Tuchoměřice	1998		1		1																			1 (? g)	obj. 98	
24	Tuchoměřice-Kněžívka	1999		1		1		1													1		1	0,1		obj. 1	
25	Závist	1963–70		1		1								1												chata	
26	Přehýšov	2005			?		1																			1 (24,7 g)	
27	Svržno	1989			1	1															1		1	4,34		brána do hradiště	
28	Vladař	2006			1			1													1		1	0,5		obj. 37	
29	Stířany	2014	V. Čechy	1		3		2	1											3		3	?		depot		

Tab. 8. Sídlště a depoty s nálezy jantaru na území Čech v Ha D2 – LTA (srv. obr. 16–17). — Taf. 8. Siedlungen und Hortfunde mit Bernsteinfunden auf böhmischem Gebiet in Ha D2 – LTA (vergl. Abb. 16–17).

sídlštního objektu Ha D3 – LT A v Praze-Pitkovicích (obr. 4: 17; 16; 17: 20; 18: 1; k. č. 20, ml. f.) a vazbu ke středomořské oblasti zde prozrazují objevené zlomky řecké červenofigurové keramiky, zlomek řecké transportní vinné amfory i lokální napodobeniny řecké keramiky (Trefný — Polišenský 2008; 2013; 2014a). Také v Praze-Ruzyni (obr. 16; 17: 21; k. č. 21, ml. f.) poskytl sídlštní objekt LT A amorfní zlomky baltského jantaru a v kulturní vrstvě Ha D2–3 se našel jantarový kroužek vyrobený z této baltské suroviny (obr. 4: 31; 15: 28; 18: 4). Výplň jednoho z množství zahloubených sídlštních objektů LT A obsahovala početné zlomky attické červenofigurové číše (Trefný 2008, 118). Obdobná nálezová situace je známá z Tuchoměřic (obr. 16; 17: 23), kde se dokonce v jednom sídlštním objektu LT A podařilo odkrýt úlomek surového jantaru baltského původu i fragmenty importované řecké keramiky s černým firnisem (Sankot 2000, 104; 2002b, 93; 2006, 152, ill. 3: f-j; 4: d). Výzkum sídlštního objektu Ha D2/3 v Tuchoměřicích-Kněžívce (obr. 16; 17: 24; k. č. 24, ml. f.) přinesl také nález korálku z jantaru baltského původu (obr. 4: 16; 18: 5). Nápadná koncentrace nálezů jantaru baltského původu na středočeských sídlštních Ha D – LT A situovaných v prostoru dolního toku Vltavy (obr. 16–17) mezi soutokem Vltavy s Labem na severu a soutokem Vltavy s Berou na jihu, kde brod přes Vltavu (Chytráček — Bernat 2000, 301, obr. 1; Chytráček 2008, 86) střežilo významné mocenské centrum Závist (obr. 16; 17: 25), naznačují integraci sledovaných rovinných sídlštní s nálezy jantaru do sítě nadregionálních dálkových tras (Chytráček — Michálek 2016, 169–170, fig. 5). Dokončené výrobky z jantaru lze doložit jak na hradišti Závist (obr. 4: 19; 16; 17: 25; k. č. 25, ml. f.), tak i v nedaleké panské usedlosti Ha D2/3 – LT A v Dolních Břežanech (obr. 16; 17: 15;

k. č. 15), kde jantarový kroužek (obr. 4: 32) patřil k inventáři velkého dvoupodlažního panského domu LT A se zapuštěným přízemím. Rozmístění sídlštní Ha D2 – LT A s nálezy jantaru (obr. 16–17) prozrazuje zřejmě trasy dvou hlavních dálkových komunikací směřující k mocenskému centru hradiště Závist. Jedna přicházela od severu a druhá od severovýchodu, pravděpodobně se pak obě spojily a dálkový koridor pokračoval jihozápadním směrem.

Výroba ozdob z jantaru tehdy probíhala pravděpodobně v areálech řady rovinných osad, jak také naznačuje i polotovary jantarového korálku nebo kroužku (obr. 3: 41) odkrýtý v zahloubeném sídlštním objektu Ha D2–3 / LT A v Radovesicích (obr. 16: 22) v severozápadních Čechách. Také ze západních Čech známe z časně laténského sídlštní v Přehýšově (obr. 16: 26; k. č. 26, ml. f.) velký kus neopracovaného jantaru baltského původu (obr. 3: 55; 15: 29). Podobně jako ve středních (obr. 16; 17: 25), tak i v západních Čechách (obr. 16: 27–28) lze doložit hotové výrobky z jantaru na opevněných výšinných sídlštních Ha D2–3 / LT A, zatímco amorfní kus jantaru baltského původu se tu našel opět na rovinném sídlštní v již zmíněném k. ú. Přehýšov. Uvedené zjištění však může odrážet spíše jen současný stav výzkumu, neboť velkoplošné záchranné výzkumy rovinných sídlštní jsou mnohem běžnější než terénní odkrvy na hradištích. Korálek z jantaru (obr. 4: 18; 18: 2) baltského původu se našel v základovém žlabu ohrazení časně laténského dvorce na akropoli rozlehlého mocenského centra na vrchu Vladař (obr. 16: 28; k. č. 28, ml. f.). Jantar ovšem přicházel také od Severního moře (kap. 10; graf 2), jak potvrzuje spektrální analýza jantarového kroužku (obr. 4: 33; 18: 18) z pozdně halštatského hradiště na Černém vrchu u Svržna (obr. 16: 27; k. č. 27, ml. f.).

4.1.3. Depoty

V Čechách evidujeme pouze jeden depot obsahující jantar (*obr. 16: 29*). Jde o zcela nový a dosud nepublikovaný hromadný nález ze Stičan u Hrochova Týnce (k. č. 29, ml. f.) z prostředí slezskoplatěnické kultury ve východních Čechách. Velký soubor ženského kruhového šperku z bronzu obsahoval rovněž tři jantarové korále (*obr. 18: 3*). Podle několika nejmladších typů kruhového šperku (zlomky zdobených dutých nákrčníků) lze nález datovat do pozdní doby halštatské.

4.2. Typy jantarových výrobků v Čechách ve fázi Ha D2 – LT A

V souboru artefaktů ve střední Evropě lze také v mladší fázi sledovat obě základní skupiny (*tab. 4–5*): Jantarové výrobky (**A**) a kovové výrobky s jantarem (**B**).

Korálky (**A1–A3**) se vyznačují poměrně úzkým centrálním otvorem a menším celkovým průměrem. Kroužky (**A4**) jsou zpravidla nápadně větší než korálky a mají široký centrální otvor, jehož průměr při ústí je vždy větší než $\frac{1}{3}$ průměru kroužku. Rozdělovače (**A5**) mají vícenásobný počet malých otvorů, závěsky (**A6**) jsou charakteristické jedním obvykle excentricky umístěným otvorem pro zavěšení (viz *kap. 3.2*).

4.2.1. Korále a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech/na sídlištích, geografické rozšíření

Ve fázi Ha D2 – LT A jsou v Čechách doloženy jantarové korálky A1–3 (*kap. 3.2*), které lze dále členit do několika variant (*tab. 4: A1–A3*).

A1: Kulovité korálky (*tab. 4, 7; obr. 4: 3–11, 23*) mají šířku (průměr) a výšku stejnou, známe je z hrobů západních a jižních Čech (*tab. 4, 7*). Na pohřebišti v Manětíně-Hrádku (*obr. 16: 4; k. č. 4, ml. f.*) obsahoval hrob 13 z LT A jeden korálek (*obr. 4: 23*), který ležel na dně obdélné hrobové jámy v červené hlíně s dalšími drobnými předměty. Pozůstatky vlastního pohřbu nebyly rozpoznány. Z dodatečného pohřbu Ha D2–3 v mohyle III v Těšínově u Protivína (*obr. 16: 13; k. č. 13, ml. f.*) pochází minimálně 12 těchto jantarových korálků (*obr. 4: 3–11*), ale jejich přesná poloha v hrobu nebyla zaznamenána. Průměr těchto korálků se pohybuje mezi 4–10 mm.

A2a: Oválné korálky mají šířku (průměr) vždy větší než výšku (*tab. 4, 7–8; obr. 3: 30, 34; 4: 17–18, 29; 18: 1, 11*), svrchní a spodní strana je klenutá, není plochá. Známe je z pozdně halštatského hrobu v jižních Čechách (Tuchonice, *obr. 16: 14; 18: 8; k. č. 14, ml. f.*), našly se rovněž v sídlištních objektech rovinných osad Ha D – LT A ve středních Čechách (Praha-Pitkovice, *obr. 17: 20; k. č. 20, ml. f.*), byly zde doloženy i v dílně zpracovávající jantar (Poříčany, *obr. 17: 17; k. č. 17, ml. f.*). Korálek tohoto typu evidujeme v LT A též na opevněném výšinném sídle v západních Čechách (Vladař, *obr. 16: 28; k. č. 28, ml. f.*). Jejich průměr kolísá mezi 8–21 mm, výška mezi 4–9 mm.

A2b: Kotoučovitě korálky (*tab. 4, 7–8; obr. 4: 26–27*) se vyznačují výrazným zploštěním a mají často obdélný průřez, svrchní a spodní strana je plochá. Objevují se

v Ha D2–3 na sídlištích ve středních Čechách (Tuchoměřice-Kněžívka, *obr. 4: 16; 18: 5; 17: 24; k. č. 24, ml. f.*), kde byly zřejmě i vyráběny. Četné polotovary i hotové výrobky poskytl zahloubené chaty v Poříčanech (*obr. 3: 1–2, 4, 8–9, 13, 17, 21, 26, 32, 35–40; 15: 30; 17: 17*), jeden polotovar se našel také v sídlištním objektu Ha D2–3 / LT A v Radovesicích (*obr. 3: 41; 16: 22; katalog č. 22, ml. f.*) v SZ Čechách. Z hrobů Ha D2–3 je známe pouze v jižních Čechách (Paseky u Tálína, Tuchonice, *obr. 16: 8, 14; 18: 8, 9; k. č. 8, 14, ml. f.*). Jeden korálek tohoto typu můžeme doložit také v depotu Ha D1–2/3 ze Stičan u Hrochova Týnce ve východních Čechách (*obr. 18: 3; 16: 29; k. č. 29, ml. f.*). Průměr korálků se pohybuje mezi 8–20 mm, výška mezi 3–10,5 mm.

A2c: Bochníčkovité korálky (*tab. 4, 7; obr. 4: 25, 28; 18: 10*) mají spodní stranu plochou, svrchní více vypouklou a doložit je lze jen v mohylových hrobech Ha D2–3 v jižních Čechách (Paračov, Tuchonice, *obr. 16: 7, 14*). Polotovary korálků se našly na sídlišti Ha D2–3 v Poříčanech (*obr. 3: 14–15*). Poloha korálků v hrobech nebyla zaznamenána, jednalo se často o žárové pohřby. Jejich průměr kolísá mezi 20–24 mm, výška 8–11 mm.

A2d: Válcovité korálky (*obr. 3: 27–28, 31; 18: 11*) s průřezem ve tvaru obdélníku nebo čtverce mají vnější boční stěny více méně rovné a svislé, svrchní i spodní strana je rovná, šířka větší nebo stejná jako výška. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště např. mezi var. A2b–d. Jsou doloženy jen ve středních Čechách (*tab. 8*) na sídlišti v Poříčanech (*obr. 16; 17: 17; k. č. 17, ml. f.*), kde byly i vyráběny, jak prozrazují polotovary nalezené v zahloubených chatách (*obr. 3: 1–2, 4, 11, 13*).

A2e: Diskovité korálky se vyznačují protáhlým trojúhelníkovitým průřezem (*obr. 3: 33*). Tento tvar je doložen pouze ve středních Čechách (*tab. 8*) na sídlišti v Poříčanech (*obr. 16; 17: 17; k. č. 17, ml. f.*).

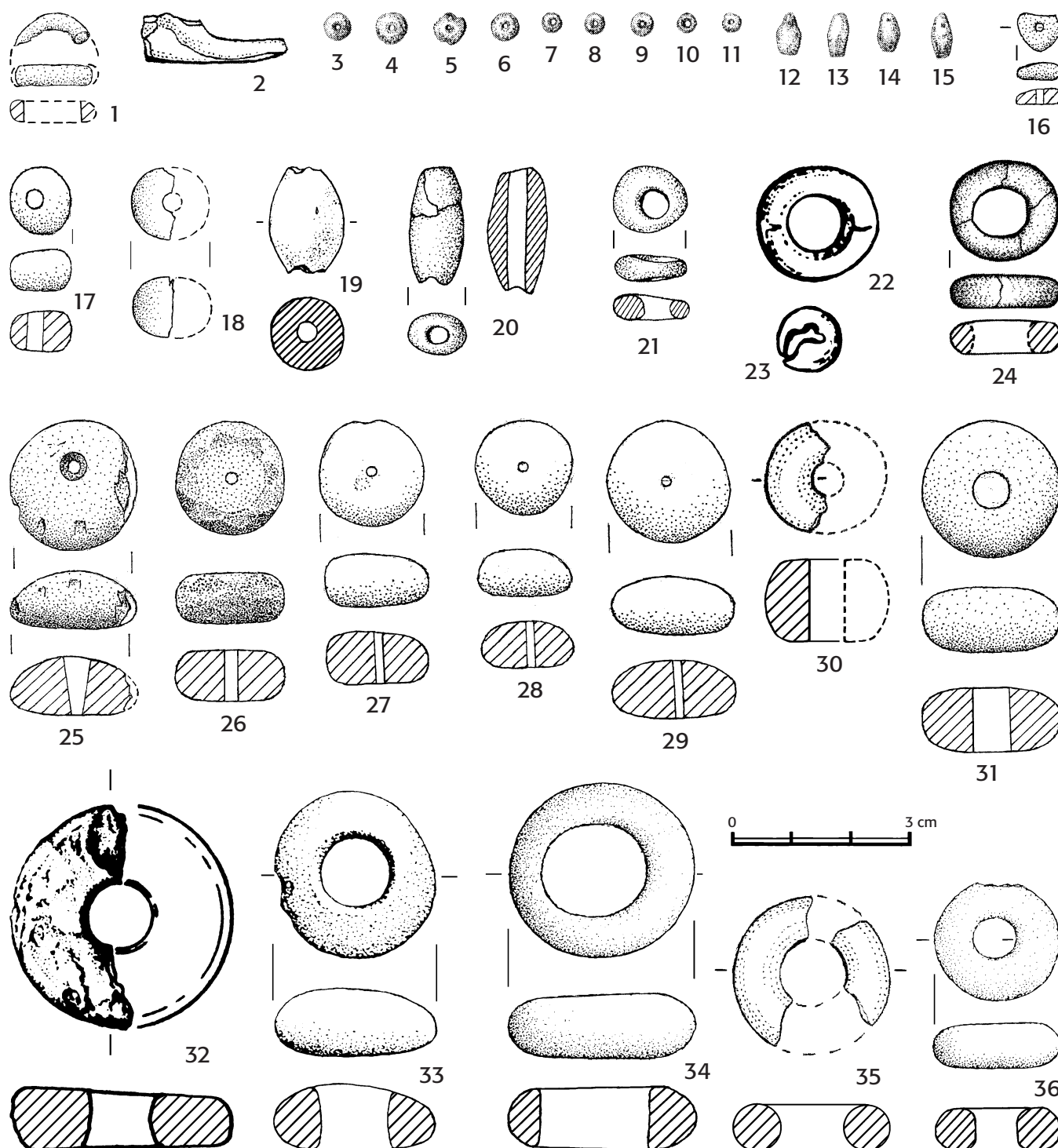
A2f: Čočkovité korálky (*obr. 4: 3–6*) mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, nápadná je dvojkónická profilace. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště mezi var. A2f–A3c.

Ve středních Čechách je v mladší fázi známe jen v podobě polotovarů ze sídlištních objektů Ha D2–3 v Poříčanech, v jižních Čechách (*tab. 7*) se našly v dodatečném pozdně halštatském hrobu v Těšínově u Protivína (*obr. 16: 13; k. č. 13, ml. f.*). Poloha korálků v hrobu nebyla zaznamenána.

A3a: Vřetenovité podlouhlé symetrické korálky (*obr. 4: 13, 15, 20; 18: 7*) se vyznačují vypouklými vnějšími stěnami s plynulým zaoblením v nejširším místě, délka (výška) je vždy větší než šířka. V mladší fázi (*tab. 7*) je evidujeme pouze v hrobech Ha D2–3 jižních (Těšínov u Protivína, *obr. 16: 13; Pořežánky, obr. 16: 11; k. č. 13, 11, ml. f.*) a západních Čech (Plzeň-Radčice, *obr. 16: 9; k. č. 9, ml. f.*). Poloha v hrobech nebyla zaznamenána. Fragment z polotovaru vřetenovitého korálku se našel v sídlištních objektech Ha D2–3 v Poříčanech (*obr. 3: 29*). Průměr korálků se pohybuje mezi 3–9,5 mm, délka mezi 7–20,5 mm.

A3b–d: Dvojkónické korálky těchto variant nejsou v mladší fázi Ha D2 – LT A v Čechách doloženy (*tab. 4: 7–8*), (specifikace viz *kap. 3.2.1*).

A3e: Soudkovité korálky (*obr. 4: 12, 14, 19*) mají boční stěny mírně vypouklé, výška je větší nebo stejná jako šířka. V mladší fázi Ha D2 – LT A je známe z jižních

Obr. 4. Jantar v Čechách z období Ha D2 – LTA. — **Abb. 4.** Bernstein in Böhmen aus der Periode Ha D2 – LTA.

1 – Kostelec, mohyla/Grabhügel II (nepub./unveröffentlicht, JČM Č. Budějovice, inv. č./Inv.-Nr. 2189); **2** – Kostelec, mohyla XI/Grabhügel XI (podle/nach Michálek v tisku/im Druck); **3–15** – Těšínov, mohyla III/Grabhügel III (podle/nach Waldhauser 1996); **16** – Tuchoměřice Kněživka, obj. 1/Obj. 1 (nepub./unveröffentlicht, Středočeské muzeum Roztoky, inv. č./Inv.-Nr. 126.060); **17** – Praha/Prag-Pitkovice, obj./Obj. 760 (ÚAPPSC Praha); **18** – Vladař-Záhořice, obj./Obj. 37 (podle/nach Chytráček – Danielisová – Pokorný et al. 2012); **19** – Závist-Lhota (podle/nach Jansová 1983); **20** – Plzeň-Radčice, hrob 336A/Grab 336A, (nepub./unveröffentlicht, ZČM Plzeň, inv. č./Inv.-Nr. P 28.180); **21** – Plzeň-Radčice, neznámý hrobový celek/unbekannter Grabkomplex (nepub./unveröffentlicht, ZČM Plzeň, inv. č./Inv.-Nr. P 27.904); **22–23** – Manětín-Hrádek, hrob/Grab 13 (podle/nach Soudská 1994); **24** – Manětín-Hrádek, hrob/Grab 38 (podle/nach Divác 2013); **25** – Paračov, mohyla/Grabhügel 1913 (nepub./unveröffentlicht, M. Písek, inv. č./Inv.-Nr. A 82); **26** – Paseky, mohyla/Grabhügel I/1930 (nepub./unveröffentlicht, M. Písek, inv. č./Inv.-Nr. A 82); **27–29** – Tuchonice, mohyla/Grabhügel 1880 (nepub./unveröffentlicht, M. Týn n. Vltavou, inv. č./Inv.-Nr. 3248–3250); **30** – Hvoždany, mohyla/Grabhügel XVIII (podle/nach Michálek v tisku/im Druck); **31** – Praha-Ruzyně, sídlištní vrstva/Siedlungsschicht (nepub./unveröffentlicht, M. hl. m. Prahy, inv. č./Inv.-Nr. A 264.983); **32** – Dolní Břežany, obj./Obj. 1 (podle/nach Motyková 1986); **33** – Svržno, sídlištní vrstva/Siedlungsschicht (podle/nach Chytráček 1997); **34** – Rovná (podle/nach Chytráček – Chvojka et al. 2015); **35** – Hvoždany, mohyla/Grabhügel 1980 (podle/nach Michálek v tisku/im Druck); **36** – Poleňka u Klatov, mohyla/Grabhügel III (nepub./unveröffentlicht, M. Klatovy, inv. č./Inv.-Nr. M 3 588). Jantar/Bernstein. **16–18, 25–29, 31, 33–34, 36** – kresba/Zeichnung M. Chytráček sen.; **20–21** – kresba/Zeichnung M. Metlička.

a středních Čech (*tab. 7–8*) z pozdně halštatského hrobu v Těšínově u Protivína (*obr. 16: 13*; k. č. 13, ml. f.) a ze sídlištní situace na hradišti Závist (*obr. 17: 25*; k. č. 25, ml. f.). Průměr korálků kolísá mezi 4–13 mm, výška mezi 7–20 mm.

A3f: Soudkovité korálky čtvercového půdorysu mají nápadný čtvercový půdorys se zaoblenými nárožími, vnější boční stěny jsou mírně vypouklé, výška je větší nebo stejná jako šířka. V Čechách nejsou doloženy.

A3g: Rourkovité podlouhlé korálky mají vnější boční stěny rovné, výška je výrazně větší než šířka. V Čechách nejsou doloženy (specifikace viz *kap. 8.2.1*).

4.2.2. Kroužky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve fázi Ha D2 – LT A jsou v Čechách doloženy jantarové kroužky (**A4**) dvou základních skupin. Hráněné kroužky (**A4a**) se v Ha D2 – LT A vyskytují mnohem vzácněji než oblé kroužky (**A4b**), obě skupiny lze ještě dále členit do několika variant (*tab. 4: A4*).

A4a1: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru s pravidelným kosočtvercovým průřezem mají větší centrální otvor a v Čechách nejsou v mladší fázi doloženy (*tab. 7–8*).

A4a2: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru s protáhlým kosočtvercovým průřezem mají větší centrální otvor a v Čechách nejsou v mladší fázi doloženy (*tab. 7–8*).

A4a3: Hráněné kroužky diskovitého tvaru s trojúhelníkovitým průřezem mají větší centrální otvor a v Čechách nejsou v mladší fázi doloženy (*tab. 7–8*).

A4a4: Hráněné kroužky diskovitého tvaru s pětibokým průřezem (*obr. 3: 25*) mají menší centrální otvor (jeho světlost se pohybuje mezi $\frac{1}{3}$ a $\frac{1}{5}$ průměru kroužku) a v mladší fázi lze tuto variantu doložit pouze jedním exemplářem ve středních Čechách (*tab. 8*) ze zahloubené chaty Ha D 2–3 v Poříčanech (*obr. 16; 17: 17*).

A4a5: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru se šesti-bokým průřezem mají větší centrální otvor a v Čechách nejsou v mladší fázi doloženy (*tab. 7–8*).

A4b1: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru (*obr. 3: 24; 4: 36*), vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené. V mladší fázi je známe ze západních a středních Čech (*tab. 7–8*), sledovaný tvar kroužku lze doložit v časně laténském mohyle v Poleňce a v zahloubené chatě Ha D2–3 v Poříčanech (*obr. 16: 10; 17: 17*; k. č. 10, 17, ml. f.). Poloha kroužku v mohyle nebyla zaznamenána. Jejich průměr dosahuje 21 mm, výška 6–8 mm.

A4b2: Oblé profilované kroužky prstencovitého tvaru s oběžným žebírkem při ústí centrálního otvoru, vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené. V Čechách nejsou doloženy (*tab. 7–8*), (specifikace viz *kap. 5.2.2*).

A4b3: Oblé kroužky kotoučovitěho tvaru (*obr. 4: 31–32*) mají menší centrální otvor (jeho světlost se pohybuje mezi $\frac{1}{3}$ a $\frac{1}{5}$ průměru kroužku) a téměř obdélníkový průřez, vnější strany kroužku jsou mírně zaoblené. V mladší fázi je známe pouze na sídlištích ve středních Čechách (*tab. 8*). Kroužek tohoto typu patřil k inventáři panského domu LT A v Dolních Břežanech (*obr. 16; 17: 15*; k. č. 15, ml. f.), našel se také v kulturní vrstvě Ha D2–3 na sídlišti v Praze-Ruzyni (*obr. 16; 17: 21*;

k. č. 21, ml. f.). Průměr kroužků se pohybuje mezi 22,8–37 mm, výška mezi 10–11 mm.

A4b4: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s kruhovým průřezem (*obr. 4: 24, 35*) evidujeme na pohřebištích Ha D2–3 / LT A (*tab. 7*) v západních a jižních Čechách (Hvozďany u Bechyně, Manětín-Hrádek, *obr. 16: 2, 4*; k. č. 2, 4, ml. f.). Přesná poloha kroužků v hrobech nebyla zaznamenána, v Manětíně-Hrádku se jednalo o žárový hrob dospělého jedince. Průměr kroužků kolísá mezi 18–28 mm, výška mezi 6–8 mm.

A4b5: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s polokruhovitým průřezem (*obr. 4: 1, 22, 30, 33–34*) se v mladší fázi vyskytují poměrně hojně v hrobech Ha D2–3 až LT A jižních (Hvozďany u Bechyně, Kostelec, Rovná, *obr. 16: 2, 3, 12*; k. č. 2, 3, 12, ml. f.) a západních Čech (Manětín-Hrádek, *obr. 16: 4*; k. č. 4, ml. f.), kroužek tohoto typu registrujeme i na opevněném výšinném sídlišti Ha D2–3 u Svržna (*obr. 16: 27*; k. č. 27, ml. f.), kde se našel v pozdně halštatské kulturní vrstvě v prostoru brány hradiště. Poloha v hrobech byla zaznamenána jen v několika málo případech. V Manětíně-Hrádku ležel kroužek na dně hrobu, snad mohl být uložen spolu s dalšími drobnými předměty v nějakém sáčku (dle E. Soudské). V Rovně se kroužek nacházel při JZ okraji hrobové komory již v sekundární poloze v prostoru narušeném pozdně laténským zásahem. Průměr kroužků se pohybuje mezi 15–32,7 mm, výška 4–11,7 mm.

A4b6: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s oválným průřezem (*obr. 4: 21*), vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené. V mladší fázi lze tuto variantu doložit jen jedním exemplářem ze západních Čech. Jde o nestratifikovaný nález pozdně halštatského kroužku z pohřebiště Plzeň-Radčice (*obr. 16: 9*; k. č. 9, ml. f.). Průměr 11 x 12,5 mm, výška 3,5–5 mm.

A4b7: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s čočkovitým průřezem nejsou v mladší fázi v Čechách doloženy (*tab. 7–8*).

4.2.3. Rozdělovače a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

V mladší fázi nejsou rozdělovače (**A5**) v Čechách doloženy (*tab. 7–8*), (specifikace viz *kap. 3.2.3; 7.2.2*).

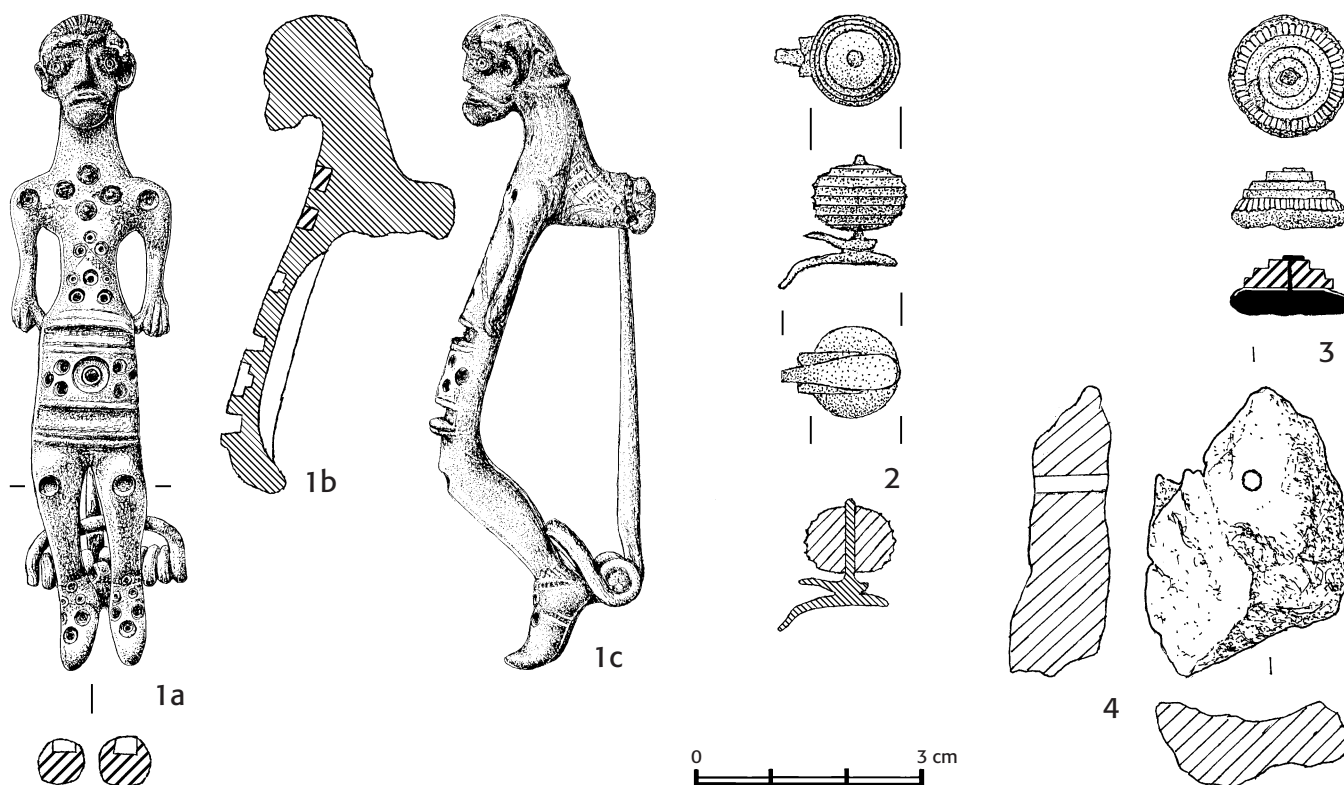
4.2.4. Závěsky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve starší době železné rozlišujeme ve střední Evropě závěsky tří tvarově odlišných skupin (*tab. 4: A6*).

A6a: Závěsek z nepravidelného, podlouhle oválného kusu jantaru s malým excentricky umístěným otvorem (*obr. 5: 4; 18: 15*) je doložen pouze jedním exemplářem v západních Čechách (*tab. 7*) na pohřebišti v Manětíně-Hrádku (*obr. 16: 4*; k. č. 4, ml. f.). Závěsek ležel přibližně ve středu dna obdélné hrobové jámy s kostrovým pohřbem dítěte (*infans III*), dosahoval rozměrů 30 x 28 mm.

A6b: Kloboukovitý závěsek není v Čechách doložen (specifikace viz *kap. 7.2.4*).

A6c: Vázičkovitý závěsek je doložen pouze jedním exemplářem v jižních Čechách (*tab. 7*). Nalezl se v knížecí mo-

Obr. 5. Jantar v Čechách z období Ha D2 – LTA. **1** – Manětín-Hrádek, hrob 74 (**1a, c** – podle Soudská 1968); **2** – Nynice, hrob 120 (ZČM Plzeň, inv. č. P 16.825); **3** – Manětín Hrádek, hrob 196 (NM Praha, inv. č. 250.918); **4** – Manětín-Hrádek, hrob 66 (NM Praha, inv. č. 250.294). **1–2** – jantar a bronz; **3** – jantar, zlato a železo; ostatní jantar. **1b, 2–4** – kresba M. Chytráček sen. — **Abb. 5.** Bernstein in Böhmen aus der Periode Ha D2 – LTA. **1** – Manětín-Hrádek, Grab 74 (**1a, c** – nach Soudská 1968); **2** – Nynice, Grab 120 (ZČM Plzeň, Inv.-Nr. P 16.825); **3** – Manětín Hrádek, Grab 196 (NM Praha, Inv.-Nr. 250.918); **4** – Manětín-Hrádek, Grab 66 (NM Praha, Inv.-Nr. 250.294). **1–2** – Bernstein und Bronze; **3** – Bernstein, Gold und Eisen; **sonstiger** – Bernstein. **1b, 2–4** – Zeichnung M. Chytráček senior.

hlye v Hradišti u Písku (*obr. 16: 1*), která pravděpodobně obsahovala dva nestejně staré pohřby, jeden byl zřejmě uložen v Ha D2–3, druhý v LT A. Jantarový předmět se nedochoval a jen podle popisu je interpretován jako vázičkovitý závěsek.

4.3. Typy kovových výrobků s jantarem v Čechách ve fázi Ha D2 – LT A

V nálezech kovových výrobků s jantarem ve střední Evropě (*tab. 5, 7*) rozlišujeme ve starší době železné spony (**B1**), jehlice (**B2**) a řetízky (**B3**). Z mladší fáze v Čechách známe jen spony zdobené jantarem, jehlice a řetízky nelze doložit.

4.3.1. Spony a jejich datování, poloha v hrobech, geografické rozšíření

B1a: Obloukové spony zdobené jantarem nebyly v Čechách nalezeny.

B1b: Spona s ozdobnou patkou zdobená jantarem (*obr. 5: 2; 18: 12*) je doložena jedním exemplářem v západních Čechách (*tab. 5, 7*). Na pohřebišti v Nynicích (*obr. 16: 6; k. č. 6, ml. f.*) obsahoval jámový hrob Ha D2–3 část patky bronzové pozdně halštatské spony s přinýtovaným vysokým trnem, na němž byl nasazen jantarový oválný korál zdobený vysoustruženými obvodovými žlábkami.

B1c: Terčovitá spona zdobená jantarem (*obr. 5: 3; 18: 13*) je známá jedním nálezem v západních Čechách (*tab. 5, 7*). Na pohřebišti v Manětíně-Hrádku (*obr. 16: 4; k. č. 4, ml. f.*) patřila k inventáři hrobu Ha D3 / LT A s dvoukolovým vozem a žárovým pohřbem malého dítěte (*infans II*). Zbytky spony s jantarovým terčíkem ležely v keramické nádobě spolu se spálenými kostmi a několika dalšími předměty. Jantarový terčík s vnějším povrchem soustruženým do podoby tří kruhových stupňů přiléhá k tenkému zdobenému zlatému plechu, jenž pokrýval železnou kruhovou podložku terčíku spony.

B1d: Antropomorfní spona zdobená jantarem (*obr. 5: 1; 18: 16*) je doložena opět jen jedním exemplářem v západních Čechách (*tab. 5, 7*). Na pohřebišti v Manětíně-Hrádku (*obr. 16: 4; k. č. 4, ml. f.*) se našla ve výbavě hrobu LT A se žárovým pohřbem dospělého jedince, ležela u východní stěny v jižní části obdélné hrobové jámy. Spona samostřílové konstrukce s lučíkem v podobě postavy muže je zdobena kruhovými prohlubněmi s centrálním bodem na těle i nohou a také příčnými rýhami znázorňujícími sukni. Čtyři kruhové prohlubně na prsou mužské postavy mají vložky z jantaru (*obr. 18: 16a*).

4.4. Věk a pohlaví pohřbených s jantarem v Čechách ve fázi Ha D2 – LT A

V mladší fázi známe hroby s jantarem pouze v jižních, západních a severozápadních Čechách, absence antro-

pologických analýz zde proto vystupuje ještě výrazněji (*tab. 9*) než v předchozí starší fázi. Výzkumy mohl s milodary jantaru jsou většinou staršího data a území jihozápadních Čech se také vyznačuje velmi nepříznivými podmínkami pro uchování kostí v půdě. Antropologické analýzy máme k dispozici pouze u dvou pohřebišť, určení pohlaví u několika dalších lokalit je nejisté, vychází jen z charakteru milodarů v hrobu. Z celkového počtu 24 hrobů vybavených jantarem známe nejisté určení pohlaví na základě antropologické analýzy pouze u jednoho pohřbu (4 %). Jedná se o kostrový pohřeb pravděpodobně muže a ženy (*tab. 9*, Rovná, k. č. 12, j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 34*). U zbývajících dvou pohřbů (9 %) je pohlaví určeno jen na základě milodarů. Zbraně předurčují hrob muže (Hvoždany u Bechyně, k. č. 2, ml. f., j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 30*), časně laténské ženské šperky ze zlata hrob ženy (Hradiště u Písku, k. č. 1, ml. f., j. závěsek typu A6c). Nelze vyloučit, že v knížecí mohyle v Hradišti u Písku mohl být již dříve uložen snad pohřeb muže, jak snad prozrazují dochované části koňského postroje z pozdní doby halštatské. Údajem o věku disponujeme u 5 hrobů (22 %) a 6 pohřbených jedinců. Na pohřebišti v Manětíně-Hrádku se našel jantar ve dvou hrobech dospělých jedinců (hr. 74, spona s jantarem typu B1d, *tab. 5; obr. 5: 1; 18: 16*; hr. 38, *maturus*, j. kroužek typu A4b4, *obr. 4: 24; 18: 14*) i v hrobech dvou dětí (hr. 66, *infans III*, j. závěsek typu A6a, *tab. 5; obr. 5: 4; 18: 15*; hr. 196, *infans II*, spona s jantarem typu B1c, *tab. 5; obr. 5: 3; 18: 13*). V komoře knížecí mohyly v Rovné (j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 34; 18: 19*) byli pohřbeni dva jedinci, pravděpodobně dospělý muž (*adultus II+*) a mladá žena (*juvenis-adultus I*).

4.5. Jantar a ostatní milodary, pohřební ritus a úprava hrobů v Čechách ve fázi Ha D2 – LT A

Hroby s jantarem jsou v mladší fázi doloženy jen na území jižních, západních a severozápadních Čech. Z celkového počtu 24 pohřbů lze 2 označit za knížecí (8 %; *tab. 9*) vybavené neobvykle bohatým inventářem (Hradiště u Písku, závěsek typu A6c; Rovná, j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 34; 18: 19*). Pouze hrob z Rovné byl prozkoumán v nedávné době, roubená dřevěná komora v mohyle stála na úrovni terénu. U převážné většiny mohl v jihozápadních Čechách nebyly konstrukce komor zahloubeny. Obdélné hrobové jámy jsou však dokumentovány na pohřebišti v Manětíně-Hrádku (25 %), ovšem mohylový násyp zde není doložen. Jen výjimečný hrob 196 vybavený dvoukolovým vozem obklopoval žlábek vymezující obdélný prostor (spona s j. typu B1c, *tab. 5; obr. 5: 3; 18: 13*). Podobu úpravy zřejmě nákladně vybaveného hrobu z Čížkovic neznáme. Hrob 120 v Nynicích (spona s j. typu B1b, *tab. 5; obr. 5: 2; 18: 12*) reprezentoval plochý jámový hrob. Stejný typ zastupoval zřejmě hrob 336A z Plzně-Radčic (j. korál typu A3a, *obr. 4: 20*), který byl ale silně porušen. U 9 hrobů (38 %) disponujeme pouze informací, že se jantar našel v mohyle a další údaje o úpravě hrobu neznáme. Ve 4 případech (17 %) se jednalo o dodatečný pohřeb v mohyle (Hvoždany u Bechyně, m. XVIII, j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 30; Kostelec, m. II, j. kroužek typu A4b5, obr. 4: 1; 18: 6; m. XI, amorfní zl. jantaru, obr. 4: 2; Těšínov, m. III, j.*

korálky typu A1, A2f, A3a, *obr. 4: 3–15*). Kostrové pohřby (13 %) jsou doloženy pouze v Rovné (j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 34; 18: 19*), v hrobu 66 z Manětína-Hrádku (j. závěsek typu A6a, *obr. 5: 4; 18: 15*) a snad i v Čížkovicích (j. korále). Žárové pohřby známe ze 7 hrobů (29 %), vyskytují se zde j. kroužky (typ A4b4, *obr. 4: 24; 18: 14*), spony s j. (typ B1d, B1c, *tab. 5; obr. 5: 1, 3; 18: 13, 16*) i j. korálky (typ A2b, A2c, A3a, *obr. 4: 20, 25–26; 18: 9–10*). V 15 případech (63 %) nebyly o charakteru pohřbu zaznamenány žádné údaje.

Tab. 9 ukazuje široké spektrum milodarů ve 24 hrobech s jantarem. Nejhojnější jsou keramické nádoby (21 hrobů – 87 %), běžně se vyskytují předměty z bronzu (13 hrobů – 54 %), méně častější jsou již artefakty železné (7 hrobů – 29 %) a skleněné (6 hrobů – 25 %). Zlaté šperky se objevují častěji (4 hroby – 17 %) než ve starší fázi. Vzácně je doloženo stříbro (1 hrob – 4 %), jídelní masité milodary (1 hrob – 4 %) nebo artefakty z parohu (1 hrob – 4 %) a kamene (1 hrob – 4 %).

Bohatý soubor zlatých šperků se se vyskytl v jednom z knížecích hrobů (Hradiště u Písku, moh. 1/1858 – j. závěsek typu A6c), malé zlaté kroužky patřily k výbavě dvou hrobů (Manětín-Hrádek, hr. 38 – j. kroužek typu A4b4, *obr. 4: 24; 18: 14*; hr. 215 – j. kroužek). V jednom pohřbu zdobil zlatý plech terčovitou sponu (Manětín-Hrádek, hr. 196 – spona s j. typu B1c – *obr. 5: 3; 18: 13*).

Stříbrný cedník s rukojetí patřil k výbavě jednoho z knížecích hrobů (Hradiště u Písku, moh. 1/1858 – j. závěsek typu A6c).

Části čtyřkolového vozu máme doloženy v jednom z knížecích hrobů (Rovná, moh. 1 – j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 34; 18: 19*), dvoukolový vůz lze prokázat ve dvou hrobech (Rovná, moh. 1; Manětín-Hrádek, hr. 196 – spona s j. typu B1c).

Bronzové a železné součásti koňského postroje se vyskytly ve 4 hrobech (17 %), postranice uzd se našly jen v jednom hrobu (*tab. 9*), faléry známe ze dvou hrobů (Hradiště u Písku, moh. 1; Manětín-Hrádek, hr. 196), častější jsou kovové kroužky (3 hroby), knoflíky a návlčky z řemení pocházejí jen z jednoho hrobu.

Zbraně jsou vysloveně vzácné, zastupují je pouze dva oštěpy v jednom hrobu (Hvoždany, moh. XVIII – j. kroužek typu A4b5, *obr. 4: 30*).

Nástroje jsou v hrobech s jantarem zastoupeny noži (3 hroby – 13 %), objevuje se také rošť - kozlík (Hradiště u Písku, moh. 1/1858 – j. závěsek typu A6c).

Soupravy bronzových nádob tvořily významnou část milodarů (*tab. 9*) v obou knížecích hrobech (Hradiště u Písku, moh. 1/1858; Rovná, moh. 1), k výbavě hrobu z Čížkovic (j. korále) snad patřila dřevěná konvice s bronzovým kováním a trubkovitou výlevkou.

Nejpočetnější skupinu kovových milodarů představuje šperk a součásti kroje (*tab. 9*) z bronzu a železa (14 hrobů – 58 %). Nákrčník známe ze 2 hrobů (8 %), plné náramky a duté kruhy z 8 hrobů (33 %), nánožník a bronzové kroužky z opasku snad pouze z 1 hrobu (4 %), spony ze 4 hrobů (17 %), zápony z 2 hrobů (8 %), jehlice se našly ve 3 hrobech (13 %), toaletní soupravu a terčíky s nýtem evidujeme vždy jen v jednom hrobu (4 %). Skleněné korálky patřily k výbavě 5 hrobů (21 %), miniaturní jehlice se skleněnou hlavicí lze doložit v jednom hrobu (4 %).

Vzácně registrujeme artefakty vyrobené z parohu v jednom z knížecích hrobů (Rovná, moh. 1), šlo o části koňského postroje, ozdoby korby dvoukolového vozu a šperk zastoupený drobnými korálky. Výjimečně, snad v 1 hrobu (Čížkovice) se objevuje schránka mořského plže.

5. Jantar ve fázi Ha C – Ha D1 na Moravě

(M. Golec, M. Chytráček)

5.1. Nálezová prostředí na Moravě ve fázi Ha C – Ha D1 (M. Golec)

Pravděpodobně nejstarším jantarem z časného halštatského období je na Moravě fragment asi obloukovité spony z hradiště Brno-Obřany, obj. XLV (obr. 8: 10). Jde o ojedinělý nález, který nemá v tomto prostoru paralely. Ve střední části starší doby železné, v rozmezí stupňů Ha C až Ha D1 zaznamenáváme již značný výskyt jantaru (obr. 12, 13), a to jak v oblasti platěnické kultury ve střední, severní a jihovýchodní části území, tak i horákovské kultury v části jižní. V tomto období došlo k synergii několika společenských jevů, jejichž výsledkem je četné dochování této materie. Rozhodujícím jevem byla změna typického pohřebního ritu pozdní doby bronzové v prostoru nově zformované horákovské kultury z ryze žárového na birituální, se zvyšující se mírou inhumace v jejím průběhu. Kulminace evidentně nastala až ve stupni Ha D1 (popř. starší část stupně Ha D2 – starší = Parzinger 7a). Takové pohřby jsou bohatě vybaveny a předměty z nich neprocházely ohněm. Proti tomu platěnická kultura jako součást dřívější zóny kultur lužických popelnicových polí setrvala i v době halštatské až na jednotlivé výjimky v jižní stykové zóně s horákovskou kulturou v přísně žárovém ritu. Nicméně i z nich známe jantar, takže minimálně některé kusy jantaru hranicí neprošly. Hluboká transformace společnosti v časně halštatském období se odrazila na Moravě také v jiných společenských projevech, konkrétně jde o depoty. V pozdní době bronzové šlo výlučně o bronzové předměty. Nové nálezy z nedávného období značně pozměnily náš názor na tento pramen v době halštatské. Ještě do konce 20. století se mělo za to, že tento jev s novou epochou ustal. Zatím se ukazuje, že vymizel jen ve stupni Ha C, evidentně ale zažil renesanci ve stupni Ha D1 (popř. starší část stupně Ha D2). Nyní se ustálila nová skladba bronzových předmětů, mezi nimi nově evidujeme deponování jantarových výrobků. Podstatným pramenem jsou také sídlištní nálezy, které nám přinesly významné informace o zpracování této na Moravě nesporně cizorodé suroviny místními společenstvími, a to jak v oblasti platěnické, tak i horákovské kultury (obr. 6; 15: 1–14). Tato teritoria tak můžeme chápat nejen jako tranzitní, ale i jako odběratelská. Místní komunity si část této komodity ponechávaly a sami si ji zpracovávaly dle svého vkusu, který se v zásadě shoduje s halštatskými tradicemi dalších středoevropských oblastí. Nachází se ale také místní specifika. Zcela výjimečným jevem z hlediska místa uložení a deponované kvantity, je soubor z jeskynní svatyně Býčí skála, kde se nám v široké typové skladbě dochovalo opravdu objemné

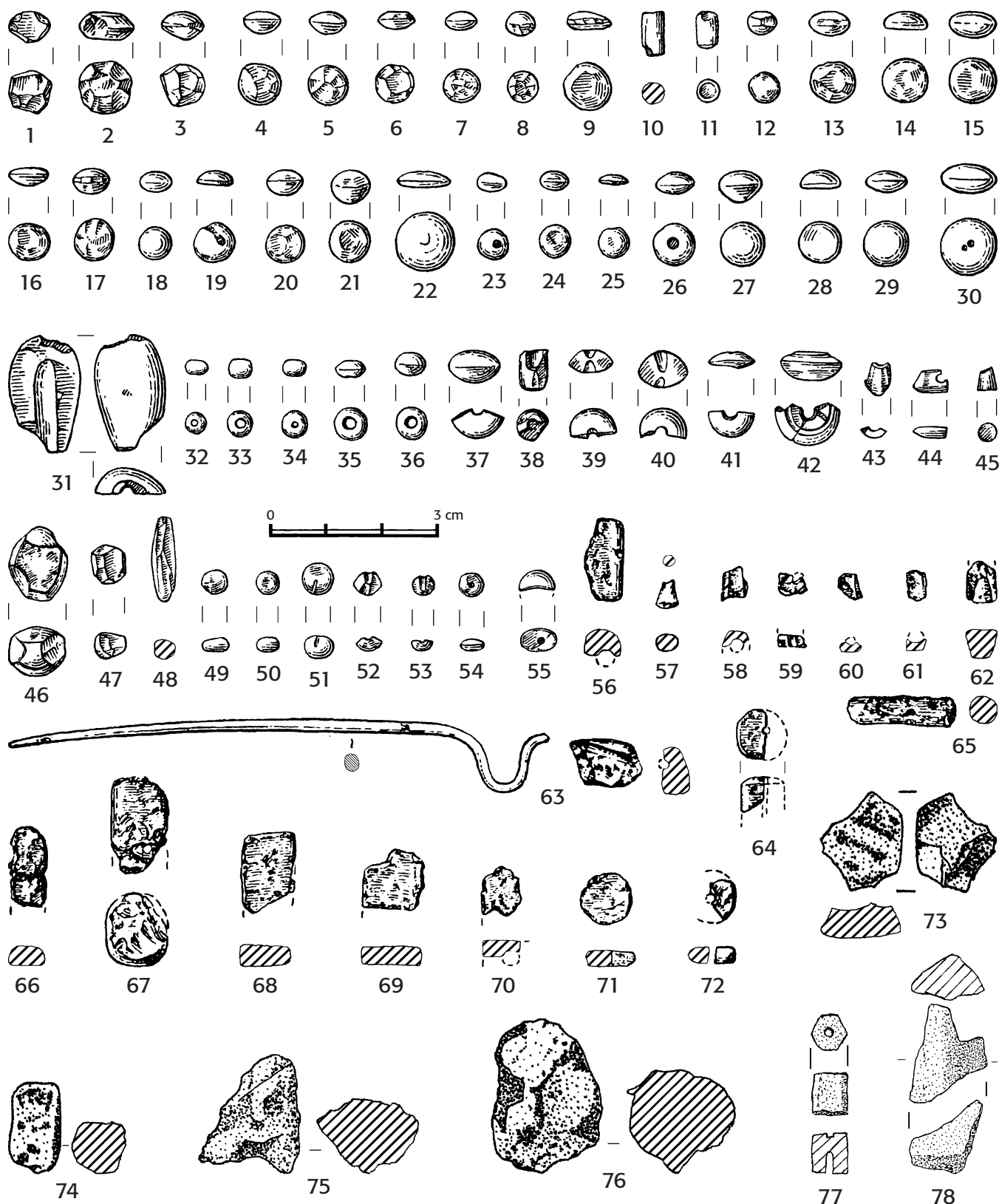
množství jantaru, jehož součet dosáhl více jak 1800 ks, což je asi polovina součtu všech ostatních kusů z celé halštatské Moravy⁴ (obr. 14: 1–17; tab. 10).

V následných odstavcích je představena problematika jantaru podle nálezových okolností. Jde o rozdílné námětové okruhy zahrnující např. technologii výroby, pohřební zvyklosti nebo formy obětín/vót v depotech, či v jeskynní svatyni v Býčí skále (tab. 12). Obliba jantaru je demonstrována zejména na hrobových celcích s milodary, kde jsou nálezy evidentně majetkem zemřelých (tab. 11, 13). V hierarchizované (hodnotářské) halštatské společnosti tato luxusní komodita pomáhá identifikovat movitější a společensky významnější členy komunity, či přímo nobilitu vůdců společenstev. Pohřby horákovské kultury nás informují o způsobu nošení jantaru na lidském těle. Ukazuje se také, že lidské tělo nebylo jediné, kam byl jantar situovaný. Měl evidentně i další využití. Na sídlištních sledujeme zejména pozoruhodné doklady po výrobě (tab. 12). Na odpadcích, zmetcích a polotovarech rekonstruujeme technologii výroby. Zajímá nás také společenský kontext těchto výroben v rámci sídelních areálů. Jantar se stal také materií, která mizela ze světa živých lidí v hrobech a obětně votivních depotech společně s dalšími luxusními předměty. Mapování jantaru v době halštatské má také význam z hlediska posouzení možných dálkových transportních tras s baltským jantarem přes území Moravy směrem k jihu a jihozápadu, což umožňuje porovnání výskytu se sousedními územími, zejména Čech a Slovenska. Velmi významná je pak prostorová identifikace výskytu moravského jantaru v následných periodách. Nápadná je zlomová změna ve stupních Ha D2 (popř. mladší část stupně Ha D2 = Parzinger 7b/c) – LT A, kdy nám doklady jantaru prokazatelně ze sledovaného území vymizely (obr. 16; tab. 10, 14–15).

5.1.1. Hrobové nálezy

Jantarové korále a korálky se objevují jak v platěnických, tak i horákovských hrobech. Je ale nutné uvést, že obě oblasti jsou nerovnoměrně prozkoumány. V horákovské oblasti bylo otevřeno mnohem větší množství velmi rozměrných tzv. knížecích hrobů (délky stran hrobových jam 5 x 5 m nebo 6 x 4 m), zatímco v platěnické oblasti známe jen dva takové hroby z Malé Haně z Jevíčka (4,5 x 4,5 m), nicméně z centrální oblasti Haně neznáme žádný. Je evidentní, že jantar byl pravidelně ukládán právě v nich. V komorových hrobech platěnické kultury menší velikosti (asi 3 x 2 m – 2 x 2 m a menší) se jantar také objevuje (od jihu na sever Luleč, Nemojany, Pustiměř, Seloutky, Moravičany). Ve většině případů jde jen o zastoupení jednotlivých kusů korálků. Najdou se ale i výjimky, jako je platěnické pohřebiště v Pustiměři (obr. 7: 59–84), kde se v žárovém hrobě 2/84 našlo 130 korálků (obr. 7: 72, 74–84), v hrobě 4/84 12 kusů a v hrobě 1/85 17 kusů. Vždy šlo o malé kusy, jejichž velikost se pohybuje kolem 0,5 cm, výjimečně kolem 1 cm. V horákovské kultuře je situace ohledně velikosti podobná, nicméně hrobů s nálezy je díky tzv. knížecím hrobům podstatně více (tab. 11). Větší série

⁴ V době korektur této studie se objevil nový depot Ha D1 z Bánova (okr. Uherské Hradiště), který obsahuje cca 1500 ks jantarových korálků. Za laskavou informaci děkujeme J. Bartíkovi.

Obr. 6. Doklady zpracování jantaru na Moravě v období Ha C – Ha D1/2, amorfni kusy jantaru a polotovary výrobků z jantaru (73–76, 78 – jantarová surovina; 1–31, 38–40, 45–62, 77 – polotovary a jejich zlomky; 32–37, 41–44, 63–64, 72 – hotové výrobky a jejich zlomky). 1–45 – Kralice na Hané, obj. 2669; 46–55 – Kralice na Hané, obj. 708 (podle Přichystal 2007); 56–62, 66–71, 73–76 – Kuřim, obj. 28; 63 – Kuřim, obj. 3; 64–65 – Kuřim, obj. 27; 72 – Kuřim, obj. 9 (56–72 podle Čížmář 1998; 73–76 podle Kovaříková 2007); 77–78 – Habrůvka - Býčí skála (nepub., UP Olomouc). 63 – bronz a jantar, ostatní jantar. 77–78 – kresba M. Chytráček sen. — **Abb. 6.** Belege für Bernsteinbearbeitung in Mähren in der Periode Ha C – Ha D1/2, amorphe Bernsteinstücke und halbfertige Bernsteinerzeugnisse (73–76, 78 – Rohberstein; 1–31, 38–40, 45–62, 77 – halbfertige Erzeugnisse und ihre Fragmente; 32–37, 41–44, 63–64, 72 – fertige Erzeugnisse und ihre Fragmente. 1–45 – Kralice na Hané, Obj. 2669; 46–55 – Kralice na Hané, Obj. 708 (nach Přichystal 2007); 56–62, 66–71, 73–76 – Kuřim, Obj. 28; 63 – Kuřim, Obj. 3; 64–65 – Kuřim, Obj. 27; 72 – Kuřim, Obj. 9 (56–72 – nach Čížmář 1998; 73–76 – nach Kovaříková 2007); 77–78 – Habrůvka - Býčí skála (unveröffentlicht, UP Olomouc). 63 – Bronze und Bernstein; sonstiger – Bernstein. 77–78 – Zeichnung M. Chytráček senior.

Nálezová prostředí	Celkem		Pohřebiště		Sídliště		Depoty/svatyně	
	lokalit	ks jantaru	lokalit	ks jantaru	lokalit	ks jantaru	lokalit	ks jantaru
HaC-HaD1	34	2836	19	308	9	202	6	2326
HaD2-LTA	5	44	1	35	3	7	1	2

Tab. 10. Nálezová prostředí jantaru z území Moravy ve starší době železné. — Taf. 10. Bernstein-Fundmilieus aus dem mährischen Gebiet in der älteren Eisenzeit.

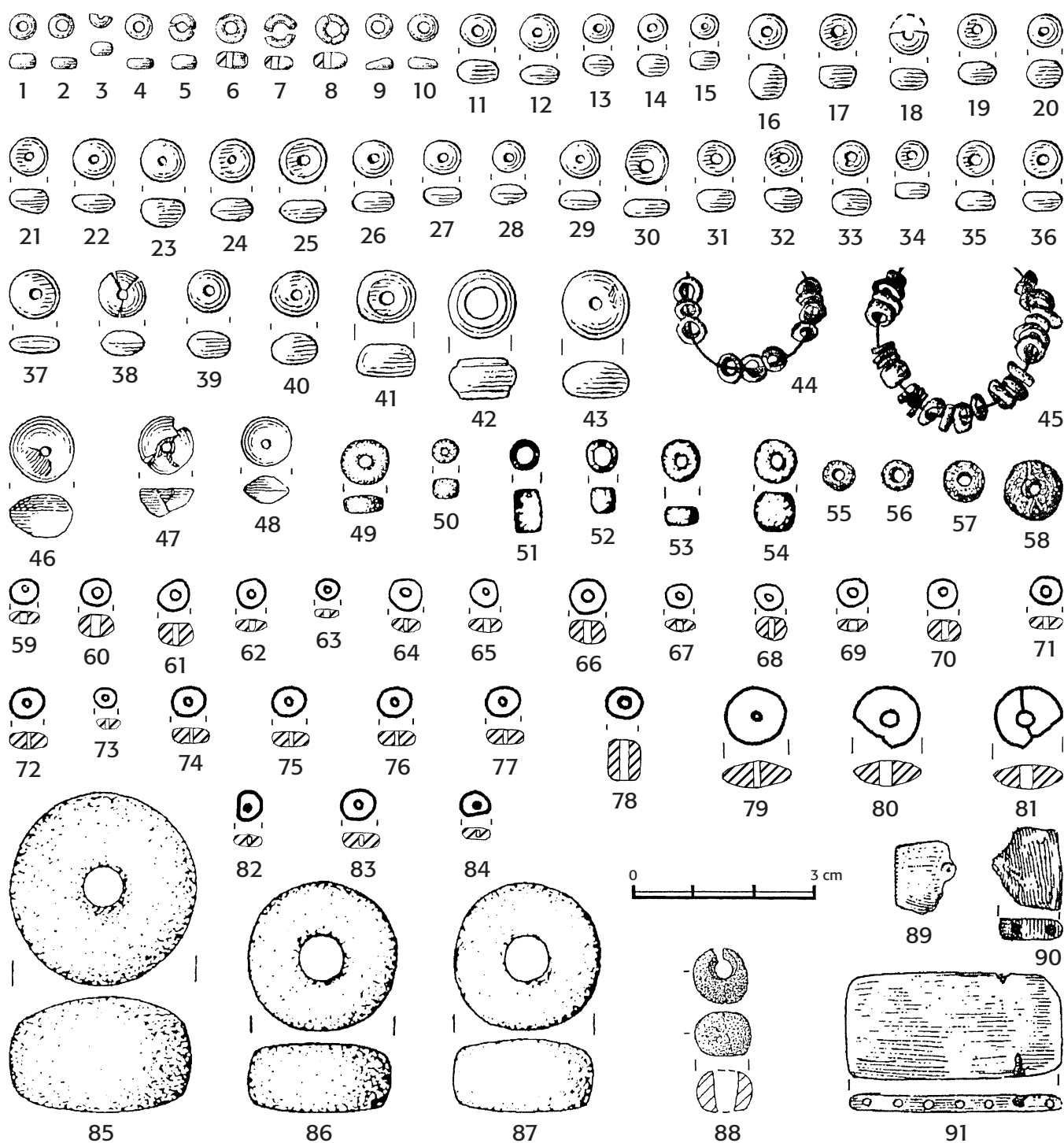
Jantar v hrobech																																					
Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem hrobů												Korále		Kroužky		Závěsky		Celkem				Jehlice											
				HaC	% s jantarem	HaC2-HaD1	% s jantarem	HaD1	% s jantarem	A2					A3		A4	A6		jisté	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)	B2													
										a	b	c	d	e	c	e	g	b	a					b	a	b	c	d	e								
																							3														
19	Jevíčko	1939	platěnická	2		2	100 %											?	?	1	1	1	?														
20	Luleč	1980?		1	?	?		?							1					1	1	1	?														
21	Moravičany	1953–68		330		1	0,30 %					1								1	1	1	?														
22	Nemojany	1969?		1	?	?		?				?	?	?	?	?	?	?		2	2	2	?														
23	Pustiměř	1974–81		7	?	1	14 %	1	14 %	17	8	2	3		1				179	179+	179	?															
24	Seloutky	1927–32		35		4	31 %			x		1							2+	2+	2+	?															
25	Blažovice	?		1		?		?											1	1	1	?					1	1									
26	Brno-Holásky	1925		2	2	100 %				?	?	?	?	?	?	?	?	1		8	8+	8	?	1	2							3					
27	B.-Horní-Heršpice	1987		8	1	13 %					4								4	4	4	?															
28	Brno-Zábřovice	1994		14				1	7 %	?	10	?	?	?	?	?	?		39	39	39	?															
29	Hlásnica u Horákova	1895–6		1	1	100 %																?										1	1				
30	Hrušovany u Brna	2008		1	1	100 %				1									1		1	?															
31	Modřice	2003–4	horákovská	52		1	2 %			?	?	?	?	?	?	?	?		2+	2+	2+	?															
32	Mohelno	1925		2	?	?		?			19								21+	21+	21+	?															
33	Morašice	1955		2	1	50 %								1					1	1	1	?	1	1								2					
34	Oslavany	1924–5		2	?		1	50 %			1	1							5	5	5	?															
35	Velké Hostěrádky	1928		2		1	50 %				1	3		x	1	3			33	33	33	?															
36	Vojkovice	1994		21		4	19 %				2								4	4	4	?															
37	Slavkov u Brna	2000–1		1				1	100 %	10									10	10	10	?															

Tab. 11. Pohřebiště s nálezy jantaru na území Moravy v Ha C – Ha D1. — Taf. 11. Gräberfelder mit Bernsteinfinden auf mährischem Gebiet in Ha C – Ha D1.

korálků pocházejí ojedinele z Brna-Zábřovic 214/19, v hrobě byly pohřbeni tři lidé, u dvou koster žen bylo nalezeno 10 a 29 ks menších korálků. Lze také vznést logickou domněnku, že opravdu velké korálky nad 1 cm a hlavně nad 2 cm velikosti byly cennější než malé kusy a jejich vlastnictví se tak objevilo u společensky významných osob. Existuje mezi menšími kusy jen několik opravdu velkých kusů, které se evidentně váží k tzv. velmožským (či rozměrnějším) hrobům horákovské kultury (obr. 7: 85–87; 8: 9), obdobný výskyt zaznamenáváme u jehlic s jantarovou hlavicí (tab. 8: 1–5, 8: 14: 18–22). Jsou to mužské hroby, ale pravidelně s dalšími uloženými spálenými nebo nespálenými (tzv. přídatnými) pohřby – Hlásnica u Horákova (rozměr komory neznámý), Brno-Holásky 1 a 2 (oba hroby 5,3 x 5,25 a 5 x 5 m), Hrušovany u Brna (6 x 4 m) a Morašice 1 (4,4 x 4,4 m). Objevil se ale také mohylový (nevíme, zdali velmožský) hrob v Mohelně „U Antonička“, kde bylo 19 malých korálků. Ve Velkých Hostěrádkách 12 také nevíme, zdali šlo o knížecí pohřeb, ale v hrobě byly přítomny veliké korálky průměru kolem 3 cm (obr. 7: 85–87).

Poloha jantaru v hrobě se podařila popsat jen u několika nálezových celků. Z obou kulturních prostředí pocházejí zcela rozdílné informace. Žárový rituál platěnické kultury doložil minimálně u některých celků vkládání jantaru s kremací do hrobové jámy, aniž by prošel ohněm. V Seloutkách v hrobě H8/2012 (obr. 7: 97)

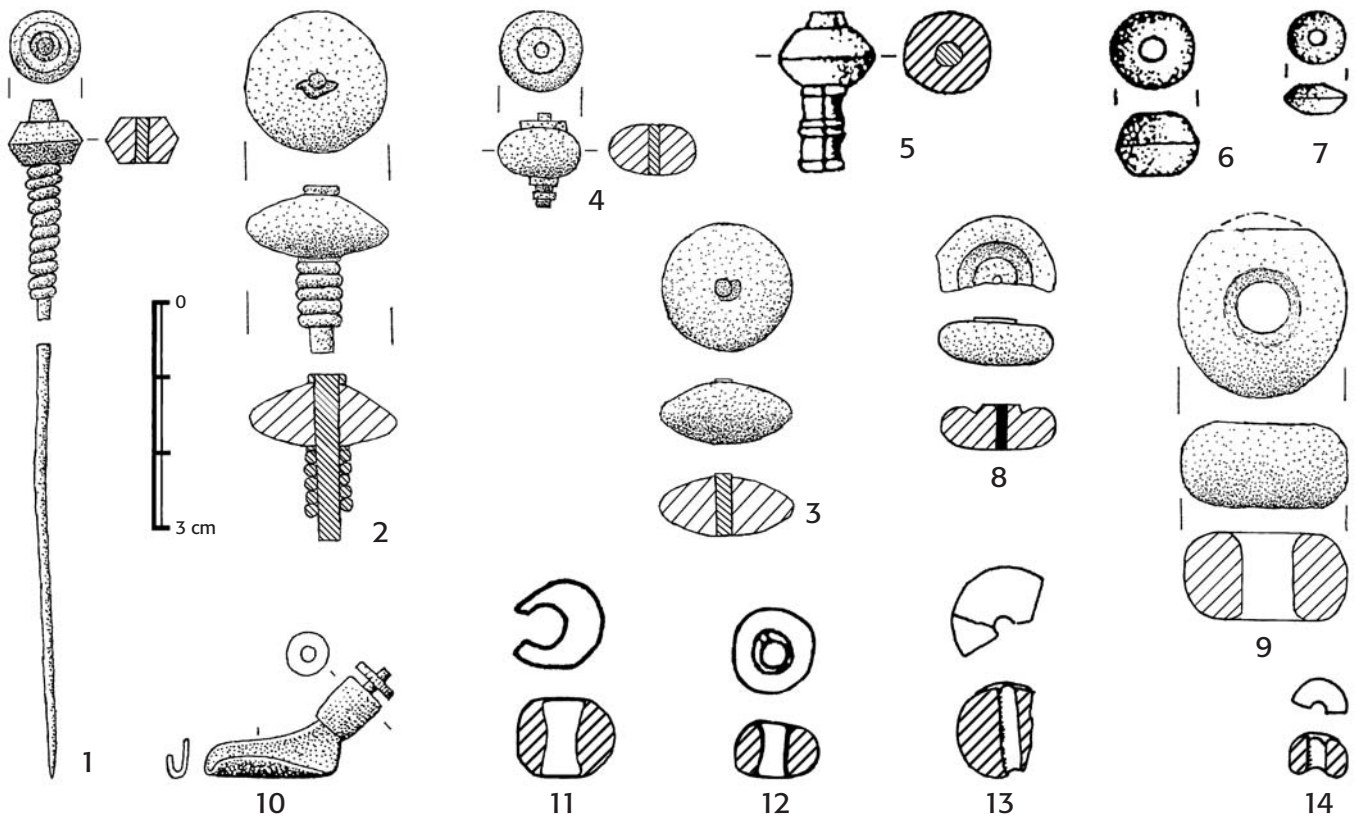
a v Pustiměři v hrobě 1/85 se nacházely neroztavené korálky přímo mezi vsypanou kremací. V Pustiměři v hrobu 2/84 (obr. 72, 74–84) byly korálky nalezeny ve skupině po 5–6 ks, šlo o možný doklad nášivky na textilu, 130 malých korálků bylo uloženo v míse pod popelnicí, ostatní vedle mísy a některé také i v zásypu hrobu. Je pravděpodobné, že podobný zvyk dodržovala i horákovská kultura, pokud byl jedinec spálen. Naznačuje to birituální pohřeb v mohyle Hlásnica u Horákova, zbytky spáleného člověka ležely na míse společně s nespálenou jehlicí s jantarovou hlavicí (obr. 8: 8). V případě nespálených těl se nám korálky pravidelně objevují ve funkci náhrdelníků. Mezi ženskými hroby v nejbohatší skupině byly v birituálním hrobě 214/19 z Brna-Zábřovic na dvou nespálených ženách nalezeny jantarové korálky jako náhrdelníky. Obdobně i v ženském hrobě v Modřicích 1801 šlo o náhrdelník. Stejně umístění bylo prokázáno v Mohelně v hrobu č. 19 (obr. 7: 44–45). Jantarové korálky navlečené na bronzovém drátu pocházejí z prostoru hrudi také z Oslavan 1. Ve Slavkově u Brna sloužily jantarové korále jako náhrdelník, ale objevily se také jako součást unikátního z mnoha dílů skládaného pukličkového opasku. Ve Velkých Hostěrádkách 12 byly jantarové korálky opět použity jako náhrdelník a další byly nalezeny jako náramek v oblasti zápěstí pravé ruky. Někdy jsou jantarové korálky kombinovány s dalšími předměty, které se daly

Obr. 7. Jantar na Moravě z období Ha C – Ha D1. **1–10** – Slavkov u Brna, hrob H1 (podle Dobíšková et al. 2010); **11–43** – Provodov-Rýšov, depot (podle Čizmář – Čizmářová 2014); **44–45** – Mohelno, hrob 19, hrob 1927 (podle Kovárník 1986); **46–48** – Pavlovice, depot (podle Čizmář – Čizmářová 2014); **49–50** – Oslavany, mohyla 1 (podle Stegmann-Rajtár 1992); **51–54, 85–87** – Velké Hostěrádky, mohyla 12 (podle Stegmann-Rajtár 1992); **55–58** – Brno - Horní Heršpice, hrob 4 (podle Mrázek 1996); **59–71, 73** – Pustiměř, výzkum 1984–85 (podle Baarová 2007); **72, 74–84** – Pustiměř, hrob 2/84 (podle Baarová 2007); **88** – Seloutky, hrob H8 (nepublikováno); **89–91** – Habrůvka - Býčí skála (podle Parzinger – Nekvasil – Barth 1995). **45** – jantar a kámen, **ostatní** – jantar. **88** – kresba M. Chytráček sen. – **Abb. 7.** Bernstein in Mähren aus der Periode Ha C – Ha D1. **1–10** – Slavkov u Brna, Grab H1 (nach Dobíšková et al. 2010); **11–43** – Provodov-Rýšov, Hortfund (nach Čizmář – Čizmářová 2014); **44–45** – Mohelno, Grab 19, Grab 1927 (nach Kovárník 1986); **46–48** – Pavlovice, Hortfund (nach Čizmář – Čizmářová 2014); **49–50** – Oslavany, Grabhügel 1 (nach Stegmann-Rajtár 1992); **51–54, 85–87** – Velké Hostěrádky, Grabhügel 12 (nach Stegmann-Rajtár 1992); **55–58** – Brno-Horní Heršpice, Grab 4 (nach Mrázek 1996); **59** – Pustiměř, Grabung 1984–85 (nach Baarová 2007); **72, 74–84** – Pustiměř, Grab 2/84 (nach Baarová 2007); **88** – Seloutky, Grab H8 (unveröffentlicht); **89–91** – Habrůvka - Býčí skála (nach Parzinger – Nekvasil – Barth 1995). **45** – Bernstein und Stein; **sonstiger** – Bernstein. **88** – Zeichnung M. Chytráček senior.

navlékat. V Modřicích 1801 šlo o náhrdelník, kde byly jantarové korálky kombinovány s bronzovými turbanovitými závěskami s plechovými osičkami. J. Nekvasil sice

vedl využití jantaru v knížecím hrobu v Brně-Holáskách 1 coby ozdobu koňského postroje, ale informace se při revizi souboru S. Stegmann-Rajtárovou nepo-

Obr. 8. Jantar na Moravě z období Ha C – Ha D1 (1–10) a LT A (11–14). 1 – Brno-Holásky, mohyla 2 (MZM Brno); 2 – Brno-Holásky, mohyla 1 nebo 2 (MZM Brno); 3 – Brno-Holásky, mohyla 1 (MZM Brno); 4 – Blažovice (MZM Brno); 5–7 – Morašice, mohyla 1 (podle Stegmann-Rajtár 1992); 8 – „Hlásnica“ u Horákova (MZM Brno); 9 – Brno-Holásky, mohyla 2 (MZM Brno); 10 – Brno-Obřany, obj. XLV (podle Říhový 1993); 11 – Olomouc-Neředín, obj. 987a (podle Goláňová 2013); 12 – Olomouc-Neředín, obj. 1304 (podle Goláňová 2013); 13–14 – Modrá, obj. 1/2002 (podle Goláňová 2013). 1–5, 7 – jantar a bronz; 8 – jantar a železo; 10 – bronz a kost; ostatní – jantar. 1–4, 8–9 – kresba M. Golec – M. Chytráček sen. — **Abb. 8.** Bernstein in Mähren aus der Periode Ha C – Ha D1 (1–10) und LT A (11–14). 1 – Brno-Holásky, Grabhügel 2 (MZM Brno); 2 – Brno-Holásky, Grabhügel 1 oder 2 (MZM Brno); 3 – Brno-Holásky, Grabhügel 1 (M. M. Brno); 4 – Blažovice (MZM Brno); 5–7 – Morašice, Grabhügel 1 (nach Stegmann-Rajtár 1992); 8 – „Hlásnica“ bei Horákova (MZM Brno); 9 – Brno-Holásky, Grabhügel 2 (MZM Brno); 10 – Brno-Obřany, Obj. XLV (nach Říhový 1993); 11 – Olomouc-Neředín, Obj. 987a (nach Goláňová 2013); 12 – Olomouc-Neředín, Obj. 1304 (nach Goláňová 2013); 13–14 – Modrá, Obj. 1/2002 (nach Goláňová 2013). 1–5, 7 – Bernstein und Bronze; 8 – Bernstein und Eisen; 10 – Bronze und Knochen; sonstiger – Bernstein. 1–4, 8–9 – Zeichnung M. Golec – M. Chytráček sen.

tvrdila. Obdobně i v Hrušovanech u Brna, kde bylo dokonce objeveno vedle stop po vozu i jho, se taková ozdoba nenašla; masivní jantarový korál byl nalezen společně s dalšími kusy ze skla a sapropelitu na těle velmože.

Sledování pohlaví u horákovských inhumací přineslo jasné doklady o užívání jantaru u obou pohlaví, i když v hrobech žen nápadně převládají. V birituálním hrobě 214/19 z Brna-Zábrdovic bylo na dvou kostrách žen nalezeno 10 a 29 korálků. V ženském hrobě (rozměry 3,3 x 2,2 m) 1801 v Modřicích náhrdelník na kostře. V platěnické oblasti v Pustiměři v hrobu 2/84 a 1/85 se našel jantar v hrobě s typickým ženským atributem: přeslenem či přesleny. V horákovských Vojkovicích byl ve čtyřech hrobech 4, 7, 60 a 109 nalezen vždy jeden korálek, a to jak v hrobech žen, tak i mužů.

5.1.2. Sídlištní nálezy

Velmi významnými prameny platěnické a horákovské kultury z období stupňů Ha C2 – Ha D1 jsou pozůstatky po výrobě artefaktů z jantaru (obr. 6; 15: 1–14; tab. 12). Jsou doloženy v oblasti platěnické kultury polotovary i finál-

ními výrobky a odpadem ze dvou objektů 708 a 2669 v Kralicích na Hané (obr. 6: 1–55; 13: 39) na okraji Prostějova. Není zcela jasné, zda skutečně představují pozůstatky regulérních dílen. Objekt 708 je snad možné – s ohledem na množství nalezeného materiálu – klasifikovat jako zpracovatelské místo, kde výroba probíhala jednorázově či jen sporadicky. Je třeba počítat se značnou mobilitou podobných řemeslníků. Občas se také našel jantar v zásypu sídlištní jámy (Dětkovice, Velké Hoštice ve Slezsku), nicméně takové objekty nelze jako dílny interpretovat. Za dílny zpracovávající jantar se považují sídlištní situace objevené v oblasti horákovské kultury při jihozápadním úpatí Dražanské vrchoviny na Brněnsku, Kuřimsku a Tišnovsku (Brno-Řečkovice, Brno-Ivanovice, Kuřim, Tišnov)⁵, zatímco situace v jižní části jejího rozšíření na Třebíčsku (Jaroměřice nad Rokytnou) a Břeclavsku (Bulhary, Podivín) je díky nálezyvým okolnostem nejasná a skutečně prokázané dílenské objekty zde zatím nemáme.

⁵ V době korektur této studie byla prozkoumána nová dílna na pomezí horákovské a platěnické kultury v Tišnově. Za laskavou informaci děkujeme M. Přichystalovi.

Doklady polotovaru a jednoho amorfního kusu suroviny byly nalezeny v roce 2007 v jeskynní svatyni Býčí skála (obr. 6: 77–78; 13: 52; 14: 13–15), odkud pochází velký soubor hotových výrobků nalezených v r. 1872 (obr. 14: 1–12, 16–17) a také doklady po řemeslné výrobě několika druhů výrobků ze železa, bronzu a kosti. Tématem výroby artefaktů z jantaru se nedávno souborně zabýval M. Přichystal (2007).

V nálezech na sídlištích se ukazuje pozoruhodná a cenná typová škála od suroviny přes polotovary až po odpad a zmetky: (1.) surovina (obr. 6: 73–76, 78); (2.) polotovary a jejich zlomky (obr. 6: 1–31, 38–40, 45–62, 77); (3.) hotové výrobky a jejich zlomky (obr. 6: 32–37, 41–44, 63–64, 72). Jako součást postupu výroby bylo vedle řezání a vrtání bezpečně doloženo také soustružení. Zatím rozdílná se jeví práce s jantarem v platěnické a horákovské kultuře. V platěnické oblasti (Kralice na Hané) se nejdříve broušením dohotovil korálek a do něj se nejčastěji ze dvou stran vrtal otvor (obr. 6: 31, 38–40, 52–53), zatímco v horákovské oblasti (Kuřim a Býčí skála) se do nahrubo ořezaného polotovaru vrtal otvor (obr. 6: 56, 58–62, 70, 72, 77) a po jeho úspěšném dokončení se teprve dobrousil hotový kus. Z hlediska pochopení rozsahu vyráběných typů korálek jsou nejvýznamnější Kralice na Hané, které doložily poměrně širokou skladbu – A2a, A2c, A2d, A2e, A2f, A3a a A3g. Podobnou tendenci přinesla i Kuřim – A2b, A2d a A3g. Situace naznačuje, že se vyráběla vždy větší škála korálek. Moravské prostředí preferovalo jednoznačně nejvíce diskovitě, dále stlačené a kotoučovitě, či soudkovitě až rourkovitě tvary korálek před kulovitými.

Nálezové okolnosti na moravských sídlištích poukazují na různě veliký rozsah výroby v obydlených areálech. V Kralicích na Hané byly pozůstatky výroby nalezeny jen ve dvou zahloubených objektech č. 708 a 2669 (obr. 6: 1–55). Naproti tomu v Brně-Řečkovících byl produkční odpad nalezen nejméně ve dvaceti objektech. Mezi nimi byly i zahloubené zemnice (jež považujeme za obytné domy). Řemeslná výroba byla doložena i v prostoru palisádami ohrazené usedlosti stupně Ha C2 – Ha D1 v Kuřimi, konkrétně v řemeslnickém okrsku s doklady zhotovování bronzových výrobků, a to z osmi objektů – č. 1, 2, 3, 9, 12, 27, 28 a 43 (obr. 6: 56–76; 15: 1–18). Opracování jantaru bylo pozorováno také v dalším typu obydlené struktury – na opevněném hradišti / výšinném sídlišti Jaroměřice nad Rokytinou. Nový rozpracovaný interpretační koncept Býčí skály jako jeskynní svatyně (Golec 2015, 133) zahrnuje jako jednu z možností užití tohoto místa také funkci obytnou a výrobní (vedle pohřební a votivní), nalezené doklady suroviny a polotovaru / zmetku (obr. 6: 77–78; 14: 13–15) tak můžeme diskutovat i v kapitole sídlišť, přičemž jeskyně je spíše jen krátkodobě obývaným přístřeškem.

5.1.3. Depoty a nálezy z jeskyní

V oblasti platěnické i horákovské kultury došlo ve stupni Ha D k renesanci ukládání depotů (vót), tento-

Tab. 12. Sídliště a depoty s nálezy jantaru na území Moravy v Ha C – Ha D1. – Taf. 12. Siedlungen und Hortfunde mit Bernsteinfinden auf mährischem Gebiet in Ha C – Ha D1.

Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem obj. s jantarem	Jantar ks.		Typy jantarových výrobků (A)												Kov. vyr. s j.		Celkem artefaktů				Amorfni ks jantaru	Nález. situace
					HaC	HaC2-HaD1	HaD1 - HaD1/2	Korále						Kroužky	Rozdělovače	polotovary/zmetky	Spony	B1	a	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)				
								A1	A2	A3	A4	A5	a										b	1		
38	Dětkovice	?	platěnická	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	obj. 501			
39	Kralice na Hané	2005–7	platěnická	2	x																		obj. 708, 2669			
49	Pavlovice	1958	platěnická	1	3																		depot			
48	Podivín	?	platěnická	?	?																		?			
40	Prostějov-Čechůvky	2004	platěnická	1	79+																		depot (obj. K2650)			
50	Provošov	2012	platěnická	1	33																		depot			
51	Šarovy	1890	platěnická	1																			depot			
41	Velké Hoštice	?	platěnická	1																			chata 6			
42	Bmo-Ivanovice	2010	horákovská	?																			?			
43	Bmo-Obřany	1946	horákovská	1																			obj. XLV			
44	Bmo-Řečkovice	1953	horákovská	20?	20?																		obj. I, III, IV, VII, XV			
45	Bulhary	?	horákovská	?	x																		?			
52	Habrůvka-Býčí skála	1872, 2006	horákovská	?	x	x	527	5															votivní uložení			
46	Jaroměřice	?	horákovská	?																			?			
47	Kuřim	1995	horákovská	8	8																		obj. 1–3, 9, 12, 27, 28, 44			

kráté také se zastoupením jantaru. Tento starý zvyk z období popelnicových polí stupně Ha B nejdříve, zdá se, ve stupni Ha C vymizel, aby se navrátil ve velmi pozdější podobě. Již letitý je nález z roku 1890 ze Šarova, který obsahoval nádobu s pokličkou a velké množství jantarových korálků a bronzových žebrovaných náramků. Velmi dlouho se s těmito celky nepracovalo, až sesbírané a publikované nálezy z nedávné doby (Čížmář — Čížmářová 2014) odkryly jejich nevyužitý potenciál. Ukazuje se, že jde o obecný, nadkulturní a nadregionální jev a můžeme jej nalézt v podstatě již kdekoli. Pěkným příkladem je depot z roku 2004 ze sídlištní jamky z Prostějova-Čechůvek (obr. 20), kde vedle jantarových a perleťových korálků byly obdobně jako v Šarovech uloženy bronzové náramky, z nichž dva byly žebrované, dva spirálovité a jeden plechový. V podstatě stejná skladba se našla v depotu z roku 2012 na platěnickém hradišti Rýsov na katastru Provodova na Zlínsku, kde 33 jantarových korálků (obr. 7: 11–43) doprovázelo také 29 skleněných. Opět zde bylo deponováno 8 náramků, z toho opět 4 žebrované a 4 spirálovité. Depoty náramků se objevují i bez jantarových korálků, příkladem je platěnické hradiště Křídlo na katastru Brusné, kde bylo nalezeno 9 náramků; 4 žebrované náramky pocházejí z Doubravy v okrese Loučka; dva náramky byly nalezeny ve Slavkově pod Hostýnem. Další pozoruhodný depot opasku v míse pochází z Pavlovic, tuto obětinu/vótum doprovázely tři jantarové korálky (obr. 7: 46–48). Zde byl do mísy vložen ženský luxusní opasek sestavený z drobných bronzových kroužků, se sérií bronzových průvleček a závěsků. K uvedenému výčtu lze doplnit dnes již neověřitelnou informaci o hromadném nálezu jantaru na horákovském hradišti Diváky. Zastoupení žebrovaných, pečetičkovitých, plechových a spirálovitých náramků v těchto depotech poukazuje na rozšíření tohoto zvyku ve stupni Ha D1 s možným přesahem do počátku stupně Ha D2 (Parzinger 7a). Tyto soubory odpovídají objemnému nálezu Sklabinský Podzámok 2 ze severního Slovenska z halštatského hradiště (obr. 9: 1–69), kde jsou vedle velkého množství jantaru opět 4 náramky a dále dvě loďkovité spony s dlouhým zachycovačem. Velmi dobře se tento horizont časově shoduje i s dalšími depoty, které neobsahují jantar nebo náramky. Jde o dva soubory s velmi luxusními předměty shodné datace Ha D1 – starší část Ha D2. Již v 80. letech 19. století budil pozornost depot v Nákle, kde bylo uloženo do žebrované cisty 8 bronzových šálků (Nekvasil 1993b, obr. 237) a dále doposud nepublikovaný nález v Kralicích na Hané z roku 2004 opět obsahující bronzové nádoby – 3 naběračky s pákovou rukojetí, 3 mísky s omfalem a 1 šálek s nožkou společně se sérií rozlámaných železných rožňů a závěsným zařízením na kotel. Z uvedeného vyplývá doposud neznámý fakt, který je avšak nutno podrobit diskuzi. U „šperkových depotů“ jsou přítomny ženské šperky někdy společně s jantary a sklem, u „servírovacích depotů“ jde naopak o předměty užívané muži. Toto rozdělení je dobře patrné na horákovských hrobech, bohužel platěnické pohřební zvyky nám toto nedovolují zatím potvrdit.

Zcela abnormální je soubor jantarových výrobků z jeskyně Býčí skála, která se nachází mimo souvisle osídlenou krajinu. Je pozoruhodný jak svojí kvantitou více jak 1800 ks, tak skladbou. V podstatě zde máme k dispozici kompletní typologickou škálu jantarových ko-

rálků a kruhů, dále navíc i 3 rozdělovače (obr. 14: 1–12, 16–17). Nedávná revize představila jeskyni jako polyfunkční prostor se zastřešujícím termínem jeskynní svatyně se čtyřmi možnými okruhy praktických funkcí: 1. obytnou; 2. výrobní; 3. obětně/pohřební; 4. obětně/votivní (Golec 2015, 133; Golec a kol. 2017, 76). Ty nacházíme v otevřeném nadzemním prostoru krajiny zpravidla odděleně. Nelze jasně stanovit k jaké funkci jantar přiřadit, nabízejí se tři z nich. Dva kusy naznačují zdejší výrobu (obr. 6: 77–78; 14: 14–15), ale mohly být také uloženy jako obětiny/vóta, což mohl být ostatně všechen zdejší jantar společně s mnohými dalšími předměty. Šňůry korálků ale mohly být též milodary pohřbených lidí, což není vůbec nepravděpodobné, protože se zde nacházejí pohřby abnormálně bohatých žen (např. se zlatými záušnicemi/náušnicemi a prsteny), které neznáme z hrobů osídlených nížin horákovskou kulturou při úpatí jižní Dražanské vrchoviny. V nich se jantar v ženských hrobech sice vyskytuje, ale maximálně v jednotkách nebo desítkách, nikoliv však stovkách kusů. Jantar z Býčí skály stále představuje polovinu celkového množství ze všech halštatských lokalit na Moravě (tab. 10). Stejná situace je u skleněných korálků, kterých odtud známe 4500 kusů. Situace znovu neodpovídá obvyklým horákovským pohřebním zvyklostem; celkový počet jantarových i skleněných artefaktů je abnormální.

5.2. Typy jantarových výrobků na Moravě ve fázi Ha C – Ha D1 (M. Golec, M. Chytráček)

V souboru artefaktů z Moravy lze ve starší fázi sledovat obě základní skupiny (tab. 4–5): Jantarové výrobky (A) a kovové výrobky s jantarem (B), viz kap. 3.2.

5.2.1. Korále a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištích, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 jsou na Moravě doloženy jantarové korálky charakterizované kulovitými (A1: šířka i výška je stejná), širokými (A2: šířka větší než výška) i vysokými tvary (A3: šířka menší než výška/délka), které lze dále členit do několika variant (tab. 4: A1–A3).

A1: Kulovité korálky mají šířku (průměr) a výšku stejnou, nenabýly obliby, coby milodar v hrobech horákovské, či platěnické oblasti. Ve větší míře asi 1280 ks pochází hlavně z Býčí skály (obr. 14: 1), zde ale nebyl bohužel typologický rozbor tak precizní a náleží sem i kusy stlačené A2a (obr. 14: 2) až kotoučovitě. Jeden kus pochází z depotu z Provodova (obr. 7: 16). Kulovité tvary korálků jsou zmiňovány i z Brna-Řečkovice, kde se zřejmě i vyráběly.

A2a: Oválné plošně stlačené korálky mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, svrchní a spodní strana je klenutá, není plochá. Vyskytují se hojně na území platěnické kultury v hrobech (Seloutky, obr. 7: 88; Pustiměř, obr. 7: 60, 68, 70) i depotech (Provodov, obr. 7: 11–15, 18–20, 33, 39–40, 43) a podle nálezů z výrobního odpadu v Kralicích na Hané (obr. 6: 3, 8, 12–13, 15, 17–18, 20–21, 23–24, 30, 32–34, 36–37, 50–51) zde byly i vyráběny. V oblasti horákovské kultury se jich našlo velké množství v Býčí skále (obr. 14: 2), z hrobu v Hru-

šovanech u Brna je doložen jeden exemplář. Jantarová hlavice bronzové jehlice z Blažovic (*obr. 8: 4; 14: 18*) pochází z hrobu horákovské kultury; tvarově se shoduje s oválnými korálky.

A2b: Kotoučovitě korálky se vyznačují výrazným zploštěním, mají často obdélný průřez, svrchní a spodní strana je plochá. Na Moravě jsou zastoupeny v hrobech (Pustiměř, *obr. 7: 59, 61–65, 67, 69, 71–77, 82–84*) a depotech (Provodov, *obr. 7: 18, 26, 29–31, 34–37, 41*) platěnické kultury. Běžně se vyskytují na území horákovské kultury v hrobech (Brno - Horní Heršpice, Oslavany, Velké Hostěradky, Mohelno, Slavkov u Brna, *obr. 7: 49; 7: 53; 7: 44–45; 7: 1–10*) i na sídlištích (Kuřim, Brno-Řečkovice), kde nálezy polotovarů prozrazují jejich výrobu (*obr. 6: 70–72*). Velké množství jich také pochází z jeskyně Býčí skála (*obr. 14: 1–2*).

A2c: Bochníčkovité korálky mají spodní stranu plochou, svrchní více vypouklou a najdeme je především v oblasti platěnické kultury, kde se vyskytují v depotech (Provodov, Pavlovice, *obr. 7: 17, 21–23, 25, 27, 32, 47*). Objevují se zde také ve výrobním odpadu sídlištních objektů v Kralicích na Hané (*obr. 6: 14, 16, 19, 28, 42*). Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště např. mezi var. A2b–A2c.

A2d: Válcovité korálky s průřezem ve tvaru obdélníku nebo čtverce mají vnější boční stěny více méně rovné a svislé, svrchní i spodní strana je plochá, šířka větší nebo stejná jako výška. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště např. mezi var. A2b–A2d. Známe je v platěnické kultuře z hrobů (Pustiměř, *obr. 7: 61, 66*) i z výrobního odpadu na sídlišti v Kralicích na Hané (*obr. 6: 43*). Také v horákovské kultuře se objevují v hrobech (Velké Hostěradky, *obr. 7: 52*) a byly vyráběny na sídlištích (Kuřim, *obr. 6: 58, 62, 64*). Jejich produkce snad probíhala i v polyfunkčním prostoru jeskynní svatyně Býčí skála, kde se našly polotovary korálků (*obr. 6: 77; 14: 14–15*).

A2e: Diskovité korálky se vyznačují protáhlým trojúhelníkovitým průřezem, na území platěnické kultury jsou zastoupeny v hrobech (Pustiměř, *obr. 7: 79–81*), doložená je i jejich výroba na sídlišti v Kralicích na Hané (*obr. 6: 2, 22, 41*). V oblasti horákovské kultury překvapuje velké množství těchto korálků (527 ks) v Býčí skále (*obr. 14: 3*). Z hrobů zde známe pouze diskovité formované jantarové hlavice bronzových jehlic (Brno-Holásky, *obr. 8: 2–3; 14: 20*).

A2f: Čočkovité korálky mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, nápadná je dvojkónická profilace. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště mezi var. A2f–A3c. V platěnické kultuře jsou doloženy v podobě polotovarů i dokončených kusů v sídlištním objektu s výrobním odpadem z Kralic na Hané (*obr. 6: 4–7, 25, 26, 29, 35, 39–40*), objevují se zde také v depotech (Provodov, *obr. 7: 24, 28, 38; Pavlovice, obr. 7: 46, 48*).

A3a: Vřetenovité podlouhlé symetrické korálky se vyznačují vypouklými vnějšími stěnami s plynulým zaoblením v nejširším místě, délka (výška) je vždy větší než šířka. Na Moravě jsou výjimečné. V oblasti platěnické kultury známe jeden polotovar ze sídlišti v Kralicích na Hané (*obr. 6: 31*), na území horákovské kultury lze doložit 5 ks z Býčí skály (*obr. 14: 4–7*).

A3b, A3d: Dvojkónické korálky těchto variant nejsou na Moravě doloženy (specifikace *kap. 3.2.1*).

A3c: Dvojkónické symetrické korálky mají šířku i výšku téměř shodnou, nápadná je dvojkónická profilace s lomem v nejširším místě. Časté jsou plynulé přechody mezi var. A3c–A2f. Tato varianta je doložena na území horákovské kultury, korálek se našel v mohyle z Morašic (*obr. 8: 6*). Také jantarové hlavice bronzových jehlic z hrobů horákovské kultury se svým tvarem shodují s dvojkónickými symetrickými korálky (Brno-Holásky, Morašice, *obr. 8: 1, 5; 14: 22*).

A3e: Soudkovité korálky mají boční stěny mírně vypouklé, výška je větší nebo stejná jako šířka. Na Moravě jsou vzácné, můžeme je doložit pouze jedním exemplářem v hrobu horákovské kultury (Velké Hostěradky, *obr. 7: 54*).

A3f: Soudkovité korálky čtvercového půdorysu nejsou na Moravě doloženy (specifikace *kap. 8.2.1*).

A3g: Rourkovité podlouhlé korálky mají vnější boční stěny rovné, výška (délka) je výrazně větší než šířka. Vyskytly se na území platěnické kultury ojedinele v hrobu (Pustiměř, *obr. 7: 78*), na sídlišti v Kralicích na Hané (*obr. 6: 10–11, 38*) byly i vyráběny. V oblasti horákovské kultury probíhala zřejmě také jejich produkce, jak naznačuje nález polotovaru z Kuřimi (*obr. 6: 65*). Známe je tu ojedinele i z hrobové výbavy (Velké Hostěradky, *obr. 7: 51*) a z jeskyně Býčí skála (*obr. 14: 1*).

5.2.2. Kroužky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

A4a1: Hráněné kroužky prstencovitého tvaru s pravidelným kosočtvercovým průřezem se vyskytly jen na území horákovské kultury a známe je pouze z Býčí skály v počtu 5 ks (*obr. 14: 8–12*).

A4a2–5: Hráněné kroužky těchto variant nejsou na Moravě doloženy (specifikace *kap. 3.2*).

A4b1: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru lze doložit jen v horákovské kultuře ve výbavě hrobu z Brna-Holásek (*obr. 8: 9*).

A4b2: Oblé profilované kroužky prstencovitého tvaru s oběžným žebírkem při ústí centrálního otvoru se na Moravě vzácně vyskytly v prostředí platěnické kultury (*obr. 12: 50*), v depotu z Provodova (*obr. 7: 42*). Nápadné soustředění těchto kroužků zaznamenáváme zvláště v Horním Rakousku, Salcbursku a na území Bavorska.

A4b3: Oblé kroužky kotoučovitěho tvaru mají menší centrální otvor (jeho světlost se pohybuje mezi $\frac{1}{3}$ a $\frac{1}{5}$ průměru kroužku) a téměř obdélníkový průřez, vnější strany kroužku jsou mírně zaoblené. Známe je pouze na území horákovské kultury, patřily k výbavě hrobu ve Velkých Hostěradkách (*obr. 7: 85–87*).

A4b4–7: Oblé kroužky těchto variant nejsou na Moravě doloženy (specifikace viz *kap. 4.2.2*).

5.2.3. Rozdělovače a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

A5a: Ploché rozdělovače obdélného tvaru (šířka vždy přesahuje dvojnásobek tloušťky) známe pouze na území

horákovské kultury, patří k souboru jantarových korálků z Býčí skály (obr. 7: 89–91; 14: 16).

A5b–c: Rozdělovače těchto variant nejsou na Moravě doloženy (specifikace viz kap. 3.2.3; 7.2.2).

5.3. Typy kovových výrobků s jantarem na Moravě ve fázi Ha C – Ha D1 (M. Golec, M. Chytráček)

5.3.1. Jehlice a jejich datování, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Bronzové a železné jehlice s jantarovou hlavicí jsou specifickým horákovské kultury, představují zde nejčastější kombinaci jantaru a bronzu. Jedná se však o starší nálezy a poloha v hrobech je nejasná. Velmi kusé informace poskytují dva velmožské hroby z Brna-Holásek 1 a 2. Původní polohy čtyř jehlic s jantarovou hlavicí neznáme. U prvního hrobu s jehlicí typu B2a jde o dvojhrob muže a ženy v obou případech uložené kostrově. Jedna jehlice typu B2b pochází z druhé mohyly, hrob Brno-Holásky 2 měl obsahovat jen mužský pohřeb, přídatný druhý pohřeb ženy zjištěn nebyl, nicméně inventář to naznačuje. Dva další kusy jehlic typu B2c nejsou nejen prostorově podchyceny, ale dokonce ani nevíme, zda pocházely z mohyly 1 nebo 2. Podobně nejasná situace je také ve velmožské mohyle z Morašice 1, šlo opět o dvojhrob, tentokrát vypraven kostrově a žárově. Poloha jehlice s jantarovou hlavicí typu B2b díky sekundárnímu narušení / vykradení hrobu není známa. Totéž platí také pro přesnou polohu jehlice typu B2e v další velmožské mohyle Hlásnica u Horákova. Šlo opět o dvojhrob s kostrovým a žárovým pohřbem. Toto zajímavé téma zůstává tedy zatím blíže neosvětleno. Lze nicméně konstatovat fakt, že mimo jmenovanou skupinu nejbohatších velmožských pohřbů je (snad až na celek z Blažovic s jehlicí typu B2d) neznáme a můžeme je chápat jako šperk sociální špičky. Snad až nové výzkumy přinesou více podkladů k tomuto zajímavému jihomoravskému tématu.

B2a: Bronzová jehlice s čočkovitým tvarem hlavičky z jantaru je doložena z mohyly 1 v Morašicích (obr. 8: 7); zachovala se jen jantarová hlavička se zbytkem bronzového dřívku jehlice v otvoru.

B2b: Bronzová jehlice s dvojkónickým tvarem hlavičky z jantaru se našly v mohyle 2 v Brně-Holáskách (obr. 8: 1) a v mohyle 1 z Morašic (obr. 8: 5).

B2c: Bronzová jehlice s diskovitým tvarem hlavičky z jantaru byly součástí hrobového inventáře v mohylách 1 a 2 v Brně-Holáskách (obr. 8: 2–3). Zcela stejný tvar jehlice s diskovitou hlavicí je dokumentován v souboru nálezů z jeskyně Býčí skála (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 24, 235, Taf. 2: 23). Kresba naznačuje, že dřívky jehlice i diskovitá hlavička byly zhotoveny z odlišných materiálů, krček ovíjel drát podobně jako u jehlice z Brna-Holásek. V citované publikaci je ovšem jehlice popsána jako bronzová jehlice s kulovitou hlavicí a žebrovaným krčkem, o jantaru zde není žádná zmínka. Šperk autoři přiřazují k jehlicím typu Wollmesheim ze starší a střední doby popelnicových polí. Při revizi ná-

lezů z Býčí skály v roce 2015 se zmíněnou jehlicí nepodařilo nalézt. Nelze vyloučit, že její zařazení je chybné (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 24) a představuje spíše jehlici s jantarovou diskovitou hlavicí var. B2c.

B2e: Jehlice s oválným, profilovaným, plošně stlačeným tvarem hlavičky pochází z mohyly Hlásnica u Horákova (obr. 8: 8); zachovala se jen jantarová hlavička se zbytkem železného dřívku jehlice v otvoru.

Nejistým předmětem je bronzová jehlice s labuťkovitým krčkem na sídlišti v Kuřimi, u níž byl nalezen jantarový kus s provrtem (obr. 6: 63; 15: 14). Autoři výzkumu tyto dva předměty spojují dohromady, jiná labuťkovitá jehlice s jantarovou hlavicí však zatím není známa. Každopádně v ohrazené osadě v Kuřimi byly protáhlé typy korálků preferovány a mohlo jít o zdejší invenci. Jedná se zřejmě o možný cenný náznak spojení bronzového předmětu s jantarovým korálkem ve výrobním areálu na sídlišti.

5.3.2. Spony a jejich datování, poloha v hrobech / na sídlištech, geografické rozšíření

B1a: Obloukovitá spona ze sídlištního objektu v areálu hradiště Brno-Obřany (obr. 8: 10) je zachována jen ve fragmentu, má však dochované kostěné články na lučičku a je datovaná do stupně Ha C1. Střední část lučičku zřejmě zdobil jantar.

5.3.3. Řetízky a jejich datování, poloha v hrobech / na sídlištech, geografické rozšíření

B3: Řetízek s jantarovým korálkem není na Moravě zastoupen. V hrobě Oslavany 1 byly jantarové korálky nalezeny na bronzovém drátu (obr. 7: 49–50).

5.4. Věk a pohlaví pohřbených s jantarem na Moravě ve fázi Ha C – Ha D1 (M. Golec)

Jantar známe ve fázi Ha C – Ha D1 z Moravy z 19 lokalit (tab. 11, 13). Absence antropologických analýz u převážné většiny hrobů je evidentní, a tak můžeme podat zprávu o tomto tématu jen na základě malého počtu celků. Z těch případů, kde rozbor k dispozici je a byl přítomen i jantar, evidujeme 4 hroby mužské, 5 ženských, i když to nevíme s úplnou jistotou a 5 hrobů doložilo společné uložení muže a ženy, jde o dvoj- a trojhroby (tab. 13). Evidované případy ukazují na dospělé, a to mladší i starší věkové kategorie. Pohřby dětí nejsou na Moravě doloženy. Díky kostrovému pohřebnímu ritu můžeme analyzovat pouze horákovské hroby, což platěnický striktně žárový ritus neumožňuje.

Ve velmožském mužském hrobě v Brně-Holáskách 2 byly původně uloženy 4 korálky (tab. 13, k. č. 26, st. f.), celek obsahoval jehlici s jantarovou hlavicí (obr. 8: 1, typ B2b). Buď z tohoto, nebo druhého velmožského hrobu Brno-Holásky 1 (tab. 13, k. č. 26, st. f.) pochází další podobná jehlice (obr. 8: 1, typ B2c). Tento hrob obsahoval dvě kostry, muže a ženu. Další jehlice je bezpečně z tohoto celku (obr. 8: 3, typ B2a). Mužský velmožský hrob pochází z Hrušovan u Brna (tab. 11, k. č. 30, st. f.),

byl v něm nalezen masivní jantarový korál. Dva mužské hroby pocházejí z Vojkovic, a to č. 7 a 109 (*tab. 13*, k. č. 36, st. f.), věk prvního muže byl 20 a druhého 40–50 let. Možné hroby žen jsou známy z Modřic, Mohelna a Velkých Hostěrádek (*tab. 13*, k. č. 31, 32, 35, st. f.), věk ale neznáme. Všechny tři bohaté celky se podobají výskytem většího množství korálků – 22 ks v Mohelně a 33 ks ve Velkých Hostěrádkách, u Modřic nebyl počet publikován, ale má jít o náhrdelník sestavený z jantarových korálků. Bezpečně byly určeny jen dvě ženy: jedna ve věku 21 let byla identifikována ve Vojkovicích (*tab. 13*, k. č. 36, st. f.) a druhá ve věku 35–50 let ve Slavkově u Brna (*tab. 13*, k. č. 37, st. f.). Výbavu pohřbu ženy ze Slavkova u Brna můžeme považovat za velmožskou, opět je zde větší množství jantaru, tentokrát v počtu 10 ks. Můžeme tedy konstatovat, že jantar se objevuje u obou pohlaví a všech věkových skupin. U bohatých horákovských žen a pravidelně u velmožek se nachází větší počet jantaru, což neplatí pro muže. Více násobné pohřby v hrobech známe z Brna-Holásek 1, kde jedna kostra dle milodarů v okolí náležela muži a druhá kostra ženě, věk není znám. Velmi zajímavý hrob pochází z Brna-Zábrdovic (*tab. 13*, k. č. 28, st. f.), kde byli nalezeni tři dospělí jedinci věku *adultus*, z toho byly dvě kostrově pohřbené ženy a jeden žárově uložený muž. Větší množství jantaru se našlo opět u pohřbů obou žen: kromě korálků skleněných šlo o jantarové korálky v počtu 29 a 10 ks. Dvoj pohřbem mohla být Hlásnice u Horákova, dle mužské a ženské výbavy se soudí, že zde spočinuli muž a žena neznámého stáří, a to opět kombinovaně, kostrově a žárově (*tab. 13*, k. č. 29, st. f.). Z tohoto velmožského celku pochází jehlice s jantarovou hlavicí (*obr. 8: 8*, typ B2e). Stejná situace se opakovala v Morašicích (*tab. 13*, k. č. 33, st. f.), opět kostrový a žárový pohřeb, posouzený jako muž a žena, neznámého stáří. Kamenná hrobka s dromovým vstupem obsahovala také jehlici s jantarovou hlavicí (*obr. 8: 5*, typ B2b). Trojhrobem byla mohyla v Oslavanech (*tab. 13*, k. č. 34, st. f.), kde spočinuly tři pohřby lidí neznámého věku, z toho dva kostrové a jeden žárový, pohlaví bylo určeno jen u dvou kostrových, a to jako muž a žena. Více násobné pohřby náležejí pravděpodobně velmožům, obsahují množství inventáře, jsou nákladně upraveny a obsahují pravidelně jantarové korálky nebo jehlice. U těch bohužel bezpečně nevíme, zda náležely mužům či ženám.

5.5. Jantar a ostatní milodary, pohřební ritus a úprava hrobů na Moravě ve fázi Ha C – Ha D1 (*M. Golec*)

Jantar na území Moravy fáze Ha C – Ha D1 pochází jak z území platěnické, tak i horákovské kultury. Váže se ke dvěma ze tří kategorií hrobů, ke knížecím nejbohatším komorovým hrobům (cca 5 x 5 či 6 x 4 m) s někdy zjištěnou rozměrnou mohylou, dále i ke komorovým hrobům středně bohatým (*tab. 13*). V jamkových hrobech již nebývá, nicméně o nich máme málo informací. V horákovské oblasti dominují kostrové hroby. V nich jsou uloženy dva nebo tři pohřby, kde jsou oba kostrové nebo jde o kombinaci kostrového a žárového ritu. Zde se nám jantar velmi dobře dochovává. V platěnické ob-

lasti známe vždy jen pohřby žárové. Jantar se do nich, alespoň v některých případech, musel přidávat až po kremaci, neboť by se jinak nezachoval.

Z 19 lokalit stupně Ha C – Ha D1 s výskytem jantaru evidujeme 6 platěnických a 13 horákovských. Z toho v platěnické oblasti můžeme jako mužské velmožské hroby posoudit pouze 2 celky z Jevíčka (*tab. 13*, k. č. 19, st. f.), v horákovské oblasti pak oba hroby z Brna-Holásek, dále Brna-Horních Heršpic, mohylu Hlásnice u Horákova, dále hroby Hrušovany u Brna, Morašice a možná Oslavany (*tab. 13*, k. č. 26, 27, 29, 30, 33, 34, st. f.). Řada z nich pojmla i tzv. přidavné pohřby žen, což je v této oblasti rozšířený zvyk. Ženské velmožské pohřby nedosahují tak velkých rozměrů, jde o komorové hroby, které odpovídají stejně velikým mužským středně bohatým komorovým hrobům (2 x 1,5 či 3 x 2 m). Převyšují je ale svojí výbavou. Jde o celky z Brna-Zábrdovic, Modřic, dále Mohelna a Velkých Hostěrádek (kde byl zachován také mohylový násep) nebo Slavkova u Brna (*tab. 13*, k. č. 28, 31, 32, 35, 37, st. f.). Středně bohaté hroby mužů a žen pocházejí jen z Vojkovic (*tab. 13*, k. č. 36, st. f.). V horákovské oblasti je nápadné, že jantar pochází především z hrobů velmožů a velmožek; jde tak pravděpodobně o komoditu společensky mocných lidí.

Mužské horákovské hroby s jantarem obsahují pestrý výběr pohřebních milodarů. Souvisí to s faktem, že jde většinou o velmožské celky. Ve stupni Ha C nabýly obliby bronzové talířovité mísy, jež se ukládaly ve dvojici: Brno-Holásky 1 a 2, Hlásnice u Horákova. Ve vyloupených Morašicích jejich počet neznáme, byly však nalezeny pozůstatky nejméně dvou mís (*tab. 13*). V Brně-Holáskách 2 přibyla ještě bronzová naběračka s pákovou rukojetí. Ročně pocházejí z Brna-Holásek 2 a Hlásnice u Horákova. Meč pochází pouze z Brna-Holásek 1. Kopí se v Brně-Holáskách našlo v obou hrobech, v prvním hrobu jeden kus, ve druhém dva. Dvě kopí známe také z Hlásnice u Horákova a jedno z hrobu v Oslavanech (*tab. 13*). Vůz v hrobech činil při identifikaci problémy a nebyl rozpoznán. Až při moderních výzkumech se situace mění. Ve stupni Ha C1b byl v Hrušovanech u Brna do komory uložen vůz ze dřeva, zřejmě bez kovových částí. Velmožské parametry již zmíněných lokalit tak nevylučují uložení celodřevěných vozů běžněji (popřípadě mohly být vyndány). Kovové části koňského uzdění, popř. záprahu známe z více hrobů ze šesti celků, z obou komor z Brna-Holásek, Hlásnice u Horákova, Morašic a Oslavan (*tab. 13*). Nůž byl běžným milodarem a pochází z řady hrobů horákovské a tentokrát i platěnické kultury. Na teritoriu platěnické kultury se pohřební zvyky velmi odlišovaly, ukládání tak bohaté výbavy vůbec neznáme, nacházíme ji naopak v depotech.

Průmět obou kulturních oblastí pak vidíme v drobném šperku, především u spon a náramků (*tab. 13*). Ty jsou nápadně typické pro pohřby žen. Naproti tomu jehlice s jantarovou hlavicí B2a–c (*obr. 8: 1–3*, 5, 8; *tab. 13: 14: 19–22*) se váží jen k oblasti horákovské kultury. Tři takové jehlice jsou známé z mohyl 1 a 2 v Brně-Holáskách (*obr. 8: 1–3; 14: 20–22*), jedna z Hlásnice u Horákova (*obr. 8: 8; 14: 19*) a dvě z Morašic (*obr. 8: 5, 7*). V případě pohřbů z Brna-Holásek 1, Hlásnice u Horákova

Jantar v hrobech								Typy jantarových výrobků (A)							T. kov. v. s. j. (B)					
Č. lokality	Lokalita	Hrob	Typ hrobu	Pohřeb	Pohlaví	Věk	Datování	Jantar							Jantar + kov					
								Korálky						Kroužky	Závěšky	Jehlice				
								A2			A3			A4	A6	B2				
								a	b	c	d	e	f	c	e	g	b	a	b	a
19	Jevíčko	1 a 2	komorový	?	?	?	HaC2-D1							?	?					
20	Luleč	2	?	?	?	?	plat. k.			1										
21	Moravičany	1116	?	žárový	?	?	HaC2-D1	1												
22	Nemojany	?	?	žárový	?	?	plat. k.	?	?	?	?	?	?	?	?	?				
23	Pustiměř	2	komorový srub. konstr.	žárový	?	?	HaD1	17	8		3		1							
23	Pustiměř	4	komorový srub. konstr.	žárový	?	?	HaC?	x	x	1	x									
23	Pustiměř	1	komorový srub. konstr.	žárový	?	?	HaC2-D1	x	x	1	x									
24	Seloutky	H2/1923	?	?	?	?	HaC2-D1	?	?	?	?	?	?	?	?					
24	Seloutky	H4/1923	?	?	?	?	HaC2-D1	?	?	?	?	?	?	?	?					
24	Seloutky	H1/2012	komorový srub. konstr.	žárový	?	?	HaC2-D1	x		1										
24	Seloutky	H8/2012	komorový srub. konstr.	žárový	?	?	HaC2-D1	1												
25	Blažovice	?	?	žárový	?	?	HaC												1	
26	Brno-Holásky	1	komorový srub. konstr.	1. konstr.; 2. konstr.	1. muž; 2. žena	?	HaC2	?	?	?	?	?	?	?	?		1	1		
26	Brno-Holásky	2	komorový srub. konstr.	kostrový	muž	?	HaC2	?	?	?	?	?	?	?	?	1		1	1?	
27	Br.-Horní Heršpice	4	?	kostrový	?	?	HaC	4												
28	Brno-Zábřovice	214/19	komorový srub. konstr.	1. konstr.; 2. konstr.; 3. žárový	1.–2. ženy; 3. muž	1.–3. adultus	HaD1	?	10	?	?	?	?	?	?					
29	Hlásnica u Horákova	1	komorový?	1. kostrový; 2. žárový	1. muž; 2. žena	?	HaC2												1	
30	Hrušovany	1	komorový	kostrový	muž	?	HaC1b	1												
31	Modřice	1801	komorový	kostrový	žena?	?	HaC2-D1	?	?	?	?	?	?	?	?					
32	Mohelno	1	mohyla	kostrový	žena?	?	HaC2-D1	19												
32	Mohelno	1926	?	1. kostrový; 2. žárový	?	?	HaC2-D1?	?	?	?	?	?	?	?	?					
33	Morašice	1	komorový v mohyle	1. kostrový; 2. žárový	1. muž?; 2. žena?	?	HaC2				1					1	1			
34	Oslavany	1	kruhový v mohyle	1. konstr.; 2. konstr.; 3. žárový	1. muž?; 2. žena?; 3.?	?	HaC1-2	?	1	1	?									
34	Oslavany	4	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?						
35	Velké Hostěrádky	12	komorový v mohyle	kostrový	žena?	?	HaC2-D1	1	3			x	1	3						
36	Vojkovice	4	komorový srub. konstr.	kostrový	žena	21 let	HaC2-D1	1												
36	Vojkovice	7	komorový srub. konstr.	1. kostrový; 2. žárový	1. muž; 2.?	1. 20 let	HaD1	?	?	?	?	?	?	?	?					
36	Vojkovice	60	komorový srub. konstr.	žárový	?	adultus?	HaC2-D1	1												
36	Vojkovice	109	komorový srub. konstr.	kostrový	muž	40–50 let	HaC2-D1	?	?	?	?	?	?	?	?					
37	Slavkov u Brna	1	komorový srub. konstr.	kostrový	žena	35–50 let	HaD1	10												

Tab. 13. Jantar z hrobů Ha C – Ha D1 na území Moravy, pohřební rítus, typ hrobu a další milodary.

a Morašic se jedná vždy o mužské velmožské hroby s tzv. přídavnými pohřby. U Blažovic si zařazením nejsme jisti. Protože se ani v jednom případě nenašla ta-

ková jehlice v ryze ženském hrobu, nelze zatím jednoznačně rozhodnout, zda se jedná o ženský nebo mužský šperk. Jiné rozložení pak mají bronzové jehlice

6. Jantar ve fázi Ha D2 – LT A na Moravě

(M. Golec)

6.1. Nálezová prostředí na Moravě ve fázi Ha D2 – LT A

V průběhu stupně Ha D2 (mezi starší a mladší částí = tj. mezi Parzinger 7a a 7b/c) došlo na Moravě k nové hluboké kulturní transformaci. Jejím výsledkem je ukončení ukládání všech hrobů na pohřebištích horákovské a platěnické kultury, které byly zakládány ve stupni Ha C. Kulminací artefaktuálního bohatství pozorujeme ve stupni Ha D1 a starší části Ha D2. Tato změna je velmi nápadná, koresponduje s rozsáhlým teritoriím východohalštatského kulturního okruhu, které prodělalo stejný kulturní zlom. Diskutovaným původcem těchto rázných kulturních změn se jeví smíšená nomádská vekerzugská kultura, šířící se z oblasti Karpatské kotliny nejpozději kolem poloviny 6. století př. n. l. V rámci této změny došlo k ukončení dosavadních běžných pohřebních pravidel. Identifikace mladší části stupně Ha D2, dále Ha D3 a také LT A se stala v porovnání se západními regiony značným problémem. Porovnáním této situace s oblastí (v pozdním halštatu zejména s jihozápadními Čechami), která prodělávala posledních několik století obdobný rytmus kulturních proměn, je rozdíl velmi nápadný. Oblast středních, jižních a západních Čech zažívala v pozdně halštatském a časně laténském období kulturní kontinuum bez známky úpadku. Řada celků poukazuje na přítomnost nobility, a tedy funkční stav ekonomicko-politické organizace. Právě přítomnost luxusních artefaktů od mladší části stupně Ha D2 na Moravě identifikovánu nemáme. Předpokládané změny společenské organizace se odrazily v neklidné době v rozpadu sítě s transportem jantaru přes Moravu. Nyní nemáme žádný doklad jeho zpracovávání. Situace zase kontrastuje právě s Čechami. Vše poukazuje na to, že „moravská větev“ jantarové severo-j jižní cesty byla posunuta více na západ a nově procházela oblastí Čech. Proti tomu Morava s velkou pravděpodobností v této době představovala okrajové (politicky závislé či podřízené) pásmo rozpínající se kultury Vekerzug. Není vyloučeno, že právě ona zde rozvinula nový typ společenské organizace (viz *kap. 12*). Ten po celé století (550–450 př. n. l.) nedovoľoval naplňovat obvyklé projevy halštatské nobility, které známe z regionů ležících západně od Moravy (Bartík et al. in press; Golec — Čermáková — Fojtík 2017).

V tomto období musíme být velmi obezřetní s časovým řazením nálezových celků. Díky tomu, že došlo k ukončení ukládání hrobů, vzniká metodický problém s datací. Nálezový katalog je tak sestaven na základě datací různých badatelů, kteří celky do pozdně halštatského období zařadili. K tomu je třeba přistupovat obezřetně a kriticky.

6.1.1. Hrobové nálezy

Ojedinelým dokladem možného pozdně halštatského nálezového celku s jantarovým inventářem je hrob č. PH 106 ze Slatinek z oblasti platěnické kultury. 35 korálků bylo uloženo v popelnici společně s dalšími šperky, což odkazuje na pohřeb zpopelněné ženy (*tab. 14, 16*). V oblasti horákovské kultury všeobecně hroby, tedy ani s jan-

tařem neznáme. Tento trend se až na ojedinělé výjimky udržuje na celé Moravě do konce doby halštatské, a nastavený trend pokračuje i v časně laténském období.

6.1.2. Sídlištní nálezy

Nápadně odlišná situace nastala také na sídlištích, zatímco do stupně Ha D1, popř. starší části Ha D2 (Parzinger 7a) se nám stále množí nové a nové doklady o zpracování jantaru; později již nálezy zcela schází. Zdejší datace celku z Polešovic není jistá. Není vyloučeno, že v časně laténském období dochází k postupnému obnovování obchodně-výrobních tradic, na což ukazují sídlištní celky z Olomouce-Neředína (*obr. 8: 11–12*) a Modré (*obr. 8: 13–14*). Nicméně doklady o výrobě stále neznáme.

6.1.3. Depoty a jeskyně

Také pozdně halštatské depoty, bezpečně od mladší části stupně Ha D2 (Parzinger 7b/c), se odmlčely. Figuruje zde dnes již nerevidovatelný depot z hradiště v Divácích, nicméně jeho datování zůstává do budoucna otevřené. Podle jeho údajné skladby sestávající z jantarových a skleněných korálků a bronzových náramků je vysoce pravděpodobné, že patří ještě do horizontu „šperkových depotů“, jejichž těžiště leží ve stupni Ha D1, popř. starší části stupně Ha D2 (Parzinger 7a). Totéž platí o nálezovém souboru z jeskynní svatyně v Býčí skále (*obr. 14: 1–17*), kde těžiště rozsáhlého celku opět náleží do tohoto časového rozmezí od stupně Ha D1 do starší části Ha D2 a typické prvky mladší části Ha D2 již chybí.

6.2. Typy jantarových výrobků na Moravě ve fázi Ha D2 – LT A

V souboru sledovaných artefaktů ve střední Evropě rozlišujeme dvě základní skupiny (*tab. 4–5*): Jantarové výrobky (A) a kovové výrobky s jantarem (B), (viz *kap. 3.2*). Nicméně v pozdně halštatském a časně laténském období nám z území Moravy vymizely až na několik málo výjimek jakékoliv doklady jantaru (*tab. 15, 16*).

6.2.1. Korálky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištích, geografické rozšíření

A1: Kulovité korálky mají šířku (průměr) a výšku stejnou, doloženy jsou pouze 1 ks ze sídliště v Modré (*obr. 8: 13*).

A2a: Oválné plošně stlačené korálky mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, svrchní a spodní strana je klenutá, není plochá. Známé jsou ze sídliště v Olomouci-Neředíně (*obr. 8: 12*) a ze sídelního kontextu Modré (*obr. 8: 14*).

A2d: Válcovité korálky s průřezem ve tvaru obdélníku nebo čtverce mají vnější boční stěny více méně rovné a svislé, svrchní i spodní strana je plochá, šířka větší nebo stejná jako výška. Někdy lze registrovat plynulé přechody např. mezi var. A2b–A2d–A3e. Zastoupeny jsou pouze jedním exemplářem ze sídliště v Olomouci-Neředíně (*obr. 8: 11*).

Další typy nejsou na Moravě doloženy.

Tab. 14. Pohřebiště s nálezy jantaru na území Moravy v Ha D2 – LT A. — **Taf. 14.** Gräberfelder mit Bernsteinfinden auf mährischem Gebiet in Ha D2 – LT A.

Jantar v hrobech																								
Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem hrobů	Hroby s j.		Typy jantarových výrobků (A)													Celkem artefaktů				
					HaD2	% s jantarem	Korále													Jisté	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)	
							A1	A2					A3											
								a	b	c	d	e	f	a	b	c	d	e	f					g
30	Slatinky	1932–39	platěnická	254	1	3 %	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	35	35	35	?

Tab. 15. Sídliště a depoty s nálezy jantaru na území Moravy v Ha D2 – LT A. — **Taf. 15.** Siedlungen und Hortfundpe mit Bernsteinfinden auf mährischem Gebiet in Ha D2 – LT A.

Jantar na sídlištích a v depotech															
Č. lokality	Lokalita	Rok	Region	Celkem obj. s jantarem	Jantar ks.		Typy j. výr. (A)		Celkem artef.		Amorfní ks		Nálezová situace		
					HaD2-3	LTA	A1	Korále		Jisté	Odhad	Celkem		Hmotnost (g)	Jantar ks, hmotnost (g)
								a	d						
31	Modrá	1997–05	S. M.	1	2	1	1	2	2	2	?	obj. 1/2002			
32	Olomouc-Neředín	1998–06	S. M.	2	2	1	1	2	2	2	?	obj. 987, 1304			
33	Polešovice	1970–71	Stř. a S. M.	2	x (?)							x	chata P70/II/205; jáma P71/232		
34	Diváky	1985?	J. Mor.	1	x (?)	?	?	?	x	x	?		depot na hradišti		

Tab. 16. Jantar z hrobů Ha D2 – LT A na území Moravy, pohřební ritus, typ hrobu a další milodary. — **Taf. 16.** Bernstein aus den Gräbern auf mährischem Gebiet in Ha D2 – LT A, Bestattungsritus, Grabart und weitere Beigaben.

Jantar v hrobech																									
Č. lokality	Lokalita	Hrob	Typ hrobu	Pohřeb	Pohlaví	Věk	Datování	Region	Typy jantarových výrobků (A)													Další milodary			
									Jantar													Bronz		Keramika	
									Korále													Šperk a kraj			
									A1	A2					A3					Náramek	Žaušnice	Kroužek	Spona		
a	b	c	d	e	f	a	b	c		d	e	f	g												
30	Slatinky	PH106	popelníkový	žárový	žena ?	?	Ha D2	Stř. a S. Morava	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	4	98	1	1

6.2.2. Kroužky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Jantarové kroužky nejsou na Moravě v mladší fázi doloženy.

6.3. Věk a pohlaví pohřbených s jantarem na Moravě ve fázi Ha D2 – LT A

V této kategorii lze jen uvést, že jediný žárový hrob, a to platěnické kultury ve Slatinkách PH 106 náležel podle milodarů asi ženě (tab. 16).

6.4. Jantar a ostatní milodary, pohřební ritus a úprava hrobů na Moravě ve fázi Ha D2 – LT A

Období pozdního halštatu a časného laténu v zásadě nelze na hrobových celcích studovat. Změna pohřebního ritu to neumožňuje. Hroby, známé z předchozího období se přestaly od stupně Ha D2 ukládat. Vymizel jeden ze základních pramenů pro studium tohoto tématu, který je tak typický pro předchozí starší fázi stupňů Ha C – Ha D1 (popř. starší část stupně Ha D2 = Parzinger 7a). Situace byla vyvolána novým politicko-ekonomickým systémem etablovaným pod tlakem nomádké skýtoindní vekerzuské kultury (Golec — Čermáková — Fojtík 2017; Bartík et al. in

Nálezová prostředí	Celkem		Pohřebiště		Sídliště		Depoty	
	lokality	ks jantar	lokality	ks jantar	lokality	ks jantar	lokality	ks jantar
HaC-HaD1	5	1924+	2	295+	2	10+	1	1620
HaD2-LTA	3	263	3	263	0	0	0	0

Tab. 17. Nálezová prostředí jantaru na území Slovenska ve starší době železné. — **Taf. 17.** Bernstein-Fundmilieus auf slowakischem Gebiet in der älteren Eisenzeit.

press). Časně laténské období toto vymezení k hrobům dle dosavadních znalostí stále následuje, ač se podařilo situaci zvrátit a obnovit předchozí vývoj autochtonní kultury.

7. Jantar ve fázi Ha C – Ha D1 na Slovensku

(M. Chytráček)

7.1. Nálezová prostředí na Slovensku ve fázi Ha C – Ha D1

Jantarové předměty se ve starší a mladší době halštatské vyskytují na území Slovenska v různých typech nálezů zatím jen na 5 lokalitách (tab. 17). Početnější jsou nálezy jantaru v hrobech (2 lokality – 295 kusů jantaru) než na sídlištích (2 lokality – 10 kusů jantaru). Velké množství jantarových předmětů pochází z nedávno objeveného depotu (1620 kusů jantaru).

7.1.1. Hrobové nálezy

Jantarové předměty této starší fáze pochází z hrobů staršího horizontu vekerzugské kultury na východním Slovensku a zřejmě jen z jednoho hrobu kalenderberské kultury (Ha C), kde kategorii kovových výrobků s jantarem zastupuje pravděpodobně nález fragmentů obloukové spony (obr. 10: 9) z hrobu 2 ve Špačincích (k. č. 53, st. f.). Spony tohoto typu mají na lučíku nasunutou organickou vložku z kosti a jantaru, v tomto případě se však jantar nedochoval. Pohřebiště vekerzugské kultury ve Ždani (k. č. 54, st. f.) poskytlo celkem 294 jantarových korálků, pocházejí z výbavy osmi hrobů datovaných do Ha C2 – Ha D1 / Ha D2 (obr. 10: 10–28). Kovové výrobky s jantarem nejsou na Slovensku v hrobech doloženy.

7.1.2. Sídlištní nálezy

Z období Ha C – Ha D1 známe na území Slovenska dvě sídlištní lokality s jantarem, jednu z území lužických popelnicových polí a jednu z oblasti rozšíření kalenderberské kultury.

Ojedinelý nález jednoho kusu neopracovaného jantaru pochází z výšinného sídliště lužických popelnicových polí ve Vršatském Podhradie (k. č. 55, st. f.). Větší soubor představující celkem 10 jantarových předmětů se našel při výzkumu hradiště kalenderberské kultury na vrchu Molpír (k. č. 56, st. f.), které lze datovat do období Ha C2 – Ha D1 (obr. 10: 1–8). Zlomky jantaru, jantarové korálky a jantarový závěsek patřily k inventáři tří domů a jedné pece. Jantarový kroužek a korálky z jantaru se našly také v prostoru dvou bran, kde byly zřejmě ztraceny obyvateli hradiště při útěku. Kovové výrobky s jantarem zde zastupuje bronzová drátěná oblouková spona (obr. 10: 7) s navlečenými dvěma kostěnými a dvěma jantarovými korálky na lučíku, která ležela na podlaze jednoho z dalších domů.

7.1.3. Depoty

Na Slovensku známe pouze jeden depot s artefakty z jantaru (obr. 9; 12: 57; 19: 3), který byl nově objeven na území lužické kultury. Hromadný nález odkrytý na hradišti u Sklabinského Podzámku (k. č. 57, st. f.) obsahoval množství bronzových ženských šperků a ozdob z období Ha C2 – Ha D1. Součástí pokladu byl kombinovaný pektorál tvořený početnými jantarovými korálky a rozdělovači, bronzovými spirálkami a mušlemi kauri (obr. 9; 19: 3). K pektorálu patřilo 1613 celých a desítky zlomkovitých jantarových korálků a 7 rozdělovačů.

7.2. Typy jantarových výrobků na Slovensku ve fázi Ha C – Ha D1

V souboru artefaktů z jantaru sledujeme dvě základní skupiny (tab. 4–5; 18–19): Jantarové výrobky (A) a kovové výrobky s jantarem (B), viz kap. 3.2.

7.2.1. Korále a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištích, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 jsou na Slovensku doloženy jantarové korálky charakterizované kulovitými (A1: šířka i výška je stejná), širokými (A2: šířka větší než výška) i vysokými tvary (A3: šířka menší než výška/délka), které lze dále členit do několika variant (tab. 4: A1–A3).

A1: Kulovité korálky (obr. 9: 56, 59) mají šířku (průměr) a výšku stejnou, lze je doložit v hromadném nálezu lužické kultury ze severního Slovenska (obr. 12: 57) na hradišti u Sklabinského Podzámku, kde byly součástí kombinovaného pektorálu s velkým počtem jantarových korálků různých variant. Depot šperků je datován do období Ha C2 – Ha D1. Průměr korálků dosahuje 7–9 mm, výška 7–15 mm.

A2a: Oválné plošně stlačené korálky (obr. 9: 3, 18, 29, 49, 54; 10: 4–6, 18, 23) mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, svrchní a spodní strana je klenutá, není plochá. Patří k běžným typům (tab. 4, 18–19), lze je doložit na hradištích v jihozápadním a severním Slovensku (obr. 12: 56–57) ve fázi Ha C2 – Ha D1. Na hradišti kalenderberské kultury u Smolenic se našly u jedné z pecí, známe je i z depotu Ha C2 – Ha D1 v areálu hradiště lužické kultury u Sklabinského Podzámku, kde patřily k pektorálu. Objevují se i na východním Slovensku ve výbavě hrobů staršího horizontu vekerzugské kultury (Ha C2 – Ha D1 / Ha D2) na pohřebišti Ždaňa (obr. 12: 54). Průměr korálků kolísá mezi 6–15 mm, výška 3–6 mm.

A2b: Kotoučovitě korálky (obr. 9: 1–5, 10, 14, 17, 19–25, 28, 30, 33–34; 10: 3, 12–13, 16–17, 21–22, 26) se vyznačují výrazným zploštěním, mají často obdélný průřez, svrchní a spodní strana je plochá. Řadí se k běžným

Jantar v hrobech																												
Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem hrobů	Hroby s jantarem										Typy jantarových výrobků (A)						Kov. výr. s j. (B)							
					HaC	% s jantarem	HaC2-HaD1	% s jantarem	HaD1	% s jantarem	HaC2-HaD1/2	% s jantarem	HaD1/2	% s jantarem	Korále				Závěsky	Celkem		Spony	celkem					
															A2		A3		A6	Jisté	Odhad	Celkem		Hmotnost (g)	B1			
															a	b	d	e	c						d	a	a	
53	Špačince	1959	kalenderberská	6	1	17 %														1	1							
54	Ždaňa	2004–08	vekerzúgská	54			1	2 %	2	4 %	4	7 %	1	2 %	x	x	x	x	2	1	2	1	294+	294+	294+	?		

Tab. 18. Pohřebiště s nálezy jantaru na území Slovenska v Ha C – Ha D1. — Taf. 18. Gräberfelder mit Bernsteinfunden auf slowakischem Gebiet in Ha C – Ha D1.

Jantar na sídlištích a v depotech																															
Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem obj. s jantarem	Jantar ks.			Typy jantarových výrobků (A)								Kov. výr. s j. (B)		Celkem artefaktů				Nálezová situace									
					HaC	HaC2-HaD1	HaD1	A1	A2				A3	Kroužky	Rozděl.	Zl.	spony	B1	a	jisté	odhad		celkem	hmotnost (g)	amorfní ks jantaru						
									a	b	c	d														e	f	e	5	c	A1-3
55	Vršatské Podhradie	1930?	lužická	?	1 (?)	?	?																						vrstva ?		
57	Sklabinský Podzámok	2002	lužická	1		1620		x	x	x	x	x		x	x														depot		
56	Smolenice	1963–71	kalenderberská	7		9+																							dům 17,21,24,34, pec 5, brána III, IV		

Tab. 19. Sídlíště a depoty s nálezy jantaru na území Slovenska v Ha C – Ha D1. — Taf. 19. Siedlungen und Hortfunde mit Bernsteinfunden auf slowakischem Gebiet in Ha C – Ha D1.

variantám korálků (tab. 4, 18–19) známým z východního, jihozápadního i severního Slovenska (obr. 12: 54, 56–57). Nalezly se na dně obdélných žárových hrobů (hr. 40/08, 37/08, 5/05) Ha C2 – Ha D1/Ha D2 na pohřebišti Ždaňa, registrujeme je v Ha C2 – Ha D1 také z hradiště u Smolenic, kde ležely v prostoru obou bran. V depotu z hradiště u Sklabinského Podzámku byly součástí kombinovaného pektorálu. Průměr korálků kolísá mezi 4–12 mm, výška 4 mm.

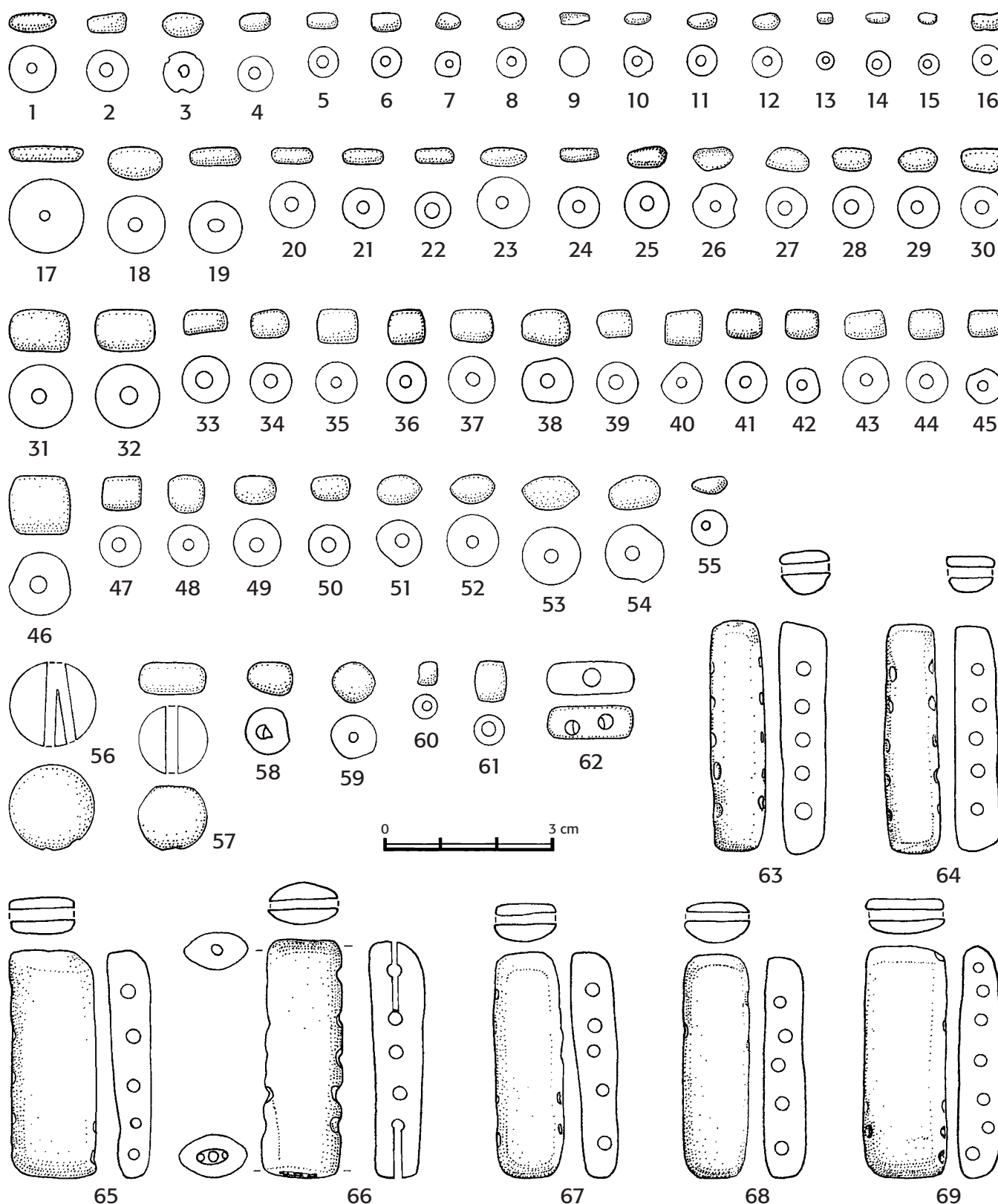
A2c: Bochníčkovité korálky (obr. 9: 27, 55) mají spodní stranu plochou, svrchní více vypouklou (tab. 4, 19) a v Ha C2 – Ha D1 se objevují na severním Slovensku v depotu z hradiště u Sklabinského Podzámku jako součást kombinovaného pektorálu. Průměr korálků 8 mm, výška 4 mm.

A2d: Válcovité korálky (obr. 9: 6, 16, 31–32, 35, 37–45, 47–48, 50; 10: 14–15, 19–20, 27) s průřezem ve tvaru obdélníku nebo čtverce mají vnější boční stěny více méně rovné a svislé, svrchní i spodní strana je plochá, šířka větší nebo stejná jako výška. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště např. mezi var. A2b–A2d. Na

východním i severním Slovensku jsou doloženy v žárových hrobech Ha C2 – Ha D1 / Ha D2 na pohřebišti Ždaňa, také v depotu Ha C2 – Ha D1 z hradiště u Sklabinského Podzámku (obr. 12: 54, 57). Průměr korálků kolísá mezi 5–15 mm, výška 3–10 mm.

A2e: Diskovité korálky (obr. 10: 8, 10–11) se vyznačují protáhlým trojúhelníkovitým průřezem a ve starší fázi Ha C – Ha D1 je známe z jihozápadního a východního Slovenska (obr. 12: 54, 56). Na hradišti Ha C2 – Ha D1 u Smolenic se nalezl diskovitý korálek v jedné z bran, dva podobné patřily k výbavě hrobu 40/08 z Ha D1 / Ha D2 na pohřebišti Ždaňa. Průměr korálků kolísá mezi 12–28 mm, výška 4–8 mm.

A2f: Čočkovité korálky (obr. 9: 51–53) mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, nápadná je dvojkónická profilace. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště mezi var. A2f–A3c. Registrujeme je pouze na severním Slovensku v depotu Ha C2 – Ha D1 z hradiště u Sklabinského Podzámku (obr. 12: 57), kde tvořily součást pektorálu. Průměr korálků kolísá mezi 8–10 mm, výška 5–6 mm.

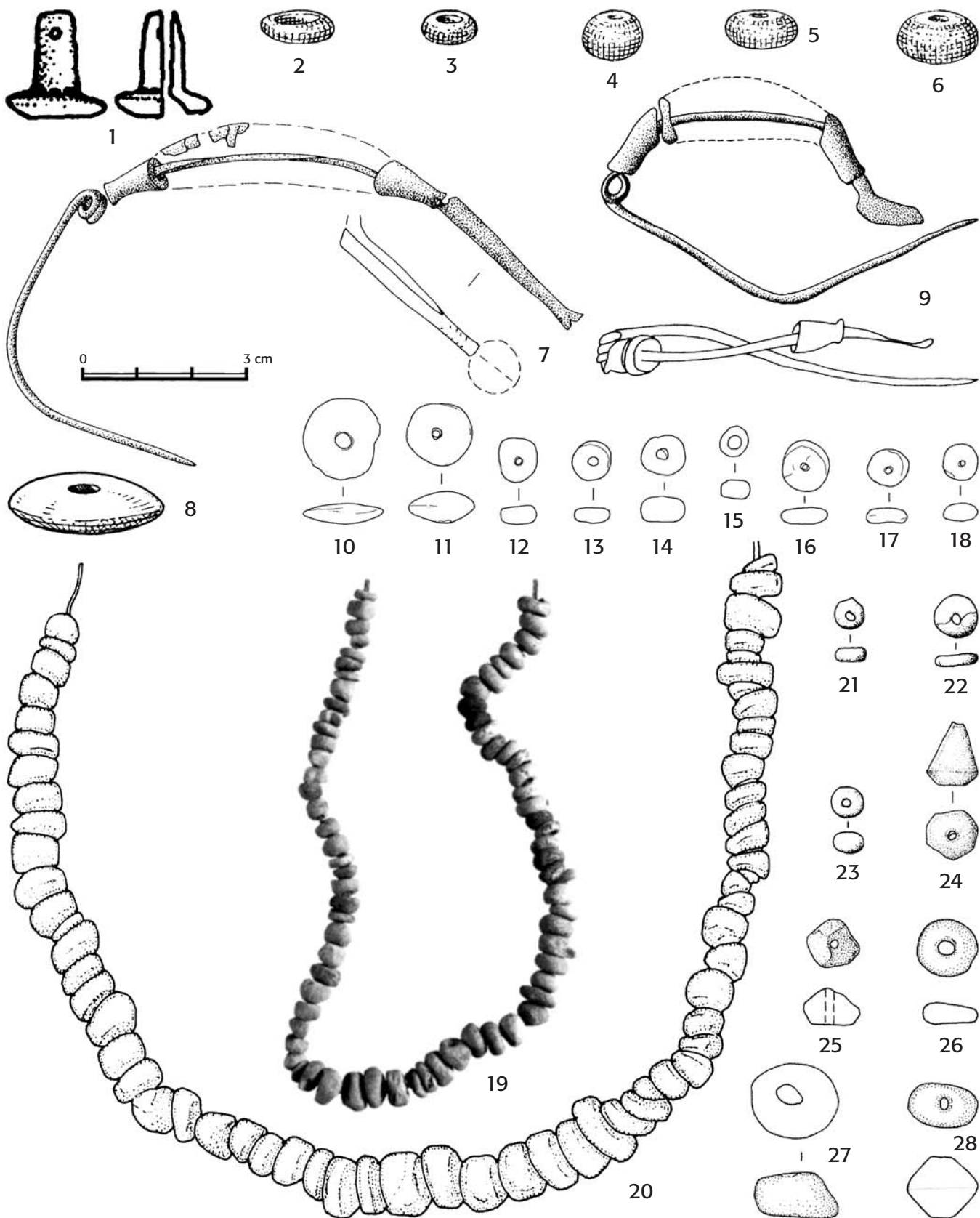

Obr. 9. Jantar na Slovensku z období Ha C – Ha D1. **1–69** – Sklabinský Podzámok (podle Pieta – Veličák 2014). Jantar. — **Abb. 9.** Bernstein in der Slowakei aus der Periode Ha C – Ha D1. **1–69** – Sklabinský Podzámok (nach Pieta – Veličák 2014). Bernstein.

A3a: Vřetenovité podlouhlé symetrické korálky se vyznačují vypouklými vnějšími stěnami s plynulým zaoblením v nejširším místě, délka (výška) je vždy větší

než šířka. Ve starší fázi Ha C – Ha D1 nejsou na Slovensku doloženy (tab. 18–19).

A3b: Dvojkónické podlouhlé symetrické korálky mají

Obr. 10. Jantar na Slovensku z období Ha C – Ha D1. — **Abb. 10.** Bernstein in der Slowakei aus der Periode Ha C – Ha D1. **1** – Smolenice, dům/Haus 34 (podle/nach Marková – Stegmann-Rajtár 2009); **2** – Smolenice, brána/Tor III (podle/nach Dušek – Dušek 1984); **3, 8** – Smolenice, brána/Tor IV (podle/nach Dušek – Dušek 1995); **4–6** – Smolenice, pec/Ofen 5 (podle/nach Dušek – Dušek 1984); **7** – Smolenice, dům/Haus 17 (podle/nach Novotná Mária 2001); **9** – Špačince, hrob/Grab 2 (podle/nach Novotná Mária 2001); **10–18** – Ždaňa, hrob/Grab 40/08 (podle/nach Miroššayová 2015); **19** – Ždaňa, hrob/Grab 32/07 (podle/nach Miroššayová 2015); **20** – Ždaňa, hrob/Grab 15/06 (podle/nach Miroššayová 2015); **21–23** – Ždaňa, hrob/Grab 37/08 (podle/nach Miroššayová 2015); **24** – Ždaňa, hrob/Grab 21/06 (podle/nach Miroššayová 2015); **25** – Ždaňa, hrob/Grab 16/06 (podle/nach Miroššayová 2015); **26–28** – Ždaňa, hrob/Grab 5/05 (podle/nach Miroššayová 2015); **7–9** – bronz/Bronze, kost/Knochen; **ostatní/sonstiger** – jantar/Bernstein.

v nejširším místě patrný lom místo oblé linie. Ve starší fázi Ha C – Ha D1 nejsou na Slovensku doloženy (tab. 18–19).

A3c: Dvojkónické symetrické korálky (obr. 10: 28) mají šířku i výšku téměř shodnou, nápadná je dvojkónická profilace s lomem v nejširším místě. Časté jsou plynulé přechody mezi var. A3c–A2f. Jeden exemplář je známý z východního Slovenska (obr. 12: 54) ze žárového hrobu Ha D1 pohřebiště Ždaňa. Průměr 13 mm, výška 11 mm.

A3d: Dvojkónické korálky asymetrické (obr. 10: 24–25) mají v nejširším místě patrný lom, horní a spodní část je nestejně velká. Doloženy jsou na východním Slovensku (obr. 12: 54) ze žárových hrobů Ha C2 – Ha D1 pohřebiště Ždaňa. Průměr 9–10 mm, výška 7–12 mm.

A3e: Soudkovité korálky (obr. 9: 36, 46, 61) mají boční stěny mírně vypouklé, výška je větší nebo stejná jako šířka. Známe je pouze ze severního Slovenska (obr. 12: 57) z depotu Ha C2 – Ha D1 objeveném v hradišti u Sklabinského Podzámku. Průměr korálek kolísá mezi 6–11 mm, výška 6–11 mm.

A3f: Soudkovité korálky čtvercového půdorysu mají vnější boční stěny mírně vypouklé, výška je větší nebo stejná jako šířka a nápadný je čtvercový půdorys se zaoblenými nárožími. Ve starší fázi nejsou na Slovensku doloženy.

A3g: Rourkovité podlouhlé korálky mají vnější boční stěny rovné, výška je výrazně větší než šířka. Ve starší fázi nejsou na Slovensku doloženy.

7.2.2. Kroužky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištích, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 se ve střední Evropě vyskytují jantarové kroužky (**A4**) dvou základních skupin. Hráněné (**A4a**) a oblé kroužky (**A4b**) lze ještě dále členit do několika variant (tab. 4: A4).

A4a1–5: Hráněné kroužky těchto variant nelze na Slovensku doložit (specifikace kap. 3.2.2).

A4b1–4: Oblé kroužky těchto variant nelze na Slovensku doložit (specifikace kap. 3.2.2).

A4b5: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s polokružovitým průřezem (obr. 10: 2). Ve starší fázi známe jen jeden exemplář z jihozápadního Slovenska (obr. 12: 56), našel se v prostoru brány v hradišti Ha C2 – Ha D1 u Smolenic. Průměr 14 mm, výška cca 6–7 mm.

A4b6–7: Oblé kroužky těchto variant nelze na Slovensku doložit (specifikace kap. 4.2.2).

7.2.3. Rozdělovače a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištích, geografické rozšíření

Ve fázi Ha C – Ha D1 se ve střední Evropě vyskytují rozdělovače (**A5**) tří tvarově odlišných skupin (tab. 4: A5).

A5a–b: Ploché rozdělovače těchto variant nelze na Slovensku doložit (specifikace kap. 3.2.3).

A5c: Tyčinkovité rozdělovače obdélného tvaru (obr. 9: 63–68; 19: 3) mají obdélný nebo oválný průřez, šířka i tloušťka jsou téměř stejné nebo šířka nepřesahuje dvojnásobek tloušťky. Jsou známy ze severního Sloven-

ska (obr. 12: 57), v depotu Ha C2 – Ha D1 objeveném v areálu hradiště u Sklabinského Podzámku leželo 7 exemplářů, které tvořily součást kombinovaného pektorálu.

7.2.4. Závěsky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech / na sídlištích, geografické rozšíření

Ve starší době železné rozlišujeme ve střední Evropě závěsky tří tvarově odlišných skupin (tab. 4: A6).

A6a: Závěsek z oválného kusu jantaru s malým otvorem (obr. 19: 2) je doložen z východního Slovenska (obr. 12: 54). Ve Ždani (k. č. 54, st. f.) se jeden exemplář našel v areálu pohřebiště Ha C2 – Ha D1/2 při sběru.

A6b: Kloboukovitý závěsek (obr. 10: 1; 19: 1) s excentricky umístěným otvorem v horní části známe z jihozápadního Slovenska (obr. 12: 56). Závěsek patřil k inventáři jednoduchého domu s ohništěm, který stál za kamennou hradbou hradiště Ha C2 – Ha D1 u Smolenic (k. č. 56, st. f.).

A6c: Vázičkovitý závěsek není na Slovensku doložen (specifikace kap. 4.2.4).

7.3. Typy kovových výrobků s jantarem na Slovensku ve fázi Ha C – Ha D1

V nálezích kovových výrobků s jantarem ve střední Evropě (tab. 5) rozlišujeme ve starší době železné spony (**B1**), jehlice (**B2**) a řetízky (**B3**). Ze Slovenska známe spony zdobené jantarem, jehlice a řetízky nelze doložit.

7.3.1. Spony a jejich datování, poloha v hrobech, geografické rozšíření

B1a: Obloukové spony zdobené jantarem registrujeme v jihozápadním Slovensku (obr. 12: 53, 56). Bronzová drátěná oblouková spona (tab. 5, 19; obr. 10: 7) s navlečenými dvěma kostěnými a dvěma jantarovými korálky na lučiku se našla v jednoduchém domě s pecí na hradišti Ha C2 – Ha D1 u Smolenic (k. č. 56). Sponu lze zařadit do stupně Ha D1 (Novotná Mária 2001, 67, Taf. 17: 157). V hrobu 2 datovaném do stupně Ha C ve Špačincích (k. č. 53) ležely fragmenty obloukové bronzové spony s organickou vložkou na drátěném lučiku (tab. 5, 19; obr. 10: 9). Z organické vložky se zachovaly jen dva krajní válcovité kostěné korálky a jeden prsteneček, jantarový segment umístěný zřejmě ve střední části lučiku se nedochoval. Sponu lze datovat do stupně Ha C2 (Novotná Mária 2001, 67, Taf. 17: 156).

7.4. Věk a pohlaví pohřbených s jantarem na Slovensku ve fázi Ha C – Ha D1

Antropologické analýzy z obou pohřebišť (Špačince, Ždaňa k. č. 53, 54) s nálezem jantaru nejsou publikovány (tab. 20) a údaje o věku i pohlaví tak nejsou k dispozici. Na základě hrobových milodarů lze u některých pohřbů z nekropole ve Ždani usuzovat na pohlaví pohřbených. Žárový pohřeb z hrobu 5/05 je přisuzován ženě, k hrobovým milodarům patřilo 146 celých jantarových ko-

rálků a zlomky dalších (typ A2a, A2b, A2d, A3c, *obr. 10: 26–28*). Pohřbenou ženu prozrazuje také ženský šperk nalezený v hrobu 40/08 (k náhrdelníku patřilo 9 j. korálků, typu A2a, A2b, A2d, A2e). Hliněné přesleny nalezené ve 3 hrobech (Ždaňa, hr. 15/06, 37/08 – j. korálky typu A1, A2a, A2b, A2d). Na pohřeb muže v hrobu 21/06 ukazují zřejmě milodary železných zbraní, dva hroty kopí a sekeromlat. Jantar zde zastupoval dvojkónický asymetrický korálek (typ A3d, *obr. 10: 24*).

7.5. Jantar a ostatní milodary, pohřební ritus a úprava hrobů na Slovensku ve fázi Ha C – Ha D1

Na území vekerzugské kultury této starší fáze se jantar vyskytl v hrobech pouze na jedné nekropoli ve východním Slovensku. Z 8 hrobů s jantarem z pohřebiště ve Ždani (k. č. 54) obsahovalo 7 žárové pohřby, v jednom hrobu se žádné stopy po pohřbu nenašly. Všechny 8 hrobů mělo podobu obdélkových jam s kamennou konstrukcí a jantar v nich zastupují především nálezy korálků (typ A1, A2a, A2b, A2d, A2e, A3c, A3d; *tab. 4, 20; obr. 10: 10–28*). Bohaté soubory složené z množství jantarových korálků se našly ve čtyřech hrobech a reprezentovaly náhrdelníky, charakteristické ozdoby žen. Náhrdelník mohl snad doplňovat i jantarový závěsek, jehož fragment se našel při sběru v areálu orbou narušeného pohřebiště (typ A6a; *obr. 19: 2*).

Na území kalenderberské kultury známe pouze jeden hrob, který lze řadit do skupiny pohřbů s jantarem. Kovový výrobek s jantarem zřejmě zastupují fragmenty obloukové spony s kostěnými válcovitými korálky a jedním kostěným prstencem na lučíku (typ B1a, *tab. 5; obr. 10: 9*) z hrobu 2 ve Špačincích. Jantarový segment vyskytující se u těchto spon obvykle ve střední části lučíku se ovšem nezachoval. Žárový pohřeb umístěný v obdélkové jámě obsahoval 14 keramických nádob, 2 železné nože a zvířecí kosti.

Tab. 20 ukazuje spektrum milodarů z dosud známých 9 hrobů s jantarem na Slovensku. Nejhojnější jsou keramické nádoby (8 hrobů – 89 %), běžně se vyskytují předměty ze železa (9 hrobů – 100 %), méně již z bronzu (3 hroby – 33 %) nebo pálené hlíny (3 hroby – 33 %). Častější jsou ozdoby ze skla (4 hroby – 44 %), vzácně lze doložit stříbro (1 hrob – 11 %), jídelní masité milodary (1 hrob – 11 %) nebo artefakty z kamene (1 hrob – 11 %).

Dvě stříbrné záušnice se našly v jednom žárovém hrobu (Ždaňa, hr. 40/08 – j. korálky typu A2a, A2b, A2d, A2e), železné zbraně známe také jen z jednoho hrobu (11 %) s jantarem (Ždaňa, hr. 21 – j. korálky typu A2b, A3d). Železné nástroje jsou zastoupeny pouze noži ve třech hrobech (Špačince, hr. 2 – spona B1a; Ždaňa, hr. 21/06 – j. korálky typu A2b, A3d; hr. 40/08 – j. korálky typu A2a, A2b, A2d, A2e).

Nejpočetnější skupinu kovových milodarů představuje šperk vyrobený ze železa, vzácněji i z bronzu (8 hrobů – 89 %). Náramky evidujeme v 7 hrobech (8 %), jehlice ve 2 hrobech (22 %), bronzový korálek, malý kroužek, sponu a závěsek v jednom hrobu (11 %). Do kategorie šperků lze řadit také skleněné korálky, které se objevují ve 4 hrobech (44 %).

Hliněné přesleny, typické pro pohřební výbavu žen, lze doložit ve 3 hrobech (33 %).

Výjimečně je v hrobech s jantarem doložena pískovcová podložka (1 hrob – 11 %).

8. Jantar ve fázi Ha D2 – LT A na Slovensku

(*M. Chytráček*)

8.1. Nálezová prostředí na Slovensku ve fázi Ha D2 – LT A

Jantar se v pozdní době halštatské a časně laténské vyskytuje na území Slovenska jen na 3 lokalitách. Jedná se výhradně o milodary z hrobů, sídlištní nálezy ani depoty nejsou zatím známe.

8.1.1. Hrobové nálezy

V pozdní době halštatské a časně laténské známe artefakty z jantaru pouze na třech pohřebištích v jihozápadním Slovensku, které patří vekerzugské kultuře. Zkoumána byla ve 2. polovině 20. století, téměř všechny hroby s jantarem spadají do stupňů Ha D2–3, pouze dva pohřby z nekropole v Bučanech (k. č. 36) lze řadit do LT A (*tab. 21–22*). Známé jsou pouze výrobky z jantaru, kategorie kovových výrobků s jantarem není doložena. Převažují kostrové hroby, v menší míře se objevují i žárové pohřby. Nejvíce hrobů s jantarem poskytl pohřebiště v Chotíně na jižním Slovensku. C. W. Beck a M. Dušek (*Beck — Dušek 1969, 251*) uvádějí 30 hrobů s jantarem, A. Kozubová (*2013, 46–48, obr. 15–16*) vyznačuje na plánech pohřebiště celkem 34 hrobů, v nichž se vyskytly korálky z jantaru.

8.2. Typy jantarových výrobků na Slovensku ve fázi Ha D2 – LT A

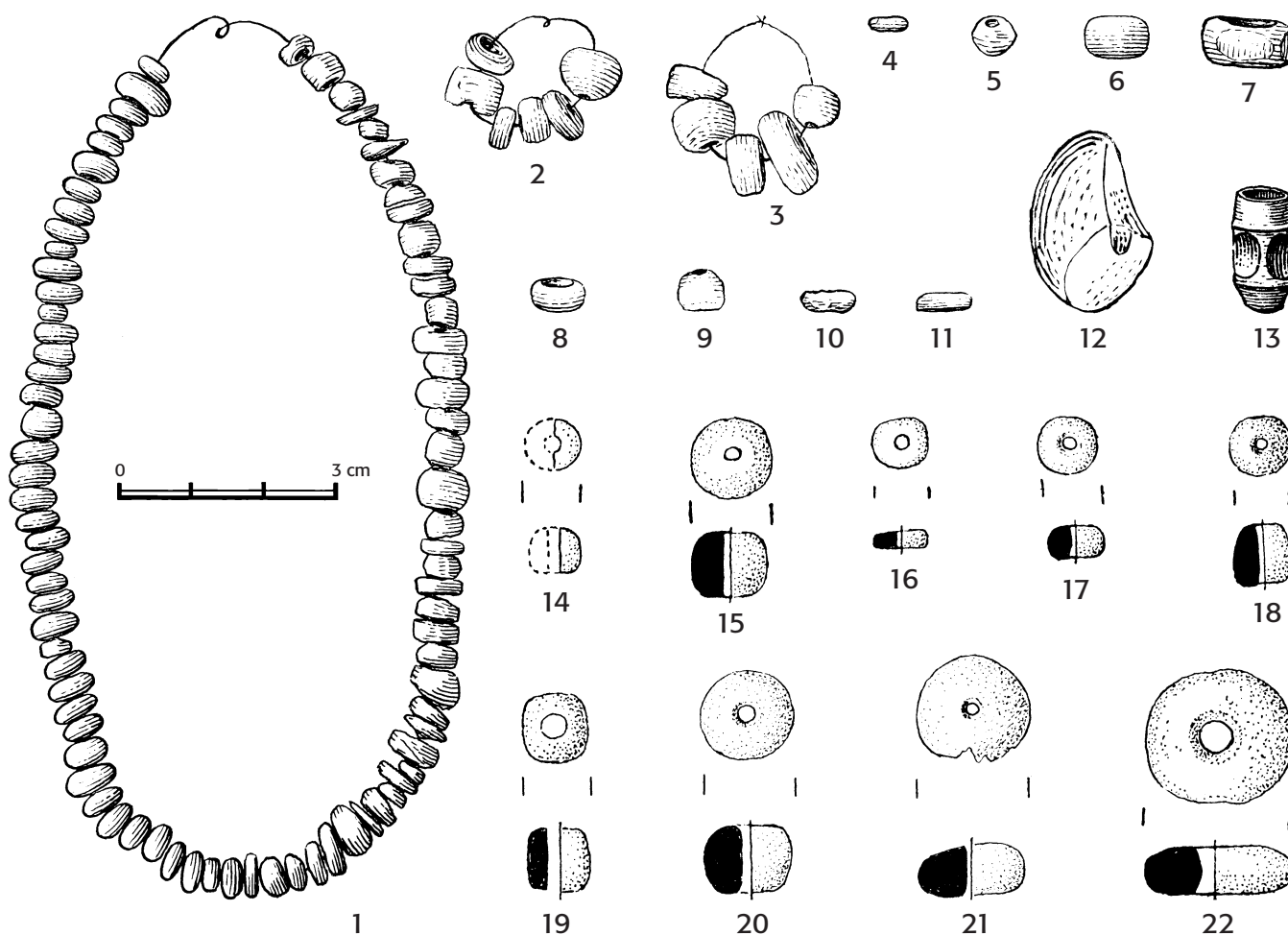
V souboru artefaktů ve střední Evropě lze v mladší fázi sledovat obě základní skupiny (*tab. 4–5*): Jantarové výrobky (A) a kovové výrobky s jantarem (B), (viz *kap. 3.2*). Korálky (A1–3) se vyznačují poměrně úzkým centrálním otvorem a menším celkovým průměrem. Kroužky (A4) jsou zpravidla nápadně větší než korálky a mají široký centrální otvor, jehož průměr při ústí je větší než $\frac{1}{3}$ průměru kroužku. Rozdělovače (A5) a závěsky (A6) se v mladší fázi na Slovensku nevyskytují, také kovové výrobky s jantarem (B) zde nejsou zastoupeny.

8.2.1. Korále a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve fázi Ha D2 – LT A jsou na Slovensku doloženy jantarové korálky, které lze dále členit do několika variant (*tab. 4: A1–A3*).

A1: Kulovité korálky (*tab. 4, 5, 6*) nejsou v mladší fázi na Slovensku zatím registrovány (specifikace *kap. 3.2.1*).

A2a: Oválné korálky mají šířku (průměr) vždy větší než výšku, svrchní a spodní strana je klenutá, není plochá

Obr. 11. Jantar na Slovensku z období Ha D2 – LTA. **1** – Chotín, hrob 175A (podle Dušek 1966); **2** – Chotín, hrob 163A (podle Dušek 1966); **3** – Chotín, hrob 113A (podle Dušek 1966); **4–5** – Chotín, hrob 248A (podle Dušek 1966); **6** – Chotín, hrob 107A (podle Dušek 1966); **7** – Chotín, hrob 112A (podle Dušek 1966); **8** – Chotín, hrob 276A (podle Dušek 1966); **9–11** – Chotín, hrob 281A (podle Dušek 1966); **12** – Chotín, hrob 220A (podle Dušek 1966); **13** – Senec, hrob 2/ž (podle Chropovský 1962); **14** – Bučany, hrob 30 (podle Bujna – Romsauer 1983); **15** – Bučany, hrob 1 (podle Bujna – Romsauer 1983); **16–18, 22** – Bučany, hrob 6 (podle Bujna – Romsauer 1983); **19–21** – Bučany, hrob 27 (podle Bujna – Romsauer 1983). Jantar. – **Abb. 11.** Bernstein in der Slowakei aus der Periode Ha D2 – LTA. **1** – Chotín, Grab 175A (nach Dušek 1966); **2** – Chotín, Grab 163A (nach Dušek 1966); **3** – Chotín, Grab 113A (nach Dušek 1966); **4–5** – Chotín, Grab 248A (nach Dušek 1966); **6** – Chotín, Grab 107A (nach Dušek 1966); **7** – Chotín, Grab 112A (nach Dušek 1966); **8** – Chotín, Grab 276A (nach Dušek 1966); **9–11** – Chotín, Grab 281A (nach Dušek 1966); **12** – Chotín, Grab 220A (nach Dušek 1966); **13** – Senec, Grab 2/ž (nach Chropovský 1962); **14** – Bučany, Grab 30 (nach Bujna – Romsauer 1983); **15** – Bučany, Grab 1 (nach Bujna – Romsauer 1983); **16–18, 22** – Bučany, Grab 6 (nach Bujna – Romsauer 1983); **19–21** – Bučany, Grab 27 (nach Bujna – Romsauer 1983). Bernstein.

Jantar v hrobech																						
Č. lokality	Lokalita	Rok	Kultura	Celkem hrobů	Hroby s jantarem				Typy jantarových výrobků (A)													
					HaD2-3	% s jantarem	LTA	% s jantarem	Korále					Kroužky	Celkem artefaktů							
									A2			A3		A4	Jisté	Odhad	Celkem	Hmotnost (g)				
									a	b	c	d	e	c					e	f	g	b
										1												
36	Bučany	1978	vekezugská	36	2	6 %	2	6		x		x			x	1		1	12+	12+	12+	?
37	Chotín	1952–54, 1961–62		466	30	6 %			9	x	5	x	4	1	x				250	250	250	?
38	Senec	1955		8	1	13 %										1			1	1	1	?

Tab. 21. Pohřebiště s nálezy jantaru na území Slovenska v Ha D2 – LTA. – **Taf. 21.** Gräberfelder mit Bernsteinfunden auf slowakischem Gebiet in Ha D2 – LTA.

(tab. 4, 21–22; obr. 11: 1). Známé je z hrobů Ha D2/3 v Chotíně na jižním Slovensku (obr. 16: 37). V kostrových hrobech Ha D2/3 byly ojediněle součástí náhrdelníků, které se našly na krku kostry (Chotín, hr. 175A,

16B). Průměr korálků dosahuje od 4 do 6 mm, výška 2–5 mm.

A2b: Kotoučovitě korálky (tab. 4, 21–22; obr. 11: 1–4, 6–8, 10–11, 16–17, 21) se vyznačují výrazným zploštěním

Jantar v hrobech								Typy jantarových výrobků (A)												
Č. lokality	Lokalita	Hrob	Typ hrobu	Pohřeb	Pohlaví	Věk	Datování	Jantar												
								Korále								Zlomky				
								A2					A3				A1-3			
								a	b	c	d	e	c	e	f			g		
36	Bučany	1	obdélná jáma	kostrový	žena	50–60 let	HaD2/3				1									
36	Bučany	6	obdélná jáma	2 kostrové	1. žena, 2. ?	1. 20–30 let, 2. kojeneček	HaD2/3	x						x						4
36	Bučany	27	obdélná jáma	kostrový	?	9–11 let	LTA	1		1						1				
36	Bučany	30	obdélná jáma	kostrový	žena	20–30 let	LTA			x										
37	Chotín	21-A	kruhová jáma	žárový	?	?	HaD2/3	1												
37	Chotín	22-A	oválná jáma	kostrový	žena	adultus-maturus	HaD2/3	x		x										
37	Chotín	60-A	kruhová jáma	žárový	?	?	HaD3/LTA	1												
37	Chotín	107-A	oválná jáma	kostrový	žena?	adultus-maturus	HaD2/3	1												
37	Chotín	109-A	oválná jáma	2 kostrové	1. žena, 2. ?	1. adultus, 2. infans I	HaD1/2	x												
37	Chotín	112-A	kruhová jáma	žárový	?	?	HaD1/2	1												
37	Chotín	113-A	oválná jáma	kostrový	žena	infans III	HaD2/3	3		2										
37	Chotín	119-A	oválná jáma	kostrový	muž?	adultus-maturus	HaD2	1												
37	Chotín	120-A	oválná jáma	kostrový	muž	adultus-maturus	HaD2	1												
37	Chotín	163-A	oválná jáma	kostrový	žena	infans	HaD2/3	4	1	1										
37	Chotín	167-A	oválná jáma	3 kostrové	1. muž, 2. žena, 3. ?	1. adultus, 2. maturus, 3. infans I	HaD2/3	4												
37	Chotín	175-A	oválná jáma	kostrový	žena	?	HaD2/3	6	63	3	5	4								
37	Chotín	178-A	oválná jáma	kostrový	?	?	HaD2/3	x												
37	Chotín	179-A	oválná jáma	kostrový	?	infans	HaD2/3	x		x										
37	Chotín	189-A	kruhová jáma	2 kostrové	1. muž, 2. žena,	1. adultus-maturus, 2. ?	HaD3/LTA	x												
37	Chotín	197-A	oválná jáma	kostrový	muž	maturus	HaD2													x
37	Chotín	201-A	oválná jáma	kostrový	žena	?	HaD2/3	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	
37	Chotín	220-A	oválná jáma	kostrový	žena	juvenis	HaD3/LTA													x
37	Chotín	240-A	obdélná jáma	kostrový	muž	adultus-maturus	HaD1/2	1												
37	Chotín	248-A	oválná jáma	1. kostrový, 2. žárový	1. ?, 2. ?	1. infans II, 2. ?	HaD2/3	1				1								
37	Chotín	261-A	oválná jáma	kostrový	žena	senilis	HaD2/3	1												
37	Chotín	276-A	oválná jáma	kostrový	žena	senilis	HaD2/3	1												
37	Chotín	281-A	oválná jáma	kostrový	?	infans	HaD2/3	2	1											
37	Chotín	284-A	oválná jáma	kostrový	?	infans	HaD2/3	3					2							
37	Chotín	8-B	obdélná jáma	žárový	?	?	HaD2	?	1?											
37	Chotín	16-B	kruhová jáma	1. kostrový, 2. žárový	1. ?, 2. ?	1.?, 2.?	HaD2/3	3	1											
37	Chotín	48-B	obdélná jáma	kostrový	?	?	HaD2/3	1												
37	Chotín	52-B	oválná jáma	kostrový	?	infans	HaD2/3	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	
37	Chotín	82-B	oválná jáma	kostrový	?	?	HaD2/3	?		?										
37	Chotín	89-B	oválná jáma	kostrový	?	infans	HaD2/3	?	?											
38	Senec	2/ž	oválná jáma	žárový	?	?	HaD2/3												1	

Tab. 22. Jantar z hrobů Ha D2 – LTA na území Slovenska, pohřební ritus, typ hrobu a další milodary.

a mají často obdélný průřez, svrchní i spodní strana je plochá. Patří k běžným variantám koráleků v náhrdelnicích z hrobů vekezugské kultury nalézáným na pohřebišťích fáze Ha D2/3 a LTA v jižním a jihozápadním Slovensku (Bučany, Chotín, obr. 16: 36–37; k. č. 36, 37, ml. f.). V kostrových hrobech Ha D2/3 jsou zpravidla nalézány ve větších sadách na krku kostry, při-

padně u lebky (Chotín, hr. 113A, 163A, 175A, 276A, 284A). Vzácněji a jen v pohřbech mužů se našel ojedinělý j. korálek této varianty mimo kostru společně s dalšími milodary (Chotín, hr. 119A, 120A). Ojediněle se našly i jednotlivě v žárových hrobech, v nichž ležely s ostatními milodary na spálených kostech nebo mezi nimi (Chotín, hr. 21A, 112A, 248A). V časně laténském

výška. Někdy lze registrovat plynulé přechody zvláště např. mezi variantami A2b–A2d. Patří opět k variantám korálků, které byly součástí kombinovaných náhrdelníků v hrobech vekerzugské kultury fáze Ha D2/3 a LT A na jižním a jihozápadním Slovensku (Bučany, Chotín, *obr. 16: 36–37*; k. č. 36, 37, ml. f.). V kostrových hrobech Ha D2/3 se nacházely na krku koster (Chotín, hr. 22A, 113A, 163A, 175A); doložena je i poloha náhrdelníku u pravé ruky pohřbeného dítěte (Chotín, hr. 179A). V časně laténském hrobu 27 v Bučanech ležel jeden korálek této varianty u levé ruky dítěte, v dalším LT A hrobu (Bučany, hr. 30) se našly rozptýlené po dolní části kostry. Průměr korálků je v rozmezí 4–8 mm, výška 3–8 mm.

A2e: Diskovité korálky (*tab. 4, 21–22; obr. 11: 1*) se vyznačují protáhlým trojúhelníkovitým průřezem. Ojedinelé registrujeme tuto variantu na jižním Slovensku v kostrovém hrobu Ha D2/3 v Chotíně (*obr. 16: 37*; k. č. 37, ml. f.). Několik těchto korálků bylo součástí náhrdelníku, který ležel na krku kostry. Jejich průměr kolísá mezi 6–7 mm, výška 2–3 mm.

A2f: Čočkovité korálky nejsou v mladší fázi na Slovensku doloženy (specifikace *kap. 3.2.1*).

A3a–b: Podlouhlé symetrické korálky těchto variant nejsou na Slovensku doloženy (specifikace *kap. 3.2.1; 4.2.1*).

A3c: Dvojkónické symetrické korálky (*tab. 4, 21–22; obr. 11: 5*) mají šířku i výšku téměř shodnou, nápadná je dvojkónická profilace s lomem v neširším místě. Časté jsou plynulé přechody mezi variantami A3c–A2f. Korálek této varianty se našel v žárovém pohřbu 248A v Chotíně na jižním Slovensku (*obr. 16: 37*), který je datován do Ha D2/3. Průměr a výška je 6 mm.

A3d: Dvojkónické asymetrické korálky nejsou v mladší fázi na Slovensku doloženy (specifikace *kap. 7.2.1*).

A3e: Soudkovité korálky (*obr. 11: 18*) mají výšku větší nebo stejnou jako šířku, vnější boční stěny jsou mírně vypouklé. Doloženy jsou na JZ Slovensku v hrobu Ha D2–3 (Bučany, hr. 6).

A3f: Soudkovité korálky čtvercového půdorysu (*obr. 11: 19*) mají vnější boční stěny mírně vypouklé, výška je větší nebo stejná jako šířka a nápadný je čtvercový půdorys se zaoblenými nárožními. Korálek této varianty známe z časně laténského hrobu 27 v Bučanech na JZ Slovensku (*obr. 16: 36*; k. č. 36, ml. f.). Průměr a výška 9 mm.

A3g: Rourkovité podlouhlé korálky (*obr. 11: 13*) mají vnější boční stěny rovné, výška je výrazně větší než šířka. Na jihozápadním Slovensku registrujeme tuto variantu na pohřebišti v Senci (*obr. 16: 38*; k. č. 38) v žárovém hrobu 2/ž, který lze datovat do stupně Ha D2/3. Průměr korálku 9 mm, délka 16 mm.

8.2.2. Kroužky a jejich datování, rozměry, poloha v hrobech, geografické rozšíření

Ve fázi Ha D2 – LT A jsou ve střední Evropě doloženy jantarové kroužky (A4) dvou základních skupin. Hráněné kroužky (A4a) se v mladší fázi vyskytují mnohem méně než oblé kroužky (A4b), obě skupiny lze ještě dále členit do několika variant (*tab. 4: A4*).

A4a1–5: Hráněné kroužky těchto variant nelze na Slovensku doložit (specifikace *kap. 3.2.1*).

A4b1: Oblé kroužky prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru (*obr. 11: 22*), vnější strany kroužku jsou plynule zaoblené, centrální otvor může být někdy i poměrně malý (jeho světlost se pohybuje mezi $\frac{1}{3}$ a $\frac{1}{5}$ průměru kroužku). V mladší fázi lze tuto variantu registrovat jen na jihozápadním Slovensku v hrobu 6 z Bučan (*obr. 16: 36*; k. č. 36, ml. f.), který je řazen do stupně Ha D2/3. Jeho přesná poloha v kostrovém hrobu nebyla zaznamenána. Průměr 20 mm, výška 7 mm.

A4b2–7: Oblé kroužky těchto variant nelze na Slovensku v mladší fázi doložit (specifikace *kap. 4.2.2*).

8.3. Věk a pohlaví pohřbených s jantarem na Slovensku ve fázi Ha D2 – LT A

Antropologické detailní analýzy pohřbů ze tří pohřebišť vekerzugské kultury s nálezy jantaru na Slovensku nebyly zveřejněny, nicméně stanovení pohlaví a věku je publikováno u většiny hrobů z nekropolí (*tab. 22*) v Bučanech a Chotíně (k. č. 36, 37). Z celkového počtu 35 hrobů vybavených jantarem ze všech 3 nekropolí na Slovensku známe určení pohlaví u 19 hrobů (54 %) a 21 pohřbených jedinců. V 15 případech se mělo jednat o ženy (*tab. 22*; Bučany, Chotín, j. korálky typu A2a, A2b, A2c, A2d, A2e, A3e), jen v 6 případech o muže (Chotín, j. korálky typu A2b). V mužských hrobech se vyskytl většinou jen jeden jantarový korálek (Chotín, hr. 119A, 120A, var. A2b). Náhrdelníky z jantaru se našly především na kostrách žen, ojedinelé i na krku muže (Chotín, hr. 189A, pohřeb muže a ženy).

Údajem o věku disponujeme u 24 hrobů (69 %) a 28 pohřbených jedinců (*tab. 22*). Ve dvou případech jsou doloženi kojenci (*infans I*) pohřbení společně se ženami (Bučany, hr. 6; Chotín, hr. 109A). Pohřby dětí s jantarem bez přesnějšího určení věku (*infans*) evidujeme v sedmi hrobech (Chotín, hr. 163A, 167A, 179A, 281A, 284A, 52B, 89B), starší děti (*infans II–III*) známe ze tří hrobů (Bučany, hr. 27; Chotín, hr. 113A, 248A), dospívající (*juvenis*) z jednoho hrobu (Chotín, hr. 220A). Mladší dospělí jedinci (*adultus I–II*) byli pohřbeni ve čtyřech hrobech (Bučany, hr. 6, 30; Chotín, hr. 109A, 167A), starší dospělí (*adultus–maturus, maturus*) v osmi hrobech (Chotín, hr. 22A, 107A, 119A, 120A, 167A, 189A, 197A, 240A). Stáří 50–60 let (*maturus II*) bylo zjištěno v případě jednoho pohřbu (Bučany, hr. 1), nad 60 let (*senilis*) u dvou pohřbů (Chotín, hr. 261A, 276A). Všechny 6 pohřbených mužů s milodary jantaru bylo dospělých (*adultus, adultus–maturus, maturus*), ženy s jantarem se věkem více odlišovaly (*adultus I – senilis*).

8.4. Jantar a ostatní milodary, pohřební ritus a úprava hrobů na Slovensku ve fázi Ha D2 – LT A

Na území vekerzugské kultury mladší fáze se artefakty z jantaru nacházely v hrobech tří pohřebišť z jihozápadního a jižního Slovenska. Jantar můžeme doložit celkem v 35 hrobech (*tab. 22*). Kostrových hrobů bylo 30 (86 %),

samostatných žárových 5 (14 %), 2 hroby obsahovaly vedle kostrového pohřbu také jeden žárový. Všechny hroby měly podobu jam, většinou oválných (Chotín, Senec, 23 hrobů) s kostrovými pohřby, pouze jeden hrob ze Sence byl žárový. Šest obdélných hrobů (Bučany, Chotín) obsahovalo kostrové pohřby, jen jeden obdélný hrob měl žárový pohřeb (Chotín). Kruhové jámy byly zřízeny hlavně pro žárové, ojediněle i kostrové hroby (Chotín, 5 hrobů). Bohaté soubory náhrdelníků složené z množství jantarových i skleněných korálek se našly ve 12 hrobech (Bučany, 1 hrob, Chotín, 11 hrobů), 6 koster s náhrdelníky patřilo ženám, 1 dítěti, u tří kosterních pozůstatků nešlo určit pohlaví. Pouze v jednom případě byl doložen muž (Chotín, hr. 189 – muž i žena s náhrdelníky). Žena pohřbená s kojencem (Bučany, hr. 6) měla skvostný náhrdelník z j. korálek (var. A2b, A3e) doplněný i kroužkem z jantaru (var. A4b1), k ozdobám hrdla patřil i náhrdelník z bronzových trubíček a provrtaný zub medvěda. Jiný jantarový náhrdelník ženy z Chotína (hr. 175A, j. korálek var. A2a, A2b, A2c, A2d, A2e) zdobily tři stříbrné kroužky.

Tabulka 22 ukazuje spektrum milodarů z dosud známých 35 hrobů s jantarem mladší fáze na Slovensku. Nejhojnější jsou keramické nádoby (28 hrobů – 80 %), běžně se vyskytují předměty ze železa (18 hrobů – 51 %), bronz (17 hrobů – 49 %) i pálené hlíny (11 hrobů – 31 %). Časté jsou také ozdoby ze skla (24 hrobů – 69 %), jen vzácně lze doložit stříbro (2 hroby – 6 %) a zlato (1 hrob – 3 %). Závěsek ze zubu medvěda se našel jen v jednom hrobu (3 %), jídelní masité milodary ve třech hrobech (9 %) a předměty z kamene evidujeme v osmi hrobech (23 %).

Dva zlaté terčíky se objevily pouze v jednom hrobu (3 %), doplňovaly zde náhrdelník ze skleněných a jantarových korálek (var. A2b) ležící v krční partii kostry muže (Chotín, hr. 189A). Dvě stříbrné záušnice se našly v žárovém hrobu (Chotín, hr. 60A, j. korálek var. A2b) a tři stříbrné kroužky patřily k výbavě kostrového pohřbu ženy (Chotín, hr. 175A, j. korálek var. A2a, A2b, A2c, A2d, A2e).

Bronzové a železné části koňského postroje se vyskytly ve 4 hrobech (11 %), železné uzdy známe ze tří hrobů a faléru z jednoho pohřbu (*tab. 22*).

Zbraně ze železa a bronz (var. A2b) ležící v krční partii kostry muže (Chotín, hr. 120A, 167A, 197A, j. korálek var. A2b), trojhranité šipky z bronz (var. A2b) náležely k výbavě tří pohřbů (Chotín, hr. 120A, 167A, 197A, j. korálek var. A2b).

Nástroje jsou v hrobech s jantarem zastoupeny především železnými noži (7 hrobů – 20 %). Vzácně se v jednom hrobu objevuje železné šídlo (3 %) nebo zrcadlo z bronz (var. A2b) i železa (Chotín, hr. 8B, j. kor. var. A2b). V ženských hrobech se hojně vyskytují hliněné přesleny (11 hrobů – 31 %), vzácně lze doložit pintaderu (1 hrob – 3 %).

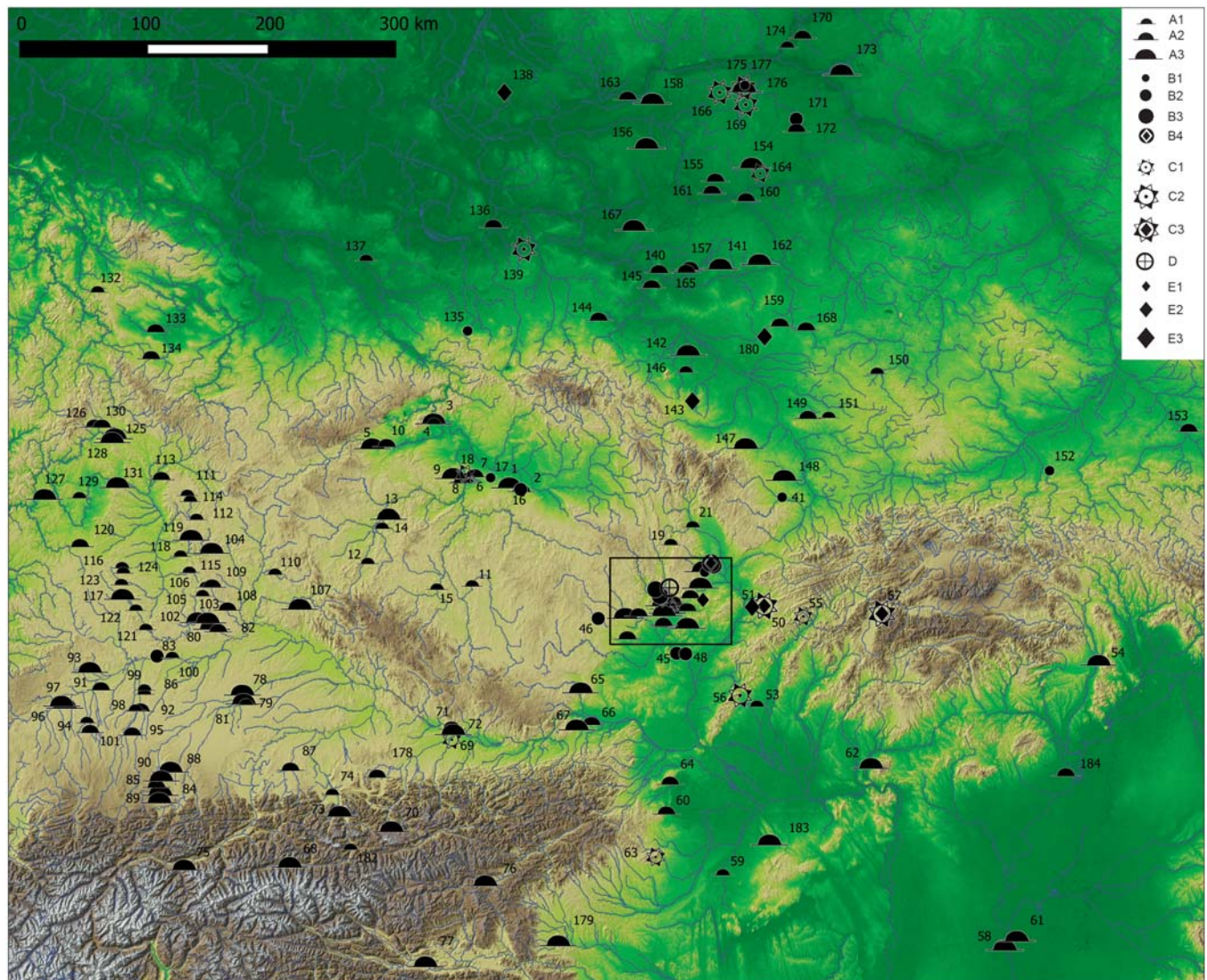
Nejpočetnější skupinu kovových milodarů představuje šperk a součásti kroje (*tab. 22*) z bronz (var. A2b) i železa (19 hrobů – 54 %). Náramky známe ze 14 hrobů (40 %), kroužky ze dvou (6 %) a bronzové prsteny ze tří hrobů (9 %). Bronzové nánožníky se objevují jen v jednom hrobu (3 %), podobně jako náhrdelník z bronzových tru-

biček nebo bronzové korálky. Spony z bronz (var. A2b) i železa (11 %) jsou ve třech (9 %), železné zápony jen ve dvou hrobech (6 %). Železné i bronzové jehlice registrujeme ve čtyřech hrobech (11 %), bronzové záušnice se vyskytly ve třech hrobech (9 %) a železná toaletní souprava vystupuje jen v jednom pohřbu (3 %).

9. Interpretace nálezů jantaru (M. Chytráček)

Otázku, proč byl jantar ve starší době železné tak velmi oblíben, si klade řada autorů. Hlavním důvodem nebyla evidentně jen potřeba zdobit se (*Riek — Hundt 1962, 165*). *Plinius (Naturalis historia 37, 44)* zdůrazňuje, že jantar nesloužil pouze jako šperk, ale především jako amulet/talisman, který měl ochraňovat svého vlastníka. Jantar poskytoval obranu před démony i nemocemi, zvláště u dětí se vyzdvihovala např. pomoc při onemocnění krku (*Bammer — Muss 2014, 22*). Ze zpráv antických autorů také víme, že jantaru se připisoval léčivý účinek na srdce a mozek, u Etrusků býval užíván také jako přísada do kadidla při vykuřování hrobů a svatyní (*Bouzek 2003, 184; Jennings 2014, 28*). Jantar nahližený zřejmě jako léčivá sluneční substance působil magickým dojmem a zastával důležitou apotropaickou funkci. Řecká literární tradice ukazuje, že jantar měl velký náboženský význam a byl spojován se solárním / apollonským kultem (*Bouzek 2007, 360; Bammer — Muss 2014, 23*). V antice představovalo vlastnictví jantaru nepochybně velký luxus, malá plastika z jantaru např. u Římanů značně převyšovala cenu jednoho otroka (*Nava 2011, 41; Mastrocinque 1991*). Ve společnosti starší doby železné střední Evropy se tato luxusní komodita vyskytuje především v majetku společensky významnějších členů komunit, jak ukazují zvláště milodary z nákladně vybavených hrobů nobility. Jantarové předměty však někdy pravděpodobně vlastnili i jedinci, kteří snad nepatřili přímo ke skupině nobility vůdců společenstev. Např. v jihozápadních Čechách je jantar v pozdní době halštatské až časně laténské doložen ne jen v knížecích, ale také i v chudších hrobech dodatečně zapuštěných do násypů starších mohyl (*tab. 9*). Také v bylanské kultuře registrujeme jantar jak v bohatě vybavených komorových hrobech s vozy, tak ojediněle i v chudších jámových hrobech (*tab. 6*). Obdobnou situaci s nálezem jantaru v bohatých i méně nákladně vybavených hrobech lze pozorovat také na Moravě (*tab. 13*). Nízký počet takových případů dovoluje ovšem předpokládat, že jantar nebyl běžně dostupnou komoditou. V hrobech vekerzugské kultury na Slovensku (*tab. 20, 22*) zaznamenáváme např. jantar v pohřbech mužů i žen s předpokládaným nejvyšším sociálním statutem (*Kozubová 2013, 344*), vyskytne se však i v chudších hrobech nedospělých jedinců (*tab. 22*). V případě některých dětských hrobů s jantarem na pohřebišti v Chotíně (k. č. 37, ml. f.) uvažuje *A. Kozubová (2013, 356)* o možném důkazu dědičného vyššího sociálního postavení.

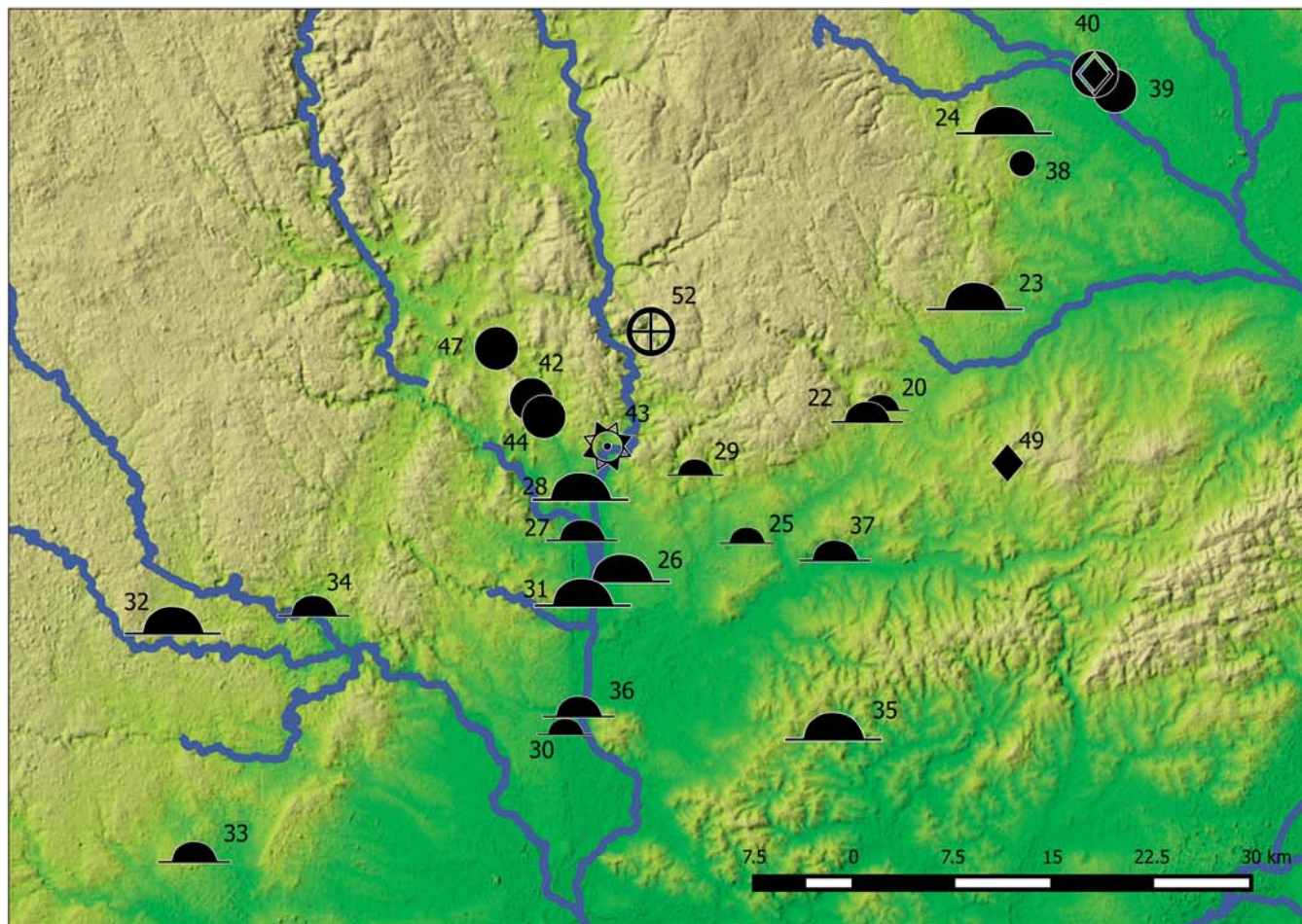
Sledované výrobky z jantaru i kovové artefakty kombinované s jantarem pomáhaly identifikovat movitější a společensky významnější členy komunit, měly ovšem vedle praktického využití, dobře rozpoznatelného např. u spon (*obr. 5: 1–3; 8: 10; 10: 7, 9; 18: 12–13, 16*), jehlic (*obr. 6: 63; 8: 1–8; 14: 18–22; 15: 14*), řetízků (*obr. 1: 19*) i náhrdelníků s rozdělovači (*obr. 1: 1, 13, 14, 18, 3–33*;

Obr. 12. Střední Evropa a lokality s jantarem z období Ha C – Ha D1. Čísla lokalit odpovídají číslům v katalogu. **A** – pohřebiště (**1**: 1 nálezy jantaru, **2**: 2–5 nálezy jantaru, **3**: víc než 5 nálezy jantaru); **B** – sídliště (**1**: 1 nálezy jantaru, **2**: 2–5 nálezy jantaru, **3**: víc než 5 nálezy jantaru, **4**: depot jantaru), **C** – hradiště/výšinné sídliště se sídelními aktivitami v Ha C/D1, Ha D1 (**1**: 1 nálezy jantaru, **2**: 2–5 i více nálezy jantaru rozptýlených na ploše hradiště, **3**: depot jantaru); **D** – kultovní místo/svatyně s nálezy jantaru; **E** – depot s nálezy jantaru (**1**: neznámý přesný počet kusů jantaru, **2**: 2–5 nálezy jantaru, **3**: víc než 5 nálezy jantaru). Mapa T. Dřínovský – M. Chytráček. — **Abb. 12.** Mitteleuropa und Fundorten mit Bernstein aus der Periode Ha C – Ha D1. Nummern der Fundorten entsprechen den Nummern im Katalog. **A** – Gräberfeld (**1**: 1 Bernsteinfund, **2**: 2–5 Bernsteinfunde, **3**: mehr als 5 Bernsteinfunde); **B** – Siedlung (**1**: 1 Bernsteinfund, **2**: 2–5 Bernsteinfunde, **3**: mehr als 5 Bernsteinfunde, **4**: Bernsteinhortfund), **C** – Burgwall/Höhensiedlung mit Siedlungsaktivitäten in Ha C/D1, Ha D1 (**1**: 1 Bernsteinfund, **2**: 2–5 und mehr Bernsteinfunde auf dem Burgwallgelände verstreut, **3**: Bernstein-Hortfund); **D** – Kultstätte/Heiligtum mit Bernsteinfunden; **E** – Hortfund mit Bernsteinfunden (**1**: genaue Anzahl der Bernsteinstücke unbekannt, **2**: 2–5 Bernsteinfunde, **3**: mehr als 5 Bernsteinfunde). Karte T. Dřínovský – M. Chytráček.

2: 1–24; 4: 3–15; 7: 44, 45, 89–91; 9; 10: 19–20; 11: 1–3; 16–18, 22), také význam magických amuletů/talismanů chránících své majitele (Pauli 1975, 131). Byly vyráběny z rozmanitých materiálů, přičemž jantar patřil k nejoblíbenějším. Sledování milodarů amuletů/talismanů na pohřebištích doby halštatské a časně laténské ukazuje, že je nosily především mladé ženy a zvláště děti, kterým za života hrozila mnohá nebezpečí (Pauli 1978a, 151; Lorentzen 1993, 51, Abb. 29). Pozorujeme-li nálezy jantarů na analyzovaných pohřebištích střední Evropy, kde máme k dispozici údaje o věku a pohlaví zemřelých, hroby dětí i žen vybavených jantarem se vyskytují poměrně často.

Z nekropolí vekerzugské kultury fáze Ha D2 – LT A na Slovensku známe určení pohlaví u 21 jedinců pohřbených s jantarem, v 15 případech šlo o ženy a jen v 6 o muže (tab. 22). Údajem o věku zde disponujeme u 28 jedinců a 12 z nich byly děti (*infans I–III*). Kojenci doložení ve dvou hrobech byli pohřbeni společně se ženami. V případě jantarových korálek z hrobů žen a dětí v Bučanech (obr. 11: 14–15, 19–21) se podle J. Bujny a P. Romsauera (Bujna — Romsauer 1983, 300, Taf. I: 3; IV: 6–9; VII: 4; X: 12–14) nejednalo o šperk, ale milodary amuletů, apotropaickou funkci amuletů zdůrazňují také u jantarového náhrdelníku (obr. 11: 16–18, 22) se zubem medvěda a bronzovými ruličkami nalezeného

Obr. 13. Nahore: Jantar v Čechách z období Ha C – Ha D1 (1–10). 1 – Hradenín, neznámý hrobový celek (nepub., M. Kolín, inv. č. 11.324); 2 – Hradenín, hrob 6 (nepub., M. Kolín, inv. č. 10.650); 3 – Hradenín, hrob 6 (nepub., M. Kolín, inv. č. 10.700); 4 – Praha-Letňany, hrob 14 (nepub., ARÚ Praha); 5 – Jirny, obj. 66 (nepub., M. Čelákovice, inv. č. A266775); 6 – Hradenín, hrob 12 (nepub., M. Kolín, inv. č. 13.076); 7 – Kyšice, mohyla 1 (ZČM Plzeň, inv. č. 11.313); 8 – Praha-Letňany, hrob 6 (nepub., ARÚ Praha); 9–10 – Tuchoměřice II, hrob 1 (nepub., Stř. M. Rostoky, inv. č. 37.969). 1–10 – foto M. Chytráček. **Dole:** Mapa jižní, střední Moravy a lokality s jantarem z období Ha C – Ha D1 (20–52). Výřez z obr. 12. Čísla lokalit odpovídají číslům v katalogu, legenda odpovídá popisku na obr. 12. Mapa T. Dříňovský – M. Chytráček. — **Abb. 13. Oben:** Bernstein in Böhmen aus der Periode Ha C – Ha D1 (1–10). 1 – Hradenín, unbekannter Grabkomplex (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 11.324); 2 – Hradenín, hrob 17 (unveröffentlicht, M. Kolín, inv. č. 10.650); 3 – Hradenín, hrob 6 (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 10.700); 4 – Prag-Letňany, Grab 14 (unveröffentlicht, ARÚ Prag); 5 – Jirny, Obj. 66 (unveröffentlicht, Stř. M. Čelákovice, Inv.-Nr. A266775); 6 – Hradenín, Grab 12 (unveröffentlicht, M. Kolín, Inv.-Nr. 13.076); 7 – Kyšice, Grabhügel 1 (ZČM Plzeň, Inv.-Nr. 11.313); 8 – Prag-Letňany, Grab 6 (unveröffentlicht, ARÚ Prag); 9–10 – Tuchoměřice II, Grab 1 (unveröffentlicht, M. Rostoky, Inv.-Nr. 37.969). 1–10 – Foto M. Chytráček. **Unten:** Karte Süd- und Mittelmähren und Fundorten mit Bernstein aus der Periode Ha C – Ha D1 (20–52). Ausschnitt aus der Abb. 12. Nummern der Fundorten entsprechen den Nummern im Katalog, Zeichenerklärung entspricht der Beschreibung auf Abb. 12. Karte T. Dříňovský – M. Chytráček.

v hrobu ženy s kojencem. Funkci ochranných amuletů může rovněž naznačovat i neobvyklá poloha náhrdelníku nebo samostatného korálku u levé nebo pravé ruky pohřbeného dítěte doložená na pohřebištích vekerzugské kultury fáze Ha D2 – LT A. Ve starší fázi Ha C – Ha D1 známe na Slovensku pouze jedno pohřebiště s milodary jantaru. Z 8 žárových hrobů s jantarem z nekropole ve Ždani lze podle hrobových milodarů usuzovat u 4 pohřbů na ženy (*tab. 20*).

V prostředí horákovské kultury na Moravě známe pravděpodobně určení pohlaví u 20 jedinců pohřbených ve 14 hrobech fáze Ha C – Ha D1, 11 jedinců zřejmě patřilo ženám (*tab. 13*).

Na území bylanské kultury ve středních a severozápadních Čechách máme pravděpodobně určení pohlaví jen u 9 pohřbů (*tab. 6*). Pouze v jednom případě se mělo jednat o dívku, která byla vybavena jantarovým náhrdelníkem. V hrobech mužů se zde vyskytují zpravidla jen samostatné jantarové kroužky, v jednom mužském hrobu byl kroužek součástí jantarového náhrdelníku (Lhotka n. L., *obr. 1: 29–33*). Samostatné jantarové kroužky známe v bylanské kultuře také ze dvou dětských pohřbů (Hradenín, *obr. 2: 28–29; 13: 2, 3*), dva kroužky z hrobu dítěte v Polákách patřily k jantarovému náhrdelníku (*obr. 2: 1–24*), ovšem poslední dětský pohřeb z Bylan byl vybaven jantarovým náhrdelníkem bez kroužku (*obr. 1: 1*). V bylanské kultuře jsou doloženy 4 pohřby dětí (*infants III – juvenis*), údajem o věku tu disponujeme u 9 pohřbených (*tab. 6*). U jantarových kroužků, z nichž některé mohou dosahovat i nápadně velkých rozměrů (*obr. 2: 31, 35; 4: 32–34; 13: 6–7; 18: 18–19*), je běžně předpokládána především apotropaická funkce amuletů/talismanů (Pauli 1978a, 138–139, Taf. 127: 5; 139: 11, 13) a ochranné působení mělo být účinné jak ve světě živých, tak mrtvých (Stahl 2006, 26). V hrobech z doby halštatské i časně laténské v Hallstattu a Dürrnbergu (*obr. 12: 70, 73; 16: 49–50*) se vyskytovaly společně s jantarovými korálky nebo bez nich, doložena je poloha na krku, hlavě nebo hrudi zemřelých, kde ležely jednotlivě, ale častěji v páru, ojedinelé i v trojici.

Obdobnou funkci amuletů/talismanů můžeme připustit také u jantarových závěsků, které měly rozmanitou podobu (*obr. 5: 4; 10: 1; 18: 15; 19: 1–2*). Nedochovaný vázičkovitý závěsek nalezený v knížecí mohyle v Hradišti u Písku (k. č. 1, ml. f.) pochází zřejmě z dílny antického šperkaře (Drda — Rybová 1998, 47).

V mladší fázi Ha D2 – LT A v Čechách předpokládáme pravděpodobně určení pohlaví snad pouze u 5 jedinců ve třech hrobech s jantarem a ve dvou případech se mohlo jednat o ženy (*tab. 9*). Ženský šperk z knížecí mohyly 1/1858 (k. č. 1, ml. f.), kde předpokládáme pohřeb ženy a muže, doplňoval již zmíněný jantarový závěsek vázičkovitého tvaru. Údaje o věku jsou dostupné u 6 pohřbených jedinců a dva z nich jsou děti (*infans II–III*). Jeden dětský pohřeb z Manětína-Hrádku obsahoval jantarový závěsek (*obr. 5: 4; 18: 15*), druhý terčovitou sponu s terčíkem vykládaným zlatem a jantarem (*obr. 5: 3; 18: 13*). Samostatné jantarové kroužky – amulety ležely v hrobech dospělých jedinců (*obr. 4: 24, 34; 18: 14, 19*). Komora v knížecí mohyle z Rovné (k. č. 12, ml. f.) obsahovala kostrové pohřby ženy a muže narušené pozdně laténským zásahem, jantarový kroužek – amulet/talisman se našel již v sekundární poloze.

Mnohé jantarové artefakty skrývají nepochybně hlubší symboliku, která může být spojována se solárním kultem. Taková interpretace se nabízí např. u zvláštního kotouče z jantaru nalezeného na pohřebišti v Hradeníně (k. č. 2; *obr. 2: 30; 12: 2; 13: 1*), předmět mohl sloužit jako ochranný amulet. Centrální motiv soustředného kroužku se středovým důlkem představující transformované znázornění slunečního kotouče (cf. Chytráček et al. v tisku; Smejtek — Švédová 2016, 17, *obr. 1*) obklopují tři dvojice malých dírek, které jsou v pravouhlém zalomení propojeny s podobným dekorem na bocích jantarového terčíku (*obr. 2: 30*). Seskupení tří trojic stejných dírek zdobí totiž i boky kotouče a jejich celkové rozmístění i počty nebyly pravděpodobně náhodné. Význam je nám skryt, můžeme se jen pokusit opatrně naznačit určité indicie, které však nelze prokázat. Pythagorejci v 6. a 5. stol. př. Kr. uznávali, že svět je jakoby utkán z číselných vztahů (Bouzek — Kratochvíl 1995, 157–158). Z dochovaných autentických zlomků Filolaa, vůdčího pythagorejského filosofa 2. poloviny 5. století se dozvídáme, že pozoruhodný význam připisovali číslu tři. „Trojka je silou skrytých principů všech věcí; celý vesmír i všechny věci jsou omezeny třemi, neboť konec, střed a počátek mají číslo vesmíru, a to číslo tři“ (Kratochvíl — Bor 1999, 93, 112). Trojky užívali pythagorejci při posvěcování a očišťování, také v keltském světě hrála triáda významnou roli (Green 1989, 170). Antropomorfní sponu z časně laténské žárového hrobu dospělého jedince v Manětíně-Hrádku (k. č. 4, ml. f.; *obr. 5: 1; 18: 16*) zdobí uskupení různě velkých zahloubených kružnic tvořených jedním až dvěma vloženými kroužky se středovým bodem. Znázorňují sluneční symboliku, která se do podoby menších soustředných kroužků ze starších solárních motivů doby bronzové transformovala postupně již na začátku pozdní doby bronzové v Ha B1 (Smejtek — Švédová 2016, 17, *obr. 7*). Centrální motiv na antropomorfní sponě představuje největší soustředná kružnice se středovým důlkem uprostřed stylizované suknice, po obou stranách kruhu vidíme trojice menších zahloubených kroužků s centrálními důlky (*obr. 5: 1a; 18: 16*). Další dvě trojice menších kroužků se středovými důlky zdobí břicho a nártu mužské postavy. Při prvním pohledu na výzdobu spony upoutá rovněž pozornost čtveřice větších kruhových prohlubní uprostřed prsou figury s vložkami z jantaru (*obr. 18: 16a*). Všeobecně se dříve soudilo (Soudská 1968, 456, *obr. 5–6; 1994, 154*), že jantar původně vyplňoval i ostatní zahloubené kroužky s centrálními body. Intarzie jantaru by však zcela zakryla centrální bod v kroužku a motiv soustředných kružnic, který hrál tak významnou roli v solární symbolice, by se ztratil. Při nálezů spony se ve zbývajících prohlubních také žádné zbytky jantaru nenašly a pravděpodobnější je tedy interpretace, že jantar vyplňoval snad pouze čtveřici důlků na prsou (*obr. 18: 16a*) a zdůrazňoval tak její význam. Motiv čtveřice soustředných kroužků se středovým bodem se také často na kultovních předmětech Ha D3 – LT A objevuje a měl nepochybně hlubší symbolický smysl (Chytráček — Chvojka — Egg et al. 2015, Abb. 10: 9–11; Chytráček et al. v tisku). Učení o čtyřech „kořenech všech věcí“, tj. o prvcích země, vody, vzduchu a ohně vychází z velice staré tradice v dějinách antického myšlení. Čtyři prvky byly známy už nejstarším kosmologům a toto učení znali např. již v 6. století př. Kr.

orfikové, jejichž přívrženci se šířili v řeckých městech jižní Itálie (Asmus 1986, 65). Figurální spona z Manětína-Hrádku má zřetelný jemný, mírně setřelý rytý dekor naznačující zřejmě křížové přepásání hrudi mužské postavy (obr. 5: 1a). Podobné překřížené linie na prsou nese např. bronzová figurka adoranta ze Sanzena, která má znázorňovat osobu sloužící božstvu (Kromer 1974, 56–58, Abb. 1: 1). V této souvislosti je také nápadné na hrudi identicky umístěné uskupení pětice soustředných kroužků s centrálním bodem u bronzové sošky adoranta z Parzinalm bei Imst v severním Tyrolsku (Chytráček 2015, 285, Abb. 9: 5). Plastika je datovaná do poloviny 5. stol. př. Kr. a představuje kněze modlícího se snad k božstvu hor (Höck 1997, 21). U. Binding (1993, 78) naznačuje, že jedinci pohřbení s figurálními sponami potřebovali možná zvláštní magickou ochranu vyplývající z jejich neobvyklé životní situace a postavení. Ochrannou funkci plnila zřejmě i terčovitá spona ze žárového pohřbu dítěte z hrobu s dvoukolovým vozem v Manětíně-Hrádku (k. č. 4, ml. f.), který je datován do Ha D3 / LT A. Terčík spony pokrýval zlatý plech, k němu přiléhala jantarový kotouč s povrchem soustruženým do podoby tří kruhových stupňů (obr. 5: 3; 18: 13). Při pohledu svrchu na tři stupně jantarového kotouče se nám jeví jako soustředné kružnice. Vyčnívající okraj zlatého terčíku nese výzdobu krátkých žlábků, které zřejmě imitují korunu paprsků. Také tento ochranný šperk můžeme pravděpodobně spojovat se sluneční symbolikou. Jantarový korálek s vysoustruženými obvodovými žlábkou na patce spony z hrobu Ha D2–3 v Nynicích ukazoval při pohledu shora motiv soustředných kružnic s centrálním bodem (obr. 5: 2; 18: 12); demonstroval tak rovněž vžitý kánon solární symboliky.

Jantar nebyl deponován pouze v hrobech, na počátku stupně Ha D došlo k renesanci zvyku ukládat do země depoty, přičemž se ukazuje nápadné omezení jen na určité typy předmětů (Chytráček — Chvojka — John et al. 2015, 220, Abb. 4–8, 12). Objevují se hromadné nálezy obsahující buď součásti kroje, kde jsou přítomny bronzové ženské šperky společně s jantary, případně i sklem, nebo depoty s bronzovými nádobami – picím servisem a s dalšími předměty užívanými muži (kap. 5.1.3). Hromadné nálezy jsou v kontinentálním bádání chápány většinou jako *ex-vota*, dary bohům. Jejich účelem bylo harmonizovat vztah mezi lidským společenstvím a obklopující přírodou. Šperky byly obvykle věnovány bohyním, depoty celých nádob byly závěrečnou fází rituálních hostin, přípitků potvrzujících sliby, spojenectví a smlouvy (Bouzek 2015, 40–41). Je zřejmé, že víra v podzemní mocnosti, jejichž náklonnost se měla zajišťovat obětními dary svěřenými zemi, po nápadném útlumu tohoto zvyku ve stupni Ha C, nikdy zcela nezánikla (Chytráček — Chvojka — John et al. 2015, 219–221, Abb. 4–8, 12).

Na Moravě známe 5 nálezů depotů (obr. 12: 50–51; 13: 40, 49; 20) s garniturami bronzového ženského šperku a jantarovými (obr. 7: 11–43, 46–48), často i skleněnými korálky. Dva nelze revidovat a jeden se vyskytl nově, v době korektur této studie. Typy jantarových korálků z depotů (tab. 8, 12, 19) známe i z hrobů žen (obr. 13, 20, 22), v soupravách ženského šperku splňovaly zřejmě důležitou apotropaickou funkci. V hromadném

nálezu z hradiště platěnické kultury u Provodova (k. č. 50, st. fáze) se našel vedle korálků z jantaru také profilovaný jantarový kroužek (obr. 7: 42) interpretovaný obvykle jako amulet/talisman. Zastoupení některých typů bronzových náramků ve zmíněných depotech (např. Prostějov-Čechůvky, obr. 13: 40; 20) poukazuje na rozšíření tohoto zvyku ve stupni Ha D1 s možným přesahem do počátku stupně Ha D2. Ve stupni Ha D1 došlo zřejmě i k uložení depotu v areálu hradiště u Sklabinského Podzámku (k. č. 57, st. f.) v oblasti lužické kultury na severním Slovensku (obr. 19: 3; 12: 57). Hromadný nález obsahoval velké množství šperků a ozdob z období Ha C2 – Ha D1. Byly součástí jedné garnitury šperku ženského kroje, jehož původ nalézáme v jihovýchodoalpské oblasti. Kombinovaný pektorál tvořilo 1613 celých a desítky zlomků jantarových korálků, 7 rozdělovačů z jantaru (obr. 9; 19: 3), bronzové spirálky a mušle kauri. Důvod k uložení pokladu je hledán v symbolické, kultovní oblasti, jednalo se zřejmě o votivní dar (*Pieta — Veliačik 2014, 22*). K této skupině rituálně do země uložených garnitur, jež byly součástí ženského kroje a obsahovaly jantar (obr. 18: 3), se nejnověji řadí depot bronzového kruhového šperku s početnými bronzovými plíšky z opasku objevený nedávno ve východních Čechách (obr. 16: 29) nedaleko Stičan u Hrochova Týnce (k. č. 29, ml. f.) v prostředí slezsko-platěnické kultury. Podle několika nejmladších typů bronzových kruhů lze soupravu ženských ozdob, obsahující také tři jantarové korále (obr. 18: 3), datovat do pozdní doby halštatské. Hromadné nálezy s jantarovými ozdobami se našly na opevněných výšinných sídlišťích (obr. 12: 50, 57), v otevřených rovinných osadách (obr. 13: 40; 20); známe je i z vyvýšených poloh bez dokladů osídlení v bezprostředním okolí z n. v. 390 m (obr. 13: 49), objevily se rovněž i v nížinné krajině s n. v. 245–250 m, jen s ojedinělými stopami sídlení v okolí (obr. 16: 29).

Zcela výjimečný je soubor 1800 ks jantarových výrobků z jeskyně Býčí skála (obr. 13: 52; 14: 1–17; 16: 35), která se ve starší době železné nacházela mimo souvisle osídlenou krajinu (viz kap. 5.1.3). Jeskynní svatyně mohla mít pravděpodobně čtyři možné okruhy praktické funkce: obytnou, výrobní, obětně/pohřební a obětně/votivní (Golec 2015, 133; Golec a kol. 2017, 76). Nelze snad vyloučit ani dílnu produkující ozdoby z jantaru, jak by mohl naznačovat nález polotovaru korálku nebo amorfni, ještě neopracovaný kus této suroviny (obr. 6: 77–78; 14: 13–15). Připustit ovšem můžeme také, že zmíněné předměty mohly být uloženy i jako obětiny/vóta. Takové uložení veškerých ozdob z jantaru v jeskyni společně s mnohými dalšími předměty se totiž ukazuje nyní jako pravděpodobné.

Votivní hromadné nálezy jantaru známe i z území Polska (obr. 12: 138, 143, 180), deponován byl skvostný jantarový náhrdelník (Wierzbica, k. č. 138, st. f.) nebo velké množství kusů neopracovaného jantaru (Henryków, Woskowice Male, k. č. 143, 180, st. f.). Na výšinném sídlišti v Ansfelden v Horním Rakousku (k. č. 69, st. f.; obr. 12: 69) se předpokládá rituální uložení jantarového kroužku, který ležel na dně kúlové jámy a byl zřejmě základovou obětinou uloženou zde při zahájení dřevěné stavby nadzemní kúlové konstrukce (Trebsche 2008, 134, 141, Abb. 66). K bližšímu pochopení a inter-

pretaci takových nálezů napomáhají např. rozsáhlá votivní deposita jantarových ozdob, amuletů/talismanů, šperků i surového jantaru baltského původu z Artemisia v Ephesu z 2. poloviny 7. stol. př. Kr. (Naso 2013, 261, fig. 1–20). Jantar zde náležel bohyni Artemis, jantarové náhrdelníky, pektorály i spony s jantarem zdobily *xoanon* zobrazující bohyni (Bammer — Muss 2014, 70, Abb. 5, 28, 40).

Nálezy jantaru na sídlištích známe z různých nalezových kontextů, které umožňují odlišnou interpretaci. V prvé řadě se jedná přímo o relikty dílenských objektů s doklady polotovaru, nezdařených výrobků, finálních artefaktů z jantaru, ale také početného jantarového odpadu, ten svým množstvím vždy převyšoval nalezené hotové ozdoby, zmetky, či nedokončené šperky z této suroviny. Ve výplni některých zahloubených objektů se ovšem nalézají také jen ojedinělé amorfní úlomky jantaru uložené zde např. již v sekundární poloze, sídlištní objekty pak nelze interpretovat jako dílny, zlomky jantaru však mohou nepřímo indikovat zpracování jantaru v širším areálu sídliště.

Na Moravě ve starší fázi vymezené stupni Ha C – Ha D1/2 známe dílny zpracovávající jantar ze sídlišť (viz *kap. 5.1.2*) v oblasti platěnické (*obr. 13: 39*) a především horákovské kultury (*obr. 13: 42, 44, 47*), kde se jantar pravděpodobně zpracovával také i uvnitř jeskynní svatyně Býčí skála (*obr. 13: 52*). V oblasti horákovské kultury se s jantarem zřejmě pracovalo na řadě dalších rovinných i výšinných sídlištích (*obr. 12: 45–46, 48*), jak mohou naznačovat zprávy o nálezích jantaru. Na třech sídlištích horákovské kultury je prokázáno kromě výroby jantarových ozdob také zpracování barevných kovů (Brno-Ivanovice, Brno-Řečkovice, Kuřim, *obr. 13: 42, 44, 47*). Rovněž v jeskynní svatyni Býčí skála se odlévaly bronzové předměty a kovalo železo (Golec 2015, 133; Golec a kol. 2017, 76, Fig. 69–70). V Čechách registrujeme ve starší fázi charakterizované stupni Ha C – Ha D1 pouze jedno sídliště (Hradenín, *obr. 12: 16*) s drobnými úlomky jantaru ze dvou sídlištních objektů, které ovšem nelze interpretovat jako dílny. Práci s jantarem v areálu celého sídliště však nelze vyloučit, na blízkém pohřebišti v Hradeníně bylo prozkoumáno 5 hrobů s milodary jantarových korálků a kroužků (*tab. 6*). Četné doklady výroby artefaktů z jantaru soustřeďující se v Ha C – Ha D1 zvláště na Moravě (*obr. 12–13*) nám tak s největší pravděpodobností prozrazují, že produkce jantarových ozdob probíhala i v dílnách rozmístěných podél trasy, po níž se zmíněná surovina transportovala od Baltského moře k dalšímu zpracování (viz *kap. 10*). Vzhledem k poměrně malé velikosti doposud zde nalezených jantarových ozdob můžeme uvažovat o tom, že pravděpodobně v těchto lokálních dílnách končily spíše menší kusy surového jantaru, zatímco ty rozměrnější (*obr. 3: 55; 15: 29*) a pravděpodobně i cennější směřovaly dále na jih a jihozápad do předpokládaných východoalpských dílen (jantarové kroužky z nekropolí v Hallstattu a Dürrnbergu dosahují často nápadně velkých rozměrů), některé z nich se pak dostaly až k severnímu pobřeží Jaderského moře a na území Itálie, kde byly často nápadně velké kusy jantaru umělecky zpracovány řezbou s figurálními motivy (*kap. 12*), což společenstva naší nadalpské oblasti neznala. Z výrobních center ve střední a severní Itálii či jihovýchodoalpské oblasti se řada

skvostrných předmětů zhotovená z baltského jantaru dostává zpět na sever od Alp jako importy. Jedná se např. o spony s lučíkem zdobeným segmenty z jantaru a kosti (*kap. 11*), (*obr. 10: 7, 9; 12: 53, 56*). Ke skupině těchto importů z jihu můžeme zřejmě připojit i kombinovaný jantarový pektorál z depotu ve Sklabinském Podzámku 2 (k. č. 57, st. f.; *obr. 9; 12: 57; 19: 3*), garnitura skvostrného ženského šperku pochází zřejmě z jihovýchodoalpské oblasti (Pieta — Veliačik 2014, 22, obr. 1, 8–9).

Podobně můžeme uvažovat i v souvislosti s vyhodnocením nalezové situace mladší fáze vymezené stupni Ha D2 – LT A. Na Moravě už ale v této době žádné doklady dílen zpracovávajících jantar nemáme (*obr. 16*). Rovinné osady, kde se zpracovávala jantarová surovina, se nyní objevují v Čechách. Nápadná koncentrace takových sídel je zaznamenána zvláště ve středních Čechách (*obr. 16–17*), na většině z nich nápadně vystupují v nalezovém fondu také importy z oblasti Středomoří a naznačují integraci sledovaných rovinných sídlišť s nálezem jantaru do sítě nadregionálních dálkových tras. K této skupině lokalit se nyní řadí i nově prozkoumaná pozdně halštatská dílna na zpracování jantaru v severovýchodních Čechách (viz *kap. 4.1.2*). Poloha sídlišť Ha D2 – LT A s nálezem jantaru (*obr. 17*) nám ukazuje zřejmě trasy dvou hlavních dálkových komunikací směřující k mocenskému centru hradiště Závist. Jedna přicházela od severu, druhá od severovýchodu, dálkový koridor pak dále pokračoval jihozápadním směrem. V Čechách zpracování jantaru zřejmě v této mladší fázi probíhalo na řadě sídlišť, jak nám prozrazuje polotovar korálku nebo kroužku z osady Ha D2–3 / LT A v severozápadních Čechách (Radovesice, *obr. 16: 22; 3: 41*) nebo velký kus neopracovaného jantaru z časně laténského sídliště v západních Čechách (Přehýšov, *obr. 3: 55; 15: 29; 16: 26*). Produkce jantarových korálků s celým výrobním postupem je doložena nálezem (*kap. 11*) z ohrazeného sídliště Ha D – LT A u Poříčan ve středních Čechách (*obr. 3: 1–40; 15: 30; 16: 17; 17: 18; 11*), kde pracovala specializovaná dílna. Výrobní objekt související se specializovanou kovoliteckou a šperkařskou dílnou zpracovávající také surový jantar byl prozkoumán na časně laténském sídlišti v Chržíně (*obr. 17: 16*). Zmíněný objekt poskytl vedle početných drobných úlomků i větších amorfních kusů jantaru také polotovar amuletu se třemi vrtanými otvory zhotovený z temenní kosti dětské lebky (Chytráček 2008, 72, Abb. 14). Polotovar vypovídá o někdejších kultovních zvyklostech a naznačuje zřejmě i výrobu magických amuletů v tomto prostoru. Na sídlišti bylo prozkoumáno dalších 5 zahloubených objektů s menšími úlomky i většími kusy neopracovaného jantaru představující surovinu a také odpad po výrobě (*obr. 3: 43–54; 15: 22–27*). Příkop, dvojice zásobních jam i zahloubených chat již ovšem nemůžeme pokládat za dílny. Na dalších středočeských sídlištích Ha D2/3 – LT A byly rovněž prozkoumány zahloubené objekty s drobnými úlomky jantaru ve výplni (*obr. 15: 19–21*), které nelze interpretovat jako místa výroby. Z dosavadních objevů víme, že při práci s jantarem na sídlištích vzniká velké množství odpadu především v podobě drobných amorfních úlomků z této suroviny. Nelze vyloučit, že nalezené amorfní zlomky tak mohou indikovat práci s jantarem v areálu osady (Praha-Benice, Praha-Křeslice, Tuchoňčice, *obr. 17: 18, 19, 23*). Na dalších otevřených síd-

lišťích ve středních Čechách se našly amorfní zlomky jantaru i hotové jantarové ozdoby (Praha-Ruzyně, *obr. 4: 31; 15: 28; 17: 21; 18: 4*) nebo pouze finální výrobky (Dolní Břežany, Praha-Pitkovice, Tuchoměřice, *obr. 4: 16–17, 32; 17: 15, 20, 24*) bez úlomků naznačující práci s jantarem v osadě. Osamoceně na sídlišťích nalézané jantarové korálky nebo kroužky reprezentují zřejmě ztracené předměty, registrujeme je v Čechách také na opevněných výšinných sídlišťích v Ha D1 (Praha-Bohnice, *obr. 12: 18*) a zvláště v Ha D2/3 až LT A (Svržno, Vladař, Závist, *obr. 4: 18–19; 16: 27–28; 17: 25; 18: 2*). Vzácný nález fragmentu obloukové spony s jantarovým segmentem umístěným původně na lučíku pocházející z hradiště v Brně-Obřanech (*obr. 8: 10; 13: 43*) je datován do stupně Ha C1a, patří snad také do kategorie ztracených předmětů. V Čechách dosavadní známé nálezy z hradišť zatím nepotvrzují zpracování jantaru v areálu opevněných výšinných sídel. Tato skutečnost však může být výrazně ovlivněna současným stavem výzkumu (*kap. 4.1.2*). Na Moravě registrujeme zmínku o nálezech jantaru z výšinného sídliště v Jaroměřicích nad Rokytkou (*obr. 12: 46*), jejich charakter však nelze blíže specifikovat ani ověřit. Obtížná je rovněž interpretace depotů s jantary z opevněných výšinných sídlišť na Moravě (Provodov, *obr. 7: 11–43; 12: 50*) a Slovensku (Sklabinský Podzámok, *obr. 9: 12: 57; 19: 3*), neboť bez výzkumu opevnění či vnitřní plochy sídel nevíme zcela jistě, zda v době uložení pokladu byla fortifikace ještě funkční a existovalo tu stálé osídlení. Nelze zcela vyloučit, že v době deponování to mohly být již opuštěné polohy. Nálezy dokončených korálků či kroužků z jantaru, případně i spon zdobených jantarem známe také z kontextů, které reprezentují vybavení jednotlivých obytných domů. Jedná se především o jantary z akropole hradiště na vrchu Molpír u Smolenic (k. č. 56, st. f.), kde sídlila místní politická elita v období stupňů Ha C2 – Ha D1. V opuštěných domech s celými nádobami a dalším inventářem se našly i jantarové korálky, kloboukovitý závěsek a oblouková spona s jantary na lučíku (*obr. 10: 1, 7; 12: 56; 19: 1*). Otázkou zůstává, zda nálezovou situaci, zachycující tři jantarové korálky (*obr. 10: 4–6*) ležící uvnitř pece č. 5 společně se spáleným obilím a rozbitými nádobami, lze na akropoli Molpíru interpretovat jako ukrytí cenných ozdob v peci, pozůstatek běžného provozu domácnosti nebo jako relikt po zápalné oběti. Za osobní majetek obyvatele domu lze také považovat jantarový kroužek z panské usedlosti v Dolních Břežanech (k. č. 15, ml. f.) patřící k výbavě spáleného velkého panského domu z časně doby laténské (*obr. 4: 32; 17: 15*), který měl zahluobené spodní podlaží a patro přístupné zalomeným dřevěným schodištěm.

Výstižná je nejspíše interpretace jantarových korálků (*obr. 10: 2–3, 8*) vyzdvižených z prostoru obou bran na akropoli hradiště Molpír u Smolenic (k. č. 56, st. f.), které jsou považovány za osobní předměty ztracené obyvateli hradiště při útěku. Podobně bychom snad mohli interpretovat jantarový kroužek (*obr. 4: 33; 16: 27; 18: 18*) nalezený na vnitřní straně vstupu do nálevkovité brány hradiště Ha D2/3 na Černém vrchu u Svržna (k. č. 27, ml. f.), které zaniklo rozsáhlým požárem. V případě bran si můžeme snadno představit velký dav lidí snažící se chvatně protlačit téměř již neprůchodným úzkým prostorem brány a uniknout tak včas z ohroženého opevněného sídla.

10. Analýzy jantaru starší doby železné z Čech a Moravy (Miroslava Novotná)

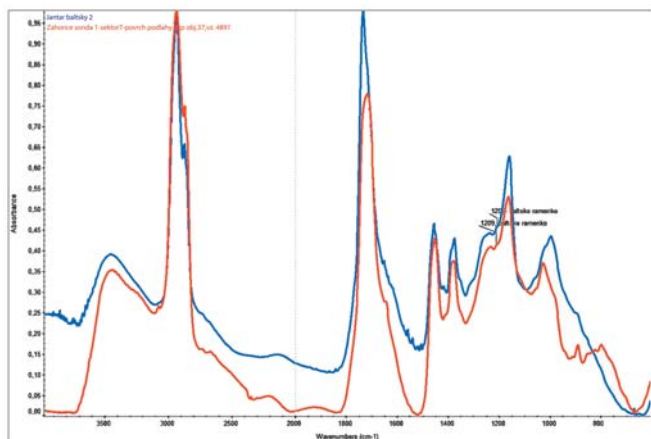
Při vlastní analýze bylo zjištěno, že některé vzorky jsou povrchově ošetřeny lakem KP. Tato zkratka představuje kopolymer butylmethakrylátu s methymethakrylátem rozpuštěný v xyleny. Takto ošetřené vzorky byly předány k analýze. Vzorky byly bez další úpravy přímo měřeny pod objektivem infračerveného mikroskopu. Pokud byl na povrchu vzorku nalezen lak, byl odstraněn proškrábnutím skalpelem, tak, aby byl odhalen původní povrch jantaru.

Označením „Baltský jantar“ jsou označovány jantary pocházející z bezprostředního okolí Baltského moře. Baltický region zahrnuje lokality v Norsku, Dánsku, Švédsku, Německu, na Fríských ostrovech, v Polsku, Estonsku, Lotyšsku, Litvě, České a Slovenské republice, Švýcarsku, Francii a Velké Británii. Další nálezy jantaru pochází z mnoha oblastí Asie (proto se tento jantar označuje termínem Čínský jantar), Spojených států amerických a dalších míst (např. Dominikánské republiky, Barmy, Libanonu, Rumunska, Sicílie, Mexika, Kanady, Japonska, Tanzanie, Nového Zélandu a Grónska: *Laur et al. 2000*).

„Baltský jantar“ může být od ostatních jantaru rozlišen dle svého původu metodou infračervené spektroskopie. Jantary z baltského regionu vykazují specifickou spektrální charakteristiku, která se často nazývá tzv. „baltské raménko“. Jde o horizontální raménko mezi absorpčním pásem s vrcholem v pozici 1250 cm^{-1} a 1110 cm^{-1} , následovaném velmi výrazným absorpčním pásem s vrcholem v pozici 1157 cm^{-1} (tj. valenční vibrace vazby C-O v esterové skupině pravděpodobně ester succinové kyseliny). Pokud je tento absorpční pás s vrcholem v pozici 1157 cm^{-1} pozorován v jantarech odlišného původu, tak „baltské raménko“ charakterizuje baltský jantar a může být použit pro odlišení baltského jantaru a archeologických jantaru odlišného původu (*Mosini — Cesaro 1985; Guiliano et al. 2007; Shashoua — Berthelsen — Nielsen 2006*).

Vlastní identifikace původu jantaru je založena na srovnání reálného infračerveného spektra vzorku se spektry standardních vzorků, jejichž původ je znám. Na *grafu 1* jsou uvedena dvě srovnávací spektra jantaru baltského původu, ve kterých jsou označeny polohy vrcholů analyticky využívaných absorpčních pásů. Poloha pásu s vrcholem při 1209 cm^{-1} je specifická pro baltský jantar, ze srovnání obou spekter je jasně patrné, že intenzita toho pásu je proměnná, u některých vzorků jde o pouhé raménko, jinde jde o samostatný pás.

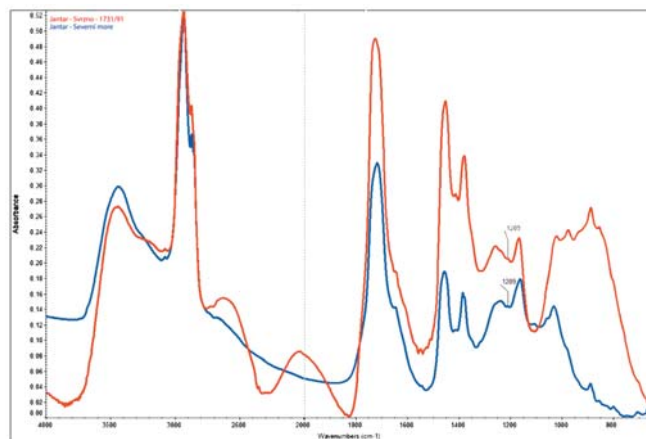
První ojedinělé analýzy jantaru starší doby železné z území Čech byly provedeny již v 80. a 90. letech 20. století (*Čtverák 1986, 109; Waldhauser et al. 1993, 46*); jednalo se o nálezy ze sídlišť Ha D2/3 – LT A v Radovesicích a Poříčanech (*obr. 3: 41; 16: 22; 15: 30; 17: 17; 18: 11*). Na počátku tohoto století se provedla spektrální analýza jantarového kroužku z bylanského hrobu 23 (*Blažek — Půlpán 2007*) v Lovosicích (*obr. 2: 34; 12: 4*) a jantarové suroviny ze sídliště LT A v Tuchoměřicích (*Sankot 2002b, 93*). V době příprav této studie byly publikovány výsledky analýz lokálních fosilních jantarových ložisek na Moravě. Srovnávací lokalitou se staly

Graf 1. IR spektra vzorku baltského jantaru z hradiště Vladař (k. ú. Záhořice) a srovnávací spektrum baltského jantaru z geologické sbírky Národního muzea. Na grafu jsou 2 spektra typická pro baltský jantar. Ve spektru je jednoznačně patrné tzv. „baltské raménko“ typické pro jantary z baltské oblasti.

Spektrum A (modré) je standardní spektrum získané měřením souboru baltských jantaru z geologické sbírky Národního muzea v Praze. **Spektrum B (červené)** je infračerveným spektrem reálného vzorku jantaru z lokality Vladař. — **Diagramm 1.** IR-Spektren einer baltischen Bernsteinprobe vom Burgwall Vladař (Kat. Záhořice) und Vergleichsspektrum baltischen Bernsteins aus der geologischen Sammlung des Nationalmuseums in Prag. Auf dem Diagramm sind 2 für baltischen Bernstein typische Spektren. Im Spektrum ist eindeutig der für Bernstein aus dem baltischen Raum typische sog. „baltische Arm“ erkennbar. **Spektrum A (blau)** ist das Standardspektrum, das man durch die Messung des baltischen Bernsteinkomplexes aus der geologischen Sammlung des Nationalmuseums in Prag erhält. **Spektrum B (rot)** ist das Infrarotspektrum der realen Bernsteinprobe von der Fundstelle Vladař.

halštatské Kralice na Hané, u kterých bylo zjištěno „baltské raménko“ (Havelcová et al. 2016). Teprve až v souvislosti s připravovanou studií o starší době železné byly analyzovány větší soubory jantaru z území České republiky (Novotná Miroslava 2017). Ze starší fáze Ha C – Ha D1 jsou v Čechách nyní k dispozici analýzy jantarových předmětů z hrobů bylanské kultury v Hradeníně (hr. 6, 12, 17; obr. 2: 27–28, 30–31), Praze-Letňanech (hr. 6, 14; obr. 2: 32, 36; 12: 7) a Tuchoměřicích (hr. 1; obr. 1: 20–28; 12: 9), také ze sídliště bylanské kultury v Jirnách (obr. 1: 34; 12: 17). V oblasti halštatské mohylové kultury západních a jižních Čech se realizovaly analýzy jantarového kroužku z Kyšic (moh. 1, obr. 2: 35; 12: 14) a úlomků jantaru z Oldřichova u Písku (moh. 1; obr. 12: 15). Na Moravě z území platěnické kultury se podařilo uskutečnit spektrální analýzy jantaru z hrobů v Seloutkách (hr. 1, 8; obr. 7: 88; 13: 24), ze sídliště s doklady výroby v Kralicích na Hané (obj. 708, 2669; obr. 13: 39; 6: 1–55) a z depotu v Prostějově-Čechůvkách (obr. 13: 40; 20). V oblasti rozšíření horákovské kultury se provedly analýzy jantaru ze sídliště s doklady výroby v Kuřimi (obj. 1–3, 9, 12, 27–28, 43; obr. 6: 76; 13: 47; 15: 1–18) a z jeskynní svatyně v Býčí skále (obr. 6: 77–78; 13: 52; 14: 13–14). U všech výše jmenovaných lokalit je prokázán baltský původ analyzovaných jantaru (Novotná Miroslava 2017). Z mladší fáze Ha D2 – LT A jsou nyní k dispozici výsledky spektrálních analýz jantaru z hrobů v jižních a západních Čechách (Kostelec, Nynice, Paračov, Paseky u Tálína, Poleňka, Pořežánky, Rovná a Tuchonice; obr. 4: 1, 25–29, 34, 36; 5: 2; 16: 3, 6–12; 18: 6–7, 9–10, 12, 17, 19), také z rovinných i opevněných výšinných sídlišť

Graf 2. IR spektra vzorku jantaru z hradiště u Svržna a srovnávací vzorek jantaru z geologické sbírky Národního muzea v Praze z oblasti Severního moře, který je poddruhem baltského jantaru. **Spektrum A (modré)** je standardní spektrum získané měřením souboru baltských jantaru, poddruhu ze Severního moře z geologické sbírky Národního muzea v Praze. **Spektrum B (červené)** je infračerveným spektrem reálného vzorku jantaru z lokality Svržno. Tento poddruh jantaru se vyznačuje odlišným poměrem intenzit okolních absorpčních pásů, tj. pásu s vrcholem 1240 cm⁻¹ a 1165 cm⁻¹. V případě klasického baltského jantaru je pás s vrcholem při 1240 cm⁻¹ potlačen, u poddruhu ze Severního moře je tento pás výrazný a dobře prokreslený. — **Diagramm 2.** IR-Spektren einer Bernsteinprobe vom Burgwall bei Svržno und einer Vergleichs-Bernsteinprobe aus der geologischen Sammlung des Nationalmuseums in Prag vom Nordseeraum, eine Unterart des baltischen Bernsteins. **Spektrum A (blau)** ist das Standardspektrum, das man durch die Messung des baltischen Bernsteinkomplexes, der Unterart von der Nordsee, aus der geologischen Sammlung des Nationalmuseums in Prag erhält. **Spektrum B (rot)** ist das Infrarotspektrum der realen Bernsteinprobe vom Fundort Svržno. Diese Bernstein-Unterart zeichnet sich durch ein unterschiedliches Verhältnis der Intensitäten der umliegenden Absorbierungszonen aus, d. h. einer Zone mit Maximum 1240 cm⁻¹ und mit 1165 cm⁻¹. Im Fall des klassischen baltischen Bernsteins ist die Zone mit Maximum bei 1240 cm⁻¹ unterdrückt, bei der Unterart von der Nordsee ist diese Zone deutlich und gut durchgezeichnet.

ve středních (Chržín, obj. 95, 120, 130, 160, 175, 185; Praha-Benice; Praha-Křeslice, obj. 8, 17; Praha-Pitkovice, Praha-Ruzyně, obj. 13, vrstva; Tuchoměřice, obj. 1; obr. 3: 43–54; 4: 16–18, 31; 15: 19–27; 17: 16, 18–21, 24; 18: 1–2, 4–5) a v západních Čechách (Přehýšov; Vladař; obr. 3: 55; 15: 29; 16: 26, 28). Všechny spektrální analýzy jantaru z uvedených lokalit fáze Ha D2 – LT A prokázaly opět baltský původ suroviny (Novotná Miroslava 2017). Jedinou výjimku představuje jantarový kroužek z hradiště Ha D2–3 u Svržna (obr. 4: 33; 16: 27; 18: 18) v západních Čechách, kde spektrální analýza (graf 2) naznačuje původ suroviny od Severního moře.

Jantar lokalizovaný do Severního moře je v podstatě poddruhem baltského jantaru původem z ostrovů Velké Británie. Ve spektru nalezneme tzv. „baltské raménko“ v poloze 1209 cm⁻¹, avšak liší se poměrem intenzit okolních absorpčních pásů, tj. pásu s vrcholem 1240 cm⁻¹ a 1165 cm⁻¹. V případě klasického baltského jantaru je pás s vrcholem při 1240 cm⁻¹ potlačen, u poddruhu ze Severního moře je tento pás výrazný a dobře prokreslený. Tento poznatek je podepřen analýzou cca 200 vzorků jantaru z geologické sbírky Národního muzea v Praze, které byly jednoznačně identifikovány lokalitou nálezů, z nichž cca 60 bylo umístěno do oblasti Britských ostrovů a ve spektru vykazovaly tuto anomálii (Novotná Miroslava 2001).

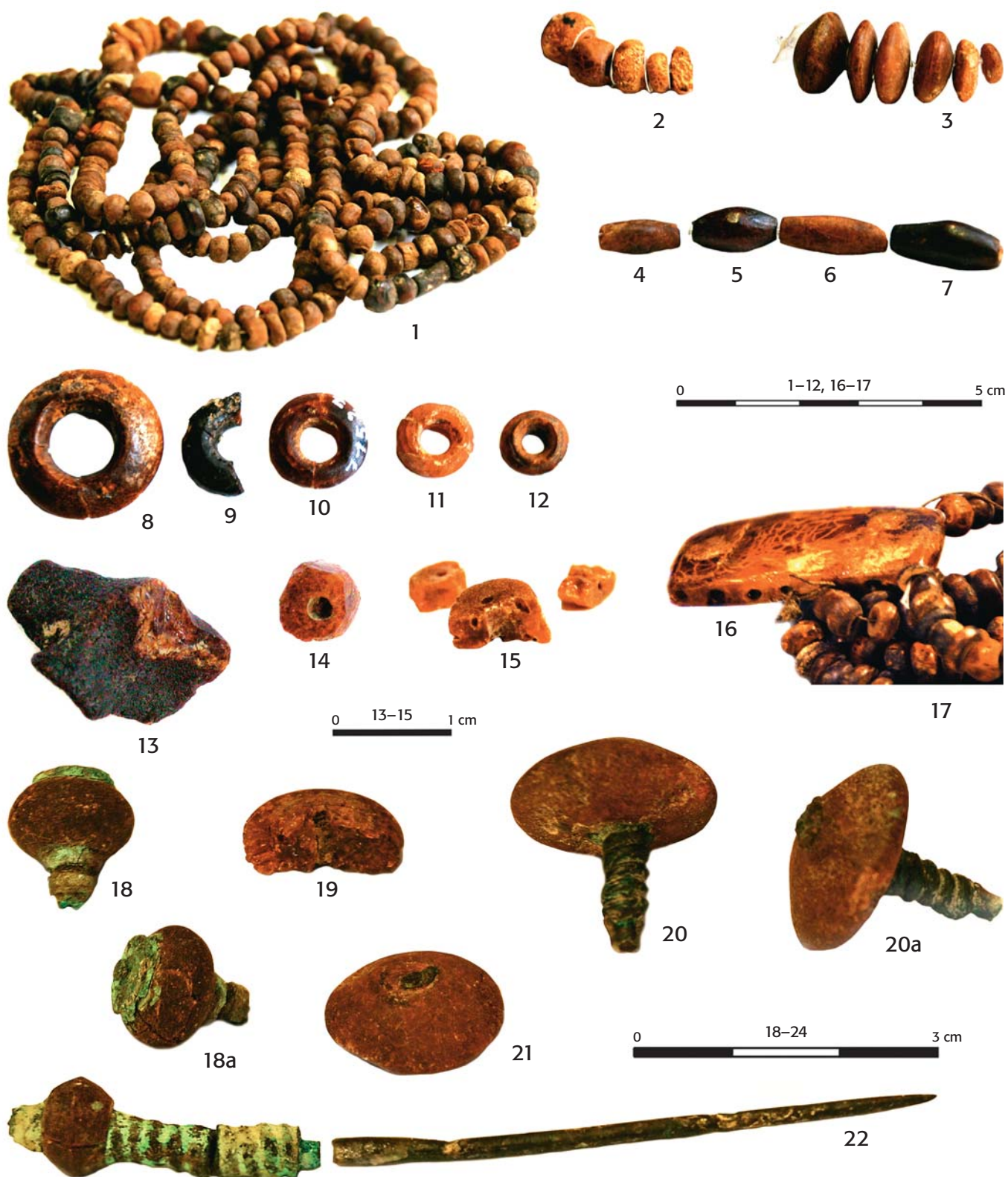
11. Jantar a regionální kulturní skupiny, otázka výrobních okruhů a rozšíření typů jantarových artefaktů či kovových výrobků s jantarem ve střední Evropě v průběhu starší doby železné (M. Chytráček)

Otázku výrobních okruhů lze velmi obtížně zodpovědět, doklady dílen zpracovávajících jantar jsou poměrně vzácné. Z pozdní doby halštatské a časné laténské zmiňuje B. Jennings (2014, 28) v prostoru na sever od Alp pouze tři lokality s prokázanou výrobou jantarových ozdob (opevněná sídla v Heuneburgu a Glaubergu, pohřeb z Hochdorfu), nálezy z území České republiky nebere v úvahu.

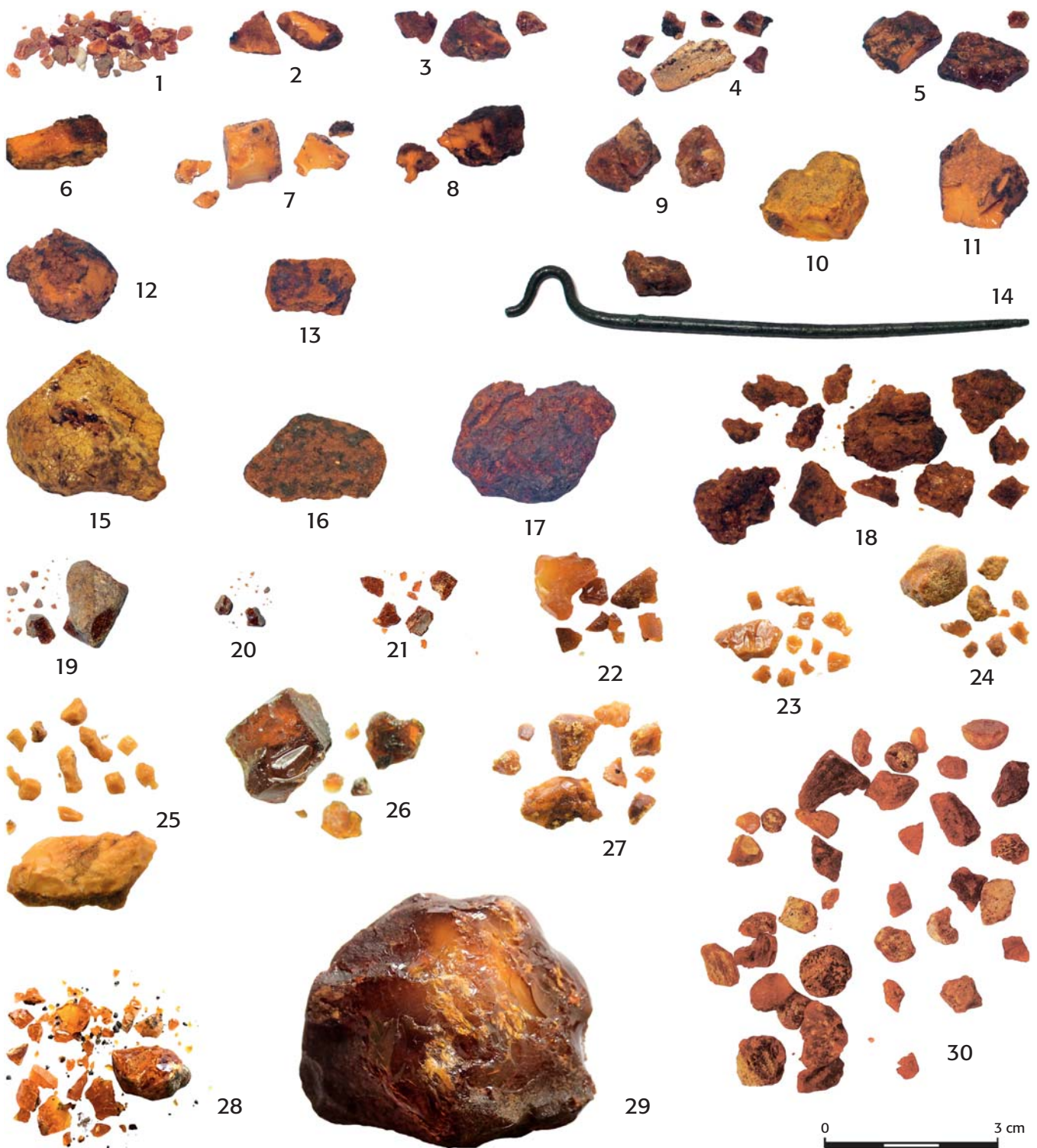
Z období stupňů Ha C – Ha D1 jsou ve střední Evropě sídliště s prokázaným zpracováním surového jantaru známá především na Moravě. Z území Polska evidujeme na opevněných sídlištích lužické kultury jen kusy surového jantaru (Sobiechuchy, k. č. 175, st. f., obr. 12: 175), které se tu ovšem často vyskytují také s hotovými výrobky z této suroviny (Wicina, Smuszewo, Biskupin, obr. 12: 139, 166, 169), a mohla zde probíhat i jejich výroba. Pravděpodobně k ní docházelo také na rovinných sídlištích, kde se rovněž nalézají úlomky surového jantaru (Kruszwic, obr. 12: 171). Na ostatních otevřených nebo opevněných sídlištích se objevily pouze dokončené artefakty z jantaru (Słupca, Żędowo, obr. 12: 164, 177), které výrobu na lokalitě nedokládají. Nálezy suroviny a především polotovarů, které jednoznačně prokazují dílenské zpracování na sídlištích, jsou známy zatím jen na Moravě z prostředí platěnické (Kralice na Hané, obr. 13: 39) a horákovské kultury (Brno-Ivanovice, Brno-Řečkovice, Kuřim, Habrůvka - Býčí skála a na pomezí obou kultur v Tišnově; obr. 13: 42, 44, 47, 52). Technologie výroby jantarových korálků na území platěnické kultury se liší od postupu prokázaného v dílnách sousední horákovské oblasti (kap. 5.1.2) a lze tak uvažovat o dvou samostatných výrobních okruzích pracujících na Moravě. Výroba na některých sídlištích snad probíhala spíše jednorázově a je třeba asi počítat se značnou mobilitou řemeslníků specializovaných na jantar. Sledujeme-li tvary polotovarů, nezdařených i dokončených výrobků ze zpracovatelského místa v Kralicích na Hané (obr. 6: 1–55; 13: 39) z Ha D1–D1/2, registrujeme především drobné čokovité (tab. 4: A2f), bochníčkovité (tab. 4: A2c), oválné (tab. 4: A2a), ojediněle i diskovité (tab. 4: A2e), válcovité (tab. 4: A2d), vřetenovité podlouhlé (tab. 4: A3a) a rourkovité (tab. 4: A3g) tvary korálků (kap. 5.2.1). Výjimečný je ovšem fragment profilovaného bochníčkovitého korálku s obvodovým žebírkem při ústí (obr. 6: 42) tvarově se blížící profilovaným kroužkům s žebírkem (A4b2), které jsou však na Moravě velmi vzácné (obr. 7: 42) a v Čechách ani na Slovensku se nevyskytují. Početné kotoučovité korálky s obvodovým žebírkem tvoří součást náhrdelníku z depotu lužické kultury u Wierzbicy (obr. 12: 138), v Čechách i na Slovensku jsou neznámé. V jižněji položené doméně horákovské kultury pracovala na sídlištích řada dílen zabývajících se opracováním drobných kousků jantaru i výrobou bronzů (kap. 5.1.2 a 9); tyto dílny významně ovlivnily šperkařství halštatské populace sídlící v pro-

storu Brněnska. Z ohrazeného sídliště Ha C2 – Ha D1 v Kuřimi (obr. 6: 56–76; 13: 47) jsou doloženy polotovary kotoučovitých (A2b) ale také válcovitých korálků (A2d), které byly pravděpodobně vyráběny i v jeskynní svatyni Býčí skála (obr. 13: 52), jak naznačují zde nalezené polotovary (obr. 6: 77; 14: 14–15). Rovněž na sídlišti Ha C v Brně-Řečkovících (obr. 13: 44) se zhotovovaly válcovité korálky (A2d), vznikaly zde zřejmě i kulovité tvary (A1) těchto ozdob. Podobné tvarové spektrum malých korálků je v platěnické oblasti prokázáno v hrobech (Pustiměř – A2a, A2b, A2d, A3g, obr. 13: 23; Seloutky – A2a, obr. 13: 24) i depotech (Provodov – A1, A2a, A2c, A2f; Pavlovice, k. č. 49 – A2c, A2f; obr. 12: 50; 13: 49). Také na sousedním území horákovské kultury lze doložit některé varianty malých korálků z hrobů (Slavkov u Brna – A2b; Mohelno – A2b; Oslavany – A2b, A2d; Velké Hostěrádky – A2b, A2d, A3g; obr. 13: 37, 32, 34, 35) i z obětné/votivního deponia či hrobů v Býčí skále (A1, A2a, A2b, A2d, A2e; obr. 13: 52). Jde zřejmě o běžné tvary oblíbené v Ha C – Ha D1 na rozsáhlém území střední Evropy, vyloučit nemůžeme existenci zatím neprokázaných dílen i v dalších regionech; určitou indicií mohou představovat úlomky jantaru na sídlišti v Hradenině (obr. 12: 16). Ve zmíněné starší fázi známe varianty těchto malých korálků v Čechách z hrobů bylanské kultury (Bylany – A1, A2a, A2d, A2f, A3c; Praha-Střešovice – A2b; Tuchoměřice – A1, A2a, A2b, A2f; Lhotka – A2a, A2b, A2d; Poláky – A1, A2a, A2b; obr. 12: 1, 8, 9, 3, 5), ojediněle se zde objevují i na sídlišti z Ha D1 (Jirny – A2a; obr. 12: 17), vyskytly se také v pohřbech halštatské mohylové kultury (např. Kaliště – A2b; obr. 12: 12). Sledované tvary malých korálků registrujeme rovněž na Slovensku v oravské skupině lužické kultury v depotu šperků z Ha C2 – Ha D1 (Sklabinský Podzáмок 2 – A1, A2a, A2b, A2c, A2d, A2f, A3e; obr. 12: 57) i v sídlištních nálezech Ha C2 – Ha D1 kalenderberské kultury z hradiště Molpír (Smolenice – A2a, A2b, A2d, A2e; obr. 12: 56), nebo v hrobech Ha C2 – Ha D1/2 ve kerzugské kultury (Ždaňa – A1, A2a, A2b, A2d, A3c, A3d; obr. 12: 54). Především v hrobových výbavách, méně na sídlištích se objevují také v Polsku (např. Rosko – A2b; Smuszewo – A2d, A3c; Biskupin – A2a; Bełcz Mały – A2b, A2d; Włoszakowice – A1, A2a, A2b, A3g; obr. 12: 163, 166–167, 169, 140). Z hrobů Ha C – Ha D1 je známo rovněž v Maďarsku (např. Csanytelek-Ujhalastó – A2a; obr. 12: 58), Rakousku (např. Hallstatt – A2a, A2b; obr. 12: 70) i Německu (např. Guben – A2b; obr. 12: 136) s nápadným soustředěním v Bavorsku (např. Bruckberg – A2a; Deising – A2b, A2c, A2d, A2f; obr. 12: 78, 80). Mnohé z uvedených tvarů malých korálků měly ve střední Evropě své předchůdce podobných forem již v době popelnicových polí, střední a starší době bronzové (Chvojka et al. 2017, obr. 2–6; Ernée 2012, 82, obr. 7–9).

Na sídlišti platěnické kultury v Kralicích na Hané (obr. 13: 39) se ve výrobním odpadu zpracovatelského místa vyskytl také polotovar (obr. 6: 31) většího podlouhlého vřetenovitého korálku (tab. 4: A3a). Jedná se o velmi ojedinělý doklad výroby tohoto typu ve střední Evropě. V oblasti platěnické kultury nejsou vřetenovité korálky jinak doloženy, z území sousední horákovské kultury známe pouze 5 jantarových vřetenovitých korálků

Obr. 14. Jantar na Moravě z období Ha C – Ha D1. **1–17** – Habrůvka - Býčí skála (**1–12, 15–17** – NHM Wien; **13–14** – nepub., UP Olomouc); **18, 18a** – Blažovice (MZM Brno); **19** – „Hlásnica“ u Horákova (MZM Brno); **20, 20a** – Brno-Holásky, mohyla 1 nebo 2 (MZM Brno); **21** – Brno-Holásky, mohyla 1 (MZM Brno); **22** – Brno-Holásky, mohyla 2 (MZM Brno). **1–22** – foto M. Golec. — **Abb. 14.** Bernstein in Mähren aus der Periode Ha C – Ha D1. **1–17** – Habrůvka - Býčí skála (= Stierfelsen), (**1–12, 15–17** NHM Wien; **13–14** – unveröffentlicht, UP Olomouc); **18, 18a** – Blažovice (MZM Brno); **19** – „Hlásnica“ bei Horákov (MZM Brno); **20, 20a** – Brno-Holásky, Grabhügel 1 oder 2 (MZM Brno); **21** – Brno-Holásky, Grabhügel 1 (MZM Brno); **22** – Brno-Holásky, Grabhügel 2 (MZM Brno). **1–22** – Foto M. Golec.

Obř. 15. Doklady zpracování jantaru ze sídlišť na Moravě v období Ha C – Ha D1/2 (**1–18**), amorfni kusy jantaru (**1–13, 15–18**) a polotovary výrobků z jantaru (**4, 14**). **1–13, 15–18** – Kuřim, výběr z obj. 1, 2, 3, 9, 12, 27, 28 a 43; **14** – Kuřim, obj. 3.

Doklady zpracování jantaru ze sídlišť v Čechách v období Ha D2 – LTA (**19–30**), amorfni kusy jantaru (**19–30**) a polotovary výrobků z jantaru (**30**). **19** – Praha-Benice, obj. 60/07 (nepub. ÚAPPSC Praha); **20** – Praha-Křeslice, obj. 17 (nepub., ÚAPPSC Praha); **21** – Praha-Křeslice, obj. 8 (nepub., ÚAPPSC Praha); **22** – Chržín, obj. 130; **23** – Chržín, obj. 95; **24** – Chržín, obj. 160; **25–26** – Chržín, obj. 120; **27** – Chržín, obj. 160 (ARÚ Praha); **28** – Praha-Ruzyně, obj. XIII (nepub. M. hl. města Prahy inv. č. A 264 618); **29** – Přehýšov (nepub., ZČM Plzeň, inv.č. P 81.077); **30** – Poříčany, obj. 1, 530 (podle Beck – Bouzek 1993). **1–18** – foto M. Golec; **19–21, 28–29** – foto M. Chytráček; **22–27** – foto R. Černochová.

Abb. 15. Belege für Bernsteinbearbeitung aus den Siedlungen in Mähren in der Periode Ha C – Ha D1/2 (**1–18**), amorphe Bernsteinstücke (**1–13, 15–18**) und halbfertige Bernsteinzeugnisse (**4, 14**). **1–13, 15–18** – Kuřim, Auswahl aus Obj. 1, 2, 3, 9, 12, 27, 28 und 43; **14** – Kuřim, Obj. 3.

Belege für Bernsteinbearbeitung aus den Siedlungen in Böhmen in der Periode Ha D2 – LTA (**19–30**) und halbfertige Bernsteinzeugnisse (**30**). **19** – Prag-Benice, Obj. 60/07 (unveröffentlicht, ÚAPPSC Prag); **20** – Prag-Křeslice, Obj. 17 (unveröffentlicht, ÚAPPSC Praha); **21** – Prag-Křeslice, Obj. 8 (unveröffentlicht, ÚAPPSC Praha); **22** – Chržín, Obj. 130; **23** – Chržín, Obj. 95; **24** – Chržín, Obj. 160; **25–26** – Chržín, Obj. 120; **27** – Chržín, Obj. 160 (ARÚ Prag); **28** – Prag-Ruzyně, Obj. XIII (M. hl. města Prahy /M. der Hauptstadt Prag/, Inv.-Nr. A 264 618); **29** – Přehýšov (unveröffentlicht, ZČM Plzeň, Inv.-Nr. P 81.077); **30** – Poříčany, Obj. 1, 530 (nach Beck – Bouzek 1993). **1–18** – foto M. Golec; **19–21, 28–29** – foto M. Chytráček; **22–27** – foto R. Černochová.

z obětně/votivního deponia či tamních pohřbů v Býčí skále (obr. 13: 52; 14: 4–7). Na Slovensku se vřetenovité korálky nevyskytují, registrujeme je ojediněle v inventáři Ha C v Dolním Slezsku (Bełcz Mały, obr. 12: 140). V Čechách známe ve starší fázi Ha C – Ha D1 pouze blízkou variantu dvojkónických podlouhlých korálků (tab. 4: A3b) z jednoho hrobu bylanské kultury (Bylany, hr. 41/1, obr. 1: 6, 7; 12: 1). Vřetenovité podlouhlé korálky (tab. 4: A3a) se tu objevují až v pozdní fázi, v průběhu stupňů Ha D2/3 je známe z hrobů jižních a západních Čech (obr. 4: 13, 15, 20; 18: 7). Tvarově zcela shodné korálky z jantaru se ovšem v Čechách nosily již v mladší a pozdní době bronzové (Jenišovice, Senožaty: *Chvojka et al. 2017 v tomto čísle*, obr. 8: 1–5), můžeme tak předpokládat jejich oblibu i v Ha C – Ha D1. Ve starší fázi se varianta A3a hojně vyskytuje v hrobech Ha C – Ha D1 v sousedním Bavorsku (např. Beilngries, Im Ried-Ost, hr. 82; Deising, Reutti; Traubing, moh. 19; Niedererlbach, moh. 3/1988 – A3a, A3b; obr. 12: 102, 96, 80–81, 88) a především v Horním Rakousku (např. Hallstatt, hr., obr. 12: 70), Salcbursku (např. Dürrnberg, hr. 67, 284; obr. 12: 73) i v Korutanech (Frög, moh. 168, obr. 12: 77). Jejich častý výskyt v inventáři pohřbů z Hallstattu je tak nápadný, že G. Kossack (1983, 103) zde předpokládá manufakturu na jejich výrobu. Objevují se běžně i dále na západ, např. v bohatých hrobech jihozápadního Německa z počátku 6. stol. př. Kr. (Klein 2012, 130, Abb. 147).

U následující řady sledovaných jantarových artefaktů či kovových výrobků s jantarem neznáme ve střední Evropě z období Ha C – Ha D1 žádné doklady polotovarů či nezdařených kusů. O existenci dílen produkujících tyto výrobky se pak obvykle uvažuje v regionech, kde se objevuje největší koncentrace těchto nálezů. Platí to v první řadě pro větší kroužky z jantaru, které vykazují řadu variant (tab. 4: A4a1–5, A4b1–7). Sídliště z Moravy neposkytují žádnou indicii, která by zde naznačovala možnou výrobu těchto artefaktů. Sledujeme-li rozšíření jednotlivých typů, upoutá naši pozornost oblé profilovaný kroužek s oběžným žebírkem (tab. 4: A4b2) z depotu platěnické kultury (Provodov, obr. 7: 42; 12: 50), který představuje jediný exemplář této varianty na Moravě. Na Slovensku ani v Čechách se nevyskytují. Profilované kroužky s žebírky se velmi ojediněle objeví ve Velkopolsku (Gorszewice, hr. 28, obr. 12: 156) a Dánsku, kde jsou považované za import z halštatské oblasti mezi východními Alpami a Poddunajím (Bukowski 2002, 100–103, ryc. 76: 2; Kossack 1983, 102, Abb. 2: 6). Profilované kroužky s obvodovým žebírkem se nápadně soustřeďují zvláště v Horním (např. Hallstatt, hr. 6; Ansfelden; obr. 12: 70, 66) a Dolním Rakousku (např. Gemeinlebarn, obr. 12: 66), Salcbursku (např. Dürrnberg, hr. 6, 67, 119; Salzburg, obr. 12: 73, 74) a Bavorsku (např. Niedererlbach, obr. 12: 81). Výrazná koncentrace profilovaných oblých i hráněných kroužků s žebírkem zjištěná na pohřebištích v Hallstattu a Dürrnbergu přivedla G. Kossacka (Kossack 1983, 102–103, Abb. 2–3) k názoru, že v Horním Rakousku či Salcbursku musela někde v blízkosti solných dolů pracovat dílna zpracovávající surový jantar. P. Trebsche (2008, 141, Taf. 63: 12) však namítá, že relativní hojnost těchto artefaktů na uvedených nekropolích je způsobena příznivým stavem výzkumu, místními pohřebními zvyklostmi a bez průkazných nálezů polotovarů či ales-

poň jantarového odpadu nelze místo výroby profilovaných kroužků stanovit. Upozorňuje v této souvislosti na dílenský odpad pod hrobem v Hochdorfu (cf. Biel 1985, 35, Abb. 23) i výrobní aktivity v areálu dvorce z Kuřimi (obr. 13: 47) na jižní Moravě. Profilované kroužky z žebírkem ovšem nejsou v horákovské oblasti Moravy známe, pravděpodobně zde jejich tvar neladil s místní módou. Baltský jantar byl ovšem moravskými regiony transportován (kap. 10) a nelze vyloučit, že některé větší neopracované kusy mohly směřovat i do předpokládaných východoalpských výrobních center (obr. 12), jejichž existenci zřejmě naznačuje nebyvalé soustředění specifických artefaktů. S těmito produkčními centry jsou někdy spojovány (Bukowski 2002, 100, 138, ryc. 71: 2, 5; 80: C) i hráněné kroužky s kosočtvercovým průřezem (tab. 4: A4a1–a2) vyskytující se ve starší fázi ojediněle v Dolním Slezsku a Velkopolsku (Domasław; Dębiczek, hr. 12; Gorzewice, hr. 2, 8, 16; obr. 12: 142, 155–156), především ale opět na pohřebištích Horního Rakouska (např. Dienstberg, obr. 12: 178), Salcburska (Dürrnberg, obr. 12: 73) a Bavorska (např. Niedererlbach, Deisenhausen, Oberstreu; obr. 12: 81, 94, 130), kde masově nastupují především od počátku stupně Ha D (Hennig 2001, 63). Na Moravě tyto hráněné kroužky můžeme doložit pouze v Býčí skále (A4a1; obr. 13: 52; 14: 8–12), na Slovensku se nevyskytují, ale v Čechách se kroužky variant A4a1–2 objevují ve výbavě hrobů bylanské (Letňany, Tuchoměřice, Záhoří, obr. 12: 7, 9, 10) a halštatské mohylové kultury (Kyšice, obr. 12: 14). G. Kossack (1959, 116–117, Taf. 19: 12) je považuje za výrobky východoalpských nebo severovýchodobavorských dílen a také V. Šaldová (1971, 104) připouští zhotovení hráněného kroužku z Kyšic (obr. 2: 35; 13: 7) v předpokládaných dílnách severovýchodního Bavorska. Kroužek z Kyšic je na vnitřních zkosených plochách zdobený vrtnými dírkami. Dekor z vrtných dírek vyplněných bílou pastou se na jantarových předmětech objevuje v Ha D1 zvláště v JZ Německu, vyskytuje se tu především na kroužcích i hlavicích jehlic (Riek — Hundt 1962, 164, Taf. 11: 225; Sievers 1984, 17, Taf. 32: 394), v Dolním Bavorsku lze podobnou výzdobu doložit na jantarovém obdélném rozdělovači (Tischer 1994, 35, Taf. 26: 12). V Salcbursku lze jantarové korálky s malými otvory doložit též na počátku stupně Ha D (Kromer 1959, 47, Taf. 3: 4, 10), jantarové kroužky s bronzovými nýtky ve vrtných dírkách se tu našly v hrobu LT A (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 36, Taf. 139: 11, 13).

V hrobech bylanské kultury Ha C – Ha D1 se objevují také hráněné kroužky s trojúhelníkovitým (tab. 4: A4a3; Hradenín, hr. 6; Lovosice, hr. 23, 24; obr. 12: 2, 4), pětibokým (tab. 4: A4a4; Hradenín hr. 12, obr. 12: 2) nebo šestibokým průřezem (tab. 4: a5; Lhotka n. L.; Poláky; obr. 12: 3, 5). Výrobu kroužků varianty A4a4 máme doloženu až v následující mladší fázi (Ha D2 – LT A) ve středních Čechách na ohrazeném rovinném sídlišti Ha D2–3 v Poříčanech (obr. 3: 25; 17: 17). Fragment snad nezdařeného výrobku z Poříčan nám pravděpodobně ukazuje na starší tradici výroby hráněných kroužků v Čechách, kterou zde provozovali nejspíše migrující specializovaní řemeslníci. Dva hráněné kroužky varianty A4a5 z hrobu Ha C2 v Polákách (obr. 2: 24; 12: 5) se vyznačují dvěma protilehlými do středu vrtnými otvory (obr. 2: 24), které nejsou u kroužků příliš obvyklé.

Analogicky umístěné otvory vidíme na oblych kroužcích z hrobů Ha C – Ha D v Dolním Slezsku a Velkopolsku (Domasław, Brudzew, Zachowice; *obr. 12: 142, 154; 16: 110*). Kroužky variant A4a2–5 se na Moravě nevyskytují, ojediněle se kroužek A4a5 objevil v hrobu Ha D ve Velkopolsku (Slupia Kapitulna, hr. 12, *obr. 12: 165*). Hráněné kroužky ze Slovenska vůbec neznáme.

Varianty oblych kroužků (*tab. 4: A4b1–7*) se v Čechách starší fáze Ha C – Ha D1 moc neobjevují, v hrobu bylanské kultury Ha C3 (Poláky, *obr. 12: 5*) je doložen pouze oblý kroužek s čočkovitým průřezem (*tab. 4: A4b7*). Na území bylanské kultury se našel ještě oblý kroužek kotoučovitěho tvaru (*tab. 4: A4b3*) v sídlištním objektu Ha D1 na ohrazeném výšinném sídlišti v Praze-Bohnicích (*obr. 12: 18*). Na Moravě se oblé kroužky varianty A4b3 vyskytly pouze ve dvou hrobech horákovské kultury (Brno-Holásky, moh. 2; Velké Hostěrádky, *obr. 13: 26, 35*), na Slovensku známe oblý kroužek s polokruhovitým průřezem (*tab. 4: A4b5*) jen z hradiště kalenderberské kultury (Smolenice, *obr. 12: 56*).

Rozdělovače z jantaru různých tvarů (*tab. 4: A5a–c*) patřily k honosným soupravám jantarových náhrdelníků, které známe především z hrobů, ale i z depotů. V Čechách se našly ojediněle ploché rozdělovače obdélného a plankonvexního tvaru v hrobech bylanské (Praha-Střešovice – A5a, *obr. 12: 8*) a halštatské mohylové kultury (Kříše, moh. 19 – A5b, *obr. 12: 13*). Na Moravě se na území horákovské kultury objevují rozdělovače varianty A5a v deponiu jantarů z jeskynní svatyně Býčí skály (*obr. 13: 52*). Votivní depot Ha C2 – Ha D1 z oravské skupiny lužické kultury severního Slovenska poskytl kombinovaný pektorál z jantaru, jehož součástí bylo také 7 tyčinkovitých rozdělovačů obdélného tvaru (Sklabinský Podzámok – A5c, *obr. 12: 57*). Původ soupravy ženských šperků je hledán v jihovýchodoalpské oblasti (*Pieta — Veličačik 2014, 22*). Tyčinkovité jantarové rozdělovače podobných tvarů se našly např. v pohřební výbavě hrobu z 2. pol. 7. stol. př. Kr. v Korutanech (Frög – A5c, *obr. 12: 77*), vyskytly se i v Horním Bavorsku (Stein an der Traun, *obr. 12: 87*). Žádné doklady o výrobě jantarových rozdělovačů ve střední Evropě nemáme. Na základě hojného výskytu plochých obdélných rozdělovačů (A5a) v hrobech z Hallstattu (např. hr. 377, 671, 715, *obr. 12: 70*) v Horním Rakousku se uvažuje o jejich výrobě v předpokládaných místních východoalpských (Kossack 1983, 103; *Stahl 2006, 26*) či jihovýchodoalpských dílnách (Koch 1992, 70). Známe je také z hrobů v Dolním Rakousku (Maiersch, Uttendorf, *obr. 12: 65, 68*) a zvláště v Bavorsku (Deising; Niedererlbach, moh. 3/1988; Uffing; Sankt Helena-Simmelsdorf, *obr. 12: 80–81, 89, 119*). Ploché obdélné i tyčinkovité rozdělovače produkovali v 8. a 1. pol. 7. stol. př. Kr. i specializované dílny na území Emilia-Romagna ve Verucchiu (Boiardi 1994, 151, tav. LVI). Ploché obdélné rozdělovače jsou v Salcbursku (Dürrenberg, hr. 81/1; *obr. 16: 50*) doloženy ještě i v hrobech Ha D3.

Ve starší fázi Ha C – Ha D1 lze ve střední Evropě ojediněle registrovat také závěsky z jantaru (*tab. 4: A6a, A6b*). Objevují se na Slovensku v prostředí kalenderberské (Smolenice – A6b, *obr. 12: 56*) a vekerzugské kultury (Ždaňa, hr. 5 – A6a, *obr. 12: 54*). Kloboukovitý dutý závěsek z hradiště Molpír (A6b, *obr. 10: 1; 19: 1*) je unikátní a přesně paralely z jantaru neznáme. Tvarově

poněkud vzdálenější analogie z časového úseku 625–500 př. Kr. je uváděna z adriatické oblasti (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 115). Vhodnou paralelou mohou být bronzová vřetena tvaru koleček s prolamovanými paprsky a dutým vyšším centrálním dřikem z 8.–7. stol. př. Kr. nalezená v hrobech u Verucchia (Eles 1995, 74, fig. 75; 2008, 81, fig. 10). Fragment závěsku z oválného kusu jantaru (A6a, *obr. 19: 2*) patří k větší kolekci jantarových ozdob z pohřebiště ve Ždani na východním Slovensku. E. Miroššayová (2015, 34) předpokládá, že se jantar k populaci pohřbívací ve Ždani dostal v Ha C2 – Ha D zprostředkovaně přes společenstva vekerzugské kultury v Potisi a kontaktem s jihovýchodoalštatským prostředím. Podobný tvar jantarového závěsku je známý z hrobů Ha C/D ve Velkopolsku (Gorszewice – A6a, *obr. 12: 156*). Z Čech známe závěsek var. A6a teprve až z mladší fáze Ha D2 – LT A (*obr. 5: 4; 18: 15*).

Ve střední Evropě starší fáze Ha C – Ha D1 jsou na území bývalé ČSR známé rovněž kovové výrobky s jantarem. V prvé řadě se jedná o bronzové obloukové spony s navlečenými kostěnými a jantarovými segmenty na lučičku (*tab. 5: B1a*). Objevují se v Ha C – Ha D1 na území kalenderberské kultury v jihozápadním Slovensku (Smolenice; Špačince, hr. 2, *obr. 12: 53, 56*) a v horákovské kultuře na jižní Moravě (Brno-Obřany, *obr. 13: 43*), z Čech je neznáme. Spona z hrobu ve Špačincích (*obr. 10: 9*) náleží stupni Ha C2, exemplář z hradiště Molpír (*obr. 10: 7*) již stupni Ha D1 (Novotná Mária 2001, 67), fragment spony z hradiště v Brně-Obřanech spadá do stupně Ha C (Říhovský 1993, 84). Tyto obloukové spony s kostěnými a jantarovými segmenty na lučičku (sanguisugafibeln) pochází z italských dílen 8. a 7. stol. př. Kr. (Naso 2013, 267, fig. 21; *Babbi — Peltz 2013, 290*, tav. 31; *Boiardi — Eles 1994*, tav. VI–VII; fig. 42–57, 61), oblíbené byly ve villanovské kultuře (např. Verucchio, Bologna, Villanova) i v kultuře Este (Este), nosily se v Etrurii (Volterra, Tarquinia, Marsiliana d'Albegna, na pohřebišti ve Vejích představovaly typicky ženský šperk: *Amann 2000, 33*), Latiu (Narce, Praeneste) a Campanii (Pithecosa, Montecagnano). Jako importy se dostávají spony s lučičkem vykládaným kostí a jantarem také do Švýcarska (Arbedo-Cerinasca: *Stahl 2006, 27*), Slovinska (Magdalenska gora: *Stahl 2006, 116*) a východoalpské oblasti, kde se objevují na pohřebišti v Korutanech (Frög, moh. 80, hr. 1, *obr. 12: 77*), Tyrolsku (Sistrans, *obr. 12: 75*), Dolním (Statzendorf, *obr. 12: 67*) a především v Horním Rakousku (Hallstatt, hr. 87, 302, 447, 453, 495, 669, 678, 694, 710, 778, 15/1871, *obr. 12: 70*) i Salcbursku (Uttendorf; Bischofshofen, *obr. 12: 68, 182*) či Bavorsku (Niedererlbach, moh. 1984, *obr. 12: 81*). Importy těchto spon se našly v Maďarsku na opevněném výšinném sídlišti (Velem-Szentvid, *obr. 12: 63*) i v hrobu (Szalaczk, k. č. 181, st. f.), importované spony vykládané jantarem pronikají také až na území Velkopolska (Chojno, *obr. 12: 157*) nebo severního a středního Německa (Hase 1992, 241–242; *Ettel 2006, 125, Abb. 3–5*). Úzké vztahy JZ Německa s územím jižně od Alp demonstrují tři spony typu sanguisuga s lučičkem zakrytým segmenty jantaru objevené nedávno v bohatě vybavené hrobové komoře nekropole Bettelbühel, která je dendrochronologicky datovaná k roku 583 př. Kr. (*Krausse et al. 2017, 120–*

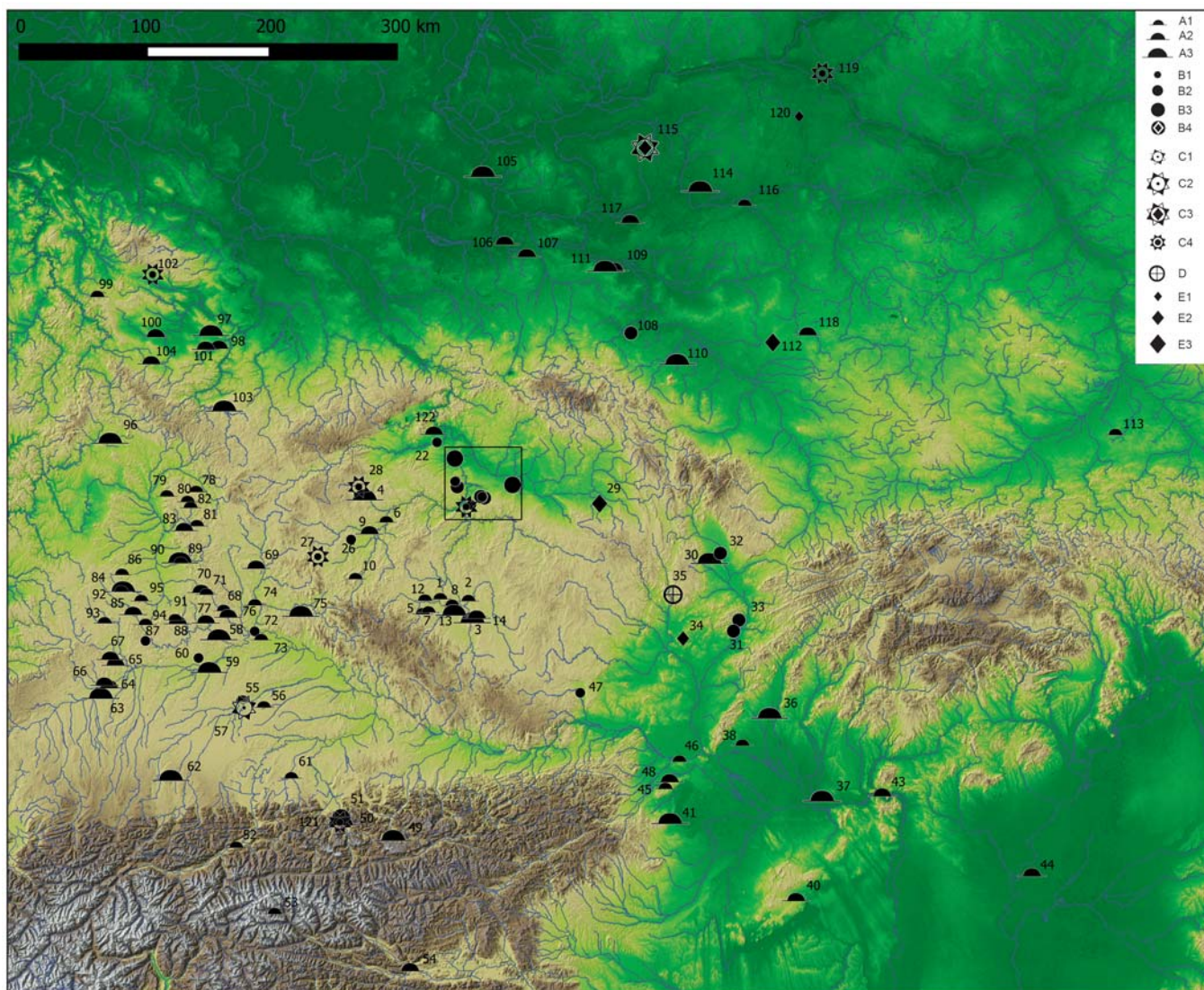
121, fig. 5: a–c). Rozšíření těchto spon zřejmě souvisí s importem a exportem baltského jantaru, sledované spony se z dílen v Itálii dostávají námořní cestou také na Sicílii (Syrakusy), do Řecka (Perachora, Sparta), na Rhodos (Lindos) a pobřeží Malé Asie (Ephesos). Skvostné piavcovité spony vykládané kostí a jantarem byly součástí velkého votivního souboru ozdob a šperků z jantaru, který byl v 7. stol. př. Kr. umístěn v *Artemisii* v Ephesu. Spektrální analýzy prokazují baltský původ jantaru z *Artemisia* (Naso 2013, 271, fig. 28), našla se zde také jantarová surovina i polotovary a nezdařené výrobky dokazující místní výrobu. A. Bammer a U. Muss (Bammer — Muss 2014, 68–69, Taf. 15, 17, 31) předpokládají, že v 7. stol. př. Kr. zde snad pracovala mobilní dílna řízená putujícími řemeslníky. Surovinu baltského jantaru měli z Etrurie do Ephesu dopravit Feničané, z italského poloostrova zřejmě také pocházeli i specializovaní řemeslníci a řezbáři jantaru.

Skvostný kovový šperk kombinovaný s jantarem zastupují dále jehlice, na území bývalého Československa je známe z oblasti horákovské kultury na jižní Moravě. Kovové jehlice s jantarovou hlavicí různých tvarů (tab. 5: B2a–e) se zde objevují ve výbavě bohatých hrobů stupně Ha C (Blažovice, Brno-Holásky, Hlásnica u Horákova, Morašice, obr. 13: 25, 26, 29, 33), bronzová jehlice s jantarovou hlavicí varianty B2c se snad našla (kap. 5.3.1) také v Býčí skále (obr. 13: 52). Doklady výroby jehlic var. B2a–e zatím nemáme, lze ovšem předpokládat, že vznikly v dílnách horákovské kultury. V této souvislosti musíme upozornit především na výrobní aktivity a produkci šperků v ohrazeném sídlišti z Kuřimi (obr. 13: 47). Ve výplni jednoho ze sídlištních objektů byla nalezena společně se zlomky ztracené formy na odlévání bronzového kroužku i bronzová jehlice s labuťkovitě prohnutou hlavicí (obr. 6: 63; 15: 14), fragment jantaru s odpovídajícím otvorem ležel poblíž jehlice a pravděpodobně s ní souvisel. Objev z Kuřimi zřejmě představuje vzácný doklad kompletace bronzového předmětu s jantarem ve výrobním areálu na sídlišti. Labuťkovité jehlice s jantarovou hlavicí nejsou ve střední Evropě vůbec známé, nálezová situace z Kuřimi tak naznačuje pozoruhodnou kreativitu řemeslníků horákovské kultury. Na Slovensku, v Čechách ani v Polsku nejsou kovové jehlice s jantarovou hlavicí doloženy. Zdobený jantarový kotouč z Hradenína (obr. 2: 30; 13: 1) je zcela výjimečný (kap. 9), pravděpodobně se nejednalo o hlavicí jehlice. Určitou paralelu může představovat rovněž vrtáním zdobený jantarový kotouč z Heuneburgu řazený do Ha D1 (per. IVb/1: Sievers 1984, 17, Taf. 32: 394). Bronzová jehlice s jantarovou hlavicí se ve střední Evropě ojediněle objevila ve výbavě hrobu z Maďarska (Kismezö, obr. 12: 59), v Horním Rakousku se našly pouze v hrobech z Hallstattu (hr. 93 – var. B2d; hr. 248, 304, 403 – jehlice s hlavicemi z jantaru, hr. 495, obr. 12: 70), jehlici s jantarovými hlavicemi známe i ze Slovinska (Novo Město: Križ 2003, 78). Bronzové jehlice obložené zcela jantarem produkovaly v 8. a 1. pol. 7. stol. př. Kr. dílny na území Emilia-Romagna ve Verucchiu (Gentili 1994b, 78, tav. XVII: 86; fig. 58). Tři jantarové hlavice diskovitě (B2c) či bochníčkovitého tvaru nesla bronzová křížová jehlice nalezená v depotu z doby popelnicových polí v Holzhausenu v Dolním Sasku (Stahl 2006, 26, Taf. 11). Bronzové jehlice s hlad-

kými i zdobenými oválnými či kulovitými hlavicemi z jantaru se v průběhu stupně Ha D nosily především v JZ Německu. Na Heuneburgu pracovala v Ha D1 dílna zpracovávající surový jantar, jak prozrazují četné amorfni úlomky i hotové artefakty z jantaru. Vyráběly se tu zřejmě i jehlice s jantarovou hlavicí, které pochází hlavně z per. IVc, méně již z per. IIIa (Sievers 1984, 17, 31, Taf. 54, 157). V bohatých hrobech žen JZ Německa se shodně drobné jehlice objevily především v Ha D1–2 (méně již v Ha D3) a podle nálezových situací zdobily vlasy nebo pokrývku hlavy (Schmidt 2013a, 32, Tab. 6; 2013b, 138–144, Abb. 1–6). Starší a větší jehlice z oblasti horákovské kultury se vyskytovaly v hrobech se společnými pohřby mužů i žen, jejich přesná poloha v hrobech nebyla u výzkumů staršího data zaznamenána (kap. 5.5), a nelze jednoznačně prokázat, že jehlice představovaly pouze ženský šperk.

Kategorii kovových výrobků s jantarem ve střední Evropě starší fáze Ha C – Ha D1 doplňují ještě jantarové korálky navlečené na různé ozdoby z bronzového drátku. Bronzový řetízek s korálkem z jantaru (tab. 5: B3; obr. 1: 19) se našel na území halštatské mohylové kultury v mohyle Ha D1 v Dobronicích u Bechyně (obr. 12: 11). Z oblasti horákovské kultury lze uvést z mohyly Ha C v Oslavanech (obr. 13: 34) nález pěti jantarových korálků navlečených na bronzovém drátu. Podobný šperk složený z jantarových korálků na bronzovém drátu známe ze Slovinska, ležel v hrobu 117 s pohřbem ženy v Magdalenské gore (Stahl 2006, 116). Jantarový korálek upevněný na bronzové spirálce se objevil v hrobu lužické kultury Ha D v Podkarpatském vojvodství východního Polska (Trzesówka, obr. 16: 113). V Durynsku se v halštatském hrobu (Heiligenstadt, obr. 16: 99) našla náušnice s navlečeným jantarovým korálkem, z hradíště Ha D (Niedersachswerfen, obr. 16: 102) pochází rovněž bronzový kroužek s korálkem z jantaru. Jantarový kotouč na bronzovém drátu patřil i k výbavě dětského pohřbu v Hallstattu (hr. 16/1939), který je ovšem datován již do LT A (obr. 16: 49).

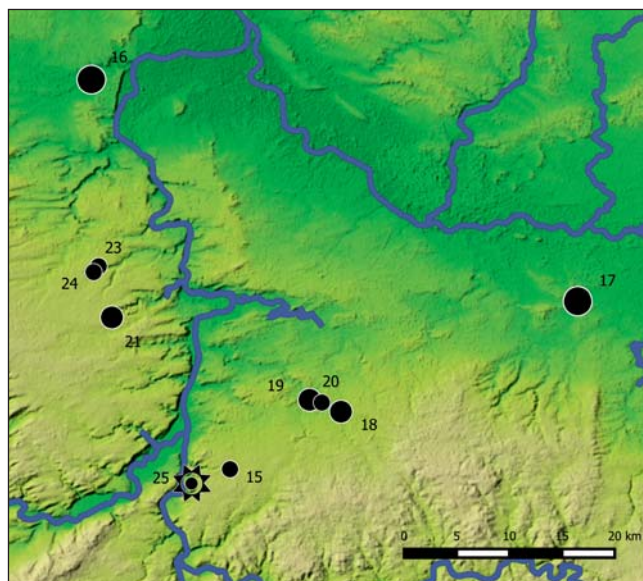
V mladší fázi Ha D2 – LT A se nálezová situace rozšíření jantarů ve střední Evropě mění, zvláště na území bývalého Československa zaznamenáváme výrazné změny (obr. 16). Nápadně ubývá počet lokalit s nálezy jantaru na Moravě a neznáme zde již žádné dílny zpracovávající tuto surovinu. Ve 2. pol. 6. a v 5. stol. př. Kr. však výroba jantarových ozdob probíhala ve středoevropské oblasti (kap. 9), zvláště na sídlištech ve středních Čechách (obr. 17) je doložen především výrobní odpad prozrazující opracování surového jantaru baltského původu (kap. 10). Předpokládáme opět určitou mobilitu specializovaných řemeslníků a řezbářů jantaru, jejich aktivity se nyní evidentně koncentrovaly ve středočeském regionu, projeví se ojediněle v severozápadních (obr. 3: 41; 16: 22) a zřejmě i v západních Čechách (obr. 3: 55; 15: 29; 16: 26). Produkce artefaktů z jantaru s celým výrobním postupem od neopracované suroviny přes polotovary, zkažené předměty i odpad (obr. 3: 1–40; 15: 30; 18: 11) je doložena nálezy ze dvou zahlobených objektů Ha D2–3 na ohrazeném sídlišti u Poříčan (obr. 17: 17) ve středních Čechách. Fragment (obr. 3: 25) hráněného kroužku s pětibokým průřezem (tab. 4: A4a4) prozrazuje v Čechách zřejmě starší tradici výroby hráněných kroužků, které tu byly nošeny v předchozí fázi Ha C – Ha D1, jak ukazují především milodary z hrobů

Obr. 16. Střední Evropa a lokality s jantarem z období Ha D2 – LT A. Čísla lokalit odpovídají číslům v katalogu. C – hradiště se sídelními aktivitami v Ha D2 – LT A (4 – 1 nález jantaru), ostatní symboly odpovídají legendě a popisku na obr. 12. Mapa T. Dřínovský – M. Chytráček. — **Abb. 16.** Mitteleuropa und Fundorten mit Bernstein aus der Periode Ha D2 – LT A. Nummern der Fundorten entsprechen den Nummern im Katalog. C – Burgwall mit Siedlungsaktivitäten in Ha D2 – LT A (4 – 1 Bernsteinfund), die übrigen Symbole entsprechen der Zeichenerklärung und der Beschreibung auf Abb. 12. Karte T. Dřínovský – M. Chytráček.

bylanské kultury. V mladší fázi Ha D2 – LT A se již v Čechách, na Moravě ani Slovensku nevyskytují. V oblíbě ovšem zůstávají hráněné i profilované kroužky s žebříkem stále v Horním Rakousku a Salcbursku, kde se objevují ještě v hrobech Ha D2/3 a LT A (Hallstatt, např. hr. 854, 861, 29/1939; Puch-Urstein; Dürrnberg, např. hr. 5, 59; 71/2; 81/1; obr. 16: 49–51), dokonce i na sídlišti z počátku LT B (Dürrnberg – A4a1, obr. 16: 121). Pravděpodobné je pokračování předpokládaných dílen ve zmíněné oblasti, kde zřejmě vznikaly tyto specifické

Obr. 17. Území dolního toku Vltavy vymezené soutokou s Labem a Sázavou, sídlištní nálezy jantaru z období Ha D2 – LT A. Výřez z obr. 16. Čísla lokalit odpovídají číslům v katalogu, symboly odpovídají legendě s popiskem na obr. 12 a 16. — **Abb. 17.** Gebiet des Unterlaufs der Moldau begrenzt durch die Zusammenflüsse mit Elbe und Sázava, Siedlungs-Bernsteinfunde aus der Periode Ha D2 – LT A. Ausschnitt aus der Abb. 16. Nummern der Fundorten entsprechen den Nummern im Katalog. Symbole entsprechen der Zeichenerklärung mit der Beschreibung auf Abb. 12 und 16.

Obr. 18. Jantar v Čechách z období Ha D2 – LT A. **1** – Praha-Pitkovice, obj. 760 (ÚAPPSC Praha); **2** – Vladař-Záhořice, obj. 37 (ARÚ Praha); **3** – Stičany u Hrochova Týnce (RM Chrudim); **4** – Praha-Ruzyně, sídlištní vrstva (nepub., M. hl. m. Prahy, inv. č. A 264 983); **5** – Tuchoměřice Kněživka, obj. 1 (nepub., Stř. M. Roztoky, inv. č. 126060); **6** – Kostelec, mohyla II (nepub., JČM Č. Budějovice, inv. č. 2189); **7** – Pořežánky, mohyla I/1927 (nepub., M. Týn nad Vltavou, inv. č. 7097); **8** – Tuchonice, mohyla 1880 (nepub., M. Týn nad Vltavou, inv. č. 3248–3250); **9** – Paseky, mohyla I/1930 (M. Písek); **10** – Paračov, mohyla 1913 (M. Písek, inv. č. A 82); **11** – Poříčany, obj. 1, 530 (podle Beck – Bouzek 1993); **12** – Nynice, hrob 120 (ZČM Plzeň, inv. č. P 16.825). **13** – Manětín-Hrádek, hrob 196 (NM Praha, inv. č. 250.918); **14** – Manětín-Hrádek, hrob 38 (NM Praha, inv. č. 250.179); **15** – Manětín-Hrádek, hrob 66 (NM Praha, inv. č. 250.294); **16, 16a** – Manětín-Hrádek, hrob 74 (NM Praha, inv. č. 250.328); **17** – Poleňka u Klatov, mohyla III (nepub., M. Klatovy, inv. č. M3 588); **18** – Svržno, sídlištní vrstva (ZČM Plzeň, inv. č. P 74.446); **19** – Rovná, mohyla I (ARÚ Praha). **12, 16, 16a** – jantar a bronz, **13** – jantar, zlato, železo; **ostatní** – jantar. **1–10, 12–17, 19** – foto M. Chytráček; **11, 18** – foto H. Toušková. — **Abb. 18.** Bernstein in Böhmen aus der Periode Ha D2 – LT A. **1** – Prag-Pitkovice, Obj. 760 (ÚAPPSC Prag); **2** – Vladař-Záhořice, Obj. 37 (ARÚ Prag); **3** – Stičany bei Hrochův Týnec (RM Chrudim); **4** – Prag-Ruzyně, Siedlungsschicht (unveröffentlicht, M. der Hauptstadt Prag, Inv.-Nr. A 264 983); **5** – Tuchoměřice Kněživka, Obj. 1 (unveröffentlicht, Stř. M. Roztoky, Inv.-Nr. 126060); **6** – Kostelec, Grabhügel II (unveröffentlicht, JČM Č. Budějovice, Inv.-Nr. 2189); **7** – Pořežánky, Grabhügel I/1927 (unveröffentlicht, M. Týn nad Vltavou, Inv.-Nr. 7097). **8** – Tuchonice, Grabhügel 1880 (unveröffentlicht, M. Týn nad Vltavou, Inv.-Nr. 3248–3250); **9** – Paseky, Grabhügel I/1930 (M. Písek); **10** – Paračov, Grabhügel 1913 (M. Písek, Inv.-Nr. A 82); **11** – Poříčany, Obj. 1, 530 (nach Beck – Bouzek 1993); **12** – Nynice, Grab 120 (ZČM Plzeň, Inv.-Nr. P 16.825); **13** – Manětín-Hrádek, Grab 196 (NM Prag, Inv.-Nr. 250.918); **14** – Manětín-Hrádek, Grab 38 (NM Prag, Inv.-Nr. 250.179); **15** – Manětín-Hrádek, Grab 66 (NM Prag, Inv.-Nr. 250.294); **16, 16a** – Manětín-Hrádek, Grab 74 (NM Prag, Inv.-Nr. 250.328); **17** – Poleňka bei Klatovy, Grabhügel III (unveröffentlicht, M. Klatovy, Inv.-Nr. M3 588); **18** – Svržno, Siedlungsschicht (ZČM Plzeň, Inv.-Nr. P 74.446); **19** – Rovná, Grabhügel I (ARÚ Prag). **12, 16, 16a** – Bernstein und Bronze, **13** – Bernstein, Gold, Eisen; **sonstiger** – Bernstein. **1–10, 12–17, 19** – Foto M. Chytráček; **11, 18** – Foto H. Toušková.

artefakty z jantaru. Obdobná situace se ukazuje též v Bavorsku, hráněné i oblé profilované kroužky s žebírkem se zde nosily též v Ha D2/3 – LT A, známe je především z hrobů (např. Ilmendorf – A4b2; Stein a. d. Traun – A4a1; Schirndorf, moh. 31, 36 – A4a3, A4b3; Demmelsdorf – A4a3; obr. 16: 61, 75, 79). Zřejmě jako importy se v průběhu stupně Ha D dostávají také na území Velkopolska (Biernatki – A4a3; obr. 16: 114).

Další úlomek z Poříčan (obr. 3: 24) zde prozrazuje také výrobu oblých kroužků s hráněnými stěnami centrálního otvoru (tab. 4: A4b1). Stejnou variantu zaznamenáváme v hrobu z Ha D2 v Horních Francích (Berndorf – A4b1, obr. 16: 78). V Salcbursku (Dürrnberg, hr. 68/2, obr. 16: 50) mají tyto oblé kroužky často ještě profilování v podobě oběžných žebírek. V pozdní době halštatské a časně laténské se oblé kroužky ve střední Evropě objevují poměrně často, variantu A4b1 známe např. z časně laténského hrobu v mohyle z jižních Čech (Poleňka, obr. 16: 10) i z hrobu Ha D2/3 v Bučanech (hr. 6, obr. 16: 36) na jihozápadním Slovensku. Z Moravy jantarové kroužky již v mladší fázi neznáme. Oblé kroužky různých variant byly v Ha D2 – LT A oblíbené v Čechách, jak prozrazují jihočeské a západočeské nálezy z hrobů (Hvozdčany – A4b4, A4b5; Kostelec, moh. II – A4b5; Manětín-Hrádek, hr. 13, 38 – A4b4, A4b5; Plzeň-Radčice – A4b6; Poleňka – A4b1; Rovná – A4b5; obr. 16: 2–4, 9–10, 12), kroužek z opevněného výšinného sídliště v západních Čechách (Svržno – A4b5, obr. 16: 27) nebo kroužky z rovinných sídlišť středních Čech (Dolní Břežany – A4b3; Praha-Ruzyně – A4b5; obr. 16: 15, 21). Oblý kroužek varianty A4b5 známe ve starší fázi Ha C – Ha D1 z hradiště kalenderberské kultury (Smolence, obr. 12: 56) na jihozápadním Slovensku. Oblé kroužky různých variant lze doložit např. v hrobech LT A (Samsbacher Forst – A4b3) i na sídlišťích Ha D3 / LT A (Kösching – A4b5; Regensburg – A4b6) v Bavorsku (obr. 16: 60, 72, 74), časté jsou i v hrobech Ha D3 v Salcbursku (Dürrnberg, hr. 87/2 – A4b5, hr. 95 – A4b6; obr. 16: 50). Produkce oblých kroužků mohla probíhat i nadále v rámci starší výrobní tradice např. na území SV Bavorska, vyloučit ovšem nelze ani JZ Čechy, kromě nápadné koncentrace nálezů lze upozornit i na velký kus neopracovaného jantaru ze sídliště v Přehýšově (obr. 3: 55; 15: 29; 16: 26), který se velikostí shoduje s rozměrnými tvary kroužků. Nález polotovaru

kotoučovitěho kroužku z jantaru v sídlištní jámě LT A ze Středních Frank (Weitingen, obr. 16: 93) naznačuje výrobu kroužků a zpracování jantarové suroviny v severním Bavorsku.

Výrobní odpad sídlištních objektů v Poříčanech (obr. 17: 17; tab. 8) svědčí především o výrobě drobných jantarových ozdob (kap. 4.2: 9), hojně jsou polotovary i dokončené kusy korálků oválných, kotoučovitých, diskovitých, bochníčkovitých a čokovitých tvarů (tab. 4: A2a–2f). Polotovar kotoučovitěho korálku je doložen také ze sídlištního objektu Ha D2–3 / LT A v severozápadních Čechách (Radovesice – A2b, obr. 16: 22). Zmíněné malé tvary korálků byly ve střední Evropě velmi rozšířené i v předchozí starší fázi, rovněž v Ha D2 – LT A jejich obliba trvá, známe je např. z jihočeských mohyl (Paračov – A2c; Paseky u Tálína – A2b; Těšínov u Protivína – A1, A2f; Tuchonice – A2a–c; obr. 16: 13) i z rovinných a opevněných výšinných sídlišť středních a západních Čech (Praha-Pitkovice – A2a; Tuchoměřice-Kněživka – A2b; Závist – A3e; Vladař – A2a; obr. 16: 20, 24–25, 28) nebo z depotu ve východních Čechách (Stičany – A2a, A2b; obr. 16: 29). Objevují se také v hrobech Ha D2/3 – LT A v JZ a jižním Slovensku (Bučany, hr. 6, 27 – A2a–c, A3c; Chotín, např. hr. 175, 163A, 113A – A2a–c, A3c). Kotoučovitěho korálek z mohyly Ha D2–3 v Pasekách u Tálína má ovšem pozoruhodnou výzdobu složenou z broušených fasetovaných trojúhelníkových plošek (obr. 4: 26; 18: 9), která nemá ve starší době železné srovnatelné paralely. Podobné fasetované plošky zdobí povrch třinácti jantarových korálků náhrdelníku z hrobu v Emoně na území Slovinska, který je ovšem datován až do 2. poloviny 1. stol. po Kr. (Perko – Kríž – Sivec 2001, 190, photo 3). Sledované malé tvary korálků byly v oblíbě v průběhu celé starší doby železné na rozsáhlém území střední Evropy a jejich příležitostná výroba vedená zřejmě migrujícími specializovanými řemeslníky probíhala zřejmě i na řadě pozdně halštatských a časně laténských sídlišť. Sídliště Ha D2 v Dolním Slezsku (Grzybiany, obr. 16: 108) poskytlo drobné hrudky jantaru, které svědčí o transportu suroviny a její další opracování tu nelze vyloučit. Na hradišti lužické kultury (Komorowo, obr. 16: 115) z Ha D ve Velkopolsku se nalezl sklad 910 kusů surového jantaru i malé korálky (A2b) z této suroviny. Na Moravě se malé korálky z jantaru ojediněle objevují na časně laténských sídlišťích (Olomouc-Neředín – A2a, A2d; Modrá – A1, A2a),

v Ha D2/3 – LT A je známe z hrobů vekerzugske kultury v Maďarsku (např. Beremend – A2b, A2d; k. č. 39, ml. f.; Szob-Gregersen – A2b, *obr. 16: 43*), našly se v pozdně halštatských a časně laténských hrobech v Rakousku

(např. Hallstatt, hr. 240 – A2a; Dürrnberg, hr. 2/1 – A2a, A2b, *obr. 16: 49*), Bavorsku (např. Landersdorf – A2b; Rückersdorfer Forst – A2c, *obr. 16: 88–89*) i Polsku (např. Żukowice – A2a; Zaborowo, *obr. 16: 111, 117*).

V Poříčanech se také našel i fragment polotovaru podlouhého vřetenovitého korálku (*tab. 4: A3a; obr. 3: 29*). Ve střední Evropě byly velmi rozšířené v předchozí starší fázi Ha C – Ha D1, v pozdní době halštatské je známe z hrobů v západních a jižních Čechách (Plzeň-Radčice – A4a, Pořežánky – A3a, *obr. 16: 9, 11*). Blízká je varianta soudkovitého korálku (*tab. 4: A3e*) doložená z hradiště Závist (*obr. 17: 25*) i z hrobů Ha D2–3 v jižních Čechách (Těšínov u Protivína – A3e, *obr. 16: 13*) a v JZ Slovensku (Bučany – A3a, *obr. 16: 36*). Ve starší fázi se objevuje na S Slovensku v depotu z Ha C2–D1 (Sklabin-ský Podzámok, *obr. 12: 57*), vyskytne se i v hrobech na území Bavorska (Todtenweis-Sand – A3e, *obr. 12: 99*). Podlouhlé vřetenovité korálky lze hojně doložit v hrobech Ha D2–3 v Bavorsku (např. Riedenburg-Untereggersberg – A3a; Traubing, moh. 1, 15 – A3a; Burgmargerbein – A3a; Schirndorf – A3a, *obr. 16: 58, 62, 65, 75*) i Salcbursku (Dürrnberg, hr. 61/3, 81/1; 120, *obr. 16: 50*). Nelze vyloučit, že starší tradice jejich výroby zde pokračovala také v pozdní době halštatské.

Na území bývalé ČSR můžeme jantarové závěsky v mladší fázi Ha D2 – LT A doložit pouze v jižních (Hradiště u Písku, moh. 1/1858 – A6c) a západních Čechách (Manětín-Hrádek, hr. 66 – A6a; *obr. 16: 4*). Závěsky var. A6a známe ve střední Evropě již ve starší fázi (viz *výše*). Vázičkovitý závěsek var. A6c se nedochoval a disponujeme pouze strohým popisem artefaktu. Jeho neobvyklý tvar ovšem dovoluje předpokládat, že se jedná o import přicházející z prostoru jižně od Alp (*Drda — Rybová 1998, 47*). Také v mladší fázi registrujeme umělecké předměty vyrobené z jantaru v oblasti Středomoří, které se pak jako importy vrací zpět na sever. Známe je např. z knížecích hrobů na Balkáně (Novi Pazar: *Jennings 2014, 26*) nebo z Bádenska-Württemberska. Mohyla v Grafenbühl u Ludwigsburgu skrývala knížecí hrob uložený zde kolem roku 500 př. Kr., v jeho inventáři vynikají jantarem a slonovinou intarzované části nábytku (*kline*), které vyrobili umělci řezbáři v řeckých dílnách jižní Itálie. Jantarové byly vložky tvaru palmetek i obličejů obou sfing vyřezaných z kosti (*Biel — Balzer 2012, 141, Abb. 161; Hoppe — Schorer 2012, 221*).

Kovové výrobky s jantarem reprezentují na území bývalé ČSR v mladší fázi Ha D2 – LT A jen bronzové spony (*kap. 9*), které se objevují pouze v západních Čechách (*obr. 16: 4, 6*). V Nynicích hrob 120 z Ha D2–3 poskytl fragment bronzové spony s ozdobnou patkou (*tab. 5: B1b*), kterou zdobí oválný plošně stlačený korálek s vysoustruženými obvodovými žlábkami (*obr. 5: 2; 18: 12*). Podobnou výzdobu soustružených žlábků nesou jantarové korálky různých tvarů z hrobů ve Slovinsku (Magdalenska gora, Stična: *Stahl 2006, 116*), Horním Rakousku (Hallstatt, *obr. 12: 70*), Salcbursku (Dürrnberg, *obr. 16: 50*) a Bavorsku (Ilmendorf, *obr. 16: 59*). V pozdní době halštatské se jantar využíval k výzdobě spon poměrně často, nejbližší analogie ke sponě z Nynic reprezentují dva bronzové knoflíky s jantarovou vložkou ze spon s ozdobnou patkou nalezené v mohyle Ha D2–3 v Horní Falci (Staadorf; *obr. 16: 77*). Vyskytují se také i více na západě, např. žebrovaný jantarový korálek zdobí nožku spony z hrobu kultury Golasecca v jižním Švýcarsku (Arbedo-Cerinasca: *Stahl 2006, 143*). Bronzová bubínková spona s oválným jantarovým korálkem je uváděna z hrobu Ha D2 v Bádensku-Württembersku

(Böblingen: *Stahl 2006, 46*). Zlatem plátovaná terčovitá spona z dětského hrobu Ha D3 / LT A v Manětíně-Hrádku (hr. 196, *obr. 5: 3; 18: 13*) má paralelu např. v terčovité sponě z dětského pohřbu ve švýcarském Saint-Sulpice, uprostřed zdobeného zlatého terčíku je rovněž umístěn velký jantar (*Stahl 2006, 147, Taf. 13: b*). Bohatě zdobená antropomorfní spona nalezená v hrobu LT A z Manětína-Hrádku (hr. 70, *obr. 5: 1; 18: 16*) je svým provedením a specifickým dekorem doplněným vložkami z jantaru zcela jedinečná. Na figurálních a maskovitých sponách časně doby laténské jsou běžnější intarzie z červeného mořského korálu (*Frey 1991, 132*). Výzdoba uvedených západočeských spon má hlubší symbolický význam, většina motivů souvisí se solární symbolikou (*kap. 9*).

12. Jantarová stezka a střední Evropa ve starší době železné (M. Chytráček)

Začátkem doby železné od 8. století př. Kr. byli v jižní části střední Evropy pohřbíváni nákladným způsobem pod mohylou válečníci se zbraněmi, koňským postrojem a vozem. Bohatě milodary pro život na onom světě zrcadlily jejich sociální stav a hodnot. Na počátku doby halštatské v 8. stol. př. Kr. přebírají moc silné osobnosti bojovnické aristokracie a starší systém založený na společenství vesnických komunit v čele s knězem-náčelníkem je nahrazen družinným nebo klientským vztahem mezi vůdčím bojovníkem a ostatními členy komunity (*Bouzek 2002*).

Ve středních a severozápadních Čechách se v 8. a 7. století př. Kr. formovala bylanská kultura s nejstaršími komorovými hroby stupně Ha C, v jihozápadních Čechách se vyvíjela halštatská mohylová kultura (*Chytráček 2000, 359–363, Fig. 1*). Charakteristickou součástí výbavy halštatských komorových hrobů byl v obou kulturních oblastech čtyřkolový vůz, vyskytující se zejména v období stupňů Ha C1–2. Zbraně, používání ceremoniálního čtyřkolového vozu taženého koňmi a jízda na koni se stávají znakem společenského statu.⁶

Také ozdoby z jantaru i kovové artefakty kombinované s jantarem pomáhaly identifikovat movitější a společensky významnější členy komunit. Střední Evropu ve starší době železné křižovala řada významných tras, z nichž nejdůležitější byly cesty, které souvisely s dálkovým transportem jantaru a směřovaly od severu k jihu (*Chytráček 2008, 78–88; 2012, 192, Abb. 1*). Značnou poptávku po surovém jantaru dováženém tehdy od Severního a zejména Baltského moře přes střední Evropu dokládají např. nálezy ze Slovinska (spektrální analýzy potvrzují baltský původ: *Križ 2003, 78*) i početné předměty z jantaru nalezené ve střední a severní Itálii, vynikají pak zvláště obsáhlé kolekce z villanovských hrobů 8. a 1. pol. 7. stol. př. Kr. z Ve-

⁶ Mnoho indicií ukazuje, že nejstarší knížecí hroby se čtyřkolovými vozy se objevily v Čechách, Bavorsku a Horním Rakousku; odtud se tento nákladný pohřební ceremoniál praktikovaný při pohřbech vedoucí společenské vrstvy šířil pozvolna dále na západ (*Kossack 1970; Pare 1987*). Většina podobných pohřbů ve Württembersku, Švýcarsku, Horním Porýní a Burgundsku je mladší, spadají převážně až do 6. stol. př. Kr.

rucchia (Boiardi — Eles 1994, 33, tav. VI–VIII, fig. 34, 42–63; Eles 2008, 73, fig. 1–6). Pohřební areál ve Verucchiu se skládal z několika nekropolí (Gentili 1994a, 17, tav. I) a byl využíván v dlouhém časovém úseku od konce 9. stol. do 2. pol. 7. stol. př. Kr. S aktivitami vysoce specializovaných dílen se tu počítá od 2. pol. 9. do pol. 7. stol. př. Kr. (Naso 2013, 260). První šperky vyřezávané z baltského jantaru se ve větším množství objevují v adriatické oblasti na konci 8. stol. př. Kr. s počátkem orientalizující doby (Montanaro 2016, 363, fig. 1–3). Etruské Verucchio bylo nejvýznamnějším aktivním centrem, kde se třídil dovezený baltský jantar (Chellini 2016, 356, fig. 1; Forte 1994, 28, tav. III). Těžilo především ze své strategicky významné geografické pozice umožňující kontrolu přepravy zboží, které přicházelo ze severní Etrurie, severní Evropy a z adriatické oblasti. Verucchio hrálo klíčovou roli v komunikaci mezi oblastí Jaderského moře, Pádskou nížinou, údolím Tiberu a vnitřní Etrurii, všechny hlavní cesty procházely sedlem Via Maggio (Forte 1994, 28). V 8.–7. stol. př. Kr. byla Vetulonia v tyrhénské Etrurii jednou z hlavních cílových stanic v obchodu s jantarem (Chellini 2016, 354, fig. 1). Řezbářské dílny tu v 7. stol. hrály významnou roli a produkovaly figurky z jantaru (Catacchio 1993, 191, fig. 2C; Naso 2013, 260). Baltský jantar se ovšem jak z tyrhénské Etrurie, tak z adriatické oblasti dostával ještě dále po moři do Řecka a Malé Asie. Z řeckých svatyní 7.–6. stol. př. Kr. jsou známé početné nálezy jantarových ozdob (Sparta, Lindos, Ithaka, Perachora, Samos, Eretria, Milétos, Ephesos). Více než 700 předmětů z baltského jantaru bylo nalezeno v chrámovém areálu bohyně Artemidy v Ephesu. Dva velké soubory jantaru se našly v základech druhého chrámu bohyně Artemidy, který byl postaven ve 2. pol. 7. stol. př. Kr. Oba jantarové poklady jsou interpretovány jako obětiny deponovaná zde při založení chrámu (Naso 2013, 271, fig. 28; Bammer — Muss 2014, 68–69, Taf. 15, 17, 31).

Mezi východní horní Itálií a severovýchodoalpským prostorem probíhaly během stupně Ha C a v Ha D1 rozhodující dálkové trasy, které souvisely s transportem jantaru a severovýchodoalpské oblasti přinesly blahobyt i kulturní rozkvět projevující se v té době také až na Moravě a jihozápadním Slovensku. Lineárně uspořádaná opevněná výšinná sídliště prozrazují průběh dálkových cest (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 228, Abb. 11), na řadě z nich se také nachází dovezený jantar (obr. 12: C). Severojižní dálková komunikace podél východoalpských výběžků procházela výhodným terénem a tento úsek jantarové cesty (Studeníková 2005, 75) využívali příslušníci jihovýchodoalpských halštatských skupin také při svých výpravách za solí do Hallstattu (obr. 12: 70). Svědčí o tom např. bohaté pohřební vybavy heroizovaných cizích válečníků, kteří se podíleli na organizaci a vedení dálkového směnného obchodu se solí i baltským jantarem, do Hallstattu se tito příslušníci cizí elity dostali s obchodními karavanami z jihovýchodo- a severovýchodoalpského prostoru (Egg 1978, 196, Abb. 3; Dörner 2002, 72; 2003, 210–211). Zřejmá je integrace těchto osob do sociálních vazeb komunity sídlící v Hallstattu.

Na území Moravy se od 8. stol. do 1. pol. 6. stol. př. Kr. rozvíjely dva samostatné kulturní komplexy. Platěnická kultura na střední a severní Moravě zůstala i v době

halštatské součástí velkého kulturního okruhu lužických popelnicových polí, horákovská kultura na jižní Moravě vyrůstala autochtonním vývojem z podolského podloží pod vlivem podunajské halštatské civilizace (Nekvasil 1993a, 338; 1993b, 351). Jižní Morava je kulturně-geograficky řazena k severovýchodnímu Přilpí, odlišuje se však od sousedních regionů a silná orientace na západní Přilpí svědčí o bohatých politicko-ekonomicko-obchodních vztazích k západním oblastem (Golec 2005b, 438–439). Exponovanou geografickou polohou horákovské kultury vedly důležité politické a obchodní vazby z jihu i západu dále na východ a sever, intenzita dálkových kontaktů vyvrcholila ve stupni Ha D1. Nálezy z jeskynní svatyně v Býčí skále (obr. 13: 52) jsou branou horákovského prostředí k jiným regionům halštatského světa. Četný zde nalezený kovový inventář byl v oběhu od konce 7. až do poloviny 6. stol. př. Kr., převážná většina nálezů odpovídá hlavně stupni Ha D1 a starší části stupně Ha D2 (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 183; Golec 2003, 702–711). Jeskynní svatyně mohla mít pravděpodobně čtyři možné okruhy praktické funkce: obytnou, výrobní, votivní a pohřební. Prokázány jsou např. hroby velmožek se zlatými šperky, ve střední části Předšíně bylo uloženo šest pohřbů a s velkou pravděpodobností doposud nerozpoznaná složka neznámého počtu votivních depotů, na něž poukazuje soubor cca 150 náramků, z časového rozsahu stupňů Ha D1 a Ha D2 – starší (Golec 2015, 133, 144–145; Golec a kol. 2017, Fig. 87; Golec — Čermáková — Fojtík 2017, obr. 3b: 1–9). Bronzová přilba typu Býčí skála (naznačující vztahy k adriatické oblasti), železná dýka v pochvě i soupravy bronzových nádob ukazují zase na přítomnost nejvyšší mužské vrstvy v Předšíně Býčí skály. O dálkových kontaktech svědčí řada nalezených předmětů, z východního Středomoří pravděpodobně pochází bronzová figurka býčka (Golec 2015, 125). Například kolekce dvaceti loďkovitých spon z konce 7. a 1. poloviny 6. stol. př. Kr. prozrazuje vazby k horní Itálii a jihovýchodoalpskému prostoru. Fragment tyčinkového řetězu má paralely v severní Etrurii, kde jsou podobné výrobky datovány do 7. stol. př. Kr. (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 16, 56, Abb. 6–7; Taf. 24: 289; Treňný 2002, 360, Abb. 1–2). Známe je také z území Dolního Slezska (Woskowice Małe) a kujavsko-pomořského vojvodství (Stanomin) na dolním toku Visly, kam se dostaly jako importy (Gedl 1995, 83, Abb. 3: 3). Jeden z hromadných nálezů bronzů Ha C2 – Ha D1 objevený u Woskowice Małe obsahoval kromě bronzových nádob a zmíněného řetězu rovněž uzdu s obloukovými postranicemi hornitalského původu. Z nejbližšího sousedství zmíněných tří depotů bronzů z Ha C2–D1 u Woskowice Małe je znám též hromadný nález (obr. 12: 180) velkého množství surového jantaru (Bukowski 2002, 114, 138). Luxusní importy ze severní Itálie, objevené v Býčí skále, prozrazují intenzivní kontakty s jižním Přilpím, které souvisejí s jantarovou stezkou. V jeskynní svatyni se našel početně zcela výjimečný soubor cca 1800 ks jantarových výrobků (obr. 14: 1–17), spektrální analýza prokazuje baltský původ. Nelze tu vyloučit ani dílnu produkující ozdoby z jantaru, či obětované zbytky po výrobě, jak naznačují nálezy polotovarů korálků nebo amorfni, ještě neopracovaný kus této suroviny (obr. 6: 77–78; 14: 13–15). Nelze ovšem vyloučit, že zmíněné předměty mohly být uloženy i jako vota. Votivní uložení

veškerých ozdob z jantaru je velmi pravděpodobné. Skleněné korálky z Býčí skály představují ve střední Evropě také nezvykle bohatý soubor. Některé typy skleněných korálků nemají analogie a poukazují snad i na místní produkci (*Haevernick 1995*, 96–97; *Golec 2015*, 141). Výrobní místa však neznáme, ale v oblasti Středomoří sklo vystupuje v neporovnatelně větším množství než v prostoru severně od Alp. Drobné skleněné korálky mohly hrát důležitou roli v pohybu luxusních předmětů z italské oblasti na sever (*Venclová 2006*, 369; *Bouzek 2010*, 29) a představovaly snad vhodnou protihodnotu za jantar přicházející od Baltského moře (*Golec 2015*, 125, obr. VIII: 49).

Přibližný směr nadregionálních komunikací, kudy probíhal transport jantaru, prozrazují např. jantarem zdobené spony středo- a hornoitalského původu z 8. a 7. stol. př. Kr., které se vyskytují též ojediněle i v Polsku, severním a středním Německu (*Hase 1992*, 241–242; *Ettel 2006*, 125, Abb. 3–5). Severní rozšíření těchto spon tvoří pás rozprostřený od horní Itálie (*Naso 2013*, 267, fig. 21) přes východní Alpy (*obr. 12: 68, 70, 77, 75, 182*), severní a východní Pňialpí (*obr. 12: 63, 67, 81*), dosahuje také na Moravu (*obr. 8: 10; 13: 43*), Slovensko (*obr. 10: 7, 9; 12: 53, 56*) a dále pak na území Velkopolska (*obr. 12: 157*), odkud jsou známé i bronzové spony se skleněným lučičkem (*obr. 12: 156*) importované rovněž z horní Itálie (*Malinowski 1971*, 106, Taf. 7: 1). Pravděpodobně jen okrajově byly tehdy zapojeny v síti dálkových cest s jantarem i Čechy, jak se dá soudit podle ojedinělých nálezů spon nesporně hornoitalského původu ze středních a severozápadních Čech nebo některých bronzových nádob, které souvisejí se starší vlnou etruských importů ze 7. a počátku 6. stol. př. Kr. Jedná se především o velkou loďkovitou sponu z Bohosudova, dračí sponu z Mochova, vědro se srpovitou atáší z mohyly u Kříše (v několika dalších mohylách byl i jantar, *obr. 12: 13*) a mísy s perlovaným okrajem typu Hohmichele z Ha C – Ha D1 nalezené v hrobech z Hradenína (*obr. 12: 2*) a Slatiny (*Chytráček 2008*, 80, Abb. 17; *2012*, 191, Abb. 2).

Ve starší době železné hlavní koridor jantarové cesty směřující od jihu k Baltskému a Severnímu moři vycházel z pobřeží Jaderského moře v Aquileji nebo Spině či Adrii, pokračoval dál podél východních Alp teritoriem Slovinska do prostoru dnešní Lublaně, odtud na sever přes Maďarsko do okolí Šoproně a dále na území Slovenska a Moravy. Zde se cesta dělila na několik větví. Jedna procházela západním a severním Slovenskem podél Váhu a Oravy, druhá směřovala na jižní a severní Moravu a pak Moravskou bránou či jinými průsmyky na území Polska k horní Odře a pokračovala dále povodím Visly (*Malinowski 1971*, 110, Abb. 1; *1983*, 114, fig. 1; *Kossack 1983*, 102; *Egg 2013a*, 430). Koridor končil až v Pobaltí, kde jsou naleziště jantaru nejvydatnější. Zde byl jantar získáván, shromažďován a transportován do obchodních stanic ležících na trase cesty. Surovina se vozila k dalšímu zpracování, které mohlo probíhat jak v dílnách rozmístěných podél trasy, tak i v cílovém prostoru na pobřeží Jadranu (*Forte 1994*, 28, tav. III; *Egg 2013a*, 430; *Lutovský — Smejtek et al. 2005*, 595). Cestou na sever byly transportovány místní sériově vyráběné šperky, především spony i další kovové a zřejmě i skleněné výrobky. Kusy neopracovaného jan-

taru nebo i drobné hotové ozdoby z této suroviny se na území lužické a billendorfské kultury severně od ČR našly především na opevněných sídlištích (*obr. 12: 139, 164, 166, 169, 175*) i v otevřených osadách (*obr. 12: 135, 152, 171, 177*) a mohlo zde probíhat také opracování surového jantaru. Přímé doklady dílen tu ovšem zatím nemáme. Hradiště lužické kultury u Komorova (*obr. 16: 115*), datované do stupně Ha D, poskytlo 910 kusů surového jantaru a 4 hotové korálky z této suroviny. Obyvatelé opevněného sídla, které bylo významnou obchodní stanicí, zprostředkovali zřejmě směnný obchod mezi polskými zeměmi a vzdálenými oblastmi jižní Evropy (*Gediga 2011*, 90). Prozrazují to rovněž hroby Ha C – Ha D1 z nedaleké nekropole u Gorszewice (*obr. 12: 156*), které obsahují vedle jantarových ozdob také importy z horní Itálie (*Malinowski 1971*, 106, Taf. 7: 1). Nápadné jsou v této souvislosti rovněž depoty jantaru z polského území. Votivní uložení jantarového náhrdelníku známe z oblasti západopomořanského vojvodství (*obr. 12: 138*), ale hromadné nálezy surového jantaru se soustřeďují v Dolním Slezsku. Depot velkého množství surového jantaru se našel poblíž Woskowice Małe (*obr. 12: 180*), rozsáhlý sklad této suroviny objevený nedaleko Henrykówa u Wrocławu (*obr. 12: 143*) měl údajně vážit až 50 kg. Jantar je ovšem nejčastěji doložen v hrobech, a sledujeme-li ve střední Evropě rozmístění všech lokalit starší fáze s nálezy jantaru (*obr. 12*), rozeznáme na území Polska nápadný pás těchto nalezišť směřující od severu přibližně k hranicím moravského Slezska. Bezprostředně za současným hraničním předělem registrujeme na sídlišti platěnické kultury ve Velkých Hošticích (*obr. 12: 41*) nález zlomku jantarového korálku. Zpracovatelská místa s doklady polotovarů, zmetků, jantarové suroviny i finálních výrobků byla ve starší fázi objevena zatím pouze na území Moravy. Jedno známe z oblasti platěnické kultury v Kralicích na Hané (*obr. 13: 39*), ale jejich nápadné soustředění registrujeme především v sousední horákovské kultuře. Výroba jantarových ozdob je zde nesporně prokázána v areálu čtyř sídlišť: Brno-Ivanovice, Brno-Řečkovice, Auřim, Tišnov (*obr. 13: 42, 44, 47*) a pravděpodobně se surový jantar zpracovával také i v jeskynní svatyni Býčí skála (*obr. 13: 52*). Nejnovější a zatím nepublikované nálezy z Tišnova také prokazují dílnu produkující šperky z jantaru (*kap. 5.1.2.*). Na jižní Moravě se ale s jantarem pracovalo zřejmě na řadě dalších (*kap. 9*) rovinných i výšinných sídel (*obr. 12: 45–46, 48*). Naproti tomu v Čechách máme v této době pouze na jednom sídlišti v Hradeníně (*obr. 12: 16*) slabou indicii naznačující možné zpracování jantaru v areálu osady. Depoty s jantarem zde neznáme, tyto šperky registrujeme v hrobech bylancké i halštatské mohylové kultury, ovšem četnost lokalit i množství jantarových artefaktů zdaleka zaostává za nálezovou situací zjištěnou na Moravě. Vzhledem k nebyvalému soustředění lokalit s jantarem na Moravě (*obr. 12–13*), enormní kolekci cca 1800 ks jantarových výrobků z obětně/votivních deponií v Býčí skále, cca 1500 ks v Bánově, i dalším na Moravě objeveným depotům obsahujícím jantar (*obr. 12: 50–51; 13: 40, 49*) a také vzhledem k prokázaným dílnám na sídlištích, můžeme oprávněně uvažovat o významném zapojení nositelů horákovské i platěnické kultury do dálkového směnného obchodu s jantarem. Především nobilita a předáci sídel na jižní Moravě zajišťovali zřejmě snadný průběh trans-

portu této suroviny moravským územím, těžili asi také z organizace i plánování následných dodávek jižním a jihozápadním směrem. Pravděpodobně zde docházelo k přerozdělování jantarové suroviny. Objevené místní dílny prozrazují zpracování drobných ozdob vzniklých z poměrně malých kousků jantaru. Cennější rozměrné kusy byly snad dále dopravovány na jih a jihozápad např. do předpokládaných východoalpských dílen, které se zřejmě specializovaly zvláště na produkci velkých jantarových kruhů. Na pohřebišti v Hallstattu (obr. 12: 70) má velký počet hrobových milodarů svůj původ ve vzdálených produkčních centrech, počítá se s organizováním cílených expedic za solí zvenčí a s následnou směnou hotových výrobků či surovin za sůl (Kossack 1983, 104; Egg 1978, 196; Dörner 2002, 71–75). U nadregionálních produktů nebo vzácných surovin je v Hallstattu předpokládán nepřímý směnný obchod realizovaný přes prostředníky (Kern — Kowarik et al. 2008, 134). Vzácnější větší kusy jantaru transportované zřejmě přes území Moravy se dostaly asi nejen do Hallstattu, ale také podél východních Alp i dále na jih do adriatické oblasti a řezbářských dílen v Itálii.

Ve druhé polovině 7. stol. končí role Verucchia jako lokálního hegemonu a významného centra pro kontrolu obchodu s jantarem. Jantar se začal shromažďovat nyní především v Picenu, kde se rozšířily nové techniky opracovávání této suroviny (Montanaro 2016, 367–370, fig. 5–7, 10; Naso 2013, 260). Kromě spon s jantarem na lučičku zde vznikaly zcela odlišné typy artefaktů z jantaru, známé jsou především větší figurky z jantaru i slonoviny. Dálková obchodní trasa zásobující v 7. a 6. stol. oblast Picenu surovým jantarem procházela severovýchodoalpským prostorem, šla snad i přes alpskou solnou metropoli v Hallstattu (Dörner 2003, 211). Začátkem 6. stol. přebírá hlavní roli v obchodu s jantarem etruská Felsina (Montanaro 2016, 371–374, fig. 13), která zachycuje část dovážené suroviny přímo na adriatické cestě. Její dílny produkují první figurky vyřezané z jantaru v tzv. *daidalském stylu*, které se pak dostávají i dále na jih Itálie do Basilicaty a centrální Apulie.

Sledujeme-li opět nálezovou situaci na území bývalého Československa, významné objevy ukazují na druhý koridor jantarové stezky, jejíž východní větev procházela západním a severním Slovenskem podél Váhu a Oravy. Ve starší fázi Ha C – Ha D1 se v západní části JZ Slovenska rozvíjela kalendenberská kultura, která se rozšířila též do severovýchodního Zadunajska v Maďarsku s přilehlou částí Burgenlandu a do Dolního Rakouska až na jižní Moravu, kde Mikulovsko a Břeclavsko náleží ještě do sféry kalenderberské kultury (Golec 2005b, 426). V trase jantarové cesty prosperovalo v 7. a časném 6. stol. př. Kr. opevněné mocenské centrum Molpír u Smolenic (obr. 12: 56) vybudované na výběžku Malých Karpat. Místní elita si na akropoli postavila nadzemní obdélné domy s kamennou podezdívkou, které byly naprostou výjimkou v širokém středoevropském okolí. Opevněné sídlo se stalo důležitou obchodní stanicí v transitmém propojení mezi východem a západem, jihem a severem. Mnohé typy objevených artefaktů vypovídají o rozvinutých stycích s jihovýchodoalpskou oblastí (Stegmann-Rajtár 2005a, 62, obr. 1; 2005b, 147, Abb. 20). Nalezly se zde předměty z jantaru s loďkovitými sponami východoalpského typu, významná je také

spona s kostěnými a jantarovými články na lučičku (obr. 10: 7), nebo přílby tzv. miskovitěho typu. Postavení nej důležitějšího mocenského centra s dalekosáhlými kontakty – např. s knížecím prostředím v okolí Kleinklein (obr. 12: 179) ve Štýrsku (Stegmann-Rajtár 1998, 283–284, Abb. 6, 11) – dosáhl Molpír prostřednictvím bratislavského regionu, kde se křížovaly dálkové koridory, západovýchodní Dunajská a severojižní jantarová cesta (Eibner 2002, 186; Studeníková 2012, 137–138, obr. 192, 195, 218). Význam této křižovatky na soutoku Dunaje a Moravy naznačuje soustředění výšinných sídlišť nad Dunajem, zvláště kumulace výšinných osad v Děvínsko-hainburské bráně a jejím sousedství. Depot čtyř bronzových spon ze Stupavy (velká loďkovitá spona s krátkým zachycovačem byla v 8. stol. př. Kr. rozšířena ve střední a severní Itálii: Studeníková 2001, 90, obr. 3: 3) i kostěná votivní destička s poloreliéfním vyobrazením laní v uměleckém stylu venetské atestinské oblasti situlového umění vyzdvižená z obětní jámy Ha D1 v Pustých Úlanech (König 2003, 113, obr. 11; 2005, 91, obr. 4: 1) naznačují snad dvě možné linie jantarové cesty. Jedna z nich směřovala podél západního okraje Malých Karpat na Moravu, druhá využívala prostor mezi východním úpatím hor a Váhem, pokračovala pak dále severovýchodním směrem. Zmíněný východní koridor prozrazuje vedle spon cizí provenience z konce 7. stol. a začátku 6. stol. př. Kr. v Abrahámu (Studeníková 2001, 83, obr. 1) také nápadný řetězec výšinných sídlišť a hradišť podél východních svahů Malých Karpat. Jedna z cest překračovala Malé Karpaty v blízkosti mocenského centra na Molpíru a vedla na jižní Moravu (Stegmann-Rajtár 2005b, 154). Severovýchodně od Molpíru, na podobném hradišti Tlstá hora u Prašniku, se našlo držadlo v podobě sfingy z temene bronzové přílby, identická držadla chocholu přileb se koncentrují na území dnešního Slovinska (Stegmann-Rajtár 2002, 259, Abb. 1, 4–5). V přímé linii od řetězce hradišť je dále na severovýchod znám i nález neopracovaného kusu jantaru z výšinného sídliště lužické kultury ve Vršatském Podhradí (obr. 12: 55). Se sledovaným koridorem jantarové cesty nepochybně souvisí také nedávný objev depotu na hradišti oravské skupiny lužické kultury ve Sklabinském Podzámku (obr. 12: 57), který obsahoval bronzové šperky a kombinovaný jantarový pektorál (obr. 9: 19: 3). Veškeré ozdoby tvořily součást jedné garnitury ženského šperku z období Ha C2 – Ha D1, jehož původ lze hledat v JV alpské oblasti. Poklad je přesvědčivým svědectvím dálkových kontaktů, které přijímalo a přes karpatské průsmyky dále zprostředkovávalo osídlení severoslovenské oblasti (Pieta — Veliačik 2014, 22, obr. 1, 8–9).

V 7. a časném 6. stol. procházely obě větve jantarové cesty podél východních Alp a dále na sever povodím řek Moravy a Váhu. V dalším průběhu 6. stol. se však kulturní vývoj v celém východoalpském okruhu i na Moravě a JZ Slovensku výrazně mění. Pohřebišťe horákovské a platěnické kultury kontinuálně užívaná ve stupních Ha C2 – Ha D1 a starší fázi Ha D2 (Parzinger 7a: Parzinger 1989) jsou v mladší fázi Ha D2 (Parzinger 7b/c) již zcela opuštěná a hroby nedokážeme archeologicky identifikovat, mizí projevy velmožů a nobility (Golec — Čermáková — Fojtík 2017). Halštatské depoty na Moravě (obr. 12: E; 20) souvisely také maxi-

Obr. 19. Jantar na Slovensku z období Ha C – Ha D1. **1, 1a** – Smolenice, dům 34; **2** – Ždaňa, nestratifikováno (podle Miroššayová 2015); **3** – Sklabinský Podzámok, depot (podle Pieta – Veliáčik 2014). **3** – jantar, bronz, ulity; **ostatní** – jantar. **1, 1a** – foto S. Stegmann-Rajtár. (Děkujeme za laskavé poskytnutí fotografie). — **Abb. 19.** Bernstein in der Slowakei aus der Periode Ha C – Ha D1. **1, 1a** – Smolenice, Haus 34; **2** – Ždaňa, nicht stratifiziert (nach Miroššayová 2015); **3** – Sklabinský Podzámok, Hortfund (nach Pieta – Veliáčik 2014). **3** – Bernstein, Bronze, Schneckenhäuser; **sonstiger** – Bernstein. **1, 1a** – Foto S. Stegmann-Rajtár. (Danke für das freundliche zur Verfügung stellen der Fotografie).

málně se starší částí stupně Ha D2, jejich ukládání bylo vázáno na existenci konsolidované halštatské společnosti s projevy bohatých velmožů a jejich rodin, bohatství jeskynní svatyně v Býčí skále (obr. 13: 52; 14: 1–17) se rovněž generovalo z těchto okruhů. Kolem poloviny 6. stol. př. Kr. došlo k dějinným událostem, které vedly k násilnému ukončení ukládání funerálních celků na

četných pohřebištích stupňů Ha C2–D1. Na území jihozápadního Slovenska končí samostatný vývoj kalenderberské kultury a začíná rozvoj samostatné vekerzugské kultury, obdobnou situaci zaznamenáváme i na převážné části území Dolního Rakouska, Maďarska, Burgenlandu, Štýrska a Korutan (Golec 2003, 697). Na Moravě se ve starší fázi stupně Ha D2 objevují cizorodé

Obr. 20. Jantar na Moravě z období Ha D1 – Ha D1/2. Prostějov - Čechůvky, depot bronzových náramků, jantarových a perleťových korálků (podle Přichystal – Kos 2006). — **Abb. 20.** Bernstein in Mähren aus der Periode Ha D1 – Ha D1/2. Prostějov - Čechůvky, Hortfund von Bronzearmreifen, Bernstein- und Perlmutterperlen (nach Přichystal – Kos 2006).

projevy vekerzugské kultury, jejíž jádro leží v Karpatské kotlině východně od řeky Váhu a Ráby na jižním Slovensku a v Maďarsku. Bohatý ženský hrob 117 z Vojkovic (*obr. 12: 36*) datovaný do starší fáze Ha D2 obsahoval vekerzugskou pintaderu a malovanou misku slezského typu, která je pravděpodobně importem z Dolního Slezska a může souviset s transportem jantaru na Moravu z této oblasti (*Golec — Čermáková — Fojtík 2017, 186*). Rovněž fragment keramické nádoby krémové barvy s červenou malbou z obj. 28 v Kuřimi (*obr. 12: 47*) souvisí asi s produkcí podobné keramiky v polském Dolním Slezsku (*Golec at al. 2017, Fig. 75: 15*). Ve starší fázi stupně Ha D2 byly obchodní trasy ještě stabilní a funkční, na rozdíl od mladší fáze Ha D2 a stupně Ha D3, kdy se jantar z Moravy úplně ztrácí (*kap. 6.1*), koridor jantarové cesty se pak přesouvá více na západ a významnou roli získává v této souvislosti území Čech (*obr. 16*). Vše nasvědčuje tomu, že s politickými problémy velmožské vrstvy na Moravě se tu zhroutil také dálkový obchod s jantarem. Ve starší fázi stupně Ha D2 vznikají po celé Moravě v platěnické i horákovské kultuře opevněná výšinná sídliště, která souvisí s kulminujícím kulturním vývojem a s organizačně akceschopnou složkou velmožů schopnou takové stavby realizovat (*Golec 2003, 711–712; Golec — Čermáková — Fojtík 2017, 182*). Pozoruhodný je výskyt nálezů bronzových dvojbrýtlých, trojbrýtlých, trojbokých „skýtských“ šipek z prostředí těchto výšinných hradišť a vše nasvědčuje tomu, že starší fáze stupně Ha D2 byla dobou zásadního kulturního zlomu, vedoucí na Moravě k pauperizaci domácích autochtonů. V období Ha D1 – starší fáze Ha D2 docházelo k ukládání velkého množství luxusních depotů (*obr. 12: E; 13: E; 16: E; 19: 3; 20*) a této periodě odpovídá také většina nálezů z Býčí skály. Jeskynní svatyně, která měla funkci obytnou, výrobní, obětně/pohřební a obětně/votivní (*Golec 2015, 146; Golec a kol. 2017, 76*), nebyla užívána ve velkém časovém údobí, spíše jen v době mimořádné historické udá-

losti – průniku lidu vekerzugské kultury do sídelní oikumeny horákovské kultury. Soubor byl uložen do jeskyně v období zlomu, během něhož se stále dynamičtější horákovská kultura proměnila v kulturu nápadně zchudlou (*Golec 2003, 713*). Na Moravě tehdy muselo docházet k intenzivním interakcím mezi převážně usazeným místním obyvatelstvem (horákovská a platěnická kultura) a cizím, nomádkým elementem (skýtské, respektive skýtoidní kultury). Formy soužití usazených zemědělských společností a nomádů nabývají ve většině případů symbiotický, případně až kořistnicko-parazitický model. Na kulturně-historický model vekerzugské kultury je vhodné nahlížet jako na analogii k pozdějším zemědělsko-nomádkým interakcím v období stěhování národů a raném středověku⁷ (*Golec — Čermáková — Fojtík 2017*). Nabízí se forma začlenění do vynuceného kmenového svazu, kdy existující nobilita moravských halštatských kultur zastávala podřízenou politickou moc vůči politickému jádru mimo tuto oblast. Ukončení této formy politického uspořádání lze předpokládat nejdříve až v období LT A, neboť v časné době laténské se náhle začínají budovat nová opevněná výšinná sídla, na časné laténských sídlištích se také znovu začínají objevovat ojediněle korálky z jantaru (*Modrá, Olomouc-Neředín, obr. 8: 11–14; 16: 31, 32*).

V bezprostředním sousedství horákovské kultury na JZ Slovensku nastal v době největšího rozkvětu kalenderberské kultury krátce po roce 600 př. Kr. podobný zlom. O krutých bojích na hradišti Molpír (*obr. 12: 56*) vypovídají stopy destrukce katastrofického charakteru (*Studeníková 2012, 156*). Destruovaná spálená hradba překryla zbytky domů se zachovaným inventářem i s několika kostrovými pozůstatky lidí, nápadná je koncentrace nálezů při únikovém východu a především několik stovek bronzových trojbrýtlých hrotů šípů s tulejkou z konce 7. nebo počátku 6. stol. př. Kr., jejichž paralely známe především z časné skýtských válečnických hrobů v Sedmíhradsku (*Hellmuth 2006, 69–75, 154, Abb. 49; Stegmann-Rajtár 2005b, 149, 153*). Z dislokace a kvantity hrotů se dá usuzovat, že jde o šípy vystřelené z luků útočníků. Zánik hradiště na Molpíru datuje P. Romsauer (2004, 409, tab. II–III) na začátek stupně Ha D a vekerzugskou kulturu na JZ Slovensku pokládá za cizí element, jejíž nositelé toto území obsadili a zbytky místního obyvatelstva kulturně integrovali. Trojbrýtlý hrot šípů nalezený na 25 km vzdáleném hradišti Tlštá hora u Prašníku naznačuje možné pozadí zániku i tohoto hradiště. Spolu s Molpírem tak zanikla i ostatní hradiště a výšinná sídliště, opuštěná byla také hustá síť nížinných sídlištních struktur v celé východoalpské oblasti, skončila funkce důležité křižovatky obchodních cest na soutoku Moravy a Dunaje (*Studeníková 2012, 156, obr. 229*). Analogické hroty šípů nalezené v lužickém prostředí na hradišti Dolné Štítare a též na některých polských hradištích (*Hellmuth 2006, 60, Abb. 36, 49*) jako např. Sztrzegom a Wicina (*obr. 12: 139*) naznačují podobné události, které zasáhly i sousední, okrajové oblasti lužického osídlení (*Romsauer 2004, 410*). Cizí dobyvatelé tato drancovaná území brzo opustili, vý-

⁷ Není to poprvé, kdy je pozdně halštatské období přirovnáváno ke středověku (cf. Chytráček 1997, 86; Chytráček — Metlička 2004, 95–96).

chodní část JZ Slovenska osídlily nomádské skupiny pozdně halštatské kultury Vekerzug až o pár desetiletí později v Ha D2–3 (Studeníková 2012, 156; Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117). Na jejich pohřebištích jsou v hrobech časté milodary jantaru (obr. 11: 1–13; 16: 37–38) baltského původu (Beck — Dušek 1969, 257). První výskyt a usazení těchto nomádských skupin v Karpat-ské kotlině se ovšem nekryje s fází jejich největší agrese vůči sousedům (Golec — Čermáková — Fojtík 2017). Hroby staršího horizontu pohřebišť vekerzugské kultury ve Ždani (obr. 12: 54) na východním Slovensku jsou datované do poslední třetiny 7. až začátku 2. pol. 6. stol. př. Kr. (Ha C2 – Ha D1–2) a neobsahovaly ještě trojhrbité šipky. E. Miroššayová (2015, 63) předpokládá, že ozdoby z jantaru (obr. 10: 11–29; 19: 2) se k populaci ve Ždani dostaly zprostředkovaně obchodem s jihovýchodoalštatskou oblastí. Nejstarší hroby na pohřebišti v Chotíně klade A. Kozubová (2013, 407) již do stupně Ha D1.

Na konci stupně Ha D1 lze pozorovat nápadné změny v celém východoalštatském okruhu, které jsou nyní vysvětlovány politickou krizí a zničením systému směny zboží, které souviselo se zásahem skytských, případně trácko-skytských skupin. Cizí předměty spojované s vekerzugskou kulturou můžeme ovšem registrovat i dále na západ, např. v Bavorsku jsou na řadě lokalit doloženy trojhrbité šipky (Egg 2013b, 477), pintadery se našly v Salcbursku, Bavorsku a dokonce až v Durynsku (Schwellnus 2010, 209, Abb. 2). Těž na pohřebišti v Hallstattu (obr. 12: 70) se v hrobech objevuje železná skytská sekera nebo bronzová zápona kultury Vekerzug charakteristická pro oblast jižního Slovenska (Kern — Kowarik et al. 2008, 135). V Čechách se např. na hradě v Minicích z Ha D1–2 našla bronzová trojhrbitá šipka i keramická nádoba vyrobená na kruhu pocházející z území vekerzugské kultury (Chytráček et al. 2010, 161, Abb. 7–8). K této skupině nálezů východního původu patří i bronzové slitinou zlata a stříbra potažené spirálové náušnice tzv. skytského typu ze severozápadních (Břežanky: Hrala 1976, 601, obr. 1) a středních Čech (Kozinec: Stolzová — Šulová 2011, 357, obr. 8: 1). V západních Čechách lze upozornit na „skytskou“ železnou sekerku s bronzovým týlem ve tvaru dračí hlavy z pozdně halštatské mohyly v Kališti-Bezděkově, sekery tohoto typu jsou v 7.–4. stol. př. Kr. charakteristické pro ananinskou kulturu východního Ruska (Šaldová 1971, 68, 95, obr. 69: 14; 1971a, 153, 159, obr. 1–2). Podle M. Egga (Egg 2013b, 478–479) sledované nálezy nedokládají vždy masivní útok jako na JZ Slovensku, docházelo zde spíše jen k postupnému prosakování jednotlivých cizích skupin východních válečníků do středo-evropského halštatského prostoru, kde se nechávaly najímat do služeb lokálních vládců. Tento jev mohl narušit rovnováhu mezi regionálními mocenskými doménami a následně pak došlo ke zhroucení dosavadního systému sídelních struktur. Kolaps východoalštatské kultury tak znamenal vlastně jen zánik vedoucích politických elit a monarchicky orientovaných forem vlády (Egg 2013b, 479), zmizeli tak organizátoři směny zboží. Kolaps východoalštatských knížecích hrobů jihovýchodoalpské oblasti a zánik východoalštatské kultury v závěrečné fázi stupně Ha D1 souvisí s krizovými událostmi, které zasáhly též např. Bavorsko, Čechy i Ra-

kousko. V jižním Bavorsku je ve stupni Ha C doložen nápadně velký počet hrobů s vozy, v Ha D1a lze evidovat ještě několik příkladů, ale o něco později, v téže době, kdy končí východoalštatská kultura, mizí velmožské pohřby s vozy úplně (Pare 1992, 139, 153, 311, Abb. 108–109; Taf. 90–91). Podobně se ukazuje úbytek bohatých hrobů i v Čechách, kde se tak rovněž projevuje krize elity, jež nastala současně s kolapsem východoalštatské kultury. Ch. F. E. Pare (1992, 319, Abb. 108–109) sleduje ve stupni Ha C v Čechách 27 hrobů s vozy, ze stupně Ha D1 jsou známy již jen 4 takové hroby (Egg 2013b, 477). Na pohřebišti v Hallstattu (obr. 12: 70) jsou ve starší fázi stupně Ha D1 doloženy početné hroby elity vybavené honosnými dýkami, ale v pozdním úseku stupně Ha D1 se jejich počet značně zmenšil. Vysvětlení je hledáno v politické krizi a zániku systému směny zboží, který vedl k úpadku dříve významné dálkové cesty vedoucí z Venecie přes jihovýchodoalpský prostor a východní Alpy do Horního Rakouska (Egg 2013b, 476). S tehdejšími událostmi souvisí i zánik staré jantarové cesty a její následné posunutí více k západu, které ve střední Evropě pozdní doby halštatské naznačuje též vymizení jantaru na Moravě (kap. 6.1) a naopak jeho koncentrace v Čechách (obr. 16). Posun jantarové stezky byl navrhován již dříve (Bouzek 1993, 143; Chytráček 2002; 2008, 88; 2012, 208, Abb. 1; 2015, 281, Abb. 6), ale teprve až registrací všech dosud známých nálezů jantaru ve střední Evropě v Ha C – Ha D1 a Ha D2 – LT A (obr. 12, 16) se tento jev skutečně potvrzuje. Od staršího úseku stupně Ha D2 dochází na Moravě k výraznému stírání rozdílů mezi horákovskou a platěnickou kulturou, pozdně halštatská keramika začala kulturní rozdíly výrazně sjednocovat (Golec — Čermáková — Fojtík 2017, 179). Obdobnou tendenci ke kulturnímu sjednocení pozorujeme ostatně i v Čechách (Chytráček 2015, 285), pro časový úsek stupňů Ha D2–3 se názvy bylanská a halštatská mohylová kultura již neuvádějí.

V Itálii poptávka po surovém jantaru ze severu stále trvá, v 6.–5. stol. př. Kr. zastává primární roli kultura Golasecca (Gambari 2016, 348–349, fig. 6–8; Hase 1998, 317; Pauli 1971, 30) v organizaci obchodu s jantarem přes centrální i západní Alpy, na významu získává také alpská oblast skupiny Fritzens-Sanzeno a etruský obchod se v 5. stol. orientuje více na západ, východoalpský prostor se starou Jantarovou stezkou podél východních Alp má již jen druhořadý význam (Chytráček 2002; 2008, 82). Cesty procházely alpskými průsmyky a směřovaly do tehdejších mocenských středisek s opevněnými výšinnými sídly. Ve 2. polovině 6. stol. př. Kr. vyráběli umělečtí řezbáři z Iónie a Etrurie ve dvou specializovaných dílnách v Canose a v Armentu realistické jantarové figurky satyrů a menád (Montanaro 2016, 377). Etruské a řecko-orientální plastiky z jantaru vysoké umělecké úrovně se pak objevují v bohatě vybavených italských hrobech v Basilicatě, Apulii a Picenu. Koncem 6. a v 5. století se Felsina, Bologna a také Spina stávají hlavními producenty figurálních výrobků z jantaru, specializují se na vyřezávání ženských jantarových hlaviček a příkrčených zvířecích figurek tvarovaných z jantaru (Gambari 2016, 348, fig. 8; Montanaro 2016, 385–386, fig. 22–24). Menší dílny vznikají také v některých centrech jižní Itálie a jejich výrobky z jan-

taru se nalézají na sídlištích daunianské a peucentianské kultury rozmístěných podél pobřeží Jaderského moře (*Losi — Raposso — Ruggiero 1993*, 203, fig. 1). Ve 2. polovině 5. stol. př. Kr. žil řecký historik *Hérodotos* v Athénách nově založeném jihoitalském městě *Thúrioi*, kde dokončoval životní dílo a ve svých *Dějinách* zaznamenal, že jantar přichází z nejasných končin Evropy od Severního moře (*Hérodotos III*, 115–116).

Sledujeme-li opět středoevropský prostor, vystupují zde mnohé indicie osvětlující do jisté míry tehdejší příslušnost jantarů do Itálie. V Čechách ve 2. pol. 6. století př. Kr. již zmizely v bylanské oblasti bohaté komorové hroby se čtyřkolovými vozy. V této souvislosti se uvažuje o zániku vedoucí společenské vrstvy a její ideologie (*Chytráček 2000*, 363, fig. 1, 5). Ke krystalizaci nových mocenských center pozdní doby halštatské dochází však v jižní a západní hraniční oblasti s někdejší bylanskou kulturou a v jejím jihozápadním sousedství. Tato nová centra a hospodářsky významné regiony disponovaly zřejmě i významnými zdroji nerostných surovin (*Chytráček — Metlička 2004*, 100, Karte 16–22; *Chytráček — Šmejda 2005*, 5, obr. 1, 3). Nejstarší hroby pozdně halštatské elity vybavené dvoukolovými vozy a koňskými postroji se v jihozápadních Čechách objevují již ve stupni Ha D3 (Kladruby, Rovná: *Chytráček — Chvojka — Egg et al. 2015*) a Ha D3 – LT A (Manětín-Hrádek, Mírkovice, Sedlec-Hůrka, Lučice, Želkovice, Nevězice, Hořovičky: *Chytráček 1988; 2000; 2012*). Jantarové předměty se našly v hrobech z Rovné a Manětína-Hrádku (*obr. 16: 4, 12*). V Čechách známe nálezy jantarů baltského původu (*kap. 10*) jak z hrobů, tak i z rovinných a výšinných sídel. Koncentrace sídlišť s nálezy jantarů se nápadně ukazuje ve středních Čechách (*obr. 16: B; 17: B*). Na trasách dálkových cest vyrůstaly v Ha D2–3 / LT A otevřené osady (*obr. 16: 22; 17: 16, 18–21, 23–24*) nebo i ohrazené dvorce (*obr. 17: 17*), kde specializovaní řezbáři jantarů asi jen vždy krátkodobě opracovávali amorfní kusy této suroviny (*kap. 9, 11*). Rozmístění takových rovinných sídlišť s nálezy neopracovaného jantarů a importované nebo imitované řecké keramiky (*Trefný — Chytráček et al. 2012*, 134, Abb. 1–4) či s jinými importy prozrazujícími vazby ke Středomoří naznačuje dva koridory, které přicházely do středních Čech od SSZ a SV (uvedený předpoklad dobře potvrzuje i nový objev pozdně halštatské dílny s doklady zpracování jantarů v severovýchodních Čechách - viz *kap. 4.1.2*). Obě dálkové komunikace směřovaly zřejmě k mocenskému centru Závist (*Chytráček — Bernat 2000*, 301, obr. 1; *Chytráček 2008*, 86; *obr. 17: 25*), jantar se pak dostával do jižních i západních Čech a dále k Dunaji. V jižních, západních i severozápadních Čechách máme ve fázi Ha D2 – LT A doložen jantar především v hrobech, kde se našly různé typy korálků z jantarů baltského původu. Velký kus neopracovaného jantarů z časně laténského sídliště v Přehýšově (*obr. 3: 55; 16: 26; 18: 29*) dokládá transport této suroviny JZ směrem a nelze vyloučit ani existenci dílen v tomto prostoru (*kap. 11*). Ve východních Čechách nově objevený depot bronzových ženských šperků se třemi korálky z jantarů (*obr. 16: 29; 18: 3*) je svým složením blízký podobným moravským depotům z Ha D1 a starší fáze Ha D2.

Ve 2. pol. 6. a v 5. stol. se Jantarová cesta posunula na západ, ve střední Evropě procházela přes českou kot-

linu směrem k Dunaji a dále alpskými průsmyky do severní Itálie. *O. Dörrer (2003, 211)* nevyklučuje v této době koridor procházející přes českou kotlinu, kterým byla surovým jantarem zásobována alpská solná centra (*obr. 16: 49–50*), jantar byl dopravován po trasách využívaných pro transport soli (*Stöllner 2004, 142*). Z Dürrenbergu je pak od stupně Ha D3 předpokládána cesta na jih přes Taury do Pádské nížiny (*Hauser 2012, 84, Abb. 1*). Během časně doby laténské lze v Dürrenbergu zaznamenat zřetelný kvantitativní úbytek jantarů a zvláště zchudnutí typového spektra výrobků z jantarů (*Moser — Tiefengraber — Wiltshke-Schrotta 2012, 198*). Sledujeme-li rozšíření jantarů v Ha D2 – LT A na území Polska (*obr. 16*), registrujeme nyní naprostou absenci jantarů ve Slezském a Malopolském vojvodství. Ve srovnání se starší fází Ha C – Ha D1 (*obr. 12*) tu vidíme markantní rozdíl. Lokality s jantarem teď tvoří uskupení táhnoucí se od Kujavsko-pomořského vojvodství do Velkopolska a k Dolnímu Slezsku. Sídlíšní nálezy jantarů registrujeme na opevněných sídlištích (*obr. 16: 115, 119*), hradiště lužické kultury Ha D u Komorowa s početnými nálezy surového jantarů bylo zřejmě stále významnou obchodní stanicí (*Gediga 2011, 90*). Jantar známe v Polsku též z depotů, jantarové korálky obsahoval hromadný nález bronzů Ha D (*obr. 16: 120*) z Kujavsko-pomořského vojvodství. V Opolském vojvodství se našel velký depot surového jantarů (*obr. 16: 112*) o váze cca 56 kg, který byl umístěn v hrobu. Převažují milodary jantarových ozdob z hrobů (*obr. 16: A*), hrudky surového jantarů se našly na sídlišti Ha D2 v Dolním Slezsku (*obr. 16: 108*) v blízkosti severních hranic České republiky. Tento nález ukazuje již na směr do Čech, nikoliv na Moravu.

Průběh dálkových tras nám prozrazují vedle nápadného soustředění lokalit s nálezy jantarů také importy etruských bronzových nádob, které se dostaly na území Čech koncem 6. a v 5. stol. př. Kr. z horní Itálie přes Alpy (*Chytráček 2002, 124, Abb. 3–6*). Etruskové kolem roku 520/510 ovládli horní Itálii a v průběhu 1. poloviny 5. stol. př. Kr. zřizují vlastní obchodní síť v zóně severně od Alp. Například mísy s plochým dnem a svislými stěnami byly v 5. století př. Kr. importované z Etrurie do zemí severně od Alp, našly se zde ve více jak 25 bohatě vybavených časně laténských pohřbech (*Chytráček 2015, 278, Abb. 2–6*). Výbava hrobu LT A ze Samsbacher Forst v Horní Falci (*obr. 16: 74*) obsahovala vedle dvou bronzových mís tohoto typu též oblé kroužek z jantarů, jehož tvar odpovídá podobným artefaktům v Čechách (*kap. 11*). Lokalita se nachází v blízkosti jižních svahů Šumavy a Bavorského lesa v nejužším místě mezi údolím řek Naab a Regen. Poloha je pozoruhodná hlavně z dopravně-geografického hlediska, neboť leží na nejhodnější spojnici do české kotliny (*Chytráček — Metlička 2004, 126, Karte 25: 21*) a v Čechách se také v bohatých hrobech LT A nachází nejbližší paralely k etruským mísám z Bavorska (*Chytráček 2002, 126, Abb. 4: 3; 6: 7–9; 2015, 281, Abb. 6: 1–4*). Zcela nový a zatím nepublikovaný nález dvou nezdobených bronzových mís s plochým dnem a strmou stěnou, které se ve střední a severní Itálii vyskytovaly především v 1. polovině 5. století př. Kr., pochází z narušené mohyly u Tálna v jižních Čechách, která byla v roce 2016 porušena detektorem. Revizní archeologický výzkum není do-

sud proveden a hrobová výbava je neznámá. Propojíme-li sledované nálezy etruských importovaných bronzových nádob, ukáže se jejich soustředění přibližně na ose JZ–SV (Chytráček 2008, 82, Abb. 18; 2015, 281, Abb. 6: 1–6, 17–20). V prodloužení osy směrem na jihozápad leží hrob ze Samsbacher Forst se dvěma etruskými mísami, v pokračování osy směrem na severovýchod nalézáme další etruskou mísu s plochým dnem a strmými stěnami v Dolním Slezsku u Bolkowic v žárovém hrobu se dvěma keramickými nádobami (Chytráček 2015, Abb. 5; 6: 6). Bronzová mísa z Bolkowic v Dolním Slezsku je na území Polska zcela izolována a nachází se mimo centrální oblast časně laténské kultury. Lokalita leží jižně od Legnice přímo na trase dnešní severojižně orientované dálkové komunikace, která dále na jih překračuje Krkonoše a směřuje na Turnov, Hradec Králové a Prahu. Etruská mísa z Bolkowic nám dokládá kontakty přes Krkonoše v 5. stol. př. Kr., dálkový koridor směřoval přes Čechy zřejmě až do centrálního alpského prostoru. Naznačují to i některé další nálezy z Lubušského vojvodství, např. rýnsko-tessinská situla 5. stol. př. Kr. z hrobu 140 v Sekowicích nebo velké sekáče alpského typu z hrobů 188 a 183, které pocházejí z oblasti středních Alp (Schönfelder 2011, 108–110, Abb. 5, 6). Rýnsko-tessinské situly mají těžiště rozšíření v západní části horní Itálie, kde byly také vyráběny, v Čechách se našel zatím jediný exemplář (Chytráček — Chvojka — Egg et al. 2015, 85, Abb. 13) v knížecí mohyle Ha D3 v Rovné (obr. 16: 12). Vazby k území kultur Golasecca i Este v horní Itálii se v období Ha D3 – LT A projevují v Čechách nejen luxusními importy (Chytráček 2008, 86; Chytráček — Chvojka — Egg et al. 2015, 79, Abb. 6: 14; 13), ale také přejímáním nových motivů ve výtvarném projevu (Sankot 2002a, 200, Abb. 2: 2–4).

Koncem 6. stol. př. Kr. se zřejmě obnovují i obchodní cesty podél východních Alp, ovšem ve změněných trasách. Význam získalo propojení severní Itálie, Slovinska a západního Balkánu s jižní částí Karpatské kotliny, jež pak pokračovalo podél toku Dunaje a Tisy na sever. Touto cestou proudil i jantar, který se často objevuje v hrobech Ha D2–3 vekerzugské kultury (obr. 11, 16). Východní část Karpatské kotliny, kde se formovala tato kultura, vynikala chovem kvalitních koní a podle anticových autorů se chovem prvotřídních koní proslavili také Veneti. Mezi oběma oblastmi se předpokládá výměna koní (Kmetová — Hladíková 2015, 31). S obnovením intenzivnějších kontaktů s Apeninským poloostrovem a zřejmě i cest podél východních Alp souvisí také řeckoitalská keramika či ojedinělé bronzové nádoby etruského původu ze Slovinska (Gabrovec 1992, 214–215, Abb. 13; Hase 1998, 306, Abb. 9, 11). Etruské nálezy 6.–5. stol. v Karpatské kotlině mají ovšem nejasné nálezné okolnosti ztěžující interpretaci (Novotná Mária 1991, 68–73; Takácsová 2015, 42). Např. *oinochoe* z Abrahámu a Szombathely spadají do 2. pol. 5. stol. př. Kr. a mohly se do Karpatské kotliny dostat prostřednictvím venetsko-alpského obchodu (Novotná Mária 1991, 69, Taf. 12: 63; Szabo 2015, 34, obr. 3–4). Bronzové ucho zobákovité konvice nalezené údajně na pohřebišti v Bučanech (obr. 16: 36) je snad výrobkem venetsko-alpské dílny z 5. stol. př. Kr. (Takácsová 2015, 54–55). Nedostatek informací o nálezných okolnostech připouští ovšem také interpretaci, že etruské bronzové

nádoby se do oblasti uložení mohly dostat o mnoho let později, než bylo datum jejich výroby (Szabo 2015, 40, obr. 3–5). Názorně to ukazuje např. bronzová situla typu *kalathos* z 5. stol. př. Kr. nalezená v hrobu z 2. pol. 4. stol. v Mannersdorfu v Dolním Rakousku (Pauli 1980, 235–236).

Sledujeme-li dále nálezy jantaru v jižním sousedství bývalého Československa, registrujeme nápadnou koncentraci především na území Bavorska i Salcburska a Horního Rakouska (obr. 16). Ozdoby z jantaru se tu našly především v hrobech. Oproti starší fázi však vzrůstá i jejich počet evidovaný v sídelních kontextech, jedná se však především o hotové výrobky. Polotovar jantarového kroužku byl nalezen pouze ve Středních Francích v sídlištní jámě LT A (obr. 16: 93). Jiné doklady výroby či nálezy jantarové suroviny ve zmíněném sledovaném území nemáme. V Dolním Rakousku je známý nález korálku (obr. 16: 47) z pozdně halštatské jámy, v Salcbursku registrujeme na časně laténském výšinném sídlišti v Dürrnbergu (obr. 16: 121) jantarový korálek i kroužek. V Dolním Bavorsku se oválné korálky i fragment rozdělovače (obr. 16: 57) našly v ohrazeném panském dvorci z Ha D1/2–3, z Horního Bavorska je znám jantarový kroužek (obr. 16: 60) ze sídlištní jámy Ha D3 / LT A, další kroužek z jantaru (obr. 16: 72) se našel v sídlištní jámě Ha D2–3 / LT A v Horní Falci a jantarový korálek (obr. 16: 87) poskytl časně laténská sídlištní jáma ve Středních Francích.

Českou kotlinu křížovalo v 5. stol. př. Kr. několik významných tras, z nichž ty nejdůležitější souvisely s dálkovým transportem jantaru (Chytráček 2002, 135, Abb. 1; 2008, 82, Abb. 18–19; 2012, 208, Abb. 1) a sledovaly širší koridor vymezený jen velmi přibližně tokem Labe, Vltavy a Berounky. Dálkové komunikace procházely od severu a severovýchodu (Kossack 1983, 98; Chochorowski 1978, 364, Abb. 2; 4: 2; 12; Malinowski 1971, 110, Abb. 1; 1983, 114, fig. 1, 2) přes střední, jižní i západní Čechy k Dunaji a dále na jih alpskými průsmyky. Dvě etruské bronzové mísy z časně laténského hrobu u Hořina (Chytráček 2015, 276, Abb. 1: 1; 2–4) prozrazují zřejmě důležité strategické místo s křížovatkou jantarových cest při soutoku Vltavy a Labe, které směřovaly k pobřeží Severního a Baltského moře. Jantar opravdu přicházel také i od Severního moře; potvrzuje to spektrální analýza (kap. 10; graf 2) jantarového kroužku (obr. 4: 33; 18: 18) z pozdně halštatského hradiště na Černém vrchu u Svržna (obr. 16: 27). Západoalpská pásková spona zde ukazuje na spojení s oblastmi centrálního Švýcarska a Burgundska, kde se tyto spony hojně vyskytují v Ha D2–3 (Chytráček — Metlička 2004, 32, Abb. 132: 1; Bild 4). Bronzová stamnos-situla nalezená v mohyle Ha D / LT A u Mírkovic vzdálené jen 2 km od hradiště vykazuje charakteristické znaky stamnos-situl typu C, které byly od středu 6. stol. a v průběhu 5. stol. vyráběny v Etrurii (Chytráček 1983, 430–432, obr. 5; 1990, 109–110, obr. 22: 1). Z akropole mocenského centra na vrchu Vladař (obr. 16: 28) v západních Čechách je kromě jantarového korálku (obr. 4: 18) známý také nález bronzové lité figurky ve tvaru stylizované mužské postavy s přilbou typu Negau (Chytráček — Metlička 2004, 43, Abb. 162: 10; Bild 2). Shodně tvarované mužské figurky často i s přilbou typu Negau známe z jižních Tyrol, měly funkci nožek upevněných

ve spodní části bronzových cist z 5. stol. př. Kr. (Hauser — Schönfelder 2014, 437–440, Abb. 3). Stylizovaná figurka z Vladaře je nožkou bronzové cisty importované do západních Čech z jižních Tyrol. Jižní a jihozápadní směr dálkového nadregionálního koridoru potvrzují též nálezy fragmentů nádobek z barevného skla, k nimž se řadí také zlomek importovaného skleněného aryballu ze sídliště Ha D2–3 u Strakonice (Michálek — Venclová 1992; Hauser — Schönfelder 2014, 436, Abb. 2).

V Čechách známe 7 etruských bronzových zobákovitých konvic nebo jejich fragmentů, pocházejí většinou z časně laténských knížecích hrobů⁸ v oblasti západní poloviny Čech.

Starší konvice s kotvovitou a hadovitou ataší se v Etrurii začaly vyrábět již ve 2. pol. 6. stol. př. Kr., ostatní typy produkovaly dílny ve Vulci v 5. stol. (Chytráček 2002, 124, Abb. 3–4; 2008, 86; 2012, 204–206, Abb. 13–14). Skvostná konvice s figurální ataší z Hradiště u Písku (obr. 16: 1) se řadí k zobákovitým konvicím s asymetrickou stavbou těla (tvar A, typ 2b: Vorlauf 1997, 167, Abb. 24), které se v oblasti kultury Gola-secca datují do druhé a třetí čtvrtiny 5. stol. př. Kr. Druhá zobákovitá konvice z hrobu v Hradišti u Písku je doložena pouze uchem s hadovitou ataší, patří tedy staršímu typu. Konvice nalezená v časně laténském hrobu bojovníka s mečem v Chlumu u Zbiroha neměla zachováno ucho, uvažovalo se o držadlu s pravděpodobnou volutovou ataší (Motyková — Drda — Rybová 1977, 303). V nově objeveném časně laténském hrobu z Ostrova u Stříbra v západních Čechách se našla bronzová zobákovitá konvice s volutovou ataší, která je řazena mezi konec druhé čtvrtiny a závěr 5. stol. př. Kr. (Kozáková — Trefný — Postránecká 2016, 80, fig. 3–4).

V západní části střední Evropy prosperovala opevněná mocenská centra, lokální elita udržovala nadregionální kontakty, podílela se na organizaci dálkového směnného obchodu a odebírala výjimečné zboží, které pak přerozdělovala dále v politicky ovládaných regionálních strukturách. Některé oblasti Čech získávají koncem 6. a v 5. stol. př. Kr. významné postavení v politickém a kulturním vývoji tehdejší střední Evropy. Zintenzivnění nadregionálních kontaktů souviselo zřejmě s posunutím jantarové stezky, která pak vedla českou kotlinou od severu a severovýchodu k jihu a jihozápadu, místní předáci zde pravděpodobně zajišťovali bezpečný průchod svým územím, čímž museli být zapojeni do organizace a plánování dodávek jižním a jihozápadním směrem. V této souvislosti můžeme v Čechách upozornit na rozmístění nálezů časně laténských hrobů s bo-

jovníckou výbavou se železnými meči, které evidentně sledují tehdejší hlavní komunikační tepny procházející od západu i jihu povodím Berounky a Vltavy do středních Čech, na sever pak pokračuje jedna z dálkových tras na Portu Bohemiku a dále do Saska, druhá se stáčí východním směrem do Slezska. Uniformní výzbroj a výstroj železným mečem, kopím, sekáčem, někdy i štítem a kovovými součástmi opasku i společná ideologie, doložená systematickou deformací hrobové výbavy i jednoznačná tendence ve směrech rozložení hrobů signalizují profesní zaměření této nově identifikované sociální skupiny časně laténského období na kontrolu hlavních komunikačních spojů (Sankot 2003, 55, fig. 1; Sankot et al. 2017).

Situace na Moravě je v této době nejasná. Vznikla již sice nová síť výšinných opevněných sídel, zcela odlišná od dřívější sítě halštatské, což naznačuje politické obnovení moci vůči expanzivní skýtoidní vekerzugské kultuře, avšak o obnovení obchodu na jantarové stezce v tomto regionu nemůžeme uvažovat.

Na přelomu 5. a 4. stol. př. Kr. ale v širší oblasti severně od Alp nastává mocenský úpadek lokálních vládařů (Chytráček 2008, 88). V průběhu doby laténské od stupně LT B1 se pak trasa jantarové stezky vrací díky nové společenské organizaci vykazující evidentní expanzi východním směrem do Karpatké kotliny, zpět do starého koridoru, který pak opět procházel geograficky výhodným územím Moravy (v hrobech LT B se tu opět objevují milodary jantarů: Čížmář 1997, 35, Abb. 1) spojujícím rovinaté území Polska a málo členité východní Přialpí, kudy vedl obchod do bohaté severní Itálie. Tento středoevropský model dálkových kontaktů byl nicméně závislý na politickém ovládnutí rozsáhlých rovinných přialpských oblastí, což se podařilo po „skýtském úpadku“ expandujícím Keltům.

13. Závěr (M. Chytráček)

Ve společnosti starší doby železné střední Evropy se jantar vyskytuje především v majetku společensky významnějších členů komunit, jak ukazují zvláště milodary z nákladně vybavených hrobů privilegované a zámožné vrstvy společnosti. Jantarové předměty však někdy pravděpodobně vlastnili i jedinci, kteří snad nepatřili přímo ke skupině nobility vůdců společenstev. Poměrně nízký počet chudších pohřebních výbav s jantarem dovoluje ovšem předpokládat, že ozdoby z této suroviny nebyly běžně dostupnou komoditou. Výrobky z jantaru i kovové artefakty kombinované s jantarem pomáhaly identifikovat movitější a společensky významnější členy komunit, měly také význam magických amuletů chránících své majitele. Jantar nahlížený jako léčivá sluneční substance zastával důležitou apotropaickou funkci a ochranné působení mělo být účinné jak ve světě živých, tak mrtvých. Mnohé jantarové artefakty i kovové výrobky s jantarem skrývají nepochybně hlubší symboliku, která může být spojována se solárním kultem.

Podrobné zmapování nálezů jantaru na území střední Evropy rozlišené na starší (Ha C – Ha D1) a mladší fázi (Ha D2 – LT A) umožňuje dokumentovat důsledky změn, které se na konci stupně Ha D1 odehrály ve východní

⁸ Některé starší nálezy fragmentů zobákovitých konvic mají nejasné nálezové okolnosti. Ucho zobákovité konvice s kotvovitou ataší bylo objeveno v roce 1910 při kopání jam pro sloupy chmelnice na vyvýšené terase Ohře 1000 m SZ od návsi obce Činova (Waldhauser 1989, 57, obr. 1). Obě bronzová ucha konvic z Muzea hl. města Prahy pocházející údajně z Prahy-Modřan tu byla spojována s neznámými bohatými hroby situovanými v blízkosti hradiště Závist (Motyková — Drda — Rybová 1977, 298–302, fig. 27–29, 31), nálezové okolnosti jsou však neznámé a jejich nalezení v Modřanech je zpochybňováno (Kysela — Hlava 2014, 334, 345, obr. 1; 11: 1–2). Zcela bez věrohodné lokalizace zůstává bronzové ucho konvice s figurálním ztvárněním mladíka prodané do starožitnictví anonymní osobou v roce 1996 (Waldhauser 2001, 441, obr. 2).

části střední Evropy a odrazily se následně i v distribuci jantarové suroviny. Interpretace nálezové situace v Čechách, na Moravě a Slovensku je zde zasazena do širšího střeoevropského kontextu.

Jantar nebyl deponován pouze v hrobech, na počátku stupně Ha D došlo k renesanci zvyku ukládat do země depoty, objevují se hromadné nálezy obsahující bronzové ženské šperky společně s jantary, případně i sklem. Hromadné nálezy jsou většinou chápány jako obětiny či *ex-vota*, dary bohům, měly pravděpodobně harmonizovat vztah mezi lidským společenstvím a obklopující je přírodou. Šperky byly obvykle věnovány bohyním. Výjimečný je soubor cca 1800 ks jantarových výrobků z jeskyně Býčí skála a cca 1500 ks z Bánova, jejich obětně/votivní uložení se ukazuje jako velmi pravděpodobné. Nejpočetnější nálezy depotů s garniturami bronzového ženského šperku s jantarovými korálky registrujeme na Moravě z okrajových území horákovské a především platěnické kultury. Výskyt některých typů bronzových náramků zde poukazuje na rozšíření tohoto zvyku ve stupni Ha D1 s možným přesahem do počátku stupně Ha D2. Ke zmíněným moravským depotům bronzových i jantarových ženských ozdob lze ještě přiřadit hromadný nálezy z oblasti lužické kultury na severním Slovensku z období Ha C2 – Ha D1 nebo nově objevený depot Ha D1–2/3 z prostředí slezskoplatěnické kultury ve východních Čechách.

Nálezy jantaru na sídlištích známe z různých nálezových kontextů, které umožňují odlišnou interpretaci. Dokumentovány jsou reliktů dílenských objektů s doklady polotovarů, nezdařených výrobků, finálních artefaktů z jantaru ale také početného jantarového odpadu, který svým množstvím vždy převyšoval hotové ozdoby, zmetky, či nedokončené šperky z této suroviny. Ve výplni zahloubených objektů na sídlištích se nalézají i ojedinělé amorfní úlomky jantaru uložené již v sekundární poloze a takové sídlištní objekty nelze interpretovat jako dílny. Nelze ovšem vyloučit, že zlomky jantaru mohou nepřímo indikovat zpracování jantaru v širším areálu sídliště. V období stupňů Ha C – Ha D1/2 jsou známe nálezy jantarové suroviny a především polotovarů, které jednoznačně prokazují dílenské zpracování na sídlištích, zatím jen na Moravě z prostředí platěnické a horákovské kultury, jantar se pravděpodobně zpracovával i uvnitř jeskynní svatyně Býčí skála. Odlišná technologie výroby jantarových korálků prokázaná na území platěnické a horákovské kultury naznačuje dva samostatné dílenské výrobní okruhy pracující na Moravě. Výroba drobných jantarových korálků na některých sídlištích v blízkosti dálkových koridorů snad probíhala spíše jednorázově, je třeba asi počítat se značnou mobilitou řemeslníků specializovaných na jantar. Vzácný doklad kompletace bronzové jehlice s jantarem na sídlišti v Kuričích ukazuje pozoruhodnou kreativitu řemeslníků horákovské kultury. Otázku dalších výrobních okruhů lze velmi obtížně zodpovědět, doklady dílen zpracovávajících jantar jsou poměrně vzácné. Kusy neopracovaného jantaru se na území lužické a billendorfské kultury severně od ČR našly především na opevněných sídlištích i v otevřených osadách, mohlo zde probíhat také opracování jantaru, ale přímé doklady dílen tu zatím nemáme. U řady specifických artefaktů neznáme ve střední Evropě z období Ha C – Ha D1 doklady polotovarů či

nezdařených kusů, existence dílen produkujících tyto výrobky se pak předpokládá v regionech s nápadnou koncentrací sledovaných nálezů. Např. v případě větších kroužků z jantaru soustředěných zvláště na pohřebišťích v Hallstattu a Dürrnbergu se uvažuje o východoalpských výrobních centrech umístěných snad v blízkosti solných dolů.

Spektrální analýzy jantarových předmětů z období stupňů Ha C – Ha D1 prokazují baltský původ suroviny. Produkce těchto drobných jantarových ozdob probíhala zřejmě v dílnách rozmístěných podél koridoru jantarové cesty směřující od Baltského moře na jih do Středomoří, kde byl jantar dále zpracováván. Z výrobních center ve střední a severní Itálii či jihovýchodoalpské oblasti se řada skvostrných předmětů zhotovená z baltského jantaru dostává zpět na sever od Alp jako importy, objevují se zde např. spony s lučičkem zdobeným segmenty z jantaru a kosti. Jejich rozšíření v jižní, střední a severní Evropě i ve Středomoří zřejmě souvisí s importem a exportem baltského jantaru. Severní rozptyl těchto spon tvoří pás rozprostřený od horní Itálie přes východní Alpy, severní a východní Přialpí, dosahuje také na Moravu, Slovensko a dále pak na území Velkopolska. Mezi východní horní Itálií a severovýchodoalpským prostorem probíhaly během stupně Ha C a v Ha D1 rozhodující dálkové trasy, které směřovaly též na Moravu i JZ Slovensko a souvisely s transportem jantaru. Lineární uspořádaná opevněná výšinná sídliště prozrazují průběh dálkových komunikací, na řadě výšinných sídel se také nachází dovezený jantar. Východní větev jantarové stezky procházela i západním a severním Slovenskem podél Váhu a Oravy. Koridor dálkových komunikací pokračoval dále na sever do Slezska k horní Odře, procházel pak povodím Visly a končil v Pobaltí. Rozmístění lokalit starší fáze s nálezy jantaru ukazuje na území Polska nápadný pás těchto nalezišť směřující od severu přibližně k hranicím severní Moravy. Ve starší fázi četnost lokalit s jantarem i množství jantarových artefaktů v Čechách zdaleka zaostává za nálezovou situací zjištěnou na Moravě, můžeme oprávněně uvažovat o zapojení nositelů horákovské i platěnické kultury do dálkového směnného obchodu s jantarem, pravděpodobně zde docházelo i k přerozdělování jantarové suroviny. Vzácnější větší kusy jantaru transportované zřejmě přes území Moravy se dostaly asi ne jen do Hallstattu, ale také podél východních Alp i dále na jih do adriatické oblasti a řezbářských dílen v Itálii. V 7. a časném 6. stol. procházely obě větve jantarové cesty podél východních Alp a dále na sever povodím řek Moravy a Váhu. V dalším průběhu 6. stol. se však kulturní vývoj v celém východoalpském okruhu i na Moravě a JZ Slovensku výrazně mění.

V mladší fázi Ha D2 – LT A je nálezová situace rozšíření jantaru ve střední Evropě odlišná. Nápadně ubývá počet lokalit s nálezy jantaru na Moravě, neznáme zde již žádné dílny zpracovávající tuto surovinu. Pohřebišťe horákovské a platěnické kultury kontinuálně užívaná ve stupních Ha C2 – Ha D1 a starší fázi Ha D2 jsou v mladší fázi tohoto stupně již zcela opuštěna a hroby nedokážeme archeologicky identifikovat, mizí projevy velmožů a nobilitů.

Ve starší fázi stupně Ha D2 se na Moravě objevují cizorodé projevy vekerzugské kultury, jejíž jádro leží

v Karpatské kotlině východně od řeky Váhu a Ráby na jižním Slovensku a v Maďarsku. Na Moravě tehdy muselo docházet k intenzivním interakcím mezi převážně usazeným místním obyvatelstvem a cizím, nomádským elementem. Formy soužití usazených zemědělských společností a nomádů nabývají ve většině případů symbiotický až kořistnicko-parazitický model, vidíme zde určitou analogii k pozdějším zemědělsko-nomádským interakcím v období stěhování národů a raném středověku. Na území jihozápadního Slovenska končí samostatný vývoj kalenderberské kultury a začíná rozvoj samostatné vekerzugské kultury, obdobnou situaci zaznamenáváme i na převážné části území Dolního Rakouska, Maďarska, Burgenlandu, Štýrska a Korutan. Vekerzugská kultura je na JZ Slovensku pokládána za cizí element, jejíž nositelé toto území obsadili a zbytky místního obyvatelstva kulturně integrovali. Zaniká důležitá křižovatka obchodních cest na soutoku Moravy a Dunaje. Na konci stupně Ha D1 lze pozorovat nápadné změny v celém východohalštatském okruhu, které jsou nyní vysvětlovány politickou krizí a zničením systému směny zboží, které souviselo se zásahem skytských, případně trácko-skytských skupin. Cizí předměty spojované s vekerzugskou kulturou můžeme ovšem registrovat i dále na západ v Horním Rakousku, Salcbursku, Bavorsku i Durynsku a také v Čechách. Zmíněné nálezy pravděpodobně nedokládají vždy masivní útok jako na JZ Slovensku (rabování a snad i nucené placení daní se nyní připouští i na území Moravy), snad docházelo jen k postupnému prosakování cizích skupin východních válečníků do středoevropského prostoru, kde se nechávaly najímat do služeb lokálních vládců. Důsledkem mohlo být narušení rovnováhy mezi regionálními mocenskými doménami, v některých oblastech došlo ke zhroucení dosavadního systému sídelních struktur a nastal úpadek dříve významné dálkové cesty vedoucí z Venecie přes jihovýchodoalpský prostor do Horního Rakouska. Kolaps východohalštatské kultury tak znamenal vlastně jen zánik vedoucích politických elit a monarchicky orientovaných forem vlády, zmizeli organizátoři směny zboží.

V mladším úseku stupně Ha D2 a v Ha D3 se jantar z Moravy ztrácí, koridor jantarové stezky se přesouvá více na západ a významnou roli získává v této souvislosti území Čech. Ve 2. pol. 6. a v 5. stol. př. Kr. výroba jantarových ozdob probíhala především ve středoevropské oblasti (nové doklady se nyní objevují i v severovýchodních Čechách viz. *kap. 4.1.2*), na sídlišťích je doložen hlavně výrobní odpad prozrazující opracování surového jantaru baltského původu, zaznamenáváme také nálezy polotovarů a nezdařené výrobky drobných korálků.

V Čechách ve 2. pol. 6. století př. Kr. již zmizely v bylanské oblasti bohaté komorové hroby se čtyřkolovými vozy, uvažuje se o zániku vedoucí společenské vrstvy a její ideologie. Ke krystalizaci nových mocenských center pozdní doby halštatské dochází však v jižní a západní hraniční oblasti s někdejší bylanskou kulturou a v jejím jihozápadním sousedství. Nejstarší hroby pozdně halštatské elity vybavené dvoukolovými vozy a koňskými postroji se v jihozápadních Čechách objevují již ve stupni Ha D3 a Ha D3 – LT A. V Čechách známe nálezy jantaru baltského původu jak z hrobů, tak i z rovinných a výšinných sídel. Rozmístění rovin-

ných sídlišť s nálezy neopracovaného jantaru a importované nebo imitované řecké keramiky či s jinými importy prozrazujícími vazby ke Středomoří naznačuje dva koridory, které přicházely do středních Čech od SSZ a SV. Obě dálkové komunikace směřovaly zřejmě k mocenskému centru Závist, koridor pak procházel jižními a západními Čechami k Dunaji a surovým jantarem zásoboval pravděpodobně také alpská solná centra. V 6.–5. stol. př. Kr. v Itálii trvá poptávka po surovém jantaru, primární roli v organizaci obchodu s jantarem přes centrální i západní Alpy zastává kultura Golasecca, na významu získává také alpská oblast skupiny Fritzens Sanzeno a etruský obchod se v 5. stol. orientuje více na západ. Průběh dálkových tras nám prozrazují vedle nápadného soustředění lokalit s nálezy jantaru také importy etruských bronzových nádob, které se dostaly na území Čech koncem 6. a v 5. stol. př. Kr. z horní Itálie přes Alpy. Nejhojněji jsou zastoupeny především zobákovité konvice a mísy s plochým dnem a strmou stěnou. Etruská mísa z Bolkowic v Dolním Slezsku nám dokládá kontakty přes Krkonoše v 5. stol. př. Kr., stejné mísy známé z hrobů LT A v Čechách a Horní Falcí ukazují na dálkový koridor směřující přes Čechy až do centrálního alpského prostoru. Rozšíření jantaru v Ha D2 – LT A na území Polska prozrazuje nápadný rozdíl ve srovnání se starší fází Ha C – Ha D1. Lokality s jantarem teď tvoří uskupení táhnoucí se od Kujavsko-pomořského vojvodství do Velkopolska, k Dolnímu Slezsku a severním hranicím Čech. Naprostá absence jantaru se nyní ukazuje ve Slezském a Malopolském vojvodství. Českou kotlinu křižovalo v 5. stol. př. Kr. několik významných tras, z nichž ty nejdůležitější souvisely s dálkovým transportem jantaru a sledovaly širší koridor vymezený velmi přibližně tokem Labe, Vltavy a Beřounky. Dvě etruské bronzové mísy z hrobu LT A u Hořína prozrazují zřejmě důležité strategické místo s křižovatkou jantarových cest při soutoku Vltavy a Labe, které směřovaly k pobřeží Severního a Baltského moře. Jantar opravdu přicházel nejen od Baltského, ale také od Severního moře, jak nám to potvrzují spektrální analýzy (*graf 1–2*).

Některé oblasti Čech získávají koncem 6. a v 5. stol. př. Kr. významné postavení v politickém a kulturním vývoji tehdejší střední Evropy. Zintenzivnění nadregionálních kontaktů souviselo zřejmě s posunutím jantarové stezky, která pak vedla českou kotlinou od severu a severovýchodu k jihu a jihozápadu, místní předáci zde pravděpodobně zajišťovali bezpečný průchod svým územím, byli snad i zapojeni do organizace a plánování dodávek jižním a jihozápadním směrem. V Čechách nám rozmístění i charakter časně laténských hrobů s bojovníckou výbavou se železnými meči prozrazuje nově identifikovanou sociální skupinu, která kontrolovala tehdejší hlavní komunikační spoje.

Počátkem 4. stol. př. Kr. ale v širší oblasti severně od Alp nastává mocenský úpadek lokálních vladařů a v průběhu doby laténské se trasa jantarové stezky vrací zpět do starého koridoru, který pak opět procházel územím Moravy. Otázky týkající se změn ve společenské organizaci, nových posunů dálkových obchodních tras a získávání jantaru v průběhu LT B – LT D budou nepochybně předmětem dalšího výzkumu.

14. Katalog nálezů jantaru starší doby železné ve střední Evropě

(M. Chytráček, M. Golec, O. Chvojka,
M. Metlička, J. Michálek, D. Frolíková)

Katalog je rozdělen do dvou hlavních částí. V první části (kap. 14.1–14.6) jsou sledovány nálezy jantaru ve starší (Ha C – Ha D1), ve druhé (viz kap. 14.7–14.12) v mladší fázi (Ha D2 – LT A) starší doby železné. Pro číslování lokalit bylo nutné použít vždy samostatnou číselnou řadu (obr. 12, 16). Odkazy v textu na č. lokalit katalogu uvádějí, zda se jedná o starší nebo mladší fázi.

Katalog nálezů jantaru starší doby železné z území Čech, Moravy a Slovenska je dělen podle typů lokalit: nálezy z hrobů, sídlišť, depotů a jeskyní.

14.1. Nálezy jantaru Ha C – Ha D1 v České republice

14.1.1. Nálezy jantaru z hrobů Ha C – Ha D1 v Čechách

14.1.1.1. Střední a severozápadní Čechy (bylanská kultura) (M. Chytráček, M. Metlička, D. Frolíková)

1. Bylany u Českého Brodu, okr. Kolín (obr. 12: 1)

Pohřebiště objevené při hluboké orbě parním pluhem na poli v poloze „V Tkalcích“ nebo „Za Silnici“ JJZ od obce Bylany směrem na Přistoupim bylo zkoumáno v letech 1895–1896. Odkrylo se zde celkem 48 hrobů bylanské kultury a je pravděpodobné, že výzkum proběhl nanejvýše na polovině plochy pohřebiště. Nekropole se řadí do středního období kultury bylanské (Koutecký 2003a, 8, Abb. II–III).

Hrob 2 B/1

Vyorány spálené kosti a mezi nimi nalezeny jantarové korálek a zlomky rozpadlé malé misky. **Lit.:** Koutecký 2003a, 16.

Hrob 3/1

Obdélná hrobová jáma 230 x 200 cm hluboká 60 cm, orientovaná ve směru S–J. Kostra byla uložena ve středu jámy s hlavou k severu a pokrčenými nohama, dochovaly se jen dlouhé kosti nohou a rukou. **Jantar:** Náhrdelník složený z deseti jantarových korálek (obr. 1: 3–12) nalezen asi v místě hrudníku. Dva korálky byly protáhlé dvojkónického tvaru o délce 24 mm a šířce 11 mm, ostatní korálky o rozměrech 5 x 7 mm měly čočkovitý nebo zaoblený bočníčkovitý tvar; hmotnost korálek: 2,80 g (NM Praha, inv. č. 110.611–110.620). **Další nálezy:** 13 keramických nádob bylo rozmístěno ve střední části hrobu a při jeho východním okraji, dvě nádoby se nacházely v SZ rohu komory, pod kostmi pohřbeného se našel keramický talíř. Vedle kostry ležel železný nůž, k inventáři hrobu patřil i zbytek spirálovité růžice, snad z harfovité spony. **Dat.:** starší fáze středního období (Ha C2). **Lit.:** Koutecký 1993, 46; 2003a, 16, 34, Taf. 2: 4; Divac 2013, 141, tab. 63: 44.

Hrob 41/1

Obdélná hrobová jáma 280 x 200 cm, hloubka nezaznamenaná, orientace ve směru S–J. Kostrový pohřeb dítěte se nacházel v východní stěně, hlava směřovala k jihu. **Jantar:** Na krku kostry byl náhrdelník z jantarových korálek složený z 60 celých kusů a zlomků z dalších (obr. 1: 1). Průměr celých soudkovitých korálek se pohyboval mezi 3–9 mm (Koutecký 2003a, 22, Taf. 11: 12; 33: 8), hmotnost: 3,04 g, rozměry: 6 x 7 až 4 x 2 mm (NM Praha, inv. č. 110.530). G. Divac (2013, 141, tab. 64: 1) publikuje tyto korálky pod č. hrobu XXIX. **Další nálezy:** Blíže krku, vpravo, se našla spirálka ze svinutého zlatého drátku a na obou ramenech ležely 2 železné jehlice s kulovitou hlavicí. Na každé ruce měla kostra po 9 náramcích, jeden železný, jeden švartnový a ostatní bronzové. Napravo od kostry ležela malá jehlice, u keramických nádob se našel železný nůž s řapem. K inventáři hrobu patřil

zlomek železného nože, bronzové kroužky a jejich zlomky. 15 keramických nádob bylo rozmístěno při západní a severní stěně hrobu, dvě nádoby se našly v centrální části hrobu, jedna u hlavy pohřbeného. **Dat.:** mladší fáze středního období (Ha C3). **Lit.:** Koutecký 2003a, 22, 34, Taf. 11: 12; 33: 8; Divac 2013, 141, tab. 64: 1.

Jáma u hrobu č. 12

Jantar: Provrtný kulovitý korálek o rozměrech 10 x 14 mm, hmotností 1,7 g (obr. 1: 2). **Dat.:** bylanská kultura. **Lit.:** Koutecký 1968, 472; Divac 2013, 141, tab. 63: 43.

2. Hradenín, okr. Kolín (obr. 12: 2)

Pohřebiště objevené v roce 1925 se rozkládalo na ploše cca 900 x 400 m na mírném návrší obtékaném Blineckým potokem. Hroby byly uloženy v řadách od SZ k JV. Odkrylo se zde 64 hrobů⁹, pohřby byly kostrové, žárové i popelníkové. Komorové hroby 24, 28 a 46 obsahovaly kostrové pohřby na čtyřkolových vozech.

Hrob 6

Obdélná hrobová jáma 260 x 220 cm orientovaná ve směru S–J byla 90 cm hluboká. Kulové jámy o hloubce 20–26 cm umístěné ve všech čtyřech rozích hrobové jámy prozrazují zastřešení komory. V severní polovině jámy kostra čtrnáctiletého dítěte v poloze na zádech s hlavou k jihu, jantar nalezen u dolní čelisti kostry. **Jantar:** 1 malý jantarový kroužek trojúhelníkovitého průřezu (obr. 2: 28; 13: 3). Dochovaly se dva zlomky. Povrch opalizovaný, tmavě hnědočervený. Průměr kroužku 15 mm, otvor o světlosti 7 mm, výška 4 mm, hmotnost zlomků 0,27 g (M. Kolín, inv. č. A 10.700). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 9 keramických nádob rozestavěno při Z stěně hrobové jámy. V blízkosti zásobnice stojící v JZ rohu nalezena prasečí žebra a železný nůž. Bronzový kroužek ležel u dolní čelisti kostry. **Dat.:** střední období (Ha C2–3). **Lit.:** Dvořák 1933, 79–80; Koutecký 1968, 411; 1993, 46.

Hrob 12

Obdélná hrobová jáma 550 x 300 cm orientovaná ve směru S–J byla 122 cm hluboká. Kulové jámy o hloubce 25–30 cm umístěné v rozích a ve středu bočních stran prozrazují zastřešení hrobové komory. V hloubce 48 cm patrné schodovité zářezy vyhloubené v obou delších stěnách hrobové jámy. V severní části hrobu ležela kostra mladého muže v natažené poloze na zádech s hlavou k JV a nohama k SZ. U pravé ramenní kosti muže ležel velký jantarový korál a u zásobnic v JZ rohu nalezeny kosti ze zadní čtvrtky vepře se železným nožem. **Jantar:** 1 velký vyšší jantarový korál diskovitěho tvaru a trojúhelníkovitého průřezu (obr. 2: 31; 13: 6), vnější průměr 37 mm, výška 18 mm, průměr otvoru 6,5 mm je na obou koncích trychtýřovitě rozšířen na 11–12 mm, stěny uprostřed průvrty jsou rovné, při ústí ostře zalomené. Povrch korálu je z části opalizovaný běžový, jádro bordové červené, hmotnost 12,86 g (M. Kolín, inv. č. A 13.076). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 45 keramických nádob rozmístěno v jižní části hrobu a při obou delších stěnách. Čtyřboký hliněný měsíční symbol, 2 kulovitá hliněná rachlátká, 3 železné uzdy, železný nůž, železná jehlice s kulovitou hlavicí, železný hřeb, bronzový nákrčník, 2 bronzové uzavřené nánožní kruhy, 2 uzavřené náramky, 3 masivní hráněné bronzové kroužky, 6 bronzových kroužků, 5 slabších hráněných bronzových kroužků, 5 obličích bronzových kroužků, 2 kostěné roubíky s obdélným otvorem z hlavového řemení koňského postroje. **Dat.:** starší období (Ha C1). **Lit.:** Dvořák 1939, 61–64, obr. 1; Koutecký 1968, 412.

Hrob 17

Popelníkový hrob dítěte zakrytý větší vápencovou deskou měl kruhový tvar o průměru 90 cm a hloubce 64 cm. Na dně hrobové jámy stála nízká popelnice, vedle ní se nacházel tuhovaný talíř, trojitá nádobka a jantarový kroužek. **Jantar:** 1 kroužek z jantaru oválného průřezu s vyklenutými boky (obr. 2: 29; 13: 2) a mírně asy-

⁹ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. Z. Sedláčkovi.

metricky umístěným otvorem. Průměr 19–20 mm, výška 7 mm, otvor o světlosti 9 mm. Povrch z části opalizovaný tmavě oranžově červeně. Hmotnost 1,28 g (M. Kolín, inv. č. A 10.650). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** Popelnice a další 2 keramické nádoby. Kromě dětských kústek popelnice obsahovala ještě 7 bronzových korálků, 2 bronzové lité závěsky v podobě figurek berana, 2 bronzové a 2 železné náramky, zlomek železné jehlice s kulovitou hlavicí. **Dat.:** pravděpodobně mladší fáze středního období (Ha C3). **Lit.:** *Dvořák 1939, 70–71; Koutecký 1968, 472.*

Hrob 18

Obdélná hrobová jáma 500 x 285 cm orientovaná ve směru S–J byla 138 cm hluboká. Kúlové jámy hluboké 23–26 cm byly umístěné ve všech rozích obdélné jámy a prozrazují zastřešení hrobové komory. V hl. 46 cm rozpoznány schodovité zářezy se stopami zetlelého dřeva vyhloubené v obou delších stěnách. Kostra staršího muže ležela v severní polovině hrobu na pravém boku s hlavou k JV a s mírně skrčenými nohama k SZ. V JZ rohu stály 2 zásobnice, u nich se našly kosti ze zadní čtvrtky vepře. **Jantar:** Jantarový kroužek s tenkými hraněnými stěnami zdobil hrdlo. Průměr korálu 23 mm, průměr otvoru 14 mm (M. Kolín, inv. č. 11.324 – nenalezeno). **Další nálezy:** 7 keramických nádob, hliněný čtyřboký měsíční symbol, 2 železné uzdy, 2 železné zákolníky, 2 70 mm dlouhé tyčinky, plochý kruh ze železného plechu, 4 ploché a 8 hraněných železných kroužků s navlečenými tyčinkami, 12 železných kroužků a 16 zlomků dalších železných kroužků, 3 bronzové hřebíčky, 2 železné závěsné kruhy, 10 bronzových knoflíků s terčovitou hlavicí, zub koně. **Dat.:** střední období (Ha C2–C3). **Lit.:** *Dvořák 1939, 71; Koutecký 1968, 412.*

Neznámý hrobový celek

Jantar: Bez určení hrobu je v archeologické sbírce Regionálního muzea v Kolíně (inv. č. 11.324) uložen jantarový kotouč nízkého válcovitého tvaru, který snad sloužil jako amulet (*obr. 2: 30; 13: 1*). Průměr kotouče 19 x 18 mm, výška 8 mm. Svrchní strana kotouče mírně vyklenutá, hladká, spodní rovná, boky kolmo seříznuté. Na spodní straně kruhová prohlubeň o max. průměru 6 mm, která má hlubší centrální prohlubeň, lemovanou kruhovým žebírkem. Prohlubeň neprochází skrz celým předmětem, mohla znázorňovat transformovaný motiv slunečního kotouče. Na spodní rovné straně kotouče vyvrtáno 6 malých kruhových dírek, které jsou uspořádány ve třech dvojicích kolem větší kruhové centrální prohlubně. 6 malých vrtaných dírek je umístěno i na kolmo seříznutých bocích terčiku, uspořádány jsou ve třech trojicích. Tyto trojice vrtaných dírek na bocích kotouče jsou vloženy do mezer mezi dvojicemi vrtaných dírek na spodní rovné straně kotouče a jsou spolu propojeny (*obr. 2: 30*). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Lit.:** nepublikováno.

3. Lhotka nad Labem, okr. Litoměřice (*obr. 12: 3*)

V roce 1919 byl v cihelně porušen a vybrán bylanský hrob s vozem. Obdélná hrobová jáma orientovaná delšími stěnami ve směru V–Z byla hluboká přes 200 cm. Kostra ležela na voze u delší západní stěny v severní polovině hrobu. **Jantar:** 1 hraněný jantarový kroužek šestibokého průřezu, vnější průměr 31 mm, průměr otvoru 12 mm, výška 10 mm; 5 oválných bochníčkovitých jantarových korálků o rozměrech 18 x 10 mm, 14 x 8 mm, 10 x 4 mm, 8 x 6 mm, 8 x 6 mm (*obr. 1: 29–33*), (Okresní muzeum Litoměřice, inv. č. 666–670, 893–898, 900–910, 912–916, 918–920, 922–936). **Další nálezy:** 2 keramické nádoby, železné obruče, hřebíčky a železné a bronzové fragmenty z náboje kola, fragmenty železných kování z kola vozu, železný meč, železný hrot kopí, 2 fragmenty železných udidel, 1 bronzové udidlo, 6 prolamovaných bronzových knoflíků s trnem z koňského postroje, 8 bronzových navleček různých typů, 2 roubíkovité závlečky, početné bronzové a železné kroužky, 7 bronzových prolamovaných kování ze jha, 2 oválné bronzové destičky ze jha, 4 fragmenty bronzového pásku ze jha, stříbrné kování z opasku (ztraceno). **Dat.:** Ha C1. **Lit.:** *Dvořák 1938, 13, obr. 10; Koutecký 1968, 418; Pare 1992, 330, 149, fig. 101; Pl. 116B: 2–6; 118: 18.*

4. Lovosice, okr. Litoměřice (*obr. 12: 4*)

Na ploše 7 ha bylo v roce 2002 při záchranném výzkumu v průmyslové zóně v Lovosicích II prozkoumáno 12 velkých hrobů bylanské kultury a 1 žárový popelnicový hrob bylanské kultury. Mezi lety 2002–2006 se zde při velkoplošných záchranných výzkumech prozkoumalo celkem 19 hrobů (*Půlpán 2008; 2009; 2014*). Obdélné kostrové a birituální hroby značných rozměrů byly orientovány ve směru S–J, kostry uloženy v natažené poloze s hlavou k jihu. Dva z bohatých kostrových hrobů obsahovaly železné části čtyřkolového vozu, v jednom hrobě doložen tzv. symbolický vůz. 5 hrobů mělo ve výbavě součásti koňských postrojů (udidla, postranice). Soubory keramiky v jednotlivých hrobech dosahovaly počtu 11 až 23 kusů. Často se vyskytoval kruhový bronzový šperk (nákrčník, náramek, nánožník) a zvířecí kosti. Ze železných zbraní a nástrojů zjištěny meč, tři kopí, nože a břitva.¹⁰

Hrob 23/2002

Kostrový pohřeb v komoře obdélného tvaru o rozměrech 510/520 x 205/210 cm s kamenným závalem a se čtyřmi kúlovými jamkami v rozích. Jantarový kroužek ležel v severozápadním sektoru hrobu mezi lidskými kostmi v hloubce 7 cm. **Jantar:** Velký symetrický dvojkónický kroužek z jantaru (*obr. 2: 34*) diskovitého tvaru a trojúhelníkovitého průřezu má dvojkónický hraněný otvor a karamelovou barvu. Spektrální analýza potvrdila baltský původ jantaru (Z. Dvořák, Regionální muzeum v Teplicích). Průměr kroužku 33 mm, výška 10,5 mm, otvor o světlosti 11–14 mm, hmotnost 4 g (ÚAPPSZČ Most, př. č. 207/02-827). **Další nálezy:** 10 keramických nádob, drobné součásti koňského postroje, osobní ozdoby s pásovou záponou a zvířecí kosti. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** *Půlpán 2012, tab. 25: 29; Blažek — Půlpán 2007, 415.*

Hrob 24/2002

Kostrový pohřeb v obdélné komoře o rozměrech 510/515 x 280/300 cm. Jantar nalezen v JZ sektoru hrobu v hloubce 45 cm pod nákrčníkem a u zbytků kostí lebky. **Jantar:** 1 menší dvojkónický jantarový kroužek diskovitého tvaru s téměř trojúhelníkovým průřezem (*obr. 2: 33*) a otvorem oble dvojkónicky se rozšiřujícím. Barva okrová až karamelová s lesklou patinou. Průměr kroužku 15 mm, výška 5 mm, světlost otvoru 5–6 mm, hmotnost 1 g (ÚAPPSZČ Most, př. č. 208/02-1035). **Další nálezy:** Sedmáct keramických nádob, železný meč s jazykovitou rukojetí, železná obloukovitá břitva, železný nůž-sekáč, četné součásti koňského postroje včetně trojice železných udidel, bronzový náramek se třemi oky, bronzový drátěný nákrčník, kamenný brousek a zvířecí kosti. **Dat.:** Ha C1–2. **Lit.:** *Půlpán 2008; 2009; 2012, tab. 29: 77; 2014, obr. 7; Blažek — Půlpán 2007, 415.*

5. Poláky, okr. Chomutov (*obr. 12: 5*)

Pohřebišťe bylanské kultury se rozkládalo na vrcholku a jižním úbočí táhlého hřebene Poláckých vrchů. V roce 1974 bylo při záchranném výzkumu na stavbě velkokapacitního kravína prozkoumáno na ploše 6 ha 51 bylanských hrobů, v letech 1980–1981 při záchranném výzkumu na stavbě odpadních jímek se na přilehlé ploše 6 ha odkrylo dalších 15 hrobů bylanské kultury.¹¹ Plošně se s největší pravděpodobností zachytilo jádro, severní a východní okraj pohřebišťe. Na celém pohřebišti lze doložit pouze jeden hrob (č. 21) vybavený čtyřkolovým vozem, již v pravěku však byl vyloupen (*Koutecký 1993, 38*).

Hrob 13

Hrobová jáma ve tvaru obdélníka či trapezoidu se zaoblenými rohy o rozměrech 415 x 230–265 cm byla hluboká 50 cm, orientovaná ve směru V–Z. Kostra pravděpodobně muže v natažené poloze na zádech (*adultus II*), orientovaná V–Z, se nacházela v SZ části hrobu. V krajině krku a hrudníku hlína a kosti silně probarveny organickou látkou, snad kůží, v horní části hrudi nalezen také jantarový kroužek. Většina keramických nádob rozložena při východní stěně

¹⁰ Za umožnění kresebné dokumentace nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. M. Půlpánovi.

¹¹ Za laskavé umožnění kresebné dokumentace nálezů jantaru děkujeme Dr. M. Půlpánovi.

hrobu, kostra vepře uložená na levém boku, hlava chyběla. **Jantar:** Větší jantarový kroužek prstencovitého tvaru (obr. 2: 25), čochovitý až oválný průřez s nevýraznou hranou po obvodu. Povrch hladký, světle hnědý, oxidovaný. Průměr 29 mm, výška 8 mm, průřez 9,5 x 8 mm, otvor o průměru 10,5–11,0 mm, hmotnost 3,64 g (M. Chomutov, př. č. MO 190/74–22). **Další nálezy:** 20 keramických nádob, 4 železné a 3 bronzové kroužky, bronzová toaletní souprava, bronzový náramek, 2 jehlice s labuťkovitým krčkem, 8 bronzových nášivek s prolamovanými poutky a 2 čtvercové návlečky, 2 železné nože, železné udidlo, bronzové lité udidlo se zavěšenými kroužky, 5 bronzových knoflíků či nýtů, železný předmět obdélníkového tvaru. **Dat.:** Ha C3. **Lit.:** Koutecký — Smrž 1991, 185–189, Abb. 15: 21; Koutecký 1993, 46.

Hrob 16

Celý hrob s výjimkou severního okraje pokrýval souvislý kamenný zával. Hrobová jáma o rozměrech 265 x 170–185 cm měla zaoblené rohy, orientaci V–Z a hloubku max. 10 cm. Kostrový pohřeb (*infans III*) orientovaný V–Z byl uložen v ose hrobu s hlavou při východní stěně. Kolem lebky rozptýleno několik desítek jantarových korálků. Při jižní stěně souvislá vrstva střeptů z keramických nádob. **Jantar:** Soubor jantarových korálků z výbavy hrobu dnes obsahuje ve zlomcích dochované dva prstencové korálky šestibokého průřezu se dvěma protilehlými do středu vrtanými otvory (obr. 2: 24). Průměr cca 21 mm, výška 7–7,5 mm, průměr otvoru cca 10 mm (váha zlomků 1,00 g a 1,09 g). Dále 12 větších téměř kulovitých korálků o průměru 9–10 mm, výšce 7–8 mm a hmotnosti 0,31–0,45 g (obr. 2: 9, 12–17); 7 větších korálků vyššího oválného tvaru o průměru 10–11 mm, výšce 5–6 mm a hmotnosti 0,31–0,42 g (obr. 2: 18–22); 5 větších korálků nižšího oválného až kotoučovitěho tvaru o průměru 9 mm, výšce 4–5,5 mm a hmotnosti 0,20–0,26 g (obr. 2: 7–8, 23); 7 menších oválných korálků o průměru 7–8 mm, výšce 5–6 mm a hmotnosti 0,13–0,19 g (obr. 2: 1–2, 10–11); 6 menších nižších oválných korálků o průměru 7–8 mm, výšce 3,5–4 mm a hmotnosti 0,11–0,21 g (obr. 2: 3–6) a množství zlomků dalších korálků o váze 4,69 g, podle které jich mohlo být nejméně dalších pětadvacet. Celkem tak soubor mohl obsahovat asi 65 korálků o celkové hmotnosti 15,70 g (M. Chomutov, př. č. 193/74–7; jantary jsou v inv. knize chybně fazeny k hrobu 17, D. Koutecký a Z. Smrž je popisují v inventáři hrobu 16). **Další nálezy:** 9 keramických nádob, bronz. nákrčník, 2 bronz. náramky, 2 bronz. nánožníky, železný nůž. **Dat.:** Ha C2. **Lit.:** Koutecký — Smrž 1991, 189; Abb. 16: 17; Koutecký 1993, 46.

6. Praha-Bubeneč, Praha 6 (obr. 12: 6)

Nejrozsáhlejší pohřebiště doby halštatské na území Prahy. Na ploše přibližně 2 ha mohlo být vyhloubeno až 300 hrobů pro uložení pohřbů nespálených či spálených těl (*Lutovský — Smejtek a kol. 2005*, 669). Při stavbě silnice v dnešní ulici Jugoslávských partyzánů prozkoumal v roce 1927 J. Böhm bylanský hrob, tehdy označený jako Praha-Dejvice, Komenského ulice (západní strana dnešní ulice Jugoslávských partyzánů, která tvoří hraniční linii mezi Dejvicemi a Bubencí). Část pohřebiště bylanské kultury byla také zachycena v roce 1923 při záchranném výzkumu v Ardenské ulici. V letech 1931–1932 odkryla L. Jansová na rohu Terronské ulice 35 hrobů. Celkový počet hrobů se měl pohybovat kolem 100 (*Fridrichová — Koutecký — Slabina 1996*, 105, 110).

Hrob 1 (výzkum L. Jansová)

Obdélná jáma 360 x 270 cm orientovaná delšími stranami ve směru V–Z byla 30–40 cm hluboká. Hrob obsahoval tři žárové pohřby a byl lemován 40–50 cm širokým pruhem tmavé hlíny, který lze interpretovat jako zbytek rozpadlé srubové konstrukce. V západní polovině hrobu ve zvláštní jámě 30 x 40 cm zapuštěné do dna byl umístěn první žárový pohřeb. Druhý pohřeb byl uprostřed východní poloviny hrobu v popelnici zapuštěné do dna. Třetí pohřeb byl uložen v plášti mohyly. **Jantar:** 1 jantarový korál nalezen severozápadně od pohřbu 1 (nedochováno). **Další nálezy:** 1 zásobnice a další 3 keramické nádoby, střepty z 5–6 nádob, železný slítek, bronzová tyčinka, zlatý plíšek, obdélný bronzový plech, kuželovitá trubička z bronzového plechu, železný nýt, zlomek bronzového plochého náramku, jemně tordovaný zlatý kroužek, zlomky bronzového plechu. **Dat.:** střední období (Ha C2–C3). **Lit.:** Koutecký 1968, 422, obr. 19; *Fridrichová — Koutecký — Slabina 1996*, 105, 111, Abb. 11: 1.

Hrob 6 (výzkum J. Böhm)

V roce 1927 prozkoumán při stavbě silnice proti hospodě U Modré růže kostrový hrob. Obdélná jáma 180 x 160 cm byla hluboká 50 cm. Hrob byl zavalen drobnými kameny. Kostra ležela v západní polovině hrobu, hlavou k jihu a patřila asi 16letému děvčeti. Keramické nádoby tvořily nepravidelnou skupinu ve východní polovině hrobu. **Jantar:** Jantarové korálky se našly v hrudním koši a zasahovaly až k pánvi. **Další nálezy:** 2 bronz. náramky, bronz. knoflík, 8 keramických nádob. **Dat.:** bylanská kultura. **Lit.:** *Fridrichová — Koutecký — Slabina 1996*, 105, 161, Abb. 35; *Lutovský — Smejtek 2005*, 669.

7. Praha-Letňany, Praha 9 (obr. 12: 7)

V r. 2014 byly při záchranném výzkumu v Letňanských zahradách objeveny dva kostrové hroby.

Obj. 6

Obdélná hrobová jáma zahloubená 50 cm do podloží, rozměry 484 x 267 cm (plocha dna 12,9 m²). Dřevěnou konstrukci komory nesly čtyři kůly v rozích, po nichž se dochovaly kůlové jámy. V SZ kvadrantu pohřeb na voze, dochovány jen tři dlouhé kosti. Jantarový kroužek ležel spolu se třemi bronzovými kroužky v místě nedochovaného hrudního koše až krční partie zemřelého. **Jantar:** Hraněný jantarový kroužek kosočtvercového průřezu, vnější průměr 37 mm, průměr otvoru 13 mm, výška 13,5 mm (obr. 2: 36), barva po odstranění korozní vrstvy červenohnědá, hmotnost 8,8 g. Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** 4 železné obruce kol a železná kování nábojů kol z vozu, bronzové kroužky, cvočky a návlečky z koňského postroje, bronzová nádoba (situla), nejméně 21 keramických nádob, kosti zvířat, tři železné rozně, železný meč. **Dat.:** bylanská kultura, Ha C.

Obj. 14

Obdélná hrobová jáma zahloubená 50 cm do podloží, rozměry 525 x 230 cm (plocha 12 m²). Komora měla pravděpodobně srubovou konstrukci. Z kostry se zachovaly silně degradované dlouhé kosti. Jantarový kroužek ležel na horní části těla spolu s bronzovou tyčinkou. **Jantar:** Jantarový kroužek (obr. 2: 32), na průřezu před konzervací naznačeno hranění, po odstranění korozní krusty oválný, vnější průměr 21 mm, průměr otvoru 10–11 mm, výška až 8 mm, barva tmavě červenohnědá, hmotnost 1,6 g. Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** železná kování nábojů kol z vozu, dva bronzové náramky, bronzová tyčinka, jho zdobené bronzovými plíšky, železná a bronzové kroužky, háčky a další kování z postroje a pravděpodobně i korby vozu, železný hrot kopí, dvě keramická kulatá chraštíka, 19 keramických nádob, kosti zvířat, železný nůž. **Dat.:** bylanská kultura, Ha C. **Lit.:** *Frolíková 2015*, 19–20.

8. Praha-Střešovice, okr. Praha (obr. 12: 8)

Lokalita je situovaná na podlouhlém hřebeni, v letech 1856–1857 jsou zde zmiňovány početné hroby a jámy. Pohřebiště bylanské kultury s kostrovými a žárovými hroby se rozkládalo na nejvyšším hřbetu návrší, které leží mezi údolím potoka Brusnice a Vestslavského potoka (*Böhm 1931*, 46). Záchranné výzkumy v zastavěné ploše kolem dnešní Sibeliovy ulice zde probíhaly od počátku 20. století. Pohřebiště narušily především dvě velké v blízkosti ležící cihelny: „Panenská“ a „Hubálka“. J. Böhm v roce 1923–1924 nad cihelnou „Na Panenské“ odkryl 11 hrobů, další rozrušené hroby zjištěny v poloze „Na Andělce“. V cihelně Hubálka byly v roce 1911–1912 objeveny 3 kostrové hroby s bronzovými nádobami, zničeno zde mělo být původně 35 hrobů (*Fridrichová — Koutecký 1981*, 146). Prostor bývalých cihelen lze dnes ohraničit na severu ulicí Sibeliovou, na jihu ulicemi Na Petynce a Nad Ocelárnou, na západě ulicí U Střešovických hřišť a na východě ulicí U Laboraře.

Kostrový hrob 3 (Cihelna Hubálka)

Podle záznamu v přírůstkové knize se našly u kostry tenké bronzové náramky, 3 jantarové korálky, 3 bílé korálky, bronzový kroužek, zlomek železného kroužku, provrtaný jantarový rozdělovač, 2 kusy z kostěné ozdoby. **Jantar:** Zlomky ze tří jantarových korálků nízkého kotoučovitěho tvaru (obr. 1: 15–17). Rozměry 4 x 7 mm;

3 x 7 mm, hmotnost 0,13 a 0,1 g, NM Praha, inv. č. 66.884–66.885; 1 zlomek ze střední části nezdobeného plochého jantarového rozdělovače s patrnými třemi příčnými otvory (obr. 1: 13). Rozměry: 12 x 13 mm; hmotnost 0,84 g. NM Praha, inv. č. 66.882 (Divác 2013, 142, tab. 65: 2–4). M. Fridrichová — D. Koutecký — M. Slabina (1999, 323, Abb. 2: 5) publikují z kostrového hrobu 3 okrajový zlomek z nezdobeného plochého jantarového rozdělovače se třemi patrnými příčnými otvory (obr. 1: 14); délka zachovaného zlomku 20 mm (NM Praha, inv. č. 66.883). **Další nálezy:** 2 bronz. náramky, kostěný rozdělovač ve tvaru obdélné destičky se čtyřmi příčnými otvory zdobený řadami soustředných kroužků s centrálním bodem, zlomek podobného kostěného rozdělovače se čtyřmi příčnými otvory zdobený soustřednými kroužky, bronzový kroužek. **Dat.:** bylanská kultura. **Lit.:** Fridrichová — Koutecký — Slabina 1999, 323, Abb. 2; Divác 2013, 142, tab. 65: 2–4.

9. Tuchoměřice II (Kněžívka), okr. Praha-západ (obr. 12: 9)

Záchranný výzkum zachytil v letech 1961–1962 bylanské pohřebiště, které přetínala stavba dálnice. Při skrývce ornice zjištěn shluk opukových kamenů o rozměrech 6 x 3 m a další skupiny v jeho okolí. Šlo nejspíše o rozoranou velkou mohylu nebo skupinu menších mohyl. V místě kamenného závalu byl zachráněn komorový hrob 1. V přibližně stejných místech byl zachráněn kostrový hrob 2 s dětským pohřbem. Při odtěžování kamenného závalu bagrem bylo zničeno nejméně 5 komorových hrobů, v jednom z nich snad byly i železné obruče z vozu. Při stavbě bylo ještě zničeno dalších 4–5 hrobů.

Hrob 1

Hrobová komora o rozměrech 2,8 x 2,3 m byla orientovaná delší osou ve směru J–S, hloubka od dnešního povrchu se pohybovala mezi 120–150 cm. Na plochem dně ležela naznak kostra mladšího jedince. Pod její spodní čelistí se našel náhrdelník z jantarových korálek. Jedna keramická nádoba ležela v JZ rohu komory, v SZ rohu, podél severní stěny a ve středu severní poloviny se rozprostírala skupina 17 keramických nádob. **Jantar:** 1 větší hraněný jantarový kroužek kosočtverového průřezu, max. vnější průměr 28,8 mm, max. vnitřní průměr otvoru 14,3 mm, max. výška 6,6 mm. Hmotnost: 2,4 g (obr. 1: 28), 8 menších jantarových korálek kulovitěho, oválněho, kotoučovitěho, čokovitěho a dvojkónického tvaru (obr. 1: 20–27), z nichž největší měl průměr 8 mm, nejmenší 4 mm, průměr ostatních kolem 6 mm. Celková hmotnost osmi malých korálek: 0,9 g (Středočeské muzeum v Roztokách, inv. č. 37.969),¹² (Koutecký 1983, 244, obr. 2: F). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 19 keramických nádob, železný nůž, jehelník ze sedmi železných tyčinek zakončený bronzovým kruhovitým očkem, bronzový náramek, železná labuřkovitá jehlice, zlomek železné tyčinky, zlomky zvířecích kostí. **Dat.:** starší období bylanské kultury (Ha C2). **Lit.:** Koutecký 1983, 244, obr. 2: F.

10. Záhoří, okr. Louny (obr. 12: 10)

V roce 1932 byl prozkoumán bylanský knížecí hrob v poloze Šibeniční vrch. Hrobová komora měla čtvercový půdorys o rozměrech 5 x 5 m a byla celá vyplněna kameny. Nálezy se soustřeďovaly na obdélníkovém prostoru 3,6 x 2,8 m uprostřed dna pod hliněným příkrovem. Hrobka obsahovala dva pohřby, jeden kostrový, druhý zárový. Po obvodu dna bylo na čtyřech místech rozestavěno nejméně 20 keramických nádob. **Jantar:** 2 jantarové hraněné prstenkové kroužky¹³ protáhle kosočtverového průřezu, s výraznější vnější obvodovou hranou a oblym vnitřním lomem. Povrch hnědý, opalizovaný. Průměr většího kroužku je 38 mm, výška 12,5 mm, světlost otvoru 14 mm, hmotnost 6,0 g (obr. 2: 27). Průměr menšího kroužku 26 mm (obr. 2: 26), výška 9,5 mm a světlost otvoru 11 mm, hmotnost 3,5 g (M. Žatec, inv. č. 1699/5). **Další nálezy:** 1 železný meč s bronzovým ložkovitým nákončím pochvy, 1 železný nůž, 6 skle-

ných korálek, bronzová jehlice, bronzový kroužek, železný náramek, 5 jehlic s labuřkovitým krčkem, železná spona, kosti vepře, kančí kel, lidské kosti a zbytky spálených ostatků i uhlíky se žárem roztavenými bronzovými předměty. **Dat.:** střední období bylanské kultury (Ha C2–C3). **Lit.:** Koutecký 1968, 429; 2003b, 115–118, tab. 18–21; Holodňák 2006, 371, obr. 214.

14.1.1.2. Jižní a západní Čechy

(halštatská mohylová kultura)

(M. Chytráček, J. Michálek, M. Metlička, O. Chvojka)

11. Dobronice u Bechyně, okr. Tábor (obr. 12: 11)

Z mohyly na Dlouhém vrchu pochází čtyřspirálová spona, zlomek bronzového náramku, řetězky ze 7 bronzových kroužků. Na jednom je navlečen malý jantarový korálek (NM Praha, inv. č. 7835). Nalezen ještě malý jantarový korálek, snad z téže mohyly M. Tábor (Michálek 1976, 231).

Skupina asi 40 mohyl v polesí Kukle (v trati Dlouhý vrch a Petrovina) ze střední doby bronzové a z doby halštatské, které částečně zkoumal J. K. Hraše, J. L. Pič a tábořské muzeum.

Mohyla 1

Nacházela se na Dlouhém vrchu a prokopali ji roku 1910 J. L. Pič a V. Landa. Byla plochá, rozměry nebyly udány a částečně již prokopaná v roce 1909 (nálezy – viz **Pozn.** – našel a odevzdal revírník R. Novotný do M v Táboře, který uvádí, že mohylu později prokopalo Národní muzeum). **Jantar:** Malý jantarový korálek oválněho tvaru (obr. 1: 19), prům. 7 x 6 mm, navlečený na jednom z neuzavřených kroužků bronzového řetízku. Řetězky je složený ze sedmi kroužků, z nichž 2 jsou uzavřené a 5 neuzavřených (NM Praha, inv. č. 111.235, st. č. 7835). **Další nálezy:** bronzová dvojdielná čtyřspirálová spona (varianta Býčí skála), zlomek bronzového náramku. **Dat.:** Ha D1. **Lit.:** Chvojka — Michálek 2011, 15, tab. B1: 2; Michálek 1976, 231; v tisku, tab. 28: 2.

Pozn.: z této mohyly pocházel i malý jantarový korálek neurčitelného tvaru (dnes ztracený), který byl společně ještě s dalšími předměty (bronz. náramky, bronz. turbanovitý náramek, zlomky bronz. nákrčníku, 2 zl. bronz. melounovitěho náramku s příčnými žebírky, 4 bronz. kroužky ze řetízku – viz výše, keramická miska a 1 střep nádoby, zvířecí kosti; částečně ztraceno) nalezenými v téže mohyle předán do muzea v Táboře (Michálek 1976, 231).

12. Kaliště, okr. Klatovy (obr. 12: 12)

Mohylové pohřebiště s 83 mohylami napočítanými J. Szombathym se nachází v jižní části Rudického lesa 1,5 km jižně od obce, severně od hájovny Bezděkov v části označované jako „Štěpnice“. V letech 1903, 1905 a 1907 zde J. Szombathy prozkoumal celkem 31 mohyl ze střední doby bronzové, mladší doby bronzové a pozdní doby halštatské. Nálezy jsou uloženy v NHM ve Vídni pod označením Bezděkov a Rudický les.

Mohyla 27

Mohyla prozkoumaná v roce 1905 měla průměr 17 m a výšku 1,8 m. Mohyla měla kamenný věnec, ale uvnitř nebyly zjištěny žádné stopy pohřbu. Podle popisu jde nejspíše o mohylu ze střední doby bronzové s dodatečným halštatským pohřbem uloženým 38 cm pod povrchem mezi kameny. **Jantar:** Oválný plošně stlačený korálek (obr. 1: 35) o průměru 8 mm, výšce 6 mm, průměr otvoru 1,5 mm (NHM Wien, inv. č. 62.505). **Další nálezy:** K tomuto druhotnému pohřbu patří kromě zmíněného korálku ještě bronzová jehlice se spirálovitou hlavicí a esovitou kličkou (Michálek 1979, 56). **Dat.:** Ha C – Ha D1. **Lit.:** Michálek 1979, 56–57, Taf. 46: 7.

13. Kříše, okr. Rokycany (obr. 12: 13)

V poloze Na Břasích na nevýrazné táhlé výšině mezi obcemi Kříše a Vranov bylo narušeno v letech 1862 mohylové pohřebiště ze starší doby železné, prokopalo se zde asi 26 mohyl (Sklenář 1987, 11). V mohyle 5 se našlo bronzové vědro se srpovitou ataší, které představuje import ze severní Etrurie a časově se řadí do stupně Ha C (Chytráček 2012, 191, Abb. 2: 5–8).

¹² Za laskavé půjčení nálezů jantaru děkujeme Dr. P. Novému.

¹³ Za umožnění kresebné dokumentace nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. M. Půlpánovi.

Mohyla 19

V roce 1863 prokopána okrouhlá mohyla o průměru 3,5 m, vysoká na počátku výzkumu 1,2 m. Pod hlinitým pláštěm silným 30 cm kamenné jádro silné 1 m složené z velkých okrouhlých kamenů. Pod jedním z nich rozdrčená keramická nádoba a střepy z několika dalších nádob. Pod velkým kamenem rozpadlá urna se zbytky zárového pohřbu a milodary. **Jantar:** jantarový rozdělovač ve tvaru plankonvexní destičky s jednou rovnou a jednou delší konvexní stranou. Na obou delších stranách po 11 otvorech, ale jen oba krajní procházejí skrz. Soubor jantarových korálků tvoří jedna perla jantarová a 32 provrtaných jantarových korálků (nedochováno). **Další nálezy:** otevřený bronzový nákrčník, otevřený bronzový náramek, spirálka ze zlatého drátu, 2 bronzové spirálovité růžice s kuličkou uprostřed (pozůstatek čtyřspirálové spony), keramická nádoba, hliněná kulička. **Dat.:** Ha D1. **Lit.:** *Sklenář 1987*, 9, 15, obr. 7: 19h; *Hralová 1987*, obr. 1–2, 28.

Mohyla 23

V roce 1863 prokopána mohyla silně poškozená orbou, zachováno bylo kamenné jádro o průměru asi 3 m a síle asi 0,6 m, na vrcholu ležely 3 větší kameny. Pod kamenitým násypem zjištěny na 7 místech zbytky keramických nádob rozdrčených kameny. V západní části mohyly pod velkým kamenem urna se spálenými kůstkami a bronzovými návléčkami a kroužky, železnými zlomky i skleněnými korálky. **Jantar:** jantarový kroužek o průměru 20 mm s excentrickým otvorem; jantarové či skleněné korálky (nedochováno). **Další nálezy:** skleněné korálky, bronzové nákončí pochvy se zahnutými křídélky (vyčínávalo z popelce na povrchu rozpadlé miskovitě popelnice), bronzová jehlice, bronzová pinzeta a bronzový jehelníček z plechových trubiček s litým držadlem, 8 bronzových kruhovitých návléček, uprostřed prolamovaných do kříže, nospodu s poloobloučkovým očkem, železné zlomky, střepy nádob a blíže neurčené bronzové předměty. **Dat.:** Ha C. **Lit.:** *Sklenář 1987*, 10; *Hralová 1987*, obr. 1–2, 28.

14. Kyšice, okr. Plzeň-sever (obr. 12: 14)

V okolí Kyšic se nalézaly čtyři skupiny mohyl s nálezy Ha C – LT A, které před rokem 1882 prokopával městský horní správce F. Kříkava (*Kříkava — Smolík 1884*, 296, 298).

Mohyla 1

Nález pochází z mohyly ve II. skupině, která se nacházela 200 m východně od Kyšic. **Jantar:** Větší hraněný jantarový kroužek kosočtvercového průřezu (*obr. 2: 35; 13: 7*), který je na vnitřních zkosených plochách zdobený 9 a 10 neprotilehlými hlubokými vrtanými dírkami. Povrch oranžově hnědý, lesklý. Průměr kroužku 48,5 mm, výška 13 mm, světlost otvoru 21 mm, hloubka dírek 6 mm, hmotnost 13,64 g (ZČM Plzeň, inv. č. P 11.313). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltického původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** bronzová průvléčka kloboučkovitého tvaru na čtyřech sloupcích spojených kroužkem, zlomek dvou páskových žebrovaných uch patřících bronzovým konflíkům. **Dat.:** Ha C – Ha D1. **Lit.:** *Kříkava — Smolík 1884*, 296, 298, tab. XV: 61; *Šaldová 1968*, 324, 363, obr. 25: 8; *Šaldová /ed./ 1988*, 221, 224, tab. 29: C.

15. Oldřichov u Písku, obec Dobev, okr. Písek. (obr. 12: 15)

Skupina asi 10 orbou silně porušených mohyl (střední doba bronzová a doba halštatská: Ha C – Ha D2/3) a ploché žárové pohřebiště (Ha D2/3) SV od kaple v obci v polní trati Na Markovci. Výzkumy roku 1869 (keramické nálezy předané do Národního muzea dnes nedosažitelné – ztraceny, ostatní nálezy rovněž dnes nekontrolovatelné), 1973 a 2012–2013.

Mohyla 1 (výzkum roku 1973)

Průměr 11,4 x 11,8 m, s kamenným věncem na obvodu a se středovou hrobovou komorou o průměru 6,4 x 5,2 m, v níž byl uložen žárový pohřeb. **Jantar:** zlomek jantarového předmětu, snad kruhového tvaru (korálku?), zachovaná d. 5 mm (JČM České Budějovice, přír. č. P 134/73-28). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltického původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** keramické nádoby – x kusů (amforka, amforovitě zásobnice, polokulovitě misky, talíře, hrncovitě

nádoby a zlomky dalších), 2 skleněné (modrý a medově hnědý) korálky, 8 zl. menšího bronz. dutého nezdobeného plechového náramku, 2 malé bronz. kroužky (1 celý a jedna polovina). Uloženo: JČM České Budějovice (fond bývalé expozitury AÚ v Plzni, přír. č. P 134/73-28). **Dat.:** Ha C–D1. **Lit.:** *Michálek 1975; 1976*, 232; *v tisku*, tab. 198: 6.

14.1.2. Nálezy jantaru ze sídlišť Ha C – Ha D1 v Čechách (M. Chytráček)**14.1.2.1. Střední a severozápadní Čechy (bylanská kultura)****16. Hradenín, okr. Kolín (obr. 12: 16)**

Sídliště bylanské kultury narušené při stavbě kravína severovýchodně od obce v poloze „Na Malých familiích“ a „V Rybníčcích“. Při záchranném výzkumu v letech 1978–1979 zde bylo prozkoumáno 11 zahloubených sídlištních objektů bylanské kultury. Sídliště situované na mírném JZ svahu nad potokem Blinka se prostíralo na celé skryté ploše velké 200 x 200 m a jednotlivé objekty byly ve značných vzdálenostech od sebe.

Obj. 1

Zahloubená polozemnice měla podobu nepravidelně oválné jámy 720 x 350 cm velké a 30–110 cm hluboké, orientované SZZ–JVV. Chata měla 3 kúlové jámy ve dně a lavici u svíslé stěny, která byla 20–60 cm široká, 35 cm vysoká. U kraje východní stěny kruhové jámy zahloubené do dna chaty. **Jantar:** 1 zlomek jantaru nepravidelného tvaru o rozměrech 39 x 29 x 12 mm. M. Kolín, č. př. 129. **Další nálezy:** keramika, přeslen, mazanice, zvířecí kosti, 3 zlomky bronzové trubičky, zlomek bronzového pásku, beztvář slitek bronzu. **Dat.:** mladší bylanská kultura Ha C2 – Ha D1.

Obj. 8

Zahloubená polozemnice nepravidelně obdélníkového půdorysu 650 x 700 cm, orientace SZZ–JVV, hloubka dosahovala až 170 cm, stěny byly svíslé, dno rovné. Na jižní straně se nacházel 250 cm dlouhý mělčí výběžek, který je interpretován jako přístavek nebo vchod chaty. **Jantar:** 3 malé zlomky jantaru neprůhledné tmavší barvy, 5,5 x 5 x 3 mm, 6 x 7 x 6,5 mm, 12 x 8,5 x 7 mm (M. Kolín, č. př. 261, 326/1). **Další nálezy:** keramika, mazanice, plochá bronzová jehla s ouškem, zlomek švartnového náramku zaoblené trojúhelníkového průřezu, průměr náramku 9 cm, zachovaná délka fragmentu 5 cm, zvířecí kosti. **Dat.:** starší bylanská kultura Ha C1. **Lit.:** *Štefanová 1982*, 33; *Šaldová 1997*, 20, 25, obr. 3–5; *1994*, 293; *Štefanová-Šaldová 1992*.

17. Jirny, okr. Praha-východ (obr. 12: 17)

Sídliště zachycené v roce 2006 záchranným výzkumem v poloze „Za panskými stodolami“.

Obj. 66

Zahloubená chata se zbytky destruované pece v její severní části. **Jantar:** Polovina oválného plošně stlačeného tvaru jantarového korálku (*obr. 1: 34; 13: 5*), průměr korálku 7,1 mm, výška 5 mm, hmotnost 0,1 g (M. Čelákovice, inv. č. A266775).¹⁴ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltického původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** Keramika, keramický přeslen, keramické chrastítko ve tvaru kuličky, bronzová jehlice (intruze z doby bronzové), fragment přehnutého bronzového plechu, kostěné nástroje, zvířecí kosti. **Dat.:** Ha D1. **Lit.:** *Snitilý 2009*, 71–72.

18. Praha-Bohnice, okr. Praha (obr. 12: 18)

Na severním okraji Prahy proběhl v letech 1966–1968 menší zjišťovací výzkum, v letech 1971–1973 rozsáhlý záchranný výzkum při stavbě Severního města. Na ploše 65 ha v prostoru čtyřúhelníkové ostrožny „Nad Podhořím“ výzkum odkryl palisádou ohrazené výšinné sídliště z mladší a pozdní doby halštatské. Ostrožna leží

¹⁴ Za laskavé půjčení nepublikovaného nálezu jantaru děkujeme pí Dr. K. Almasy.

v k. ú. Bohnice nad osadou Podhoří a příkrým srázem k pravému břehu Vltavy v nadmořské výšce 268–270 m, relativní převýšení nad Vltavou činí 93 m.

Obj. 12/68

Polozemnice odkrytá u západního okraje ostrožny měla oválný půdorys o rozměrech 450 x 580 cm, hloubka se pohybovala v rozmezí 80–110 cm. V severní polovině objektu se ve dně zahluboval 20 cm hluboký žlábek, uprostřed dna ve dvou třetinách délky bylo ohniště. Na jihozápadní straně se přimykala k objektu oválná 80 cm hluboká jáma o rozměrech 120 x 103 cm. Sídlištní objekt je interpretován jako chata výrobního charakteru (Fridrichová 1987, 125).

Jantar: Fragment oblého kroužku kotoučovitěho tvaru (původní průměr 44 mm, světlost otvoru 7 mm (Muzeum hl. města Prahy – od r. 1988 ztraceno). **Další nálezy:** Keramika, mazanice, hliněná lžička s plnou tyčinkovitou rukojetí, výfučná vypálená z písčitého materiálu, bronzová jehlice se třemi drobnými vývalky a vodorovně rýhovaným krčkem, bronzový otevřený náramek z tyčinky o průřezu ve tvaru D, nožovitý nástroj lichoběžníkovitého tvaru s trojúhelníkovitým průřezem, rovnými hřbetem a břitem esovitě prohnutým, zlomky drtidel. **Dat.:** První horizont (Podhoří-Bohnice I, Ha D1). **Lit.:** Fridrichová 1974, 11; 1987, 126, 188, tab. C, E.

14.1.3. Nálezy jantaru z hrobů Ha C – Ha D1 na Moravě (M. Chytráček, M. Golec)

14.1.3.1. Střední a severní Morava, Slezsko (halštatské období kultury lužických popelnicových polí – platěnická kultura)

19. Jevíčko, okr. Svitavy (obr. 12: 19)

V poloze „Na panském“ byly prozkoumány 2 hroby. Komorový hrob se stopami sroubené komory 450 x 450 cm a se zbytky konstrukce původní jehlanové střechy. **Jantar:** jantarový přívěsek. **Další nálezy:** větší množství keramických nádob, zlomky bronzových nástrojů, část železného náramku a zlatý prsten stočený ze čtyř závitů s hadí hlavičkou. **Lit.:** Mackerle 1948, 17–18; Nekvasil 1993b, 357; Přichystal 2007, 209.

20. Luleč, okr. Vyškov (obr. 13: 20)

Na jihovýchodním okraji obce.

Hrob 2

Jantar: Ve svrchní části zásypu hrobu nalezen korálek bocháňkovitého tvaru s podélným provrtem. **Lit.:** Šedo 1984, 91; Přichystal 2007, 209.

21. Moravičany, okr. Šumperk (obr. 12: 21)

V poloze „Dílečky“ bylo prozkoumáno celkem 330 hrobů.

Hrob 1116

Žárový hrob s popelnicí. **Jantar:** v popelnici nalezen rozlámaný a zčásti slitý korálek patrně oválného tvaru. **Lit.:** Nekvasil 1982a, 326–327; 1982b, tab. 304: 10; Hrala – Plesl 1989, 214; Přichystal 2007, 209.

22. Nemojany, okr. Vyškov (obr. 13: 22)

Poloha „Kamenné“. Porušený žárový hrob. **Jantar:** Zlomky dvou korálků.

Lit.: Křivánek 1970, 26; Přichystal 2007, 209.

23. Pustiměř, okr. Vyškov (obr. 13: 23)

Pohřebiště řazené do jižního okraje oikumeny moravské větve kultury lužických popelnicových polí (Přichystal 2007, 209, obr. 1: 9) leželo na jižním svahu mírně sprašové duny (poloha „Pod grefty“), která byla v průběhu 20. století téměř zničena místní cihelnou. Archeologicky byl zdokumentován jen malý zlomek z původní nekropole, jejíž celková plocha se odhaduje na 3 ha. Zachyceny byly hroby z pozdního eneolitu, mladší doby bronzové, doby halštatské a raného středověku. U sedmi hrobů z doby halštatské je k dispo-

zici terénní dokumentace a jsou částečně zachované nálezy. V inventáři tří halštatských hrobů se nacházely jantarové korálky. V současné době je k dispozici 8 souborů o celkovém počtu 179 korálků, z nichž většinu již nelze přiřadit k jednotlivým hrobovým celkům (Baarová 2007, 18, obr. 14).

Hrob 2/84

Jáma kosodélného půdorysu 125 x 83 cm hluboká 140 cm orientovaná SV–JZ byla na povrchu kryta kamenným závalem. Podél stěn zachováno kamenné obložení a zbytky vřdřevy. Skupina keramických nádob stála poblíž jižní stěny. Uprostřed hrobové komory byla umístěna na talířovité míse popelnice, která obsahovala kromě kalcinovaných kostí 2 železné náramky, železný kroužek a přeslen. **Jantar:** Soubor korálků z hrobu čítal celkem 130 kusů (obr. 7: 72, 74–84). 23 žarem poškozených drobných jantarových korálků leželo v talířovité míse pod popelnicí (průměr korálků 4 mm, v. 2 mm). Prostor vedle mísy vyplňovala hlína prostoupená jantarovými korálky, zčásti byly naskládány v krátkých řadách po pěti až šesti kusech (pravděpodobně pozůstatek nášivky, otisk tkánina dochován na harfovité sponě). Další korálky byly uprostřed hrobu a několik jich bylo i v hrobovém zásypu (zploštělé kulovitý tvar o prům. 3,5–6 mm, v. 1,5–4 mm). Skupina 12 jantarových korálků zploštělého i diskovitěho průřezu se našla v jihozápadním rohu hrobové komory (2 ks o průměru 4,8 mm, v. 1 mm; 6 ks o průměru 5 mm, v. 2 mm; 1 ks o průměru 5 mm, v. 6 mm; 2 ks diskovitěho průřezu o průměru 10 mm, v. 4 mm). U nádoby 22 se našly dva soubory drobných korálků o průměru 4–5 mm, v. 1 mm. Uloženo: Muzeum Vyškovska, inv. č. A10381–10383, A10415, A10423. **Další nálezy:** 20 keramických nádob, 4 přesleny, 2 železné náramky, 1 železný kroužek s neuzavřenými konci, železný nůž, železný drát, harfovité spona, bronzové tyčinky snad z rozlámaného náramku, spálené kůstky. **Dat.:** Ha D1. **Lit.:** Baarová 2007, 15, 18, obr. 14: 3; Přichystal 2007, 209.

Hrob 4/84

Čtvercová hrobová jáma o délce strany 200 cm a hloubce 120 cm byla uvnitř překryta kameny a obložena kamenným závalem. Na dně hrobu zjištěna vrstva černé organické hmoty, snad zbytky dřeva. V porušené popelnici překryté mísou se spolu s kremací nacházely železné zlomky, bronzový náramek a spirálka, vedle popelnice ležely jantarové korálky. **Jantar:** 12 jantarových korálků diskovitěho a kotoučovitěho tvaru o průměru 5–6,5 mm (obr. 7: 59–71, 73). Žádná z nálezů nevykazoval opálený povrch. Uloženo: Muzeum Vyškovska, inv. č. A10433. **Další nálezy:** 10 keramických nádob, železný nůž, bronzový spirálovitý náramek, železná tyčinka, 2 železné náramky, zvířecí kosti. **Dat.:** výbava hrobu neposkytla chronologicky citlivé nálezy. **Lit.:** Baarová 2007, 14, 18; Přichystal 2007, 209.

Hrob 1/85

Hrob obdélného půdorysu zavalený kameny. Na dně poblíž středu objektu ležely spálené kosti, jantarové korálky a další milodary. **Jantar:** 17 jantarových korálků diskovitěho tvaru o průměru 5 mm. Některé mají opálený povrch. Uloženo: Muzeum Vyškovska, inv. č. A10348. **Další nálezy:** 25–30 keramických nádob, přeslen, bronzový náramek, železný tyčinkovitý náramek, zlomky železné harfovité spony, drobné bronzové kroužky. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** Šedo 1987, 75; Baarová 2007, 17–18; Přichystal 2007, 209.

24. Seloutky, okr. Prostějov (obr. 13: 24)

Záchranný výzkum v poloze „Na Šťastných“ při výstavbě rodinných domků probíhal v roce 2012 na již dříve známém halštatském pohřebišti. V hrobech H2/1923 a H4/1923 našel A. Gottwald „korálky z červeného skla“ (Gottwald 1928, 12–13), přičemž jde o jantar. Při obnoveném záchranném výzkumu na stavbě rodinných domů byly vedle sedmi malých popelnicových hrobů prozkoumány čtyři bohatě vypravené komorové hroby s kamennými závaly, z nichž hned dva poskytl pozůstatky náhrdelníků složených ze skleněných a jantarových korálků.¹⁵ Jednalo se o hroby H1/2012 a H8/2012. Analýza oválného jantarového korálku (obr. 7: 88) z hrobu H8 a úlomků z hrobu H1 provedená metodou

¹⁵ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. P. Fojtíkovi.

infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** Gottwald 1928, 12–13; Fojtík 2013, 202–203, obr. 6.

14.1.3.2. Jižní Morava (horákovská kultura)

25. Blažovice, okr. Brno-venkov (obr. 13: 25)

Traf „Na pastvisku“. Starší náhodné nálezy: Část bronzové jehlice s jantarovou hlavicí oválného plošně stlačeného tvaru (obr. 8: 4; 14: 18). Provrtaná jantarová hlavička má průměr 12 mm, výšku 6,5 mm a je nasazená na jehlici, k níž je připevněna nahoře i dole drobnými bronzovými prstenci různého průměru. **Lit.:** Mrázek 1996, 81, obr. 68.

26. Brno-Holásky, okr. Brno-město (obr. 13: 26)

Tři mohyly v poloze „Čtvrti od Tuřan“. Mohyla 1 a 2 prozkoumána v roce 1925.

Mohyla 1

obsahovala dřevěnou komoru (530 x 525 cm) sroubenou „z dubových klád a trámů“, která byla zapuštěna 175 cm do šterkového podloží. Na dně komory byl uložen pohřeb bojovníka. Mrtvý ležel na znaku při severovýchodním rohu srubu, hlavou na sever. Po pravém boku měl dlouhý železný meč a kopí. V rohu při jižní stěně byla tři udidla a výzdoba řemení z uzd z bronzových knoflíků, mezi nimi byly jantarové korály (Nekvasil 1993a, 350–351). V protějším rohu skupina keramických nádob a 2 bronzové mísy s plastickými ornamenty. Uprostřed hrobu 30–40 cm nade dnem ležela na znaku kostra dívky nebo mladší ženy, hlavou k jihovýchodu, nohama na severozápad. U levého spánku měla bronzovou náušničku, u pravého zlatý kroužek. **Jantar:** Jantarové korálky. Jantarová hlavička diskovitě tvaru (obr. 8: 3; 14: 21) byla součástí nedochované bronzové jehlice. Centrální otvor jantarové hlavičky vyplňuje bronzová tyčinka jehlice, na svrchní straně hlavičky dochován malý fragment tenkého bronzového terčíku, který hlavičku fixoval k dřívku jehlice. Průměr jantarové hlavičky 18 mm, výška 8 mm (MZM Brno). Z mohyly 1 nebo 2 pochází horní část bronzové jehlice s jantarovou hlavicí diskovitě tvaru (obr. 8: 2; 14: 20), průměr hlavičky 19 mm, výška 9 mm. Dřív bronzové jehlice prochází jantarovou hlavicí a malým tenkým bronzovým terčíkem, který je umístěn na spodní, ve fragmentu je dochován i na svrchní horní straně hlavičky. Na krčku hlavičky pod jantarovou hlavicí je ovinut bronzový drát o pěti závitěch (nepublikováno, MZM Brno). **Dat.:** Ha C2. **Lit.:** Stegmann-Rajtár 1992, 9, Taf. 2: 7.

Mohyla 2

měla sroubenou komoru 500 x 500 cm s kostrovým pohřbem. Obsahovala 2 železné kopí, 3 železná udidla, kování 2 ojí, bronzové kroužky, železné rožně, dvě bronzové tepané mísy, naběračka a hliněný picí roh (Nekvasil 1993a, 351). Část inventáře z obou mohyl byla později smíchána, vedeno jako mohyla 1 a 2. Původní počty jantarových korálků byly větší, než uvádějí pozdější autoři (Stegmann-Rajtár 1992, 9, 10, Taf. 2: 7; 5: 9), z obou mohyl po 4 kusech (Červinka 1948; Mrázek 1996, 78–79). **Jantar:** Jantarové korálky. Bronzová jehlice s jantarovou hlavicí dvojkónického tvaru (obr. 8: 1; 14: 22). Průměr hlavičky 9 mm, výška 6 mm. Dřív bronzové jehlice prochází jantarovou hlavicí a vyčnívá výrazně na její horní straně, kde je mírně rozšířena. Krček jehlice pod jantarovou hlavicí ovíjí bronzový drát o jednácti závitěch (MZM Brno). Jantarový oblé kroužek kotoučovitě tvaru (obr. 8: 9) o průměru 24,5 mm, výšce 11 mm, průměr centrálního otvoru je 9 mm (MZM Brno). **Dat.:** Ha C2. **Lit.:** Stegmann-Rajtár 1992, 10, Taf. 5: 9; Mrázek 1996, 78, obr. 65–66.

27. Brno - Horní Heršpice, okr. Brno-město (obr. 13: 27)

Na terénní vyvýšenině prozkoumáno 8 hrobů.

Hrob 4

Kostrový pohřeb. **Jantar:** 4 kotoučovitě tvaru korálky z jantaru s mírně zaoblenými hranami (obr. 7: 55–58). Hrob byl vyloupen, náhrdelník se původně snad skládal z více součástí. **Dat.:** Ha C (7. stol. př. Kr.). **Lit.:** Mrázek 1996, 79, obr. 67.

28. Brno-Zábrdovice, okr. Brno-město (obr. 13: 28)

Na pohřebišti objeveném při záchranném výzkumu mezi ulicemi Příkop a Koliště bylo prozkoumáno celkem 14 hrobů.

Hrob 214/19

Ve velmožském hrobu pohřby tří osob. Mužský jedinec pohřben žárově, dvě ženy kostrově (podle antropologického posudku se jednalo o matku a dceru). Unikátní náhrdelníky z jantarových a skleněných korálků krášlily obě ženy. **Kostra I – Jantar:** 29 korálků z jantaru. **Další nálezy:** 160 skleněných kroužků, honosný bronzový opasek sestavený z tisíců subtilních bronzových kroužků se železným kruhem na přední části, železné harfovité spony, bronzový náramek, bronzové houpačkovité nánožníky. **Kostra II – Jantar:** 10 kotoučovitých jantarových korálků se zaoblenými okraji. **Další nálezy:** 52 skleněných kroužků. **Dat.:** Ha D1. **Lit.:** Mrázek 1996, 80–81.

29. „Hlásnička“ u Horákova, okr. Brno-venkov (obr. 13: 29)

Velká mohyla v poloze „Nová seč“. Pod násypem mohyly měla být kamenná hrobová schránka (v zahloubené jámě?), v ní jeden kostrový a jeden žárový pohřeb. Kostra ležela v natažené poloze, spálené kosti druhého jedince uložili do popelnic se zlatým prstenem, jantarovou jehlicí a snad ještě i s dalšími šperky – sponou aj. Ze souboru nádob se dochovaly 3 keramické nádoby a 2 tepané bronzové mísy (Nekvasil 1993a, 350). **Jantar:** Jantarová hlavička železné jehlice má oválný a profilovaný, plošně stlačený tvar (obr. 8: 8; 14: 19). Otvor jantarové hlavičky vyplňuje železná tyčinka z nedochované jehlice, průměr hlavičky 15 mm, výška hlavičky 7 mm (MZM Brno). **Další nálezy:** Zbytky inventáře hrobu ukazují na pohřeb bojovníka se dvěma železnými kopími a jezdeckou výzbrojí s pěti železnými udidly a početnými bronzovými doplňky. **Dat.:** Ha C. **Lit.:** Skutil 1937; Mrázek 1996, 78.

30. Hrušovany u Brna, okr. Brno-venkov (obr. 13: 30)

Poloha „U tří mostů“. Komorový hrob o rozměrech 6 x 4 m. Pohřeb muže na čtyřkolovém voze. Dochovaly se prohlubně po zapuštění kol. Honosný záprah pobit po „bylanském způsobu“. **Jantar:** 1 masivní jantarový korál. **Další nálezy:** Korále ze sapropelitu, skla, těžký železný korálek, jehlice s kuželovitou hlavicí, železná udidla, dva tutulovité knoflíky typu Gendorf. **Dat.:** Ha C1b. **Lit.:** Kos — Přichystal 2013, 88–90.

31. Modřice, okr. Brno-venkov (obr. 13: 31)

V letech 2003–2004 v trati Sádka prozkoumáno rozsáhlé pohřebišťe z doby halštatské. Na ploše 3 ha odkryto 52 hrobů z doby halštatské, které vykazovaly skupinové členění (pohřební okrsky I–III).

Hrob 1801

Hrobová jáma o rozměrech 324 x 220 cm a hl. 29 cm. Kostrový pohřeb uložený v natažené poloze na zádech hlavou k JJZ. Kostra byla vybavena drátěnými vlasovými ozdobami a náhrdelníkem tvořeným jantarovými korálky, bronzovými turbanovitými kroužky s osičkami, a bronzovými kroužky. Na ramenou kostry ležely fragmenty dvou železných spon, v partii pasu nalezen velký dutý kruh. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** Kos 2004, 280, 287, obr. 9.

32. Mohelno, okr. Třebíč (obr. 13: 32)

V trati „U Antonička“ mohylové hrobové nálezy, prozkoumány byly 2 hroby.

Mohylový hrob 19

Jantar: 19 korálků z jantaru kotoučovitě tvaru o průměru do 5 mm (obr. 7: 44). V náhrdelníku jsou symetricky umístěny ještě další dva kamenné vyšší válcovité korálky (obr. 7: 45) stejného průměru (Mrázek 1996, 83).

Kostrový a žárový hrob

V prostoru mezi „Antoníčkem“ a obcí prozkoumán v roce 1926 kostrový a žárový hrob. **Jantar:** V získaném materiálu byly také jantarové korálky. **Lit.:** Kovárník 1986, 116–119, obr. 28: 2A; Mrázek 1996, 83.

33. Morašice, okr. Znojmo (obr. 13: 33)

JV od obce odkryto 2 mohyly, které byly vzájemně vzdáleny 350 m.

Mohyla 1

Hrobová komora 4,4 x 4,4 m byla již v pravěku vyloupena, obsahovala kostrový a žárový pohřeb. **Jantar:** Malá jantarová hlavice z bronzové jehlice má čokovitý tvar, v otvoru jsou patrné zbytky bronzového dřívku z jehlice, výška 4 mm, průměr 8,5 mm (*obr. 8: 7*). Větší dvojkónický jantarový korálek, výška 8 mm, průměr 10 mm (*obr. 8: 6*). Dvojkónická jantarová hlavice navlečená na fragmentu bronzového dřívku z jehlice, délka 210 mm (*obr. 8: 5*), který je pokryt profilovaným bronzovým plechem (*Stegmann-Rajtár 1992, 53, Taf. 106: 13–14, 16*). *J. Mrázek (1996, 83, obr. 69)* zmiňuje jantarový korál diskovitěho tvaru o průměru 12 mm, plochou diskovitou jantarovou hlavici navlečenou na bronzový drát (snad zbytek jehlice) a zlomek jehlice s vyšší jantarovou hlavici diskovitěho tvaru. **Dat.:** Ha C. **Lit.:** *Říhouský 1956; Stegmann-Rajtár 1992, 53, Taf. 106: 13–14, 16; Mrázek 1996, 83, obr. 69; Golec 2005a, 71–77.*

34. Oslavany, okr. Brno-venkov (obr. 13: 34)

Dvě mohyly v poloze „Kopaniny pod Kuklou“.

Mohyla 1

V mohyle odkryt kostrový pohřeb, na hrudi kostry ležely dvě jehlice, 2 želez. spony, z toho 1 harfovité spona a dva korálky z jantaru. **Jantar:** Bronzový drát čtyřhranného průměru se zbytky pěti navlečených jantarových korálků, 2 jsou malé, 3 větší kruhové a plochého průřezu. Zachovaný je dnes jen jeden větší korálek kotoučovitěho tvaru a jeden malý válcovitěho tvaru (*obr. 7: 49–50*). Bronzový drát je po obou stranách uzavřen bronzovými korálky. **Dat.:** Ha C. **Lit.:** *Stegmann-Rajtár 1992, 25, Taf. 45: 5–6.*

Hrob 4

Zjištěny čtyři drobné korálky z jantaru. **Lit.:** *Mrázek 1996, 82.*

35. Velké Hostěradky, okr. Břeclav (obr. 13: 35)

Mohylové pohřebiště v poloze Skřípov, v roce 1928 zde bylo prozkoumáno 8 mohyl z různých dob, době halštatské patřily 2 hroby.

Mohyla 12

Průměr mohyly byl 15 m, výška 1,6 m. Kostra dospělého člověka měla pod dolní čelistí náhrdelník z jantarových korálků. **Jantar:** 22 malých jantarových korálků o průměru 4,5–6 mm (*obr. 7: 51–54*) soudkovitých, kotoučovitých, válcovitých a rourkovitých tvarů, 3 velké jantarové kroužky (*obr. 7: 85–87*) kotoučovitěho tvaru (*Stegmann-Rajtár 1992, 41, Taf. 83: 6–12*). *J. Mrázek (1996, 83)* zmiňuje 33 drobných korálků z jantaru. Náhrdelník se měl skládat z 16 diskovitých jantarových korálků, 5 korálků zploštěle kulovitěho tvaru, 8 kotoučovitých a 4 válcovitých jantarových korálků. U zápěstí pravé ruky kostry ležely 3 větší kruhové kotoučovitě jantarové korále o průměru 23–30 mm. **Další nálezy:** Zl. dvou harfovitých želez. spon, 1 bronz. kruh, 19 bronz. kroužků, želez. nůž, keramické nádoby. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** *Stegmann-Rajtár 1992, 41, Taf. 83: 6–12; Mrázek 1996, 83.*

36. Vojkovice, okr. Brno-venkov (obr. 13: 36)

V trati „Vojkovické nivy“ dva halštatské kostrové hroby. Kromě drobných kotoučovitých jantarových korálků se zaoblenými hranami poskytlo pohřebiště i jantarové korále větších průměrů do 25 mm, doloženy jsou tvary diskovité a po obvodu vybroušené do hrany, také prstencovité tvary s velkými otvory (*Mrázek 1996, 81*).

Hrob 4

Obdélná hrobová jáma 2 x 1,55 m byla hluboká 0,1 m. Hrob obsahoval kostrový pohřeb snad ženy, stáří 21 let. **Jantar:** 1 jantarový korálek 0,5 mm. **Další nálezy:** 5 skleněných korálků, 1 bronz. tor-dovaný nákrčník, 5 bronz. pukliček, 5 keramických nádob. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1.

Hrob 7

Obdélná hrobová jáma 2,4 x 1,7 m byla hluboká 0,15 m. Hrob obsahoval kostrový a žárový pohřeb, stáří muže 20 let. **Jantar:** 1 jantarový korálek (ztracen). **Další nálezy:** 2 bronz. náramky, želez. nůž, 2 bronz. harfovité spony, 11 keramických nádob. **Dat.:** Ha D1.

Hrob 60

Hrobová jáma částečně zničená 1,45 x 0,7 m, hloubka 0,2 m. Hrob obsahoval žárový pohřeb, pohlaví a věk nelze určit. **Jantar:** 1 jantarový korálek o průměru 5 mm. **Další nálezy:** 5 bronz. a 2 skleněné korálky, 7 keramických nádob. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1.

Hrob 109

Obdélná hrobová jáma 2,5 x 1,9 m byla hluboká 0,15 m. Hrob obsahoval kostrový pohřeb muže, stáří 40–50 let. **Jantar:** 1 jantarový korálek. **Další nálezy:** 1 bronzový náramek, 3 jehlice s labuřkovitým krčkem, 3 fragm. želez. háčků, 1 želez. nůž, 12 keramických nádob. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1.

Hrob 111 a 117

A. Štrof (*1995, 204–205, Abb. 1–2*) sice uvádí z těchto hrobů jantarové nálezy, které ale nejsou jmenovány v nálezové zprávě a revize M. Golce (*Golec 2005a*) je nepotvrdila. **Lit.:** *Štrof 1995, 204–205, Abb. 1–2; Golec 2005a, 141–279.*

37. Slavkov u Brna, okr. Vyškov (obr. 13: 37)

Pohřebiště situované na mírně vyvýšené sprašové návěži 220 m n. m. zachytil chranný výzkum v letech 2000–2001.

Hrob H1

Hrobová jáma obdélného tvaru 1,88 x 2,2 m byla hluboká 0,4 m a skrývala pod kamenným závalem kostrový pohřeb. **Jantar:** 1 celý a zlomky dalších drobných jantarových korálků kotoučovitěho tvaru (*obr. 7: 1–10*), průměr 6 mm. Dalších 5 celých jantarových korálků a 2 zlomky nalezeno při laboratorním zpracování opaskové garnitury. Jantar byl zřejmě společně se skleněnými korálky součástí náhrdelníku a částečně byl aplikován i na vybíjený pás. **Další nálezy:** součástí pásové garnitury (bronzové pukličky, železná pásová zápona, bronzový terčík), fragmenty ze dvou železných harfovitých spon, fragment železného nože, 5 železných zlomků, 9 skleněných korálků, úštěp z rohovce, 11 keramických nádob, zvířecí skelet, lidský skelet, kremace z nádoby 16. **Dat.:** Ha D1. **Lit.:** *Dobisíková — Geisler et al. 2010, 60, 66, 90, obr. 10; 11; 13: 1–4C, 8a, b, 9a; 27.*

14.1.4. Nálezy jantaru ze sídlišť Ha C – Ha D1 na Moravě (M. Chytráček, M. Golec)**14.1.4.1. Střední a severní Morava, Slezsko (halštatské období kultury lužických popelnicových polí – platěnická kultura)****38. Dětkovice, okr. Prostějov (obr. 13: 38)**

Sídliště v poloze „Sibíř“.

Zásobní jáma 501

Jantar: 1 jantarový korálek. **Lit.:** *Přichystal 2007, 210.*

39. Kralice na Hané, okr. Prostějov (obr. 13: 39)

Sídliště v poloze „Kralický háj“ zaujímal plochu 500 x 350 m, osada byla součástí větší aglomerace. Inventář dvou sídlištních objektů dokládá místní výrobu jantarových ozdob.¹⁶ Předběžně se předpokládá kontinuální osídlení od mladšího stupně KLPP až po pozdní halštatský stupeň.

Obj. 708

Nepravdělná oválná sídlištní jáma. **Jantar:** 89 kusů jantaru o hmotnosti 6,63 g. V patnácti případech šlo o klasifikovatelné výrobky, polotovary nebo jejich zlomky: 1 hotový korálek, 6 polotovarů korálků, 8 zmetků poškozených při vrtání otvoru (*obr. 6: 46–55*). Zbytek jsou různé veliké úštěpy, případně neopracovaná surovina: 74 úštěpů či kusů suroviny. Analýza jantaru (M. Prostějov, inv. č. 185666) provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Dat.:** halštatské období KLPP, průběh stupně Ha D, nejspíše rozmezí mladšího až počátku pozdní halštatského období KLPP (Ha D1–D1/2).

Obj. 2669

Oválná sídlištní jáma je pravděpodobně současná s předchozím celkem. **Jantar:** Ve výplni nalezeno několik tisíc kusů jantaru o cel-

¹⁶ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme panu P. Fojtíkovi.

kové hmotnosti 202,64 g. V 372 případech šlo o klasifikovatelné výrobky, polotovary či jejich zlomky a produkční odpad: 6 hotových korálků, 167 polotovarů, 196 zmetků poškozených při vrtní otvory, 1 vývrtek (obr. 6: 1–45). Zbytek zastupují různě velké úštěpy, příp. neopracovaná surovina: několik tisíc úštěpů či kusů suroviny. Analýza jantaru (M. Prostějov, inv. č. 188424) provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** pravděpodobně Ha D1–D1/2.

Z obou sídlištních objektů bylo získáno celkem 209,27 g jantaru. Většina klasifikovatelných jantarových předmětů v Kralicích na Hané představuje drobné korálky o průměru od 3,6 do 13,5 mm a výšce od 1,5 do 9 mm. Mezi korálky převažují symetrické či asymetrické čočkovité a bochníčkovité tvary (obr. 6: 14, 16, 19, 25, 26, 29) výraznější jsou zastoupeny ještě oválné plošně stlačené tvary (obr. 6: 8, 12, 20–21, 23–24, 30, 32–34, 36–37, 50–51), vzácněji i diskovité tvary (obr. 6: 22, 41). Vyšší válcovité korálky reprezentují 2 polotovary a 4 zmetky, doložen je 1 rozpracovaný vřetenovitý korálek. Paralely jsou známé z Býčí skály (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 56, Taf. 80: 267) a z pohřebiště v Hallstattu. Doložen je také zlomek kónického a patrně nízkého válcovitého jantarového předmětu s mírně kónickými podstavami a podélným provrtem (Přichystal 2007, obr. 5: 43, 44). Jednalo se o část malého kotoučku nebo kroužku s podélnými otvory, podobné nálezy jsou známé z pohřebiště v Hallstattu. Objekt 708 a 2669 lze s jistotou zařadit do halštatského období KLPP. Není zcela jasné, zda představují pozůstatky regulérních dílen. Celek 708 by snad s ohledem na množství nalezeného materiálu bylo možno klasifikovat jako zpracovatelské místo, kde výroba probíhala jednorázově či jen sporadicky. Je třeba počítat se značnou mobilitou podobných řemeslníků. Oba objekty jsou v halštatském období KLPP na Moravě zatím naprosto unikátní. Nejbližší srovnatelné celky pochází ze sídlišť jižněji položené horákovské kultury. **Lit.:** Přichystal 2007, 210–223.

40. Prostějov-Čechůvky, okr. Prostějov (obr. 13: 40)

Sídliště v poloze „Kopaniny“. Záchraný výzkum na stavbě obchvatu zde proběhl v roce 2004.

Obj. K 2650

V areálu sídliště byl odkryt v malé jamce depot pěti bronzových náramků i většího počtu jantarových a perleťových korálků. **Jantar:** více než 79 jantarových korálků a převažují oválné tvary (obr. 20). Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). Uloženo: M. Prostějov. **Další nálezy:** plochá perleťová kolečka, 5 bronzových náramků (obr. 20). **Lit.:** Přichystal — Kos 2006, 50, 258–259; Šmíd 2005, 249, 264; Čížmář — Čížmářová 2014, 53.

41. Velké Hoštice, okr. Opava (obr. 12: 41)

Poloha „Za humny“.

Chata 6

Částečně zahloubená chata. **Jantar:** zlomek jantarového korálku. **Lit.:** Janák 1984, 88.

14.1.4.2. Jižní Morava (horákovská kultura)

42. Brno-Ivanovice, okr. Brno-město (obr. 13: 42)

Při rozsáhlém záchraném výzkumu v roce 2010 bylo v poloze „Na Dílech“ prozkoumáno 490 sídlištních objektů. Vrchol osídlení zde kulminoval v horákovské kultuře a jádro sídliště tvořily jak nadzemní stavby kulové konstrukce, tak zahloubené chaty. Mezi nimi byly rozptýleny zásobní, exploatační a další funkčně blíže neurčitelné jámy. Z výplně jednotlivých objektů se podařilo získat doklady o zpracování barevných kovů (kus ztracené formy) a o výrobě jantarových ozdob. Pochází odtud jantarová surovina i hotové výrobky. **Lit.:** Přichystal 2011a, 207–208; 2011b, 23; Zeman 2015, 224.

43. Brno-Obřany, okr. Brno-město (obr. 13: 43)

Opevněné výšinné sídliště. V poloze na „Domovních“ uvnitř opevněného areálu prozkoumán obj. XLV oválného půdorysu s popelovitou výplní a hl. 2 m. **Jantar:** Fragment obloukovité spony (obr. 8:

10). Podle F. Adámka (Adámek 1961, 50, tab. XXVII: 3) se jednalo o větší bronz. sponu (d. 11 cm) s jednoduchým vinutím a patkou zdobenou kostěným válečkem a kroužkem; spona měla mít mohutný lučič vyřezaný z oranžového jantaru. Na dochovaném fragmentu je zachován pouze kostěný váleček a kroužek. **Další nálezy:** Mazanice, lidská spodní čelist. **Dat.:** Ha C1a (8. stol. př. Kr.). **Lit.:** Adámek 1961, 50, tab. XXVII: 3; Říhovský 1993, 83–84, Taf. 14: 131; Mrázek 1996, 69–70, obr. 47).

44. Brno-Řečkovice, okr. Brno-město (obr. 13: 44)

Sídliště na JV svahu návrší v trati „Díly“, 310 m n. m., zkoumané při záchraném výzkumu v roce 1953 (Tichý 1969). Nadzemní konstrukce zde nebyly zachyceny a nálezy pocházejí ze zahloubených jam, které byly součástí rozsáhlejšího sídliště. Doloženo zpracování jantaru, výzkum přinesl i doklady bronzové metalurgie. Čtyři zahloubené objekty poskytly ztracené formy k lití, fragment dyzny a další metalurgické potřeby (Zeman 2015, 43). Téměř ve všech z celkem 23 prozkoumaných jam byly zjištěny vedle celých nebo poškozených jantarových ozdob i jejich polotovary a zlomky suroviny, dna objektů silně prostupovala zaslapaná drobná drť z jantaru.

Jáma I

Zahloubená chata nepravidelného obdélníkového tvaru (225 x 260 cm, hl. 80 cm) se zakulacenými rohy, ve dně tři kulové jámy. **Jantar:** fragmenty drobných nízkých válcovitých korálků, polovina vyššího válcovitého korálku, výška 6,5 mm, průměr 7 mm. Jantarová surovina. Uloženo: MZM Brno, inv. č. 105U-01730/55. **Další nálezy:** keramika, hliněné přesleny, hliněná plastika ptáka, mazanice, uhlíky zvířecí kosti (Tichý 1969, 168–169, tab. I: 1).

Jáma III

Sídlištní jáma nepravidelného obdélníkového tvaru (320 x 300 cm, hl. 180–210 cm) se zakulacenými rohy je interpretována jako výrobní objekt, jantar se nalezl na dně. Ve východní části jámy odkryt velký blok mazanice kruhového půdorysu, který je interpretován jako zbytek pece používaný při tavení železné rudy nebo při výrobě bronzů. **Jantar:** válcovité korálky o výšce 4,8 mm, 5 mm, 4 mm, 4,8 mm, 4,2 mm, průměry 8,2 mm, 9,4 mm, 6 mm, 9,5 mm, 7,6 mm, 9 mm. Průměr otvorů 2 mm. Jantarová surovina se stopami opracování. Uloženo: MZM Brno, inv. č. 105U-01766/55, 105U-01767, 01787, 01789, 01809, 01811. **Další nálezy:** fragmenty hliněných ztracených forem, hliněné lžice, přesleny, hliněný váleček, 2 hliněné osmicípé hvězdicovité závěsky se dvěma otvory, keramika, kostěná obdélníková ploténka z rukojeti, 2 kostěná sídla, 1 kostěná jehla, kostěná hladidla, vřetenovitý železný předmět, fragment železného kroužku, železné sídlo, zlomky bronzových kroužků, zlomky bronzových plíšků, štípaná industrie, zvířecí kosti, mazanice, uhlíky, struska (Tichý 1969, 169–172, 175, obr. 5; tab. I: 2–7).

Jáma IV

Sídlištní jáma ledvinovitého tvaru (460 x 400 cm, hl. 100 cm) je interpretována jako výrobní objekt. Jantar se nalezl ve výklenku stěny jámy. Vrstva mazanice mocná 65 cm je interpretována jako pozůstatek pece, která se používala při tavení železné rudy nebo při výrobě bronzů. **Jantar:** větší zlomky jantaru. **Další nálezy:** 20 zlomků ztracené formy, železný hrotitý předmět, bronzová tyčinka, keramika, kamenné rtidlo, zvířecí kosti, fragm. říční škeble, uhlíky, struska (Tichý 1969, 172–174).

Jáma VII

Oválný tvar. **Jantar:** polovina kulovitěho korálku, výška 9 mm, průměr 10 mm. Zlomky jantarové suroviny. Uloženo: MZM Brno, inv. č. 105U-01920/55, 105U-01922/55. **Další nálezy:** nálevoovitá část ztracené formy (Tichý 1969, 174).

Jáma XV

Sídlištní jáma nepravidelně oválného tvaru (310 x 220 cm, hl. 37 cm). **Jantar:** Oválný korálek, výška 7 mm, průměr 9 mm. Uloženo: MZM Brno, inv. č. 105U-01941/55. **Další nálezy:** jehlancovitě závaží, keramika, zvířecí kosti, uhlíky (Tichý 1969, 174–175). **Dat.:** Ha C. **Lit.:** Tichý 1969; Mrázek 1996, 81; Nekvasil 1993a, 342; Zeman 2015, 43–44.

45. Bulhary, okr. Břeclav (obr. 12: 45)

V cihelně zachyceno velké sídliště staršího a klasického stupně horákovské kultury s nálezy jantaru. **Lit.:** Podborský 1972; Mrázek 1996, 83.

46. Jaroměřice nad Rokytkou, okr. Třebíč (obr. 12: 46)

Výšinné sídliště v poloze „Hradisko“ s nálezy jantaru lze řadit do klasického a pozdního stupně s nálezy jantaru. **Lit.:** *Podborský 1972; Mrázek 1996*, 83.

47. Kuřim, okr. Brno-venkov (obr. 13: 47)

Sídliště zachycené při záchranném výzkumu v roce 1995 v poloze „Pod Toskou“ v nadmořské výšce kolem 300 m leží na mírném JV svahu spadajícím k říčce Kuřimce. Prozkoumáno bylo celkem 256 kúlových jam a 24 větších zahloubených objektů horákovské kultury, rozlišit lze 12 staveb nadzemní kúlové konstrukce. Základové žlaby nadzemního palisádového ohrazení vymezovaly a přehrazovaly sídliště na několik jednotlivých částí. V severní části palisádou obklopené sídelní aglomerace odkryt menší oválný prostor rondelového ohrazení. Jantar se našel ve větších objektech 1, 2, 3, 9, 12, 27, 28 a 43, které v sekundárním využití sloužily jako odpadní jámy (*Zeman 2015*, 25, 98, 124, obr. 43). Z osmi objektů a kulturní vrstvy bylo získáno celkem 184 kusů jantaru¹⁷ o celkové hmotnosti 66,73 g. Kromě zlomků suroviny (obr. 15: 1–13, 15–18) i drobných úštěpů jsou zde zastoupeny polotovary a celé výrobky (obr. 6: 56–76).

Obj. 1

Zásobní jáma. **Jantar:** surovina jantaru (8 x 8 x 5 mm). Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*).

Obj. 2

Součást zahloubené chaty obdélného půdorysu (180 x 200 cm, hl. 110 cm). **Jantar:** hotový výrobek korálku (0,34 g) a surovina jantaru 19 x 9 x 9 mm. Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** keramika, mazanice, 2 přesleny, 2 kamenná drtidla, brousek, kosti.

Obj. 3

Zásobní jáma mísovitého tvaru. **Jantar:** Větší kus jantaru (13 x 8 x 6 mm), který byl zřejmě upevněn na bronzové jehlici (9 x 0,35 cm) s labuřkovitě prohnutou hlavíci (obr. 6: 63; 15: 14). Fragment jantaru s otvorem o průměru 2 mm se našel poblíž jehlice. Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** zlomek ztracené formy na odlévání bronzového kroužku.

Obj. 9

Sídlištní jáma typu zemnice oválného půdorysu (200 x 380 cm, hl. 90 cm) s kamennou destrukcí topeniště. **Jantar:** hotový jantarový korálek (7 x 4 x 3 mm), (obr. 6: 72) a jantarová surovina (8 x 6 x 6 mm). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** malé zlomky ztracených forem, slitek bronzoviny na zlomku keramické misky, keramika, kosti.

Obj. 12

Zásobní jáma mísovitého tvaru. **Jantar:** surovina jantaru (7 x 5 x 3 mm). Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** 1 bronzová jehla s ouškem, 4 mazanicové kusy ze vstupního otvoru pece, malé zlomky ztracených forem, 5 kamenných drtelid a zlomek zrnůterky.

Obj. 27

Zahloubená chata oválného (350 x 450 cm, hl. 85 cm) půdorysu související s výrobou. Surovina jantaru i artefakty se do objektu dostaly jako odpadní materiál z poblíž fungující dílny. 25 % jantarových nálezů ze sídliště reprezentuje výplň tohoto objektu (*Kovářiková 2007; Zeman 2015*, 96–99). **Jantar:** nalezen hotový výrobek válcovitého jantarového korálku (obr. 6: 64), (9 x 6 x 5 mm) a polotovar rourkovitého neprovrtného korálku (obr. 6: 65) kruhového průřezu (17 x 5 mm). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** Zlomky ztracených forem na odlévání bronzového kruhového šperku, 1 bronzový kroužek, 1 železné šídlo, 1 železná jehlice, 1 dvojdílná forma kapkovitého tvaru k odlévání

minimálně 3 bronzových kroužků, keramika, mazanice, tkalcovské závaží, 1 kamenné drtidlo, 2 brousky, polotovar kamenné sekery, neopracovaný křišťál, mazanice s otiskem prutu a vápennou omítkou, zlomky kravských rohů.

Obj. 28

Zahloubená chata kruhového půdorysu (550/430 cm, 560/440 cm, hl. 130 cm), interpretovaná jako dílna zabývající se opracováním jantaru a výrobou bronzů, měla tři kúlové jámy po obvodu, čtyři v zahloubené části. **Jantar:** nálezy jantaru se koncentrovaly u dna chaty i v zásypaných vrstvách. Zachycen je zde celý výrobní postup opracování jantarové suroviny až k plně dokončeným předmětům. Jantarové korálky byly nejprve nahrubo upraveny do vybraného tvaru obdélníku, trojúhelníku či oválu, poté byly provrtány a teprve nakonec finalizovány broušením či leštěním (*Čížmář Z. 1995*, 219, 230, Abb. 2). 75 % jantarových nálezů ze sídliště reprezentuje výplň tohoto objektu. *Z. Kovářiková (2007)* uvádí 67,5 g a 197–202 kusů jantaru, z toho 14 jantarových předmětů reprezentuje nedopracovaný polotovar, 5 hotových korálů a na zbytku nebyly zjištěny stopy po opracování, ale jsou chápány jako zbytky a odpad. Z jantaru nalezeny surové kusy až do velikosti 50 mm (obr. 6: 73–76), z polotovarů jsou to malé kotouče válcovité nebo pravouhlé, doložen je také miniaturní vývrtek (obr. 6: 56–62, 66–71). Hotové předměty reprezentují velké jantarové korálky. Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** 1 dyzna se stopami oxidu mědi, 2 slitky bronzoviny, struska, 1 skleněný korálek s jádrem ze steatitu, 2 hliněná ozubená kolečka se dvěma otvory, špička železného nože, 1 železný kroužek, 1 železný fragment, 1 kamenný brousek, polotovar kamenné sekery, zvířecí kosti, přepálená mazanice z destrukce pece.

Obj. 43

Sídlištní jáma oválného půdorysu, mělce zahloubená, nevýrobní objekt. **Jantar:** surovina jantaru (12 x 7 x 6,5 mm). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** 1 železný hřeb, 1 železný plochý předmět s otvorem pro nýt, fragmenty ztracených forem. Uloženo: MZM Brno. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** *Čížmář 1995; 1998; 1999; Kovářiková 2007; Zeman 2015*, 96–99.

48. Podivín, okr. Břeclav (obr. 12: 48)

Sídliště v poloze „Kopec“ s nálezy jantaru je řazené do staršího a klasického stupně. **Lit.:** *Podborský 1972; Mrázek 1996*, 83.

14.1.5. Nálezy jantaru z depotů a jeskyní**Ha C – Ha D1 na Moravě Moravě (M. Golec)****14.1.5.1. Střední a severní Morava, Slezsko (halštatské období kultury lužických popelnicových polí – platěnická kultura)****49. Pavlovice, okr. Vyškov (obr. 13: 49)**

V poloze „Ve žlebčích“ byl v roce 1958 porušen soubor nálezů při lesních pracích. Předměty byly umístěny v keramické míse se zataženým ústím. Depot se našel v zalesněném terénu, na okraji severního svahu hřebene v místě terasové úpravy v nadmořské výšce 390 m. **Jantar:** 3 jantarové korálky, 2 čočkovitého a 1 bochníčkovitého tvaru (obr. 7: 46–48). Průměr 8–10,5 mm. Uloženo: MZM Brno, inv. č. 179366–179368. **Další nálezy:** Keramická mísa se zataženým ústím, bronzový kruhový „kardiofylax“, 2 bronzové závěsky antropomorfního tvaru, bronzový závěsek trojúhelníkovitého tvaru, bronzový lichoběžníkový závěsek, bronzový prolamovaný trojúhelníkový závěsek, 5 bronzových brýlovitých závěsků, 8 bronzových křížových průvleček, 9 bronzových dvojkónických závěsků, 24 lichoběžníkovité plechové závěsky bez výzdoby, 24 lichoběžníkovité plechové závěsky zdobené liniemi vybíjených důlků, 3 bronzové lichoběžníkovité plechové závěsky s očky, 50 větších bronzových kroužků, cca 15 000 malých bronzových kroužků, 10 korálků ze zeleného skla, drobný korálek s plochým tělem ze zeleného skla. **Dat.:** Ha D1, průběh první poloviny 6. století př. Kr. **Lit.:** *Čížmář – Čížmářová 2014*, 38, 44–45, obr. 7: 21, 23–24.

¹⁷ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. K. Sovové.

40. Prostějov-Čechůvky, okr. Prostějov (obr. 13: 40)

Sídlíště v poloze „Kopaniny“. Záchraný výzkum na stavbě obchvatu zde proběhl v roce 2004.

Obj. K 2650

V areálu sídlíště byl odkryt v malé jamce depot pěti bronzových náramků i většího počtu jantarových a perleťových korálků. **Jantar:** více než 79 jantarových korálků. Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). Uloženo: M. Prostějov. **Další nálezy:** plochá perleťová kolečka, 5 bronzových náramků. **Dat.:** Ha D1 – Ha D1/2. **Lit.:** Přichystal — Kos 2006, 50, 258–259; Šmíd 2005, 249, 264; Čížmář — Čížmářová 2014, 53.

50. Provodov, okr. Zlín (obr. 12: 50)

Hradiště „Rýsov“ se nachází na horském hřbetu v nadmořské výšce 540 m a má rozlohu 1,5 ha. V roce 1979 z lokality získán materiál, který umožnil datování do slezské fáze lužických popelnicových polí, platénické kultury a do laténské období. V roce 2012 získalo Moravské zemské muzeum v Brně do svých sbírek depot bronzových, skleněných, jantarových a kostěných předmětů, nalezený údajně v prostoru hradiště „Rýsov“ u Provodova. Bližší nálezy okolností nejsou známy. **Jantar:** 32 jantarových korálků oválných, kotoučovitých, bochníčkových a čokovitých tvarů, 1 oblé profilovaný kroužek s oběžným žebříkem (obr. 7: 11–43), průměr se pohybuje mezi 3,5–11,5 mm. Uloženo: MZM Brno, inv. č. 168.956. **Další nálezy:** 8 bronzových náramků, 20 skleněných kulovitých na pólech zploštělých korálků, 9 drobných kroužkových skleněných korálků. **Lit.:** Čížmář — Čížmářová 2014, 49, obr. 9: 10–29; 10: 1–10, 20–22).

51. Šarovy, okr. Zlín (obr. 12: 51)

V roce 1890 vykopáno na poli v místě bývalého lesa „Hluboček“ množství jantarových korálků a asi za rok byla v tomtéž místě nalezena mísa přikrytá pokličkou, která byla naplněná bronzovými žebrovanými náramky. Některé zprávy uvádějí, že se korálky a náramky našly současně. Z depotu se zachovaly pouze 2 bronzové náramky. **Lit.:** Schráníl 1928, 197; Hrala — Plesl 1989, 219; Přichystal 2007, 209; Mrázek 1996, 84; Červinka 1902, 256; Dohnal 1977.

14.1.5.2. Jižní Morava (horákovská kultura)

52. Habrůvka - Býčí skála, okr. Blansko (obr. 13: 52)

Jeskyně Býčí skála se nachází ve Křtinském údolí poblíž Josefova. V roce 1872 byl ve vstupní hale tzv. Předsíní vyzvednut H. Wankelem rozsáhlý soubor halštatských předmětů, lidských a zvířecích koster. Komplikovaná nálezová situace odpovídá obětišti s více vnitřními funkcemi: hromadění artefaktů a naturfaktů, výrobní aktivity a pohřby lidí. **Jantar:** Soubor obsahoval 1800 jantarových korálků a kroužků různé velikosti (obr. 14: 1–17), korálky měly především kulovité (1280 ks), diskovité, kotoučkovité (527 ks) a válcovité (5 ks) tvary. Soubory jantarových korálků původně tvořily jednotlivé soubory (náhrdelníky), které doplňovaly závěsky a jantarové (obr. 7: 89–91; 14: 17) i kostěné vícenásobné rozdělovače. V roce 2007 získal M. Golec při proplavování sedimentů z Předsíně 1 ks jantarové suroviny a 1 ks polotovaru korálku (obr. 6: 77–78; 14: 13–14). Analýza jantaru provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** Soubor předmětů je abnormálně bohatý a obsahoval v podstatě plejádu předmětů, které známe jak ze sídlíšť všech typů a bohatých hrobů. Šlo o vozy, zbraně, výrobní předměty, šperky a předměty ze zlata, bronzu, železa, jantaru, skla, švartny, kosti a kamene. Velké množství keramiky se zbytky potravy. Dále předměty z organických hmot, jako části vozu, rohože, ošatky, košíky, přízi a látky. **Dat.:** Nejde o jednorázový celek, ale postupně ukládání nálezů, čemuž odpovídá i datace. Největší část nálezů odpovídá stupňům Ha D1 – Ha D2. Uloženo: Naturhistorisches Museum Wien. **Lit.:** Nekvasil 1993c; Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 56, Taf. 79–80; Golec 2015, 141–142, obr. VIII: 51.

14.2. Nálezy jantaru Ha C – Ha D1 ve Slovenské republice (M. Chytráček)**14.2.1. Nálezy jantaru z hrobů Ha C – Ha D1 na Slovensku (M. Chytráček)**

14.2.1.1. Kalenderberská kultura

53. Špačince, okr. Trnava (obr. 12: 53)

Žárové pohřebiště situované na mírné vyvýšenině podél Krupanského potoka. Při těžbě hlíny a stavbě domů zničeno 80 % plochy pohřebiště z mladší doby halštatské. Celkem bylo prozkoumáno 6 hrobů.

Hrob 2

Hrobová jáma obdélného tvaru 120 x 90 cm, hl. 95 cm. Zlomky přepálených kostiček se nacházely po celém dně hrobu společně sse zuhelnatělým dřevem z dubu. Několik přepálených kostiček bylo i ve dvou keramických nádobách ale jejich malý počet vylučuje funkci popelnic. Zvířecí kosti a kovový inventář se nacházel mezi nádobami. **Jantar:** Fragmety obloukové bronzové spony s organickou vložkou na drátěném lučíku (obr. 10: 9). Z organické vložky se zachovaly jen dva kostěné válcovité krajní korálky a jeden kostěný prstenec. Spony tohoto typu mají na lučíku nasunuty kostěné prstence svírající jantarový segment umístěný ve střední části lučíku. Jantar se v tomto případě nedochoval. **Další nálezy:** 14 keramických nádob, 2 železné nože, zvířecí kosti. **Dat.:** kalenderberská kultura, počáteční fáze Ha C. **Lit.:** Pichlerová 1963, 116, 119–120, obr. 5; 7; Novotná Mária 2001, 67, Taf. 17: 156; Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 110, fig. 3: 5.

14.2.1.2. Severovýchodní skupina vekerzugské kultury

54. Ždaňa, okr. Košice (obr. 12: 54)

Pohřebiště situované v poloze Doboky na návrší 210–220 m n. m., jehož západní část pozvolně klesá k břehu Hornádu a jižní ke korytu Tureckého potoka.

Na ploše 650 m² bylo v letech 2004–2008 prozkoumáno 54 žárových hrobů z doby halštatské. Jantarové korálky obsahovaly jen hroby s kamennou konstrukcí. Hroby z pohřebiště Ždaňa - Doboky patří do rámce mladšího horizontu pohřebišť stupně Ha C2 – Ha D1/2. V absolutní chronologii odpovídají poslední třetině 7. až začátku 2. poloviny 6. stol. př. Kr. (Miroššayová 2015, 65).

Hrob 5/05

Žárový pohřeb ženy v obdélné jámě 2 x 3,10 m s kamennou konstrukcí, orientace V–Z. Ve východní části jámy stála popelnice, kolem ní přepálené kosti a milodary. **Jantar:** 146 celých jantarových korálků kotoučovitých, válcovitých, oválných a dvojkónických tvarů (obr. 10: 26–28). Velikost dvojkónického korálku 9 x 13 mm, nepravidelného válcovitého 16 x 14 mm, průměr kotoučovitého korálku 11 mm, výška korálků se pohybovala od 4 mm do 11 mm. Hrob obsahoval neidentifikovaný počet dalších jantarových korálků ve zlomcích (Miroššayová 2015, 33–35, 68–69, tabula 2; tab. V: 1, 2, 6; XXXIX: 11). **Další nálezy:** 13 skleněných korálků, 2 bronzové náramky, 1 bronzový závěsek, 4 železné jehlice s hlavicí stočenou do očka, 1 železná tyčinka, 2 železné kroužky, 1 bronzový kroužek, 1 bronzový slitek, 1 přeslen, 5 keramických nádob, střepey pravděpodobně ze tří dalších nádob, kalcinované kosti, zuby (Miroššayová 2010, 246, obr. 5: 1; 2015, 68–69). **Dat.:** Ha D1, závěr 7. – 1. polovina 6. stol. př. Kr. (Miroššayová 2015, 65).

Hrob 15/06

Žárový pohřeb v obdélné jámě 3,25 x 2,20 m s kamennou konstrukcí, orientace SZ–JV. Milodary uloženy mezi kamennou výplní hrobu i na jeho dně spolu s přepálenými kostmi. **Jantar:** 60 jantarových korálků (obr. 10: 20) kotoučovitých, oválných, válcovitých, kulovitých a nepravidelných tvarů (Miroššayová 2015, 74, tab. XIV: 8). **Další nálezy:** 4 skleněné korálky, 3 přesleny, 1 železná tyčinka, 2 železné předměty, 1 bronzový náramek, 12 keramických nádob, střepey z dalších nádob, uhlíky, kalcinované kosti. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1, polovina 7. až první třetina 6. stol. př. Kr. (Miroššayová 2015, 65).

Hrob 16/06

Obdélná jáma 1,10 x 2,25 m s kamennou konstrukcí vyplněná kameny, orientace SZ–JV. Na dně jámy milodary a uhlíky, antropologický materiál nezjištěn. **Jantar:** 1 jantarový korálek asymetrického dvojkónického tvaru (*obr. 10: 25*), průměr 10 mm, max. výška 7 mm (*Miroššayová 2015*, 75, tab. XVI: 3). **Další nálezy:** 2 železné náramky, 1 železný předmět, 2 keramické nádoby, uhlíky.

Hrob 18/06

Žárový pohřeb v obdélné jámě 0,75 x 1,25 m s kamennou konstrukcí, orientace SZ–JV. **Jantar:** 1 zlomek jantarového korálku, délka 8 mm (*Miroššayová 2015*, 75). **Další nálezy:** 1 železná tyčinka snad z jehlice, střep z keramické nádoby, uhlíky, kalcinované kosti.

Hrob 21/06

Žárový pohřeb zakrytý souvislou vrstvou kamenů o rozměrech 3 x 4 m, orientace SZ–JV. **Jantar:** 1 větší kuželovitý jantarový korálek dvojkónického asymetrického tvaru (*obr. 10: 24*), 2 malé kotoučovitě korálky z jantaru, drobné nerekonstruovatelné zlomky jantaru (*Miroššayová 2015*, 77, tab. XIX: 4–6). **Další nálezy:** 10 keramických nádob 5 skleněných korálků, 1 železný náramek, 2 železné nože, 1 železný sekeromlat, 1 železný hrot, 2 železné hroty kopí, 1 zlomek železného předmětu, kalcinované kosti. **Dat.:** Ha D1, závěr 7. až 1. polovina 6. stol. př. Kr. (*Miroššayová 2015*, 65).

Hrob 32/07

Obdélná hrobová jáma s kamennou konstrukcí a vyplněná kameny, orientace SZ–JV. Na dně v SZ polovině hrobu ležely j. korálky. **Jantar:** 70 celých j. korálků kulovitých, oválných, kotoučovitých a válcovitých tvarů (*obr. 10: 19*), průměr 5–6 mm, výška 2–3 mm. Zlomky jantarových korálků (*Miroššayová 2015*, 80, tab. XXVI: 1). **Další nálezy:** 5 keramických nádob, 2 železné náramky, 5 keramických nádob, úlomky zubních korunek.

Hrob 37/08

Obdélná jáma 0,9 x 2,2 m s kamennou konstrukcí. Kalcinované kosti ani keramika se nenašly. **Jantar:** 3 jantarové korálky (*obr. 10: 21–23*), 2 jsou kotoučovitě, průměr 6,5–7 mm, výška 2–2,5 mm; 1 má oválný zploštělý tvar, průměr 6 mm, výška 3,5 mm (*Miroššayová 2015*, 82, tab. XXVIII: 7–9). **Další nálezy:** 1 železný náramek, 1 železný předmět, 1 přeslen.

Hrob 40/08

Žárový pohřeb v obdélné jámě 2,68 x 1,15 m s kamennou konstrukcí a vydlážděným dnem, orientace SZ–JV. Shluk přepálených kostiček v Z polovině hrobu, vedle nich ležely kovové mildary a jantarové korálky. **Jantar:** 9 jantarových korálků diskovitěho, kotoučovitěho a válcovitěho a oválného tvaru (*obr. 10: 10–18*). Průměr se pohybuje mezi 5–15 mm, výška 3–6,5 mm (*Miroššayová 2015*, 83, tab. XXX: 5–13). **Další nálezy:** 4 keramické nádoby, 2 skleněné korálky, 1 bronzový korálek, 3 železné náramky a zlomek z dalšího, železný nůž, 2 stříbrné hřebíkovité záušnice, pískovcová podložka. **Dat.:** Ha D1/2 (*Miroššayová 2015*, 65). **Lit.:** *Miroššayová 2010; 2015*.

Fragment jantarového závěsku (*obr. 19: 2*) se našel při sběru v areálu orbou narušovaného pohřebiště (*Miroššayová 2015*, tab. XXXV: 2; XXXIX: 10).

14.2.2. Nálezy jantaru ze sídlišť Ha C – Ha D1 na Slovensku (*M. Chytráček*)

14.2.2.1. Lužická kultura

55. Vršatské Podhradie, okr. Ilava (*obr. 12: 55*)

Na výšinném sídlišti z vývoje lužických popelnicových polí v době halštatské se našel kus neopracovaného jantaru. **Lit.:** *Eisner 1933*, 157; *Hrala — Plesl 1989*, 216.

14.2.2.2. Kalenderberská kultura

56. Smolenice, okr. Trnava (*obr. 12: 56*)

Hradiště situované na vrchu Molpír, výběžku Malých Karpat, má rozlohu 12 ha. Kamenné hradby členily opevněnou plochu na tři

části, na dvě předhradí a akropoli umístěnou na nejvyšším místě kopce. Výzkum zde probíhal v letech 1963–1971, sondáže se realizovaly na akropoli i obou předhradích. Místní elita si na akropoli vybudovala nadzemní obdélné domy s kamennou podezdívkou, které většinou přiléhaly delší stěnou k obvodové fortifikaci. Kombinace zbraní, nástrojů a odlévacích tyglíků doložená v některých domech podporuje představu o místních bojovnících – řemeslnících. Působily zde také dvě kamenické dílny zaměřené především na výrobu žernovů. Jedna z dílen patřila podle nálezů k těm, jež lze spojovat s religiózní sférou. Keramické i kovové nálezy dokládají osídlení již v Ha B2–3 a také v Ha C1, ale těžiště osídlení spadá do stupňů Ha C2 – Ha D1. Mocenské centrum prosperovalo ve 2. polovině 7. a v časné 6. stol. (*Stegman-Rajtár 2005b*, 146, Abb. 21–22) př. Kr. a hospodářsko-politická moc jeho obyvatel narůstala prostřednictvím dalekosáhlých kontaktů s vyspělejším jihem. O bojích zde vypovídají ohořelé kamenné zdi opevnění, opuštěné domy s celými nádobami, koncentrace nálezů při únikovém východu i několik stovek bronzových časné skytských trojhranných, dvoj- a trojkřídlyhrotů šípů s tulejkou. Mezi nálezy nechybí ani další časné skytská militaria a šperky (*Studeníková 2012*, 148–156; *Hellmuth 2006*, 22, Taf. 1–22).

Dům 1

Jednodílný dům s pecí o rozměrech 3 x 3 m byl postaven za 2 m širokou kamennou hradbou provázanou s dřevěnou konstrukcí. Z vnějšího líce kamenné hradby vystupuje kruhová věž postavená rovněž z kamenů. U pece se našlo zuhelnatělé obilí, drobné nálezy, hliněný idol a zbytky lidské kostry. **Jantar:** bronzová drátěná oblouková spona (*obr. 10: 7*) s navlečenými dvěma kostěnými a dvěma jantarovými korálky na lučičku (jantarové perly se při zvýšení rozpadly: *Dušek — Dušek 1984*, 60, Taf. 129: 22; *Novotná Mária 2001*, 67, Taf. 17: 157). Spony tohoto druhu jsou běžné na pohřebišti v Hallstattu, ve Slovinsku a v Horní Itálii. Datovány jsou do pozdní fáze Este II a do stupně Ha C2 (*Parzinger — Stegmann-Rajtár 1988*, 166, Abb. 3: 5; *Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 112–113, fig. 2: 6). **Další nálezy:** 33 hliněných přeslenů, 2 hliněné idoly ve tvaru komolého jehlanu, bronzová návlečka, 3 bronzové trojkřídle šípky, 1 bronzová trojboká šipka, železné sídlo, železný drát, 1 kostěná a 5 kamenných hladítek, 2 bronzové náramky, bronzová ločkovitá spona, 2 bronzové dráty, bronzový plech se dvěma nýty, 2 zlomky skleněných korálků, mlecí kámen, struska, 11 rekonstruovaných keramických nádob.

Dům 21

Jednodílný dům s ohništěm o rozměrech 8 x 3 m byl postaven za 2 m širokou kamennou hradbou provázanou s 2 m širokou dřevěnou konstrukcí. Nálezy se koncentrovaly podél stěny domu. **Jantar:** Zlomky jantaru (*Dušek — Dušek 1984*, 73). **Další nálezy:** 35 hliněných přeslenů, 1 kostěný přeslen, zdobená kostěná rukojeť, 11 bronzových trojkřídlyhrotů šipek, 2 železné trojkřídle šípky, 3 bronzové trojkřídle šípky se zpětnými háčky, 1 bronzová trojboká šipka, 1 čtyřhranná kostěná šipka, 1 kostěný hrot, 2 fragmenty kostěných rukojetí, 1 dutá zdobená rukojeť z kosti, část bronzové zdobené rukojeti, bronzová ločkovitá spona, 2 skleněné korálky, 9 kostěných hladítek, fragment železného torovaného udidla, 2 bronzové jehlice, 1 hliněný idol ve tvaru komolého jehlanu, 1 kamenná broušená sekera, 3 železné nože, 1 železné sídlo, železná kotvovitá rukojeť, fragment bronzového zdobení náramku, bronzový drátěný prsten, železný kroužek, vyhlazený kámen s vyhloubenou prohlubní, 1 skleněný korálek, zvířecí kosti, struska, 13 rekonstruovaných keramických nádob.

Dům 24

Dvojdílný dům s ohništěm o rozměrech 8 x 3 m byl postaven za 2 m širokou kamennou hradbou provázanou s 2 m širokou dřevěnou konstrukcí. Nálezy se koncentrovaly kolem ohniště a podél stěny domu. **Jantar:** 1 zlomek jantarového korálku (*Dušek — Dušek 1984*, 78). **Další nálezy:** 1 železný srp, 1 trojboká bronzová šipka, 3 trojkřídle šípky, 23 hliněných přeslenů, 1 skleněný zelený korálek, 1 bronzová ločkovitá spona, 1 fragment zachycovače spony, 4 bronzová kování z přílby, 1 fragment železného meče, 1 hliněný roh, 1 hladítko z kosti, 2 železné fragmenty z uzdy, 1 plochý železný předmět, fragment hliněné lžičky, fragment hliněné ptací figurky, terčík z keramického střepu, 1 skleněný korálek se žlutou inkrustací, 1 bronzová jehlice s vázickovitou hlavicí, kamenné hladítko, 3 bronzové náramky, 2 fragmenty ze železného náramku,

hliněné závaží, 1 bronzový neuzavřený kroužek, 1 železný neuzavřený kroužek, fragment hliněné podložky, 2 keramické tyglíky se zbytky bronzoviny, zvířecí kosti, 8 rekonstruovaných keramických nádob.

Dům 34

Jednodílný dům s ohništěm o rozměrech 9 x 4 m byl postaven za kamennou hradbou. **Jantar:** 1 kloboukovitý závěsek z jantaru¹⁸ (obr. 10: 1; 19: 1) dlouhý 20 mm ve tvaru duté trubičky s malým otvorem na jednom konci, protilehlá strana trubičky se rozšiřuje v plochý kruhový terčík (Dušek — Dušek 1995, 24, Taf. 40: 20; Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 112, fig. 2: 5). **Další nálezy:** 25 hliněných přeslenů, 1 železná trojkřídla šípka, bronzový náramek, bronzový kroužek, mazanice s otisky dřeva, opracovaný kus parohu, 3 železné tyčinky, fragmenty z hliněného závaží, bronzový plech, bronzová lodkovitá spona, hliněný terčík s otvorem, 2 hliněné závěsky, 1 keramická nádoba.

Pec 5

Pec hruskovitého tvaru 1,6 x 1,4 m postavená z plochých vápencových kamenů měla stěny silné 0,3–0,5 m a pec snad původně uzavírala kupolovitá klenba. Ústí pece dosahovalo šířky 0,3 x 0,4 m, vnitřní stěna byla vymazaná hlínou a vypálená. Uvnitř a před pecí nalezeno zuhelnatělé obilí, rozbité keramické nádoby. **Jantar:** 3 korále (obr. 10: 4–6), z nichž dva mají mírně plošně stlačený oválný tvar, jeden je téměř kulovitý (Dušek — Dušek 1984, 22, Taf. 26: 27, 28, 30). **Další nálezy:** 26 hliněných přeslenů, 1 hliněný terčík s otvorem, 1 kostěný přeslen, 3 skleněné korálky, 1 malý železný kroužek, část bronzového předmětu, 4 rekonstruované keramické nádoby.

Brána III

Brána umístěná v hradební linii 4 s kamennou čelní zdí a komorovou dřevěnou konstrukcí byla postavená z velkých kamenů, její šířka dosahovala 3 m, šířka 4 m. Křídla brány tvořily dvě kamenné stavby o rozměrech 3 x 4 m, které plnily také funkci věží. V prostoru brány ve skále patrně dvě souběžné rýhy po kolech vozů v odstupu 1,2 m. Při vnějším levém nároží brány odkryty pod kameny pozůstatky kostry dospělého člověka. **Jantar:** 1 oblý kroužek (obr. 10: 2) prstencovitého tvaru (Dušek — Dušek 1984, 71, Taf. 158: 24). **Další nálezy z prostoru brány:** 2 skleněné korálky, 3 železné listovité šípky s tulejí, 2 bronzové listovité šípky s tulejí, 1 železná šípka s tulejí a jedním křídélkem, 27 bronzových trojkřídých šipek, 7 trojkřídých bronzových šipek se zpětnými háčky, 4 bronzové trojboké šípky, 50 hliněných přeslenů, 2 válcovité hliněné předměty s otvorem, 1 kostěný přeslen, 1 hliněné závaží, zlomky hliněných závaží, 1 bronzová jehlice, 2 fragmenty bronzových jehlic, 1 kostěný zoomorfní předmět, 1 fragment kostěné rukojeti, 1 kostěné kladivo, 6 kostěných šidel, 3 zlomky železných šidel, 1 železná šídla, 1 železná tyčinka, 1 hliněný kotouč se třemi otvory, 4 železné nože, 1 bronzový zachycovač spony, 1 fragment jehly ze spony, 2 bronzové lodkovité spony, 1 bronzový prsten, 1 bronzový slítek, 1 prolamovaný bronzový terčík, 1 bronzový náramek, 1 polovina kamenného kadlubu, 2 kusy struske, zvířecí kosti, 12 rekonstruovaných keramických nádob.

Brána IV

Mezi domy 41 a 42 byla odkryta silně poničená brána z nasucho kladených kamenů, která vedla z akropole do údolí mezi vrchy Molpír a Havranica. Vnitřní šířka brány byla 3,5 m, vnější 4 m. Šířka hradebních křidel se pohybovala mezi 3,5–4 m. Destrukcce brány vytvořila mohutnou vrstvu kamenů. Částečně byly zachovány základy brány, rovněž zuhelnatělá břevna z vnitřní konstrukce brány. Opevnění brány bylo zpevněno dřevěnou obrannou chodbou a věžemi umístěnými po stranách. Nálezy vyzdvížené z prostoru brány jsou interpretovány jako předměty ztracené obyvateli hradiště při útěku (Dušek — Dušek 1995, 37). Plochy před bránou a podél cesty byly nálezy téměř prázdné. **Jantar:** 1 malý oválný korál (obr. 10: 3) plošně stlačeného tvaru, 1 velký plochý jantarový korál (obr. 10: 8) diskovitého tvaru (Dušek — Dušek 1995, 37, Taf. 86: 3, 30). **Další nálezy:** 20 skleněných korálků, 74 hliněných přeslenů, 1 hliněné závaží, 1 hliněný srdcovitý plochý závěsek s otvorem, 1 fragment dutého hliněného předmětu tvaru vodního ptáka, 16 bronzových troj-

křídých šipek se zpětnými háčky, 33 bronzových trojkřídých šipek, 9 bronzových trojbokých šipek, 4 bronzové listovité šípky se zpětnými háčky, 4 bronzové listovité šípky, 1 železná listovitá šípka, 2 železné dvoukřídle šípky s tulejí, 1 železný hrot s tulejí a jedním zpětným háčkem, 1 bronzový závěsek, 1 bronzový řetěz s bronzovým závěskem, 1 bronzový řetěz z propojených kroužků, 2 bronzové trojúhelníkové závěsky spojené bronzovým kroužkem, 2 bronzové trojúhelníkovité závěsky, 1 fragment bronzového trojúhelníkového závěsku, 2 bronzové otevřené kroužky, 1 bronzový plechový závěsek, 1 bronzový terčík osmičkovitého tvaru, 1 fragment bronzového terčíku, 1 bronzový prolamovaný terčík, 8 bronzových lodkovitých spon, 2 bronzové obloukové spony, 2 fragmenty nožek spon, 10 bronzových náramků, 1 fragment bronzové jehlice, 2 jehly ze spon i s vinutím, 2 bronzové tyčinky, 3 bronzové dráty, 1 fragment bronzového plechu, 7 bronzových plechů, 1 fragment kostěného terčíku, 1 kostěný hrot, 1 kostěný hrot z rohu, 1 kostěné hladítko, 1 železné hladítko, 2 železné kroužky, 1 fragment železného terčíku, 4 železné tyčinky, 5 železných rydel, 1 kostěné rydlo, 2 železná šídla, 1 železná sekera s tulejí, 1 fragment železné sekery, 1 železný hrot kopí, 8 železných nožů, 1 železný válcovité kování s nýtem, 1 železný plech, 1 kamenný brousek, 1 kamenná broušená sekyra, 1 fragment kamenné broušené sekery.

Dat.: Ha C1 – Ha D1. **Lit.:** Dušek — Dušek 1984; 1995; Parzinger — Stegmann-Rajtár 1988, 163; Novotná 2001, 67, Taf. 17: 157; Studeníková 2012; Müller 2012, 229, Tab. 36: 16; Stegmann-Rajtár 2005b, 152.

14.2.3. Nálezy jantaru z depotů Ha C – Ha D1 na Slovensku (M. Chytráček)

14.2.3.1. Lužická kultura

57. Sklabinský Podzámok, okr. Martin (obr. 12: 57)

Hradiště situované na temeni vápencového vrchu v poloze Dvoriská a Katova skala v nadmořské výšce 927 m (relativní převýšení 450 m) má rozlohu 3,2 ha. Opevnění není datované, nálezy ze sběrů a drobných sondáží prozrazují opakované využívání polohy. V souboru keramiky lze ojediněle rozpoznat zlomky tenkostěnných nádob z pozdní doby bronzové. Bronzové hroty trojbokých šípů i střel se dvěma křídélky patří k variantám s delší tulejí, které jsou běžné především ve stupni Ha C. Do doby halštatské lze datovat i železnou jehlici a prolamovaný závěsek. Další předměty vyrobené ze železa prozrazují aktivity v časně a střední době laténské.

Na jižním svahu, pod plošinou západního výběžku opevnění se našel bronzový koflík a dva spirálovité nárameníky. Depot lze datovat do staršího stupně kultury středodunajských popelnicových polí.

Druhý depot objevený na úpatí vrcholové plošiny nedaleko severní brány v hloubce 20–25 cm na ploše 15 x 45 cm obsahoval velké množství šperků a ozdob do období Ha C2 – Ha D1. Byly součástí jedné garnitury šperku ženského kroje, jehož původ nalzáme v jihovýchodoalpské oblasti (Pieta — Veličák 2014, 22).

Jednalo se o součásti kombinovaného náhrdelníku vyskytující se v páse dlouhém 37,5 cm. Kombinovaný pektorál tvořily početné jantarové korálky a rozdělovače, bronzové spirálky a mušle kauri. Součástí kombinovaného náhrdelníku byla i harfovité a lodkovitá spona, rovněž dva bronzové kroužky. **Jantar:** 7 jantarových rozdělovačů tyčinkovitého až hranolovitého tvaru o rozměrech 4 x 1 cm; 4,2 x 1,4 cm; 4,1 x 1,4 cm; 4,1 x 0,9 cm; 4 x 0,9 cm; 3,9 x 1,2 cm; 4,2 x 1,4 cm. Šest rozdělovačů má pět otvorů, jeden sedm. Celých jantarových korálků bylo 1613 a desítky jejich zlomků (obr. 9; 19: 3), (9 korálků má průměr 10–15 mm, jejich tvar je plochý kotoučovitý nebo diskovitý, zastoupeny jsou i dvojkónické a soudkovité tvary; 422 korálků o průměru 7–9 mm, jejich tvar je soudkovitý až téměř kulovitý, vzácněji válcovité, dvojkónický a plochý kotoučovitý; 628 korálků o průměru 6–7 mm, jejich tvar je soudkovitý, válcovitý, diskovitý, dvojkónický, prstencovitý až kroužkovitý; 554 korálků o průměru 3,5–5 mm, jejich tvar je soudkovitý, válcovitý, prstencovitý až kroužkovitý; zlomky z desítek převážně drobných jantarových korálků). **Další nálezy v depotu:** 1 harfovité bronzové spona a 2 lodkovité bronzové spony, 4 tyčinkové bronzové

¹⁸ Za laskavé poskytnutí nepublikované fotografie jantarového závěsku děkujeme Dr. S. Stegmann-Rajtárové.

náramky, 2 bronzové uzavřené kroužky, 4 spirálovité bronzové trubičky, 3 celé a zlomky ze dvou dalších ulit kauri. **Dat.:** Ha C2 – Ha D1. **Lit.:** *Pieta — Veličák 2014*, 13, obr 1; 8–9).

14.3. Nálezy jantaru z Ha C – Ha D1 v Maďarsku (M. Chytráček)

58. Csanytelek-Ujhalastó (obr. 12: 58)

Pohřebiště je datované do Ha C – Ha D1 (*Bukowski 2002*, 124). Hr. 193 s pohřbem ženy: j. náhrdelník (*Galántha 1986*, 70). Hr. 208 z 2. pol. 7. až začátku 6. stol. př. Kr.: 5 j. korálek kulovitě stlačeného tvaru (*Galántha 1986*, 73, Pl. 5: 5).

59. Kísmező, kom. Vas (obr. 12: 59)

Moh. z doby halštatské: bronz. jehlice s j. hlavicí (*Kossack 1983*, 108).

183. Középréaspuszta (obr. 12: 183)

Pohřebiště Ha C: 6 koráleků z j. (*Sprincz 1993*, 179).

184. Mezöcsát-Hörsöögös (obr. 12: 184)

Pohřebiště Ha C: 3 korálky z j. (*Sprincz 1993*, 179).

60. Sopron, Burgstall, Kom. Győr-Sopron (obr. 12: 60)

Mohylové pohřebiště Ha C: j. korálky a fragmenty jantaru (*Stahl 2006*, 110). Moh. 19 z Ha C: j. korálek (*Sprincz 1993*, 179).

181. Szalaczka, kom. Kaposvár (leží mimo mapu)

Z moh. pohřebiště pochází drátěná bronzová spona Arnoaldi s kostěnými segmenty na lučíku s intarzií z jantaru. Podle nálezev situace je datovaná do Ha C2 (*Fekete 1983*, 133, Abb. 4: 1–2, a–b).

61. Szentés-Vekerzug II (obr. 12: 61)

Nekropole datovaná do Ha D1, v hrobech žen nalezeno celkem 1152 j. koráleků o průměru 3–11 mm (*Bukowski 2002*, 124, ryc. 99). Hr. 46 s kostrovým hrobem ženy z doby halštatské: 330 malých kulatých j. koráleků (*Párducz 1954*, 34, Taf. XIII: 30). Hr. 71: 279 jantarových koráleků kulovitě a oválně tvaru. Hr. 87 s kostrovým hrobem ženy: velký prstencovitý j. korál. Hr. 114: Náhrdelník složený z více než 400 j. koráleků kulovitě a oválně tvaru (*Párducz 1954*, 34, Taf. XXVIII: 3).

62. Vámosmikola-Istvánmajor (obr. 12: 62)

Hr. 12 s kostrovým pohřbem dítěte z časně doby železné: 9 j. koráleků válcovitého tvaru o průměru 8 mm a tloušťce 3–5 mm (*Laczus — Párducz 1969*, 219, Pl. LIII: 11). Hr. 16 s kostrovým pohřbem ženy: 4 j. korálky (*Laczus — Párducz 1969*, 220, Pl. LIII: 17). Hr. 37 s kostrovým pohřbem (?): Malý j. korálek kulovitě tvaru (*Laczus — Párducz 1969*, 222, Pl. LVI: 9). Hr. 48 s pohřbem ženy (?): Fragment malého j. korálku plochého tvaru (*Laczus — Párducz 1969*, 223, Pl. LVII: 5).

63. Velem-Szentvid, kom. Köszeg (obr. 12: 63)

Hradiště z doby halštatské: Kulovitý a malý prstencovitý korálek z j. (*Kossack 1983*, 108).

Drátěná bronzová spona Arnoaldi neměla již na lučíku dochovaná obložení z organických materiálů (*Fekete 1983*, 133, Abb. 4: 4).

14.4. Nálezy jantaru z Ha C – Ha D1 v Rakousku (M. Chytráček)

14.4.1. Burgendland

64. Donnerskirchen, Niederdonau (obr. 12: 64)

Moh. 3 z Ha C: 1 celý j. korálek jednostranně zploštělý o průměru 17 mm, výšce 9 mm; 5 zlomků z j. koráleků (*Stahl 2006*, 155).

14.4.2. Dolní Rakousko

65. Maiersch, Bez. Horn (obr. 12: 65)

Hr. 12 s pohřbem dívky z mladší doby halštatské: 7 j. koráleků. Hr. 83 s kostrovým pohřbem ze střední doby halštatské: 88 j. koráleků (původně 104?), j. rozdělovač (*Nebelsick 1997*, 84; *Stahl 2006*, 141). Hr. 31 se dvěma pohřby: 6 jantarových koráleků (*Pauli 1975*, 106; *Stahl 2006*, 141).

66. Gemeinlebarn (obr. 12: 66)

Moh. 1 s kostrovým pohřbem muže z Ha C: J. oblý profilovaný kroužek prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru a s obvodovým žebírkem při ústí otvoru, oblý kroužek prstencovitého tvaru s hráněnými stěnami centrálního otvoru (*Nebelsick 1997*, 58, Abb. 18: 16–17; *Kossack 1983*, Abb. 2: 11).

67. Statzendorf, Bez. St. Pölten (obr. 12: 67)

Hr. 2 se žárovým pohřbem z Ha C/D: 12 malých j. koráleků (*Stahl 2006*, 141). Hr. 14 s kostrovým pohřbem: 12 sférických j. koráleků a 7 dlouhých dvojkónických j. rourek, loďkovitá spona s intarziemi z j. a kosti na lučíku (*Stahl 2006*, 141). Hr. 37 se žárovým pohřbem: 3 j. korálky (*Stahl 2006*, 141). Hr. 1a s kostrovým pohřbem: Drátěná oblouková spona s velkým oválným kusem j. na lučíku (*Nebelsick 1997*, 88; *Dörner 2003*, 208, Abb. 2: 7).

14.4.3. Horní Rakousko¹⁹

69. Ansfelden (obr. 12: 69)

Opevněné výšinné sídliště „Burgwiese“ leží na okraji údolí řeky Krems, převýšení nad nivou je 60–70 m. Výzkum v letech 1999–2002 odkryl pozůstatky dřevěných staveb nadzemní kulové konstrukce. Součástí stavby C byla kulová jáma 140, na jejímž dně ležel j. kroužek umístěný zde z rituálních důvodů (*Trebsche 2008*, 134, 141, Abb. 66; Taf. 63: 12; Farb. 36). Profilovaný j. kroužek prstencovitého tvaru s oběžným žebírkem při ústí má průměr 35 mm a výšku 13 mm. **Dat.:** Stavební fáze 1, starší úsek stupně Ha D (*Trebsche 2008*, 120).

178. Dienstberg, Berg im Attergau

Moh. 2 z Ha D1 s žárovým pohřbem muže, stáří 30–50 let (dendrochronologické datování 601/595 př. Kr.): 2 hráněné j. kroužky s kosočtvercovým průřezem (*Trebsche — Pollak — Gruber 2007*, 69, Abb. 74: 28–29; 109).

70. Hallstatt (obr. 12: 70)

Výzkum 1907. Hr. 6 s kostr. pohřbem: 19 j. koráleků válcovitých a kotoučovitých tvarů. Hr. 15 s kostr. pohřbem: Malý j. korálek (*Stahl 2006*, 128).

Výzkum Ramsauer. Hr. 11 kostr. pohřeb ženy: 60 oválných j. koráleků o prům. 6–15 mm (*Kromer 1959*, 44, Taf. 7, Fig. 23). Hr. 39 dítěte: 2 j. korálky o prům. 32,5 mm a 39 mm (*Kromer 1959*, 46). Hr. 42 s kostr. pohřbem: 17 j. koráleků podlouhlých, kotoučovitých a oválných tvarů, 3 j. kroužky s kosočtverc. průřezem o prům. 45 a 42 mm. Zl. obdel. j. rozdělovače, 5 oválných j. koráleků (*Kromer 1959*, 47, Taf. 3: 4, 10). Hr. 46 se žár. pohřbem: 24 oválných j. koráleků o prům. 7 mm. Náhrdelník složený též z j. oválných koráleků (*Kromer 1959*, 47). Hr. 49 se žár. pohřbem: Náhrdelník z mnoha malých oválných a čokovitých j. koráleků (*Kromer 1959*, 48). Hr. 73 s kostr. pohřbem: 3 oválné j. korálky o prům. 9–14 mm (*Kromer 1959*, 51, Taf. 2: 11). Hr. 74 s kostr. pohřbem: 1 j. korálek o prům. 15 mm (*Kromer 1959*, 51). Hr. 80 s kostr. pohřbem: 1 j. kroužek,

¹⁹ Depot z Gars am Kamp v Dolním Rakousku je sice datovaný do stupně Ha B (*Lochner 1998–1999*), ale obsahoval kromě dvou jantarových koráleků také 4 bronzové prolamované závěsky s dvojitým křížem, které se běžně vyskytují až do stupně Ha D1 (*Chytráček et al. v tisku*).

5 oválných j. koráleků o prům. 6 mm, 4 soudkovité j. korálky d. 9 mm (*Kromer 1959*, 52, Taf. 7: 17). Hr. 82 se žár. pohřbem: 4 oválné j. korálky o prům. 7 mm (*Kromer 1959*, 52, Taf. 2: 28). Hr. 84 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z oválných a čokovitých j. koráleků o prům. 6–19 mm (*Kromer 1959*, 52, Taf. 8: 9). Hr. 87 se žár. pohřbem: 13 čokovitých a oválných j. koráleků o prům. 10–16 mm (*Kromer 1959*, 53, Taf. 10: 6, 14). Hr. 89 s kostr. a žár. pohřbem: 31 oválných j. koráleků (*Kromer 1959*, 53). Hr. 93 s kostr. pohřbem dítěte: Zl. dvou bronz. jehlic, jejich hlavice formují oválné j. korálky a kostěné kotoučky (*Kromer 1959*, 53, Taf. 9: 11). Hr. 100 s kostr. pohřbem: 8 oválných j. koráleků o prům. 8 mm (*Kromer 1959*, 54, Taf. 8: 3). Hr. 106 se žár. pohřbem: 2 oválné j. korálky o prům. 9 mm (*Kromer 1959*, 55, Taf. 11: 6). Hr. 121 s kostr. pohřbem: 3 j. kroužky o prům. 56–58 mm, náhrdelník z kulovitých, podélných a kotoučovitých j. koráleků s válcovitými rozdělovači, 2 kroužky se čtyřmi vrtanými dírkami (*Kromer 1959*, 57, Taf. 14: 2, 8). Hr. 128: 1 j. kroužek a 397 koráleků z j. (*Kromer 1959*, 58). Hr. 132 se žár. pohřbem: 18 j. koráleků čokovitých a oválných tvarů o prům. 10–17 mm (*Kromer 1959*, 58, Taf. 17: 16). Hr. 136 s kostr. pohřbem: 2 j. korálky o prům. 4 mm, 2 profilované j. kroužky s kosočtverc. průř. o prům. 41–51 mm. Zl. ze dvou podobných j. kroužků, kónický j. závěsek s bronz. páskem s očkem, náhrdelník s oválnými, kulovitými a válcovitými j. korálky, 5 rozdělovačů z j. (*Kromer 1959*, 60, Taf. 19: 4, 5, 14, 17). Hr. 161 s kostr. pohřbem: 2 profilované kroužky z j. o prům. 33 mm, zl. j. korálku (*Kromer 1959*, 62, Taf. 20: 9). Hr. 171 se žár. pohřbem: 1 oválný j. korálek o prům. 12 mm (*Kromer 1959*, 64, Taf. 19: 22). Hr. 174 se žár. pohřbem: 200 j. koráleků oválných, kotoučovitých a válcovitých tvarů (*Kromer 1959*, 64, Taf. 21: 7, 9). Hr. 196 s kostr. pohřbem: 150 j. koráleků, kroužek z j. (*Kromer 1959*, 64, Taf. 22: 13). Hr. 208 s kostr. pohřbem: 53 j. koráleků o prům. 7–17 mm (*Kromer 1959*, 64, Taf. 23: 11). Hr. 210 s kostr. pohřbem: Oválné j. korálky (*Kromer 1959*, 70, Taf. 26: 14). Hr. 212 s kostr. pohřbem: J. korálky (*Kromer 1959*, 70). Hr. 220 se žár. pohřbem: 48 oválných j. koráleků o prům. 6–16 mm (*Kromer 1959*, 71, Taf. 29: 16). Hr. 245 s kostr. pohřbem: 22 oválných j. koráleků (*Kromer 1959*, 75, Taf. 35: 12). Hr. 246 s kostr. pohřbem: 60 čokovitých j. koráleků, 1 profilovaný j. kroužek kosočtverc. průřezu o prům. 33 mm, fragm. podobného j. kroužku o prům. 30 mm (*Kromer 1959*, 75, Taf. 35: 2, 3, 5). Hr. 248 se žár. pohřbem: Bronz. jehlice s vícenásobnými hlavice z j. (*Kromer 1959*, 76, Taf. 36: 6). Hr. 255 se žár. pohřbem: 2 kroužky z j. o prům. 26 mm (*Kromer 1959*, 77, Taf. 36: 8, 10). Hr. 264 s kostr. pohřbem: J. korálky, 1 kroužek z j. kosočtverc. průřezu o prům. 47 mm, 1 profilovaný j. kroužek kosočtverc. průřezu o prům. 35 mm (*Kromer 1959*, 77, Taf. 39: 7–8). Hr. 265 s kostr. pohřbem: 1 profilov. j. kroužek kosočtverc. průřezu o prům. 46 mm (*Kromer 1959*, 77, Taf. 40: 3). Hr. 270 se žár. pohřbem: 28 oválných j. koráleků o prům. 6–11 mm (*Kromer 1959*, 80, Taf. 43: 11). Hr. 277 s kostr. pohřbem: 78 oválných j. koráleků o prům. 5–8 mm (*Kromer 1959*, 80, Taf. 43: 8). Hr. 281 s kostr. pohřbem: 2 profilované j. kroužky kosočtverc. průřezu o prům. 65 a 41 mm, 44 oválných a kotoučov. j. koráleků (*Kromer 1959*, 81, Taf. 45: 5, 7, 11). Hr. 293 se žár. pohřbem: J. korálky (*Kromer 1959*, 83). Hr. 302 s kostr. pohřbem: 2 j. kroužky kosočtverc. průřezu o prům. 32 a 20 mm, nepravidelny kus jantaru s otvorem, 50 oválných j. koráleků, 2 spony s navlečenými j. částmi na lučičku (*Kromer 1959*, 85, Taf. 49: 3, 5–8). Hr. 310 s kostr. pohřbem: 2 oválné j. korálky (*Kromer 1959*, 87, Taf. 52: 14). Hr. 319 s kostr. pohřbem: 1 kroužek z j. s oválným průřezem o prům. 30 mm (*Kromer 1959*, 88, Taf. 50: 9). Hr. 328 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z j. a 2 kroužky (*Kromer 1959*, 89). Hr. 329 s kostr. pohřbem: 36 oválných j. koráleků o prům. 5–22 mm (*Kromer 1959*, 89, Taf. 55: 16). Hr. 358 se žár. pohřbem: 6 j. koráleků (*Kromer 1959*, 94, Taf. 57: 3). Hr. 360 s kostr. pohřbem: J. korálky (*Kromer 1959*, 94). Hr. 367 s kostr. pohřbem: Náhrdelník s 96 j. korálky oválných tvarů se 3 plochými j. rozdělovači, j. kroužek o prům. 22 mm (*Kromer 1959*, 95, Taf. 60: 9, 7). Hr. 367 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z 96 j. koráleků podlouhlých, oválných a kroužkových tvarů se třemi plochými rozdělovači z j. a kroužkem z j. o prům. 22 mm (*Kromer 1959*, Taf. 60: 9, 7). Hr. 377 se žár. pohřbem: Kroužek z j. s kosočtverc. průřezem o prům. 28 mm, dvojkónické a oválné j. korálky, podlouhlý rozdělovač z j. (*Kromer 1959*, 97, Taf. 64: 16, 21). Hr. 380 se žár. pohřbem: Korálky z j. (*Kromer 1959*, 97). Hr. 382 s kostr. pohřbem: Korálky z j. (*Kromer 1959*, 97). Hr. 384 se žár. pohřbem:

Kroužek z j. s kosočtverc. průřezem o prům. 22 mm (*Kromer 1959*, 98, Taf. 62: 4). Hr. 393 se žár. pohřbem: Náhrdelník z j. koráleků (*Kromer 1959*, 99). Hr. 394 se žár. pohřbem: 7 plochých j. koráleků o prům. 9–21 mm (*Kromer 1959*, 99, Taf. 65: 2). Hr. 395 se žár. pohřbem: Kroužek z j. o prům. 15 mm (*Kromer 1959*, 99, Taf. 64: 4). Hr. 403 se žár. pohřbem: Bronz. jehlice s hlavice z j. koráleků (*Kromer 1959*, 100, Taf. 65: 11). Hr. 404 s kostr. pohřbem: 128 koráleků z j. různých tvarů, 5 hráněných kroužků z jantaru s kosočtverc. průř. o prům. 20–38 mm (*Kromer 1959*, 101, Taf. 66: 12, 14–17). Hr. 413 se žár. pohřbem: 1 podlouhlý korálek z j. o prům. 9 mm, 59 kulovitých a oválných koráleků z j. 1 kroužek z j. o prům. 45 mm má ant. opravy pomocí dvou bronz. svorek (*Kromer 1959*, 102, Taf. 67: 9, 16, 18). Hr. 414 se žár. pohřbem: 3 oválné korálky z j., 1 čokovitý korálek z j. podélně provrtaný (*Kromer 1959*, 102, Taf. 67: 23). Hr. 417 se žár. pohřbem: 1 kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 34 mm (*Kromer 1959*, 102, Taf. 67: 26). Hr. 422 s kostr. pohřbem: 1 bronz. hadovitá spona s korálkem z j. na koncovém knoflíku dlouhé nožky (*Kromer 1959*, 103, Taf. 71: 21). Hr. 428 s kostr. pohřbem dítěte: 10 malých koráleků z j. (*Kromer 1959*, 104, Taf. 70: 7). Hr. 429 s kostr. pohřbem dítěte: Korálky z j. (*Kromer 1959*, 104). Hr. 432 s kostr. pohřbem: Kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 32 mm (*Kromer 1959*, 104, Taf. 72: 14). Hr. 435 se žár. pohřbem: 6 čokovitých koráleků z j. o prům. 19–23 mm (*Kromer 1959*, 105, Taf. 68: 11). Hr. 447 se žár. pohřbem: 2 bronz. spony s kotoučky z j. na lučičku (*Kromer 1959*, 106, Taf. 72: 4). Hr. 451 se žár. pohřbem: Korálky z j., kroužek z j. (*Kromer 1959*, 107). Hr. 453 se žár. pohřbem: Bronz. oblouková spona s kotoučkem z j. na lučičku, 1 profil. kroužek z j. s kosočtverc. průřezem o prům. 29 mm (*Kromer 1959*, 107, Taf. 73: 3, 6). Hr. 455 s kostr. pohřbem: 2 kroužky z j. s kosočtverc. průřezem o prům. 20 mm (*Kromer 1959*, 107, Taf. 74: 9). Hr. 494 se žár. pohřbem: Zl. kroužku z j. s kosočtverc. průř. o prům. 42 mm (*Kromer 1959*, 114, Taf. 89: 6). Hr. 495 se žár. pohřbem: Oblouková spona, jejíž lučičk měl původně obložení z j.; hlavice jehlice z j. s kostěnými kotoučky; 364 malých dvojkónických nebo oválných koráleků z j.; 1 podlouhlý rozdělovač z j. o délce 51 mm (*Kromer 1959*, 114, Taf. 90: 7, 9; 91: 5, 9). Hr. 505 se žár. pohřbem: 1 profil. kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 66 mm; 81 podlouhlých, oválných nebo kotoučovitých koráleků z j. o prům. 4–12 mm (*Kromer 1959*, 117, Taf. 96: 4; 97: 4). Hr. 505 se žár. pohřbem: Zlomky želez. meče s hruškou rukojetí ze slonoviny a výzdobou z j. (*Kromer 1959*, 119, Taf. 101: 1; 223). Hr. 521 s kostr. pohřbem: 1 kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 28 mm; cca 100 koráleků z j. čokovitých, oválného a válcovitého tvaru (*Kromer 1959*, 121, Taf. 88: 12). Hr. 522 se žár. pohřbem: 1 kroužek z j. (*Kromer 1959*, 121). Hr. 542 se žár. pohřbem: 56 kulovitých koráleků z j. (*Kromer 1959*, 123, Taf. 91: 21). Hr. 550 se žár. pohřbem: 1 kroužek z j. o prům. 31 mm, 3 oválné a 1 čokovitý korálek z j. (*Kromer 1959*, 124, Taf. 93: 8–9). Hr. 569 se žár. pohřbem: 58 podlouhlých koráleků z j.; 1 podlouhlý rozdělovač s pěti otvory o d. 34 mm, zl. rozdělovače se třemi otvory o d. 22 mm (*Kromer 1959*, 127, Taf. 107: 9, 11). Hr. 573 se žár. pohřbem: Želez. meč s hruškou rukojetí zdobenou kotoučky ze slonoviny slonoviny a vložkami z j. (*Kromer 1959*, 128, Taf. 108: 6; 223). Hr. 580 s kostr. pohřbem: Korálky z j. (*Kromer 1959*, 130). Hr. 603 s kostr. pohřbem: 86 malých oválných koráleků z j. (*Kromer 1959*, 133, Taf. 117: 6). Hr. 659 se žár. pohřbem: 20 koráleků z j.; zl. kroužku z j. s více vrtanými otvory (*Kromer 1959*, 140, Taf. 132: 3). Hr. 669 se žár. pohřbem: Profil. kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 60 mm; 79 malých čokovitých koráleků z j.; 2 bronz. spony s drátěným lučičkem, které pův. nesly organickou vložku (*Kromer 1959*, 142, Taf. 153: 4–3). Hr. 671 se žár. pohřbem: 7 malých kroužků z j. o prům. 16–24 mm; 75 malých čokovitých koráleků z j.; 1 zl. z plochého kapkovitého korálku z j.; zl. rozdělovače z j. o d. 38 mm; plochý rozdělovač z j. se čtyřmi otvory o délce 19 mm; 2 oválné korálky z j.; 6 malých zl. z j.; zl. hřebenu z j. o d. 45 mm (*Kromer 1959*, 142, Taf. 130: 4–9; 131: 2–5). Hr. 678 s kostr. pohřbem: 36 oválných koráleků z j.; 2 bronz. spony se třemi korálky z j. na lučičku (*Kromer 1959*, 143, Taf. 139: 17–19). Hr. 685 s kostr. pohřbem: Kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 27 mm; zl. kroužku z j. (*Kromer 1959*, 144, Taf. 129: 6–7). Hr. 692 se žár. pohřbem: Korálky z j. (*Kromer 1959*, 143). Hr. 692 se žár. pohřbem: 22 čokovitých koráleků z j. o prům. 9–21 mm (*Kromer 1959*, 146, Taf. 124: 2). Hr. 710 se žár. pohřbem: Profilovaný kroužek z j. se střechov.

průř. o prům. 43 mm; 35 čočkovitých koráleků z j.; spona s kostěnými segmenty na lučičku (Kromer 1959, 148, Taf. 148: 5–6). Hr. 715 s kostr. pohřbem: 2 kroužky z j. se střechov. průř. o prům. 44 mm a 54 mm; 2 rozdělovače z j. o d. 33 mm a 35 mm; 105 malých koráleků z j. vretenovitých nebo kulovitých tvarů (Kromer 1959, 149, Taf. 158: 13, 17). Hr. 717 se žár. pohřbem: 2 kroužky z j. se střechov. průř., jeden o prům. 30 mm, druhý ve zl.; 29 podlouhlých, oválných nebo čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 149, Taf. 150: 4, 6). Hr. 725 se žár. pohřbem: Profil. kroužek z j. se střechov. průř. o prům. 41 mm (Kromer 1959, 150, Taf. 140: 8). Hr. 736 se žár. pohřbem: Kroužek z j. kosočtverc. průř. o prům. 43 mm (Kromer 1959, 151, Taf. 126: 12). Hr. 738 s kostr. pohřbem: Kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 22 mm (Kromer 1959, 151, Taf. 126: 14). Hr. 778 se žár. pohřbem: 2 malé spony s j. obložením na lučičku; 33 malých oválných koráleků z j.; kroužek z j. střechov. průř. o prům. 26 mm (Kromer 1959, 156, Taf. 163: 1–2, 6). Hr. 788 se žár. pohřbem: 3 malé korálky z j. (Kromer 1959, 157). Hr. 801 se žár. pohřbem: Zl. ze dvou j. kroužků (Kromer 1959, 159, Taf. 168: 5). Hr. 824 se žár. pohřbem: Korálky z j. (Kromer 1959, 162). Hr. 834 s kostr. pohřbem: 3 kroužky z j. střechov. průř., větší je profilov., prům. 24 mm, 38 mm, 44 mm; 2 kroužky z j. se střechov. průř. vždy se čtyřmi otvory, prům. 25 mm a 27 mm; 18 podlouhlých nebo oválných koráleků z j.; 3 malé kroužky z j. s radiálními vrtnými otvory, prům. 25 mm a 27 mm; 18 podlouhlých nebo oválných koráleků z j.; 3 malé kroužky z j. se čtyřmi radiálními provrtky (Kromer 1959, 163, Taf. 168: 8, 10–13, 16). Hr. 836 se žár. pohřbem: 5 koráleků z j. o prům. 6–22 mm (Kromer 1959, 164, Taf. 167: 4). Hr. 841 s kostr. pohřbem: 2 oválné korálky z j. o prům. 14 mm (Kromer 1959, 164, Taf. 174: 6). Hr. 853 s kostr. pohřbem: Profil. kroužek z j. s oválným průř. o prům. 26 mm (Kromer 1959, 166, Taf. 171: 2). Hr. 856 s více pohřby, kostr. pohřbem 3: Kroužek z j. se střechov. průř. o prům. 34 mm; profil. kroužek z j. se střechov. průř. o prům. 40 mm; zl. kroužku z j. s oválným průř. o prům. 42 mm; 50 podlouhlých, oválných a čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 167, Taf. 173: 9, 16–15). Hr. 857 se žár. pohřbem: 14 čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 167, Taf. 175: 4). Hr. 867 s kostr. pohřbem dítěte: 2 profil. korálky z j. o prům. 14 mm (Kromer 1959, 168, Taf. 165: 5). Hr. 870 se žár. pohřbem: 7 malých čočkovitých a oválných koráleků z j.; 2 kroužky z j. s kosočtverc. průř. a dvěma protilehlými provrtky o prům. 20 mm a 21 mm (Kromer 1959, 168, Taf. 170: 5). Hr. 874 s kostr. pohřbem: 2 kroužky z j. se střechov. průř. o prům. 30 mm a 38 mm; 13 podlouhlých nebo čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 169, Taf. 172: 3–5). Hr. 889 s kostr. pohřbem: 2 profil. kroužky z j. se střechov. průř. o prům. 34 mm a 46 mm; kroužek z j. se střechov. průř. o prům. 38 mm; 30 malých čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 171, Taf. 176: 2, 4, 11, 8). Hr. 889 se žár. pohřbem: Kroužek z j. se střechov. průř. o prům. 42 mm; 12 čočkovitých a dvojkónických koráleků o prům. 5–9 mm, cca 200 velmi malých čočkovitých koráleků (Kromer 1959, 172, Taf. 178: 3–4, 7). Hr. 928 s kostr. pohřbem: 49 čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 176, Taf. 186: 9). Hr. 929 s kostr. pohřby dospělého a dítěte: Zl. dvou kroužků z j.; 84 podlouhlých, oválných a čočkovitých koráleků z j. (Kromer 1959, 176, Taf. 183: 15, 18). Hr. 932 s kostr. pohřbem: Kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 36 mm (Kromer 1959, 176, Taf. 188: 11). Hr. 942 s kostr. pohřbem: Zl. kroužku z j. se střechov. průř. o prům. 28 mm; 39 oválných koráleků z j. (Kromer 1959, 178, Taf. 185: 12, 15). Hr. 1021 s kostr. pohřbem: 65 malých a 2 větší korálky z j. (Kromer 1959, 186, Taf. 195: 12).

Výzkum Stapf am Hallberg 1877–78. Hr. III s kostr. pohřbem: 35 oválných koráleků z j. o prům. 6 mm (Kromer 1959, 189, Taf. 200: 10). Hr. 15/1871 se žár. pohřbem: 1 velký a 5 malých kroužků z j.; oblouková spona s obložením lučičku z j. (Kromer 1959, 211, Taf. 230: 5–8, 10). Hr. 16/1871 se žár. pohřbem: 1 velký kroužek z j.; 7 koráleků z j. (Kromer 1959, 211, Taf. 231: 7). Hr. 24/1871 s kostr. pohřbem: 5 koráleků z j. (Kromer 1959, 212, Taf. 230: 22–26). Hr. 29/1871 s kostr. pohřbem: 2 velké kroužky z j.; 12 koráleků z j. (Kromer 1959, 212, Taf. 234: 6–8). Hr. 46/1872 s kostr. pohřbem: 1 velký kroužek z j., náhrdelník z j. (Kromer 1959, 214, Taf. 239: 14–15). Hr. 51/1872 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z j. (Kromer 1959, 215, Taf. 241: 15). Hr. 62/1872 s kostr. pohřbem: 3 korálky z j. (Kromer 1959, 216, Taf. 227: 23–24, 28). Hr. 66/1872 s kostr. pohřbem: 31 malých koráleků z j. (Kromer 1959, 217, Taf. 244: 12). Hr. 68/1873 s kostr. pohřbem: 2 kroužky z j.; 20 koráleků z j. (Kromer 1959, 217, Taf. 246: 5–6, 8). Hr. 72/1873 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z j. (Kromer 1959, 218, Taf. 248: 14). Hr. 78/1873 s kostr. pohřbem: 1 velký kroužek z j. (Kromer 1959, 218). Hr. 95/1873 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z j.; 2 kroužky z j. (Kromer 1959, 220, Taf. 253: 2, 11–12). Hr. 98/1874 s kostr. pohřbem: 2 kroužky z j.; náhrdelník z j. (Kromer 1959, 221, Taf. 255: 2, 8, 13). Hr. 100/1874 s kostr. pohřbem: Náhrdelník z j.; zl. kroužku z j. (Kromer 1959, 221, Taf. 256: 3, 8). Hr. 105/1875 se žár. pohřbem: 5 koráleků z j. (Kromer 1959, 222, Taf. 258: 18).

71. Linz (obr. 12: 71)

Hr. 6 z Ha C: 2 jantarové korálky (Stahl 2006, 140).

72. Linz - St. Peter (obr. 12: 72)

Hr. 147 s kostr. pohřbem Ha C: 9 j. koráleků a 12 fragmentů o prům. 6–11 mm. Hr. 148 s kostr. pohřbem dítěte: 25 válcovitých j. koráleků a 5 fragm. Průměr 5–9 mm. Hr. 452 s kostr. pohřbem: Fragmenty jantarových koráleků (Stahl 2006, 140).

14.4.4. Salcbursko

182. Bischofshofen, Kr. Sankt Johann im Pongau (obr. 12: 182)

Pohřebišťe z pozdní doby bronzové a časné doby železné: Spona s lučičkem vykládaným kostí a jantarem (Naso 2013, 268).

73. Dürrnberg, Hallein (obr. 12: 73)

Nekr. Hallersbichl. Hr. 22 s kostr. pohřbem z Ha D1/2: 6 oblých kotoučův. kroužků z j. o prům. 22–26 mm, 2 oblé kotoučův. kroužky z j. o prům. 28 mm, 1 oblý kroužek z j. s polokruh. průř. o prům. 22 mm, 3 hrán. kroužky z j. s šestibokým průř. o prům. 17 mm, 4 oblé válcov. kroužky z j. s polokruh. průř. o prům. 21 mm (Penninger 1972, 59, Taf. 23: 1–16).

Nekr. Eisfeld. Hr. 89 s kostr. pohřbem z Ha D1: kruh z j. (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 58, Taf. 156 A). Hr. 119 z Ha D1 s kostr. pohřbem ženy (stáří přes 60 let): Oblý profilovaný kroužek s oběžným žebírkem při ústí, malý kotoučovitý j. korálek, soudkovitý j. korálek, asymetrický kotoučovitý korálek (Pauli 1978b, 532, Taf. 223: 5–8; 1978a, 93). Hr. 225 s pohřbem ženy z Ha D1: Velký j. kruh o prům. 56 mm a v. 31 mm, náhrdelník z 54 j. koráleků, 3 ploché obd. j. rozdělovače (d. 33 mm) se čtyřmi otvory, 2 trojúheln. j. rozdělovače, 34 kotoučovitých, kulovitých, dvojkónických, vretenovitých j. koráleků. Náhrdelník z 29 koráleků z j.: Kruh z j. o prům. 48 mm, 4 j. kroužky o prům. 24–25 mm, dvojkónické, kotoučovitě a oválné j. korálky (Dannheimer — Gebhard /Hrsg./ 1993, 273–274).

Nekr. Hexenwandfeld. Hr. 288 s kostr. pohřbem ženy (věk 35–50 let) z Ha D1/2: Profil. j. kroužek s žebírkem o prům. 68 mm, fragm. korálku z j. (Tiefengraber — Wiltshcke-Schrotta 2014, 85–86).

Nekr. Lettenbüchel-Friedhof. Hr. 284 s kostr. pohřbem ženy (věk 20–80 let) z Ha D1: 2 zl. j. kroužku kosočtverc. průř. o prům. cca 70 mm, 2 vretenovité korálky z j. o d. 21 mm a 11 mm (Tiefengraber — Wiltshcke-Schrotta 2015, 145–146). Hr. 285 se dvěma žár. pohřby žen (věk 20–40 let, 30–50 let) z Ha D1: Hrán. profil. kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 34 mm (Tiefengraber — Wiltshcke-Schrotta 2015, 150–151).

74. Salzburg-Taxham (obr. 12: 74)

Moh. průměru 40 m, výš. 1,5 m. Žárový pohřeb Ha D1 s částmi vozu a spálenými pozůstatky snad muže: 1 profilovaný j. kroužek trojúhelníkového průřezu s obvodovým žebírkem má průměr 37 mm (Stöllner 1996, 223, Taf. 152: 1; 2002, 124).

68. Uttendorf, Kr. Zel am See (obr. 12: 68)

Hr. 135 se žárovým pohřbem Ha C v kamenné skřínce: Náhrdelník složený ze sedmi řad j. a skleněných koráleků s j. rozdělovači, spona s intarzií kosti a jantaru na lučičku (Moosleitner 1981, 212; Naso 2013, 268).

14.4.5. Tyrolsko

75. Sistrans, Lkr. Innsbruck (obr. 12: 75)

Hr. 2 se žárovým pohřbem Ha C/D: 12 malých rozlámaných j. korálků. Hr. 14 s kostrovým pohřbem z d. halštatské: J. náhrdelník z 12 sférických korálků a 7 dlouhých bikónických rourek, ložkovitá spona s j. a kostěnými vložkami na lučík. Hr. 37 se žárovým pohřbem z Ha C: 3 j. korálky (Stahl 2006, 141).

14.4.6. Štýrsko

179. Kleinklein (obr. 12: 179)

Moh. Kröllogel se žárovými pohřby nejméně pěti osob v hrobové komoře z Ha D1: 10 oválných j. korálků o průměru 4–4,9 mm. 1 stejně velký j. korálek s kuželovitým tělem. 3 válcovité j. kroužky mají svislé boky zdobené soustruženými obvodovými rýhami, průměr 13–14,7 mm. 2 kónické j. korálky o průměru 7,8–7,5 mm jsou při vrcholu zdobené vždy párem zvířecích protomů (Egg — Kramer et al. 2013, 44, 162, Abb. 22; 56: 10–12; Taf. 18: 11–13).

76. Strettweg, Obersteiermark (obr. 12: 76)

Knížecí hrob z doby halštatské v kamenné komoře pod moh. s vícenásobnými pohřby. Žárový pohřeb z doby kolem r. 600 př. Kr.: 7 j. korálků oválného a čokovitého tvaru o průměru 15–10 mm (Egg 1996, 12, 245, Abb. 112: 9–115; Taf. 45: 8–14).

14.4.7. Korutansko

77. Frög, Villach (obr. 12: 77)

Moh. 168, hrob 1 z 2. pol. 7. stol. př. Kr.: J. náhrdelník s pěti j. rozdělovači hranolového typu se střechovitým průřezem a sedmi otvory v řadě, množství malých j. korálků čokovitého a oválného tvaru, vřetenovité podlouhlé j. korálky. Fragments piavicovité spony s vložkami z kosti a jantaru na lučíku. Z intarzie se dochovaly obdélné i kruhové j. terčíky (Tomedi 2002, 186, 201, 528, Taf. 77: B2–4; 79: 11–12; 80: 13, 17–18). Moh. 1883 z doby halštatské: 1 jantarový korálek (Warnecke 1999, 273).

14.5. Nálezy jantaru z Ha C – Ha D1 v Německu (pouze Bavorsko, Durynsko, Sasko, Braniborsko) (M. Chytráček)

14.5.1. Dolní Bavorsko

78. Bruckberg, Lkr. Landshut (obr. 12: 78)

Moh. 15 s kostrovým pohřbem z Ha D1: náhrdelník z j., gagátových a lignitových korálků: 47 oválných plošně stlačených j. korálků, 5 vřetenovitých podlouhlých j. korálků (Meixner 2004, 178, 190, 229; Taf. 24: 9).

79. Buch a. Erlbach, Lkr. Landshut (obr. 12: 79)

Moh. 3 z Ha D1: 1 podlouhlý dvojkónický j. korálek (Kossack 1959, 259, Taf. 122: 3).

80. Deising, Stadt Riedenburg (obr. 12: 80)

Moh. 4 se žárovým pohřbem v hrobu 7 z Ha D1/2: 78 j. korálků čokovitého, bochníčkovitého, válcovitého a kotoučovitého tvaru, doloženy jsou také vřetenovité podlouhlé j. korálky o prům. mezi 10–13 mm, 6–9 mm. 1 plochý j. rozdělovač obdélného tvaru (A5a) s řadou devíti bočních otvorů má rozměry 75 x 20 mm, tloušťku 6 mm. Dat.: Ha D1/2 (Tischer 1994, 16, 27, 34, 55, Taf. 26: 12–74).

81. Niedererlbach, Gde. Buch a. Erlbach, Lkr. Landshut (obr. 12: 81)

Moh. 1984: Kostrový pohřeb ženy č. IV z Ha D1: Ložkovitá bronzová spona má v lučíku vložku z jantaru. Náhrdelník z j. kotoučovitých, válcovitých a jedním vřetenovitým korálkem. Kostrový pohřeb V, dítě (*infans* I): J. kroužek nalezen v oblasti hrdla (Koch — Kohnke 1988, 72–75, Abb. 14: 2, 4). Hr. 2/1984 z Ha D1 s kostrovým pohřbem: Korálky a velký kroužek z j. (Kohnke 1985, 70). Moh. 3/1988 z Ha D1 s kostrovým pohřbem dospělé ženy a šesti až sedmiletého dítěte: Náhrdelník složený ze 480 j. korálků kulatých, diskovitých, vřetenovitých a dvojkónických protáhlých tvarů doplňovaly dva obdélné ploché rozdělovače zdobené vruby. 5 hráněných profilovaných j. kroužků s žebírky k náhrdelníku nepatřilo, kroužky tvořily samostatnou ozdobu na prsou ženy. Pod bradou lebky dítěte ležel 1 j. kroužek interpretovaný jako amulet (Koch 1989, 75–76, Abb. 45; 1992, 50, Abb. 6; Hoppe et al. 2006, 170, Abb. 43; Nava 2011, 46). Hr. 1998/11 z Ha C představuje centrální pohřeb v mohyle. Kostra ženy (*adult*) spočívala na korbě čtyřkolevého vozu, na krku měla kroužky z gagátu a j. (Engelhard — Häck 1999, 46–47, Abb. 32–33). Moh. 4/1990 s porušenými kostrovými pohřby: Oblý j. kroužek, dva kotoučovitě, vřetenovitě a dvojkónický korálek z j. (Koch 1992, 56, Abb. 12: 1–5). Moh. 5/1990 s kostrovým pohřbem ženy: 22 kotoučovitých korálků z j. o prům. 4–5 mm (Koch 1992, 60, Abb. 15: 11). Nálezy ze zničených kostrových hrobů: Hráněný j. kroužek kosočtverc. průřezu, 2 vřetenovité podlouhlé korálky a kotoučovitý korálek z j. (Koch 1992, Abb. 8: 4, 9–11).

82. Riedenburg-Untereggersberg, Lkr. Kelheim (obr. 12: 82)

Hr. 30 s pohřbem ženy z Ha D1/2: 1 j. korálek podlouhlého vřetenovitého tvaru (Nikulka 1998, 55, 236, Taf. 40: 1). Hr. 35 s pohřbem dospělého muže (časný matur) z Ha D1/2: fragm. oválného plošně stlačeného korálku (Nikulka 1998, 56, 175, 248, Taf. 56: 5). Hr. 58 z Ha D1–2 s kostrovými pohřby dvou dětí (*infans* I/II a II): Fragm. hráněného j. kroužku s trojúhelníkovitým průřezem (Nikulka 1998, 56, 280, Taf. 92: 3).

14.5.2. Horní Bavorsko

83. Feldmühle, Gde. Rennertshofen, Kr. Neuburg-Schrobenhausen (obr. 12: 83)

Sídlíštní nález (?) HaC: Oválné a soudkovité j. korálky o prům. 13–19 mm, d. 7–9 mm (Stahl 2006, 52).

84. Huglfing, Lkr. Weilheim (obr. 12: 84)

Moh. 12 s kostrovým pohřbem z Ha D1: 1 podlouhlý j. korálek soudkovitého tvaru, 1 profilovaný j. kroužek (Kossack 1959, 235–237, Taf. 103: 11–10). Moh. 23 se žárovým pohřbem z Ha D1: 9 hráněných j. kroužků kosočtvercového průřezu (Kossack 1959, 235–237, Taf. 104: 8–9, 11–12, 14–15, 17).

Moh. 34 z Ha D1: 1 podlouhlý j. korálek soudkovitého tvaru (Kossack 1959, 235–237, Taf. 104: 2).

85. Oderding, Lkr. Weilheim (obr. 12: 85)

Moh. 2 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Náhrdelník složený z korálků z j., gagátu, skla a parohu (Kossack 1959, 237, Taf. 111: 26).

86. Rehling-Au, Lkr. Aichach (obr. 12: 86)

Moh. 1898 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Hráněný j. kroužek kosočtverc. průřezu (Kossack 1959, 32, 188, Taf. 50: 11).

87. Stein an der Traun, Lkr. Traunstein (obr. 12: 86)

Moh. 15 s kostrovým pohřbem z Ha D1: 1 j. rozdělovač obdélného hranolovitého tvaru zdobený kroužky s body, více j. korálků protáhlého vřetenovitého, diskovitého nebo kuličkovitého tvaru (Kossack 1959, 230, Taf. 114: 4–7). Moh. 40 se žárovým pohřbem: Korálky a kroužky z j. (Kossack 1959, 230).

88. Traubing, Lkr. Starnberg (obr. 12: 88)

Moh. 6 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Hráněný j. kroužek s kosočtverc. průřezem (Kossack 1959, 223, Taf. 93: 6). Moh. 19 se žárovým pohřbem z Ha D1–2: 3 vřetenovité podlouhlé korálky, 1 malý korálek stlačeného bochníčkovitého tvaru a 2 profilované hráněné kroužky s obvodovým žebírkem z j. (Kossack 1959, 32, 224, Taf. 94: 28–33; 1983, Abb. 2: 2).

89. Uffing, Lkr. Weilheim (obr. 12: 89)

Moh. 5 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Náhrdelník s početnými hráněnými j. korálky na krku kostry. K náhrdelníku patřily 2 j. rozdělovače obdélného tvaru příčně provrtané (Kossack 1959, 242, Taf. 109: 3–5). Moh. 12 z Ha D1: 3 podlouhlé j. korálky, 1 je soudkovitého a 2 rourkovitého tvaru (Kossack 1959, 242, Taf. 109: 13–15).

90. Wielenbach, Lkr. Weilheim (obr. 12: 90)

Moh. 1 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Jantarové korálky (Kilian-Dirlmeier 1972, 18; Stahl 2006, 81). Moh. 2: Hráněný j. kroužek kosočtverc. průřezu (Kossack 1959, 244, Taf. 99: 6). Moh. 14 s kostrovým pohřbem ženy z Ha D1: Kulovitý korálek z j. na hrdle kostry, fragm. kroužku z j. (Kossack 1959, 243; Warnecke 1999, 268; Stahl 2006, 81). Moh. 20: 3 malé kroužky z j. (Kossack 1959, 244). Moh. 24 a 25 z Ha D1: Zl. jantarového kroužku s kruhovým průřezem (Kossack 1959, 243, Taf. 99: 17). Moh. 29: 2 podlouhlé j. korálky vřetenovitého tvaru (Kossack 1959, 244, Taf. 100: 21).

14.5.3. Švábsko**91. Aislingen, Lkr. Dillingen (obr. 12: 91)**

Moh. 6 s kostrovým pohřbem z Ha D1–2: Kónický j. závěsek vřetenovitého tvaru 5 x provrtaný s vnější stranou zdobenou skupinami oběžných rýžek a třemi oběžnými žlábků, 1 vřetenovitý podlouhlý j. korálek (Kossack 1959, 141, Taf. 38: 11).

92. Augsburg-Kriegshaber, Stadt Augsburg (obr. 12: 92)

Moh. 9 s pravděpodobně žárovým pohřbem v hrobové komoře z Ha C: 2 oválné j. korálky o průměru 13 a 10 cm (Hennig 2001, 56, 63, 246, Taf. 93: 6–7).

93. Bachhagel, Kr. Dillingen a. d. Donau (obr. 12: 93)

Moh. 20 se žárovým pohřbem z Ha D1: 3 j. kroužky (Kossack 1959, 143). Moh. 21 se žárovým pohřbem z Ha D1: 8 vřetenovitých j. korálků (Kossack 1959, 143).

94. Deisenhausen, Lkr. Günzburg (obr. 12: 94)

Moh. 8 s pohřbem muže (*juvenil*) z Ha D1: Fragm. velkého hráněného profilovaného j. kroužku s protáhlým kosočtverc. průřezem, prům. 48 mm (Hennig 2001, 63, 92, 280, Taf. 126: 18).

95. Graben, Lkr. Schwabmünchen (obr. 12: 95)

Moh. 1 s kostrovým pohřbem z Ha C: 5 malých korálků (Kossack 1959, 185, Taf. 59: 4).

96. Reutti, Lkr. Neu-Ulm (obr. 12: 96)

3 moh./1846 z Ha C, Ha D: Náhrdelník z 9 podlouhlých j. korálků vřetenovitého a soudkovitého tvaru a jednoho většího j. kroužku (Kossack 1959, 183, Taf. 33: 14).

97. Schlüsselhof, Stadtkreis Neu-Ulm (obr. 12: 97)

Moh. 9 z Ha D1 s kostrovým a dvěma žárovými pohřby: Náhrdelník z 18 j. korálků, 12 má vřetenovitý podlouhlý tvar, 1 dvojkónický podlouhlý, 4 soudkovité a 1 dvojkónický tvar (Kossack 1959, 179, Abb. 32: 6).

98. Stadtbergen, Lkr. Augsburg (obr. 12: 98)

Moh. 3 s kostrovým pohřbem z Ha C2: 1 malý korálek stlačeného bochníčkovitého tvaru (Kossack 1959, 137, 140, Taf. 55: 19).

99. Todtenweis-Sand, Lkr. Aichach-Friedberg (obr. 12: 99)

Moh. 11 s kostrovým pohřbem muže z Ha D1: Korálek soudkovitého tvaru v. 11 mm ležel na hrudi muže (Hennig 2001, 58, 63, 229, Taf. 71: 9).

100. Unterstall, Lkr. Neuburg an der Donau (obr. 12: 100)

Moh. 7 s kostrovým pohřbem z Ha C: 1 kulička a kroužek z j. (Kossack 1959, 178, Taf. 42: 13).

101. Waltenhausen, Lkr. Krumbach (obr. 12: 101)

Moh. 2 se žárovým pohřbem z Ha D1: Zl. 2 profilovaných j. kroužků s trojúhelníkovitým průřezem (Kossack 1959, 162, Taf. 19: 11–12).

14.5.4. Horní Falc**102. Beilngries, Lkr. Eichstätt (obr. 12: 102)**

Nekropole Im Ried-West. Hr. 33: Korálek z j. (Torbrügge 1965, 75). Hr. 47 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Kroužek z j. (Torbrügge 1965, 77, Taf. 39: 18; 1979, 203). Hr. 59 se dvěma kostrovými pohřby z Ha C2/Ha D1: J. kroužek prstencovitého tvaru (Torbrügge 1965, 81, Taf. 49: 15). Hr. 67 s kostrovým pohřbem z doby halštatské: 2 jantarové kroužky (Torbrügge 1965, 82, Taf. 53: 39, 40). Hr. 90 se dvěma kostrovými pohřby z Ha D1: 4 jantarové korálky (Torbrügge 1965, 89; 1979, 198).

Nekropole Im Ried-Ost. Hr. 102 z Ha D1: 28 j. korálků protáhle soudkovitého tvaru, 30 malých plošně stlačených korálků bochníčkovitého tvaru, 3 malé ploché korálky diskovitého tvaru, 4 větší kroužky (Torbrügge 1965, 60, Taf. 20: 1–64; 1979, 203). Hr. 110 s kostrovým pohřbem: J. kroužek (Torbrügge 1965, 60).

Nekropole Im Grund-Ost. Hr. 29 se třemi pohřby z Ha D1 (?): 1 j. korálek (Torbrügge 1965, 99).

103. Dietfurt a. d. Altmühl, Lkr. Riedenburg (obr. 12: 103)

Mohyly v údolí řeky Altmühl: Hráněný kroužek čtverhranného průřezu, fragm. většího hráněného kruhu čtverhranného průřezu, 9 j. korálků kotoučovitěho tvaru (Torbrügge 1979, 352, Taf. 109: 18–19, 21).

Pohřebiště v poloze „Tankstelle“. Hr. 6 z Ha C / Ha D1 s kostrovým pohřbem ženy č. 4 (stáří 18–20 let): 29 korálků na krku kostry, kulovité a oválné tvary s malými otvory. V. 1–5 mm, průměr 3–8 mm (Augstein 2015, Taf. 12: 4).

Pohřebiště v poloze „Tennisplatz“. Hr. 71: Korálky z j. (Augstein 2015, Tab. 9).

104. Kirchenreinbach, Lkr. Sulzbach-Rosenberg (obr. 12: 104)

Moh. 2, hrob 2 se třemi kostrovými pohřby z Ha C / Ha D1 – Ha D2: 25 j. korálků oválného a válcovitého tvaru (Torbrügge 1979, 380, Taf. 148: 10).

105. Leutenbach, Lkr. Neumarkt (obr. 12: 105)

Moh. 1 se žárovým pohřbem z Ha C: Hráněný profilovaný j. kroužek (Torbrügge 1979, 191, 276; Kossack 1983, 111).

106. Lippertshofen, Lkr. Neumarkt. (obr. 12: 106)

Mohyly z Ha D1–3: Hráněný profilovaný jantarový kroužek (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

107. Schirndorf, Lkr. Regensburg (obr. 12: 107)

Moh. 19 s kostrovým pohřbem z Ha D1: Oválný j. korálek o prům. 13 mm (Stroh 1979, 82–83, Taf. 95: 7). Moh. 99 s více kostrovými pohřby v hrobové komoře, třetí obsazení komory z Ha D1: Kostrový pohřeb, pohlaví neurč. (*juvenil*): hráněný j. profilovaný kroužek s oběžným žebírkem při ústí centrálního otvoru, trojúhelníkovitý průřez, prům. 47 mm (Stroh 1988, 201, Taf. 134: 12). Čtvrté obsazení komory z Ha D: Kostrový pohřeb dítěte (*infans II*): Hráněný profilovaný j. kroužek prstencovitého tvaru s oběžným žebírkem

při ústí centrálního otvoru, prům. 42 mm; podobný hráněný kroužek s trojúhelníkovitým průřezem, prům. 26 mm; náhrdelník složený z 30 j. korálek, 13 z nich má vřetenovitý podlouhlý tvar, 2 větší o délce 24–25 mm, 11 menších vřetenovitých korálek o délce 14–20 mm. 17 oválných j. korálek o prům. 4–10 mm (*Stroh 1988*, 201–202, Taf. 133: 14; 134: 13–14). *Moh.* 88 s kostrovým pohřbem dítěte (*infans I/II*) z Ha C / Ha D1: Náhrdelník složený z 80 j. celých korálek a 8 zl., 1 je podlouhlý vřetenovitý o d. 12 mm a prům. 5,4 mm, ostatní korálky jsou oválné o prům. 5–12 mm (*Stroh 1988*, 135, Taf. 107: 1, 3–7). *Moh.* 122 s kostrovým pohřbem ženy z Ha D: 4 j. korálky kotoučovitěho tvaru (A2b) o prům. 13–15 mm (*Stroh 2000*, 78, Taf. 23: 4a–d).

108. Schwarzenhauhausen, Lkr. Parsberg (obr. 12: 108)

Moh. z Ha D1–3: J. korálky různých druhů, soudkovité a malé kroužkové tvary, profilovaný hráněný j. kroužek (*Torbrügge 1979*, 326–327; *Kossack 1983*, 111, Abb. 3).

109. Unterwiesacker, Lkr. Parsberg (obr. 12: 109)

Moh. 3 z Ha C: Velký j. kroužek (*Torbrügge 1979*, 191, 320). *Moh.* 6 z Ha C: J. hráněný profilovaný kroužek s obvodovým žebírkem (*Torbrügge 1979*, 191, 321, Taf. 86: 6).

110. Zangenstein, Gem. Schwarzhofen, Lkr. Schwandorf (obr. 12: 110)

Moh. s narušenou hrobovou komorou a pohřbem muže z Ha C: Velký j. kroužek (*Koch 2010*, 56).

14.5.5. Horní Franky

111. Hollfeld, Lkr. Bayreuth (obr. 12: 111)

Moh. (?) z Ha D1–3: Hráněný profilovaný j. kroužek (*Kossack 1983*, 102, 111, Abb. 3; *Stahl 2006*, 60).

112. Pottenstein, Lkr. Pegnitz (obr. 12: 112)

Moh. (?) z Ha D1–3: Hráněný profilovaný jantarový kroužek (*Kossack 1983*, 102, 111, Abb. 3).

113. Prächting, Gde. Ebersfeld, Lkr. Lichtenfels (obr. 12: 113)

Hr. 58 v moh., centrální hrobová komora s kostrovým pohřbem muže (*adult*) z Ha D1: 2 kroužky z j., vnější o prům. 20 mm (*Ettel 1996*, 248, Taf. 142: 3; Abb. 41).

114. Wadendorf, Lkr. Ebermannstadt (obr. 12: 114)

Moh. (?) z Ha D1–3: Hráněný profilovaný kroužek (*Kossack 1983*, 102, 111, Abb. 3).

14.5.6. Střední Franky

115. Altdorf, Lkr. Nürnberger Land (obr. 12: 115)

Skupina dvaceti mohyl, kostrový hr. pod kamenným krytem z Ha D1–2: profilovaný j. kroužek s obvodovým vývalkem při ústí a střední části vnějšího obvodu. Svrchní i spodní strana zdobena dvojicemi šikmo provrtaných otvorů se zbytky bílé hmoty (*Hoppe 1986*, 45, 84, Taf. 30: 12).

116. Haasgang, Lkr. Lauf (obr. 12: 116)

Moh. (?) z Ha D1–3: Hráněný profilovaný kroužek (*Kossack 1983*, 102, 111, Abb. 3).

117. Oberndorf, Gem. Simmelsdorf, Lkr. Nürnberger Land (obr. 12: 117)

Moh. 7 s kostrovým pohřbem z Ha C: 29 provrtaných j. korálek (*Frank 1998*, 91, Abb. 51).

118. Rückersdorf, Lkr. Lauf (obr. 12: 118)

Moh. (?) z Ha D1–3: Hráněný profilovaný kroužek (*Kossack 1983*, 102, 111, Abb. 3).

119. Sankt Helena-Simmelsdorf, Lkr. Nürnberger Land (obr. 12: 119)

Moh. 1 s kostrovým pohřbem ženy z Ha D1: V centrální části hrobu nalezeno více jak 100 j. korálek, které byly součástí náhrdelníku. Doloženy jsou kulovité, kotoučovitě a soudkovité tvary korálek. Součástí náhrdelníku byly dva obdélné rozdělovače z jantaru opatřené vždy trojicí vrtaných otvorů (*Steguweit — Mühlendorfer 2014*, 71, Abb. 92). *Moh.* 2 s pohřbem muže z Ha C1: velký j. kroužek (*Mischka — Mühlendorfer — Weisser im Druck*).

120. Simmershofen, Lkr. Neustadt a. d. A. (obr. 12: 120)

Moh. 1 z Ha D1: 5 malých prstencovitých jantarových korálek (*Hoppe 1986*, 46, 122, Taf. 26: 5).

121. Treuchtlingen, Lkr. Weißenburg-Gunzenhausen (obr. 12: 121)

Moh. se žárovým pohřbem z Ha C: Malý jantarový kroužek se dvěma drobnými provrtanými otvory umístěnými proti sobě na boční straně (*Hoppe 1986*, 46, 187, Taf. 154: 3).

122. Unterbach, Kr. Weißenburg-Gunzenhausen (obr. 12: 122)

Hr. z doby halštatské: J. vřetenovitý podlouhlý korálek (*Kossack 1983*, 102, 110).

123. Wallersdorf, Lkr. Ansbach (obr. 12: 123)

Moh. (?) z Ha D1–3: Hráněný profilovaný j. kroužek (*Kossack 1983*, 102, 111, Abb. 3).

124. Weihenzell, Lkr. Ansbach (obr. 12: 124)

Moh. se žárovým pohřbem z Ha D1: 1 fragm. velkého jantarového kroužku s trojúhelníkovým průřezem a vývalkem při ústí otvoru (*Hoppe 1986*, 101, Taf. 7: 6).

14.5.7. Dolní Franky

125. Aubstadt, Kr. Rhön-Grabfeld (obr. 12: 125)

Moh. s hr. z doby halštatské: 60 (původně 95) j. korálek oválného až válcovitěho tvaru. (*Behrends 1972*, 27, Abb. 7)

126. Bastheim, Kr. Rhön-Grabfeld (obr. 12: 126)

Moh. III se žárovým pohřbem z Ha C: Fragm. j. kroužku (*Stahl 2006*, 44).

127. Birkenfeld, Kr. Main-Spessart (obr. 12: 127)

Hr. 5 s kostrovým pohřbem z doby halštatské: 9 j. korálek o prům. 5–8 mm: (*Wamser 1981*, 119, Abb. 25f). *Hr.* 3 s kostrovým pohřbem z Ha C: 26 j. korálek o prům. 5–14 mm a zl. dalších protáhlých soudkovitě tvarovaných korálek (*Baitinger 1999*, 373, Taf. 104: 6). *Hr.* 4 s kostrovým pohřbem z Ha C: 8 j. korálek o prům. 5–14 mm a zl. dalších, 2 podlouhlé soudkovité j. korálky d. 16 mm (*Baitinger 1999*, 373–374, Taf. 105: 8). *Hr.* 5 s kostrovým pohřbem z Ha C: 11 malých j. korálek o prům. 7–13 mm (původně 14 j. korálek), (*Baitinger 1999*, 375–377, Taf. 108: 21). *Hr.* 7 s kostrovým pohřbem z Ha C: J. korálek o prům. 7 mm a zl. j. korálku (*Baitinger 1999*, 378–379, Taf. 109: B5).

128. Großebstadt, Kr. Rhön-Grabfeld (obr. 12: 128)

Hr. 4 s kostrovým pohřbem muže (*adult*) z Ha C: Hráněný j. kroužek o prům. 18 mm (*Kossack 1970*, 81–84, Taf. 63: 3). *Hr.* 5 s kostrovým pohřbem muže (*adult*) z Ha C: Hráněný j. kroužek

čtyřhranného průřezu o prům. 18 mm (Kossack 1970, 81–84, Taf. 73: 1).

Nekropole II. Hr. 19: Náhrdelník složený z j. koráleků různé velikosti (Wamser 1981, 241, Abb. 8).

129. Oberpleichfeld, Kr. Würzburg (obr. 12: 129)

Moh. s hrobem dítěte z doby halštatské: Profilovaný kroužek se středovým vývalkem (Stahl 2006, 69).

130. Oberstreu, Lkr. Rhön-Grabfeld (obr. 12: 130)

Hr. 20 s kostrovým dodatečným pohřbem ženy z Ha D1: 2 hraněné j. kroužky s protáhlým kosočtverc. průřezem (Gerlach 1989, 75, Abb. 44: 14, 15; 1998, 116, Abb. 4: 14–15).

131. Westheim, Gem. Knetzgau, Lkr. Haßberge (obr. 12: 131)

Hr. s kostrovým pohřbem ženy z Ha D1: Náhrdelník z j. koráleků a rozdělovačů z j. (Rosenstock — Wamser 1983, 72).

14.5.8. Durynsko

132. Heiligenstadt, Heilbad, Kr. Eichsfeld (obr. 12: 132)

Hr. z doby halštatské: Náušnice s navlečeným jantarovým korálem (Heynowski 1992, 94; Stahl 2006, 57).

133. Herbsleben, Unstrut-Heinich-Kreis (obr. 12: 133)

Moh. s dodatečným kostrovým pohřbem z d. halštatské: Korálky z j. (Stahl 2006, 60). Hr. 2 s kostrovým pohřbem z d. halštatské: (Heynowski 1992, 244; Stahl 2006, 60).

134. Seebergen, Kr. Gotha (obr. 12: 134)

Hr. 2 z d. halštatské: J. kroužek (Heynowski 1992, 94; Stahl 2006, 74). Hr. 1868 z d. halštatské: J. korálek (Heynowski 1992, 229; Stahl 2006, 74).

14.5.9. Sasko

135. Bautzen, Lkr. Bautzen (obr. 12: 135)

Sídlště billendorfské k. z Ha C–D: 1 korálek z j. (Bukowski 2002, 118).

14.5.10. Braniborsko

136. Guben, Lkr. Spree-Naiße (obr. 12: 136)

Hr. 15/1976 z Ha C–D se třemi kotoučovitými korálky z jantaru, billendorfská skupina (Bukowski 2002, 118, ryc. 94: A).

137. Herzberg, Lkr. Elbe-Elster (obr. 12: 137)

Žárový hrob 1 z Ha C–D s jedním j. válcovitým korálem, billendorfská skupina (Bukowski 2002, 118, ryc. 94: B).

14.6. Nálezy jantaru z Ha C – Ha D1 v Polsku

(M. Chytráček)

(pouze Západopomořanské, Lubušské, Dolnoslezské, Opolské, Slezské, Malopolské, Podkarpatské, Velkopolské, Lodžské, Svatokřížské, Kujavsko-pomořské, Mazovské a Lublinské vojvodství).

14.6.1. Západopomořanské vojvodství

138. Wierzbica, pow. Mysłóbrz (obr. 12: 138)

Votivní depot z Ha C2 – Ha D1 tvořil náhrdelník z 30 velkých podlouhlých profilovaných závěsků oddělených 28 menšími korálky

diskovitých a kotoučovitých tvarů. Kotoučovité korálky mají jedno obvodové žebírko (Bukowski 2002, 113, ryc. 86).

14.6.2. Lubušské vojvodství

139. Wicina, pow. Żary (obr. 12: 139)

Opevněné sídlště Ha D1: 2 oblé jantarové kroužky prstencovitého tvaru s polokruhovitým průřezem, závěsek v podobě surového kusu jantaru s otvorem, plochý závěsek z jantaru s otvorem pro zavěšení zdobený čtyřmi rytými kroužky s důlkem a sedmi svislými rýžkami pod nimi. Hradiště zničeno, nalezena militaria skytského typu. Při výzkumu v roce 1993 se našel 1 jantarový korálek (Bukowski 2002, 95, 113, ryc. 69).

14.6.3. Dolnoslezské vojvodství

140. Belcz Mały, pow. Góra (obr. 12: 140)

Hr. 12 z Ha C: 3 vřetenovité podlouhlé j. korálky, 1 kotoučovitý, 11 válcovitých j. koráleků (Bukowski 2002, 91, 112, ryc. 63: B).

141. Cieszków, pow. Milicz (obr. 12: 141)

Hr. 14: 6 j. koráleků. Hr. 45 z per. V – Ha C: 9 j. koráleků válcovitého a oválného tvaru (Bukowski 2002, 92, 113, ryc. 66: D).

142. Domasław, pow. Wrocław (obr. 12: 142)

Hr. 384: Náhrdelník složený z jednoho j. kroužku a 90 j. koráleků kulovitých, oválných a válcovitých tvaru. Hr. 390 z Ha C: 16 celých j. koráleků a další fragm. Hr. 3317 komorový: 139 celých j. koráleků, kroužků a jejich fragm. Hr. 3797: Náhrdelník složený ze 14 koráleků rozmanitého tvaru a velikosti, včetně tří profilovaných podlouhlých j. závěsků. Hr. 4270 se žárovým pohřbem z Ha C: j. korálek. Hr. 8888 z Ha C: 58 j. celých koráleků i kroužků a jejich fragm., 2 oblé kroužky s polokruhovitým průřezem mají dvojice horizontálních prvtů (Gediga 2011a, 68, fig. 9–10; 2011b, 108, Abb. 13; 16: 1–2; Lydzba-Kopczyńska — Gediga et al. 2012, 1844, fig. 2).

143. Henryków, pow. Żąbkowice Śląskie (obr. 12: 143)

Depot z doby halštatské se surovým neopracovaným j. o váze cca 50 kg (Stahl 2006, 93).

144. Chojnów-Golisów, pow. Legnica (obr. 12: 144)

Hrob 4 z Ha C – Ha D1: J. korálky (Bukowski 2002, 113, 92).

145. Łazy, pow. Wołów (obr. 12: 145)

Hr. 4/95 komorový s pohřbem muže (*adult*) a dítěte (*infans*): 5 j. koráleků (Bukowski 2002, 113; Gediga 2011, 90).

146. Tyńczyk, pow. Wrocław (obr. 12: 146)

Hr. kostrový z Ha C: 1 j. korálek (Bukowski 2002, 92, 113).

180. Woskowice Małe, pow. Namysław (obr. 12: 180)

Depot velkého množství surového jantaru byl nalezen v nejbližším sousedství tří depotů bronzů s luxusními předměty datovanými do Ha C2–D1 (Bukowski 2002, 114, 138).

14.6.4. Opolské vojvodství

147. Frydynowo, pow. Prudnik (obr. 12: 147)

Hr. žárový z časně doby železné: 19 j. koráleků (Stahl 2006, 93).

148. Kietrz, pow. Głubczyce (obr. 12: 148)

Hr. 78 komorový z Ha C/Ha D: 45 j. koráleků různé velikosti oválného tvaru, 1 korálek měl dvojkónický tvar (Bukowski 2002, 92, 113, ryc. 64).

149. Strzelce Opolskie-Adamowice (obr. 12: 149)

Hroby s jantarem (*Bukowski 2002*, 113).

14.6.5. Slezské vojvodství**150. Częstochowa-Raków (obr. 12: 150)**

Hr. 1 j. korálek (*Bukowski 2002*, 113).

151. Świbie, pow. Gliwice (obr. 12: 151)

Hroby z Ha C2–D: J. korálek (*Bukowski 2002*, 87, 113).

14.6.6. Malopolské vojvodství**152. Gorzyce, pow. Tarnów (obr. 12: 152)**

Otevřená osada z časně doby železné: 1 j. korálek (*Bukowski 2002*, 93).

14.6.7. Podkarpatské vojvodství**153. Paluchy, pow. Przeworski (obr. 12: 153)**

Hroby z doby halštatské: V několika málo hrobech nalezeny 3 j. korálky (*Bukowski 2002*, 113).

14.6.8. Velkopolské vojvodství**154. Brudzew, pow. Kalisz (obr. 12: 154)**

Hroby z Ha C–D: 59 j. koráleků oválných, dvojkónických, válcovitých a bochníčkovitých tvarů, 4 větší oblé kroužky (*Bukowski 2002*, 107, 113, ryc. 85: A, B).

155. Dębiczek, pow. Środa Wielkopolska (obr. 12: 155)

Hroby z Ha C: 2 j. korálky. Hr. 12 z Ha C: J. hráněný kroužek s kosočtverc. průřezem o průměru 32 mm (*Bukowski 2002*, 87, 107, 113, ryc. 83: D).

156. Gorszewice-Kaźmierz, pow. Szamotuły (obr. 12: 156)

Hroby z Ha C2 – Ha D (*Bukowski 2002*, 100, 113, ryc. 79: 2). Hr. 2 se žárovým pohřbem Ha C: 3 oválné j. korálky, j. hráněný kroužek s kosočtverc. průřezem, velký hráněný j. kroužek kosočtverc. průřezu se zavěšenou bronzovou pinzetou a jehelníčkem (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 71: 2, 4–5). Hr. 8 se žárovým pohřbem Ha C: 2 oválné j. korálky, fragm. j. kroužku s kosočtverc. průřezem, v němž byla původně zavěšena pinceta (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 72: 2, 3, 7). Hr. 16: J. korálky, j. hráněný kroužek (var. A5 a1) s pravidelným kosočtverc. průřezem (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 80: C). Hr. 17 se žárovým pohřbem Ha C: Fragm. j. kroužku (*Gedl 1988*, 37). Hr. 20 se žárovým pohřbem Ha C: 233 malých oválných j. koráleků (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 73). Hr. 22 se žárovým pohřbem Ha C: J. hráněný kroužek diskovitěho tvaru s pětibokým průřezem (var. A5 a4), (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 74). Hr. 25: J. korálek o průměru 20 mm (*Bukowski 2002*, 100). Hrob 26 se žárovým pohřbem Ha C: J. oválný korálek, osmihranná kónická schránka na jehly z jantaru se šesti otvory (*Gedl 1988*, 91, Taf. 51: B7; *Bukowski 2002*, 100, ryc. 75: 2). Hr. 28 se žárovým pohřbem Ha C: Velký profilovaný j. kruh (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 76: 4). Hr. 30: Malé j. korálky (*Bukowski 2002*, 100). Hr. 31: 12 malých kulovitých j. koráleků (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 77: 3). Hr. 34 se žárovým pohřbem Ha C: 6 j. koráleků o prům. 6–7 mm (*Gedl 1988*, 37, Taf. 37: D; *Bukowski 2002*, 100, ryc. 77: 3). Hr. 39 se žárovým pohřbem Ha C: 7 oválných j. koráleků o prům. 15–21 mm. Železný nákrčník (*Stahl 2006*, 93). Hr. 57: J. korálky (*Bukowski 2002*, 100). Ze zničených hrobů Ha C / Ha D nebo Ha D1 pochází j. závěsek z podlouhlého provrtaného amorfního kusu jantaru a 3 malé j. korálky (*Bukowski 2002*, 100, ryc. 80: A, B).

157. Chojno, pow. Rawicz (obr. 12: 157)

Hrob lužické kultury z Ha D1: Oblouková spona s navlečeným jantarovým kotoučkem a dlouhým zachycovačem je importem z Itálie (*Hase 1992*, 253; *Bukowski 2002*, 104–105, 113, ryc. 82). Hr. 1 z Ha C: J. kulovitý korálek o prům. 18 mm. 2 válcovité j. korálky. Z nekropole pochází ještě velký válcovitý korálek v. 28 mm.

158. Jędrzejewo, pow. Czarnków-Trzcianka (obr. 12: 158)

Hrob žárový z časně d. železné: 7 j. koráleků (*Stahl 2006*, 93).

159. Laski, pow. Kępno (obr. 12: 159)

Hr. 259a z Ha B3 – Ha C: 1 soudkovitý a 3 oválné j. korálky (*Bukowski 2002*, 113, 88, ryc. 61).

160. Łupice, pow. Września (obr. 12: 160)

Hroby z Ha C–D: J. korálky (*Bukowski 2002*, 113).

161. Nadziejewo, pow. Środa (obr. 12: 161)

Hroby z Ha C–D: Korálky z j. (*Bukowski 2002*, 107, 113).

162. Ostrów Wielkopolski (obr. 12: 162)

Pohřebiště z doby halštatské: 88 j. koráleků (*Bukowski 2002*, 105).

163. Rosko, pow. Czarnków (obr. 12: 163)

Pohřebiště per. IV–V a Ha C1: 2 j. předměty ve tvaru cívek – špupek, kotoučovitý j. korál, nepravidelný j. korál a plochý závěsek (*Bukowski 2002*, ryc. 56: A).

164. Słupca, pow. Słupecki (obr. 12: 164)

Opevněné sídliště Ha C2 – Ha D1: J. závěsek z provrtaného fragmentu většího masivního kroužku diskovitěho tvaru s trojúhelníkovitým průřezem. Prům. kroužku 45 mm (*Bukowski 2002*, 98, 113, ryc. 61: E; *Malinowski 1971*, 106).

165. Słupia Kapitulna, pow. Rawicz (obr. 12: 165)

Pohřebiště Ha C–D. Hr. 12 z Ha D: Hráněný j. kroužek s šestibokým průřezem. Druhý j. kroužek je zachován částečně (*Bukowski 2002*, 105–106, 113, ryc. 83: C).

166. Smuszewo, pow. Wągrowiec (obr. 12: 166)

Opevněné výšinné sídliště z Ha C2 – Ha D1: 10 neopracovaných kusů jantaru (*Malinowski 1971*, 106), 1 j. kroužek kotoučovitěho tvaru, 1 válcovitý a 1 dvojkónický j. korálek (*Bukowski 2002*, 113, 88, ryc. 61).

167. Włoszakowice, pow. Leszno (obr. 12: 167)

Hr. 4 žárový v popelnici z Ha C: J. oválný korálek. Hr. 8 s popelnícovým pohřbem z Ha C: 2 j. oválné korálky. Hr. 12 z Ha C: 39 j. oválných koráleků, 2 větší oválné korálky, 1 korálek bochníčkovitěho tvaru, 15 j. koráleků kulovitěho tvaru. Hr. 27 z Ha C: J. korálky různých tvarů (*Bukowski 2002*, 106, 113, ryc. 84: 6, 8, 9, 12–15).

14.6.9. Lodžské vojvodství**168. Dzierżkowice, pow. Wieruszów (obr. 12: 167)**

Hroby z Ha C–D: J. korálky (*Bukowski 2002*, 93, 113).

14.6.10. Kujavsko-pomořské vojvodství**169. Biskupin, pow. Żnin (obr. 12: 169)**

Opevněné sídliště ze sklonku Ha C a Ha D1: 2 j. korálky a 10 malých jantarových koráleků, 2 neopracované kusy j. (*Malinowski 1971*, 106).

170. Kijewo, pow. Chełmno (obr. 12: 170)

Pohřebiště z doby halštatské poskytl 4 ozdoby z jantaru (*Bukowski 2002*, 108).

171. Kruszwica, pow. Inowrocław (obr. 12: 171)

Otevřená osada z Ha C – Ha D s nálezy úlomků surového jantaru (*Bukowski 2002*, 98, 113).

172. Lachmirowice, pow. Inowrocław (obr. 12: 172)

Hr. 3 z Ha C/D: 2 oválné j. korálky o prům. 10 a 18 mm (*Bukowski 2002*, 98).

173. Łązyn, pow. Toruń (obr. 12: 173)

Z pohřebiště pochází 34 úlomků jantaru (*Bukowski 2002*, 108).

174. Słończ, pow. Bydgoszcz (obr. 12: 174)

Nekropole Ha C–D: Polovina j. korálku (*Bukowski 2002*, 108).

175. Sobiejuchy, pow. Żnin (obr. 12: 175)

Opevněné sídliště Ha C/D: Nevelké nugety z j. (*Bukowski 2002*, 96, 113).

176. Sobiejuchy, pow. Żnin (obr. 12: 176)

Nekropole s hroby Ha C2 – Ha D1. Ve 12 hrobech početné j. korálky. Hr. 21/73: 10 j. korálků (*Bukowski 2002*, 113).

177. Żędowo, pow. Nakło (obr. 12: 177)

Otevřená rybářská osada ze sklonku Ha C nebo Ha C / Ha D: Fragm. dochovaný amulet z jantaru ve tvaru miniaturní sekerky d. 22 mm (*Bukowski 2002*, 97–98, 113, ryc. 61: F).

178. (viz kap. 14.4.3)**179. (viz kap. 14.4.6)****180. (viz kap. 14.6.3)****181. (viz kap. 14.3)****182. (viz kap. 14.4.4)****183. (viz kap. 14.3)****184. (viz kap. 14.3)****14.7. Nálezy jantaru Ha D2 – LT A v České republice**

(*M. Chytráček, J. Michálek, M. Metlička, O. Chvojka, M. Golec*)

14.7.1. Nálezy jantaru z hrobů Ha D2 – LT A v Čechách**14.7.1.1. Střední a severozápadní Čechy (*M. Chytráček*)****222. Čížkovice, okr. Litoměřice**

V poloze Remíz kostrový hrob (hroby?). **Jantar:** Korálky z jantaru. **Další nálezy:** Bronz. nákrčník, 2 prolamovaná bronz. kování a trubkovitá bronz. výlevka z dřevěné konvice, 4 bronz. náramky, bronz. nánožník, 3 bronz. kroužky, schránka mořského plže *Cypraea moneta* (vše dar p. Fišera z roku 1876). **Dat.:** LT A (kování konvice), Ha D2 – LT A (soubor). **Lit.:** *Horáková-Jansová 1933*, 87; *Filip 1956*, 339; *Blažek — Kotyza 1995*, 14; *Waldhauser — Mangel 2011*, 405.

14.7.1.2. Jižní a západní Čechy (*M. Chytráček, J. Michálek, M. Metlička, O. Chvojka*)**1. Hradiště u Písku, okr. Písek (obr. 16: 1)**

Dvě velké mohyly situované v úzké terénní depresi v polní trati Na dolinách byly rozebrány v roce 1858.

Mohyla 1/1858

Kameny konstrukce byly složeny a navršeny do podoby obdélníku, místy vystupovaly až na povrch. Stavba z navršených kamenů měla délku 41,7 m, šířku 19,9 m a výšku 1,89 m (*Michálek 1977*, 635). **Jantar** (nedochováno): „zajímavé jsou také kousky jantarové, z nichž každý má na sobě stopu uměleckého uhotovení; dle podoby zlomků byla to nějaká nádoba, ač jsou velmi malé a též v přemalém počtu, než abychom si mohli jistý úsudek o této vytvořiti“ (*Miltner 1862–63*, 44). P. Drda a A. Rybová (*Drda — Rybová 1998*, 47) interpretují ztracený jantarový předmět jako vázičkovitý závěsek pocházející z dílen antického šperkaře, podobné šperky jsou známé z Vetulonie nebo z Bologne. **Další nálezy:** bronzová zobáková konvice s figurální atáší, bronzová mísa s plochým dnem a strmou stěnou, ucho další zobákovité konvice s hadovitou atáší, 4 zlaté loďkovité náušnice, stříbrný cedník a stříbrná rukojeť s kroužkovým ukončením, spirálka ze zlatého drátu o šesti závitěch, zlatý kruhový terčik s vytlačenými soustřednými žlábkami, 2 masivní zlaté uzavřené kruhy, velký zlatý spirálovitě stočený kruh o 3 závitěch, bronzová mísa polokulovitěho tvaru, bronzové náramky, bronzové jehly, hliněné střepy nádob, železný rošt – kozlík s ukončením v podobě zvířecích hlaviček (*Michálek 1976*, 232), bronzové faléry z koňského postroje a bronzové ozdobné tulejky z ukončení obloukových postranic uzd, bronzové knoflíky a hřebíky z koňského postroje s pozůstatky kůže (*Sankot 2002a*, 201, Abb. 1–3; *Michálek v tisku*). Nové nálezy detektorem kovů z roku 2014 na přesně lokalizovaném místě zničených mohyl: 21 bronzových hřebíků, 2 uzavřené kroužky z koňského postroje, zlomek bronzového tyčinkovitěho náramku, bronzový slítek, zlomky keramických nádob (*Michálek — Chvojka — John v tisku*). Národní muzeum Praha, původně Kunsthistorisches Museum (Antike Sammlung) Wien, předáno do Naturhistorisches Museum Wien, M. Písek (nové nálezy), neznámé uložení (starší nálezy) nebo ztraceno. **Dat.:** Ha D2–3 až LT A. Soubor milodarů z mohyly 1 naznačuje pravděpodobné uložení dvou neštěpných starých hrobů. Starší patřil zřejmě fázi Ha D2–3, mladší LT A (*Chytráček 2012*). **Lit.:** *Michálek 1976; 1977; v tisku; Miltner 1862–63*, 44; *Drda — Rybová 1998; Sankot 2002a*.

2. Hvoždany u Bechyně, okr. Tábor (obr. 16: 2)

Mohylové pohřebiště s 98 mohylami (střední a mladší doba bronzová, doba halštatská a laténská) v lese Hemery, v poloze Na Hoškovic, z nichž celkem 32 prokopali J. L. Pič a V. Landa (*Pič 1896–1897*).

Mohyla XVIII

Prokopána J. L. Pičem roku 1895. Průměr 14, 1 a v. 1,7 m, s kamenným věncem. Navršena byla ve střední době bronzové a v době halštatské poblíže středové části uložen dodatečný pohřeb obsahující rovněž jantarový korál. **Jantar:** Fragment oblého kroužku prstencovitěho tvaru s polokruhovitým průřezem (*obr. 4: 30*), průměr 22 mm, v. 13 mm (NM Praha, inv. č. 57.526). **Další nálezy** z dodatečného pohřbu: keramika, želez. nůž, 2 želez. hroty oštěpů, 2 želez. kroužky, část želez. pasové zápony, bronz. nákrčník. **Dat.:** Ha D 2–3 / LT A. **Lit.:** *Pič 1896–1897*, 10–11; *Michálek 1976*, 231; *Chvojka — Michálek 2011*, 25, tab. B13: 8; *v tisku*, tab. 78: 8.

Mohyla 1980

Porušena byla amatérským výkopem a nálezy (součást hrobové výbavy) předány do muzea. Bez bližších náleзовých okolností, patrně dodatečný pohřeb (?) do starší mohyly. **Jantar:** Oblý kroužek prstencovitěho tvaru s kruhovitým průřezem (*obr. 4: 35*) ve 2 zlomcích, část chybí, vnější průměr 28 mm, průměr těla 8 mm (JČM České Budějovice, inv. č. A 24959). **Další nálezy:** 24 malých skleněných korálků (22 tmavě modrých a 2 bílé), jantarový kroužek, 1 větší bronzový kruh, ker. mísa a zl., ker. misek s ostrým lomem. **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** *Michálek v tisku*, díl 2, tab. 85: 5.

3. Kostelec, okr. České Budějovice (obr. 16: 3)

Skupina 28 mohyl ze střední doby bronzové a z doby halštatské východně od obce v polní trati Na Pahorku.

Mohyla I

Výzkum J. N. Woldřicha v roce 1882. Nízká mohyla s kamennou konstrukcí. **Jantar:** 3 zlomky jantarového korálku, prům. 8 mm (JČM České Budějovice, inv. č. AO 2184, dnes ztraceno). **Další nálezy:** keramické nádoby (amfora, miska). **Dat.:** Ha D2/3. **Lit.:** *Mi- chálek 1976, 231; v tisku.*

Mohyla II

Výzkum J. N. Woldřicha roku 1882. Dodatečný pohřeb v mohyle ze střední doby bronzové. V. přes 1 m, prům. neudán. **Jantar:** 9 větších a 3 (původně 20 kusů) menší ploché korálky, prům. 4–8 a v. 2–5 mm. Zachován je pouze 1 zlomek malého oblého kroužku prstencovitého tvaru s polokruhovitým průřezem (obr. 4: 1; 18: 6), hmotnost 0,3 g (JČM České Budějovice, inv. č. AO 2189). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (*Novotná Miroslava 2017*). **Další nálezy:** keramické nádoby (soudek, hrnce) a kamenný brousek. **Dat.:** Ha D2/3. **Lit.:** *Mi- chálek 1976, 231; v tisku, tab. 102: 5–12.*

Mohyla XI

Výzkum J. N. Woldřicha roku 1883. Dodatečný pohřeb v mohyle ze střední doby bronzové. Průměr mohyly 7,8 a v. 1 m, s kamenným věncem. **Jantar:** jantarový předmět – zlomek kapkovitého tvaru (obr. 4: 2), d. 25 a š. 8 mm (JČM České Budějovice, inv. č. AO 2195). **Další nálezy:** amfora, zlomky keramiky. **Dat.:** Ha D2/3. **Lit.:** *Mi- chálek 1976, 231; v tisku, tab. 103: 1.*

4. Manětín-Hrádek, okr. Plzeň-sever (obr. 16: 4)

Pohřebiště se rozkládalo na mírné náhorní plošině v poloze „Na Hrobech“. V letech 1965–1982 zde bylo prozkoumáno 228 hrobů, 5 hrobů lze datovat do období Ha C2 – Ha C3 / Ha D1, 223 hrobů náleží periodě Ha D2/3 – LT A. Jantarové předměty²⁰ nalezeny v šesti hrobech (*Soudská 1994; Divac 2013, 142*).

Hrob 13

Obdélná hrobová jáma 225 x 160 cm, hloubka 60 cm od současného povrchu. Jámu zakrývala vrstva kamenů o rozměrech 200 x 175 cm. Milodary byly rozptýleny v červené hlíně na dně hrobu, těsně vedle sebe ležely skleněné korálky, jantarový korálek a kroužek se záponou (pravděpodobně mohly být uloženy v nějakém sáčku). **Jantar:** Plochý jantarový kroužek (obr. 4: 22) o průměru 18 mm; kulovitý jantarový korálek (obr. 4: 23) o průměru 10 mm. Uloženo: NM Praha, inv. č. 250.059, 250.060 (nenalezeno). **Další nálezy:** Keramické nádoby (čočkovitá láhev s kolkovanou výzdobou, části zásobnice a mísy), 24 modrých skleněných korálků, železná zápona (*Soudská 1994, 132, Abb. B4: 16, 17; D4*). **Dat.:** mladší fáze stupně LT A (fáze V). **Lit.:** *Soudská 1994, 56.*

Hrob 38

Nepravidelná hrobová jáma 160 x 150 cm s kamenným obložním. Střepy z keramických nádob, zlomky železného kruhu, tyčinky a jantarový kroužek nalezeny ve výplni hrobu. V hrobu ležely malé zlomky spálených kostí dospělého jedince (*maturus*). **Jantar:** Oblý kroužek prstencovitého tvaru (obr. 4: 24; 18: 14) s kruhovým průřezem o průměru 19 x 18 mm, výška 6 mm, průměr otvoru 5 mm, hmotnost 1,2 g. Uloženo: NM Praha, inv. č. 250.179. **Další nálezy:** Keramická mísa bez dna a zlomky z dalších nádob, zlatý kroužek, zlomek železné tyčinky, fragmenty železného kruhu. **Dat.:** Ha D3 / LT A (fáze IVB). **Lit.:** *Soudská 1994, 142, Abb. B9: 25.*

Hrob 66

Zahloubený hrob obdélného půdorysu pod kamenným krytem. Přibližně ve středu dna hrobové jámy ležel jantarový závěsek. Nalezené dvě korunky lidských zubů svědčí o kostrovém pohřbu většího dítěte (*infans III*). **Jantar:** Jantarový závěsek s provrtaným otvorem (obr. 5: 4; 18: 15) vyrobený z neopracovaného kusu jantaru o rozměrech 30 x 28 mm, hmotnost 4,8 g. (NM Praha, inv. č. 250.294). **Další nálezy:** keramické nádoby (mísa s kolkovanou výzdobou,

zlomky ze stěn jiné nádoby, zlomky okraje mísy), zlomky železných tyčinek, zlomky bronzové spony s ptačí patkou. **Dat.:** mladší fáze stupně LT A (fáze V). **Lit.:** *Soudská 1994, 56, 151, Abb. B11: 67; D5.*

Hrob 74

Kamenný kryt 200 x 300 m zakrýval obdélnou 70 cm hlubokou hrobovou jámu 150 x 250 m, s delší stranou orientovanou ve směru S–J. Ve středu hrobové jámy leželo velké množství spálených uhlíků, spálené kosti dospělého jedince. V hlinité výplni u východní stěny v jižní části hrobu nalezena bronzová antropomorfní spona. 50 cm od západní hrany hrobu nalezena zachovaná dřevěná destička s provrtaným otvorem, při severní stěně zjištěny zbytky dřevěné desky, na níž ležely malé bronzové terčíky a nýty. Dřevěná deska mohla patřit ke dřevěnému obložení celého hrobu nebo představovala zbytek prkna, jimiž bylo zpevněno jen dno hrobu. Při západní straně ležely keramické milodary. **Jantar:** Bronzová dvou- dílná antropomorfní spona samostřilové konstrukce s lučíkem v podobě postavy muže (obr. 5: 1; 18: 16). Vinutí, ze kterého vychází samostřilová spodní tětíva a jehla; má po každé straně čtyři závit, zachycovač jehly nese rytý dekor. Výzdobná a účelová část spony jsou spojeny železnou osou procházející přídržnou destičkou s otvorem. Lučík je přetvořen v poloplastickou figuru muže s pažemi s náznakem pokrčení a s nohama podél sebe. Bederní část těla je kryta rovnou sukénkou, kterou z obou stran vymezují hluboké příčné žlábků. Tělo a nohy muže bohatě zdobí různé deko- rační prvky. Nápadné je uskupení různě velkých zahloubených kružnic tvořených jedním až dvěma vloženými kroužky se středo- vým bodem, který chybí pouze u prohlubní na kolenou (obr. 5: 1a; 18: 16). Největší soustředná kružnice se středovým důlčkem upro- střed stylizované suknice má po obou stranách kruhu trojice men- ších zahloubených kroužků s centrálními důlky. Čtyři kruhové prohlubně na prsou jsou vyplněny jantarem, který měl tuto čtveřici větších důlků zřejmě zvýraznit (obr. 18: 16a). Výzdobu doplňuje deko- race soustředných kroužků se středovým bodem provedených železným razidlem, které jsou na prsou a nártech figury sestaveny do trojic. Jemný rytý dekor znázorňuje zřejmě křížové přepásání hrudi mužské postavy a vázání bot přes nárt a chodidla (NM Praha, inv. č. 250.328). **Další nálezy:** keramické nádoby (mísa, lahvičková amfora), bronzový knoflík z osy vinutí antropomorfní spony, plas- ticky zdobený bronzový kruhový terčík se středovým nýtem, zlomky ze tří dalších podobných terčíků, zlomek středového nýtu z terčíku, dřevo s otvorem. **Dat.:** mladší fáze stupně LT A (fáze V: *Soudská 1994, 61*). **Lit.:** *Soudská 1968, 456, obr. 5–6; 1994, 154, Abb. B13: 6; E17: 10–13; Divac 2013, 143.*

Hrob 196

Hrobová jáma 310 x 350 cm byla chráněna kamenným krytem o roz- měrech 280 x 370 cm. Hrob obklopoval žlábek široký 30–50 cm, který vymezoval obdélný prostor 560 x 610 cm. V centrální části hrobu spočíval žárový pohřeb malého dítěte (*infans II*) ve dvou kera- mických nádobách spolu se zbytky spon, jantarových terčíkem a zlomkem jehlice. V severní části hrobu byly dvě elipsoidní jámy o rozměrech 60 x 40 cm pro zapuštění dvou kol vozu. Jámy obsahovaly železné hřebíky a tyčinky z konstrukce kol a vozu. **Jantar:** Jan- tarový terčík s vnějším povrchem soustruženým do podoby tří kruhových stupňů je k železnému kruhové podložce upevněn pomocí železných osy, jejíž konec je roztepán a vyčnívá nad povrch centrálního nejmenšího kruhového stupně. Jantarový terčík přiléhá k tenkému zlatému plechu, který pokrývá železnou kruhovou podložku, a jeho okraje jsou zdobeny vytepávanými svíslými vrypky. Max. průměr ce- lého terčíku 15,5 mm, výška 7,5 mm, max. průměr jantarového ter- číku 12 mm, průměr kruhového zlatého plechu 15 mm (obr. 5: 3; 18: 13). Hmotnost celého předmětu 2,2 g. Jedná o část terčovité spony (NM Praha, inv. č. 250.918). **Další nálezy:** Keramické nádoby (lah- vovitá nádoba, mísa, fragment z hluboké mísy), zlomky železných ty- činek, dva železné kroužky a zlomky z dalších kroužků, 26 železných hřebíků a zlomky z dalších hřebíků, zlomky železných žlábkovitých kování, železný předmět z tyčinky s obdélníkovitými tyčinkami a s částmi bronzového plechu, železná vinutí spony se zlomkem jehly, zlomek lučíku z bronzové spony, zl. bronz. jehlice s kulovitou hlavíci, malý plochý bronz. kroužek, tři železné faléry se středovým nýtem a zlomky z dalších. **Dat.:** Ha D3 / LT A (fáze IVB). **Lit.:** *Soudská 1994, 55, 62, 199, Abb. B30: 98; 1976, 626, obr. 3–4.*

²⁰ Za umožnění kresebné a fotografické dokumentace nálezů jan- taru děkujeme Dr. P. Sankotovi.

Hrob 215

Hrobová jáma 220 x 230 cm a hluboká 32 cm byla chráněna kamenným krytem o rozměrech 220 x 260 cm. Hrob obsahoval spálené lidské kosti blízce neurčitelné. V JV rohu ležel malý zlatý kroužek, při západní stěně fragmenty ze dvou keramických nádob. Ve středu hrobu byly dva železné kruhy, východně od keramických nádob se našel zlomek železného nože. Proplavením hrobové výplně získány zlomky skleněných korálků a fragment bronzového náramku. **Jantar:** zlomky jantarového kroužku (NM Praha, inv. č. 250.976 – ztraceno). **Další nálezy:** keramické nádoby (dvě lahovitě nádoby), zlatý kroužek, zlomek železného pásku, část železného nože, zlomek bronzového náramku, dva zlomky skleněných korálků. **Dat.:** Ha D3 / LT A (fáze IVB). **Lit.:** Soudská 1994, 55, 204.

5. Milejovice, okr. Strakonice (obr. 16: 5)

V polní trati Bukovce asi 1200 JV od kaple v obci, na poli p. Homolky byla silně narušena mohyla, jejíž zbytky B. Dubský prokopával v letech 1919–1920.

Mohyla 1919/1920

Porušená mohyla s kamennou konstrukcí a obvodovým věncem, rozměry a další bližší nálezové okolnosti nejsou známy. **Jantar:** jantarový korál neznámého tvaru a velikosti (původně M. Strakonice – nedochoval se). **Další nálezy:** Zlomky nádob, 1 zlomek bronzového předmětu (turbanu?). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** Dubský 1931, 56; 1949, 186, 264; Michálek v tisku.

6. Nynice, okr. Plzeň-sever (obr. 16: 6)

Žárové pohřebiště prozkoumané v poloze „K Ostrému kluku“, kde byly v letech 1953 až 1960 odkryty hroby ze tří období časově na sebe navazujících. Z pozdní doby bronzové (Ha B) 64 hrobů, z halštatského období (Ha C) 22 hrobů a z pozdní doby halštatské až časně laténské (Ha D – LT A) 114 hrobů.

Hrob 120

V hloubce 67 cm v prosté zemi zlomky železného a bronzového předmětu. **Jantar:** Vroubkovaný jantarový korál je zdobený vysoustruženými obvodovými žlábkami a má tvar stlačené kuličky o průměru 12,2 mm a výšce 8,1 mm (obr. 5: 2; 18: 12). Jantar byl součástí prodloužené patky spony z pozdní doby halštatské (Šaldová 1971, 98, 104, obr. 35: 3). Ze spony se zachovala jen část patky v podobě obloukovitě zahnutého bronzového proužku, na který je v rozšířené části kolmo přinýtován vysoký trn s malou destičkou z bronzu (hmotnost celého artefaktu 2 g). Jantarový korál oválného stlačeného tvaru byl nasazen na vrcholu trnu (ZČM Plzeň, inv. č. P 16.825). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D2–3. **Další nálezy:** Železná 80 mm dlouhá tyčinka. **Lit.:** Šaldová 1971, 22, obr. 35: 4, 5.

7. Paračov, okr. Strakonice (obr. 16: 7)

Na návrší Oupeřová, asi 750 m S od kostela v obci, byla orbou porušená mohyla.

Mohyla 1913

Její zbytky prokopával roku 1913 B. Dubský. Velká, s kameny vnitřní konstrukce, 3 žárové pohřby. V 1. pohřbu byla ker. amfóra a miska, skleněný a jantarový korál, 2 zlomky bronzového náramku a 1 železný fragment. Ve 2. a 3. pohřbu potom pouze zlomky nádob. **Jantar:** Plochý korálek bochníčkovitého tvaru²¹ (obr. 4: 25; 18: 10), průměr 24 x 22, v. 11 mm, průměr otvoru 4,5 mm, hmotnost 2,8 g (M. Písek, inv. č. A 82). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** Dubský 1949, 248, 261; Michálek 1976, 232; v tisku, tab. 216: 4.

8. Paseky u Tálina, obec Tálín, okr. Písek (obr. 16: 8)

Skupina 6 velkých mohyl v lesní trati Nad Beránkem, porušených staršími výkopy.

Mohyla I/1930

Mohyla s hlinitým násypem a kamenným věncem prokopaná B. Dubským měla průměr 8 m a výšku 1–1,5 m. Na úrovni byly uloženy 3 žárové pohřby: v jednom pohřbu bronz. jehlice, bronz. plechový manžetovitý náramek, jantarový korál, 2 modré, 1 zelený skleněný korál a ker. nádoby, ve druhém zlomky nádob a ve třetím pohřbu velký železný sekáč, 3 železná kopí, 2 větší železné kruhy a další nádoby. **Jantar:** Korálek kotoučovitěho tvaru s fasetovanými ploškami na svrchní straně po obvodu (obr. 4: 26; 18: 9), průměr 18,5 x 20, v. 8,5 mm, průměr otvoru 2 mm, hmotnost 2,1 g (M. Písek, sine).²² Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** Dubský 1932, 47; 1949, 193–194, 248 [vede jako Údraž]; Michálek 1976, 232; v tisku, tab. 220: 5.

9. Plzeň-Radčice, okr. Plzeň-město (obr. 16: 9)

V západním sousedství intravilánu obce bylo v letech 1982–1988 prozkoumáno D. Baštovou rozsáhlé polykulturní žárové pohřebiště s více jak 400 hroby. Vedle jednotlivých žárových pohřbů skupiny a kostrových laténských hrobů se na pohřebišti intenzivně pohřbívalo v období nynické kultury (Ha B), halštatské mohylové kultury (Ha C – Ha D1) a pozdní doby halštatské až časně laténské (Ha D2 – LT A; Baštová 1986, 115–118; Šaldová 1992, 83). Oba nálezy jantarů bohužel pochází z porušeného a nedatovatelného hrobu nebo jde o náhodný nález z plochy výzkumu.

Hrob 336A

Jako hrob 336A byla označena skupina střepů a několik kostí nalezených západně od hrobu 336 na rozhraní ornice a podloží. Mohlo by jít o část mechanizací značně porušeného hrobu 336, z něhož byla výplň, střepy, spálené kůstky, uhlíky a jantarový korálek, roztaženy až do vzdálenosti 1–1,5 m. Milodary datují hrob 336 do pozdní doby halštatské. **Jantar:** Vřetenovitý podlouhlý korálek s podélným otvorem (obr. 4: 20), povrch hladký světle rezavě hnědý. Průměr 7,5–9,5 mm, délka 20,5 mm, průměr otvoru 3 mm, hmotnost 0,84 g (ZČM Plzeň, inv. č. P 28.180). **Dat.:** Vzhledem k tomu, že může jít o část rozrušeného hrobu 336 datovaného do pozdní doby halštatské a že v blízkém okolí byly pouze hroby z doby halštatské, je možné korál také považovat za pozdně halštatský. **Lit.:** Nepublikováno.

Nestratifikováno

Druhý nález jantaru byl učiněn při hloubení jámy na ploše pohřebiště mimo hroby pro stažení vody po deštích v roce 1985. **Jantar:** Oblý kroužek prstencovitého tvaru s oválným průřezem, otvor je asymetricky umístěn (obr. 4: 21). Povrch hnědý, opalizovaný, rozměry 11 x 12,5 mm, výška 3,5–5 mm, průměr otvoru 4,5 mm a hmotnost 0,31 g (ZČM Plzeň, inv. č. P 27.904). **Dat.:** Vzhledem k intenzitě pohřbívání na pohřebišti je nanejvýš pravděpodobná datace do pozdní doby bronzové až časně doby laténské. Prstencovitý tvar kroužku napovídá pro zařazení do Ha D – LT A. **Lit.:** Nepublikováno.

10. Poleňka u Klatov, okr. Klatovy (obr. 16: 10)

V roce 1881–1893 prokopány u Poleňky 3 mohyly. Mohyly měly na temeni prolákliny a vyčnívaly z nich hrany kamenů, boky pokrývala silná vrstva země a pod ní se nalézalo kamenné jádro.

Mohyla 3

Vyčnívala jen málo nad povrch okolní půdy, „asi v hloubce 70 cm naraženo na střepiny z různých nádob, které čím hloub tím hustěji se vykytovaly. Pod těmito as 30 cm hluboko leželo kus železa zploštělého, noži podobného, avšak rží velice proniknutého; pak zde byl zploštělý korál jantarový“ (Hostaš 1882–84, 326). **Jantar:** jantarový plochý kroužek se zaoblenými boky (obr. 4: 36; 18: 17) o vnějším průměru 21 mm, výška 8 mm, průměr centrálního otvoru 7 mm (Muzeum v Klatovech, inv. č. M3 588).²³ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** lahovitá amfóra s kolko-

²¹ Za laskavé půjčení nepublikovaného nálezu jantaru děkujeme Dr. J. Jiříkovi.

²² Za laskavé půjčení nepublikovaného nálezu jantaru děkujeme Dr. J. Jiříkovi.

²³ Za laskavé půjčení nálezu jantaru děkujeme Dr. J. Hůrkové.

vanou výzdobou, dvě mísy, fragment železného sekáče. **Dat.:** LT A. **Lit.:** Hostaš 1882–84, 326; Čujanová-Jílková — Soukupová 1977, 249, obr. 4: B; Hůrková 1996, 8, Tab. 18: 4.

11. Pořežánky, okr. České Budějovice (obr. 16: 11)

V polní trati Na Bábě, JZZ od obce, byly 2 mohyly, z nichž jedna byla částečně prokopána F. Švingerem.

Mohyla 1/1927

Průměr 18,5 x 17, v. asi 1 m. Obsahovala kamenný plášť s věncem a kopána byla průkopem od JZ k SV. Podle výkopce obsahovala celkem 4 žárové pohřby. Ve 2. pohřbu byly zlomky jantarového korálu, keramika a 2 neidentifikovatelné amorfní bronzové slitky, v ostatních pohřbech potom rozrušená keramika, zlomky železných předmětů a modrý skleněný korál. **Jantar:** zlomky vřetenovitého podlouhlého korálku (obr. 18: 7) o max. průměru 6 mm, hmotnost fragmentů 0,4 g (M. Týn nad Vltavou, inv. č. 7097).²⁴ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** Michálek 1976, 232; v tisku, tab. 251–252.

12. Rovná, okr. Strakonice (obr. 16: 12)

Mohylové pohřebiště v lese Sedlina objevené v roce 1860 leží v kotlině nad severním okrajem široké říční nivy poblíže soutoku řek Otavy a Volyně. Revizní výzkum mohyly 1 proběhl v letech 2012–2013 (Chytráček — Chvojka — Egg et al. 2015).

Mohyla 1

Mohyla 1 se nachází v SV rohu lesa Sedlina ve vzdálenosti 300 m od nejbližších menších mohyl pohřebiště. Revizní výzkum mohyly proběhl v letech 2012–2013. Čtvercové jádro mohyly o rozměrech 24 x 24 m bylo postavené z velkých kamenů a zakrývalo čtvercovou hrobovou komoru ze dřeva postavenou na úrovni terénu o rozměrech 6,2 x 6,1 m (Chytráček — Chvojka — John et al. 2014). Kroužek z jantaru nalezen při JZ okraji hrobové komory. **Jantar:** Oblý kroužek prstencovitého tvaru s polokruhovitým průřezem (obr. 4: 34; 18: 9). Max. vnější průměr 32,7 mm. Max. vnitřní průměr otvoru 17,3 mm. Max. výška 11,7 mm. Hmotnost: 5,1 g. Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 5 bronzových nádob (2 žebrované válcovité cisty, rýnsko-tessinská situla, mísa typu Hundersingen, kotel typu Herbertingen), 7 keramických nádob (3 mísy, 2 koflíky, situla, miniaturní pohárek), dvoukolový vůz (zachován bronzové plechy s bronzovými hřebíčky z paprsků kol, malé zlomky úzkých železných obručí z kol, zdobené parohové destičky z dřevěné korby vozu), bronzová toaletní souprava, 2 bronzové spony s ozdobnou patkou, železný zákolník se zavěšenými kroužky a zlomky kroužků z dalších zákolníků, bronzové terčíky se středovým bronzovým nýtem z korby snad čtyřkolového vozu, bronzové návlečky z řemínků koňského postroje. **Dat.:** Ha D3. **Lit.:** Chytráček — Chvojka — John et al. 2014; Chytráček — Chvojka — Egg et al. 2014; 2015, 77, Abb. 5: 11; 2017, Fig. 6; Chytráček — Michálek 2016.

13. Těšínov u Protivína, okr. Písek (obr. 16: 13)

V lesní trati Selská, 2500 m SV od kostela v obci Krč, velká skupina 64 kamenných mohyl, částečně zkoumaných B. Dubským.

Mohyla III

Prokopána byla roku 1944 B. Dubským. Vybudována byla na mírném svahu, obvod 22, v. 1,3–1,5 m. Kamenná konstrukce s celkovou kubaturou 20 m³, při obvodu byly velké kolmo až šikmo zapuštěné kameny. Do původní mohyly ze starší doby bronzové byl uložen dodatečný pozdně halštatský pohřeb, z něhož byly vyzvednuty zlomky ker. nádob a jantarové korály. Při povrchu nalezeny ještě zlomky pozdně latěnských nádob (LT C/D). **Jantar:** 30 jantarových korálů: 26 kulovitých až čočkovitých (obr. 4: 3–11), nesterjné velkých a 2 soudkovité korálky s podélným otvorem (obr. 4: 12, 14), 2 vřetenovité podlouhlé korálky s podélným otvorem (obr. 4: 13, 15), (NM Praha, dnes nerevidovatelné; M Protivín: keramika). **Dat.:**

Ha D2–3. **Lit.:** Dubský 1949, 194–196; Beneš — Michálek 2006, 10–11; Waldhauser 1996, 81, Abb. 3: 3; Michálek 1976, 232; v tisku, tab. 333: 6–35.

14. Tuchonice, okr. České Budějovice (obr. 16: 14)

V lese Pláně (též U Budáčka, poblíže stejnojmenného mlýna), 900 m JZ od kaple v obci, na parc. č. 62/1 skupina 6 porušených mohyl, z nichž některé v roce 1880 částečně prokopali F. Faktor (ve starší lit. chybně vedeno jako Hroznějovice nebo Hrožňovice).

Mohyla 1880

Rozměry neudány. Měla obsahovat zlomky nádob, zlomky bronzových předmětů a odštěpky silexů. Společně snad nalezeny i jantarové korály. **Jantar:** Původně 4, dnes dochovány pouze 3 korálky s malým středovým otvorem. 1 má kotoučovitý (obr. 4: 27), 1 bochníčkovitý (obr. 4: 28) a 1 oválný plošně stlačený tvar (obr. 4: 29; 18: 8). Průměr je 17 mm, 20 mm a 21 mm, výška 10,5 mm, 8 mm a 9 mm, průměr středového otvoru 2 mm, hmotnost 1,4 g, 2,0 g a 2,8 g (M. Týn nad Vltavou, inv. č. 3248–3250).²⁵ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D. **Lit.:** Michálek 1976, 232; v tisku, tab. 65: 8–10.

14.7.2. Nálezy jantaru ze sídlišť Ha D2 – LT A v Čechách (M. Chytráček)

14.7.2.1. Střední a severozápadní Čechy

15. Dolní Břežany, okr. Praha-západ (obr. 17: 15)

Záchranný výzkum na stavbě školy v Dolních Břežanech probíhal na mírném návrší nad Břežanským potokem, v letech 1982–1984 se zde podařilo prozkoumat 38 sídlištních objektů z časně doby latěnské. Lokalita nacházející se ve vzdálenosti 3,5 km od mocenského centra na hradišti Závist je interpretována jako panská usedlost (Drda — Rybová 1998, 73–74). Prozkoumaný panský dům (obj. 1) stál na volném prostranství usedlosti obklopen dalšími chatami a výrobními i hospodářskými objekty. Obdélníková stavba o rozměrech 9,3 x 14,5 m měla spodní podlaží zapuštěné více než 1 m pod okolní terén, patro bylo přístupné zalomeným dřevěným schodištěm v západním průčelí části budovy. Kroužek z jantaru nalezen ve výplni zahloubeného domu (Motýková 1986, 138, 140, fig. 3: 12). **Jantar:** Polovina oblého kroužku kotoučovitého tvaru o největším průměru 37 mm, výšce 11 mm, průměr otvoru 10 mm (obr. 4: 32). **Další nálezy:** Z výplně zahloubeného domu dále pochází velký soubor jemné kolkované keramiky dotáčené na hrnčířském kruhu, bronzový náramek, tři skleněné žluté korálky s modrobílými očky, modrý korálek s bílou vlnicí, bronzová dvojbubínková spona se zobákovitě protaženým bubínkem na nožce, torzo terčovité spony s terčíkem z bronzu a lučíkem ze železa. **Dat.:** počátek stupně LT A. **Lit.:** Motýková 1986, 140, fig. 3: 1–2, 4, 6, 8–14, 16–17; Motýková — Drda — Rybová 1984, 394, obr. 40: 1.

16. Chržín, okr. Kladno (obr. 17: 16)

Rovinné sídliště z časně doby latěnské zachycené v roce 2001. Záchranný výzkum vyvolaný stavbou silnice přinesl doklady kovovitéctví a zpracování jantaru. Analýzy jantaru potvrzují transport této suroviny od Baltského moře (Chytráček 2007). Výjimečný je fragment napodobeniny řecké červenofigurové keramiky nalezený v zahloubené chatě 16 (Chytráček 2008, 52, Abb. 4). Přítomnost šperkařské dílny produkující ozdoby z jantaru naznačuje početný odpad amorfních jantarových úlomků do max. velikosti 27 mm, které pocházejí z výplně šesti zahloubených objektů (Chytráček 2007, 496, obr. 21; 2008, 75, Abb. 15). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017).

²⁴ Za laskavé půjčení nepublikovaného nálezu jantaru děkujeme Dr. M. Sudové.

²⁵ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. M. Sudové.

Obj. 95

Zásobní jáma s ústím kruhového půdorysu se zúženým hrdlem, podhloubenými stěnami a plochým dnem. Průměr ústí v úrovni podloží 180 cm, průměr zúženého hrdla 170 cm. Dno o průměru 200 cm leželo v hl. 130 cm od povrchu podloží, 240 cm od současného povrchu. **Jantar:** 1 kus do velikosti 10 mm, drobné úlomky do max. velikosti 7 mm, hmotnost 0,2 g (obr. 3: 43; 15: 23). **Další nálezy:** Dvě drátěné tyčinky z bronzu, keramika, mazanice, uhlíky, kosti. **Dat.:** LT A.

Obj. 120

Zásobní jáma oválného půdorysu s podhloubenými stěnami a plochým dnem. Max. prům. 140 cm, hl. 68 cm od povrchu podloží. **Jantar:** 2 větší kusy jantaru do velikosti 27 mm, drobné úlomky do velikosti 10 mm, hmotnost 3,4 g (obr. 3: 44–46; 15: 25–26). **Další nálezy:** Železná tyčinka, keramika, mazanice, kosti. **Dat.:** LT A.

Obj. 130

Příkop zachycený v délce 12,4 m pokračuje mimo zkoumanou plochu a jeho hloubka měřená od povrchu humózního horizontu A dosahovala 90 cm. V úrovni podloží měl příkop s plochým dnem šířku 70/80 cm a zahlouben byl do něj v hl. 25 cm. **Jantar:** 1 větší kus (délka 12 mm) a drobné úlomky jantaru do velikosti 9 mm, hmotnost 0,5 g (obr. 3: 54; 15: 22). **Další nálezy:** struska, keramika, kosti.

Obj. 160

Zahloubený objekt s nepravidelně kruhovým a mírně rozevřeným ústím o průměru 240–249 cm má ploché dno obdélného půdorysu (162/180 cm x 126/112 cm), kterým se odlišuje od zásobních jam. Popisovaný objekt s obdélně utvářeným dnem porušoval humózní horizont A mocný 60–70 cm a zahluboval se ještě 82 cm do žlutohnědého jílovito-písčitého podloží. Dolní obdélná část objektu měla svislou východní, severní a západní stěnu, ale jižní strana byla více šikmá a vykazovala stupňovitou úpravu. Původní prohlubeň pro zásobní jámu mohla být zřejmě přizpůsobena jinému účelu, její boky pak měly pravděpodobně vestavěny dřevěné svislé stěny. Jižní strana prozrazuje pravděpodobně schodovitou úpravu vstupu, který musel být také zpevněn dřevěnou konstrukcí. Jámu 160 lze interpretovat jako výrobní objekt související se specializovanou kovoliteckou a šperkařskou dílnou pracující v tomto prostoru. O její činnosti vypovídají především nálezy ze záspy objektu 160. Vedle početné železářské strusky překvapuje množství zlomků tavicích tyglíků i fragmentů ztracených forem na odlévání kruhů různých velikostí a s výrobními aktivitami nepochybně souvisejí i drobné bronzové předměty. V záspy objektu 160 ležel také polotovar amuletu se třemi vrtanými otvory, který byl zhotoven z temenní kosti dětské lebky (Chytráček 2008, 72, Abb. 14); předmět snad vypovídá o někdejších kultovních praktikách v tomto prostoru. Dno jámy pokrývala 10 cm silná šedá hlinitopísčítá a žlutohnědá písčítá vrstva. Zásyp tvořila především 70 cm mocná hnědočerná hlinitá vrstva s mazanicí, zuhelnatělým dřevem a rovnoměrně rozptýlenými artefakty. Charakter záspy zřejmě nasvědčuje jednorázovému zaplnění prohlubně, ze kterému došlo zřejmě brzy po zániku výrobního objektu. **Jantar:** 5 amorfních úlomků surového jantaru do velikosti 10–17 mm, četné úlomky do velikosti 8 mm, hmotnost 3,1 g (obr. 3: 47–53; 15: 24, 27). Úlomky jsou pravděpodobně odpadem vzniklým při výrobě jantarových korálků, případně i jiných šperků. **Další nálezy:** keramika, mazanice, železářská struska, 2 hliněné přesleny, 3 fragmenty z bronzového drátu oválného průřezu, fragment slabé bronzové tyčinky obdélného průřezu, bronzová tyčinka čtverhranného průřezu na jednom konci zesílená, fragment bronzového plechu se dvěma kruhovými otvory, bronzová spona, 3 železné amorfní zlomky, železné kování s centrálním nýtem, kostěný terčík z lidské lebky se třemi kruhovými otvory, zvířecí kosti, zuhelnatělé dřevo. **Dat.:** LT A.

Strusky a úlomky jantaru z výplně výrobního objektu 160 a příkopu 130 dovolují uvažovat o současném zániku obou objektů. Nelze zcela vyloučit, že příkop mohl symbolicky vymezovat nebo členit areál, ve kterém se část místní komunity zabývala hutnickým zpracováním železa, metalurgií barevných kovů a zhotovováním šperků. Uvedenou interpretaci podporuje především pozoruhodný nálezový soubor z objektu 160 i nálezy strusek, bronzových drátů a surového jantaru z nedalekých chat 163, 175 a 185.

Obj. 175

Zahloubená chata obdélného půdorysu s rovným dnem a plochou lavicí při delší J. stěně. Rozměry chaty 470 x 380 cm, max. hl. dna chaty od úrovně podloží 90 cm. V kratších stěnách při SV a SZ nárožích chaty se nacházely proti sobě polokruhovitě výklenky nápadně shodných rozměrů. **Jantar:** Drobné amorfní úlomky jantaru, hmotnost 0,15 g. **Další nálezy:** drátěná tyčinka z bronzu, fragment železného předmětu, struska, keramika, uhlíky, kosti. **Dat.:** Ha D3 / LT A.

Obj. 185

Zahloubená chata obdélného půdorysu s rovným dnem a plochou lavicí při delší JV stěně. Rozměry chaty 440 x 330 cm, hl. dna chaty od úrovně podloží 60 cm. V šedé vrstvě na dně chaty odkryty dvě téměř celé keramické nádoby. **Jantar:** Drobné amorfní úlomky jantaru, hmotnost 0,1 g. **Další nálezy:** fragment železného předmětu, kostěné šídlo, struska, keramika, mazanice, polovina keramického přeslenu, jehlancové keramické závaží, uhlíky, kosti. **Dat.:** Ha D3 / LT A. **Lit.:** Chytráček 2007; 2008, 75, Abb. 10–15.

17. Poříčany, okr. Nymburk (obr. 17: 17)

Sídlíště Ha D – LT A chráněné palisádou a příkopem odkryté při záchranném výzkumu. K významným nálezům se řadí fragment většíčky červeného korálu (*Corralium rubrum*) a mušle *Cyprea tigris*.

Obj. 1

Zahloubená chata oválného půdorysu. **Jantar:** zlomky surového jantaru o váze 56, 8 g, 22 jantarových korálků, 25 polotovarů korálků, 43 fragmentů se stopami vrtání (obr. 3: 1–40; 18: 11), (ÚAPPSC Praha). **Dat.:** Ha D2–3.

Obj. 530

Zahloubená chata. **Jantar:** 5 jantarových korálků a další fragmenty surového jantaru (obr. 15: 30). Menší jáma poskytla opracované kusy jantaru o váze 12,75 g. Největší kus jantaru měl velikost 32 x 23 x 14 mm (ÚAPPSC Praha). Analýza jantarů potvrzuje jeho baltský původ (Čtverák 1986). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** Čtverák 1986.

18. Praha-Benice, okr. Praha (obr. 17: 18)

Sídlíště z doby halštatské zkoumané v roce 2007 na levém břehu Pitkovického potoka v rovinatém terénu o nadmořské výšce 288–294 m.

Obj. 60/07

Sídlíštní jáma oválného tvaru 430 x 415 cm s plochým dnem a třemi kulovými jamkami byla hluboká 50 cm. **Jantar:** 2 malé úlomky surového jantaru (obr. 3: 42; 15: 19) do velikosti 50 mm, hmotnost 0,6 g (ÚAPPSC Praha).²⁶ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 4 bronzové jehly, 1 malý bronzový terčík, 1 bronzový řetěz, 1 bronzový slítek, 2 železné předměty, Fe struska (0,08 kg), technická keramika – fragment tyglíku, zlomky grafitu (0,06 kg), keramika, 2 přesleny, 2 zlomky přeslenu, mazanice, uhlíky, kosti. **Dat.:** Ha D. **Lit.:** Polišenský 2007, 25, 331, obr. 28–29; Trefný — Polišenský v tisku.

19. Praha-Křeslice, okr. Praha (obr. 17: 19)

Sídlíště z pozdní doby halštatské až časné doby laténské prozkoumané v roce 2004 bylo situované na mírném svahu se sklonem k jihu a k východu nad soutokem Botiče a Pitkovického potoka v prostoru Říčanské plošiny. K významným nálezům se řadí bronzová spona s ozdobnou patkou ze stupně Ha D3, bronzová jehlice s vývalkovitou hlavicí, železná jehlice s kulovitou hlavicí, železné pilníky, železná čepička z nápravy vozu (Polišenský — Trefný 2011, 846–851).

Obj. 8

Jáma oválného půdorysu o rozměrech 4,2 x 3,4 m mohla být reliktem zahloubené polozemnice. **Jantar:** 4 zlomky neopracovaného jantaru do velikosti cca 5 mm (obr. 15: 21), hmotnost 0,1 g

²⁶ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. T. Polišenskému.

(ÚAPPSC Praha).²⁷ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 1 bronzový a 1 železný předmět, mazanice, keramika. **Dat.:** Ha D – LT A.

Obj. 17

Zahloubená polozemnice nepravidelně obdélného půdorysu o rozměrech 4,6 x 4,15 m, hl. 0,6 m. **Jantar:** 2 drobné zlomky jantaru do velikosti 3 mm (obr. 15: 20) 1 zl. jantaru do velikosti 1 mm, hmotnost 0,002 g. Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** 3 přesleny, mazanice, keramika. **Dat.:** Ha D3 – LT A. **Lit.:** Polišenský — Trefný 2011, 845, obr. 21.

Zpracování jantaru na lokalitě nelze zcela vyloučit (Polišenský — Trefný 2011, 852).

20. Praha-Pitkovice, okr. Praha (obr. 17: 20)

Sídliště situované v rovinatém terénu u bezjmenné vodoteče ústící do Pitkovického potoka bylo odkryto při záchranném výzkumu v roce 2006–2007. K významným nálezům patří zlomky řecké červenofigurové keramiky, zlomek řecké transportní vinné amfory i lokální napodobeniny řecké keramiky (Trefný — Polišenský 2008; 2013; 2014a).

Obj. 760

Polozemnice obdélného tvaru s kruhovými výklenky v S a J části měla rozměry 5,2 x 3,4 m, hl. 0,89 m. **Jantar:** Jantarový korálek oválného plošně stlačeného tvaru (obr. 4: 17; 18: 1) o průměru cca 8 mm, hmotnost 0,5 g (ÚAPPSC Praha).²⁸ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** Keramika, mazanice, 2 želez. předměty, uhlíky, kosti, kámen. **Dat.:** Ha D3 – LT A (Trefný — Polišenský 2014b, 696, obr. 16: 1–10).

21. Praha-Ruzyně, okr. Praha (obr. 17: 21)

Na sídlišti z pozdní doby halštatské a doby laténské částečně odkryté na nízké terase na levém břehu Litovického potoka bylo při záchranném výzkumu v roce 1982 prozkoumáno celkem 35 sídlištních objektů z 6. až 1. stol. př. Kr. Zahloubený objekt 20 z časné doby laténské poskytl zlomky attické červenofigurové číše na nízké profilované nožce, která byla vyrobena mezi roky 460–420 př. Kr. (Trefný 2008, 118). Z nálezové situace datované do 6. stol. př. Kr. byl zmíněn nález jantaru (Bureš — Waldhauser 2005, 728).

Objekt XIII

Obdélná jáma 145 x 340 cm s mírně zvlněným téměř plochým dnem. **Jantar:** 1 větší amorfní zlomek o rozměrech 14 x 8 mm a 13 menších zlomků o velikosti 3–5 mm (obr. 15: 28), drobná drť do velikosti 1 mm, hmotnost 1 g (Muzeum hl. města Prahy, inv. č. A 264 618).²⁹ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** LT A. **Lit.:** nepublikováno.

Vrstva (sektor II na ploše sídliště);

Sídlištní vrstva s nálezy Ha D / LT A. **Jantar:** obý kroužek kotoučovitý tvaru (obr. 4: 31; 18: 4). Průměr 22,8 mm, výška 10,9 mm, průměr otvoru 4,8 mm, hmotnost 3,2 g (Muzeum hl. města Prahy, inv. č. A 264 983).³⁰ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** nepublikováno.

22. Radovesice, okr. Teplice (obr. 17: 22)

Rovinné sídliště kompletně odkryté při záchranném výzkumu v letech 1969–1988, prozkoumáno bylo 48 zahloubených staveb a desítky jam. Osada založená v Ha D dosáhla vrcholu osídlení v LT A, kontinuální osídlení pokračovalo až do LT D.

Obj. 343

Zahloubená stavba o rozměrech 3,61 x 2,43 m, hl. 0,22 m. **Jantar:** Kotoučovitý polotovár korálku nebo kroužku nemá ještě provrtaný otvor (obr. 3: 41). Spektroskopická analýza dokládá původ jantaru v severní Evropě (Waldhauser et al. 1993, 46, 195, Abb. 50: 21). **Dat.:** Ha D2–3, LT A. **Další nálezy:** keramika, přeslen, mazanice, zvířecí kosti, uhlíky. **Lit.:** Waldhauser et al. 1993.

23. Tuchoměřice, okr. Praha-západ (obr. 17: 23)

Sídliště z doby halštatské a časně laténské zkoumané v letech 1960–1963 a 1998 poskytlo četné zahloubené sídlištní objekty, polozemnice, jámy, pece, doložena je kovářská dílna. V obj. 7 nalezeny úlomky řecké keramiky s černým firnisem.

Obj. 98

Ve výplni objektu nalezena lokální kolkovaná keramika a fragmenty importované řecké keramiky s černým firnisem. **Jantar:** Úlomek surového jantaru pocházející od Baltského moře nalezen ve výplni objektu (Sankot 2000, 104; 2002b, 93; 2006, 152, ill. 3: f–j; 4: d). **Dat.:** LT A. **Lit.:** Sankot 2000; 2002b; 2006.

24. Tuchoměřice, k. ú. Kněžívka, okr. Praha-západ (obr. 17: 24)

Sídliště zachycené v roce 1999 při záchranném výzkumu probíhající při plynofikaci obce Tuchoměřice v poloze „Za kůlnou“. Sídliště se rozkládalo na ploché terase se sklonem k jihovýchodu na pravé straně Únětického potoka v nadmořské výšce 332–342 m nad mořem.

Obj. 1

Rýha pro plynovod zachytila polozemnici, která byla prozkoumána plošně. Zahloubená chata měla obdélný až oválný tvar o rozměrech 4,72 x 3,86 m, hloubka se pohybovala mezi 20–30 cm. Sídlištní objekt měl rovné dno, v severní polovině byl do dna zahlouben 3 m dlouhý, 54 cm široký a 20 cm hluboký žlábek orientovaný západ – východ. Ve středu objektu odkryta kruhová jáma s vypalovacími stěnami o průměru 30 cm a hloubce 19 cm, která je interpretovaná jako ohniště. V jižní polovině chaty zjištěno množství malých do dna zahloubených kúlových jamek. Autorkou výzkumu je zvažován výrobní charakter sídlištního objektu. **Jantar:** malý kotoučovitý korálek (obr. 4: 16; 18: 5). Max. vnější průměr 7,7 mm, max. vnitřní průměr otvoru 1,7 mm, max. výška 3 mm. Hmotnost 0,1 g (Střeďočeské muzeum v Roztokách, inv. č. 126.060).³¹ Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Další nálezy:** keramika, mazanice, železný předmět, drtidlo, zvířecí kosti (skot, ovce, vepř, slepice, zajíc, křeček), uhlíky, kámen, broušená industrie. **Dat.:** Ha D2/3. **Lit.:** Veselá 2001; 2003, 104.

25. Závist, k. ú. Lhota, okr. Praha-západ (obr. 17: 25)

Rozsáhlé opevněné výšinné sídliště na výrazném kopci na pravém břehu Vltavy vykazuje znaky mocenského centra Ha D2 – LT A. Rozloha opevněného areálu postupně dosáhla 90–100 ha. Fortifikační linie člení celý prostor na centrální hradiště s opevněnou akropolí, pevnostní pásmo s šijovým opevněním na jihovýchodním úpatí, jižní podhradí s obvodovou hradbou a východní předhradí chráněné předsunutým šijovým opevněním. Výzkum zde probíhal v letech 1963–1989, prozkoumán byl prostor akropole, hlavní brána šijového opevnění, fortifikace podhradí i předhradí. Výzkum zachytil stopy osídlení bylanské kultury, opevněný areál mocenského centra pak byl budován v období stupňů Ha D2 – LT A. V LT C2–D zde vzniklo oppidum. **Jantar:** soudkovitý korálek z medově hnědého jantaru dlouhý 20 mm (obr. 4: 19) byl nalezen ve výplni chaty, přistavěné na nároží brány D pozdně laténské hradby. **Dat.:** Původ a primární použití jantarové perly je ovšem daleko starší, běžné jsou v náhrdelnicích z mladší a pozdní doby halštatské. L. Jansová (1983, 21, 52, obr. 11: 9) řadí soudkovitý korálek do pozdně halštatského období, do horizontu hradby s palisádovým licem. Jantarové předměty byly nalezeny i na akropoli. Zlomek jantarové perly neurčitého tvaru byl nalezen v příkopu na sv. straně akropole

²⁷ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. T. Polišenskému.

²⁸ Za laskavé půjčení nálezu jantaru děkujeme Dr. T. Polišenskému.

²⁹ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. M. Kostkovi.

³⁰ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. M. Kostkovi.

³¹ Za laskavé půjčení nepublikovaných nálezů jantaru děkujeme Dr. P. Novému.

a nález je datován obecně do doby laténské (Motyková — Drda — Rybová 1978, 285, 294, fig. 3: 4). Oblá jantarová perla o průměru 9 mm ležela na pozdně laténské cestě v jihozápadní části akropole a v pozdně laténské vrstvě pod dlážděním se našel trojúhelníkovitý jantarový závěsek s nedokončeným vrtem. K. Motyková, P. Drda a A. Rybová (Motyková — Drda — Rybová 1978, 284, 303, fig. 25: 13; 29: 1) oba jantarové předměty řadí do období vrcholného rozkvětu oppida. L. Jansová (1983, 52) upozorňuje na podobnost trojúhelníkovitého jantarového závěsku s bronzovými trojúhelníkovitými závěsky z pozdní doby halštatské a zvažuje, že oba zmíněné jantarové předměty z akropole hradiště Závist ležely již v sekundární poloze a nelze vyloučit starší datování. **Lit.:** Jansová 1983; Motyková — Drda — Rybová 1978; 1991, 181.

14.7.2.2. Jižní a západní Čechy

26. Přehýšov, okr. Plzeň-sever (obr. 17: 26)

Pole východně od obce a JZ od polohy „Na Sahaře“ a jižně od kóty 373. Povrchovým sběrem na mírném jižním svahu skloněném k Lučnickému potoce zjištěno rozlehlé sídliště táhnoucí se podél toku potoka. Sběrem získaný soubor čítal 282 zlomků keramiky, 22 kusů mazanice, 2 přesleny, drtídko a drtiče. **Jantar:** Nalezen byl také větší kus neopracovaného jantaru (obr. 3: 55; 15: 29). Povrch z větší části opalizován, barva zlatavě hnědá, délka 52,5 mm, šířka 43,7 mm, výška 21,2 mm, hmotnost 24,70 g (ZČM Plzeň, inv. č. P 81.077). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Naprostá převaha nálezů patří časné době laténské, některé zlomky spadají ještě do závěru doby halštatské. **Lit.:** Řezáč 2006, 246.

27. Svržno, okr. Domažlice (obr. 17: 27)

Opevněné výšinné sídliště na severním vrcholu Černého vrchu v nadmořské výšce 592 m. Převýšení nad údolím Radbuzy bylo 160 m, celková rozloha jednoduchého opevněného areálu dosahovala 0,97 ha. Nejvyšší vrchol Černého vrchu obepínal obvodový kameňitý val, v SZ nároží se podařilo odhalit základy dvou odlišných stavebních fází vstupu z průběhu stupně Ha D. Starší fáze měla podobu jednoduché ulicové branky v palisádě, která zřejmě obepínala celý vrchol. Mladší brána s rameny mírně zatočenými dovnitř hradiště byla již vybudována v oboustranně lícované 2,8–3 m široké hradbě ze dřeva, kamene, šterku a hlíny (Chytráček 1994, 58, Abb. 2; 2009, 121, Abb. 3–5; Chytráček — Metlička 2004, 247, Abb. 130; 2011, 355, Abb. 11). Zadní i přední dřevěný líc hradby byl zakotven v základových žlabech a jamách vylámaných ve skále. Těleso hradby široké až max. 3 m vyplněné šterkem a zesílené plentami z nasucho kladených kamenů z amfibolitu bylo provázáno vnitřní dřevěnou konstrukcí z horizontálních trámů, které spojovaly přední a zadní líc hradby, šířka fortifikace se blíže k bráně zmenšovala. Obvodové opevnění zaniklo silným požárem, při němž došlo k prohoření horizontálních trámů, ke spečení a natavení šterku i kamenů v tělese hradby. V hloubce 25 cm při preparování povrchu výplně vnitřního základového žlabu mladší fáze brány nalezen při rozhraní vnitřní strany výplně žlabu a přilehlé kulturní vrstvy jantarový korál společně s keramikou z pozdní doby halštatské (Chytráček 2003). **Jantar:** Oblý kroužek prstencovitého tvaru s polokruhovitým průřezem (obr. 4: 33; 18: 18) o vnějším průměru 28 mm, výšce 11 mm, průměr středového otvoru 11 mm, hmotnost 4,34 g (ZČM Plzeň, inv. č. P 74.446). Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar pocházející od Severního moře (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D2–3. **Lit.:** Chytráček 1997, 88, Abb. 4: 12; Chytráček — Metlička 2004, 36, Bild 4; Chytráček — Michálek 2016.

28. Vladař, k. ú. Záhořice, okr. Karlovy Vary (obr. 17: 28)

Rozsáhlé opevněné výšinné sídliště na stolové hoře Vladař vykazuje znaky mocenského centra. Celá fortifikační soustava se rozkládá na ploše 115,3 ha a zahrnuje ze dvou stran i plochu na úpatí stolové hory. Složitý systém fortifikací utváří jeden uzavřený celek složený z několika samostatných opevněných areálů (akropole, vícenásobně členěné předhradí). Akropole hradiště (693 m n. m.) se rozkládá na plošině stolové hory převýšené 230 m nad údolím

řeky Střely. Obvodová fortifikace akropole chránila plochu 13,4 ha. Přes strmé svahy směřovaly k akropoli cesty ústící do tří bran, jejichž ramena se obloukovitě stáčejí do vnitřní plochy. Sonda 2 položená na severním obvodu akropole, umožnila rozpoznat pět stavebních fází opevnění. Předposlední čtvrtou fází fortifikace z velkých bloků kamene lze na základě radiokarbonového datování zuhelnatělého dřeva datovat do pozdní doby halštatské až mladšího úseku stupně LT A (Chytráček — Šmejda 2005, 7–11, obr. 10). Sondáž v SV části akropole za obvodovým opevněním se podařilo rozpoznat především sídelní horizont z pozdní doby halštatské a časné laténské. V místech s vyšším obsahem fosfátů jsme odkryli v délce 7 m základový žlab 90 cm široký a vylámaný do hloubky 60 cm v podloží vulkanické horniny. Žlab (obj. 37) vytvářel pravouhlé nároží většího obdélného ohrazení, které zasahovalo dále mimo zkoumanou plochu a pravděpodobně přiléhalo k obvodovému opevnění akropole. Dřevěné stěny masivní vysoké palisády ukotvovaly ve žlabu čedičové kameny, nápadně vystupovaly i velké břidlicové desky svisle zapuštěné v černohnědé šterkovité výplni s množstvím zuhelnatělého dřeva i fragmentů zvířecích kostí. Objekt 37 datují zlomky nádob ze závěru stupně Ha D a především fragmenty jemné keramiky z časné doby laténské dotáčené na hrnčírském kruhu, vzácný je nález jantarového korálku (Chytráček — Danielisová — Pokorný et al. 2012, 286, obr. 12: 1). **Jantar:** polovina oválného korálku (obr. 4: 18; 18: 2) o vnějším průměru 13 mm a výšce 10 mm, průměr centrálního otvoru 3 mm, hmotnost 0,5 g. Analýza provedená metodou infračervené spektroskopie prokázala jantar baltského původu (Novotná Miroslava 2017). **Dat.:** Ha D3 / LT A. **Lit.:** Chytráček et al. 2010a, 46, obr. 3–4; Chytráček — Danielisová — Pokorný et al. 2012, 286, obr. 12: 1; Chytráček — Michálek 2016.

14.7.3. Nálezy jantaru z depotů Ha D2–3 v Čechách

(M. Chytráček, J. Michálek, O. Chvojka)

29. Stičany u Hrochova Týnce, okr. Chrudim

Depot náhodně objevený v roce 2014 v poloze Za sady spočíval v ornici v hloubce 25–45 cm od současného povrchu (Jílek 2014). Nálezíště se nachází nadmořské výšce v rozmezí 245 až 250 m nad mořem. **Jantar:** 3 korálky z jantaru. Jeden má kotoučovitý tvar (obr. 18: 3) o průměru 14 mm, průměr otvoru je 4 mm. Dva korálky jsou kulovitého až oválného plošně stlačeného tvaru, průměr korálku 18 mm, průměr otvoru 5 mm; průměr korálku 9 mm, průměr otvoru 3 mm (RM Chrudim), (Jílek 2014, obr. 39, 41, 45). **Další nálezy:** 9 bronzových náramků, 8 zlomků náramků, 5 drobných zlomků plechů z náramků, 1 zlomek z bronzového náramku/nánožníku, 5 fragmentů z bronzového nákrčníku/nánožníku, 7 zlomků z nákrčníku, 184 malých bronzových nášivek, 1 bronzová průvlečka, 1 zlomek z bronzového nýtku. S depotem zřejmě souvisí i další fragment plechu z kruhového šperku a bronzová šipka nalezená v ornici v okolí depotu (Jílek 2014). **Dat.:** Ha D1–2/3. **Lit.:** Jílek 2014; ČTK 11. 12. 2015, České noviny.cz

14.7.4. Nálezy jantaru z hrobů Ha D2 – LT A na Moravě

(M. Chytráček, M. Golec)

14.7.4.1. Střední a severní Morava, Slezsko

30. Slatinky, okr. Prostějov (obr. 16: 30)

V poloze „Nivky“ prokopáno ve 30. letech 20. stol. amatérskými archeology žárové pohřebiště kultury lužických popelnicových polí.

Hrob PH 106

Žárový hrob s popelnicí, která byla přikryta mísou. **Jantar:** 35 jantarových korálků bylo uloženo uvnitř popelnice. **Další nálezy:** podle terénních poznámek byly korálky nalezeny v popelnici společně s 98 drobnými uzavřenými bronzovými kroužky, 4 bronzovými záušnicemi, bronzovou ložkovitou sponou a zlomkem bronzového náramku. **Dat.:** Ha D2. **Lit.:** Přichystal 2003, 97–98, 103, tab. XXVIII–XXIX; 2007, 210.

14.7.5. Nálezy jantaru ze sídlišť Ha D2 – LT A na Moravě (*M. Golec*)

14.7.5.1. Střední a severní Morava, Slezsko

31. Modrá, okr. Uherské Hradiště (*obr. 16: 31*)

Sídliště v nadmořské výšce 235 m na táhlém návrší v trati „Hrubý díl“ nad soutokem Salašky a Modřanského potoka. Záchrané výzkumy zde v letech 1997, 2001–2005 zachytily zahloubené sídlištní objekty a tři řady kúlových jam, které prozrazují stavbu nadzemní kúlové konstrukce.

Objekt 1/2002

Zahloubený sídlištní objekt. **Jantar:** 2 jantarové korálky (*obr. 8: 13–14*), provrt má průměr 2–3 mm (Slovácké muzeum, Uherské Hradiště). **Dat.:** LT A. **Lit.:** *Golářová 2013*, Tab. 13: 2a, 2b.

32. Olomouc-Neředín, okr. Olomouc (*obr. 16: 32*)

V letech 1998–2006 probíhal záchraný archeologický výzkum v poloze „Mýlina“ na dvou výrazných návrších s prudkým východním svahem, oddělených malým údolím nad dnes již zaniklou vodotečí, s výhledem do nivy řeky Moravy. Těsně nad inundačním pásmem lokality se nacházela osada z časné doby laténské.

Objekt 987

Zahloubený sídlištní objekt. **Jantar:** 1 jantarový korálek (*obr. 8: 11*). **Dat.:** LT A.

Objekt 1304

Zahloubený sídlištní objekt. **Jantar:** 1 jantarový korálek (*obr. 8: 12*), otvor je ve tvaru přesýpacích hodin o průměru 5 mm v horní a 3 mm ve střední části. Nepravidelný tvar korálku byl předurčen nekvalitní jantarovou surovinou (*Golářová 2013*, 211), (Vlastivědné muzeum v Olomouci). **Dat.:** LT A. **Lit.:** *Golářová 2013*, 211, Tab. 49B: 1, 64: 14.

33. Polešovice, okr. Uherské hradiště (*obr. 16: 33*)

Poloha „Nivy“.

Chata P70/II/205

Ve výplni halštatsko-laténské (*Přichystal 2007*, 210) zahloubené chaty 3,5 x 2 m nalezeno značné množství drobných úlomků jantaru. Jednalo se o obytný objekt zapuštěný pod úroveň terénu o 0,15–0,25 m.

Jáma P71/232

Další zlomek jantaru nalezen v současné sídlištní jámě průměru 1,15–1 m. **Dat.:** *J. Mrázek (1996, 89)* lokalitu řadí do pozdní doby halštatské a časné doby laténské. *M. Přichystal (2007, 210)* používá termín halštatsko-laténská zahloubená chata a zdůrazňuje, že bez analýzy keramiky je přesnější kulturní a časové postavení obou sídlištních objektů nejasné. *P. Golářová (2013, 210)* datuje zahloubenou chatu i sídlištní jámu do doby halštatské a zdůrazňuje absenci časné laténských nálezů. **Lit.:** *Přichystal 2007*, 210; *Mrázek 1996*, 89; *Snášil 1971*, 36; *1972*, 67–68; *Golářová 2013*, 210.

14.7.6. Nálezy jantaru z depotů a jeskyní Ha D2 – LT A na Moravě (*M. Golec*)

14.7.6.1. Jižní Morava

34. Diváky, okr. Břeclav (*obr. 16: 34*)

V polovině 80. let 20. století byl v areálu pozdně halštatského hradíště Burberg nalezen hledači s detektory kovů depot jantarových a skleněných korálků a bronzových náramků uložených v keramické nádobě. Nálezy jsou neověřené, informace je neověřitelná. **Dat.:** Díky nálezů na hradisku horákovské kultury je možné, že nález patří již do stupně HaD2. **Lit.:** *Čižmář — Čižmářová 2014*, 53.

35. Habrůbka - Býčí skála, okr. Blansko (*obr. 16: 35*)

Největší část halštatských nálezů z Předsíně Býčí skály náležejí do stupňů Ha D1 a časného Ha D2 (*Parzinger 7a*). Mohou tedy náležet

i do pozdně haštatského stupně Ha D2 (*Parzinger 7b/c*). Nálezy jsou řazeny do části Ha C – Ha D1, kam spadá mnohem více předmětů ze souboru. **Lit.:** *Golec 2015*.

14.8. Nálezy jantaru Ha D2 – LT A ve Slovenské republice (*M. Chytráček*)

14.8.1. Nálezy jantaru z hrobů Ha D2 – LT A ve Slovenské republice

36. Bučany, okr. Trnava (*obr. 16: 36*)

Pohřebiště objevené při záchraném výzkumu v roce 1978 na východním okraji sprašové terasy v poloze Kopanice nedaleko soutoku potoků Blava a Dudváh poskytlo 36 hrobů z pozdní doby halštatské a časné doby laténské.

Hrob 1

V hrobové jámě 1 x 1,8 m odkryta narušená kostra ženy, stáří 50–60 let. **Jantar:** 1 jantarový korál válcovitého tvaru (*obr. 11: 15*) o průměru 11 mm (*Bujna — Romsauer 1983*, 279, Taf. I: 3). **Další nálezy:** 1 železná spona, 2 bronzové nánožníky, 1 železná toaletní souprava, zlomek železného nože. **Dat.:** Ha D 2/3.

Hrob 6

V hrobové jámě 2,2 x 2,7 m hluboké 1 m odkryta kostra ženy, stáří 20–30 let, nalezeny také fragmenty kostry kojenice. Keramické nádoby byly především ve východní polovině hrobu. **Jantar:** 1 oblý prstencovitý kroužek (*obr. 11: 22*) o průměru 20 mm, výšce 7 mm, 19 malých kotoučovitých a soudkovitých korálků (*obr. 11: 16–18*) z jantaru o průměru 7–10 mm, výšce 3–8 mm, 4 malé zlomky (*Bujna — Romsauer 1983*, 281, Abb. 9; Taf. IV: 6–8, 9). **Další nálezy:** 1 vinuť ze železné spony, 2 bronzové náramky, 1 náhrdelník z bronzových plechových trubiček (15 ks), 1 bronzový kroužek, 1 provrtaný zub z medvěda, fragmenty železné zápony, 6 keramických nádob, kosti z ovce/kozy. **Dat.:** Ha D2/3.

Hrob 27

V hrobové jámě zahloubené do okraje sídlištního objektu kalenderbergské kultury odkryta kostra dítěte, stáří 9–11 let. Největší korálek ležel u levé ruky kostry, ostatní dva se našly vlevo od nohou. **Jantar:** 3 jantarové korálky. Větší má válcovitý tvar (*obr. 11: 20*) o průměru 16 mm, výšce 9 mm, průměr otvoru 2 mm. Dva menší mají soudkovitý a kotoučovitý tvar (*obr. 11: 19, 21*) o průměrech 13 mm a 10 mm, výšce 10 mm a 9 mm, průměr otvoru 2 mm a 3 mm (*Bujna — Romsauer 1983*, 288, Taf. X: 12–14). **Další nálezy:** Bronzová spona typu marzabotto, bronzový náramek, zlomek železného nože, zlomek železného náramku, 1 žlutý skleněný korálek s modrobílými očky, 3 hliněné přesleny, 4 keramické nádoby, kosti ovce/kozy. **Dat.:** LT A.

Hrob 30

V hrobové jámě 0,65 x 2 m odkryta kostra ženy, stáří 20–30 let. Části korálků nalezeny rozptýleny po kostře. **Jantar:** Malé jantarové perly, nalezeny z nich jen části z pěti kusů (*obr. 11: 14*), které byly rozptýlené v oblasti dolní části těla. Průměr 10 mm, výška 5–7 mm (*Bujna — Romsauer 1983*, 290, Taf. VII: 4). **Další nálezy:** skříňková zápona ze železného plechu, 1 keramická nádoba a zlomky stěn z další. **Dat.:** LT A. **Lit.:** *Bujna — Romsauer 1983*, 279, 290, 299, 300; Taf. I: 3; IV: 6–9; VII: 4; X: 12–14; *Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 117.

37. Chotín, okr. Komárno (*obr. 16: 37*)

Birituální pohřebiště situované na písčité duně bylo zkoumáno v letech 1952–1954 (Chotín I-A) a 1961–1962 (Chotín I-B). Obě pohřebiště odděloval prázdný prostor široký 100–120 m (*Dušek 1966*, 9, Plan 2–3). Na větší nekropoli Chotín I-A se odkrylo celkem 247 kostrových a 121 žárových hrobů, 1 birituální hrob, 1 kostrový hrob člověka společně s pohřbem koně a 8 samostatných koňských pohřbů. Nekropole Chotín I-B poskytla 63 kostrových hrobů, 31 žárových hrobů, 1 birituální hrob, 1 kostrový hrob společně s pohřbem koně a 2 samostatné kostrové hroby koní. Na obou pohřebištích se našlo v 30 hrobech celkem 250 jantarových korálků. Z pohřebiště I-A pochází jantar z 21 kostrových a 3 žárových

hrobů, z nekropole I-B z 5 kostrových a jednoho žárového hrobu. Jantarové korálky jsou neobvykle malé, výjimku tvoří zlomek korálu z kostrového hrobu 220-A o max. průměru 23 mm. Průměr všech ostatních nalezených korálků se pohybuje pod 10 mm a v průřezu jen asi 7 mm. Na základě spektrografických analýz je nesporné, že nálezy jantaru z Chotína jsou baltského původu (Beck — Dušek 1969, 251–257). Skleněné korálky se našly ve 120 hrobech, jejich počet dosáhl téměř 2000 kusů.

Pohřebiště I-A:

Hrob 21-A

Žárový pohřeb v kruhové 30 cm hluboké jámě o průměru 40 cm. Milodary ležely mezi spálenými kostmi. **Jantar:** 1 jantarový korálek kotoučovitěho tvaru. Spektrální analýza prokázala baltský jantar – succinit (Dušek 1966, 73, Taf. XXXIII: 28; Beck — Dušek 1969, 256). **Další nálezy:** 6 skleněných korálků, 2 bronzové náramky, trojúhelníkový kámen, fragment hrncovité keramické nádoby.

Hrob 22-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě o rozměrech 140 x 55 x 100 cm, orientace JZ–SV. Korálky z náhrdelníku ležely na krku kostry. Pohřeb ženy, stáří *adultus–maturus*. **Jantar:** 8 válcovitých a kotoučovitých korálků z jantaru o průměru 6–7 mm, výška 3–6 mm. 8 jantarových korálků podrobena spektřální analýze, jedná se o baltský jantar – succinit (Dušek 1966, 47, Taf. III: 17; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 6 skleněných korálků, bronzový náramek, 1 keramická nádoba, hliněný přesele.

Hrob 60-A

Žárový pohřeb v kruhové 20 cm hluboké jámě o průměru 60 cm, hl. 80 cm. **Jantar:** 1 jantarový korálek. Spektřální analýza neprovedena (Dušek 1966, 77, Taf. XXXIX: 19; Beck — Dušek 1969, 256). **Další nálezy:** 14 modrých skleněných korálků, 3 keramické nádoby, ohněm deformované kusy bronzového plechu, zlomky ze dvou stříbrných hadovitých záušnic. **Dat.:** Ha D2–3 (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117); Ha D3 – LT A (Kozubová 2013, 411).

Hrob 107-A

Kostrový pohřeb v jámě oválného tvaru 115 x 50 x 150 cm, orientace Z–V. Pohřeb ženy (?), stáří *adultus–maturus*. **Jantar:** 1 jantarový korálek kotoučovitěho tvaru (obr. 11: 6), průměr 9 mm, výška 6 mm. Spektřální analýza prokázala baltský jantar – succinit (Dušek 1966, 51, Taf. VII: 35; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 4 skleněné korálky, 1 keramická mísa.

Hrob 109-A

Dva kostrové pohřby v oválné jámě 125 x 55 x 80 cm, orientace Z–V. Jedinec 109a: žena, stáří *adultus*; jedinec 109b: pohlaví neurčeno, stáří *infans I*. **Jantar:** 12 jantarových korálků, pět z nich má průměr 10 mm, výšku 7–8 mm. Jeden korálek byl menší a rozlámaný na tři části. 6 jantarových korálků podrobena spektřální analýze, jedná se o baltský jantar – succinit (Dušek 1966, 59, Taf. VIII: 4; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 10 světle modrých skleněných korálků, bronzový prsten, 2 keramické nádoby, oválná hrouda z hlíny, malá kamenná destička. **Dat.:** Ha D2–3 (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117); Ha D1 (Kozubová 2013, 407).

Hrob 112-A

Žárový pohřeb v jámě kruhového tvaru, o průměru 100 cm, hl. 80 cm. Spálené ostatky ležely na dně jámy, na nich ležely milodary včetně j. korálku. **Jantar:** 1 jantarový korálek kotoučovitěho tvaru (obr. 11: 7) o průměru 8–9 mm. Spektřální analýza prokázala baltský původ – succinit (Dušek 1966, 83, Taf. XLVIII: 7; Beck — Dušek 1969, 256, Abb. 5). **Další nálezy:** 1 skleněný korálek, 5 keramických nádob, střepy z další nádoby, hliněný přesele, bronzový náramek, železný nůž, opracovaný kámen. **Dat.:** Ha D2–3 (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117); Ha D1 (Kozubová 2013, 407).

Hrob 113-A

Kostrový pohřeb v jámě oválného tvaru 150 x 105 x 150 cm, orientace JZ–SV. Pohřeb ženy (?), stáří *infans III*. Kolem krku ležely jantarové korálky. **Jantar:** 5 celých a 2 zlomky z jantarových korálků kotoučovitěho a válcovitěho tvaru (obr. 11: 3). Průměr korálků 5–9 mm, výška 4–5 mm. 5 jantarových korálků podrobena spektřální analýze, jedná se o baltský jantar – succinit (Dušek 1966, 52, Taf. IX: 2; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 1 keramická nádoba, části železného náramku.

Hrob 119-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 120 x 80 x 130 cm, orientace SZ–JV. Pohřeb muže (?), stáří *adultus–maturus*. Skleněné a jeden jantarový korálek ležely v SV části hrobu společně s dalšími milodary. **Jantar:** 1 jantarový korálek. Spektřální analýza neprovedena (Dušek 1966, 52, Taf. IX: 33; Beck — Dušek 1969, 255). **Další nálezy:** 6 skleněných korálků, čtyřdílná železná uzda, železný nůž, 1 keramická nádoba. **Dat.:** Ha D2–3 (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117); Ha D2 (Kozubová 2013, 411).

Hrob 120-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 140 x 95 x 150 cm, orientace Z–V. Pohřeb muže, stáří *adultus–maturus*. Skleněné a jeden jantarový korálek ležely v SV části hrobu společně s dalšími milodary. **Jantar:** 1 jantarový korálek o průměru 8 mm, výšce 7 mm. Spektřální analýza prokázala baltský původ – succinit (Dušek 1966, 52, Taf. IX: 12; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** 6 skleněných korálků, čtyřdílná železná uzda, železný hrot kopí, 16 bronzových trojhrbitých hrotů šípů, 2 keramické nádoby. **Dat.:** Ha D2–3 (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117); Ha D2 (Kozubová 2013, 411).

Hrob 163-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 95 x 35 x 60 cm, orientace Z–V. Pohřeb ženy, stáří *infans*. Jantarové korálky ležely vedle pravé strany lebky. **Jantar:** 6 jantarových korálků bochníčkovitého, válcovitěho a kotoučovitěho tvaru (obr. 11: 2) o průměru 5–7 mm, výšce 4–7 mm. Spektřální analýza prokázala baltský původ – succinit (Dušek 1966, 57, Taf. XV: 16; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 4 keramické nádoby a fragmenty ze dvou dalších keramických nádob.

Hrob 167-A

Tři kostrové pohřby v oválné jámě 155 x 105 x 130 cm, orientace JZ–SV. Mužský pohřeb 167a, stáří *adultus*. Ženský pohřeb 167b, stáří *maturus*. Pohřeb 167c, pohlaví neurčeno, stáří *infans*. Na pravé straně hrobové jámy ležely kostry dospělých a za nimi kostra dítěte. Před lebkou ženy ležely jantarové, skleněné a hliněné korálky. **Jantar:** 4 jantarové korálky nepravidelného tvaru o průměru 6–6,5 mm. Spektřální analýza prokázala baltský původ – succinit (Dušek 1966, 57, Taf. XVI: 10; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 34 skleněných korálků, 3 keramické nádoby, zlomky dvou bronzových prstenů, 1 bronzový trojhrbitý hrot šípů, zlomek železného náramku, zlomek kamenného brousku.

Hrob 175-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 145 x 80 x 60 cm, orientace Z–V. Pohřeb ženy, stáří neurčeno. Jantarové korálky ležely společně s třemi stříbrnými kroužky na krku kostry. **Jantar:** 83 jantarových korálků kotoučovitěho, oválného, bochníčkovitého, válcovitěho a diskovitěho tvaru (obr. 11: 1) o průměru 7–7,5 mm a výšce 5,5 mm. 10 korálků podrobena spektřální analýze, která prokázala baltský původ – succinit (Dušek 1966, 58, Taf. XIX: 6; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 3). **Další nálezy:** 4 keramické nádoby, polokulovitá bronzová hlavice, 3 malé stříbrné kroužky, 4 atypické kameny.

Hrob 178-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 165 x 65 x 120 cm, orientace Z–V. Pohlaví a stáří neurčeno. **Jantar:** Jantarové korálky různé velikosti. 2 jantarové korálky podrobena spektřální analýze, jedná se o baltský jantar – succinit. Průměr korálků 6–6,8 mm, výška 4–4,8 mm (Dušek 1966, 59, Taf. XX: 1; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** Skleněné korálky různé velikosti. Celkem v hrobu nalezeno 141 skleněných a jantarových korálků, 5 keramických nádob, hliněný přesele, část železného náramku, železný kruh.

Hrob 179-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě, orientace Z–V. Pohlaví neurčeno, stáří *infans*. Náhrdelník ze skleněných a jantarových korálků ležel u pravé ruky kostry. **Jantar:** 10 jantarových korálků podrobena spektřální analýze, jedná se o baltský jantar – succinit. 1 byl téměř čtvercový o šířce 8–9 mm, výšce 4,7 mm. Nejmenší korálek byl okrouhlý o průměru 5,5 mm (Dušek 1966, 59, Taf. XX: 9; Beck — Dušek 1969, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** skleněné korálky různých tvarů a velikostí. Celkem v hrobu nalezeno 96 skleněných a jantarových korálků. 4 keramické nádoby, zlomky 3 železných náramků, 2 bronzové plechy, hliněný přesele.

Hrob 189-A

Dva kostrové pohřby v kruhové jámě 190 x 180 cm, hloubka 140 cm, orientace obou pohřbů Z-V. Pohřeb muže 189a, stáří *adultus-maturus* (na krku kostry náhrdelník ze 62 skleněných a jantarových korálků: *Dušek 1966*, 60, Taf. XXI: 10), ženský pohřeb 189b, stáří neurčeno (kolem kostry se našlo 25 korálků ze skla a jantaru z náhrdelníku). **Jantar:** 87 korálků ze skla a jantaru. Spektrální analýza neprovedena (*Dušek 1966*, 60, Taf. XXI: 10, 15; *Beck — Dušek 1969*, 255). **Další nálezy:** 2 bronzové náramky, hliněný přeslen, 2 bronzové hadovité záušnice, 2 zlaté plechové terčíky s geometrickou výzdobou, 2 železné jehlice s očkem na jednom konci. **Dat.:** Ha D2-3 (*Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 117); Ha D3 - LT A (*Kozubová 2013*, 411).

Hrob 197-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 205 x 100 x 50 cm, orientace JZ-SV. Pohřeb muže, stáří *maturus*. Zlomky jantarových korálků se našly v keramické nádobě. **Jantar:** zlomky jantarových korálků. Spektrální analýza neprovedena (*Dušek 1966*, 61; *Beck — Dušek 1969*, 255). **Další nálezy:** 2 keramické nádoby, železný hrot kopí, 1 trojhrbitá šipka, zbytky železného předmětu, zl. zvířecích žebea. **Dat.:** Ha D2-3 (*Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 117); Ha D2 (*Kozubová 2013*, 411).

Hrob 201-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 110 x 60 x 60 cm, orientace Z-V. Pohřeb ženy, stáří neurčeno. **Jantar:** 4 malé nepravidelné jantarové korálky o průměru 5 mm. Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 61, Taf. XXIII; *Beck — Dušek 1969*, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** 33 světle modrých skleněných korálků, střepy z keramické nádoby.

Hrob 220-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 290 x 210 x 110 cm, orientace Z-V. Pohřeb ženy, stáří *juvenis*. **Jantar:** 1 zlomek z velkého j. korálku (*obr. 11: 12*) o průměru 23,5 mm, výšce 18 mm. Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 63, Taf. XXIV: 19; *Beck — Dušek 1969*, 255). **Další nálezy:** 4 skleněné korálky, 4 keramické nádoby, 1 čtyřdílná železná uzda, železný nůž, zlomky z rukojeti nože, železná jehlice, bronzová návlečka se dvěma poutky, bronzová hlavice. **Dat.:** Ha D2-3 (*Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 117); Ha D3 - LT A (*Kozubová 2013*, 411).

Hrob 240-A

Kostrový pohřeb v obdélné jámě 140 x 190 x 125 cm, orientace SV-JZ. Pohřeb muže, stáří *adultus-maturus*. Hrob vyloupen, jantarový korálek ležel již v sekundární poloze. **Jantar:** 1 jantarový korálek kotoučovitěho tvaru o průměru 6 mm. Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 64, Taf. XXVI: 3; *Beck — Dušek 1969*, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** 2 keramické nádoby a střepy z další nádoby, plochý neopracovaný kámen. **Dat.:** Ha D2-3 (*Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 117); Ha D1 (*Kozubová 2013*, 407).

Hrob 248-A

Kostrový a žárový pohřeb v oválné jámě 200 x 125 x 120 cm, orientace kostrového pohřbu Z-V. Kostrový pohřeb 248a, pohlaví neurčeno, stáří *infans II*. Žárový pohřeb 248b vyplňoval hruškovité tvarovanou jámu zahlobenou ve dně hrobu, pohlaví a stáří neurčeno. Jantarové korálky nalezeny v žárovém pohřbu. **Jantar:** 2 jantarové korálky o průměru 6 mm, jeden má kotoučovitý, druhý dvojkónický tvar (*obr. 11: 4-5*). Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 65, Taf. XXVI: 29, 30; *Beck — Dušek 1969*, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** 8 keramických nádob, železný nůž, železný kroužek, 6 bronzových trojhrbitých hrotů šípů, železné sídlo.

Hrob 261-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 160 x 85 x 150 cm, orientace Z-V. Pohřeb ženy, stáří *senilis*. **Jantar:** 1 kotoučovitý jantarový korálek. Analýza neprovedena (*Dušek 1966*, 67, Taf. XXVIII: 17; *Beck — Dušek 1969*, 255). **Další nálezy:** 18 skleněných korálků, 2 železné náramky, hliněný přeslen, zlomek železné jehlice, střepy z keramické nádoby, hrouda z hlíny.

Hrob 276-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 170 x 105 x 115 cm, orientace Z-V. Pohřeb ženy, stáří *senilis*. Jantarové korálky ležely u lebky. **Jantar:** 1 jantarový korálek kotoučovitěho tvaru o průměru 4-5 mm (*obr.*

11: 7). Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 68, Taf. XXX: 9; *Beck — Dušek 1969*, 255, Abb. 4). **Další nálezy:** 2 skleněné korálky, 3 keramické nádoby a střepy z další nádoby, hliněný přeslen, zlomek bronzové jehlice, plochý kámen.

Hrob 281-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě, orientace Z-V. Pohlaví neurčeno, stáří *infans*. Korálky nalezeny u lebky. **Jantar:** 3 jantarové korálky, jeden je bochníčkovitý o průměru 5 mm, dva kotoučovitě (*obr. 11: 9-11*) o průměru 7 mm a výšce 3 mm. Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 69, Taf. XXX: 20-24; *Beck — Dušek 1969*, 256, Abb. 4). **Další nálezy:** 2 skleněné korálky, střepy z keramické nádoby.

Hrob 284-A

Kostrový pohřeb v oválné jámě 95 x 55 x 130 cm, orientace Z-V. Pohlaví neurčeno, stáří *infans*. Korálky z jantaru se našly u lebky. **Jantar:** 5 jantarových korálků kotoučovitěho a soudkovitěho tvaru o průměru 4-5 mm. Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 69, Taf. XXX: 27; *Beck — Dušek 1969*, 256, Abb. 4). **Další nálezy:** 1 bronzový náramek.

Pohřebiště I-B:**Hrob 8-B**

Žárový pohřeb v obdélné jámě 200 x 120 x 80 cm, orientace SZ-JV. Pohlaví a stáří neurčeno. **Jantar:** 1 jantarový korálek. Analýza neprovedena (*Dušek 1966*, 85, Taf. L: 4-9; *Beck — Dušek 1969*, 256). **Další nálezy:** 3 skleněné a 2 bronzové korálky, zlomky bronzového náramku, 3 zdobené hliněné přesleny, fragmenty bronzového zrcadla se železnou rukojetí, fragmenty ozdobné publikce.

Hrob 16-B

Kostrový a žárový pohřeb v kruhové jámě o průměru 180 cm a hloubce 90 cm. Kostra s náhrdelníkem na krku ze skleněných a jantarových korálků ležela v západní části jámy (pohlaví a stáří neurčeno), orientace Z-V. V SV části dna hrobové jámy zahlobena jamka o průměru 40 cm a hloubce 20 cm, ve které byl umístěn žárový pohřeb s náramkem (pohlaví a stáří neurčeno). **Jantar:** 19 jantarových korálků. 4 korálky podrobeny spektrální analýze, která prokázala baltský jantar - succinit. 4 korálky mají průměr 5-6 mm, 3 mají oválný a jeden kotoučovitý tvar o výšce 2 mm (*Dušek 1966*, 86, Taf. Taf. LI: 31; *Beck — Dušek 1969*, 256, Abb. 5). **Další nálezy:** 103 modrých skleněných korálků, 4 keramické nádoby a střepy z další nádoby, hliněný přeslen.

Hrob 48-B

Kostrový pohřeb v pravouhlé jámě 150 x 75 x 15 cm, orientace V-Z. Pohlaví a stáří neurčeno. **Jantar:** 1 jantarový korálek o průměru 9-10 mm, výšce 4 mm. Spektrální analýza prokázala baltský původ - succinit (*Dušek 1966*, Taf. LV: 2, 3; *Beck — Dušek 1969*, 256, Abb. 5). **Další nálezy:** 8 skleněných korálků, atypické keramické střepy.

Hrob 52-B

Kostrový pohřeb v oválné jámě 105 x 80 x 25 cm, orientace SZ-JV. Kostra dítěte, pohlaví neurčeno. **Jantar:** 7 jantarových korálků, analýza neprovedena (*Dušek 1966*, 89, Taf. LVI: 9, 10; *Beck — Dušek 1969*, 256). **Další nálezy:** 7 skleněných korálků.

Hrob 82-B

Kostrový pohřeb v oválné jámě 165 x 105 x 60 cm, orientace JZ-SV. Pohlaví a stáří neurčeno. **Jantar:** 1 jantarový korálek, analýza neprovedena (*Dušek 1966*, 92, Taf. LX: 9, 10; *Beck — Dušek 1969*, 256). **Další nálezy:** 1 skleněný korálek, 1 keramická nádoba, bronzový prsten, zlomky železného náramku, bronzová záušnice, bronzový nýt, hliněný přeslen, hliněná pintadera, plochý neopracovaný kámen.

Hrob 89-B

Kostrový pohřeb v oválné jámě 80 x 50 x 60 cm, orientace Z-V. Pohřeb dítěte, pohlaví neurčeno. **Jantar:** 1 jantarový korálek o průměru 6 mm. Spektrální analýza prokázala baltský jantar - succinit (*Dušek 1966*, 93, Taf. LXI: 1; *Beck — Dušek 1969*, 256, Abb. 5). **Další nálezy:** 9 skleněných korálků.

Dat.: Pohřebiště Chotín náleží do fáze Ha D2-3 (*Marková — Stegmann-Rajtár 2009*, 117). **Lit.:** *Dušek 1966; Beck — Dušek 1969; Marková — Stegmann-Rajtár 2009.*

38. Senec, okr. Bratislava (obr. 16: 38)

Na JZ okraji obce v poloze Štrková kolónia porušeno v roce 1955 při těžbě šterku 5 hrobů na ploše 60 x 80 m. Při záchranném výzkumu odkryto dalších 5 kostrových hrobů a 3 žárové hroby.

Hrob 2/ž

Žárový pohřeb v oválné jámě o rozměrech 200 x 120 cm a hloubce 120 cm, orientace jámy JJV–SSZ. Spálené kosti ležely ve středu jámy. **Jantar:** 1 válcovitý jantarový korálek s kónickými okraji, na obvodu střední části patrně tři oválné prohlubně (obr. 11: 13). Rozměry korálku 9 x 16 mm. **Další nálezy:** zlomky železného nožíku, skleněný korálek. **Dat.:** Ha D2–3 (Marková — Stegmann-Rajtár 2009, 117). B. Chropovský (1962, 135, 138, obr. 5: 10) datuje pohřebiště do 6.–5. stol. př. Kr. a řadí je do období mladohalštatského ke skupině skytsko-halštatských památek na JZ Slovensku. **Lit.:** Chropovský 1962; Marková — Stegmann-Rajtár 2009.

14.9. Nálezy jantaru v Ha D2 – LT A v Maďarsku
(M. Chytráček)**39. Beremend, Komitat Baranya (obr. 16: 39)**

Hr. 1 s kostrovým pohřbem ženy (?) z LT A: 100 válcovitých a kotoučovitých j. korálků o prům. 2–9 mm, d. 6–14 mm (Jerem 1973, 67–68, Abb. 5, 4). Hr. 2 z doby halštatské: J. korálky (Rottländer 1978–79, 106).

40. Középréaspuszta, Kom. Veszprém (obr. 16: 40)

Hr. 22 z Ha D: Malé j. korálky (Stahl 2006, 109).

41. Sopron-Krautacker (obr. 16: 41)

Hr. 29 z pozdní d. halštatské, kolem roku 500 př. Kr.: Náhrdelník z 24 oválných a kulovitých j. korálků (Bukowski 2002, 124, ryc. 98: 3; Kossack 1983, 108).

42. Szentlőrinc, Kom. Baranya, Bez. Pécs (leží mimo mapu)

Hr. 15 z LT A s kostrovým pohřbem dívky (věk 7–8 let): 4 úplné a 3 fragm. dochované oválné j. korálky o prům. 7 mm (Jerem 1968, 162, fig. 21, 15, 15.6). Hr. 21–22 se dvěma pohřby žen z LT A: 6 úplných a 4–5 fragm. dochované j. korálky o prům. 7 mm (Jerem 1968, 164, fig. 22, 21–22.20). Hr. 27 z LT A s kostrovým pohřbem ženy: 2 úplné a 2 fragm. dochované j. korálky (Jerem 1968, 165, fig. 23, 29.1). Hr. 29 z LT A s kostrovým pohřbem ženy (věk 50 let): 31 j. korálků kotoučovitého a válcovitého tvaru o prům. 6–12 mm (Jerem 1968, 165, fig. 23, 29.1). Hr. 33 z LT A s kostrovým pohřbem ženy: 2 j. korálky o prům. 4–9 mm (Jerem 1968, 166, fig. 24, 33.1). Hr. 34 se žár. pohřbem dítěte (věk 4–5 let): 18 celých j. korálků s fragm. dalších, prům. korálků 7–16 mm (Jerem 1968, 166–167, fig. 24, 34.1). Hr. 40 z LT A s kostrovým pohřbem ženy (věk 30–35 let): 18 korálků válcovitého a kotoučovitého tvaru o prům. 4–9 mm (Jerem 1968, 168, fig. 25, 40.1). Hr. 41 z LT A s kostrovým pohřbem ženy (věk 17–25 let): 46 celých j. korálků kónického, kotoučovitého, válcovitého a kulovitého tvaru o prům. 6–14 mm. Mnoho zlomků z dalších j. korálků (Jerem 1968, 168, fig. 25, 41.1). Hr. 43 z LT A s kostrovým pohřbem ženy (věk 17–20 let): 9 celých j. korálků válcovitého a kulovitého tvaru o prům. 6–12 mm. Zl. z dalších j. korálků (Jerem 1968, 168, fig. 25, 43.1). Hr. 44 z LT A s kostrovým pohřbem dívky (věk 1–5 let): 14 j. korálků kotoučovitého a válcovitého tvaru o prům. 5–13 mm., 2 trojúhelníkovité j. korálky zdobené vrubořezem d. 19 mm, š. 20 mm, silné 9 mm, hvězdicovité j. korálky o prům. 15 mm (Jerem 1968, 169, fig. 26, 44.2). Hr. 46 z LT A s kostrovým pohřbem ženy: 8 fragm. j. korálků (Jerem 1968, 169, fig. 26, 46.1). Hr. 59 z LT A s kostrovým pohřbem dívky (věk 6–7 let): 4 celé j. korálky o prům. 6 mm (Jerem 1968, 171, fig. 28, 59.1). Hr. 67 z LT A se třemi pohřby (žena, dítě): 33 celých j. korálků válcovitého a kónického tvaru o prům. 5–13 mm. Zl. dalších j. korálků (Jerem 1968, 173, fig. 29, 67.1).

43. Szob-Gregersen (obr. 16: 43)

Hr. 3/1995 s kostrovým pohřbem z Ha D / LT A: 4 j. korálky kotoučovitého tvaru o prům. 10 mm., 1 fragm. z dalšího j. korálku (Stahl 2006, 111).

44. Törökszentmiklós an der Surján (obr. 16: 44)

Hr. 28 kostrový z doby skytské: J. kulaté korálky (Csalog — Kisfaludi 1985, 309, 311).

Hr. 34 kostrový z doby skytské: J. kulaté korálky (Csalog — Kisfaludi 1985, 311, Abb. 2, 21).

14.10. Nálezy jantaru v Ha D2 – LT A v Rakousku
(M. Chytráček)**14.10.1. Dolní Rakousko****45. Au am Leithagebirge, Bez. Bruck a. d. L. (obr. 16: 45)**

Hr. 23 z LT A s kostrovým pohřbem: J. korálek: (Pauli 1975, 103).

46. Haslau an der Donau (obr. 16: 46)

Hr. 3 z LT A s kostrovým pohřbem: 1 j. kroužek o prům. 25 mm, tl. 4 mm. (Stahl 2006, 140).

47. Kamegg im Kamptal (obr. 16: 47)

Sídlíště, jáma I z pozdní doby halštatské: Fragm. j. korálku (Stahl 2006, 140).

48. Mannersdorf, Bez. Bruck an der Leitha (obr. 16: 48)

Hr. 13 z LT A s kostrovým pohřbem: Náhrdelník z j. korálků a kroužků (Stahl 2006, 141).

14.10.2. Horní Rakousko**49. Hallstatt (obr. 16: 49)****Pohřebiště**

Výzkum Ramsauer. Hr. 44 s kostrovým pohřbem ženy: Náhrdelník z malých j. korálků (Kromer 1959, 47, Taf. 3, Fig. 25). Hr. 240 s kostr. pohřbem z LT A: Zl. dvou j. kruhů o prům. 49 a 31 mm (Kromer 1959, 75, Taf. 33, Fig. 8, 11, 9). Hr. 249 s kostrovým pohřbem z Ha D2: Spona s jantarovým korálkem (Kromer 1959, 76). Hr. 300 s kostrovým pohřbem z Ha D / LT A: 100 podlouhlých, čokovitých nebo oválných j. korálků (Kromer 1959, 85, Taf. 52, Fig. 5, 4, 3). Hr. 854 z LT A s kostr. pohřbem dítěte: J. kroužek s kosočtverc. průřezem o prům. 32 mm (Kromer 1959, 166, Taf. 171, Fig. 21). Hr. 861 z LT A s kostr. pohřbem: j. kroužek o prům. 36 mm se střečovitým průřezem (Kromer 1959, 167, Taf. 180, Fig. 21). Hr. 1001 se žárovým pohřbem: Náhrdelník z j. korálků a kroužků (Kromer 1959, 184, Taf. 195, Fig. 5).

Výzkum Morton. Hr. 16–18/1939 s vícenásobnými pohřby. Kostr. pohřeb dítěte (*tyfans II*) z LT A v hr. 16: 6 j. korálků o prům. 9–15 mm, j. kotouč o prům 36 mm upevněn na bronz. drátu (Kromer 1959, 195, Taf. 211, Fig. 16–17). Hr. 29/1939 z LT A s kostr. pohřbem: J. hráněný kroužek o prům. 28–29 mm (Kromer 1959, 198, Taf. 208, Fig. 1).

14.10.3. Salcbursko**50. Dürrnberg, Hallein (obr. 16: 50)****Nekr. Eisfeld**

Hr. 59 z Ha D2–3 s kostrovým pohřbem muže (věk 20–30 let): Velký j. kruh o prům. 64 mm a tl. 26 mm, podélné j. korálky o prům. 10 mm, d. 16 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 21, Taf. 122–123). Hr. 61 s více pohřby. Kostrový pohřeb 1 z Ha D2, žena (věk 20–30 let): 4 vázčkovité j. korálky o prům. 13–18,5 mm a d. 11–13 mm. Kostrový pohřeb 3 z Ha D2–3 (stáří jedince 13–15 let): Podlouhlé j. korálky 16 mm d. o prům. 7 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 23, Taf. 124, 125: A–B). Hr. 64 s kostr. pohřby ženy a dítěte: Profil. kroužek z j. o prům. 59 mm; želez. nákrčník s 13 korálky z j. (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 26, Taf. 127: 3, 5). Hr. 67 s kostr. pohřbem ženy ze stupně Dürrnberg I D 1/2. Velký náhrdelník z 390 j. korálků, velký profilovaný j. kruh o prům.

měru 47 mm a tloušťce 22,6 mm, zřetelné stopy po antických oprávcích (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 28, Taf. 130–131; Pauli 1978a, 92). Hr. 68 se dvěma pohřby. Kostrový pohřeb 2, žena (stáří 40–60 let): Velký j. kruh s malým odsazeným úsekem má prům. 98 mm a tl. 32 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 31, Taf. 136: A). Hr. 70 s konstr. pohřbem ženy (věk 20–25 let): 1 válcovitý korálek z j. o prům. 8 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 33, Taf. 135: 13). Hr. 71 s konstr. pohřby 2 dětí (věk 9–11 a 7–10 let) z LT A: 3 korálky z j. o prům. 13 mm; 2 zl. korálku z j.; 1 oválný korálek z j. o prům. 23 mm; 170 oválných korálků z j. o prům. 5,7–16 mm; 2 hráněné kroužky z j. o prům. 50 mm a 77 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 33, Taf. 137: 11A, B; 138: B4; 139: 6, 11, 13). Hr. 73 s konstr. pohřbem ženy z Ha D2–3 (stáří 20–25 let): Malý j. kruh s dvojnásobným paprskovitým provrtáním, prům. 24 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 38, Taf. 142–143). Hr. 77 s více konstr. pohřby z LT A. *Konstr. pohřeb 3* (dítě, věk 6–12 let): Na bronz. nákrčníku navlečena řada různých předmětů včetně korálku z j. o prům. 32 mm. *Konstr. pohřeb 4* (dítě, věk 7–9 let): Součástí náhrdelníku byly 4 korálky z j. o prům. 9–14 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, Taf. 145: B6; 146: 7). Hr. 80 s více pohřby. *Žárový pohřeb 2*: J. kruh o průměru 47,5 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 47, Taf. 148: A). Hr. 81 s více pohřby. *Kostrový pohřeb 1*: pravděpodobně ženy (stáří 20–30 let): Velký j. kruh o prům. 52 mm, 3 dvojkónické j. korálky dlouhé 13–21 mm, j. rozdělovač se třemi otvory, d. 20,5 mm, j. rozdělovač s pěti otvory provrtanými příčně a dvakrát podélně, d. 17 mm, malé j. korálky se třemi provrty, fragment j. rozdělovače nejméně se čtyřmi otvory (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 47, Taf. 148: B). Hr. 87 s vícenás. pohřby. *Konstr. pohřeb 1* (žena, 25–40 let): Kruh s j. o prům. 60 mm, j. korálky (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 52, Taf. 152: B). Hr. 88 s konstr. pohřbem ženy: Kroužek z j. s oválným průř. o prům. 37 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 57, Taf. 154: B2).

Nekr. Osthang Waldbrunn

Hr. 95 s konstr. pohřbem ženy z Ha D2/3: Zl. j. kroužku o prům. 41 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 62, Taf. 158: B–159: A). Hr. 98 s konstr. pohřbem z Ha D2–3: Korálek z j. o prům. 12 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 66, Taf. 163: A5).

Nekr. Hochbichl-Ostabhag

Hr. 97 z počátku LT B: Kroužek z j. s čočkov. průř. o prům. 33 mm; 6 kotoučov. korálků z j. o prům. do 7 mm; oblý kroužek s oválným průř. o prům. 20 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 65, Taf. 164: 7–9).

Nekr. Moserstein

Hr. 19 s konstr. pohřbem dítěte (věk 5–7 let) z LT B: 2 hrán. kroužky z j. s kosočtverc. průř. o prům. 20 mm, 12 malých korálků z j. (Penninger 1972, 57, Taf. 19: 8). Hr. 20 s konstr. pohřbem 1 z LT B: Válcov. korálek z j. s oběžnými rýhami (Penninger 1972, 58, Taf. 20: 7). Hr. 28 s konstr. pohřbem 1 z LT B: Kroužek z j. o prům. 15 mm, 31 oválných, kotoučov. a válcov. korálků z j. o prům. do 7 mm, hrán. kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 22 mm (Penninger 1972, 63, Taf. 26: 6, 8, 9). Hr. 44/2 s konstr. pohřbem z LT A: Profil. kroužek z j. o prům. 31 mm (Penninger 1972, 78, Taf. 43: 3). Hr. VIII se 3 konstr. pohřbem z LT A: Kroužek z j. o prům. 17 mm (Stahl 2006, 127). Hr. IX z LT A: Kroužek z j. o prům. 12 mm (Stahl 2006, 127). Hr. XI se žár. pohřbem z LT A: Fragm. plochého kroužku z j. o prům. 40 mm (Stahl 2006, 127). Hr. 65 s konstr. pohřbem z LT A: Náhrdelník ze 17 j. korálků (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 27, Taf. 125: C2).

Nekr. Grubermühle im Raingraben

Hr. 93 se dvěma konstr. pohřby z LT A: Kroužek z j. s oválným průř. o prům. 26 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 60, Taf. 162: 6).

Nekr. Hexenwandwald

Hr. 15 s konstr. pohřbem muže (věk pod 30 let) z LT B: Hrán. kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 32,5 mm (Penninger 1972, 53, Taf. 14: 11). Hr. 105 s více konstr. pohřby z LT B: Kroužek z j. s čočkov. průř. o prům. 24 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 71, Taf. 168: B2). Hr. 290 s konstr. pohřbem ženy (věk 40–60 let) z Ha D3: 2 korálky z j. kotoučov. a válcov. tvaru o prům. 12 mm a 9 mm; 2. konstr. pohřbem ženy z Ha D2/3: Profil. j. kroužek s žebírky o prům. 38 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2014, 94,

96, 98). Hr. 292 s konstr. pohřbem ženy (věk 30–60 let) z LT B: 12 j. korálků válcov. kotoučov. a oválného tvaru o prům. 7–11 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2014, 122). Hr. 294 s konstr. pohřbem z Ha D3: Prof. kroužek z j. se žebírky o prům. 26 mm; 2 fragm. z j. (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2014, 137, 139). Hr. 303 s konstr. pohřbem ženy (věk 17–20 let) z Ha D3: Profil. hrán. kroužek s žebírky o prům. 58 mm; 2 kotoučov. korálky z j. o prům. 17–18 mm, rourkovitý korálek z j. o d. 25 mm, š. 8–10 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2014, 181–182). Hr. 307 s konstr. pohřbem dítěte (věk 2–3 roky) z Ha D3: Oválný knoflík z j. neprovrtaný (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2014, 191–192).

Nekr. Moserwald

Hr. 107 s konstr. pohřbem z LT B: Kroužek z j. s čočkov. průř. o prům. 43 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 73, Taf. 170: 4).

Nekr. Lettenbüchel-Friedhof

Ojedinelé nálezy z Ha D: Profil. kroužky z j. o prům. 68 mm a 40 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 82, Taf. 180: 2–3). Ha D / LT A: Profil. kroužek z j. o prům. 72 mm; bronz. kroužek s navlečeným kotoučov. korálkem z j. a profil. kroužkem z j. (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 84, Taf. 182: 8–9). Hr. 109 s konstr. pohřbem ženy z LT C: Kotoučov. profilov. korálek z j. o prům. 26 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2015, 46–47). Hr. 317 s konstr. pohřbem ženy (věk 45–60 let) z LT B: Náhrdelník se 4 korálky z j. o prům. 7 mm, fragm. kroužku z j. s kosočtverc. průř. o prům. cca 35 mm, náhrdelník se 14 korálky z j. o prům. 5–21 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2015, 55, 59, 61, 64). Hr. 242 s konstr. pohřbem ženy (věk 35–60 let) z LT B: 2 hráněné kroužky z j. s kosočtverc. průř. o prům. 13 mm a 35,5 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2015, 102, 104). Hr. 246 s konstr. pohřbem ženy (věk 20–30 let) z Ha D2: 2 hrán. profil. kroužky z j. s kosočtverc. průř. o prům. 44 mm a 36 mm, náhrdelník ze 17 kotoučov. korálků z j. o prům. 6–9 mm (Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2015, 124–125).

Nekr. Micherfeld-Lettenbüchel

Hr. 47 s konstr. pohřbem z LT B2: 3 kotoučov. korálky z j. o prům. do 11 mm, 3 válcov. korálky z j. o prům. do 11 mm, 1 fragm. korálku z j. o prům. 10 mm (Penninger 1972, 84, Taf. 53: 2–4; Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2015, 41–42).

Nekr. Gratzenfeld

Hr. 2 s konstr. pohřbem z LT A: Náhrdelník z 90 korálků z j. oválných, kotoučovitých a válcovitých tvarů o prům. 5–13 mm (Moosleitner — Pauli — Penninger 1974, 44, Taf. 2: 4). Hr. 5 s konstr. pohřbem z LT B: Hráněný kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 33 mm (Penninger 1972, 46, Taf. 4: 6). Hr. 55 s konstr. pohřbem z LT A: Korálek z j. oválného / bochníčkov. tvaru o prům. 12,5 mm (Penninger 1972, 91, Taf. 62: 11). Hr. 56 se třemi pohřby z LT B: Hr. kroužek z j. s čočkov. průř. o prům. 26 mm, 21 korálků z j. s prům. do 12 mm (Penninger 1972, 46, Taf. 62: C5, 8).

Nekr. Gratzenfeldwald

Hr. 2 s konstr. pohřbem 3 z LT A: J. korálek bochníčkov. tvaru (Penninger 1972, 89, Taf. 58: 6).

Nekr. Putzenfeld

Hr. 10 s konstr. pohřbem 3 z LT B: Hráněný kroužek z j. s kosočtverc. průř. o prům. 23 mm (Penninger 1972, 50, Taf. 10: A3).

Nekr. Hochfeld. Hr. 4 z LT B: Fragm. kroužku z j. s kosočtverc. průř. o prům. 38 mm (Penninger 1972, 46, Taf. 1: E6).

Nekr. Bauernköpfel

J. korálek čočkov. tvaru o prům. 12 mm (Stahl 2006, 127). Nekr. Bachbauerköpfel: Korálek z j. (Stahl 2006, 127).

Nekr. Kammelhöhe-Sonneben

Hr. 205 s konstr. pohřbem (věk 7–18 let) z LT A2: Oválný korálek z j. o prům. 16 mm, fragm. korálku z j. o prům. 13 mm (Moser — Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2012, 59, 61). Hr. 213 s konstr. pohřbem ženy (věk 40 let): Fragm. kroužku z j. s čočkov. průř. o prům. 42 mm; 10 korálků z j. oválného a kotoučov. tvaru (Moser — Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2012, 95, 97). Hr. 218 se dvěma konstr. pohřby z LT A2: Kroužek z j. s polokruh. průř. o prům. 21,5 mm. Hr. 219 s 1. komorou z LT A, 2. komorou z LT C1 s konstr. pohřbem ženy (věk 30–40 let): 2 j. kroužky s čočkov. průř. o prům. 14,5 mm a 17 mm. (Moser — Tiefengraber — Witschke-Schrotta 2012, 147–149). Hr. 221 s konstr. pohřbem dítěte

(věk 9–10 let) z LT A a se žár. pohřbem: 30 koráleků z j. oválného kotoučov. a bochníčkov. tvaru (Moser — Tiefengraber — Wiltshcke-Schrotta 2012, 164–165).

121. Dürrnberg, Hallein (obr. 16: 121)

Výšinné sídliště na vrchu Ramsaukopf s doloženou zdí ve svahu, která snad mohla mít funkci fortifikace, nebo sloužila jen ke zpevnění okrajů osídlené plochy (Irlinger 1995, 140).

Sídlení zde začíná ve fázi Dürrnberg I D (Ha D1) a trvá až do periody Dürrnberg II C (LT C). Kotoučovitý j. korálek (prům. 10 mm, v. 3 mm) je řazen do fáze Dürrnberg II A (LT A). Hráněný kroužek (A4a1) s kosočtverc. průřezem (prům. 38 mm, výška 10 mm) je ovšem kladen až do fáze Dürrnberg II B (počátek LT B), (Irlinger 1995, 132–133, 174, Taf. 75: 808; 76: 809).

Terasa na SV svahu Reitwaldu, poloha 30: Oblý kotoučov. kroužek z j. o prům. 23 mm (Brand 1995, 198, Taf. 74: 19). Poloha 65: Oblý kroužek z j. o prům. 10 mm (Brand 1995, 222, Taf. 148: 13).

51. Puch-Urstein (obr. 16: 51)

Pohřebiště z pozdní doby halštatské, prozkoumáno 17 hrobů. Hr. FP 19 s kostr. pohřbem z Ha D2–3: Profilovaný kroužek s oběžným žebírkem při ústí o prům. 50 mm, j. rozdělovač dvojklíčového olivkovitého tvaru s pěti otvory (Kastler 2003, 38, Abb. 9).

14.10.4. Tyrolsko

52. Kundl im Inntal (obr. 16: 52)

Hr. 69 z LT A se dvěma žárovými pohřby (muž *adult*; žena *senil*): Malé kousky spáleného jantaru (Stahl 2006, 140).
+ dalších 7 hrobů s jantarem bez datování.

53. Welzelach (obr. 16: 53)

Hr. 1 z pozdní d. halštatské se žárovým pohřbem: Rozlámáný j. korálek o průměru 14 mm (Lippert 1972, Taf. IV: 3). Hr. 51: Kvadratický jantarový korálek o prům. 4 mm ve spirálce z bronz. drátu (Lippert 1972, Taf. XXXVII: 6).

14.10.5. Korutany

54. Villach (obr. 16: 54)

Zničená mohyla z Ha D/ LT A: 2 j. korálky (Stahl 2006, 142).

14.11. Nálezy jantaru v Ha D2 – LT A v Německu (pouze Bavorsko, Durynsko, Sasko, Braniborsko) (M. Chytráček)

14.11.1. Dolní Bavorsko

55. Bruckberg, Lkr. Landshut (obr. 16: 55)

Moh. 11 s kostrovým pohřbem z Ha D2: Hráněný profilovaný kroužek s kosočtverc. průřezem a oběžným žebírkem při ústí (Meixner 2004, 178, 190, Taf. 3: 8).

56. Haunersdorf, Lkr. Landau (obr. 16: 56)

Moh. 2 s dodatečným kostrovým pohřbem z Ha D: Kroužek z j. (Kossack 1959, 257).

57. Niedererlbach, Gde. Buch a. Erlbach, Lkr. Landshut (obr. 16: 57)

Ohrazené sídliště z Ha D1/2 – 3 na ostrožně terasy nad údolím Isaru má charakter panského dvora ohrazeného trojicí příkopů: 3 velmi malé j. korálky oválného tvaru; 1 fragm. j. rozdělovače obdélného tvaru se čtyřmi otvory na kratší straně, šesti otvory na delší straně (Müller-Depreux 2005, 96, Taf. 8: 21; 13: 21; 31: 6; 33: 13).

58. Riedenburg-Untereggersberg, Lkr. Kelheim (obr. 16: 58)

Hr. 3 s dodatečnými třemi kostrovými pohřby z Ha D2–3 (pohřební horizont I: 1 – *infans*, 2 – dospělý, snad žena, 3 – *matur*, spíše muž); 6 j. koráleků, 2 kotoučovitého, 2 soudkovitého, 1 rourkovitého a 1 podlouhle vřetenovitého tvaru (Nikulka 1998, 41, 202, Taf. 5: 8–13). Hr. 69 s kostrovým pohřbem dítěte z Ha D2 (*infans* I, stáří 5 let): 1 oválný a 1 čočkovitý korálek (Nikulka 1998, 55, 174, 299, Taf. 114: 5, 6).

14.11.2. Horní Bavorsko

59. Ilmendorf, Lkr. Pfaffenhofen (obr. 16: 59)

Plochy hrob s kostrovým pohřbem ženy z Ha D2–3 (stáří 25–35 let) v obdélné hrobové jámě 2,8 x 1,5 m se nacházel uprostřed čtvercového areálu 10 x 10 m, který vymezoval žlab široký 0,5 m a hluboký 0,4 m: 36 různých částečně zdobených j. koráleků a oblych j. kroužků hladkých i profilovaných s žebírkem. Největší j. korálek má prům. 40 mm, nejmenší 6 mm a má podobu nýtky houbovitého tvaru s provrtaným trnem. 2 kónické j. rozdělovače jsou opatřeny oběžným dekorem z rýh i důlků a v delší ose jimi prochází 7 provrtaných otvorů. 4 j. závěsky ve tvaru klíčové dírký (Claßen — Wiedmann — Herzog 2010, 64, Abb. 85–88; Claßen 2012, 201, Abb. 248–250).

60. Kösching, Lkr. Eichstätt (obr. 16: 60)

Sídliště s osmi půdorysy domů nadzemní kúlové konstrukce. Sídlištní jáma 68 z Ha D3 / LT A: J. kroužek o vnějším prům. 38 mm, prům. otvoru 16 mm (Fiedler — Kropf 2015, 61, Abb. 79).

61. Stein a. d. Traun, Lkr. Traunstein (obr. 16: 61)

Moh. 43 se žárovým pohřbem z Ha D2: 1 hráněný kroužek kosočtverc. průřezu (Kossack 1959, 230, Taf. 114:2).

62. Traubing, Lkr. Starnberg (obr. 16: 62)

Moh. 1 s kostrovým pohřbem z Ha D2: 3 protáhlé j. korálky vřetenovitého tvaru ležely na krku kostry (Kossack 1959, 223, 226, Taf. 91: 4–6). Moh. 15 s kostrovým pohřbem z Ha D2: 5 protáhlých j. koráleků vřetenovitého tvaru leželo na krku kostry (Kossack 1959, 224, 226, Taf. 93: 16–20). Moh. 19 se žárovým pohřbem z Ha D1–2: 3 protáhlé j. korálky soudkovitého tvaru, 1 malý j. korálek bochníčkovitého tvaru, 2 profilované hráněné kroužky s obvodovým žebírkem (Kossack 1959, 32, 224, Taf. 94: 28–33).

14.11.3. Švábsko

63. Aislingen, Lkr. Dillingen (obr. 16: 63)

Moh. 2 z Ha D: Malý kousek j. (Kossack 1959, 141).

Moh. 5 s dřev. komorou z Ha D: 5 j. vřetenovitých podlouhlých koráleků (Kossack 1959, 141, Taf. 38: 1).

64. Altenberg, Gde. Dillingen (obr. 16: 64)

Moh. 10: 1 podlouhlý j. korálek vřetenovitého tvaru. Moh. 13 s kostrovým pohřbem z Ha D: Kroužek z j. (Kossack 1959, 142, Stahl 2006, 41). Moh. 16 se žárovým pohřbem z Ha D: 3 kroužky z j. s kosočtverc. průřezem (Kossack 1959, 142).

65. Burgmagerbein, Lkr. Dillingen (obr. 16: 65)

Moh. 1 s kostrovým pohřbem ženy z Ha D2: J. náhrdelník na hrdle kostry, 3 podlouhlé j. korálky vřetenovitovitého tvaru (Kossack 1959, 143, Taf. 37: 20).

66. Donauried bei Donaualthheim, Lkr. Dillingen (obr. 16: 66)

Hr. 579 s kostrovým pohřbem ženy z Ha D (věk 15–17 let): Náhrdelník z j. a malých skleněných koráleků (Völter — Urban 2014, 69, Abb. 87).

67. Hohenaltheim, Kr. Donau-Ries (obr. 16: 67)

Moh. s kostrovým pohřbem z Ha D2: (Kilian-Dirlmeier 1972, 24).

14.11.4. Horní Falc**68. Degerndorf, Lkr. Parsberg (obr. 16: 68)**

4 moh. s nálezy z doby bronzové, halštatské a laténské: Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D (Kossack 1983, 111, Abb. 2; Torbrügge 1979, 296).

69. Götzendorf, Gde. Freudenberg, Lkr. Amberg-Sulzbach (obr. 16: 9)

Moh. s dodatečným kostrovým pohřbem 3 z Ha D2: J. malé korálky a kroužek z j. (Stroh 1953, 213–216, Abb. 2: 14).

70. Labersricht, Lkr. Neumarkt (obr. 16: 70)

Moh. 1 o prům. 14,5 mm a výšce 1,5 mm se žárovým hr. 4: j. korálky. Hr. 5 z Ha D2 s kostrovým pohřbem: 1 j. korálek (Torbrügge 1979, 153, 203, 274). Hr. 8: Zl. korálku (Torbrügge 1979, 275).

71. Lippertshofen, Lkr. Neumarkt (obr. 16: 71)

Mohyly 1881: Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

72. Regensburg (obr. 16: 72)

Na území Starého města prozkoumána sídlištní jáma Ha D2–3 / LT A: Fragm. j. oblého kroužku s oválným průřezem o prům. 15–20 mm (Borkner 2005, 189–190, Abb. 4: 4).

73. Regensburg-Harting, Stadt Regensburg (obr. 16: 73)

Kostrový pohřeb ženy (stáří 15–25 let) v dodatečném hrobu z Ha D2–3 zapuštěném do mohyly z doby popelnicových polí: Malé j. korálky a kruh z j. se dvěma tangenciálními prvky (Rieckhoff-Pauli 1986, 77).

74. Samsbacher Forst, Gem. Loitsnitz-Teublitz, Lkr. Schwandorf (obr. 16: 74)

Moh. s pohřbem ženy (dodatečný hrob?): Oblý j. kroužek kotoučovitěho tvaru o prům. 40 mm a tl. 9 mm (Schönfelder 2001, 314, Abb. 3: e; Irlinger — Raßhofer 2002, 144, Abb. 2: 5).

75. Schirndorf, Lkr. Regensburg (obr. 16: 75)

Moh. 22 s kostrovým pohřbem z Ha D2: 2 větvenovité podlouhlé j. korálky o d. 28 a 30 mm, 2 malé j. korálky čočkovitého tvaru o prům. 9 mm, 2 malé j. korálky kotoučovitěho tvaru o prům. 10,5 mm (Stroh 1979, 91–92, Taf. 97: 1–4). Moh. 31 s jedním žárovým a dvěma kostrovými pohřby z Ha D2: 1 hráněný kroužek prstencovitěho tvaru s trojúhelníkovitým průřezem (A4a3) o prům. 25 mm, 1 oblý kroužek kotoučovitěho tvaru o prům. 29 mm (Stroh 1979, 109–110, Taf. 103: 15–16). Moh. 36 s více pohřby. Třetí obsazení se dvěma kostrovými pohřby z Ha D2: Oblý j. kroužek kotoučovitěho tvaru (A4b3) o prům. 29 mm, zl. obdélneho j. rozdělovače o d. 19 mm (Stroh 1979, 142–143, Taf. 118: 15–17). Moh. 122 s kostrovým pohřbem (žena?) z Ha D: 4 j. korálky kotoučovitěho tvaru (A2b) o prům. 13–15 mm (Stroh 2000, 78, Taf. 23: 4a–d).

76. Schwarzenhauhausen, Lkr. Parsberg (obr. 16: 76)

Moh. z Ha D1–3: J. korálky různých druhů, soudkovité a malé kroužkové tvary, profilovaný j. hráněný kroužek (Torbrügge 1979, 326–327; Kossack 1983, 111, Abb. 3).

77. Staadorf, Lkr. Riedenburg (obr. 16: 77)

Moh. 19, 20 z Ha D2–3: 2 bronzové knoflíky s jantarovou vložkou ze spon s ozdobnou patkou (Torbrügge 1979, 153, 361, Taf. 126: 19, 20).

13.11.5. Horní Franky**78. Berndorf, Gde. Thurnau, Lkr. Kulmbach (obr. 16: 78)**

Hr. 19 s kostrovým pohřbem z Ha D2: Kroužek protáhle oválného průřezu se zkosenými vnitřními hranami o prům. 37 mm (Ettel 1996, 202, Taf. 72: 1).

79. Demmelsdorf, Stadt Schesslitz, Lkr. Bamberg (obr. 16: 79)

Dodatečný hrob se čtyřkolovým vozem a kostrovým pohřbem z Ha D2: J. kroužek trojúhelníkovitého průřezu o prům. 32 mm (Ettel 1996, 217, Taf. 89: 10).

80. Hollfeld, Lkr. Bayreuth (obr. 16: 80)

Mohyla (?): Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3)

81. Pottenstein, Lkr. Pegnitz (obr. 16: 81)

Mohyla (?): Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

82. Wadendorf, Lkr. Ebermannstadt (obr. 16: 82)

Mohyla (?): Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

83. Wichsenstein, Gde. Gössweistein, Lkr. Forchheim (obr. 16: 83)

Hr. 2 s kostrovým pohřbem muže (*adult-matur*) z Ha D: 2 j. korálky, jeden má bochníčkovitý tvar o prům. 22 mm, v. 13–15 mm (Abels 1981, 94; Ettel 1996, 265, Taf. 171: 22).

14.11.6. Střední Franky**84. Feuchtlachwald, Lkr. Ansbach (obr. 16: 84)**

Moh. 4 z Ha D2: Náhrdelník tvořený 16 podélně protáhlými j. korálky větvenovitého tvaru, 12 dvojkónickými korálky a jedním diskovitým korálkem (Hoppe 1986, 45, 100, Taf. 2:17).

85. Gunzenhausen, Lkr. Weißenburg-Gunzenhausen (obr. 16: 85)

Skupina 35 mohyl: J. kroužky. Moh. 4/1922 se žárovým pohřbem z Ha D: 3 protáhle podlouhlé korálky dvojkónického tvaru, 1 plochý korálek diskovitěho tvaru (Hoppe 1986, 46, 176, Taf. 128: 3–6).

86. Haasgang, Lkr. Lauf (obr. 16: 86)

Mohyla (?): Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

87. Höfen, Lkr. Weißenburg-Gunzenhausen (obr. 16: 87)

Sídlištní jáma z LT A: Korálek čočkovitého tvaru o prům. 20–25 mm (Stahl 2006, 60).

88. Landersdorf, Markt Thalmässing, Lkr. Roth (obr. 16: 87)

Moh. 33 s centrálním dodatečným pohřbem z LT A: J. kotoučovitěho korálek o prům. 15 mm (Stahl 2006, 63).

Moh. 90: Fragm. j. korálku o prům. 16 mm (Stahl 2006, 60).

89. Rückersdorfer Forst, Lkr. Nürnberger Land (obr. 16: 89)

Moh. se žárovým pohřbem z Ha D2: 5 malých korálků bochníčkovitého tvaru, 2 ploché j. kroužky diskovitěho a kotoučovitěho tvaru. 1 protáhle podlouhlý korálek soudkovitého tvaru (Hoppe 1986, 46, 85, Taf. 91: 4–7; 92: 5–9).

90. Rückersdorf, Lkr. Lauf (obr. 16: 90)

Moh.: Hráněný profilovaný kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

91. Thalmässing, Kr. Roth (obr. 16: 91)

Moh. z LT A: Železný nákrčník s j. korálkem a čtyřmi skl. korálky (Stahl 2006, 77).

92. Wallersdorf, Lkr. Ansbach (obr. 16: 92)

Mohyla (?): Hráněný profilovaný j. kroužek z Ha D1–3 (Kossack 1983, 102, 111, Abb. 3).

93. Weiltingen, Lkr. Ansbach (obr. 16: 93)

Sídlíštní jáma z LT A: Hrubě opracovaný polotovar j. kotoučovitěho kroužku o průměru 25 mm s provizorním 1 mm širokým centrálním otvorem. Úzký primární otvor sloužil k vedení finálního centrálního otvoru o průměru 10 mm, při vrtání širokého otvoru polotovar kroužku praskl a nebyl dokončen. (Schußmann 2008, 158, 368, Taf. 8:26).

94. Weissenburg, Lkr. Weissenburg-Gunzenhausen (obr. 16: 94)

Moh. 2 z Ha D2: Fragm. j. kroužku s žebírkem při ústí otvoru (Hoppe 1986, 85, 190, Taf. 159: 21).

95. Winkelhaid, Lkr. Nürnberger Land (obr. 16: 95)

Moh. z Ha D s kostr. pohřbem starší ženy: Kroužek z j. (Hoppe 1986, 45, 154, Taf. 97: 2).

14.11.7. Dolní Franky**96. Waltershausen, Kr. Rhön-Grabfeld (obr. 16: 96)**

Moh. z Ha D3: Náhrdelník ze 60 j. korálků, největší centrální korálek měl prům. 52 mm a nesl výzdobu oběžných rýh (Stahl 2006, 80).

14.11.8. Durynsko**97. EBLEben, Kr. Sömmerda (obr. 16: 97)**

Kostrový pohřeb z Ha D: 6 kroužkovitých j. korálků na nákrčníku (Heynowski 1992, 244).

98. Flurstedt, Kr. Weimarer Land (obr. 16: 98)

Hr. 1 z Ha D s kostr. pohřbem ženy: 3 malé j. kroužky (Heynowski 1992, 244, Taf. 25: 5–7).

99. Heiligenstadt, Heilbad, Kr. Eichsfeld (obr. 16: 99)

Hr. z d. halštatské: Náušnice s navlečeným j. korálkem (Heynowski 1992, 94; Stahl 2006, 57).

100. Herbsleben, Unstrut-Heinich-Kreis (obr. 16: 100)

Moh. s dodatečným kostrovým pohřbem z d. halštatské: Korálky z j. (Stahl 2006, 60).

Hr. 2 s kostrovým pohřbem z d. halštatské: J. kroužek (Heynowski 1992, 244).

101. Liebstedt, Kr. Weimarer Land (obr. 16: 101)

Hr. 1900, kostr. pohřeb z Ha D: 2 j. kroužky (Heynowski 1992, 244, Taf. 24: 2–3).

102. Niedersachswerfen, Kr. Nordhausen (obr. 16: 102)

Hradiště Kohnstein z Ha D: Bronz. kroužek s navlečeným j. korálkem (Stahl 2006, 68).

103. Ranis-Ziegenrück, Saale-Orla-Kreis (obr. 16: 103)

Hr. 31 z LT A s pohřbem ženy: J. korálek v náhrdelníku se skl. korálky (Heynowski 1992, 94; Pauli 1975, 82). Hr. 39 z LT A s kostr. pohřbem ženy: 4 j. korálky (Heynowski 1992, 94; Pauli 1975, 81). Hr. 59 z LT A s kostr. pohřbem ženy: 8 j. korálků (Heynowski 1992, 94–95; Pauli 1975, 82).

104. Seebergen, Kr. Gotha (obr. 16:104)

Hr. 2 z d. halštatské: J. kroužek (Heynowski 1992, 94). Hr. 1868 z d. halštatské: J. korálek (Heynowski 1992, 229).

14.12. Nález jantarů z Ha D2 – LT A v Polsku (pouze Západopomořanské, Lubušské, Dolnoslezské, Opolské, Slezské, Malopolské, Podkarpatské, Velkopolské, Lodžské, Svatokřížské, Kujavsko-pomořské, Mazovské a Lublinské vojvodství) (M. Chytráček)

14.12.1. Lubušské vojvodství**105. Grzmiąca, pow. Słubice (obr. 16: 105)**

Hr. 217 z Ha D: 150 j. korálků (Bukowski 2002, 95).

106. Starosiedle, pow. Krosno Odezańskie (obr. 16: 106)

Hroby z Ha D s jantarem (Bukowski 2002, 113).

107. Wicina, pow. Żary (obr. 16: 107)

Pohřebiště z pozdní doby halštatské: několik j. korálků (Bukowski 2002, 113).

14.12.2. Dolnoslezské vojvodství**108. Grzybiany, pow. Legnica (obr. 16: 108)**

Sídlíště z Ha D2 poskytlo drobné hrudky j. (Bukowski 2002, 94, 113).

109. Nosocice, pow. Głogów (obr. 16: 109)

Hr. 13 z Ha D2/3 – LT A: J. korálky (Bukowski 2002, 115).

110. Zachowice, pow. Wrocław (obr. 16: 110)

Pohřebiště Ha D s množstvím j. korálků (Bukowski 2002, 88, ryc. 63). Hr. I: 14 j. korálků. Hr. IV: náhrdelník složený z 54 j. korálků oválných a diskovitých tvarů, jednoho velkého j. kroužku, šesti menších j. kroužků a jednoho provrtaného fragmentu z velkého j. kroužku. Hr. V z Ha D: 13 korálků z j. (Bukowski 2002, 92, 113, ryc. 64).

111. Żukowice, pow. Głogów (obr. 16: 111)

Moh. z Ha D2, hr. z Ha D2 – LT A: J. závěsek/rozdělovač a 8 oválných j. korálků z náhrdelníku (Bukowski 2002, 113, 88, ryc. 61: B).

14.12.3. Opolské vojvodství**112. Woskowice Górne, pow. Namysłów (obr. 16: 112)**

Depot s kusy surového jantaru o váze přes 60 kg byl umístěn v velkém hrobu z Ha D2 mezi dvěma keramickými nádobami. V roce 1865 byla jáma odkryta při sběru polního kamene (Bukowski 2002, 92–93, 113).

14.12.4. Podkarpatské vojvodství**113. Trzęsówka, pow. Kolbuszowa (obr. 16: 113)**

Hr. 307 z pozdní doby halštatské obsahoval bronzovou drátěnou spirálu s navlečeným jedním j. korálkem o prům. 40 mm (Bukowski 2002, 87, 95, 113, ryc. 68).

14.12.5. Velkopolské vojvodství

114. Biernatki, pow. Poznań (obr. 16: 114)

Žárový hrob z Ha D: J. hráněný kroužek kotoučovitého tvaru se třemi příčnými provrty má prům. 32 mm. Ze zničených hrobů pochází několik desítek j. korálků (Bukowski 2002, 105, ryc. 83: a).

115. Komorowo, pow. Szamotuly (obr. 16: 115)

Hradiště lužické kultury z Ha D: 910 kusů surového j., 4 j. korálky různé velikosti (Malinowsky 1971, 106, Taf. 7: 2; 8: 1; Bukowski 2002, 103, 113, 81, ryc. 81).

116. Przybysław, pow. Jarocin (obr. 16: 116)

Pohřebiště datované rámcově do časového úseku per. V – Ha D: J. kulička o velikosti 20 x 15 mm (Bukowski 2002, 106, 113).

117. Zaborowo, pow. Wolsztyn (obr. 16: 117)

Hrob z Ha D: 2 j. korálky oválného tvaru o prům. 22 a 25 mm (Bukowski 2002, 106, 113, ryc. 83: B).

14.12.6. Lodžské vojvodství

118. Łubnice, pow. Wielun (obr. 16: 118)

Hr. 31 z Ha D. Hr. 36 z Ha D: Kuželovitý korálek z j. s velkým otvorem (Bukowski 2002, 113).

14.12.7. Kujavsko-pomořské vojvodství

119. Gzin, pow. Bydgoszcz (obr. 16: 119)

Opevněné sídliště s nálezy jantaru z Ha D2–3 (Bukowski 2002, 108).

120. Szarlej, pow. Inowrocław (obr. 16: 120)

Depot bronzů z Ha D obsahoval též j. korálky (Bukowski 2002, 98–99).

121. (viz kap. 14.10.3)

122. (viz kap. 14.7.1.1)

Zusammenfassung

Einleitung

Der Bernstein der älteren Eisenzeit ist in Mitteleuropa bisher nicht zusammenfassend bearbeitet worden. Die Studie geht vom Fundkatalog Böhmens, Mährens und Slowakei aus, das Bernsteinvorkommen wird auch in den anliegenden Regionen Ungarns, Österreichs, Deutschlands und Polens verfolgt. Zur Erfassung der Veränderungen im Vorkommen und den Verlagerungen der angenommenen Fernkorridore, über die der Bernstein von N nach S transportiert wurde, war die Unterscheidung einer älteren Phase (Stufe Ha C – Ha D1) und einer jüngeren Phase (Ha D2 – LT A) notwendig. Der Aufsatz geht von der Analyse der Artefakte, der Fundmilieus und neuer naturwissenschaftlicher Analysen böhmischen und mährischen Rohbernsteins aus.

1. Forschungsgeschichte

Die ersten Bernsteinfunde aus der Hallstatt- bis frühen Latènezeit in Böhmen lieferten reiche Ausstattungen der in der 2. Hälfte des 19. Jhdts. und in der 1. Hälfte des 20. Jhdts. ausgegrabenen Gräber. In Mähren gelang in der 2. Hälfte des 19. Jhdts. eine Entdeckung in der Höhle Býčí skála („Stierfelsen“, Wankel 1882), die das größte Bernsteinobjekt-Fundensemble (Parzinger – Nekvasil – Barth 1995) auf dem Gebiet der damaligen Tschechoslowakei repräsentiert. Aus der Slowakei wird der erste Bernsteinfund in den 30-er Jahren des 20. Jhdts. erwähnt (Eisner 1933, 157).

2. Kritik an den Quellen

Bei einer Reihe im 19. und der 1. Hälfte des 20. Jhdts. entdeckten Fundstellen der älteren Eisenzeit in Böhmen und in Mähren fehlen genaue Angaben über die Fundumstände und Abbildungen der Funde, die Fundkomplexe sind nicht rekonstruierbar. Bei den kürzlich untersuchten Fundstellen sind detaillierte Angaben über die Funde oft nicht zugänglich.

3. Bernstein in der Phase Ha C – Ha D1 in Böhmen

3.1. Fundmilieus in Böhmen in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 1)

Bernsteingegenstände kommen in der älteren und jüngeren Hallstattzeit in Böhmen auf Gräberfeldern und in Siedlungen vor. Es handelt sich vor allem um Grabbeigaben (15 Fundstellen – 180 Stk.); Bernstein in Siedlungen ist in Ausnahmefällen nachweisbar (3 Fundstellen – 6 Stk.).

3.2. Typen von Bernsteinerzeugnissen in Böhmen in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 4–5)

Wir unterscheiden zwei Primärgruppen: Bernsteinerzeugnisse (**A**) und Metallerzeugnisse mit Bernstein (**B**).

Die Gruppe A beinhaltet Bernsteinperlen, Ringe, Schieber und Anhänger. Die Perlen (**A1–A3**) zeichnen sich durch eine enge Mittelöffnung und einen kleineren Gesamtdurchmesser aus. Die Ringe (**A4**) sind gewöhnlich größer als die Perlen, haben eine breite Mittelöffnung, deren Durchmesser an der Mündung größer ist als $\frac{1}{3}$ des Ringdurchmessers. Die Schieber (**A5**) haben mehrere kleine Öffnungen, die Anhänger (**A6**) sind durch eine exzentrische Öffnung zum Aufhängen charakteristisch. Die Einteilung geht von der üblicherweise benutzten Typologie aus.

3.2.1. Perlen

In der Phase Ha C–D1 sind in Böhmen folgende Bernsteinperlen nachgewiesen (Taf. 2–4): **runde** (A1: Breite und Höhe gleich), **breite** (A2: Breite > Höhe) und **hohe** (A3: Breite < Höhe/Länge), die weiter in Varianten eingeteilt werden können (Taf. 4: A1–3): Runde Perlen (**A1** – Breite und Höhe sind gleich); ovale (**A2a** – Breite > Höhe, Ober- und Unterseite gebogen, nicht flach), scheibenförmig (**A2b** – häufig länglicher Querschnitt, Ober- und Unterseite flach), zylinderförmige Perlen (**A2d** – Querschnitt in Form eines Rechtecks oder Quadrats, Seitenwände fast gerade und senkrecht, Ober- und Unterseite flach, Breite \geq Höhe), linsenförmige Perlen (**A2f** – Breite > Höhe, doppelkonische Profilierung); doppelkonische längliche symmetrische Perlen (**A3b** – Länge/Höhe > Breite, an der breitesten Stelle erkennbarer Bruch statt gebogener Linie), doppelkonische symmetrische Perlen (**A3c** – Breite und Höhe fast identisch).

3.2.2. Ringe

In der Phase Ha C–D1 sind in Böhmen **kantig profilierte** (**A4a: A4a1, A4a2, A4a3, A4a4, A4a5**) und **runde** Ringe nachgewiesen (**A4b: A4b3, A4b6, A4b7**): Varianten siehe Taf. 2–4.

3.2.3. Schieber

In der Phase Ha C–D1 kommen in Böhmen Schieber (**A5**) in flacher länglicher Form (**A5a**); in flacher plankonvexer Form (**A5b**) vor.

3.2.4. Nicht zugeordnete Artefakte

Verzierte Bernsteinscheibe mit länglichem Querschnitt ohne Mittelöffnung.

3.3. Typen von Metallerzeugnissen mit Bernstein in Böhmen in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 2, 5)

In Mitteleuropa unterscheiden wir in der älteren Eisenzeit Fibeln (**B1**), Nadeln (**B2**) und Kettchen (**B3**). In der Phase Ha C–D1 ist in Böhmen nur ein Bronzekettchen mit einer ovalen Bernsteinperle nachweisbar (**B3**).

3.4. Alter und Geschlecht der mit Bernstein Bestatteten in Böhmen in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 6)

Von den 21 Gräbern der Bylany-Kultur mit Bernstein kennen wir nur bei 9 Bestattungen eine Geschlechtsbestimmung (43 %): 1x Mädchen, 8x Mann.

Angaben zum Alter bei den 9 Bestatteten (43 %): 3x Kind (*infans I–III*), 4x *juvenis*, 2x *adultus II*.

Bei keinem der 6 Gräber aus dem Gebiet der Hallstattzeitlichen Hügelgräberkultur sind anthropologische Analysen verfügbar.

3.5. Bernstein und andere Grabbeigaben, Bestattungsritus und Grabaufmachung in Böhmen in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 6)

Auf dem Gebiet der Bylany-Kultur wurde Bernstein in 21 Gräbern gefunden: 10 Kammergräber (48 %) unter Bodenniveau. Die Bestattungen in den Kammergräbern waren Körperbestattungen, in einem Fall ist auch eine birituale Bestattung nachgewiesen. Körperbestattungen mit Bernstein-Beigaben kennen wir auch aus 6 länglichen Grubengräbern (19 %). Eine Ausnahme (5 %) ist eine Brandbestattung in einem Aschengefäß.

Taf. 6 zeigt das Beigabenspektrum in den 21 Bylany-Gräbern mit Bernstein.

Bernstein-Beigaben kommen in kostspieliger ausgestatteten Kammer- und länglichen Grubengräbern mit Körperbestattungen Erwachsener und Kinder vor, in Ausnahmefällen auch in einem ärmeren Urnen-Brandgrab eines Kindes.

Auf dem Gebiet der Hallstattzeitlichen Hügelgräberkultur kennen wir 6 Gräber mit Bernstein-Beigaben. Der Bestattungsritus ist nur bei 3 Grabfunden belegt (Brandbestattungen). Ein Einzelfall ist das Zusatzgrab Ha C–D1 in einem Hügelgrab aus der mittleren Bronzezeit.

4. Bernstein in der Phase Ha D2 – LT A in Böhmen

4.1. Fundmilieus in Böhmen in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 1)

Bernsteingegenstände kommen in der Späthallstattzeit und der Frühlatènezeit in Böhmen auf Gräberfeldern (15 Fundstellen – ca 72 Stk., Taf. 7) und Siedlungen (15 Fundstellen – 105 Artefakte und amorphe Stücke, Taf. 8), vereinzelt in einem Hortfund (1 Fundstelle – 3 Stk.) vor. Bernstein-Beigaben kennen wir von Gräberfeldern SW-, vereinzelt auch NW-Böhmens. Der ungünstige Stand der Forschung (z. B. Abwesenheit größerer erforschter Gräberfelder in Mittelböhmen) fordert zu Vorsicht bei den Schlussfolgerungen auf.

4.2. Typen von Bernsteinerzeugnissen in Böhmen in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 4, 7–8)

4.2.1. Perlen

In Ha D2 – LT A sind in Böhmen die schon in der voran gegangenen älteren Phase beliebten Bernsteinperlen-Varianten nachgewiesen: **A1**, **A2a**. Die Variante **A2b** wird durch Fertigprodukte und halb-fertige Ware aus Mittel- oder NW-Böhmen vertreten. In Süd- und Mittelböhmen kommen fertige laibförmige Perlen und offenbar auch halb-fertige Perlen vor (**A2c** – Unterseite flach, Oberseite gewölbt). Geläufig sind weitere in der voran gegangenen älteren Phase bekannte Perlenvarianten: **A2d**, **A2f**. Ebenfalls kommen diskenförmige **A2e** (langer dreieckiger Querschnitt) oder spindelförmige lange symmetrische Perlenformen **A3a** (Länge/Höhe > Breite, bauchige Außenwände mit fließender Rundung an der breitesten Stelle) und fassförmige Perlen **A3e** (Seitenwände leicht bauchig, Höhe ≥ Breite) vor.

4.2.2. Ringe (Taf. 7–8)

In Ha D2 – LT A sind in Böhmen **kantig profilierte (A4a)** und **runde Ringe (A4b)** nachgewiesen; einige waren schon in der voran gegangenen älteren Phase im Umlauf: **A4a4**, **A4b3**, **A4b6**. Viele Varianten runder Ringe treten erst in der jüngeren Periode Ha D2 – LT A auf: runde Ringe mit kantigen Mittelöffnungs-Wänden (**A4b1**), mit rundem Querschnitt (**A4b4**), mit halbrundem Querschnitt (**A4b5**).

4.2.4. Anhänger (Taf. 7–8)

In der Phase Ha D2 – LT A kommen in Böhmen Anhänger aus einem unregelmäßigen, länglich ovalen Bernsteinstück mit einer kleinen, nicht mittigen Öffnung (**A6a**) und ein nicht erhaltener vasenförmiger Anhänger (**A6c**) vor.

4.3. Typen von Metallerzeugnissen mit Bernstein in Böhmen in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 5, 7)

4.3.1. Fibeln

Fibeln mit Bernstein sind nachweisbar: Fußzierfibel (**B1b**), Scheibenfibel (**B1c**), Antropomorphfibel (**B1d**).

4.4. Alter und Geschlecht der Bestatteten mit Bernstein in Böhmen in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 9)

In der jüngeren Phase kennen wir Gräber mit Bernstein nur in S-, W- und NW-Böhmen.

Anthropologische Analysen wurden nur bei zwei Gräberfeldern durchgeführt. Von 23 Gräbern mit Bernstein kennen wir eine unsichere Geschlechtsbestimmung auf Grund der anthropologischen Analyse nur bei einem Grab (4 %) mit der Körperbestattung eines Mannes und einer Frau. Bei den übrigen zwei Gräbern (9 %) wird das Geschlecht eines Mannes und einer Frau auf Grundlage der Beigaben bestimmt. Alter: bei fünf Gräbern (22 %) und sechs Personen: 2x *infans II–III*, 4x Erwachsener (*maturus*, *adultus II+*, *juvenis-adultus I*).

4.5. Bernstein und sonstige Beigaben, Bestattungsritus und Grabaufmachung in Böhmen in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 9)

Von den 24 Bestattungen mit Bernstein lassen sich in Südböhmen 2 als Fürstengräber (8 %) mit außergewöhnlich reichen Beigaben bezeichnen. Ein kostspielig ausgestattetes Grab mit Bernstein ist auch aus West- und Nordwest-Böhmen bekannt. Eine Reihe Bernsteinfunde in Südwest-Böhmen wurde in Grabhügeln gefunden, im Nordteil Westböhmens sind Bestattungen mit Bernstein in länglichen Grabgruben (25 %) dokumentiert; eine Grabhügelaufschüttung ist nicht belegt. Aus Westböhmen kennen wir auch 2 flache Grubengräber mit Bernstein. Bei 4 südböhmischen Gräbern mit Bernstein handelte es sich um eine nachträgliche Bestattung in einem Grabhügel (17 %). Es gibt zwei Körperbestattungen (13 %), Brandbestattungen kennen wir aus 7 Gräbern (29 %), 15 Fälle (63 %) sind ohne Angaben über den Bestattungscharakter. Taf. 9 zeigt das Beigabenspektrum in den 24 Gräbern mit Bernstein.

5. Bernstein in der Phase Ha C – Ha D1 in Mähren

5.1. Fundmilieus in Mähren in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 10)

In Mähren kommt Bernstein in der älteren und jüngeren Hallstattzeit vor Allem auf Gräberfeldern (34 Fundstellen – 308 Stk.) und Siedlungen (9 Fundstellen – 202 Stk.) vor; nachgewiesen ist es in Hortfunden und Heiligtümern (6 Fundstellen – 2326 Stk.).

5.2. Typen von Bernsteinerzeugnissen in Mähren in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 4, 11–12)

5.2.1. Perlen

In der Phase Ha C–D1 kommen in Mähren Bernsteinperlen-Varianten auf, die wir im Verlauf der älteren Eisenzeit auch in Böhmen kennen: **A1**, Variante **A2a** wird durch Fertigware und in Nordmähren auch durch Halbfertigware vertreten, die deren Herstellung in der Siedlung belegen. Ähnlich ist es bei weiteren Varianten: **A2b** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware); **A2c** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware), **A2d** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware), **A2e** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware), **A2f** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware), **A3a** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware), **A3c** (fertige Erzeugnisse), **A3e** (fertige Erzeugnisse). Neu: Formen röhrenförmiger länglicher Perlen **A3g** (fertige Erzeugnisse, Halbfertigware).

5.2.2. Ringe

In Ha C–D1 sind in Mähren kantig profilierte (**A4a**) und runde Ringe (**A4b**) nachgewiesen, einige Varianten kennen wir bereits in Böhmen aus dem Verlauf der älteren Eisenzeit: **A4a1**, **A4b1**, **A4b3**. Neu: runde profilierte Ringe mit umlaufendem **Rippchen** an der Mündung der Mittelöffnung (**A4b2**).

5.2.3. Schieber

In der Phase Ha C–D1 kommen in Mähren Schieber **A5a** vor, die auch in Böhmen nachgewiesen sind.

5.3. Typen von Metallerzeugnissen mit Bernstein in Mähren in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 11–12)

5.3.1. Nadeln

In Mähren sind Bronzenadeln mit Bernstein nachweisbar: Varianten mit linsenförmigem Kopf aus Bernstein **B2a**, mit doppelkonischem Kopf aus Bernstein **B2b**, mit diskenförmigem Kopf aus Bernstein **B2c**.

Ein unsicheres Objekt ist eine Bronzenadel mit Schwanenhals von der Siedlung in Kuřim. Bei dieser Bronzenadel war ein Stück Bernstein mit Durchbohrung gefunden worden (Abb. 6: 63; 13: 47; 15: 14). Es handelt sich offenbar um ein wertvolles Indiz für die Komplettierung eines Bronzegegenstands mit Bernsteinperle im Produktionsareal der Siedlung.

5.3.2. Fibeln

In der älteren Phase ist in Mähren eine Bronzebogenfibel mit erhaltenen Knochenelementen auf dem Bügel erhalten. Den Mittelteil des Bügels bildete offensichtlich Bernstein.

5.4. Alter und Geschlecht der mit Bernstein Bestatteten in Mähren in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 13)

Von den 26 Gräbern mit Bernstein wurde das Geschlecht nur bei 14 Körpergräbern der Horákov-Kultur bestimmt (54 %): 4 Männergräber, wahrscheinlich 5 Frauengräber, 5x gemeinsame Bestattung eines Mannes und einer Frau. Kinderbestattungen sind nicht nachgewiesen.

Auf dem Gebiet der Platěnice-Kultur macht der Brandritus eine Geschlechtsunterscheidung unmöglich.

5.5. Bernstein und sonstige Beigaben, Bestattungsritus und Grabaufmachung in Mähren in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 13)

Auf dem Gebiet der Horákov-Kultur wurde Bernstein in 17 Gräbern gefunden, davon in 13 Kammergräbern (76 %). Bestattungen in Kammergräbern waren hauptsächlich Körperbestattungen, 4x birtuale, nur 1 Kammer enthielt eine Brandbestattung. Taf. 13 zeigt das Beigabenspektrum in 17 Gräbern mit Bernstein aus der Horákov-Kultur. Bernstein-Beigaben kommen am häufigsten in den kostspieliger ausgestatteten Gräbern mit Körperbestattungen Erwachsener vor.

Auf dem Gebiet der Platěnice-Kultur kennen wir 9 Gräber mit Bernsteinbeigaben. Der Bestattungsritus ist ausschließlich Brandbestattung, eine Kammerkonstruktion ist in 6 Fällen nachgewiesen (67 %).

6. Bernstein in der Phase Ha D2 – LT A in Mähren

6.1. Fundmilieus in Mähren in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 10, 14–15)

Bernsteinobjekte kommen in Mähren nur in einem Grab aus Ha D2 im Gebiet der Platěnice-Kultur vor. Wenig Belege gibt es auch von den Siedlungen, die Datierung der Funde aus Polešovice (Ha D2–3?) ist unsicher, zwei Siedlungs-Fundstellen mit vereinzelt Bernsteinfunden kennen wir erst aus der Frühlatènezeit. In den älteren Teil der Stufe Ha D2 (Parzinger 7a) können einige Bernsteinkomplexe aus dem Höhlenheiligtum in der Býčí skála-Höhle (Stierfelsen) fallen.

6.2. Typen von Bernsteinerzeugnissen in Mähren in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 14–15)

6.2.1. Perlen

In Mähren kommen Bernsteinperlen-Varianten vor, die wir auch aus der älteren Eisenzeit in Böhmen kennen: **A1**, **A2a**, **A2d**.

6.3. Alter und Geschlecht der mit Bernstein Bestatteten in Mähren in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 16)

Das einzige in Mähren nachgewiesene Grab (Ha D2) gehörte den Beigaben nach einer Frau.

6.4. Bernstein und sonstige Beigaben, Bestattungsritus und Grabaufmachung in Mähren in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 16)

Die Späthallstatt- und Frühlatènezeit kann nicht an Grabkomplexen untersucht werden, die Änderung des Bestattungsrituses ermöglicht uns dies nicht. In einem bekannten Grab mit Bernstein aus Ha D2 verzeichnen wir ein Keramikgefäß und Bronzeartefakte.

7. Bernstein in der Phase Ha C – Ha D1 in der Slowakei

7.1. Fundmilieus in der Slowakei in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 17)

Bernsteinobjekte kommen in der Slowakei auf Gräberfeldern (2 Fundstellen – 295 Stk.) und Siedlungen (2 Fundstellen – 10 Stk.) vor, eine zahlreiche Bernsteinkollektion stammt aus einem unlängst entdeckten Hortfund (1620 Stk.).

7.2. Typen von Bernsteinerzeugnissen in der Slowakei in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 18–19)

7.2.1. Perlen

Varianten, die wir aus der älteren Eisenzeit auch in Böhmen und in Mähren kennen: **A1**, **A2a**, **A2b**, **A2c**, **A2d**, **A2e**, **A2f**, **A3c**, **A3e**. Neu: doppelkonische asymmetrische Perle (**A3d** an der breitesten Stelle ein erkennbarer Bruch, der Ober- und Unterteil sind nicht gleich groß).

7.2.2. Ringe

Runder Ring (**A4b5**) – auch in Böhmen aus der jüngeren Phase bekannt.

7.2.3. Schieber

länglich stabförmig (**A5c** länglicher oder ovaler Querschnitt, Breite und Dicke sind fast gleich oder Breite überschreitet nicht das Zweifache der Dicke).

7.2.4. Anhänger

Fragment aus einem ovalen Bernsteinstück mit kleiner Öffnung (**A6a**) und hutförmiger Anhänger (**A6b** – exzentrisch gelegene Öffnung im oberen Teil).

7.3. Typen von Metallerzeugnissen mit Bernstein in der Slowakei in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 18–19)

7.3.1. Fibeln

Bogenfibeln mit einem mit Knochen- und Bernsteingliedern verzierten Bügel (**B1a**).

7.4. Alter und Geschlecht der mit Bernstein Bestatteten in der Slowakei in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 20)

Antropologische Analysen sind nicht veröffentlicht, Angaben über Alter und Geschlecht stehen nicht zur Verfügung. Nach den Beigaben: 4x Frauenbestattung und 1x Männerbestattung.

7.5. Bernstein und sonstige Beigaben, Bestattungsritus und Grabaufmachung in der Slowakei in der Phase Ha C – Ha D1 (Taf. 20)

Auf dem Gebiet der Vekerzug-Kultur wurde Bernstein in acht Gräbern der älteren Phase gefunden, sieben Gräber enthielten Brandbestattungen, ein Grab lieferte keine Bestattungsspuren. Alle acht Gräber: längliche Gruben mit Steinkonstruktion.

Auf dem Gebiet der Kalenderberg-Kultur kennen wir nur ein Grab mit Bernstein, die Brandbestattung war in einer länglichen Grube deponiert.

Taf. 20 zeigt das Beigabenspektrum aus den neun Gräbern mit Bernstein in der Slowakien.

8. Bernstein in der Phase Ha D2 – LT A in der Slowakei

8.1. Fundmilieus in der Slowakei in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 17)

In der jüngeren Phase ist Bernstein nur auf Gräberfeldern nachgewiesen (3 Fundstellen – 263 Stk.).

8.2. Typen von Bernsteinerzeugnissen in der Slowakei in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 4; 21–22)

8.2.1. Perlen

Varianten, die wir aus der älteren Eisenzeit auch in Böhmen und in Mähren kennen: **A2a, A2b, A2c, A2d, A2e, A3c, A3e, A3g**. Neu: fassförmige Perle mit quadratischem Grundriss mit abgerundeten Ecken (**A3f**).

8.2.2. Ringe

Variante eines runden Rings (**A4b1** – bekannt in Böhmen aus der jüngeren Phase).

8.3. Alter und Geschlecht der mit Bernstein Bestatteten in der Slowakei in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 22)

Von 35 Gräbern mit Bernstein kennen wir die Geschlechtsbestimmung bei 19 Gräbern (54 %) und 21 Bestatteten: 15x Frau, nur 6x Mann.

Altersangabe: bei 24 Gräbern (69 %) und 28 bestatteten Personen.

In zwei Fällen sind gemeinsam mit Frauen bestattete Kleinkinder (*infans I*) nachgewiesen. Kinderbestattungen mit Bernstein ohne Altersbestimmung (*infans*) in sieben Gräbern, ältere Kinder (*infans II–III*) in drei Gräbern, Heranwachsende (*juvenis*) in einem Grab. Jüngere Erwachsene (*adultus I–II*) in vier Gräbern, ältere Erwachsene (*adultus-maturus, maturus*) in acht Gräbern. Das Alter 50–60 Jahre (*maturus II*) wurde bei einer Bestattung festgestellt, über 60 Jahre (*senilis*) bei zwei Bestattungen. Alle sechs bestatteten Männer mit Bernstein-Beigaben waren Erwachsene (*adultus, adultus-maturus, maturus*), die Frauen mit Bernstein waren altersmäßig unterschiedlicher (*adultus I – senilis*).

8.4. Bernstein und sonstige Beigaben, Bestattungsritus und Grabaufmachung in der Slowakei in der Phase Ha D2 – LT A (Taf. 22)

Auf dem Gebiet der Vekerzug-Kultur der jüngeren Phase können wir Bernstein in 35 Gräbern nachweisen. Es waren 30 Körpergräber (86 %), 5 eigenständige Brandbestattungen (14 %), 2 Gräber enthielten außer einer Körperbestattung auch eine Brandbestattung. Alle Gräber hatten Grubengestalt, die meisten oval oder auch rund. Taf. 22 zeigt das Beigabenspektrum.

9. Interpretation der Bernsteinfunde

In der Gesellschaft der älteren Eisenzeit Mitteleuropa kommt Bernstein vor Allem im Besitz gesellschaftlich bedeutender Mitglieder der Kommunitäten vor, wie die Beigaben aus den kostspielig ausgestatteten Gräbern der Aristokratie zeigen. Bernsteinobjekte besaßen wohl auch Personen, die nicht zur Gruppe der Anführer gehörten. Die relativ niedrige Zahl ärmerer Grabausstattungen mit Bernstein gestattet die Annahme, dass Bernsteinschmuck keine geläufig erschwellige Kommodität waren. In der Antike stellte der Besitz von Bernstein einen großen Luxus dar, eine kleine Bernsteinplastik überstieg bei den Römern den Preis eines Sklaven (Nava 2011, 41; Mastrocinque 1991). Bernsteinerzeugnisse und Metallartefakte mit Bernstein halfen, bedeutende Mitglieder der Kommunitäten zu identifizieren; sie hatten auch die Bedeutung magischer Amulette, die ihre Besitzer schützen sollten (Plinius, *Naturalis historia* 37, 44). Die Betrachtung der Amulett-Beigaben auf den Gräberfeldern der Hallstattzeit und der Frühlatènezeit zeigt, dass sie vor Allem von jungen Frauen und vor Allem Kindern getragen worden waren, denen im Leben viele Gefahren drohten (Pauli 1978a, 151; Lorentzen 1993, 51, Abb. 29). Der für eine heilende Sonnensubstanz gehaltene Bernstein übte eine wichtige apotropäische Funktion aus und die Schutzfunktion sollte in der Welt der Lebenden und in der Toten wirksam sein. Die griechische literarische Tradition zeigt, dass Bernstein eine große religiöse Bedeutung hatte und mit dem Solar-/Apollokult verknüpft war (Bouzek 2007, 360; Bammer – Muss 2014, 23). Viele Bernsteinartefakte und Metallzeugnisse mit Bernstein bergen eine tiefere Symbolik, die mit dem Sonnenkult verknüpft sein kann. Konzentrische Kreis-motive mit Vertiefung in der Mitte stellen eine transformierte Abbildung der Sonnenscheibe dar (cf. Chytráček et al. v tisku; Smejtek – Švédová 2016, 17, Abb. 1) und tauchen auf Objekten aus Bernstein und auf Metallfibeln mit Bernstein (Abb. 2: 30; 5: 1–3; 13: 1;

18: 12–13, 16, 16a) auf. Eine detaillierte Kartierung der Bernsteinfunde in Mitteleuropa (Abb. 12–13; 16–17), unterschieden in die ältere (Ha C – Ha D1) und jüngere Phase (Ha D2 – LT A) ermöglicht, die Folgen der Veränderungen zu dokumentieren, die sich am Ende der Stufe Ha D1 im Ostteil Mitteleuropas abspielten und sich anschließend auch in der Distribution des Bernsteinrohstoffs widerspiegelten. Die Interpretation der Fundsituation in Böhmen, in Mähren und in der Slowakei ist in den breiteren mitteleuropäischen Kontext gesetzt.

Bernstein war nicht nur in Gräbern deponiert, zu Beginn der Stufe Ha D kam es zu einer Renaissance des Brauchs, Hortfunde mit Beschränkung auf bestimmte Arten von Objekten zu deponieren (Chytráček – Chvojka – John et al. 2015). Es tauchen Hortfunde auf, die entweder Trachtbestandteile enthalten, wobei Frauen-Bronzeschmuck mit Bernstein vorhanden sind, eventuell auch mit Glas, oder Hortfunde mit Bronzegefäßen – einem Trinkservice und weiteren von Männern benutzten Gegenständen. Hortfunde werden in der kontinentalen Forschung meist als *ex-vota*, Gaben an die Götter, verstanden. Schmuck wurde gewöhnlich Göttinnen gewidmet, Gefäßdepots waren die Schlussphase ritueller Festmähler, Versprechen bekräftigender Trinksprüche, Bündnisse und Verträge (Bouzek 2015, 40–41). Es ist offensichtlich, dass der Glaube an eine unterirdische Macht, deren Gewogenheit durch der Erde anvertraute Opfergaben sicher gestellt werden sollte, nach der Schwächung dieses Brauchs in der Stufe Ha C nie ganz verschwunden war (Chytráček – Chvojka – John et al. 2015). Die zahlreichsten Hortfunde mit Bronze-Frauenschmuck-Garnituren mit Bernstein-Perlen verzeichnen wir in Mähren vom Gebiet der Horákov- und Platěnice-Kultur. Das Vorkommen einiger Bronze-armeif-Typen weist auf die Ausbreitung dieses Brauchs in der Stufe Ha D1 bis zum Beginn der Stufe Ha D2 hin. In Mähren kennen wir 4 Depotfunde (Abb. 12: 50–51; 13: 40, 49; 20) Frauen-Bronze- und Bernsteinschmuckgarnituren (Abb. 7: 11–43, 46–48), oft auch mit Glasperlen. Außergewöhnlich ist ein Komplex von ca 1800 Stk. Bernsteinerzeugnissen aus der Býčí skála-Höhle (Abb. 7: 89–91; 14: 1–17), deren Votiv-Deponierung sich als wahrscheinlich erweist. Zu den erwähnten mährischen Hortfunden kann man den Sammelfund aus dem Gebiet der Lužice-Kultur in der Nordslowakei (Abb. 9; 12: 57; 19: 3) aus der Periode Ha C2–D1 oder den neu entdeckten, noch unveröffentlichten späthallstattzeitlichen Hortfund aus dem Milieu der schlesischen Platěnice-Kultur in Böhmen (Abb. 16: 29; 18: 3) zählen. Bernstein-Votiv-Hortfunde kennen wir auch aus Polen (Abb. 12: 138, 143, 180). In der Höhensiedlung in Ansfelden in Oberösterreich (Abb. 12: 69) wird die rituelle Deponierung eines Bernsteinrings vermutet, der am Boden eines Pfostenlochs gelegen hatte und offensichtlich eine Opfergabe beim Baubeginn eines oberirdischen Pfostenbaus gewesen war (Trebsche 2008, 134, 141, Abb. 66). Dem näheren Verständnis sind z. B. die umfassenden Votivdeponierungen von Bernsteinverzierungen, Amuletts, Schmuck und Rohbernstein baltischer Herkunft aus dem *Artemisium* in Ephesus aus der 2. Hälfte des 7. Jhdts. v. Chr. (Naso 2013, 261, Abb. 1–20) förderlich. Das Bernstein gehörte hier der Göttin Artemis, die Bernsteinhalsketten, Pektoralien und Fibeln mit Bernstein schmückten das *xoanon*, das die Göttin abbildete (Bammer – Muss 2014, 70, Abb. 5, 28, 40).

Bernsteinfunde in Siedlungen kennen wir aus verschiedenen Fundkontexten, die eine unterschiedliche Interpretation ermöglichen. Dokumentiert sind Relikte von Werkstattgrubenobjekten mit Belegen von Halbfabrikaten, misslungenen Produkten, finalen Artefakten, aber auch zahlreichem Bernsteinabfall, der in seiner Menge deutlich die fertigen Schmuckstücke, Ausschussstücke oder unvollendeten Schmuckstücke überstieg. In der Verfüllung eingetiefter Objekte in den Siedlungen befinden sich vereinzelte amorphe Bernsteinflfragmente in Sekundärposition und solche Siedlungsobjekte können nicht als Werkstatt interpretiert werden; die Bruchstücke können jedoch eine Bernsteinbearbeitung im weiteren Siedlungsraum anzeigen. In der Stufe Ha C–D1/2 sind Funde von Rohbernstein und vor Allem Halbfertigwaren, die eindeutig eine werkstattmäßige Bearbeitung in Siedlungen belegen, bisher nur in Mähren aus dem Umfeld der Platěnice- (Abb. 13: 39) und der Horákov-Kultur (Abb. 13: 42, 44, 47) bekannt; Bernstein wurde wahrscheinlich auch innerhalb des Höhlenheiligtums in der Býčí skála-Höhle bearbeitet (Abb. 6: 77–78; 13: 52; 14: 13–14).

Die zahlreichen Belege für die Herstellung von Artefakten aus Bernstein, die sich in Ha C–D1 besonders in Mähren (obr. 12–13)

konzentrieren, verraten uns wahrscheinlich, dass die Produktion auch in Werkstätten entlang der Trasse verlief, auf der der Rohstoff von der Ostsee zur Verarbeitung transportiert wurde. Angesichts der geringen Größe der gefundenen Bernstein-Schmuckstücke können wir darüber nachdenken, dass in diesen lokalen Werkstätten die kleineren Rohbernstein-Stücke geendet hatten, während die größeren (Abb. 3: 55; 15: 29) und wohl auch wertvolleren weiter in den Süden und Südwesten in die vermuteten Ostalpen-Werkstätten wanderten (die Bernstein-Ringe aus den Nekropolen in Hallstatt und Dürrnberg erreichen oft auffallende Ausmaße), einige gelangten bis an die Nordküste der Adria und nach Italien, wo die größeren Bernsteinstücke durch Schnitzereien mit figuralen Motiven künstlerisch bearbeitet wurden. Aus den Produktionszentren in Mittel- und Norditalien oder dem südöstlichen Alpenraum kehrt eine Reihe kostbarer Gegenstände aus baltischem Bernstein als Importe in den Raum nördlich der Alpen zurück: z. B. am Bügel mit Bernstein- und Knochensegmenten verzierte Fibeln (Abb. 8: 10; 10: 7, 9; 12: 53, 56; 13: 43). Zu den Importen aus dem Süden können wir wohl auch das kombinierte Bernsteinpektorale aus dem Hortfund in Sklabinský Podzámok (Abb. 9: 12; 57; 19: 3) zählen, die kostbare Frauen-Schmuckgarnitur stammt offenbar aus dem südöstlichen Alpenraum (Pieta — Veličák 2014, 22, Abb. 1, 8–9).

Ähnlich können wir die Fundsituation der jüngeren Phase (Ha D2 – LT A) bewerten. In Mähren haben wir aber zu der Zeit keine Belege für Bernstein verarbeitende Werkstätten (Abb. 16). Flachlandsiedlungen, wo der Bernsteinrohstoff verarbeitet wurde, tauchen jetzt in Böhmen auf. Eine Konzentration solcher Siedlungen gibt es in Mittelböhmen (Abb. 16–17), in den meisten davon treten im Fundfonds Importe aus dem Mittelmeerraum auf und deuten die Integration der Siedlungen mit Bernsteinfunden in ein Netz überregionaler Fernstraßen an. Die Lage der Ha D2 – LT A Siedlungen mit Bernsteinfunden (Abb. 17) zeigt offenbar die Trassen der zwei Haupt-Fernstraßen, die zum Machtzentrum der Burganlage Závist führten. Eine kam von Norden, die zweite von Nordost, der Fernkorridor ging weiter in südwestlicher Richtung.

10. Analysen des Bernsteins aus der älteren Eisenzeit in Böhmen und Mähren

Mit dem Namen „Baltischer Bernstein“ wird Bernstein bezeichnet, der aus der Umgebung der Ostsee kommt. „Baltischer Bernstein“ kann durch Infrarot-Spektroskopie differenziert werden: er weist eine spezifische Spektralcharakteristik auf, die sog. „baltische Schulter“. Es handelt sich um einen horizontalen Arm zwischen der Absorbierzone mit Höhepunkt bei 1250 cm⁻¹ und bei 1110 cm⁻¹, gefolgt von einer markanten Absorbierzone mit Höhepunkt bei 1157 cm⁻¹ (Mosini — Cesaro 1985; Guiltiano et al. 2007; Shashoua — Berthelsen — Nielsen 2006). Auf Diagramm 1 sind zwei Vergleichsspektren von Bernstein baltischer Herkunft aufgezeigt, in denen die Positionen der Scheitelpunkte der analytisch verwendeten Absorbierzonen gekennzeichnet sind.

Aus der älteren Phase der Ha C–D1 stehen in Böhmen neuerdings Analysen von Bernsteingegenständen aus den Gräbern der Bylany-Kultur: Hradenín (Abb. 2: 27–28, 30–31), Prag-Letňany (Abb. 2: 32, 36; 12: 7) und Tichoměřice (Abb. 1: 20–28; 12: 9) und aus der Siedlung der Bylany-Kultur Jirny (Abb. 1: 34; 12: 17) zur Verfügung.

Im Bereich der Hallstatt-Hügelgräberkultur West- und Südböhmens wurden Analysen eines Bernsteinrings aus Kyšice (Abb. 2: 35; 12: 14) und von Bernsteinfragmenten aus Oldřichov (Abb. 12: 15) realisiert.

In Mähren gelang es, aus dem Bereich der Platěnice-Kultur Spektralanalysen aus den Gräbern in Seloutky (Abb. 7: 88; 13: 24), aus einer Siedlung mit Produktionsbelegen in Kralice na Hané (Abb. 13: 39; 6: 1–55) und aus dem Hortfund in Prostějov-Čechůvky (Abb. 13: 40; 20) durchzuführen.

Im Bereich der Horákov-Kultur wurden Analysen von Bernstein aus einer Siedlung mit Produktionsbelegen in Kuřim (Abb. 6: 76; 13: 47; 15: 1–18) und aus dem Höhlenheiligtum im Býčí skála-Höhle (Abb. 6: 77–78; 13: 52; 14: 13–14) durchgeführt.

Bei all diesen Lokalitäten wurde die baltische Herkunft des Bernsteins nachgewiesen (Novotná Miroslava 2017).

Aus der jüngeren Phase der Ha D2 – LT A stehen die Ergebnisse der Bernstein-Spektralanalysen aus den Gräbern in Süd- und

Westböhmen (Kostelec, Nynice, Paračov, Paseky bei Tálín, Poleňka, Pořežánky, Rovná und Tuchonice) und den Flachland- und befestigten Höhensiedlungen in Mittel- (Chržín; Praha-Benice; Praha-Křeslice; Praha-Pitkovice; Praha-Ruzyně; Tichoměřice) und Westböhmen (Přehýšov; Vladař) zur Verfügung.

Alle Bernstein-Spektralanalysen bewiesen erneut die baltische Herkunft des Rohstoffs (Novotná Miroslava 2017).

Die einzige Ausnahme stellt der Bernsteinring vom Burgwall Ha D2–3 bei Svřžno in Westböhmen dar (Abb. 4: 33; 16: 27; 18: 18), wo die Spektralanalyse (Diagramm 2) eine Herkunft des Rohstoffs von der Nordsee andeutet. Der Bernstein von der Nordsee ist eine Unterart des baltischen Bernsteins von den britischen Inseln. Im Spektrum finden wir die sog. „baltische Schulter“ in der Position 1209 cm⁻¹, sie unterscheidet sich freilich im Verhältnis der Intensitäten der umliegenden Absorbierzonen, d. h. einer Zone mit Scheitelpunkt bei 1240 cm⁻¹ und bei 1165 cm⁻¹. Beim klassischen baltischen Bernstein ist die Zone mit Scheitelpunkt bei 1240 cm⁻¹ unterdrückt, bei der Unterart von der Nordsee ist diese Zone markant und gut durchgezeichnet. Dieses Erkenntnis wird von der Analyse von ca. 200 Proben aus der geologischen Sammlung des Nationalmuseums Prag unterstützt, die eindeutig durch den Fundort identifiziert worden waren. Von ihnen wurden ca. 60 ins Gebiet der britischen Inseln lokalisiert und wiesen im Spektrum diese Anomalie auf (Novotná Miroslava 2001).

11. Bernstein und regionale Kulturgruppen, die Frage der Produktionsbereiche und der Verbreitung der Bernsteinartefakt-Typen oder der Metallerzeugnisse mit Bernstein in Mitteleuropa im Lauf der älteren Eisenzeit

Aus der Zeit der Stufen Ha C–D1 sind in Mitteleuropa insbesondere in Mähren Siedlungen mit nachgewiesener Bearbeitung von Rohbernstein bekannt. Die Belege aus dem Verlauf der älteren Eisenzeit in Baden-Württemberg (Heuneburg, Hochdorf: Sievers 1984, 17, 31, Taf. 54, 157; Biel 1985, 35, Abb. 23) oder Hessen (Glauberg: Jennings 2014, 28) liegen außerhalb des von uns betrachteten mitteleuropäischen Raums (Abb. 12, 16). Die unterschiedliche Herstellungstechnologie der Bernsteinperlen im Bereich der Platěnice- (Kralice na Hané, Abb. 13: 39) und der Horákov-Kultur (Brno-Ivanovice, Brno-Řečkovice, Kuřim, Býčí skála-Höhle; Abb. 13: 42, 44, 47, 52) deutet zwei eigenständige Werkstatt-Produktionsbereiche in Mähren an. Die Herstellung kleiner Bernsteinperlen (A1, A2a–e, A3g) verlief in einigen Siedlungen in der Nähe der Fernkorridore eher einmalig, man muss mit einer erheblichen Mobilität der auf Bernstein spezialisierten Handwerker rechnen. Die angeführten Varianten repräsentieren die üblichen Formen der in Ha C–D1 auf einem ausgedehnten Gebiet Mitteleuropas beliebten kleinen Perlen, wir kennen sie aus Gräbern, Siedlungen und Hortfunden. Das Halbprodukt einer größeren länglichen spindelförmigen Perle (A3a) aus der Siedlung in Kralice na Hané (Abb. 6: 31; 13: 39) stellt einen einzigartigen Beleg für die Herstellung dieses Typs in Mitteleuropa dar. Im Bereich der Platěnice-Kultur sind spindelförmige Perlen anderweitig nicht nachgewiesen, aus dem Bereich der Horákov-Kultur kennen wir sie vom Votivhort im Býčí skála-Höhle (Abb. 13: 52; 14: 4–7); in der Slowakei und Böhmen kommen sie in der älteren Phase nicht vor. Wir verzeichnen sie vereinzelt in Ha C-Gräbern in Niederschlesien, zahlreich in Ha C–D1-Gräbern in Bayern und vor allem in Oberösterreich, im Salzburger Land und in Kärnten. Die Frage nach weiteren Produktionsbereichen lässt sich schwer beantworten, Belege für Bernstein bearbeitende Werkstätten sind selten. Stücke von unbearbeitetem Bernstein wurden auf dem Gebiet der Lausitzer Kultur nördlich der Tschechischen Republik vor allem in befestigten Siedlungen und offenen Ansiedlungen gefunden (Sobiechuchy, Kruzvic, Abb. 12: 171, 175), wir haben allerdings keine direkten Nachweise für Werkstätten.

Bei einer Reihe von Artefakten kennen wir in Mitteleuropa aus der Periode Ha C–D1 keine Belege für Rohlinge oder misslungene Stücke, die Existenz von Werkstätten wird in Regionen mit Fundkonzentrationen voraus gesetzt. Beispielsweise im Fall von größeren profilierten und kantig profilierten Bernsteinringen oder spindelförmigen Perlen, die insbesondere in den Gräberfeldern in Hallstatt und Dürrnberg konzentriert sind (Abb. 12: 70, 73), werden Ostalpenraum-Produktionszentren vermutlich in der Nähe der Salzbergwerke erwogen (Kossack 1983, 102–103, Abb. 2–3;

Bukowski 2002, 100, 138, ryc. 71: 2, 5; 80: C). Ohne beweiskräftige Funde von Halbfertigwaren oder zumindest Abfall kann der Produktionsort der profilierten Ringe zwar nicht eindeutig bestimmt werden (Trebsche 2008, 141), aber die ungewöhnliche Konzentration spezifischer Artefakte deutet die Existenz von Ostalpen-Produktionszentren an. Die Siedlungen in Mähren liefern keinerlei Indizien, die eine Ringherstellung verraten würde. Der runde profilierte Ring mit umlaufendem Rippchen (A4b2) aus dem Hortfund der Platěnice-Kultur in Provodov (Abb. 7: 42; 12: 50) stellt das einzige Exemplar dieser Variante in Mähren dar. Weder in der Slowakei noch in Böhmen kommen profilierte Ringe mit umlaufendem Rippchen vor. Üblich sind sie in Ober- (Abb. 12: 70, 66) und Niederösterreich (Abb. 12: 66), im Salzburger Land (Abb. 12: 73, 74) und in Bayern (Abb. 12: 81), vereinzelt tauchen sie in Großpolen (Abb. 12: 156) und Dänemark auf, wo sie für einen Import aus der Hallstätter Region zwischen den Ostalpen und dem Donaugebiet gehalten werden (Bukowski 2002, 100–103, ryc. 76: 2; Kossack 1983, 102, Abb. 2: 6). Mit den Produktionszentren dieses Gebiets sind auch kantig profilierte Ringe mit rautenförmigem Querschnitt verknüpft (A4a1–2), die eine ähnliche Verbreitung haben und hier massenweise ab dem Beginn der Stufe Ha D auftreten. In Mähren können wir kantig profilierte Ringe (A4a1) nur im Býčí skála-Höhle nachweisen (Abb. 13: 52; 14: 8–12), in der Slowakei kommen sie nicht vor. In Böhmen tauchen Ringvarianten A4a1–2 in der Grabausstattung der Bylany- (Letňany, Tuchoměřice, Záhř, Abb. 12: 7, 9, 10) und der Hallstattzeitlichen Hügelgräberkultur auf (Kyšice, Abb. 12: 14), sie werden als Erzeugnisse der Ostalpen- oder nordostbayerischen Werkstätten betrachtet (Kossack 1959, 116–117; Šaldová 1971, 104). Der jüngeren Phase gehört zwar ein Fragment eines misslungenen kantig profilierten Rings (A4a4) aus dem Produktionsobjekt der umzäunten Siedlung der Ha D2–3 in Poříčany an (Abb. 3: 25; 17: 17), er weist aber wahrscheinlich auf die ältere Tradition der Herstellung kantig profilierter Ringe in Böhmen hin, die hier bereits in Gräbern der Ha C (Hradenín, Abb. 2: 31; 12: 2) vorkommen. Bernsteinschieber in verschiedenen Formen (A5a–c) sind in Böhmen in Gräbern (Abb. 12: 8, 13), in Mähren und in der Slowakei in Hortfunden nachweisbar (Abb. 12: 57; 13: 52). Vereinzelt können wir in der älteren Phase Anhänger aus Bernstein verzeichnen (A6a, b), sie tauchen in der Slowakei im Umkreis der Vekerzug- (Ždaňa, Abb. 12: 54; 19: 2) und der Kalenderberg-Kultur auf (Smolenice, Abb. 12: 56). Der hutförmige Anhänger vom Burgwall Molpír (A6b, Abb. 10: 1; 19: 1) ist einzigartig; eine Parallele können die Bronzespindeln in Radform mit durchbrochenen Speichen und hohlem oberem Mittelschaft aus dem 8.–7. Jhdt. v. Chr. aus den Gräbern bei Verucchio sein (Eles 1995, 74, fig. 75; 2008, 81, fig. 10). Die Metallerzeugnisse mit Bernstein werden von Bronzebogenfibeln mit aufgezogenen Knochen- und Bernsteinsegmenten auf dem Bügel repräsentiert (B1a), die in Ha C – Ha D1 im Gebiet der Kalenderberg-Kultur in der SW-Slowakei (Smolenice; Špačince, Abb. 12: 53, 56) und in der Horákov-Kultur in Südmähren (Brno-Obřany, Abb. 13: 43) auftauchen; aus Böhmen kennen wir sie nicht. Die nördliche Streuung dieser Fibeln bildet einen Gürtel von Oberitalien über die Ostalpen, das nördliche und östliche Voralpenland und reicht auch bis nach Mähren, Slowakei und Großpolen. Die beobachteten Fibeln gelangen aus den Werkstätten in Italien auf dem Seeweg auch nach Sizilien, Griechenland, auf Rhodos und zur Küste Kleinasien (Naso 2013, 271, fig. 28). Metallschmuck mit Bernstein wird auch durch Nadeln vertreten, im Gebiet der ehemaligen Tschechoslowakei kennen wir sie nur vom Gebiet der Horákov-Kultur in Südmähren (B2a–e) in der Ausstattung reicher Gräber der Stufe Ha C (Abb. 8: 1–5, 7–8; 13: 25, 26, 29, 33). Eine Bronzenadel mit Bernsteinkopf der Variante B2c wurde wohl auch in der Býčí skála-Höhle gefunden (Abb. 13: 52). Nachweise für die Herstellung von Nadeln der Var. B2a–e haben wir nicht, es ist anzunehmen, dass sie in den Werkstätten der Horákov-Kultur entstanden waren, wie ein seltener Fund von der Siedlung in Kuřim verrät (Abb. 13: 47). Der Beleg für die Fertigstellung einer bronzenen Schwanenhalsnadel mit Bernstein (Abb. 6: 63; 15: 14) beweist hier die beachtenswerte Kreativität der Handwerker der Horákov-Kultur. Bronzenadeln mit Bernsteinkopf kommen in Mitteleuropa vor Allem in Oberösterreich (Abb. 12: 70), in Ungarn (Abb. 12: 59) und Slowenien vor. Prachtige mit Bernstein übersäte Nadeln wurden im 8. und der 1. Hälfte des 7. Jhdts. v. Chr. von Werkstätten in der Region Emilia-Romagna in Verucchio hergestellt (Gentili 1994b, 78, tav. XVII: 86; fig. 58). In SW-Deutschland schmückten Nadeln mit Bernsteinkopf vor

Allem in der Ha D1–2 die Frisur oder die Kopfbedeckung der Frauen (Schmidt 2013a, 32; 2013b, 138–144), ältere Nadeln aus dem Gebiet der Horákov-Kultur kann man nicht eindeutig den Männern oder Frauen zugeordnet werden (Taf. 13).

In der jüngeren Phase der Ha D2 – LT A nimmt die Zahl der Lokalitäten mit Bernsteinfunden in Mähren ab und wir kennen hier keine Werkstätten mehr, die dieses Material verarbeiteten. In der zweiten Hälfte des 6. und im 5. Jhdt. v. Chr. fand die Herstellung von Bernsteinschmuck in Mittelböhmen statt, in den Siedlungen ist oft Produktionsabfall nachgewiesen (Abb. 3: 42–54; 15: 19–28, 30; 17) der die Bearbeitung von Rohbernstein baltischer Herkunft verrät. Die Herstellung von Artefakten aus Bernstein mit dem gesamten Produktionsablauf vom unbearbeiteten Rohstoff über Rohlinge und Abfall bis zu misslungenen und Endprodukten (Abb. 3: 1–40; 15: 30; 18: 11) verraten die Funde aus zwei Grubenhäusern der Ha D2–3 in der umzäunten Siedlung bei Poříčany (Abb. 17: 17). Hier wurden kantig profilierte und runde Ringe hergestellt (A4a4, A4b1), vor Allem aber kleine Bernsteinperlen (A2a–f). Es wurde ein Fragment eines Rohlings einer länglichen spindelförmigen Perle gefunden (A3a – Abb. 3: 29). Diese waren bereits in der voran gegangenen älteren Phase Ha C – Ha D1 sehr verbreitet, in der Spät-hallstattzeit kennen wir sie aus den Gräbern West- und Südböhmens (A3a: Plzeň-Radčice, Pořežánky; Abb. 4: 20; 16: 9, 11; 18: 7). Die Aktivitäten der mobilen spezialisierten Bernsteinschnitzer machten sich vereinzelt in Nordwest- (Perlenrohling A2b: Abb. 3: 41; 16: 22) und wohl auch in Westböhmen (großes Stück Rohbernstein: Abb. 3: 55; 15: 29; 16: 26) bemerkbar. Diese kleinen Bernsteinperlen waren im Lauf der ganzen älteren Eisenzeit in Mitteleuropa beliebt und ihre gelegentliche Herstellung, die offensichtlich von wandernden spezialisierten Handwerkern geleitet worden war, fand vermutlich in einer Reihe späthallstattzeitlicher und frühlatènezeitlicher Siedlungen statt. Die in Poříčany nachgewiesene Produktion runder Ringe (A4b1, Abb. 3: 24; 17: 17) konnte auch in Nordostbayern und im Salzburger Land im Rahmen einer älteren Herstellungstradition verlaufen sein, die Ringe kommen in dieser Region oft in Gräbern vor (Abb. 16: 50, 60, 72, 74, 78). Die Herstellung der Bernsteininge in Nordbayern deutet auch der Fund eines Ringhalbfabrikats von der LT A-Siedlung in Mittelfranken hin (Weiltingen, Abb. 16: 93). Die Herstellung in Südwestböhmen ist freilich auch nicht auszuschließen, wo wir runde Ringe in verschiedenen Varianten aus Gräbern und Siedlungen kennen (A4b1, A4b4–6: Abb. 4: 1, 24, 30–31, 33–36; 16: 2–4, 9–10, 12). In Ha D2 – LT A tauchen sie auch in Siedlungen in Mittelböhmen auf (Dolní Břežany; Praha-Ruzyně; Abb. 4: 31–32; 16: 15, 21; 18: 4), man kann auch einen vereinzelt Grabfund aus der Westslowakei erwähnen (Bučany, Abb. 11: 22; 16: 36). Kantig profilierte und profilierte Ringe mit Rippchen sind auch in der jüngeren Phase in Oberösterreich, dem Salzburger Land (Abb. 16: 49–51) und Bayern (Abb. 16: 61, 75, 79) weiterhin beliebt. Auf dem Gebiet der ehemaligen Tschechoslowakei können wir Bernsteinanhänger in der jüngeren Phase nur in Süd- und Westböhmen nachweisen (Abb. 5: 4; 16: 1, 4; 18: 15). Ein vasenförmiger Anhänger (A6c – Hradiště bei Písek) ist zwar nicht erhalten geblieben, aber seine ungewöhnliche Form führte zu der Annahme, dass es sich um einen Import aus dem Raum südlich der Alpen gehandelt hatte (Drda – Rybová 1998, 47). In der jüngeren Phase sind Metallprodukte mit Bernstein auf dem Gebiet der ehemaligen Tschechoslowakischen Republik nur in Westböhmen repräsentiert (Scheibenfibeln, antropomorphe Fibeln und Fußzierfibeln: Abb. 5: 1–3; 16: 4, 6; 18: 12–13, 16).

12. Der Bernsteinpfad und Mitteleuropa in der älteren Eisenzeit

Die Spektralanalysen der Bernsteinobjekte aus der Periode der Stufen Ha C – Ha D1 weisen die baltische Herkunft des Rohmaterials nach. Die Herstellung kleiner Bernstein-Schmuckgegenstände verlief offenbar in Werkstätten, die entlang des Korridors des Bernsteinwegs von der Ostsee Richtung Süden in den Mittelmeerraum verteilt waren, wo der Bernstein weiterverarbeitet wurde. Die Ausbreitung der Fibeln mit bernsteinverziertem Bügel in Süd-, Mittel- und Nordeuropa und im Mittelmeerraum (Hase 1992, 241–242; Ettl 2006, 125, Abb. 3–5; Naso 2013, 267, fig. 21) hängt offenbar mit dem Import und Export baltischen Bernsteins zusammen. Zwischen dem östlichen Oberitalien und dem Nordostalpenraum verliefen während der Stufen Ha C und Ha D1 entspre-

chende Fernwege, die auch nach Mähren und Südwestslowakei führten und mit dem Bernsteintransport zusammen hingen. Die linear angeordneten befestigten Höhensiedlungen verraten den Verlauf der Fernstraßen, in einer Reihe der Höhensiedlungen befindet sich auch importierter Bernstein (Abb. 12: C). Auf der Strecke der Bernsteinstraße gedieh im 7. und frühen 6. Jhd. v. Chr. das befestigte Machtzentrum Molpír bei Smolenice (Abb. 12: 56). Der Ostzweig des Bernsteinpfads führte auch durch West- und Nordslowakei entlang der Váh (Waag) und der Orava. Der Korridor führte weiter in den Norden nach Schlesien zur oberen Oder, durch das Flussgebiet der Visla und endete im Ostseeland. Die Verteilung der Fundorten mit Bernsteinfunden der älteren Phase weist auf polnischem Gebiet ein auffälliges Band dieser Fundstellen von Norden zur Grenze Nordmährens auf, beachtenswert sind in diesem Zusammenhang die Bernstein-Hortfunde aus dem polnischen Gebiet (Abb. 12: E). Durch die exponierte geographische Lage der Horákov-Kultur in Südmähren führten wichtige Politik- und Handelsverbindungen von Süden und Westen weiter in den Osten und Norden, die Intensität der Fernkontakte hatte ihren Höhepunkt in der Stufe Ha D1.

Die in der Býčí skála-Höhle entdeckten Importe aus Norditalien (Abb. 13: 52; 16: 35) verraten intensive Kontakte zum südlichen Alpenraum, die mit der Bernsteinstraße zusammen hängen. Im Höhlenheiligtum wurde ein zahlenmäßig außergewöhnliches Ensemble von ca 1800 Stk. Bernsteinerzeugnissen gefunden (Abb. 6: 77–78; 14: 1–17), eine Spektralanalyse beweist die baltische Herkunft. Die meisten Funde aus der Býčí-skála-Höhle entspricht der Stufe Ha D1 und dem älteren Teil der Stufe Ha D2 (Parzinger — Nekvasil — Barth 1995, 183; Golec 2003, 702–711). Das Höhlenheiligtum konnte vier mögliche praktische Funktionsbereiche haben: einen Wohn-, Produktions-, Votiv- und Bestattungsbereich (Golec 2015, 122–146; Golec — Čermáková — Fojtík 2017).

Wahrscheinlich nur am Rande war in das Bernstein-Fernstraßennetz auch Böhmen eingeschlossen, wie aus den vereinzelten Fibelfunden von zweifellos oberitalienischer Herkunft aus Mittel- und Nordwestböhmen oder einigen Bronzegefäßen, die mit der älteren Welle etruskischer Importe aus dem 7. und dem Beginn des 6. Jhdts. v. Chr. zusammen hingen, geschlossen werden kann (Chytráček 2008, 80, Abb. 17; 2012, 191, Abb. 2). In der älteren Phase bleibt die Häufigkeit der Fundstellen mit Bernstein und die Menge der Bernsteinartefakte in Böhmen hinter Mähren zurück (Abb. 12–13); wir reflektieren über eine Anbindung der Träger der Horákov- und der Platěnice-Kultur in den Fern-Tauschhandel mit Bernstein.

Die über das mährische Gebiet transportierten selteneren größeren Bernsteinstücke gelangten wahrscheinlich vermutlich nicht nur nach Hallstatt, sondern auch an den Ostalpen entlang und weiter nach Süden in den Adriaum und in die Schnitzwerkstätten in Italien. Auf dem Weg nach Norden kamen wiederum lokal serienmäßig hergestellte Schmuckstücke, vor allem Fibeln und weitere Metallerzeugnisse. Die Nachfrage nach Rohbernstein wird von zahlreichen in Mittel- und Norditalien gefundenen Bernsteingegenständen belegt, die umfangreichen Kollektionen aus den Villanova-Gräbern des 8. und der 1. Hälfte des 7. Jhdts. v. Chr. aus Verucchio ragen heraus (Boiardi — Eles 1994, tav. VI–VIII, fig. 34, 42–63; Eles 2008, 73, fig. 1–6). Im 8.–7. Jhd. v. Chr. war auch Vetulonia im tyrrhenischen Etrurien eine der Haupt-Zielstationen im Handel mit Bernstein (Chellini 2016, 17, Fig. 1), die Schnitzwerkstätten spielten hier im 7. Jhd. eine wichtige Rolle und produzierten Figuren aus Bernstein (Catacchio 1993, 191, fig. 2C; Naso 2013, 260). Baltischer Bernstein gelangte freilich sowohl aus dem tyrrhenischen Etrurien als auch aus dem Adriaum auf dem Meer noch weiter bis nach Griechenland und Kleinasien (Naso 2013, 271, fig. 28; Bammer — Muss 2014, 68–69, Taf. 15, 17, 31). In der 2. Hälfte des 7. Jhdts. endete die Rolle Verucchios als lokaler Vorherrscher und bedeutendes Zentrum zur Kontrolle des Bernsteinhandels. Bernstein begann sich jetzt vor allem im Picenum anzusammeln, wo sich neue Bearbeitungstechniken verbreiteten (Montanaro 2016, 367–370, fig. 5–7, 10; Naso 2013, 260) und neue Arten von Artefakten entstanden, z. B. aus Bernstein und Elfenbein geschnitzte Figuren. Der Fernhandelsweg, der im 7.–6. Jhd. das Picenum mit Rohbernstein versorgte, ging durch den Nordostalpenraum und verlief vermutlich durch die Alpen-Salzmetropole in Hallstatt (Dörner 2003, 211). Zu Beginn des 6. Jhdts. wird die Hauptrolle im Bernsteinhandel vom etruskischen Felsina über-

nommen (Montanaro 2016, 371–372, fig. 13), das einen Teil des eingeführten Rohmaterials direkt auf dem Adriaweg auffängt. Im 7. und frühen 6. Jhd. v. Chr. verlief der Korridor des Bernsteinpfads entlang der Ostalpen und weiter nach Norden durch das Flussgebiet der Morava und der Váh.

Im weiteren Verlauf des 6. Jhdts. verändert sich die kulturelle Entwicklung im gesamten Osthallstätter Umkreis und in Mähren und Südwestslowakei markant. In der jüngeren Phase Ha D2 – LT A ist jedoch die Fundsituation der Bernsteinausbreitung in Mitteleuropa abweichend. Die Fundstellen mit Bernsteinfunden in Mähren nehmen auffallend ab (Abb. 16), wir kennen hier keine Werkstätten mehr, die diesen Rohstoff verarbeiteten. Die in den Stufen Ha C2 – Ha D1 und der älteren Phase Ha D2 (Parzinger 7a: Parzinger 1989) kontinuierlich genutzten Gräberfelder der Horákov- und Platěnice-Kultur sind in der jüngeren Phase Ha D2 (Parzinger 7b/c) verlassen und die Gräber lassen sich nicht archäologisch identifizieren. Erscheinungen der Adelligen verschwinden (Golec — Čermáková — Fojtík 2017). Die Hortfunde in Mähren (Abb. 12: E; 20) hingen ebenfalls höchstens mit dem älteren Teil der Stufe Ha D2 zusammen. Deren Deponierung war an die Existenz einer konsolidierten Hallstätter Gesellschaft mit Erscheinungen reicher Adelliger und ihrer Familien geknüpft, der Reichtum des Höhlenheiligtums in der Býčí-skála-Höhle (Abb. 13: 52; 14: 1–17) wurde gleichfalls aus diesen Kreisen generiert. In der älteren Phase der Stufe Ha D2 entstehen in Mähren in der Platěnice- und der Horákov-Kultur befestigte Höhensiedlungen, die mit der kulminierenden kulturellen Entwicklung und mit Adelligen zusammen hängen, die organisatorisch fähig waren, solche Bauten zu realisieren (Golec 2003, 711–712; Golec — Čermáková — Fojtík 2017).

In der älteren Phase der Stufe Ha D2 tauchen in Mähren fremdartige Äußerungen der Vekerzug-Kultur auf, deren Kern im Karpatenbecken östlich des Flusses Váh und der Rába (Raab) in der Südslowakei und in Ungarn liegt. In Mähren musste es zu intensiven Interaktionen zwischen den Einheimischen und dem fremden nomadischen Element gekommen sein. Die Formen des Zusammenlebens der ansässigen bäuerlichen Gemeinschaften und der Nomaden nehmen ein symbiotisches bis ausbeuterisch-parasitisches Modell an, wir sehen eine Analogie zu den späteren bäuerlich-nomadischen Interaktionen zur Völkerwanderungszeit und im Frühmittelalter (Golec — Čermáková — Fojtík 2017).

Die ältere Phase der Stufe Ha D2 war eine Zeit eines fundamentalen kulturellen Umbruchs, der in Mähren zur Verarmung der heimischen Autochtonen führte. In der Periode Ha D1 bis zur älteren Phase Ha D2 kam es zur Deponierung einer großen Menge luxuriöser Hortfunde (Abb. 12: E; 13: E; 16: E; 19: 3; 20) und dieser Periode entsprechen die meisten Funde aus der Býčí-skála-Höhle. Das Ensemble war während der Umbruchperiode, während derer sich die Horákov-Kultur zu einer auffallend verarmten Kultur wandelte, in der Höhle deponiert worden (Golec 2003, 713; 2015, 146).

In der Nachbarschaft der Horákov-Kultur in der Südwestslowakei kam es zur größten Blütezeit der Kalenderberg-Kultur, kurz nach 600 v. Chr., zu einem ähnlichen Umbruch. Spuren einer katastrophalen Zerstörung (Studeníková 2012, 156) zeugen von einem grausamen Kampf auf der Burganlage Molpír (Abb. 12: 56). Auf südwestslowakischem Gebiet endet die eigenständige Entwicklung der Kalenderberg-Kultur und der Aufschwung der selbständigen Vekerzug-Kultur beginnt, eine ähnliche Situation verzeichnen wir auch im überwiegenden Teil Niederösterreichs, Ungarns, des Burgenlands, der Steiermark und Kärntens (Golec 2003, 697).

Die Vekerzug-Kultur wird in Südwestslowakei als fremdes Element betrachtet, deren Träger dieses Gebiet besetzten und die Reste der einheimischen Bevölkerung kulturell integrierten (Romsauer 2004, 409, tab. II–III). Die Handelsweg-Kreuzung am Zusammenfluss der Morava und der Donau verschwindet (Studeníková 2012, 156, obr. 229). Ende der Stufe Ha D1 sind Veränderungen im ganzen osthallstätter Kreis zu beobachten. Sie wurden nun durch eine politische Krise und die Zerstörung des Warenaustausch-Systems erklärt, die mit dem Eingriff skythischer, respektive thrakisch-skythischer Gruppen zusammen hing.

Fremde Gegenstände, die mit der Vekerzug-Kultur in Verbindung gebracht werden, können wir auch weiter im Westen in Oberösterreich (Kern — Kowarik et al. 2008, 135), Salzburger Land, Bayern und Thüringen (Egg 2013b, 477; Schweltnus 2010, 209, Abb. 2) und auch in Böhmen (Chytráček et al. 2010, 161, Abb. 7–

8; *Hrala 1976*, 601, obr. 1; *Stolcová — Šulová 2011*, 357, obr. 8: 1; *Saldová 1971*, 95, obr. 69: 14) registrieren. Die erwähnten Funde belegen wahrscheinlich keinen massiven Angriff wie in der Südwestslowakei, vermutlich kam es nur zu einer allmählichen Osmose von Gruppen östlicher Krieger in den mitteleuropäischen Raum, wo sie sich in die Dienste lokaler Herrscher anwerben ließen (*Egg 2013b*, 478–479). Eine Folge konnte eine Störung des Gleichgewichts zwischen den regionalen Machtdomänen gewesen sein, in einigen Bereichen kam es zum Zusammenbruch des bisherigen Systems der Siedlungsstrukturen und einem Verfall des früher wichtigen Fernwegs von Venezien über den Südostalpenraum nach Oberösterreich. Der Kollaps der osthallstätter Kultur bedeutete den Untergang der führenden politischen Eliten und der monarchistisch orientierten Regierungsformen (*Egg 2013b*, 479), es verschwanden auch die Organisatoren des Tauschhandels.

Die Krisenereignisse im späten Abschnitt der Stufe Ha D1 beeinflussten Österreich, Bayern und Böhmen (*Pare 1992*, 139, 153, 311, Abb. 108–109; Taf. 90–91; *Egg 2013b*, 477). In Böhmen verschwanden in der 2. Hälfte des 6. Jhdts. v. Chr. im Gebiet Bylany die reichen Kammergräber mit vierrädrigen Wagen, man reflektiert über den Verfall der führenden Gesellschaftsschicht und ihrer Ideologie (*Chytráček 2000*, 363, fig. 1, 5). Zur Kristallisierung der neuen Machtzentren der Späthallstattzeit kam es allerdings in der südlichen und westlichen Grenzregion mit der einstmaligen Bylany-Kultur und in ihrer südwestlichen Nachbarschaft. Die ältesten Gräber der Späthallstatt-Elite, ausgestattet mit zweirädrigen Wagen und Pferdegeschirren, tauchen in Südwest-Böhmen bereits in der Stufe Ha D3 und Ha D3 – LT A auf (*Chytráček 1988; 2000; 2012; Chytráček — Chvojka — John et al. 2015*).

Im jüngeren Abschnitt der Stufe Ha D2 und in Ha D3 verschiebt sich der Korridor der Bernsteinstraße mehr nach Westen und das böhmische Gebiet gewinnt in diesem Zusammenhang eine bedeutende Rolle. In Böhmen kennen wir Bernsteinfunde baltischer Herkunft aus Gräbern und aus Flachland- und Höhensiedlungen (Abb. 16–17). Die Verteilung der Flachlandsiedlungen mit Funden unbearbeiteten Bernsteins und importierter oder imitierter griechischer Keramik (*Chytráček 2008*, 75, Abb. 15; *Trefný — Chytráček et al. 2012*, 134, Abb. 1–4) oder anderen, eine Verbindung zum Mittelmeerraum verratenden Importen deutet zwei Korridore an, die von NNW und NO nach Mittelböhmen kamen. Beide Fernstraßen führten offenbar zum Machtzentrum Závist, der Korridor verlief dann durch Süd- und Westböhmen zur Donau und versorgte wahrscheinlich auch die Salzzentren der Alpen (Abb. 16: 49–50) mit Rohbernstein (*Dörner 2003*, 211). Im 6.–5. Jhd. v. Chr. dauert die Nachfrage nach Rohbernstein in Italien an; die Hauptrolle in der Organisation des Bernsteinhandels über die Zentral- und Westalpen bekleidete die Golasecca-Kultur (*Gambari 2016*, 348–349, fig. 6–8; *Hase 1998*, 317; *Pauli 1971*, 30). An Bedeutung gewinnt auch die Alpenregion der Fritzens-Sanzeno-Gruppe und der etruskische Handel orientiert sich im 5. Jhd. mehr nach Westen.

Der Ostalpenraum mit der alten Bernsteinstraße entlang der Ostalpen hat nun zweitrangige Bedeutung (*Chytráček 2002; 2008*, 82). Verbindungen zum Gebiet der Golasecca- und der Este-Kultur in Oberitalien äußern sich in der Periode Ha D3 – LT A in Böhmen durch Luxusimporte (*Chytráček 2008*, 86; *Chytráček — Chvojka — John et al. 2015*, 79, Abb. 6: 14; 13) und die Übernahme neuer Motive im künstlerischen Ausdruck (*Sankot 2002a*, 200, Abb. 2: 2–4). In der 2. Hälfte des 6. Jhdts. v. Chr. stellten Kunstschnitzer aus Ionien und Etrurien in speziellen Werkstätten in Canossa und Armento realistische Bernsteinfiguren von Satyrn und Mänaden her (*Montanaro 2016*, 377). Ende des 6. und im 5. Jhd. wurden Felsina, Bologna und Spina zu den Hauptproduzenten figuraler Erzeugnisse aus Bernstein, sie spezialisieren sich auf das Schnitzen von Frauenköpfen und geduckten Tierfigürchen aus Bernstein (*Gambari 2016*, 348, fig. 8; *Montanaro 2016*, 385–386, fig. 22–24).

Ende des 6. Jhdts. v. Chr. werden offenbar auch die Handelswege entlang der Ostalpen erneuert, freilich mit geändertem Verlauf. Die Verknüpfung Norditaliens, Sloweniens und des Westbalkans mit dem Südtail des Karpatenbeckens, die entlang der Donau und der Theiß nach Norden weiter ging, gewann an Bedeutung. Auf diesem Weg flutete auch der Bernstein, der oft in Gräbern Ha D2–3 der Vekerzug-Kultur auftauchte (Abb. 11, 16). Der Ostteil des Karpatenbeckens, wo sich diese Kultur ausgeformt hatte, trat durch die Züchtung ausgezeichnete Pferde hervor und antiken Autoren zu Folge machten sich auch die Venetier durch die Zucht

erstklassiger Pferde berühmt. Zwischen den beiden Regionen wird ein Pferdeaustausch angenommen (*Kmeťová — Hladíková 2015*, 31). Mit der Erneuerung intensiverer Kontakte mit der Apenninhalbinsel und offenbar auch der Straßen entlang der Ostalpen hängt auch die griechisch-italienische Keramik und vereinzelte Bronzegefäße etruskischer Herkunft aus Slowenien zusammen (*Gabrovec 1992*, 214–215, Abb. 13; *Hase 1998*, 306, Abb. 9, 11). Die Funde etruskischer Bronze aus dem 6.–5. Jhd. im Karpatenbecken haben unklare Fundumstände, die die Interpretationen erschweren (*Novotná Mária 1991*, 68–73; *Takácsová 2015*, 42), einige etruskische Bronzegefäße konnten viele Jahre später in die Region der Deponierung gelangt sein, als sie hergestellt worden waren (*Szabo 2015*, 40, obr. 3–5).

Nördlich der Alpen wird der Verlauf der Fernstraßen außer durch eine auffallende Konzentrierung von Fundstellen mit Bernstein auch durch Importe etruskischer Bronzegefäße verraten, die Ende des 6. und im 5. Jhd. v. Chr. aus Oberitalien über die Alpen auf böhmischen Boden gelangt waren (*Chytráček 2002*, 124, Abb. 3–6). Am häufigsten sind Schnabelkannen und Schalen mit flachem Boden und steilen Wänden vertreten. Eine etruskische Schale aus Bolkowice in Niederschlesien belegt Kontakte über das Riesengebirge im 5. Jhd. v. Chr., gleiche Schalen aus LT A-Gräbern in Böhmen und der Oberpfalz weisen auf einen Fernkorridor hin, der über Böhmen bis in den zentralen Alpenraum führte (*Chytráček 2015*, 278, Abb. 2–6; *Hauser — Schönfelder 2014*, 437–440, Abb. 2–3). Die Ausbreitung des Bernsteins in Ha D2 – LT A auf polnischem Gebiet zeigt einen auffallenden Unterschied im Vergleich zur älteren Phase Ha C – Ha D1 (Abb. 12, 16). Die Fundstellen mit Bernstein bilden jetzt eine Gruppierung, die sich von der Woiwodschaft Kujawien-Pommern bis nach Großpolen, Niederschlesien und der Nordgrenze Böhmens zog. Ein völliges Fehlen von Bernstein zeigt sich in der Woiwodschaft Schlesien. Das böhmische Becken wurde im 5. Jhd. v. Chr. von mehreren Trassen durchkreuzt, die wichtigsten davon hingen mit dem Ferntransport von Bernstein zusammen (*Chytráček 2002*, 135, Abb. 1; *2008*, 82, Abb. 18–19; *2012*, 208, Abb. 1). Von N und NO folgten sie einem breiteren, ungefähr von der Elbe, Moldau und Berounka eingegrenzten Korridor (*Kossack 1983*, 98; *Chochorowski 1978*, 364, Abb. 2: 4; 2: 12; *Malinowski 1971*, 110, Abb. 1; *1983*, 114, fig. 1, 2). Die zwei etruskischen Bronzeschalen aus dem Grab LT A bei Hořín verraten einen strategischen Platz mit einer Kreuzung von Fernstraßen am Zusammenfluss der Moldau und der Elbe (*Chytráček 2015*, 276, Abb. 1: 1; 3–4), die zur Nord- und Ostseeküste führten. Bernstein kam tatsächlich nicht nur von der Ostsee, sondern auch von der Nordsee, wie uns von den Spektralanalysen bestätigt wird (*Diagramm 1–2*).

Einige Gebiete Böhmens erlangen Ende des 6. und im 5. Jhd. v. Chr. eine bedeutende Stellung in der politischen und kulturellen Entwicklung Mitteleuropas. Die Intensivierung der überregionalen Kontakte hing offensichtlich mit der Verlegung der Bernsteinstraße zusammen, die danach durch das böhmische Becken von N und NO nach S und SW führte. Die lokalen Anführer sicherten wohl den sicheren Durchzug und waren in die Organisation der Lieferungen in Richtung Süden und Südwesten eingegliedert.

In Böhmen zeigt die Verteilung sowie der Charakter der frühlatènezeitlichen Gräber mit der kriegerischen Ausrüstung mit den Eisenschwertern eine neu identifizierte Sozialgruppe, die wahrscheinlich damalige Hauptkommunikationen kontrollierte (*Sankot 2003*, 55, fig. 1; *Sankot et al. 2017*).

Die Situation in Mähren ist zu der Zeit unsicher. Zwar entstand ein neues Netz befestigter Höhensiedlungen, das sich vom früheren Netz aus der Hallstattzeit unterschied, was eine politische Machterneuerung gegen die expansive skythoide Vekerzug-Kultur bedeutet, in den frühlatènezeitlichen Flachlandsiedlungen tauchen erneut Bernsteinperlen auf (Abb. 8: 11–14; 16: 31, 32). Über eine Erneuerung des Handels auf dem Bernsteinpfad in dieser Region können wir jedoch noch nicht reflektieren.

Zu Beginn des 4. Jhdts. v. Chr. kommt es in einem breiteren Gebiet nördlich der Alpen zu einem Machtverfall der lokalen Herrscher (*Chytráček 2008*, 88) und im Lauf der Latènezeit ab Stufe LT B1 kehrt die Trasse des Bernsteinpfades dank der neuen Gesellschaftsorganisation, die eine augenscheinliche Expansion in Richtung Osten in das Karpatenbecken aufwies, in den alten Korridor zurück. Der führte wiederum durch das geographisch günstige

mährische Gebiet, das die Flachlandregion Polens und das wenig gegliederte östliche Alpenland verband, wo der Handel in das reiche Norditalien hindurch führte.

Die Fragen nach den Veränderungen in der gesellschaftlichen Organisation, nach den neuen Verlagerungen der Fernhandelsstraßen und der Bernsteinengewinnung im Lauf der LT B – LT D werden zweifellos Gegenstand der weiteren Forschung sein.

Deutsch von Bettina Židková

Literatura

Abels, B. U. 1981:

Ein Grabhügelfeld der Hallstattzeit von Wichsenstein, Landkreis Forchheim, Oberfranken. Das Archäologische Jahr in Bayern 1980, 94–95.

Adámek, F. 1961:

Pravěké hradisko u Obřan. Brno.

Amann, P. 2000:

Die Etruskerin. Geschlechterverhältnis und Stellung der Frau im frühen Etrurien (9.–5. Jh. v. Chr.). Archäologische Forschungen 5. Wien.

Asmus, V. F. 1986:

Antická filozofie. Praha.

Augstein, M. 2015:

Das Gräberfeld der Hallstatt- und Frühlatènezeit von Dietfurt an der Altmühl („Tankstelle“). Ein Beitrag zur Analyse einer Mikroregion. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 262. Bonn.

Baarová, Z. 2007:

Platénické pohřebiště s komorovými hroby v Pustiměři. In: Sallaš, M. — Šabatová, K. /eds./: Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3.–6. 10. 2006. Brno, 13–33.

Babbi, A. — Peltz, U. 2013:

La tomba del guerriero di Tarquinia. Identità elitaria, concentrazione del potere e networks dinamici nell'avanzato VIII sec. a. C. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Mainz.

Baitinger, H. 1999:

Die Hallstattzeit im Nordosten Baden-Württembergs. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 46. Stuttgart.

Bammer, A. — Muss, U. 2014:

Bernstein für die Göttin. Die Funde der Jahre 1987–1994 aus dem Artemision von Ephesos. Anodos – Supplementum 6. Trnava.

Barner, W. 1958:

Opferfunde aus den Quellen der Apenteiche bei Winzenburg, Kr. Alfeld. Germania 36, 174–179.

Bartík, J. et al. in press:

The Vekerzug Culture in the Czech Republic. Studia Archaeologica Brunensia 21/2.

Baštová, D. 1986:

Excavations of the Prehistoric (Hallstatt and La Tène) Cemetery at Plzeň-Radčice. In: Pleiner, R. — Hrala, J. /ed./: Archaeology in Bohemia 1981–1985. Praha.

Beck, C. W. 1971–1972:

Nepublikované rukopisné formuláře s výsledky infračervené spektrometrie jantarových vzorků. Původně uloženy v pozůstalosti A. Beneše, kopie uloženy v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích.

Beck, C. W. — Bouzek, J. 1993 /ed./:

Amber in archaeology. Proceedings of the second international conference on amber in archaeology. Liblice 1990. Praha.

Beck, C. W. — Dušek, M. 1969:

Die Herkunft des Bernsteins vom thrakischen Gräberfeld von Chotín. Slovenská archeológia XVII, 247–258.

Behrends, R.-H. 1972:

Zu einer Halsringform aus Franken. Bayer. Vorgeschichtblätter 37, 1–37.

Beneš, A. — Michálek, J. 2006:

Památník města Protivína. Pobočka Prácheňského muzea v Písku. Katalog archeologické sbírky — Gedenkstätte der Stadt Protivín. Zweigstelle des Prachiner Museums in Písek. Katalog der vorgeschichtlichen Sammlung. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 61. Praha.

Biel, J. 1985:

Der Keltenfürst von Hochdorf. Stuttgart.

Biel, J. — Balzer, I. 2012:

Der Hohenasperg. Die Welt der Kelten. Zentren der Macht – Kostbarkeit der Kunst, 139–144. Stuttgart.

Binding, U. 1993:

Studien zu den figürlichen Fibeln der Frühlatènezeit. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 16, Bonn.

Blažek, J. — Kotyza, O. 1995:

Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích. II. Fond Třebenice. Archeologický výzkum v severních Čechách 25. Teplice.

Blažek, J. — Půlpán, M. 2007:

Lovosice, okr. Litoměřice. Výzkumy v Čechách, 415. Praha.

Boiardi, A. 1994:

La tomba 2. In: Il dono delle Eliadi. Ambre eoreficerie dei principi Etruschi di Verucchio. Studi e documenti di archeologie 4. Rimini, 137–153.

Boiardi, A. — Eles, P. 1994:

Le fibula d'ambra: appunti preliminari. Studi e documenti di archeologie 4. Rimini, 33–37.

Borkner, L. 2005:

Eine frühlatènezeitliche Siedlungsgrube aus dem Herzen der Regensburger Altstadt. Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz und in Regensburg 7, 179–190.

Bouzek, J. 1993:

The shifts of the amber route. In: Beck, C. W. — Bouzek, J. /ed./: 141–146.

Bouzek, J. 2002:

Průchod od doby popelnicových polí do halštatu: od štítarského stupně knovízské kultury do kultury blanské v Čechách, a od kultury podolské do kultury horákovské na Moravě — Úbergang von der Urnenfelder- zur Hallstattzeit: von Štítary zur Bylaner Kultur in Böhmen und von Podolí zur Horákov-Kultur in Mähren. In: Čech, P. — Smrž, Z. /Hrsg./: Festschrift für Drahomír Koutecký: Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 9, 37–45.

Bouzek, J. 2003:

Etruskové jiní než všechny ostatní národy — The Etruscans – different from all other nations. Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica Monographia CLXI. Praha

Bouzek, J. 2007:

The Amber Route, Apollo and the Hyperboreans. In: Galanaki, I. — Tomas, H. — Calanakis, Y. — Laffineur, R. /ed./: Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory across Borders. Proceedings of the International Conference Bronze and Early Iron Age Interconnections and Contemporary Developments between the Aegean and the Regions of the Balkan Peninsula, Central and Northern Europe. Aegaeum 27. Annales d'archéologie égyptienne de l'Université de Liège et UT-PASP. Liège, 357–362.

- Bouzek, J. 2010:*
Phoenicians and Central Europe. In: Gediga, B. — Piotrowski, W. /Hrsg./: Rolle der wichtigen Kulturzentren in der Gestaltung des Kulturbildes Mitteleuropas in den frühen Perioden der Eisenzeit. Biskupiner Archäologische Arbeiten 8, 27–40.
- Bouzek, J. 2015:*
Zur Deutung der Hortfunde. In: Chvojka, O. — Chytráček, M. — Gruber, H. — Schmotz, K. et al. /Hrsg./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südöbmen/Oberösterreich. 24. Treffen in Bechyně 18. bis 21. Juni 2014. Fines Transire 24. Rahden/Westf., 39–48.
- Bouzek, J. — Kratochvíl, Z. 1995:*
Řeč umění a archaické filosofie. Praha.
- Böhm, J. 1931:*
Bylanské pohřebiště v Praze-Střešovicích — La nécropole avec céramique du type de Bylany à Praha-Střešovice. Zprávy Státního archeologického ústavu za rok 1929–1930, II.–III., 45–120.
- Brand, C. 1995:*
Zur eisenzeitlichen Besiedlung des Dürrnberges bei Hallein. Internationale Archäologie 19. Espelkamp.
- Bujna, J. — Romsauer, P. 1983:*
Späthallstatt- und frühlatènezeitliches Gräberfeld in Bučany. Slovenská archeológia 31-2, 277–324.
- Bukowski, Z. 2002:*
Znaleziska bursztynu w zespolach z epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza z dorzecza Odry oraz Wisly — Amber finds in Bronze Age and Early Iron Age complexes from the catchment areas of the Oder and Vistula rivers. Warszawa.
- Bureš, M. — Waldhauser, J. 2005:*
Příklad keltského sídliště na pražském území – Jiviny v Ruzyni. In: Lutovský, M. — Smejtek, L. et al.: 726–728.
- Catacchio, N. N. 1993:*
The production of Amber figures in Italy from the 8th to the 4th centuries BC. In: Beck, C. W. — Bouzek, J.: 191–202.
- Claßen, E. 2012:*
Die Dame von Ilmendorf – Ein Prunkgrab aus Südbayern. Die Welt der Kelten. Zentren der Macht – Kostbarkeit der Kunst. Stuttgart, 200–201.
- Claßen, E. — Wiedmann, S. — Herzig, F. 2010:*
Mit reichem Schmuck ins Jenseits – ein hallstattzeitliches Grab in Ilmendorf, St. Geisenfeld, Lkr. Pfaffenhofen a. d. Ilm, Oberbayern. Das Archäologische Jahr in Bayern 2009, 62–64.
- Csalog, Z. — Kisfaludi, J. 1985:*
Skytenzeitliches Gräberfeld in Törökzentmiklós-Surján-Újtelep. Acta Archaeologica Academia Scien. Hungaricae 37, 307–344.
- Červinka, L. I. 1902:*
Morava za pravěku. Brno.
- Červinka, L. I. 1948:*
Holásky (okr. Brno). Mohyly s halštatskými hroby na „Čtvrtích od Tuřan“. ČVMSO 57, 16–19.
- Čížmář, M. 1997:*
Zum Vorkommen von Bernstein in der Latène- und Römerzeit in Mähren. In: Čížmářová, J. — Měchurová, Z. /ed./: Peregrinatio Gothica, Jantarová stezka. Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales LXXXII, 35–44.
- Čížmář, M. — Čížmářová, J. 2014:*
Pozdně halštatský nález z Pavlovic (okr. Vyškov) a několik dalších halštatských depotů z Moravy — Späthallstattzeitlicher Fund aus Pavlovic (Bez. Vyškov) und einige weitere hallstattzeitliche Depots aus Mähren. In: Čížmářová, J. — Venclová, N. — Březinová, G. /eds./: Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 35–56.
- Čížmář, Z. 1995:*
Das Hallstattzeitliche Gehöft in Kuřim (Vorläufige Ergebnisse der archäologischen Rettungsgrabung). Pravěk NR 5, 217–254.
- Čížmář, Z. 1998:*
Bernstein auf der hallstattzeitlichen Ansiedlung in Kuřim. Ein Beitrag zur Frage der Bernsteinbearbeitung im Brünner Becken und dessen Umgebung. Peregrinatio Gothica, jantarová stezka. Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales LXXXII, 17–34.
- Čížmář, Z. 1999:*
Kuřim, okr. Brno-venkov. In: Podborský, V. et al.: Pravěká sociokultovní architektura na Moravě. Brno. 73–80.
- Čtverák, V. 1986:*
A fortified settlement of Late Hallstatt period at Poříčany /central Bohemia/. In: Pleiner, R. — Hrala, J. /ed./: Archaeology in Bohemia 1981–1985. Prague, 109–114.
- Čujanová-Jílková, E. — Soukupová, D. 1977:*
Mohyla se středobronzovým a časně laténským hrobem ze Štichova, okr. Domažlice — Der Grabhügel mit mittelbronzezeitlicher und frühlatènezeitlicher Bestattung von Štichov, Bez. Domažlice. Archeologické rozhledy 29, 241–252.
- Dannheimer, H. — Gebhard, R. /Hrsg./ 1993:*
Das keltische Jahrtausend. Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung. Mainz am Rhein.
- Divac, G. 2013:*
Jantar ve sbírkách Oddělení pravěku a antického starověku Národního muzea v Praze — Amber in the collection of the Department of Prehistory and Classical antiquity of the National Museum in Prague. Praehistorica XXXI/1, 99–277.
- Dobisíková, M. — Geisler, M. et al. 2010:*
Halštatské pohřebiště ze Slavkova u Brna (okr. Vyškov) — Die Hallstattzeitliche Nekropole in Slavkov u Brna (Bez. Vyškov). In: Furmánek, V. — Miroššayová, E. /eds./: Popelnicové polia a doba halštatská. Nitra, 57–100.
- Dohnal, V. 1977:*
Kultura lužických popelnicových polí na východní Moravě. Fontes Archaeologiae Moravicae X. Brno.
- Dörner, O. 2002:*
Das Grab eines nordostalpinen Kriegers in Hallstatt. Zu Rolle von Fremdpersonen in der alpinen Salzmetropole. Archaeologia Austriaca 86, 55–81.
- Dörner, O. 2003:*
Zur Rezeption picenischen Formengutes in den älterhallstattzeitlichen Kulturgruppen des Nordostalpenraumes. Archäologisches Korrespondenzblatt 33, 205–219.
- Drda, P. — Rybová, A. 1998:*
Keltové a Čechy. Praha.
- Dubský, B. 1931:*
Mohyly na Strakonicku. Památky archeologické 37, 45–59.
- Dubský, B. 1932:*
La Tène jižních Čech. Strakonice.
- Dubský, B. 1949:*
Pravěk jižních Čech. Blatná.
- Dušek, M. 1966:*
Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotín. Archaeologica slovacica fontes VI. Bratislava.
- Dušek, M. — Dušek, S. 1984:*
Smolenice – Molpír. Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit I. Materialia Archaeologica Slovaca VI. Nitra.
- Dušek, M. — Dušek, S. 1995:*
Smolenice – Molpír. Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit II. Materialia Archaeologica Slovaca XIII. Nitra.

- Dvořák, F. 1933:**
Nálezy bylanského typu na Kolínsku — Funde vom Bylaner Typus in der Kolíner Gegend. I. Památky archeologické 39, 72–82.
- Dvořák, F. 1938:**
Knižecí hroby na vozech ze starší doby železné — Wagenbestattungen der älteren Eisenzeit in Böhmen. Praehistorica I, Praha.
- Dvořák, F. 1939:**
Nálezy bylanského typu na Kolínsku II — Funde vom Bylaner Typus in der Kolíner Gegend II. Památky archeologické 41, 59–86.
- Egg, M. 1978:**
Das Grab eines unterkrainischen Kriegers in Hallstatt. Archäologisches Korrespondenzblatt 8, 191–201.
- Egg, M. 1996:**
Das hallstattzeitliche Fürstengrab von Strettweg bei Judenburg in den Obersteiermark. Mainz.
- Egg, M. 2013a:**
Fernkontakte und Wirtschaft des Machtzentrums am Burgstallkogel. In: *Egg, M. — Kramer, D. /Hrsg./*: 429–434.
- Egg, M. 2013b:**
Zum „Untergang“ der Osthallstattkultur. In: *Egg, M. — Kramer, D. /Hrsg./*: 473–483.
- Egg, M. — Kramer, D. et al. 2013:**
Die hallstattzeitlichen Fürstengräber von Kleinklein in der Steiermark: Der Kröllkogel. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 110. Mainz.
- Eibner, A. 2002:**
Der Donau-Drave-Save-Raum im Spiegel gegenseitiger Einflußnahme und Kommunikation in der frühen Eisenzeit. Zentralorte entlang der „Argonautenstraße“. In: *Lippert, A. /Hrsg./*: Die Dra-, Mur- und Raab-Region im 1. Vorgeschichtlichen Jahrtausend. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 78. Bonn, 181–187.
- Eisner, J. 1933:**
Slovensko v pravěku. Bratislava.
- Eles, P. 1995:**
Musea civico archeologico. Guide to the museum. Rimini.
- Eles, P. 2008:**
Le ore ei giorni delle donne. Dalla quotidianita alla sacralita tra VIII e VII secolo a. C. Catalogo dela Mostro. Verucchio.
- Engelhard, B. — Häck, B. 1999:**
Neue Ausgrabungen im späthallstattzeitlichen Grabhügelfeld von Niedererlbach. Gemeinde Buch a. Erlbach, Landkreis Landshut, Niederbayern. Das archäologische Jahr in Bayern 1998, 45–47.
- Ernée, J. 2012:**
Jantar v české únětické kultuře – k počátkům jantarové stezky — Bernstein in der böhmischen Aunjetitz-Kultur – zu den Anfängen der Bernsteinstrasse. Památky archeologické 103, 71–172.
- Ettel, P. 1996:**
Gräberfelder der Hallstattzeit aus Oberfranken. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 72. Kallmünz/Opf.
- Ettel, P. 2006:**
Aufnahme der italischen Fibelmode in der älteren Eisenzeit nordwärts der Alpen und Italisches in Thüringen. In: *Alt-Thüringen. Jahresschrift für Archäologie 38/2005. Festschrift 75 Jahre Steinsburgmuseum, 2006*, 119–142.
- Fekete, M. 1983:**
Angaben zu Kontakten zwischen Italien und Transdanubien. Savaria 16/1982. Szombathely, 129–144.
- Fiedler, C. — Kropf, E. 2015:**
Eine Siedlung am Übergang Späthallstatt-Frühlatène-Ausgrabungen im „InTerPark“ bei Kösching. Das archäologische Jahr in Bayern 2014, 59–61.
- Filip, J. 1956:**
Keltové ve střední Evropě — Die Kelten in Mitteleuropa. Praha.
- Fojtík, P. 2013:**
Seloutky (okr. Prostějov). Přehled výzkumů 54/1, 202–203.
- Forté, M. 1994:**
Le vie dell'ambra. In: *Il dono delle Eliadi. Ambre e oreficerie dei principi Etruschi di Verucchio*, 23–31.
- Frank, R. 1998:**
Ein weiterer hallstattzeitlicher Grabhügel der Nekropole von Oberndorf. Das archäologische Jahr in Bayern 1997, 90–93.
- Frey, O. H. 1991:**
La formation de la culture de La Tène. Les Celtes. Venezia, 127–146.
- Fridrichová, M. 1974:**
Halštatská sídliště v pražském území — Hallstattzeitliche Siedlungen im Prager Gebiet. Acta musei pragensis. Praha.
- Fridrichová, M. 1987:**
Bylanská kultura ve středních Čechách (vývoj osídlení). Kandidátská práce. Praha.
- Fridrichová, M. — Koutecký, D. 1981:**
Bylanská pohřebiště na území Prahy — Gräberfelder der Bylaner Kultur auf dem Gebiet von Praha. Praehistorica VIII, Varia Archaeologica 2, 143–147.
- Fridrichová, M. — Koutecký, D. — Slabina, S. 1996:**
Die Gräberfelder der Bylaner Kultur in Praha — Pohřebiště bylanské kultury v Praze. Památky archeologické 87, 104–178.
- Fridrichová, M. — Koutecký, D. — Slabina, S. 1999:**
Die Gräberfelder der Bylaner Kultur in Praha. III. Teil — Pohřebiště bylanské kultury v Praze. III. část. Památky archeologické 90, 319–397.
- Frolíková, D. 2015:**
Dva hroby „knížat“ z doby halštatské v Praze-Letňanech. Akademický bulletin AV ČR, Praha, 18–20.
- Gabrovec, S. 1992:**
Etruskischer Niederschlag in Slowenien. In: *Etrusker nördlich von Etrurien. Etruskische Präsenz in Norditalien und nördlich der Alpen sowie ihre Einflüsse auf die einheimischen Kulturen. Akten des Symposions von Wien – Schloß Neuwaldegg. Wien*, 203–218.
- Galántha, M. 1986:**
The scythian cemetery at Csanytelek-Ujhalastó. In: *Jerem, E. /ed./*: Hallstatt kolloquium Veszprém 1984. Budapest, 69–77.
- Gambari, F. M. 2016:**
I Liguri. I Leponti e l'ambra. Vie occidentali del commercio transalpino tra la fine dell'età del bronzo e l'età del ferro. In: *Cellarosi, P. L. — Chellini, R. — Martini, F. — Montanaro, A. C. — Sarti, L. /eds/*: The Amber roads. The ancient cultural and commercial communication between the peoples. Proceedings of the 1st International Conference on Ancient Roads, Republic of San Marino, April 3–4, 2014. Millenni studi di archeologica preistorica 13. Roma, 337–350.
- Gediga, B. 2011a:**
Amber in aristocratic graves from the early Iron Age (750/700–500 BC) in Poland's region of Silesia. In: *Amber World Council. 6th session of the World Amber Council, 27.–28. May 2011. Gdańsk*, 63–70.
- Gediga, B. 2011b:**
Neue Forschungen zu den früheisenzeitlichen Kulturen in Südwestpolen. Acta Archaeologica Carpatica XLVI, 83–116.
- Gedl, M. 1988:**
Die Toilettegeräte in Polen. Prähistorische Bronzefunde XV/1. München.

- Gedl, M. 1995:*
Býčí skála-Höhle und die zeitgleichen Fundkomplexe aus Polen. *Pravěk* NR 5, 81–94.
- Gentili, G. V. 1994a:*
Il villanoviano della Romagna orientale noc epicentro Verucchio. *Ambre e oreficerie dei principi Etruschi di Verucchio. Studi e documenti di archeologie* 4. Rimini, 15–21.
- Gentili, G. V. 1994b:*
La necropoli sotto la Rocca Malatestiana (Fondo Lippi), La tomba 47. In: *Il dono delle Eliadi. Ambre e oreficerie dei principi Etruschi di Verucchio. Studi e documenti di archeologie* 4. Rimini, 67–99.
- Gerlach, S. 1989:*
Eine reiche Frauenbestattung der späten Hallstattzeit aus Oberstreu. *Landkreis Rhön-Grabfeld, Unterfranken. Das archäologische Jahr in Bayern* 1988. Stuttgart, 72–75.
- Gerlach, S. 1998:*
Eine reiche Frauenbestattung der späten Hallstattzeit aus Oberstreu. *Landkreis Rhön-Grabfeld. Beiträge zur Archäologie in Unterfranken* 1998. *Mainfränkische Studien* 63, 111–119.
- Goláňová, P. 2013:*
Časné laténské osídlení na Moravě. *Disertační práce. ÚAM FF MU Brno.*
- Golec, M. 2003:*
O konci bohatých horákovských hrobů a datování Býčí skály podle keramiky — Das Ende der reichen Gräber der Horákov-Kultur und die Datierung der Býčí skála-Höhle aufgrund der Keramikfunde. *Archeologické rozhledy* 55, 695–717.
- Golec, M. 2005a:*
Horákovská kultura. *Disertační práce. ÚAM FF MU Brno.*
- Golec, M. 2005b:*
Chronologie horákovské kultury aneb stupně v pohybu — Chronologie der Horákov Kultur oder Stufen in Bewegung. *Pravěk* NR 15, 419–446.
- Golec, M. 2015:*
Prehistorie a historie jeskyně Býčí skály a blízkého okolí od neolitu po současnost. In: *Oliva, M. — Golec, M. — Kratochvíl, R. — Kostrhun, P.: Jeskyně Býčí skála ve svých dějích a pradějích. Studies in Anthropology, Palaeoethnology Palaeontology and Quaternary Geology, Vol. 39, N. S. 31, 2015. Brno, 115–153.*
- Golec, M. — Čermáková, E. — Fojtík, P. 2017:*
Vekeřzugský kmenový svaz na Moravě? *Pravěk* NR 24, 175–200.
- Golec, M. a kol. 2017:*
The Phenomenon of the Býčí skála Cave. *Landscape, Cave and Mankind. Archaeologica Olomucensia* I. Olomouc.
- Gottwald, A. 1928:*
Žárové hroby u Seloutek. *Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané* 5. Prostějov, 7–20.
- Green, M. 1989:*
Symbol and Image in Celtic Religious Art. London – New York.
- Guiliano, M. et al. 2007:*
Guiliano, M. — Asia, L. — Onoratini, G. — Mille, G. 2007: Applications of diamond crystal ATR FTIR spectroscopy to the characterization of ambers. *Spectrochimica Acta Part A* 67, 1407–1411.
- Haevernick, T. E. 1995:*
Die Glasperlen. In: *Parzinger, H. — Nekvasil, J. — Barth, F. E.: Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren. Römisch-germanische Forschungen* 54. Mainz am Rhein, 93–97.
- Hase, F. W. 1992:*
Etrurien und Mitteleuropa – zur Bedeutung der ersten italisch-etruskischen Funde der späten Urnenfelder- und frühen Hallstattzeit in Zentraleuropa. In: *Etrusker nördlich von Etrurien. Etruskische Präsenz in Norditalien und nördlich der Alpen sowie ihre Einflüsse auf die einheimischen Kulturen. Akten des Symposiums von Wien – Schloß Neuwaldegg. Wien, 235–266.*
- Hase, F. W. 1998:*
Einige Überlegungen zum Fernhandel und Kulturtransfer in der jüngeren Hallstattzeit Altitalien und Mitteleuropa. In: *Schauer, P. /Hrsg./: Archäologische Untersuchungen zu den Beziehungen zwischen Alitalien und der Zone nordwärts der Alpen während der frühen Eisenzeit Alteuropas. Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie* 4. Bonn, 285–319.
- Hauser, F. 2012:*
Anmerkungen zur Rekonstruktion des Verkehrsnetzes der Hallstattzeit. In: *Tappert, C. et al. /Hrsg./: Wege und Transport. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 69, 83–94.
- Hauser, F. — Schönfelder, M. 2014:*
Über die Alpen nach Nordosten – etruskische und alpine Funde in Böhmen und Polen aus dem 6. und 5. Jahrhundert v. Chr. In: *Adam, A.-M. — Alberti, G. — Féliu, C. — Pierrevelcin, G. /éd./: Transalpinare: Mélanges offerts à A.-M. Adam. Mémoires* 36. Bordeaux: Ausonius éditions, 435–445.
- Havelcová, M. et al. 2016:*
Vibrational spectroscopy with chromatographic methods in molecular analyses of Moravian amber samples (Czech Republic). *Microchemical Journal* 128, 153–160.
- Hellmuth, A. 2006:*
Pfeilspitzen. Untersuchungen zu den sogenannten skythischen Pfeilspitzen aus der befestigten Höhensiedlungen von Smolnice-Molpír. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 128. Bonn.
- Hennig, H. 2001:*
Gräber der Hallstattzeit in Bayerisch-Schwaben. *Monographien der Archäologischen Staatssammlung München* II. Stuttgart.
- Heynowski, R. 1992:*
Eisenzeitlicher Trachtenschmuck der Mittelgebirgszone zwischen Rhein und Thüringer Becken. *Archäologische Schriften des Instituts für Vor- und Frühgeschichte der Johannes-Gutenberg-Universität. Mainz.*
- Hérodotos:*
Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných múzy (z řeckého originálu Herodoti *Historiarum libri IX* přeložil J. Šonka). *Živá díla minulosti* 65. Praha 1972.
- Holodňák, P. 2006:*
Labyrinthem žateckého pravěku. Ústí nad Labem.
- Hoppe, M. 1986:*
Die Grabfunde der Hallstattzeit in Mittelfranken. *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* A/55. Kallmünz/Opf.
- Hoppe, M. et al. 2006:*
Der Beginn der Eisenzeit – Die Hallstattkultur. In: *Sommer, C. S. /Hrsg./: Archäologie Fenster zur Vergangenheit in Bayern. Regensburg.*
- Hoppe, T. — Schorer, B. 2012:*
Die Kunst der Hallstattzeit. In: *Die Welt der Kelten. Zentren der Macht – Kostbarkeit der Kunst. Stuttgart, 209–221.*
- Horáková-Jansová, L. 1933:*
Prehistorické nálezy v roce 1932. *Památky archeologické* 39, 87–90.
- Hostaš, K. 1882–84:*
Archeologický Sbor Musea král. Českého. *Památky archeologické* 12, 326–327.
- Höck, A. 1997:*
Katalog zur Ausstellung. *Kult der Vorzeit in den Alpen. Opfergaben – Opferplätze – Opferbrauchtum. Innsbruck, 21–145.*

Hrala, J. 1976:

Skytský nález z Břežánek u Bíliny — Ein „skythischer“ Fund aus Břežánky bei Bílina in Nordwestböhmen. *Archeologické rozhledy* 28, 601–612.

Hrala, J. — Plesl, E. 1989:

Nálezy jantaru v kulturách mladší doby bronzové a časně železné v Čechách — The finds of amber in the young bronze and early iron ages in Bohemia. *Problemy kultury lužycckiej na Pomorzu*. Słupsk, 209–226.

Hralová, J. 1987:

Archeologický materiál z mohylového pohřebiště u Břas — Archäologisches Material aus dem Hügelgräberfeld bei Břasy. *Časopis Národního muzea v Praze* 156, 25–32.

Hůrková, J. 1996:

Okresní muzeum v Klatovech katalog pravěké a raně středověké sbírky — Das Bezirksmuseum in Klatovy Katalog der Vor- und Frühgeschichtlichen Sammlung. *Zprávy České Archeologické společnosti – Supplément* 27 (Praha).

Chellini, R. 2016:

Movimenti di gruppi umane commercio dell'ambra in Italia centrosettentrionale ed Etruria tra l'età del bronzo e l'età orientalizzante. In: Cellarosi, P. L. — Chellini, R. — Martini, F. — Montanaro, A. C. — Sarti, L. /eds/: *The Amber roads. The ancient cultural and commercial communication between the peoples. Proceedings of the 1st International Conference on Ancient Roads, Republic of San Marino, April 3–4, 2014. Millenni studi di archeologia preistorica* 13. Roma, 351–362.

Chochorowski, J. 1978:

Ze studiów nad okresem halsztackim na ziemiach polskich — Aus Studien über die Hallstattzeit in Polen. *Archeologia Polski* 23/2, 355–375.

Chropovský, B. 1962:

Birituálne skytsko-halštatské pohrebisko v Senci — Skythisch-hallstattzeitliches birituelles Gräberfeld in Senec. *Študijné zvesti AÚ SAV* 9. Nitra, 131–142.

Chvojka, O. et al. 2017 v tomto čísle:

Chvojka, O. — Chytráček, M. — Metlička, M. — Michálek, J.: Jantar střední až pozdní doby bronzové v Čechách. *Památky archeologické* 108, 89–120.

Chvojka, O. — Michálek, J. 2011:

Výzkumy Josefa Ladislava Piče na mohylových pohřebištích doby bronzové a halštatské v jižních Čechách — Ausgrabungen von Josef Ladislav Pič auf den Hügelgräberfeldern aus der Bronze- und Hallstattzeit in Südböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 35. Pragae.

Chytráček, M. 1983:

Nové poznatky o halštatsko-laténských bronzových nádobách z Čech — New evidence on Bohemian bronze utensils of the Hallstatt–La Tène period. *Archeologické rozhledy* 35, 427–451.

Chytráček, M. 1988:

Le char laténien à deux roues en Bohême. *Études celtiques* 25, 15–58.

Chytráček, M. 1990:

Mohylové pohřebiště u Mirkovic, okres Domažlice — Das Hügelgräberfeld bei Mirkovice, Bez. Domažlice. *Památky archeologické* 81, 74–139.

Chytráček, M. 1994:

Štítary n. Radbuzou-Hostětice und Svržno im Bez. Domažlice: zwei befestigte Höhensiedlungen der Hallstattzeit. In: Rind, M. — Schmotz, K. — Zápotocká, M. /Hrsg./: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen*. 3. Treffen 16. bis 19. Juni 1993 in Kelheim. Buch am Erlbach, 58–66.

Chytráček, M. 1997:

Das hallstattzeitliche Siedlungsareal im Flußgebiet der oberen Radbuza, Kr. Domažlice. In: Michálek, J. — Schmotz, K. /Hrsg./:

Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 6. Treffen 12. bis 15. Juni 1996 in Hluboká nad Vltavou. *Espelkamp*, 82–97.

Chytráček, M. 2000:

Élite burials in Bohemia from the 6th–5th century B.C. and the beginnings of a new art-style. In: *Fastes des Celtes entre Champagne et Bourgogne aux VIIe–IIIe siècles avant notre ère. Actes du colloque de L'A.F.E.A.F. tenu à Troyes en 1995. Mémoire de la Société Archéologique Champenoise, n° 15, supplément au bulletin n° 4. Joué-les-Tours*, 359–377.

Chytráček, M. 2001:

Chržín, okr. Kladno. Nálezová zpráva čj. 9181/01. *Archiv ARÚ AV ČR Praha*.

Chytráček, M. 2002:

Südböhmen im überregionalen Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit. In: Chytráček, M. — Michálek, J. — Schmotz, K. /Hrsg./: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen*. 11. Treffen 20. bis 23. Juni 2001 in Oberzell, Rahden/Westf., 121–142.

Chytráček, M. 2003:

Svržno, okr. Domažlice. Nálezová zpráva. *Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. j. 8594/03*.

Chytráček, M. 2007:

Časně laténské sídliště v Chržíně (okr. Kladno) s napodobeninou červenofigurové keramiky s doklady kovolitectví a zpracování jantaru — The early La Tène settlement site in Chržín (Central Bohemia) with the imitation red-figure pottery and documentation of metal smelting and amber working. *Archeologické rozhledy* 59, 461–516.

Chytráček, M. 2008:

Die Nachahmung einer rotfigurigen Trinkschale aus der frühlatènezeitlichen Flachlandsiedlung von Chržín (Mittelböhmen) und das überregionale Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit in Böhmen. *Germania* 86, 47–101.

Chytráček, M. 2009:

Die Rekonstruktion von Wehrbauten und Innenbebauung zweier hallstattzeitlicher Höhensiedlungen im Flussgebiet der oberen Radbuza in Westböhmen. In: Trebsche, P. — Balzer, I. — Ettl, Ch. J. et al. /Hrsg./: *Architektur: Interpretation und Rekonstruktion. Beiträge zur Sitzung der AG Eisenzeit während des 6. Deutschen Archäologie-Kongresses in Mannheim 2008. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas* 55. Langenweissbach, 119–127.

Chytráček, M. 2012:

Böhmen im überregionalen Verkehrsnetz der Hallstatt- und Frühlatènezeit. Die Entstehung einer neuen Kunstform und die Herausbildung zentraler Befestigungen während Ha D3 und Lt A. In: Ch. Pare /Hrsg./: *Kunst und Kommunikation. Zentralisierungsprozesse in Gesellschaften des europäischen Barbarikums im 1. Jahrtausend v. Chr. Teilkolloquium im Rahmen des Schwerpunktprogrammes 1171 der Deutschen Forschungsgemeinschaft „Frühe Zentralisierungs- und Urbanisierungsprozesse. Zur Genese und Entwicklung frühkeltischer Fürstentümer und ihres territorialen Umlandes“*. Mainz, 191–229.

Chytráček, M. 2015:

Belege für die Anwesenheit von Eliten des 6./5. Jahrhunderts v. Chr. am Zusammenfluss von Elbe und Moldau in Mittelböhmen. *Prähistorische Zeitschrift* 90 (1–2), 271–300.

Chytráček, M. — Bernat, J. 2000:

Pozdně halštatské a časně laténské sídliště v Praze-Zbraslavi — Late Hallstatt and Early La Tène settlement at Prague-Zbraslav. *Památky archeologické* 91, 255–313.

Chytráček, M. et al. 2010a:

Chytráček, M. — Danielisová, A. — Pokorný, P. — Šmejda, L.: Komplexní výzkum pravěkého hradiště na stolové hoře Vladař

- Comprehensive research on the prehistoric fortified settlement on the Vladař plateau. *Živá archeologie* 11, 45–50.
- Chytráček, M. et al. 2010b:
Chytráček, M. — Danielisová, A. — Trefný, M. — Slabina, M.: Zentralisierungsprozesse und Siedlungsdynamik in Böhmen (8.–4. Jh. v. Chr.). In: Krausse, D. — Beilharz, D. /Hrsg./: „Fürstensitze“ und Zentralorte der frühen Kelten. Stuttgart, 155–173.
- Chytráček, M. et al. v tisku:
Späthallstattzeitliches Fürstengrab von Rovná in Südböhmen. Symbolische Kunstform der Elite 6./5. Jahr. v. Ch., ihre Inspiration und Funktion. Inspirations and functions of prehistoric and early medieval art. *Biskupin*, 27.–29. 6. 2016. Biskupiner Archäologische Arbeiten.
- Chytráček, M. — Danielisová, A. — Pokorný, P. et al. 2012:
Chytráček, M. — Danielisová, A. — Pokorný, P. — Kočár, P. — Kyselý, R. — Kyncl, T. — Sádlo, J. — Šmejda, L. — Zavřel, J.: Vzestupy a pády regionálního mocenského centra. Přehled současného stavu poznání pravěkého opevněného areálu na Vladaři v západních Čechách — Rises and Falls of a Regional Power Center. An Overview of the Current State of Knowledge of the Prehistoric Fortified Area at Vladař in Western Bohemia. *Památky archeologické* 103, 273–338.
- Chytráček, M. — Chvojka, O. — Egg, M. et al. 2014:
Chytráček, M. — Chvojka, O. — Egg, M. — John, J. — Křivánek, R. — Michálek, J. — Kyselý, R. — Stránská, P. — Kozáková, R. — Fíkrle, M.: Die Untersuchung eines späthallstattzeitlichen Fürstengrabhügels bei Rovná (Kr. Strakonice) im Lichte naturwissenschaftlicher Analysen. In: Chytráček, M. — Chvojka, O. — Gruber, H. — Husty, L. — Michálek, J. — Sandner, R. — Schmotz, K. — Traxler, S. /Hrsg./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. 23. Treffen in Kostenz 19. bis 22. Juni. *Fines Transire* 23. Rahden/Westf., 39–52.
- Chytráček, M. — Chvojka, O. — Egg, M. et al. 2015:
Chytráček, M. — Chvojka, O. — Egg, M. — John, J. — Kyselý, R. — Michálek, J. — Ritter, S. — Stránská, P.: Zu einem Fürstengrab aus der Späthallstattzeit mit zweirädrigem Wagen und Bronzegefäßen bei Rovná in Südböhmen – ein Vorbericht. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 45, 71–89.
- Chytráček, M. — Chvojka, O. — Egg, M. et al. 2017:
Chytráček, M. — Chvojka, O. — Egg, M. — John, J. — Kozáková, R. — Křivánek, R. — Kyselý, R. — Michálek, J. — Stránská, P.: A Disturbed Late Hallstatt Period Princely Grave with a Two-wheeled Chariot and Bronze Vessels in Sedlina Forest near Rovná in South Bohemia: a Preliminary Report. In.: Irlinger, W. — Suhr, G. /eds./: Archaeological Sites in Forests – Strategies for their Protection. 19th Annual Meeting European Association of Archaeologists. 4.–8. September 2013 in Pilsen. Schriftenreihe des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege.
- Chytráček, M. — Chvojka, J. — John, J. et al. 2014:
Chytráček, M. — Chvojka, J. — John, J. — Michálek, J.: Rovná, okr. Strakonice, les Sedlina. Mohyla 1 (výzkum 2012–2013). Nálezová zpráva, př. č. Tx-2014-5184. *Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha*.
- Chytráček, M. — Chvojka, O. — John, J. et al. 2015:
Chytráček, M. — Chvojka, O. — John, J. — Michálek, J. — Stránská, P.: Rituelle Deponierung der Hallstattzeit unter der Höhensiedlung von Vraný vrch bei Spolí (Kr. Český Krumlov). In: Chvojka, O. — Chytráček, M. — Gruber, H. — Schmotz, K. et al. /Hrsg./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. 24. Treffen in Bechyně 18. bis 21. Juni 2014. *Fines Transire* 24. Rahden/Westf., 209–223.
- Chytráček, M. — Metlička, M. 2003:
Fragen zur Kontinuität und Diskontinuität in der spätbronze- und hallstattzeitlichen Besiedlung in Westböhmen. In: Chytráček, M. — Michálek, J. — Schmotz, K. /Hrsg./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 12. Treffen 19. bis 22. Juni 2002 in Cheb. Rahden/Westf., 87–108.
- Chytráček, M. — Metlička, M. 2004:
Die Höhensiedlungen der Hallstatt- und Latènezeit in Westböhmen. Mit Beiträgen von Petr Pokorný und René Kyselý. *Památky archeologické – Supplementum* 16. Praha.
- Chytráček, M. — Metlička, M. 2011:
Forschungen zur Eisenzeit in Südwestböhmen in den Jahren 1990–2010. In: Chytráček, M. — Gruber, H. — Michálek, J. — Schmotz, K. /Hrsg./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. 20. Treffen 23. bis 26. Juni 2010, Eschenbach, 353–363.
- Chytráček, M. — Michálek, J. 2016:
Central Europe and the Amber Road in the Early Iron Age. In: Cellarosi, P. L. — Chellini, R. — Martini, F. — Montanaro, A. C. — Sarti, L. /eds./: The Amber roads. The ancient cultural and commercial communication between the peoples. Proceedings of the 1st International Conference on Ancient Roads, Republic of San Marino, April 3–4, 2014. *Millenni studi di archeologica preistorica* 13. Roma, 169–187.
- Chytráček, M. — Šmejda, L. 2005:
Opevněný areál na Vladaři a jeho zázemí. K poznání sídelních struktur doby bronzové a železné na horním toku Střely v západních Čechách — The fortified area at Vladař and its hinterland Towards an understanding of the settlement structures of the Bronze and Iron Ages in West Bohemia. *Archeologické rozhledy* 57, 3–56.
- Irlinger, W. 1995:
Der Dürrnberg bei Hallein IV. Die Siedlung auf dem Ramsaukopf. *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 48. München.
- Irlinger, W. — Raßhofer, G. 2002:
Ein „Herrenhof“ Der Späthallstatt-/Frühlatènezeit im Naabtal bei Teublitz, Lkr. Schwandorf. *Beiträge zur Archäologie in der Oberpfalz und in Regensburg* 5, 141–166.
- Janák, V. 1984:
Záchranný výzkum ve Velkých Hošticích (okr. Opava). *Přehled výzkumů* 1982, 87–88.
- Jansová, L. 1983:
O počátcích laténské fortifikace v Čechách — Závist und Hrazany an der Schwelle der Latènezeit. *Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně XI*. Praha.
- Jennings, B. 2014:
Travelling objects: Changing values. The role of northern Alpine lake-dwelling communities in Exchange and communication networks during the Late Bronze Age. Oxford.
- Jerem, E. 1968:
The late Iron Age cemetery of Szentlőrinc. *Acta Archaeologica Academia Scien. Hungaricae* 20, 159–208.
- Jerem, E. 1973:
Zur Geschichte der späten Eisenzeit in Transdanubien. Spät-eisenzeitliche Grabfunde von Bremend (Komutat Baranya). *Acta Archaeologica Academia Scien. Hungaricae* 25, 65–85.
- Jílek, J. 2014:
Nálezová zpráva o objevu a zajištění depotu bronzových předmětů ze Stičan, okr. Chrudim (č. 716/2014 VčM v Pardubicích).
- Kastler, K. 2003:
Von prähistorischen Siedlungen und neuzeitlichen Jagdfreunden. Archäologische Untersuchungen im Vorfeld der Errichtung der neuen Fachhochschule Puch-Urstein. *Archäologie Österreich* 14/2, 33–43.

- Kern, A. — Kowarik, K. et al. 2008:
Kern, A. — Kowarik, K. — Rausch, A. W. — Reschreiter, H.: Salz – Reich. 7000 Jahre Hallstatt. Veröffentlichungen der Prähistorischen Abteilung (VPA) 2, Wien.
- Kilian-Dirlmeier, J. 1972:
Die hallstattzeitlichen Gürtelbleche Mitteleuropas. Prähistorische Bronzefunde XII/1. München.
- Klein, F. 2012:
Im Dunstkreis der Heuneburg – Die Grabhügelgruppe im Sattzet. Die Welt der Kelten. Zentren der Macht – Kostbarkeiten der Kunst. Stuttgart, 130–131.
- Kmeťová, P. — Hladíková, K. 2015:
Etruskovia za Alpami. Kontakty medzi Itáliou a strednou Európou v staršej železnej dobe. In: Čambal, R. — Turčan, V. /ed./: Slovensko v dobe Etruskov, katalóg výstavy. Bratislava, 25–32.
- Kohnke, H. G. 1985:
Befestigte Siedlung und Graberfeld der Späthallstattzeit in Niedererlbach. Das archäologische Jahr in Bayern 1984, 69–70.
- Koch, H. 1989:
Eine hallstattzeitliche Doppelbestattung mit reichem Trachtzubehör aus Niedererlbach. Gemeinde Buch a. Erlbach, Landkreis Landshut. Das archäologische Jahr in Bayern 1988. Stuttgart, 75–77.
- Koch, H. 1992:
Grabfunde der Hallstattzeit aus dem Isartal bei Niedererlbach, Lkr. Landshut. Bayerische Vorgeschichtsblätter 57, 49–75.
- Koch, H. 2010:
Ein hallstattzeitlicher Grabhügel von Zangenstein. Das archäologische Jahr in Bayern 2009, 55–57.
- Koch, H. — Kohnke, H. G. 1988:
Neue Ausgrabungen in Niedererlbach, Lkr. Landshut (Niederbayern). Bayerische Vorgeschichtsblätter 53, 47–75.
- Kos, P. 2004:
Pohřby žen z doby halštatské v Modřicích u Brna — Frauengräber der Hallstattzeit aus Modřice bei Brno. In: Chvojka, O. /ed./: Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22.–24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice, 271–292.
- Kos, P. — Přichystal, M. 2013:
Doba halštatská. In: Geislerová, K. — Parma, D. /eds./: Výzkumy — Ausgrabungen. Brno, 74–94.
- Kossack, G. 1959:
Südbayern während der Hallstattzeit. Römisch-Germanische Forschungen 24. Berlin.
- Kossack, G. 1983:
Früheisenzeitlicher Gürtertausch. Savaria 16/1982. Szombately, 95–112.
- Kossack, G. 1970:
Graberfelder der Hallstattzeit an Main und Fränkischer Saale. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 24. Kallmünz/Opf.
- Koutecký, D. 1968:
Velké hroby, jejich konstrukce, pohřební ritus a sociální struktura obyvatelstva bylanské kultury — Grossgräber, ihre Konstruktion, Grabritus und soziale Struktur der Bevölkerung der Bylaner Kultur. Památky archeologické 59, 400–487.
- Koutecký, D. 1983:
Bylanské pohřebiště v Tuchoměřicích, okr. Praha-západ — A cemetery of the Bylany culture at Tuchoměřice, distr. of Praha-West. Archeologické rozhledy 35, 241–252, 359.
- Koutecký, D. 1993:
Das Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov, II. Teil — Bylanské pohřebiště v Polákách, okr. Chomutov, II. Díl. Památky archeologické 84, 5–60.
- Koutecký, D. 2003a:
Bylany u Českého Brodu. Eponymní lokalita bylanské kultury — Bylany bei Český Brod. Eponyme Fundstelle der Bylany-Kultur. Fontes archaeologici Pragenses 29. Prague.
- Koutecký, D. 2003b:
Příspěvky k době halštatské v severozápadních Čechách. Most.
- Koutecký, D. — Smrž, Z. 1991:
Pohřebiště bylanské kultury v Polákách, okr. Chomutov, I. díl — Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov, I. Teil. Památky archeologické 82, 166–230.
- Kovárník, J. 1986:
Starší doba železná – halštatská. In: Košťálek, P. — Kovárník, K. — Měřinský, Z. — Oliva, M.: Pravěk Třebíčska. Brno, 111–124.
- Kovářková, Z. 2007:
Význam jantaru v době halštatské na jižní Moravě. Bakalářská diplomová práce ÚAM FF MU Brno.
- Kozáková, R. — Trefný, M. — Postránecká, K. 2016:
Using pollen analysis to detect microscopical traces of the original contents of an etruscan beaked flagon from Ostrov u Stříbra (okr. Tachov/CZ) near Pilsen. Archäologisches Korrespondenzblatt 46, 75–87.
- Kozubová, A. 2013:
Pohrebiská vekerzugskej kultury v Chotíně na juhozápadnom Slovensku — Die Gräberfelder der Vekerzug-Kultur in Chotín in der Südwestslowakei. Dissertationes Archaeologicae Bratislavenses 1. Bratislava.
- König, T. 2003:
Halštatský objekt v Pustých Úľanoch — Ein hallstattzeitliches Objekt in Pusté Úľany. Zborník Slovenského národného múzea XCVII. Archeológia 13, 93–118.
- König, T. 2005:
Nálezy z kultového objektu v Pustých Úľanoch jako doklad kulturních kontaktů v době halštatské — Funde aus einem Kultobjekt in Pusté Úľany als ein Beleg der Kulturkontakte während der Hallstattzeit. In: Studeníková, E. /ed./: Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Bratislava, 89–98.
- Krausse, D. et al. 2017:
Krausse, D. — Ebinger-Rist, N. — Million, S. — Billamboz, A. — Wahl, J. — Stephan, E.: The 'Keltenblock' project: discovery and excavation of a rich Hallstatt grave at the Heuneburg, Germany. Antiquity 91 355, 108–123.
- Kratochvíl, Z. — Bor, D. Ž. 1999:
Pýthagorás ze Samu. Praha.
- Kromer, K. 1959:
Die Graberfunde von Hallstatt im Naturhistorischen Staatsmuseum in Wien. Firenze.
- Kromer, K. 1974:
Ein Totfigurchen aus Südtirol. Situla 14/15, 53–59.
- Križ, B. 2003:
Novo Mesto einer der bedeutendsten vorgeschichtlichen Fundorte Europas. In: Bernstein und Glasschmuck aus Novo Mesto Slowenien. Stuttgart, 51–84.
- Křikava, F. — Smolík, J. 1884:
Mohyly v Čechách a jejich obsah. V. Mohyly v okolí řeky Klavavy. Památky archeologické 12, 289–300. Praha.
- Křivánek, G. 1970:
Slezsko-platěnický žárový hrob z Nemojan (okr. Vyškov). Přehled výzkumů 1968, 26.
- Kysela, J. — Hlava, M. 2014:
Soubor antických předmětů ze sbírky řídícího učitele Františka Hrdiny z Modřan a Muzeum ředitele Šplichala ve Vršovicích — The assemblage of Mediterranean artefacts from the collection

- of the head teacher František Hrdina from Modřany and the Headmaster Špíchal museum in Vršovice. *Archaeologica Pragensia* 22/2014, 314–355.
- Laczus, G. — Párducz, M. 1969:
The Scythian Age cemetery at Vámosmikola. *Acta Archaeologica Academiae Scien. Hungaricae* 21, 215–226.
- Laur, M. et al. 2000:
Laur, M. — Lukas, T. — Maesalu, A. — Tannberg, T. 2000:
Geographic Occurrence of Amber. *History of Estonia*. Tallin.
- Lippert, A. 1972:
Das Gräberfeld von Welzelach (Ost-Tirol). *Antiquitas* 3.
- Lochner, M. 1998–1999:
Ein Schmuckdepot der Urnenfelderzeit aus Thunau am Kamp, Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca* 82/83, 181–186.
- Lorentzen, A. 1993:
Frauen in keltischer Zeit. In: Dannheimer, H. — Gebhard, R. /Hrsg./: *Das keltische Jahrtausend. Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung* 23. Mainz am Rhein, 47–53.
- Losi, M. — Raposso, B. — Ruggiero, G. 1993:
The production of amber female heads in pre-roman Italy. In: Beck, C. W. — Bouzek, J. /ed./: 203–211.
- Lydzba-Kopczyńska, B. — Gediga, B. et al. 2012:
Provenance investigations of amber jewelry excavated in Lower Silesia (Poland) and dated back to Iron Age. *Journal of Raman Spectroscopy* 43, 1839–1844.
- Lutovský, M. — Smejtek, L. et al. 2005:
Praha pravěká. Praha.
- Mackerle, J. 1948:
Pravěk Malé Hané. Jevíčko.
- Malinowski, T. 1971:
Über den Bernsteinhandel zwischen den südöstlichen baltischen Ufergebieten und dem Süden Europas in der frühen Eisenzeit. *Praehistorische Zeitschrift* 46, 102–110.
- Malinowski, T. 1983:
L'ambre jaune baltique et le problème de son exportation pendant les premières périodes de L'Âge du Fer. *Savaria* 16, 113–123.
- Marková, K. — Stegmann-Rajtár, S. 2009:
Amber in the Context of Cultural Interactions in the Carpathian Basin in the Early Iron Age. In: Palavestra, A. — Beck, C. W. — Todd, I. M. /eds./: *Amber in Archaeology. Proceedings of the Fifth International Conference on Amber in Archaeology*. Beograd, 110–123.
- Mastrocinque, A. 1991:
L'ambra e l'Eridano. *Studi sulla letteratura e sul commercio dell'ambra in età preromana*. Este.
- Meixner, G. 2004:
Die hallstattzeitliche Nekropole von Bruckberg, Lkr. Landshut. *Beiträge zur Archäologie in Niederbayern* 2, 125–281.
- Michálek, J. 1975:
Oldřichov, okr. Písek. Výzkum mohylového pohřebiště v roce 1973. *Nálezová zpráva, archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. j. 3410/75*.
- Michálek, J. 1976:
Jantar v pravěku jižních Čech, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 13, 229–233.
- Michálek, J. 1977:
Knížecí mohyly z časné doby laténské u Hradiště, okr. Písek. Příspěvek k historii nálezu z r. 1858 — Frühlatènezeitliche Fürstengräber bei Hradiště, Bez. Písek, Südböhmen. Ein Beitrag zum Fund aus dem Jahre 1858. *Archeologické rozhledy* 29, 634–643.
- Michálek, J. 1979:
Süd- und westböhmisches Funde in Wien. *Výzkumy v Čechách – Supplementum*. Praha.
- Michálek, J. v tisku 2017:
Mohylová pohřebiště doby halštatské (Ha C–D) a laténské (LT A) v jižních Čechách. Díl 1.–2.
- Michálek, J. — Chvojka, O. — John, J. v tisku:
Hradiště, okr. Písek. In: *Výzkumy v Čechách 2014* (Praha).
- Michálek, J. — Venclová, N. 1992:
Ein mediterraner Glasfund aus der späthallstattzeitlichen Siedlung bei Strakonice in Süd böhmen. *Ostbairische Grenzmarken. Passauer Jahrbuch für Geschichte Kunst u. Volkskunde* 34, 9–24.
- Miltner, J. B. 1862–63:
Zpráva o některých, v letech 1858–1860 v okolí Píseckém nalezených starožitnostech. *Památky archeologické* 5, 43–44.
- Miroššayová, E. 2010:
Výsledky výskumu žiarového pohrebiska v Ždani (predbežná správa). In: V. Furmánek — E. Miroššayová /ed./: *Popolnicové polia a doba halštatská*. Nitra, 239–248.
- Miroššayová, E. 2015:
Pohrebisko v Ždani v kontexte vývoja severného Potisia v době halštatskej. Nitra.
- Mischka, D. — Mühlendorfer, D. — Weisser, I. im Druck:
Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Simmelsdorf St. Helena, Lkr. Nürnberger Land – Zwischenstand des Grabungsprojekts. *Early Iron Age in Central Europe*. 20.–22.7.2017 in Nürnberg.
- Montanaro, A. C. 2016:
Le ambre figurate in area adriatica tra l'orientalizzante e l'età arcaica. Note sui centri di produzione e sulla diffusione di alcune tipologie di manufatti. In: Cellarosi, P. L. — Chellini, R. — Martini, F. — Montanaro, A. C. — Sarti, L. /eds./: *The Amber roads. The ancient cultural and commercial communication between the peoples. Proceedings of the 1st International Conference on Ancient Roads, Republic of San Marino, April 3–4, 2014*. *Millenni studi di archeologica preistorica* 13. Roma, 363–393.
- Moosleitner, F. 1981:
Der inneralpine Raum in der Hallstattzeit. In: *Die Hallstattkultur in Steyer* 1980. Linz, 205–226.
- Moosleitner, F. — Pauli, L. — Penninger, E. 1974:
Der Dürrnberg bei Hallein II. *Katalog der Grabfunde aus der Hallstatt- und Latènezeit* 2. München.
- Moser, S. — Tiefengraber, G. — Wiltschke-Schrotta, K. 2012:
Der Dürrnberg bei Hallein. *Die Gräbergruppen Kammelhöhe und Sonneben. Mit einem Beitrag von Mona Abd El Karem*. *Dürrnberg-Forschungen* 5. Rahden/Westf.
- Mosini, V. — Cesaro, S., N. 1985:
Comparison of baltic amber and an 'aged' *Pinus halepensis* resin by means of infrared spectroscopy. *Phytochemistry* 25, 244–245.
- Motyková, K. 1986:
A settlement site from the Early La Tène period at Dolní Břežany by Prague. In: Pleiner, R. — Hrala, J. /ed./: *Archaeology in Bohemia 1981–1985*. Prague.
- Motyková, K. — Drda, P. — Rybová, A. 1977:
The position of Závist in the Early la Tène period in Bohemia — Postavení Závisti v časné době laténské v Čechách. *Památky archeologické* 68, 255–316.
- Motyková, K. — Drda, P. — Rybová, A. 1978:
Metal, glass and amber objects from the acropolis of Závist — Kovové, skleněné a jantarové předměty z akropole na Závisti. *Památky archeologické* 69, 259–343.

Motyjková, K. — Drda, P. — Rybová, A. 1984:

Opevnění pozdně halštatského a časně laténského hradiště Závist — Fortification of the Late Hallstatt and Early La Tène Stronghold of Závist. *Památky archeologické* 75, 331–444.

Motyjková, K. — Drda, P. — Rybová, A. 1991:

La forteresse et le sanctuaire de Závist. In: *Les Celtes*. Milano: Bompiani.

Mrázek, J. 1996:

Drahé kameny v pravěku Moravy a Slezska. Brno.

Müller-Depreux, A. 2005:

Die hallstatt- und frühlatènezeitliche Siedlung „Erdwerk I“ von Niedererlbach, Landkreis Landshut. *Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* 87. Kallmünz/Opf.

Müller, S. 2012:

Smolenice-Molpír, Sereď und Ratkovce. *Studien zu Siedlungen der frühen Eisenzeit in der Südwestslowakei*. Universitätsforschungen zur prähistorische Archäologie 220. Berlin.

Nava, M. L. 2011:

Die Jahrtausendealte Tradition des Bernsteins. In: Gebhard, R. — Marzatico, F. — Gleirscher, P. /Hrsg./: *Im Licht des Südens*. Begegnungen antiker Kulturen zwischen Mittelmeer und Zentraleuropa. Trento – München, 41–52.

Naso, A. 2013:

Amber for Artemis. Preliminary Report on the Amber Finds from the Sanctuary of Artemis at Ephesos. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 82, 259–278.

Nebelsick, L. D. 1997:

Die Kalenderberggruppe der Hallstattzeit am Nordostalpenrand. In: Neugebauer, J. W. /Hrsg./: *Hallstattkultur im Osten Österreichs*. St. Pölten, 9–128.

Nekvasil, J. 1982a:

Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech. *Fontes Archaeologiae Moraviae* XIV-1. Brno.

Nekvasil, J. 1982b:

Pohřebiště lužické kultury v Moravičanech. *Fontes Archaeologiae Moraviae* XIV-2. Brno.

Nekvasil, J. 1993a:

Horákovská kultura. In: Podborský, V. et al.: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 337–351.

Nekvasil, J. 1993b:

Platěnická kultura. In: Podborský, V. et al.: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 351–359.

Nekvasil, J. 1993c:

Býčí skála. In: Podborský, V. et al.: *Pravěké dějiny Moravy*. Brno, 359–367.

Nikulka F. 1998:

Das hallstatt- und frühlatènezeitliche Gräberfeld Riedenburger Untereggersberg, Lkr. Kelheim, Niederbayern. *Archäologie am Main-Donau-Kanal* 13. Rahden/Westf.

Novák, R. v tisku:

Záchranný archeologický výzkum polykulturní lokality ve Slatinách, k. ú. Slatiny, okr. Jičín. *Zprávy České archeologické společnosti*, Supplément, *Archeologické výzkumy v Čechách* 2016.

Novotná, Mária 1991:

Die Bronzegefäße in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* II/11. Stuttgart.

Novotná, Mária 2001:

Die Fibeln in der Slowakei. *Prähistorische Bronzefunde* XIV/11. Stuttgart.

Novotná, Miroslava 2001:

Analýzy vzorků jantaru metodou infračervené spektroskopie z geologické sbírky Národního muzea v Praze. *Archiv Národního muzea v Praze*.

Novotná, Miroslava 2017:

Analýzy jantarových nálezů z doby bronzové a starší doby železné v Čechách a na Moravě metodou infračervené spektroskopie. *Archiv Archeologického ústavu AV ČR v Praze*.

Pare, Ch. F. E. 1987:

Der Zeremonialwagen der Hallstattzeit – Untersuchungen zu Konstruktion, Typologie und Kulturbeziehungen. In: *Vierrädrige Wagen der Hallstattzeit*. Untersuchungen zu Geschichte und Technik. Mainz, 189–248.

Pare, Ch. F. E. 1992:

Wagons and Wagon-Graves of the Early Iron Age in Central Europe. *Oxford University Committee for Archeology Monograph* No. 35. Oxford.

Párducz, M. 1954:

Le cimetière hallstattien de Szentes-Vekerzug II. Les fouilles de 1952 et 1953. *Acta Archaeologica Academia Scien. Hungaricae* 4, 25–89.

Parzinger, H. 1989:

Chronologie der Späthallstatt- und Frühlatène-Zeit. *Studien zu Fundgruppen zwischen Mosel und Save*. Quellen und Forschungen zur Prähistorischen und provinzialrömischen Archäologie, Band 4. VCH Acta humaniora. Weinheim.

Parzinger, H. — Nekvasil, J. — Barth, F. E. 1995:

Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren. *Römisch-germanische Forschungen* 54. Mainz am Rhein.

Parzinger, H. — Stegmann-Rajtár, S. 1988:

Smolenice-Molpír und der Beginn skythischer Sachkultur in der Südwestslowakei. *Prähistorische Zeitschrift* 63, 162–178.

Pauli, L. 1971:

Die Golacecca-Kultur und Mitteleuropa. Ein Beitrag zur Geschichte des Handels über die Alpen. *Hamburger Beiträge zur Archäologie* 1. Hamburg.

Pauli, L. 1975:

Keltische Volkslaube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürrnberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa. *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 28. München.

Pauli, L. 1978a:

Der Dürrnberg bei Hallein III. Auswertung der Grabfunde. Erster Teilband. München.

Pauli, L. 1978b:

Der Dürrnberg bei Hallein III. Auswertung der Grabfunde. Zweiter Teilband. München.

Pauli, L. 1980:

Die Kelten in Mitteleuropa. Kultur, Kunst, Wirtschaft. Salzburger Landesausstellung im Keltenmuseum Hallein Österreich. Hallein.

Penninger, E. 1972:

Der Dürrnberg bei Hallein I. Katalog der Grabfunde aus der Hallstatt- und Latènezeit. Erster Teil. München.

Perko, V. — Križ, B. — Sivec, I. 2001:

Amber from ancient sites on the territory of Slovenia. In: Butrimas, A. /ed./: *Baltic Amber*. Proceedings of the International Interdisciplinary Conference: Baltic amber in natural sciences, archaeology and applied arts. 13–18 September 2001, Vilnius, Palanga, Nida. *Acta academiae atrium vilnensis* 22. Vilnius, 187–194.

Píč, J. L. 1896–1897:

Mohyly Bechyňské I. Mohyly v Hemerách. *Památky archeologické* 17, 1–13.

Pieta, K. — Veliačik, L. 2014:

Pozoruhodné depoty zo Sklabinského podzámku — Remarkable hoards from Sklabinský Podzámok. *Studia archaeologica brunensia* 19/2, 5–26.

- Pichlerová, M. 1963:*
Špačince v pravěku a v rané době dejinnej — Špačince in Ur- und frühgeschichtlicher Zeit. Sborník Slovenského národného múzea 3/LVII, Bratislava, 104–125.
- Podborský, V. 1972:*
Jihomoravská halštatská sídliště II. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E17, 5–54. Brno.
- Polišenský, T. 2007:*
Praha-Benice. Nálezová zpráva o záchraném archeologickém výzkumu provedeném ÚAPPSC na stavbě „Výstavba rodinných domů developerový projekt firmy ORCO property group“.
- Polišenský, T. — Trefný, M. 2011:*
Pozdně halštatské až časně laténské sídliště v Praze-Křeslicích — Die späthallstattzeitliche und frühlatènezeitliche Siedlung in Prag-Křeslice. Archeologie ve středních Čechách 15, 819–858.
- Přichystal, M. 2003:*
Pohřebiště kultury lužických popelnicových polí na „Nivkách“ u Slatinek. Magisterská diplomová práce ÚAM FF MU Brno.
- Přichystal, M. 2007:*
Zpracování jantaru na sídlišti z halštatského období kultury lužických popelnicových polí v Kralicích na Hané (okr. Prostějov). In: Salaš, M. — Šabatová, K. /ed./: Doba popelnicových polí a doba halštatská. Příspěvky z IX. konference, Bučovice 3.–6. 10. 2006. Brno, 209–231.
- Přichystal, M. 2011a:*
Brno (k. ú. Ivanovice, okr. Brno-město), „Na dílech“. Horákovská kultura. Sídliště. Záchraný výzkum. Přehledy výzkumů 52/1, 207–208.
- Přichystal, M. 2011b:*
Výroční zpráva Ústavu archeologické památkové péče Brno za rok 2010, 23.
- Přichystal, M. — Kos, P. 2006:*
Doba halštatská. In: Čiznár, M. — Geislerová, K. /eds./: Výzkumy — Ausgrabungen 1999–2004. Brno.
- Půlpán, M. 2008:*
Kostrový hrob bylanské kultury z Lovosic, okr. Litoměřice. In: Černá, E. — Kuljavceva Hlavová, J. /eds./: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 15. Most, 155–170.
- Půlpán, M. 2009:*
Kostrový hrob kultury bylanské se zlatou spirálkou z Lovosic, okr. Litoměřice. In: Kuljavceva Hlavová, J. — Sýkora, M. /eds./: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách za rok 2008. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 16. Most, 73–107.
- Půlpán, M. 2012:*
Pohřebiště bylanské kultury v Lovosicích. Nepublikovaná diplomová práce. Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK. Praha.
- Půlpán, M. 2014:*
Pohřebiště bylanské kultury na poloze Aoyama v Lovosicích, okr. Litoměřice (Základní charakteristika) — Bylany culture burial ground in the Aoyama position in Lovosice, Litoměřice District (Basic characteristics). In: Juchelka, J. /ed./: Doba popelnicových polí a doba halštatská ve střední Evropě. Materiál z XIII. mezinárodní konference „Popelnicová pole a doba halštatská“. Opava, 78–99.
- Romsauer, P. 2004:*
Fragment kokily na odlevaní hrotů šípů skýtského typu z Smolenic — Fragment of casting mould for arrowheads of Scythian-type from Smolenice. In: Batora, J. — Furmánek, V. — Veličák, L. /Hrsg./: Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Nitra, 401–412.
- Rosenstock, D. — Wamser, L. 1983:*
Verebnete Grabhügel der Hallstatt- und Frühlatènezeit bei Westheim, Gemeinde Knetzgau, Landkreis Haßberge, Unterfranken. Das archäologische Jahr in Bayern 1983, 72–74.
- Rottländer, R. C. 1978–1979:*
Zur geographischen Verbreitung der Bernsteinfunde beim Übergang von der älteren zur jüngeren Eisenzeit. Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte 16, 89–110.
- Rieckhoff-Pauli, S. 1986:*
Ein hallstattzeitliches Frauengrab von Regensburg-Harting. Das archäologische Jahr in Bayern 1985, 77–79.
- Riek, G. — Hundt, H. J. 1962:*
Der Hohmichele. Ein Fürstengrabhügel der späten Hallstattzeit bei der Heuneburg. Heuneburgstudien I. Römisch-Germanische Forschungen 25. Berlin.
- Řezáč, M. 2006:*
Přehýšov, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2003. Praha.
- Říhovský, J. 1956:*
Mohyla horákovské kultury v Morašicích na Moravě. Archeologické rozhledy 8, 13–18.
- Říhovský, J. 1993:*
Die Fiebeln in Mähren. Prähistorische Bronzefunde XIV/9. Stuttgart.
- Sankot, P. 2000:*
Zum Problem der Verzierungen organischen Ursprungs an böhmischen Funden der Späthallstatt- und Frühlatènezeit. In: Chytráček, M. — Michálek, J. — Schmotz, K. /Hrsg./: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 9. Treffen 23. bis 26. Juni 1999 in Neukirchen b. Hl. Blut. Rahden/Westf., 102–113.
- Sankot, P. 2002a:*
Beitrag zum Fundstoff der Grabhügel aus Hradiště bei Písek. In: Čech, P. — Smrž, Z. /Hrsg./: Festschrift für Drahomír Koutecký. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Nordwestböhmens 9. Most, 197–208.
- Sankot, P. 2002b:*
Eisenzeitliches Kunsthandwerk als Spiegel von Fernkontakten. In: Lang, A. — Salaš, V. /Hrsg./: Fernkontakte in der Eisenzeit. Konferenz Liblice 2000. Praha, 83–101.
- Sankot, P. 2003:*
Les épées du début de La Tène en Bohême. Fontes archaeologicae Pragenses 28. Pragae.
- Sankot, P. 2006:*
Le passage du Hallstatt final à La Tène ancienne en Bohême. In: Vitali, D. /dir./: Celtes et Gaulois. L'Archéologie face à l'Histoire. La Préhistoire des Celtes. Collection Bibracte – 12/2. Glux-en-Glenne, 143–156.
- Sankot, P. et al. 2017:*
Sankot, P. — Fořt, M. — Vopálenský, M. — Kumpová, I. — Vavřík, D.:
Výsledky nového průzkumu časně laténských mečů z Chlumu u Rokycan a z Vlčí, okr. Plzeň-jih. — Ergebnisse einer neuen Untersuchung der Frühlatèneschwerter aus Chlum bei Rokycany und aus Vlčí, Bez. Plzeň-jih. Archeologie západních Čech 12, 93–102.
- Shashoua, Y. — Berthelsen, L. D. — Nielsen, O. F. 2006:*
Raman and ATR-FTIR spectroscopies applied to the conservation of archaeological Baltic amber. Journal of Raman Spectroscopy 37, 1221–1227.
- Schmidt, M. 2013a:*
Nadeln als Kopfschmuck in der Späthallstattzeit. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 242. Bonn.
- Schmidt, M. 2013b:*
Unter die Haube gekommen? Überlegung zur Verwendung von

- Nadeln und der Funktion einer Kopftracht in der Späthallstattzeit. In: Raimund, K. — Leskovar, J. /Hrsg./: Interpretierende Eisenzeit, Fallstudien, Methoden, Theorie. Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 37, 137–152.
- Schránil, J. 1928: Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin – Leipzig.
- Schönfelder, M. 2001: Die etruskischen Bronzebecken aus dem Samsbacher Forst, Lkr. Schwandorf. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 48, 309–335.
- Schönfelder, M. 2011: Ein etruskisches Bronzebecken aus Bolkovice, pow. Jaworski, woj. Dolnośląskie — Etruska misa brązowa z Bolkowic, pow. Jaworski, woj. Dolnośląskie. Silesia Antiqua 47, 103–114.
- Schußmann, M. 2008: Latènezeit im südlichen Mittelfranken. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 161. Bonn.
- Schwellnus, F. 2010: Pintadere: Überblick über die Fundgruppe der Tonstempel ausgehend von zwei Funden aus Sopron-Krautacker (Westungarn). Archäologisches Korrespondenzblatt 40, 207–226.
- Sievers, S. 1984: Die Kleinfunde der Heuneburg. Die Funde aus den Grabungen von 1950–1979. Heuneburgstudien V. Römisch-germanische Forschungen 42. Mainz am Rhein.
- Sklenář, K. 1987: Mohylové pohřebiště ze starší doby železné u Břas na Rokycansku — Das Hügelgräberfeld aus der älteren Eisenzeit in Břasy bei Rokycany. Časopis Národního muzea v Praze 156, 1–24.
- Skutil, J. 1937: Hallstattské nálezy horákovské „Hlásnice“. Šlapanský zpravodaj IV/3, 3–5.
- Smejtek, L. — Švédová, J. 2016: Bronzový koník z Mladé Boleslavi — A small bronze horse from Mladá Boleslav. Archeologie ve středních Čechách 20, 9–30.
- Snášil, R. 1971: Další nálezy z halštatsko-laténského sídliště u Polešovic (okr. Uherské Hradiště). Přehled výzkumů 1970, 36–37.
- Snášil, R. 1972: Pokračování výzkumu na halštatskolaténském sídlišti u Polešovic (okr. Uherské Hradiště). Přehled výzkumů 1971, 67–68.
- Snitilý, P. 2009: Jirny, okr. Praha-východ. Výzkumy v Čechách 2006. Praha, 71–72.
- Soudská, E. 1968: Hrob s maskovitou sponou z Manětína-Hrádku — Das Grab mit Maskenfibel in Manětín-Hrádek. Archeologické rozhledy 20, 451–469.
- Soudská, E. 1976: Hrob 196 z Manětína-Hrádku a další hroby s dvoukolovými vozy v Čechách — Das Wagengrab 196 von Manětín-Hrádek und weitere Gräber mit zweirädriger Wagen in Böhmen. Archeologické rozhledy 28, 625–654.
- Soudská, E. 1994: Die Anfänge der keltischen Zivilisation in Böhmen. Das Gräberfeld Manětín-Hrádek mit einem Beitrag von Natalie Venclová, Glasperlen aus dem Gräberfeld Manětín-Hrádek. Praha.
- Sprincz, E. 1993: Veneter – Skyten – Bernsteinhandel. In: Beck, C. W. — Bouzek, J. /ed./: 179–186.
- Stahl, Ch. 2006: Mitteleuropäische Bernsteinfunde von der Frühbronze- bis zur Frühlatènezeit. Ihre Verbreitung, Formgebung, Zeitstellung und Herkunft. Würzburger Studien zur Sprache, Kultur 9. Dettelbach.
- Stegmann-Rajtár, S. 1992: Grabfunde der älteren Hallstattzeit aus Südmähren. Košice.
- Stegmann-Rajtár, S. 1998: Spinnen und Weben in Smolenice-Molpír. Ein Beitrag zum wirtschaftlichen und religiös-kultischen Leben der Bewohner des hallstattzeitlichen „Fürstensitzes“. Slovenská archeológia XLVI, 263–287.
- Stegmann-Rajtár, S. 2002: Früheisenzeitliche Fernverbindungen entlang dem Ostalpenraum. In: Lang, A. — Salač, V. /eds./: Fernkontakte in der Eisenzeit. Konferenz Liblice 2000. Praha, 254–269.
- Stegman-Rajtár, S. 2005a: Vplyvy juhovýchodoalpských centier na vývoj halštatskej kultury v stredodunajskej oblasti — Einflüsse südostalpiner Zentren auf die Entwicklung der Hallstattkultur im mittleren Donauebiet. In: Studeníková, E. /ed./: Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Bratislava, 60–72.
- Stegman-Rajtár, S. 2005b: Smolenice-Molpír. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 29, 146–156.
- Steguweit, L. — Mühlendorfe, B. 2014: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sankt Helena. Das archäologische Jahr in Bayern 2013, 70–72.
- Stolzová, D. — Šulová, L. 2011: Nález spirálové náušnice u kovolitecké a kovotepecké dílny v Kozinci, okr. Praha-východ. Předběžná zpráva o halštatskolaténském osídlení — The discovery of a spiral earring made near a prehistoric foundry and smithy at Kozinec, Prague-west district. A preliminary report about Hallstatt-La Tène settlement. Archeologie ve středních Čechách 15, 349–365.
- Stöllner, T. 1996: Die Hallstattzeit und der Beginn der Latènezeit im Inn-Salzach-Raum. Katalog- und Tafelteil. Archäologie in Salzburg 3/II. Marburg.
- Stöllner, T. 2002: Die Hallstattzeit und der Beginn der Latènezeit im Inn-Salzach-Raum. Auswertung mit einem Beitrag von K. Kritsotakis. Archäologie in Salzburg 3/I. Marburg.
- Stöllner, T. 2004: „Verbogene Güter“ – Rohstoffe und Spezereien als Fernhandelsgut in der Späthallstatt- und Frühlatènezeit. In: Guggisberg, M. A. /Hrsg./: Die Hydria von Grächwil. Zur Funktion und Rezeption mediterraner Importe in Mitteleuropa im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr. Bern, 137–150.
- Stroh, A. 1953: Regierungsbezirk Oberpfalz. Grabhügel bei Götzendoef, Lkr. Sulzbach-Rosenberg/Opf. Germania 31, 213–217.
- Stroh, A. 1979: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Schirndorf, Lkr. Regensburg I. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 35. Kallmünz/Opf.
- Stroh, A. 1988: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Schirndorf, Lkr. Regensburg II. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 36. Kallmünz/Opf.
- Stroh, A. 2000: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Schirndorf, Lkr. Regensburg III. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 37. Kallmünz/Opf.
- Studeníková, E. 2001: K výskytu niektorých typov spon cudzej proveniencie v době halštatskej na juhozápadnom Slovensku — Über das Vorkommen von einigen hallstattzeitliche Fibeltypen fremder

- Provenienz in der Südwestslowakei. Zborník Slovenského národného múzea XCV, Archeológia 11, 83–104.
- Studeníková, E. 2005:*
Kalenderberská kultúra na juhozápadnom Slovensku a juho-východná Európa — Die Kalenderbergkultur in der Südwest-slowakei und die Südosteuropa. In: Studeníková, E. /ed./: Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho pra-veku na strednom Dunaji. Bratislava, 73–88.
- Studeníková, E. 2012:*
Staršia doba železná (800 až 500 před n. l.). In: Šedivý, J. — Štefanovičová, T. /ed./: Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc — na križovatke kultur. Bratislava, 133–156.
- Szabo, M. 2015:*
Etruské nálezy v Karpatskej kotline. In: Čambal, R. — Tur-čan, V. /ed./: Slovensko v době Etruskov. Katalóg výstavy. Bratislava, 33–41.
- Šaldová, V. 1968:*
Halštatská mohylová kultura v západních Čechách — Pohře-bišťe Nynice I — Die hallstattzeitliche Hügelgräberkultur in Westböhmen — Das Gräberfeld von Nynice I. Památky archeo-logické 59, 297–399.
- Šaldová, V. 1971:*
Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám. Pohřebišťe Nynice a Žákava-Svá-reč — Die westböhmisches späthallstattzeitlichen Flachgräber und ihre Beziehung zu den zeitgleichen westböhmisches Hü-gelgräbern. Das Gräberfeld von Nynice und Žákava-Sváreč. Památky archeologické 62, 1–134.
- Šaldová, V. 1971a:*
Sekerka zvěrného stylu z Kaliště-Bezděkova — Das Tierstil-Beil von Kaliště-Bezděkov. Archeologické rozhledy 23, 153–162.
- Šaldová, V. 1988 /ed./:*
F. X. Franc. Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy 1906. Praha.
- Šaldová, V. 1992:*
Halštatský hrob se zoomorfní nádobou z Radčic — Grab der Hallstattzeit aus Radčice mit einem zoomorfen Gefäß. Sborník Západočeského muzea v Plzni, historie 8, 83–96.
- Šaldová, V. 1994:*
Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bron-ze- zur Eisenzeit in Böhmen. In: Schauer, P. /Hrsg./: Archäo-logische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit zwischen Nordsee und Kaukasus. Regensburger Bei-träge zur prähistorischen Archäologie 1, 293–305.
- Šaldová, V. 1997:*
Sídliště bylanské kultury v Hradenině — Die Siedlung der By-laner Kultur in Hradenin. Archeologické rozhledy 49, 19–27.
- Šedo, O. 1984:*
Zachraňovací akce v Lulči (okr. Vyškov). Přehled výzkumů 1982, 91.
- Šedo, O. 1987:*
Nálezy ze sběrů a záchranných akcí muzea Vyškovska (okr. Vy-škov). Přehled výzkumů 1985, 74–75.
- Šmíd, M. 2005:*
Prostějov (k. ú. Čechůvky, okr. Prostějov). Přehled výzkumů 46, 249, 264.
- Štefanová, V. 1982:*
Hradenin, o. Plaňany, okr. Kolín. Výzkumy v Čechách 1978–79, 33–34. Praha.
- Štefanová-Šaldová, V. 1992:*
Hradenin, okr. Kolín. Nálezová zpráva č. j. 24/1992. Archiv archeologického ústavu AV ČR Praha.
- Štrof, A. 1995:*
Das hallstattzeitliche Gräberfeld in Vojkovice (Bez. Brno-ven-kov). Pravěk NR 5, 203–208.
- Takácsová, K. 2015:*
„Etruské“ zbierky v slovenských múzeách. In: Čambal, R. — Turčan, V. /ed./: Slovensko v době Etruskov. Katalóg výstavy. Bratislava, 42–73.
- Tiefengraber, G. — Wiltshcke-Schrotta, K. 2014:*
Der Dürrnberg bei Hallein. Die Gräbergruppe Hexenwandfeld. Dürrnberg-Forschungen 7. Rahden/Westf.
- Tiefengraber, G. — Wiltshcke-Schrotta, K. 2015:*
Der Dürrnberg bei Hallein. Die Gräbergruppen Lettenbühel und Friedhof. Mit einem Beitrag vom Mona Abd El Karem. Dürrnberg-Forschungen 8. Rahden/Westf.
- Tichý, R. 1969:*
Horákovské sídliště v Brně-Řečkovice — Eine Horákov Sied-lung in Brno-Řečkovice. Archeologické rozhledy 21, 168–177.
- Tischer, T. 1994:*
Die hallstattzeitliche Nekropole von Deising, Stadt Riedenburg, Lkr. Kelheim, Niederbayern. Archäologie am Main-Donau-Kanal 2. Buch am Erlbach.
- Tisucká, M. — Ohlidalová, M. 2013:*
Luxus ze vzdálených zemí. Jantar doby bronzové ze sbírky Národního muzea — Luxury from distant countries. Amber artifacts from the bronze age in the collection of the National museum. Editio Monographica Musei Nationalis Pragae 18. Praha.
- Tomedi, G. 2002:*
Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Frög. Die Altgrabungen von 1883 bis 1892. Budapest.
- Torbrügge, W. 1965:*
Die Hallstattzeit in der Oberpfalz. II. Die Funde und Fund-plätze in der Gemeinde Beilngries. Materialhefte zur bayeri-schen Vorgeschichte 20. Kallmünz/Opf.
- Torbrügge, W. 1979:*
Die Hallstattzeit in der Oberpfalz. I. Auswertung und Gesamt-katalog. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 39. Kall-münz/Opf.
- Trebsche, P. 2008:*
Die Höhensiedlung „Burgwiese“ in Ansfelden (Oberösterreich). Ergebnisse der Ausgrabungen von 1999 bis 2002. Linzer Ar-chäologischer Forschungen 38/1. Linz.
- Trebsche, P. — Pollak, M. — Gruber, H. 2007:*
Eisenzeitliche Hügelgräber im Attergau. Fundberichte aus Österreich Materialhefte A, 5. Wien.
- Trefný, M. 2002:*
Bronzefunde aus der Býčí skála-Höhle und ihre Beziehungen zum Südostalpenraum und Italien. In: Lang, A. — Salač, V. /eds./: Fernkontakte in der Eisenzeit. Konferenz Liblice 2000. Praha, 360–378.
- Trefný, M. 2008:*
Attická červenofigurová keramika z laténského sídliště v Praze-Ruzyni, poloha Jiviny — Attic red-figure ceramics from the La Tène settlement at the Jiviny site at Prague-Ruzyně. Archeolo-gické rozhledy 60, 114–126.
- Trefný, M. — Chytráček, M. et al. 2012:*
Trefný, M. — Chytráček, M. — Hanykčů, V. — Kloužková, A.: Importe und Nachahmungen attischer Keramik in Böhmen als Indikator für Fernkontakte. In: Tappert, C. et al. /Hrsg./: Wege und Transport. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleu-ropas 69. Langenweissbach, 131–144.
- Trefný, M. — Polišenský, T. 2000:*
Nové nálezy řecké červenofigurové keramiky a dalších arte-faktů souvisejících s jižními vlivy na časně laténském sídlišti v Praze-Pitkovicích — Neue Funde der Griechischen rotfiguri-ner Keramik und weiterer Artefakte in Verbindung mit südli-chen Einflüssen in der frühlatènezeitlichen Siedlung in Prag-Pitkovice. Archeologie ve středních Čechách 12, 477–492.

Trefný, M. — Polišínský, T. 2008:

Nové nálezy řecké červenofigurové keramiky a dalších artefaktů souvisejících s jižními vlivy na časně laténském sídlišti v Praze-Pitkovicích — Neue Funde der Griechischen rotfigurinen Keramik und weiterer Artefakte in Verbindung mit südlichen Einflüssen in der frühlatènezeitlichen Siedlung in Prag-Pitkovice. *Archeologie ve středních Čechách* 12, 477–492.

Trefný, M. — Polišínský, T. 2013:

Několik poznámek k možným lokálním imitacím řecké keramiky na pozdně halštatském až časně laténském sídlišti v Praze-Pitkovicích — Einige Bemerkungen zu den möglichen lokalen Imitationen der griechischen Keramik aus der spät-hallstattzeitlichen und frühlatènezeitlichen Siedlung in Prag-Pitkovice. *Archeologie ve středních Čechách* 17, 653–659.

Trefný, M. — Polišínský, T. 2014a:

The first find of a Greek transport amphora in the Late Hallstatt/Early La Tène Bohemia and its significance for the archaeology of interregional contacts — První nález řecké transportní amfory v pozdně halštatských až časně laténských Čechách a jeho význam v archeologii interregionálních kontaktů. In: Čížmářová, J. — Venclová, N. — Březinová, G. /ed./: *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 273–283.

Trefný, M. — Polišínský, T. 2014b:

Sídliště ze starší doby železné v Praze-Pitkovicích — An Early Iron Age settlement at Prague-Pitkovice. *Archeologie ve středních Čechách* 18, 691–744.

Trefný, M. — Polišínský, T. v tisku:

Die Bedeutung der Mikroregion des Baches Pitkovice für die Siedlungsarchäologie der ältesten Eisenzeit. *Sborník N. Venclové*.

Venclová, N. 2006:

Skleněný náhrdelník z Platěnic — Glass necklace from Platěnice. *Vita Archaeologica*. Sborník Vítá Vokolka. Hradec Králové – Pardubice, 365–370.

Veselá, A. 2001:

Nálezová zpráva o předstihovém záchranném archeologickém výzkumu při hloubení rýhy pro VTL plynovod pro obec Tuchoměřice na katastrálním území Kněžívka, okres Praha-západ. *Archiv Archeologického ústavu AV ČR, č. j. 9664/01*.

Veselá, A. 2003:

Kněžívka, o. Tuchoměřice, okr. Praha-západ. *Výzkumy v Čechách* 2001. Praha.

Vorlauf, D. 1997:

Die etruskischen Bronzeschnabelkannen. Eine Untersuchung

anhand der technologisch-typologischen Methode. *Internationale Archäologie* 11, Espelkamp.

Völter, A. — Urban, K. 2014:

Ein hallstattzeitliches Grabhügelfeld im Donauried bei Donau-althheim. *Das archäologische Jahr in Bayern* 2013, 67–70.

Waldhauser, J. 1989:

Addenda k nálezům uch bronzových zobákovitých konvic z Prahy-Modřan a Čínova — Einige Details zu den Funden der Bronzeschnabelkannen aus Prag-Modřany und Čínov /Kr. Louny/. *Archaeologica Pragensia* 10, 57–62.

Waldhauser J. 1996:

Gold und Bernstein der Hallstatt- und Latènezeit in Böhmen und ihre Kontakte zur „Bernsteinstraße“ aufgrund der Mobilität. In *Kontakte längs der Bernsteinstraße (zwischen Caput Adriae und den Ostseegebieten) in der Zeit um Christi Geburt*. Kraków, 77–95.

Waldhauser, J. et al. 1993:

Die hallstatt- und Latènezeitliche Siedlung mit Gräberfeld bei Radovesice in Böhmen. *Archeologický výzkum v severních Čechách* 21. Praha.

Waldhauser, J. 2001:

Keltské nálezy z Čech získané v letech 1990–2000 detektory kovů — Die in den Jahren 1990–2000 mit Hilfe von Metalldektoren entdeckten latènezeitlichen Funde Böhmens. *Archeologie ve středních Čechách* 5, 441–458.

Waldhauser, J. — Mangel, T. 2011:

Časně laténská schránka mořského plže z Tuněchod, okr. Chrudim — Die frühlatènezeitliche Schale der Meeresmolluske aus Tuněchody, Bez. Chrudim. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 395–418.

Wamser, L. 1981:

Wagengräber der Hallstattzeit in Franken. *Frankenland* NF 33.

Wankel, H. J. 1882:

Bilder aus der Mährischen Schweiz und ihrer Vergangenheit. Wien.

Warnecke, T. F. 1999:

Hallstatt- und frühlatènezeitlicher Anhängerschmuck. *Internationale Archäologie* 50. Rahden/Westf.

Zeman, J. 2015:

Sídelní struktury dvorce horákovské kultury v Kuřimi, okr. Brno-venkov. *Magisterská diplomová práce ÚAM FF MU Brno*.

PhDr. Miloslav Chytráček, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ 118 01 Praha 1;

e-mail: chytracek@arup.cas.cz

Mgr. Martin Golec, Ph.D., Sekce archeologie katedry historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Na Hradě 5, CZ 779 00 Olomouc

e-mail: martin.golec@upol.cz; golec@seznam.cz

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D., Archeologický ústav FFJU v Českých Budějovicích, Branišovská 31A, CZ 370 05 České Budějovice;

e-mail: ondrej.chvojka@muzeumcb.cz

Mgr. Milan Metlička, Ph.D., Západočeské muzeum v Plzni, prehistorické oddělení, sídlo Zborovská 11/40; doručovací adresa: Kopeckého sady 2, CZ 301 00 Plzeň;

e-mail: mmetlicka@zcm.cz

PhDr. Jan Michálek, Nádražní 120, CZ 397 01 Písek;

e-mail: janmichalek@email.cz

Ing. Miroslava Novotná, CSc., Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, centrální laboratoř, laboratoř molekulové spektroskopie, Technická 5, CZ 166 28 Praha 6;

e-mail: miroslava.novotna@vscht.cz

PhDr. Drahomíra Frolíková, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ 118 01 Praha 1;

e-mail: frolikova@arup.cas.cz